సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యం

మొదటి సంపుటం

ఆదిమ, చాళుక్య యుగాలు

ఆరుద్ర

సమగ్ర ఆంధ్రసాహిత్యం

మొదటి సంపుటం

ఆదిమ, చాళుక్యయుగాలు

ఆరుద్ర

ప్రజాశక్తి బుక్ హౌస్
కారల్ మార్క్సు రోడ్, విజయవాడ - 2

ప్రచురణ నెం : 260
ముద్రణ : 1989, మార్చి

ముఖచిత్రం : బాపు

సాధా ప్రతి రు. 25-00
మేలు ప్రతి రు. 35-00

OVERSEAS
U.S. $.5
£.3

ప్రతులకు : ప్రజాశక్తి బుక్‌హౌస్
కారల్ మార్క్స్ రోడ్,

ముద్రణ :
ప్రజాశక్తి ప్రెస్,
విజయవాడ - 2

మా మాట

ఆదికాలాన్నుండి ఆధునికయుగం వరకూ సాగిన సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్య పరిణామాన్ని గురించి తెలుసుకోవాలనే ఆకాంక్షగల సాహిత్యాభిమానుల కోసం కవి, పండితుడు, పరిశోధకుడు, సాహితీ విమర్శకుడుగా పేరు ప్రతిష్ఠలను గడించిన ఆరుద్రగారు ఎంతగానో శ్రమించి ఒక్క చేతిమీదుగా సమగ్రాంధ్ర సాహిత్యాన్ని 12 సంపుటాల్లో ఆంధ్ర ప్రజలకు 1968 లోనే అందజేశారు.

అయితే ఆ రచన ఆధునికయుగం వరకూ పూర్తిగా సాగలేదు. అనివార్య కారణాలవలన ఆఖరి భాగాలను ఆయన పూర్తిచేయలేదు. అయినప్పటికీ అది ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్రకు సంబంధించి ప్రామాణిక గ్రంథంగా గుర్తింప బడింది. తెలుగు సాహిత్యంలోనూ, చరిత్ర అధ్యయనంలోనూ నిష్ణాతులుగా గుర్తించబడిన సర్వశ్రీ వేటూరు శివరామశాస్త్రి, విశ్వనాథ సత్యనారాయణ, శివశంకరస్వామి, మల్లాది రామకృష్ణశాస్త్రి, గిడుగు వెంకటసీతాపతి, ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనం, దివాకర్ల వెంకటావధాని, రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ, నేలటూరి వెంకటరమణయ్య, తాపీ ధర్మారావు, కప్పగంతుల లక్ష్మణశాస్త్రి, పాకాల రాజ మన్నారు లాంటి ప్రముఖుల ప్రశంసల నందుకున్న రచన అది

ఆరుద్ర షష్టిపూర్తి ఉత్సవాల సందర్భంగా ఆయనకు ఆంధ్రావనిలో అనేకచోట్ల జరిగిన సన్మాన సభ లన్నింటా, సమగ్రాంధ్ర చరిత్రను ఒక్కచేతో పూర్తిచేసి ఆయన ఆంధ్ర ప్రజలకు వొనగూర్చిన మహత్తర సేవను ప్రశంసించుతూనే, తతిమ్మా భాగాలను పూర్తిచేయాలనే ఆకాంక్షను వెలిబుచ్చారు.

ఇప్పుడు ఆరోగ్యం చక్కబడి మరనాటికి, రచనకు, ప్రచురణకు అవసరమైన సదుపాయాలు ఏర్పడగానే ఆంధ్ర సాహిత్యాభిమానుల చిరకాల వాంఛను నెరవేర్చడానికి ఆరుద్రగారు పూనుకోవడం అభినందించదగిన విషయం.

ఆరుద్రగారే తెలిపినట్లు ఒక భాషను మాట్లాడే ప్రజల దేశచరిత్ర, సాంఘిక చరిత్ర, సాహిత్య చరిత్ర ఒకదానికొకటి పెనవేసుకొని వుండటంవలన ఈ రచన అన్ని కోణాలనుండి తమ చరిత్రను, వారసత్వాన్ని అవగాహన చేసుకొనేందుకు ఆంధ్ర ప్రజలకు ఉపయోగపడగలదు.

ఇటీవలి కాలంలో జరిగిన పరిశోధనల ఫలితంగా అందిన అదనపు సమాచారం, అంతకుముందు రచనపై వచ్చిన విమర్శలను, సూచనలను దృష్టిలో

పెంచుకొని గతంలో ప్రచురించిన సంపుటాల్లో కూడా అవసరమైన మార్పులను, చేర్పులను చేసి, ఆధునికయుగంవరకు గల తక్కిన సంపుటాలను రచించడానికి ఆరుద్రగారు పూనుకోవడం ముదావహం.

పరిశోధనల్లో వచ్చిన ఆధునిక పద్ధతులను ఆకళింపు చేసుకొని ఆదిమ, చాళుక్య యుగాల్నుంచి నేటి ఆధునిక యుగం వరకూ సమగ్రరీతిలో తాను రచించిన సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్రను ప్రచురించే అవకాశాన్ని మాకు కలిగించినందుకు ఆరుద్రగారికి మా ప్రచురణాలయం తరపున హృదయపూర్వకమైన కృతజ్ఞతాభివందనాలను తెలియజేస్తున్నాం.

సుదీర్ఘమైన అధ్యయనం, పరిశోధనల ఫలితంగా లభించిన అపూర్వమైన సాహితీ సంపదతో తెలుగు ప్రజలు తమ చరిత్రను, తమ సాహితీ సంస్కృతి వారసత్వాన్ని అవగాహన చేసుకునేందుకు ఉపయోగపడే విధంగా ఆరుద్రగారు రచించిన ఈ "సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యం" – సంపుటాలుగా వచ్చే ఈ ఉద్గ్రంథం–ఆంధ్ర ప్రజల ఆదరణను అభిమానాలుగా పొందడమేగాక, తెలుగు వారుండే ఇతర ప్రాంతాల్లో కూడా అన్ని గ్రంథాలయాల్లోను, విద్యాలయాల్లోను తగిన స్థానం పొందగలదని ఆశిస్తున్నాం

22–3–'89
విజయవాడ

—ప్రచురణకర్తలు

మనవి మాటలు

సాహిత్యాభిలాష గల సాధారణ పాఠకులు ఆంధ్ర సాహిత్యం గురించి సంపూర్ణంగా తెలుసుకోవాలనుకుంటే, వాళ్ళకు ఉపయోగించే పుస్తకాలు వేరు అందుబాటులో లేవు. నన్నయభట్టునుండి చిన్నయసూరిదాకా మాత్రమే కాక పాత శాసనాల కాలం నుంచి సాహితీ సమితి దాకా ఆంధ్రసాహిత్యం అనేక విధాలుగా, బహుముఖాలుగా సాగింది. ప్రజ్ఞావంతులైన తెలుగుకవులు రచించిన గ్రంథాలు అన్నింటికి అన్నీ అచ్చుపడి వెలుగు చూడలేదు. అచ్చయిన పుస్తకాలు కూడా అన్నీ అందరికీ లభించడం లేదు లభించిన పుస్తకాలైనా అన్నీ సాధారణ పాఠకులకు బోధపడే వివరణలతో లేవు. ఈ కొరతను తొలగించవలసిన బాధ్యత నేటి సాహితీపరులపై వుంది.

పన్నెండు సంపుటాలలో సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యం ప్రకాశనానికి పరిచయం చేద్దామనే సంకల్పం కొన్నేళ్ళ కిందట నాకు కలిగింది పుస్తక ప్రచురణలో కొత్త పోకడలుపోయే ప్రతిభావంతులు శ్రీ యం. ఎన్. రావుగారితో దానిని ముచ్చటించాను నా ఉద్దేశాన్ని వారు బహుముఖాల పరిశీలించారు ఇటువంటి సాహిత్య గ్రంథాలకు పుస్తక ప్రపంచంలో ఆదరణ ఉంటుందని 'మార్కెట్ అధ్యయనం' బాగా చేసి తెలుసుకొన్నారు. వారి సంస్థ యం. శేషాచలం అండ్ కంపెనీ తరఫున పన్నెండు సంపుటాలను ప్రచురించడానికి ముందుకు వచ్చారు.

సమగ్రత ఆశయం దీన్ని సాధించడానికి ఇది ప్రయత్నం. పూర్వం కందుకూరి వీరేశలింగం గారు ప్రామాణిక సాహిత్యరచనకు పునాదులు వేశారు. శ్రీయుతులు మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారు, వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు, చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు, కొమర్రాజు లక్ష్మణరావుగారు, మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ గారు మొదలైన మహనీయులు సాహిత్యంతోపాటు దేశ చరిత్రను కూడా విశదం చేశారు సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు మన సాంఘిక చరిత్రకు శ్రీకారం చుట్టి కొత్త కోణాలను చూపెట్టారు వీరి రచనలను ఆధారం చేసుకొని తమ ప్రతిభతో కొత్త

ఆకరాలను గుర్తించి, నూతన సిద్ధాంతాలను ప్రతిపాదించి సాహిత్య చరిత్రను అనేకమంది విద్వాంసులు, విమర్శకులు, విఖ్యాత పత్రికలలో, వివిధ గ్రంథాలలో వివరిస్తున్నారు. ఈ అమూల్య రచనలన్నింటిని నా దృక్పథంతో సమన్వయం చేయడానికి ఈ రచనలో ప్రయత్నించాను.

ఒక భాష మాట్లాడే ప్రజల దేశ చరిత్ర, సాంఘిక చరిత్ర, సాహిత్య చరిత్ర ఒకదానితో ఒకటి పెనవేసుకొని వుంటాయి రాజకీయాలవల్ల వివిధ రంగాలలో పరిణామాలు ఏర్పడుతూ వుంటాయి. విభిన్న సంఘటనలే జరిగినా అవి ఒక చారిత్రక క్రమంలోనే వుంటాయి. రాజకీయ ప్రభావాలకు లోనుకాని యుగం వుండదు. రాజవంశాల పేరుమీదుగా యుగాలను పేర్కొనడం రివాజే. పాశ్చాత్య చరిత్రలలో 'ఎలిజబెతియన్, జాకొబియన్, విక్టోరియన్, ఎడ్వర్డియన్' మొదలైన యుగాలు సుపరిచితమైనవే. ఇది అనువైన పద్ధతి. అందుకే సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు తమ "ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర"లో ఈ క్రిందివిధమైన యుగ విభజన చేశారు.

1 వ ప్రకరణము తూర్పు చాళుక్య యుగము

2 వ ప్రకరణము కాకతీయుల కాలము

3 వ ప్రకరణము — రెడ్డిరాజుల కాలము

4 వ ప్రకరణము — విజయనగర సామ్రాజ్య కాలము (క్రీ. శ. 1332 నుండి 1530 వరకు).

5 వ ప్రకరణము — విజయనగర సామ్రాజ్య కాలము (క్రీ. శ. 1530 నుండి 1630 వరకు).

6 వ ప్రకరణము — పేరు పెట్టలేదు (క్రీ. శ. 1600 నుండి 1757 వరకు).

7 వ ప్రకరణము — పేరు పెట్టలేదు (క్రీ. శ. 1757 నుండి 1857 వరకు)

సాంఘిక చరిత్రకు పనికివచ్చే సాహిత్య గ్రంథాలనే ఎన్నుకొనడంవల్ల సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారి యుగవిభజన వారి ప్రయోజనాలకు అనుకూలమైంది. సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యంలో ఏ ప్రత్యేకతను దృష్టిలో పెట్టుకొని నేను యుగాల అంకెను, అయా రాజవంశాల ప్రాముఖ్యాలను బట్టి పెంచవలసి వచ్చింది. ఆదిలో నేను వేసుకొన్న ప్రణాళికలో ఇలాగ యుగవిభజన చేసుకొన్నాను.

1. ఆదిమ, చాళుక్య యుగాలు (క్రీ. శ. 12వ శతాబ్దం చివరిదాకా)

2. కాకతీయ యుగం (క్రీ. శ. 1200–1290)

3. పద్మనాయక యుగం (క్రీ. శ. 1337–1399)

4. రెడ్డిరాజుల యుగం (క్రీ. శ. 1400–1450)

5. తొలిరాయల యుగం (క్రీ. శ. 1450–1500)

6. మలిరాయల యుగం (క్రీ. శ. 1500–1550)

7. నవాబుల యుగం (క్రీ. శ. 1550–1600)

8. నాయక రాజుల యుగం (క్రీ. శ. 1600–1670)

9. కరపటి రాజుల యుగం (క్రీ. శ. 1670–1750)

10. కుంఫిణీ యుగం (క్రీ. శ. 1750–1850)

11. జమీందారీ యుగం (క్రీ. శ. 1850–1900)

12. ఆధునిక యుగం (క్రీ. శ. 1900 నుండి)

పుస్తక ప్రచురణను ప్రారంభించడానికి ముందే ప్రతిసంపుటిలో పుటల పరిమితిని, సంపుటాల సంఖ్యను, ఒక్కొక్క సంపుటం వెలనూ, పన్నెండు సంపుటాలకు మొత్తం పూర్తిగా ముందే చెల్లించే పక్షంలో పెట్టువెల, అందువల్ల లభించే లాభసాటి సదుపాయాలూ ప్రకాశకులు ప్రకటించారు. ఎందరో ఈ ప్రణాళికకు స్వాగతం చెప్పారు. చందాదారులుగా చేరారు

1965 జనవరి నెలనుండి ఈ సంపుటాల రచనకు ఉపక్రమించాను. ప్రతి సంపుటిలోని పుటల పరిమితి ముందుగానే నిర్ణయం కావడంవల్ల ప్రతి ప్రకరణలో తెలిపిన ఏ ఒక్కటీ వదిలిపెట్టకుండా విధిగానే రాసినా చివరకు కుదించడం తప్పనిసరి అయింది సమగ్రత దెబ్బతినకూడదని సంపుటాల సంఖ్యను పెంచి

అదనపు యుగాలనూ, ఉపయుగాలను చేర్చవలసి వచ్చింది. ప్రచురణకు ముందే ప్రజలకిచ్చిన వాగ్దానానికి భంగం లేకుండా పన్నెండు సంపుటాలనూ వరుసగా ప్రచురించడం జరిగినది. నామీదా, ప్రకాశకులమీదా ఉన్న అభిమానంతో పి.వి. రాజమన్నారుగారు అన్ని యుగాలకు ఉమ్మడి ప్రవేశికనూ, ఒక్కొక్క సంపుటికీ ఒక్కొక్కరు చొప్పున సాహిత్య రంగంలోని లబ్ధప్రతిష్ఠులు పీఠికలు రాసి దీవించారు. వాటి వివరాలు ఇవి.

సంపుటి సంఖ్య	పేరు	కాలం	పీఠికాకర్త
1.	చాళుక్య యుగం	ఏప్రియల్, 1965	వేలూరి శివరామశాస్త్రి
2.	కాకతీయ యుగం	మే, 1965	విశ్వనాథ సత్యనారాయణ
3.	పద్మనాయక యుగం	జూన్, 1965	శివశంకరస్వామి
4.	రెడ్డిరాజుల యుగం	జూలై, 1965	మల్లాదిరామకృష్ణశాస్త్రి
5.	గజపతుల యుగం	ఆగస్టు, 1965	గిడుగు వేంకటసీతాపతి
6.	తొలిరాయల యుగం	సెప్టెంబరు, 1965	ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనం
7.	మలిరాయల యుగం	అక్టోబరు, 1965	దివాకర్ల వేంకటావధాని
8.	నవాబుల యుగం	నవంబరు, 1965	రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ
9.	ఆరవీటిరాజుల యుగం	ఫిబ్రవరి, 1966	నేలటూరు వెంకటరమణయ్య
10.	నాయకరాజుల యుగం – I	అక్టోబరు, 1966	తాపీ ధర్మారావు
11.	నాయకరాజుల యుగం – II	మార్చి, 1967	కప్పగంతుల లక్ష్మణశాస్త్రి
12.	కడపటిరాజుల యుగం	ఫిబ్రవరి, 1968	—

1965 ఏప్రియల్ నెల నుండి నవంబరు నెల దాకా ఎనిమిది నెలలు క్రమం తప్పకుండా అసాంతం రచనచేసి ఒక మాసపత్రికలాగ సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యం సంపుటాలను అచ్చుకివ్వడంలో నా ఆరోగ్యం పూర్తిగా దెబ్బతిన్నది. వళ్ళు విరిగేపని రచన చేయడంవల్ల వళ్ళు తిరుగుడు సరళి దంతవైద్యం అవసరమైంది. దానితో పాటు డయాబిటిస్, బ్లడ్ ప్రెషర్ ఒకటేమిటి చెప్పనవల్ల రావలసిన అన్ని రుగ్మతలూ వచ్చాయి. అయినా ప్రజలకు ప్రకాశకులతోపాటు వాగ్దానం చేసినది పన్నెండు సంపుటాలు కనుక ఆ సంఖ్యను పూర్తిచేయాలని నిశ్చయించాము. అది 1968 ఫిబ్రవరి నాటికిగాని పూర్తిచేయలేక పోయాను.

ఈ పన్నెండు సంపుటాలు వెలువడుతున్నప్పుడు ఆసక్తితో చదివి, సహృదయంతో విమర్శించి, ప్రోత్సహించిన వాళ్ళెందరో ఉన్నారు. చెల్లా చెదురుగా ఉన్న ఆకరాలను ఒక్కచోట ప్రోదీకరించి విశ్లేషణ చేస్తున్నప్పుడు రచనలో తప్పులు దొర్లడం తప్పదు. వీటికి తోడు నేను వ్రాస్తున్నప్పుడో, ప్రూఫు దిద్దుతున్నప్పుడో మరికొన్ని పొరపాట్లు చేరుకున్నాయి. నా అంతట నేను గుర్తించిన తప్పులతోబాటు విమర్శకులు సూచించే లోపాలూ, కొందరి కోపాలూ రెండవ ముద్రణలో సర్దుకొంటాయని అప్పుడే సవినయంగా విన్నవించుకొన్నాను.

మొదటి ముద్రణ సంపుటాలన్నీ ఏనాడో చెల్లబడి అయిపోయాయి. రెండవ ముద్రణ కోసం ఎందరో ఎదురు చూస్తున్నారు. కొందరు ఒత్తిడి చేస్తున్నారు. గత సంవత్సరం నా రెండు కళ్ళ కేటరాక్టులకూ ఆపరేషన్ విజయవంతంగా జరగడంవల్ల గ్రంథ పఠనానికి, రచనా కార్యక్రమానికి వీలుకలిగింది.

సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యంలో కొరతగా మిగిలిపోయిన సంపుటాలను పూర్తిచేయడమేగాక, తొలి పన్నెండు సంపుటాలను కొత్త వైనాలు చేర్చి తిరగ రాసి ప్రచురించాలని నిశ్చయించాను. 'ప్రజాశక్తి బుక్ హౌస్' వారు తిరగరాతకూ, పునర్ముద్రణకూ సదుపాయాలు కలిగించి ప్రచురణ ప్రారంభిస్తున్నారు. వారికి నా ధన్యవాదాలు. ఒక వ్యక్తి సమాజంలో ఏదైనా సాధించగలిగాడంటే దానికి ప్రత్యక్షంగానూ, పరోక్షంగాను ఎందరి సహాయ సహకారాలో ఉంటాయి. నా కృషిలో నాకు తోడ్పడిన వారందరికీ నా కృతజ్ఞతలు.

1989 సంక్రాంతి
మదరాసు – 17

ఆరుద్ర

ఇందులోని విషయాలు

1

ఆదిమ యుగం

అనగనగా ఒక ఈగ ఇల్లలుక్కుంటూ తన పేరు మరచిపోయిందట. "పేదరాశి పెద్దమ్మా! పెద్దమ్మా! కొడుకా! కొడుకు చేతి గొడ్డలీ! ... నా పేరేమిటి?" అని ఎందరెందరినో పేరుపేరునా వరసపెట్టి అడిగిందట.

అచ్చంగా అలాగే తెలుగువాడనే తేనెటీగ తన సంగతి మరచిపోవడం జరిగింది. ఆదిలో తన పేరేమిటి? తన దేశం పేరేమిటి? తన భాషను ఏమని పిలిచేవారు? తన జాతి ఎలా వ్యవహరించేది? ఇటువంటి ప్రశ్నలకు జవాబులు ఎందరెందరినో అడిగి తెలుసుకొంటేగాని దొరకవు

పేరు – పెరిమె

ఆంధ్రసాహిత్యంలో మనకు లభిస్తున్న మొట్టమొదటి కావ్యం నన్నయగారి భారతం. అది క్రీస్తుశకం 11వ శతాబ్దినాటిది. అందులో మన భాష 'తెనుగు' భాష అని ఆయన పేర్కొన్నారు. అయితే నన్నయగారి కాలంనాటికే దీనికి 'ఆంధ్ర' భాష అనే పర్యాయపదం ఉన్నట్లు తెలుస్తున్నది. తన స్నేహితుడు నారాయణభట్టు ఆంధ్రభాషలో కూడ కవిత్వం చెప్పగలడని తాను స్వయంగా వ్రాసిన నందంపూడి శాసనంలో ఆయనే చెప్పారు

నన్నయగారికి ఒక శతాబ్దం పైచిలుకు ప్రాచీనుడు మల్లియరేచన కవిజనాశ్రయమనే లక్షణ గ్రంథాన్ని మన భాషలో రాశాడు. అయితే అతడు 'తెనుగు' అని చెప్పాడో 'తెలుగు' అని పేర్కొన్నాడో నికరంగా చెప్పలేం. ఏ మాటనైనా ఆయన ప్రాస స్థానంలో వాడలేదు. అందుచేతనే ఈ సంశయం. బహుశా 'తెనుగు' అనే ప్రయోగాన్ని చేసి ఉండవచ్చు

వీరిద్దరికన్నా కొంత ప్రాచీనుడు ఉద్యోతనుడు అనే ప్రాకృత భాషాకవి 'కువలయ మాల' కథలో తన కాలంలో ప్రచారంలో ఉన్న పద్దెనిమిది దేశాల వారినీ, వాళ్ళ భాషలనూ పేర్కొన్నాడు. అతడిచ్చిన జాబితాలో ఆంధ్రదేశం, ఆంధ్ర భాషా ఉన్నాయి. ఆనాడు ఆంధ్రులను గురించి ఆయన చెప్పినది నేటికీ అక్షరాలా వర్తిస్తుంది.

"ఏదు మహిళా సంగామే సుందరగత్తేయ భోయణే రోద్దే
అటుపుటు రటుం భణంతే అంధ్రే కుమారో సలోయేతి"

ఈ ప్రాకృతాన్ని శ్రీ వంలాగన్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రిగారు ఇలా తెలుగు మాటల్లోకి తర్జుమా చేశారు.1 "అందగత్తెలున్నా, అథవా యుద్ధరంగమున్నా సమానంగా ప్రేమించేవాళ్ళున్నా, అందమైన శరీరాలు గలవాళ్ళున్నా, ఇంటిలో దిట్టలున్నా అయిన ఆంధ్రుడు అటూ పుటూ ('పెట్టు' కాబోలు) రటూ ('రట్టు' ఏమో) అనుకొంటూ వస్తూంటగా చూశాడు." ఉద్యోతనుడు చెప్పిన సుగుణాలు నేటికీ మనలో ఉన్నాయి. ఈ ప్రాకృత కవికాలం క్రీ.శ. 892 ప్రాంతం.

అంతకు ముందు ఆంధ్రమనే పదాన్ని జాతి వాచకంగా, దేశ పరంగా వాడుతూ వచ్చేవారు. మన దేశాన్ని మొట్టమొదట పాలించిన శాతవాహనులు తమ జాతిపేరుగాని, తమ దేశం సంగతిగాని తాము వేయించిన ప్రాకృత శాసనాలలో ఎక్కడా చెప్పలేదు. వీళ్ళు క్రీస్తు శకానికి పూర్వమే పాలించారు. తమ రాజ్యాన్ని దక్షిణాపథం అన్నారు.

అయితే ఇటీవలి పరిశోధనలవల్ల శాతవాహనుల జన్మభూమి ఆంధ్ర దేశమే అని వారి భాషలో అత్యంత ప్రాచీనమైన తెలుగు మాటలే ఉన్నాయని రుజువైంది. పురాణాలలో పేర్కొన్న ఆంధ్రభృత్యులూ, ఆంధ్ర రాజులూ శాతవాహనులే అన్న సంగతి రూఢి అయింది.

క్రీ. శ. 284 లో శివస్కందవర్మ అనే పల్లవ యువరాజు ఒక ప్రాకృత శాసనంలో మన దేశాన్ని 'అంధాపథం' అన్నాడు. దేశపరంగా ఆంధ్ర శబ్దాన్ని వాడిన వాళ్ళలో ఇతడే ప్రప్రథముడు. తరవాత తరవాత మన దేశాన్ని ఆంధ్రమండలం, ఆంధ్రవిషయం, ఆంధ్రభూతలం, ఆంధ్రదేశం అని రకరకాలుగా చాలామంది తమ శాసనాలలో పేర్కొన్నారు.

తమిళ సంగవాఙ్మయంలో చివరి సంకలనమైన 'పురనానూరు'లో 'ఆయే మందిరం' అనే నాయకుని ప్రసక్తి ఉంది. ఈ సంకలనం క్రీ శ. 4 వ శతాబ్ది.

ఆంధ్ర దేశానికి త్రిలింగ దేశమనే పేరుకూడ ఉంది. ఈ మాటను మొట్టమొదట వాడినవారు కాకతీయ యుగంలోని విద్యానాథుడు అని అతని శ్లోకాన్ని

---

1 గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారి సప్తతి తమ జన్మదినోత్సవ ప్రచురణ 'వ్యాససంగ్రహం'లో 'ప్రాకృత గ్రంథకర్తలూ, ప్రజాసేవామూ' అనే వ్యాసంలో.

అద్దీ చెప్పుకొంటూరుగాని వీటానికి అంతకుముందే ఎప్పుడో వాడినవాడు రాజశేఖరు డనే సంస్కృత కవి. అతని 'విద్ధసాలభంజిక' అనే నాటకంలో ఒక రాజుగారు త్రిలింగాధిపతి. రాజశేఖరుడు క్రీ శ 880 920 మధ్యకాలంలోవివాడు. ఇతడు 'తిలింగ' అనే పదాన్ని రేఫయుక్తంగా 9వ శతాబ్దంలో వాడాడుగాని అంతకు ముందు రేఫ లేకుండా కేవలం 'తిలింగ' అనే రూపంలో వాడుకలో ఉండేది. మార్కండేయపురాణంలోనూ, వాయుపురాణంలోనూ 'తిలింగ' అనే పదమే వాడారు.

ఈ 'తిలింగ' అనే పదమూ, 'తెలుగు' అనే మాటా ఒక కుదుటిలోవే అనుకోవాలి. మన భాషకు తెలుగుభాష అనే పేరే ఎక్కువ వాడకంలో ఉంది. నన్నయ్యగారు తమ భారతంలో 'తెనుగు' అనే మాట వాడారుగనక కొందరు ఆ పదమే ప్రాచీనమంటారు తిక్కనగారి సమకాలికుడైన కేతన తన 'ఆంధ్ర భాషా భూషణం'లో ప్రావస్థానంలో 'తెలుగు' అనే మాటను నాలుగైదుచోట్ల వాడాడు. అందుచేత 'తెలుగు' అర్వాచీనమని కొందరనుకోవచ్చు గాని 'తెలుగు' పదమే చాలా ప్రాచీనమని చెప్పాలి ఎందుచేతనంటే, తమిళ, కర్ణాటక శాసనాలలో 'తెలుంగ' అనే పదమే మొట్టమొదట కనబడుతుంది.

తమిళ వాఙ్మయంలో అత్యంత ప్రాచీనమైన 'అగత్తియం' అనే లక్షణ గ్రంథంలో "కొంగణం కన్నడం కొల్లం తెలుగం" అని సూత్రీకరించారు కొంత మంది తమిళుల దృష్టిలో 'అగత్తియం' క్రీస్తుశకానికి కొన్ని శతాబ్దాల పూర్వం నాటిది కాని, తమిళపండితులలో కొంచెం సహాపుగా ఉండే వైయాపురిపిళ్ళెగారి అంచనా ప్రకారం క్రీ. శ. 5వ శతాబ్దిలో 'అగత్తియం' రచన జరిగి ఉంటుంది (కొందరు పండితులు 'అగత్తియం' కర్తృత్వం విషయంలో చర్చలు లేవదీసి, అది అర్వాచీనం కావచ్చునని వాదిస్తున్నారు మన 'ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి'కీ, దీనికీ ఈ విషయంలో పోలికలున్నాయి).

'ఆంధ్ర', 'తెనుగు', 'తెలుగు' అనే మూడు పదాలలో ఏది ఎంత ప్రాచీనమో తెలుసుకొన్నాము. భాషాపరంగా వీటిని ముందుగా వాడినవాళ్ళ పేర్లూ, తారీఖులూ తెలుసుకొన్నాము ఆ తారీఖులు మళ్ళీ ఒక్కసారి జ్ఞాపకం చేసుకొని ముందుకుపోదాం.

'తెలుంగు'	అగత్తియం	క్రీ. శ. 5-వ శతాబ్ది
'ఆంధ్ర'	ఉద్యోతనుడు	క్రీ. శ. 8-వ శతాబ్ది
'తెనుగు'	నన్నయ	క్రీ. శ. 11-వ శతాబ్ది

క్రీ. శ. 5 వ శతాబ్దినాటికే ఇతరులు మన భాషను 'తెలుంగు' భాష అని పిలవనైతే పిలిచారుగాని ఆ భాష అప్పుడు ఎలా ఉండేదో, వాక్యరచన ఎలా సాగేదో, పాటలూ పద్యాలూ ఉండేవో లేదో మనకు తెలియదు. ఎందుచేతనంటే, మన లిపిలో, మన మాటలతో రచించిన మొట్టమొదటి తెలుగు శాసనం మనకు క్రీ శ. 575 నాటిదే లభించింది అయినా, మనం దానితో తృప్తిపడి ఊరుకో కూడదు మన భాష ఎంత ప్రాచీనమో తెలుసుకోవాలి. దాని స్వభావాన్ని సాధ్యమైనంతవరకూ ఆకళించుకోవాలి. ఆనాటి తెలుగు సారస్వతం మనకు ఎలాగూ దొరకదు కాబట్టి కనీసం భాషాస్వరూపాన్నయినా తెలుసుకొంటే మంచిది

తొలి తెలుగుమాట

మన అమరావతీస్తూపం చాలా ప్రాచీనమైనది. దానిని మూడు అంచెలుగా కట్టారు. క్రీస్తుపూర్వం 200 మొదలుకొని క్రీ శ 200 లోపున ఈ నిర్మాణం సాగింది ఇక్కడ దొరికిన ఒక రాతిపలకమీద 'నాగబు' అనే మాట కనబడింది 2 ఇదే మనకు లభించిన మొదటి తెలుగుమాట. ఈ 'నాగబు' అన్నపదమే నాగమ్బు, నాగంబు, నాగమ్ము, నాగము, నాగం అని మార్పులు చెందింది ఇవాళ వాడుకభాషలో బిందు పూర్వక బుకారంతో ఏ మాటనూ మనం ప్రథమావిభక్తి ఏకవచనంలో వాడము. 'ము'కారం వాడవలసిన చోట్లలో సైతం సున్నానే ఉచ్చరిస్తాం. అందు చేత 'నాగంబు' అనేది ఏదో కొత్తగా వినబడవచ్చుగాని ఈ కోవలో ఉన్న అసలు సిసలు ద్రావిడభాషా పదాన్ని మనం నేటికీ నిత్యం వాడుతూనే ఉన్నాం. అది 'చెంబు.' అందుచేత నాటినుంచి నేటిదాకా ఈ 'బు' ప్రత్యయం తెలుగు భాషలో సజీవంగానే ఉంది.

మన దేశాన్ని పాలించిన ప్రాచీనరాజులు వేయించిన ప్రాకృత, సంస్కృత భాషాశాసనాలలో పేర్కొన్న గ్రామాల పేర్లూ, వ్యక్తుల పేర్లూ తీసు కొంటే ఎన్నో తెలుగుపదాలు మనకు తెలుస్తాయి. మొదటి తెలుగుభాషా శాసనానికి పూర్వం మన భాషలోని పదాలు ఎలా ఉండేవో తెలుసుకోవడానికి ఇవి చాలా తోడ్పడతాయి. ఇలా సేకరించిన పదాల పట్టిక ప్రక్కపుటల్లో చూడండి

---

2 ఇది తెలుగుపదమని మొదట గుర్తించినవారు వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు. చూ॥ 'భారతి' జూన్ 1928 (ఈ పదం అసలు ఆంధ్రలిపికి మూలంగా భావించి దాని స్వరూపాన్ని ఈ గ్రంథానికి రంగపీఠికగా తీసుకొని అట్టమీద అగ్రశీర్షికగా అగ్రపీఠమిచ్చాము).

కొన్ని ప్రాచీన శాసనాలలోని తెలుగుపదాలు

పదము	శాసనము	కాలము
అనుతూ్రర	అత్తివర్మ గోరంట్ల తామ్ర శాసనం	క్రీ. శ. 350
అచితాజె	శాలంకాయన పెదనందివర్మ పెదవేగి శాసనం	క్రీ. శ. 380
అచంటి	అనంతవర్మ శృంగవరపు కోట దానశాసనం	క్రీ శ 450; 550
ఇర్ప్పలి	రెండవ పులకేశి కొప్పరపు శాసనం	క్రీ. శ. 631
ఉరవపల్లియే	విష్ణుగోపుని ఉరవపల్లి తామ్ర శాసనం	క్రీ. శ 342 366
ఏలూర	విజయదేవవర్మ ఏలూరు తామ్రశాసనం	క్రీ శ. 5-వ శతాబ్ది
ఓమ్గోడు (ఒవ్గోడు)	రెండవ విజయస్కందవర్మ ఓమ్గోడు దాన శాసనం	క్రీ. శ. 385
కంగూర	దామోదరవర్మ మట్టెపాడు తామ్రశాసనం	క్రీ. శ. 295-315
కంబూరు	మూడవ మాధవవర్మ పొలమూరు శాసనం	క్రీ. శ. 635
కదా కుడురు	రెండవ సింహవర్మ ఓమ్గోడు శాసనం	క్రీ.శ. 363-385
కణ్ణుకూర	విష్ణుగోపుని ఉరవపల్లి తామ్రశాసనం	క్రీ.శ. 342-366
కళ్లి (కడ్డి)	పృథ్వీమూలుని గోదావరి తామ్రశాసనం	క్రీ. శ. 538
కమ్మ్రరాష్ట్రపువే	శాలంకాయన నందివర్మ పెదవేగి శాసనం	క్రీ. శ. 475
క(కు)దువూర కళక	సింహవర్మ శాసనం	క్రీ. శ. 310
కిత్తప్ప	అనంతవర్మ శృంగ వరపు కోట దానశాసనం	క్రీ.శ. 450; 550
కుడావాడ	మాధవవర్మ ఈపూరు (1) తామ్రశాసనం	క్రీ.శ. 486
కుదూర	బర్జెస్ - 'బుద్ధిస్ట్ స్తూపాస్ ఆఫ్ అమరావతి అండ్ జగ్గయ్యపేట' పేం.50	

పదము	శాసనము	కాలము
కూదూర	జయవర్మ కొండముది తామ్రశాసనం	క్రీ శ. 235
కుడ్డూరు	మాధవవర్మ పొలమూరు శాసనం	క్రీ శ. 635
కుడ్లూరు (కుడ్డూరు)		
కుదువక గ్రామ		
కుదువాడ	నందివర్మ కంతేరు తామ్ర శాసనం	క్రీ.శ 4
కెవురురే	బర్జెస్ – 'బుద్ధిస్ట్ స్తూపాస్ ఆఫ్ అమరావతి అండ్ జగ్గయ్యపేట' పెం. 18	
కొంపెర	స్కందవర్మ కామకొల్లు తామ్రశాసనం	
కొట్టిశర్మ	అత్తివర్మ గోరంట్ల శాసనం	క్రీ శ. 4_వ శతాబ్ది
కొడికిమ్ (కొడంకి)		
కొణ్డముది	జయవర్మ కొండముది తామ్రశాసనం	క్రీ శ 270_285
కొణ్డవేఙుపూర్	రెండవపులకేశి కొప్పరపు తామ్రశాసనం	క్రీ.శ. 631
కోణ్ణమంథి	పృథ్వీమహారాజు తాడివాడ దానశాసనం	క్రీ శ. 7వ శతాబ్ది
కోఱమురుష్వడు		
కోష్ఠగామూరు	చంద్రవర్మ కోమర్తి తామ్రశాసనం	క్రీ.శ. 380_395
అడవలి (కొడవలి)	చందవతి కొడవలి శాసనం	క్రీ.శ 3వ శతాబి
గోలశర్మ	విజయస్కందవర్మ ఓంగోడు శాసనం	క్రీ శ 4వ శతాబ్ది
చిత్రవపురి (చిన్నపురి)	విజయస్కందవర్మ కంతేరు తామ్రశాసనం	క్రీ.శ. 4వ శతాబ్ది
చీకూర		
ఛాయిపాళ	పృథ్వీమూలుని గోదావరి తామ్రశాసనం	క్రీ శ. 538
చెన్నృదువ గ్రామే	శాలంకాయన నందివర్మ పెదవేగి శాసనం	క్రీ శ. 476

పదము	శాసనము	కాలము
చెన్దలూరు	కొండవ కుమారవిష్ణుని చెందలూరు తామ్ర శాసనం	క్రీ.శ. 6వ శతాబ్ది
జడతూరే	ఇక్ష్వాకుల శాసనం	3వ శతాబ్ది
తాణ్డివాడ	పృథ్వీమహారాజు తాణ్డివాడ దానశాసనం	క్రీ.శ. 7వ శతాబ్ది
తామపాక		
తాణ్ణి కొన్ద	అత్తివర్మ గోరంట్ల తామ్ర శాసనం	4వ శతాబ్ది
తెల్లివల్లి విషయే		
తొణ్డాపర	అనంతవర్మ పెరిపుర తామ్రశాసనం	క్రీ.శ. 528-20
దాలూరే	చారుదేవి బ్రిటిష్ మ్యూజియం తామ్రశాసనం	క్రీ.శ. 275-285
దేయవాటి	ఉమావర్మ ధవళపేట దానశాసనం	క్రీ.శ. 400 480
దోణ్డిస్వామి	విష్ణుగోపుని నెడుంగరాయ దానశాసనం	5వ శతాబ్ది
పడిప్ప (పతిప)	నెడుంగరాయ తామ్ర పట్టిక	క్రీ.శ. 448
పణాచడు		
నాగోళాము		
నేత్రపాటి విషయ	విక్రమేంద్రవర్మ చిక్కుళ్ళ దానశాసనం	క్రీ.శ. 537
పగుహూరు	పల్లవీ విష్ణుగోపవర్మ ఊర దానశాసనం	క్రీ.శ. 340
పతికివిషయే	ఇంద్రవర్మ రామతీర్థ శాసనం	క్రీ.శ. 530
పొంతూర	జయవర్మ కొండముడి తామ్రశాసనం	క్రీ.శ. 235
పాగుణారవిషయే		
పికిరే	సింహవర్మ పికిరదాన శాసనం	క్రీ.శ. 384
పిడిహ	కొనుకొల్లు ప్రాకృత శాసనం	
పురణిసమ	ఇంద్రభట్టారక వర్మ రామతీర్థ తామ్రశాసనం	క్రీ.శ. 530
పులిమ్బూరు (పొలమూరు)	మాధవవర్మ పొలమూరు తామ్రశాసనం	క్రీ.శ. 635

పదము	శాసనము	కాలము
పులొక (పులకి)	శరభవర దాన శాసనం	క్రీ. శ 5, 6వ
పెణుకపఱ్ఱు	రెండవ సింహవర్మ ఓమ్గోడు శాసనం	శతాబ్దులు
పెరువాటిక	ఇంద్ర భట్టారకవర్మ రామతీర్థ గ్రామ శాసనం	క్రీ. శ. 630
పొలంబోర	3 వ మాధవవర్మ పులమూరు శాసనం	క్రీ శ. 635
ప్రాలూర	శాలంకాయన నందివర్మ పెదవేగి శాసనం	క్రీ. శ. 475
మంచల్ల	మాధవవర్మ ఈపూరు గ్రామ శాసనం	క్రీ. శ. 495
మండర	బర్జెస్ 'బుద్దిస్ట్ స్తూపాస్ ఆఫ్ అమరావతి & జగ్గయ్యపేట' పేం 22	
మయిన్దవాటిక	మాధవవర్మ పొలమూరు గ్రామ శాసనం	5 వ శతాబ్ది
మహాకామ్తురారే	ఇక్ష్వాకుల శాసనం	క్రీ.శ. 3వ శతాబ్ది
మహాకకవర	కొండముది జయవర్మ శాసనం	క్రీ శ. 270_285
మహాతలవర	వీరపురుషదత్తుని నాగార్జున కొండశాసనం	క్రీ శ. 280
మాఙ్గరూ(దూ) ర్గ్రామే	సింహవర్మ మంగదూరు దాన శాసనం	క్రీ.శ. 364
ముదాటి కటాక	పల్లవ విష్ణుగోపవర్మ చూరదాన శాసనం	క్రీ.శ. 340
ముణార		
ముదొకకి	మాధవవర్మ ఈపూరు II గ్రామ శాసనం	క్రీ.శ. 496
మూగమూరు	పృథ్వీమూలుని గోదావరి గ్రామ శాసనం	క్రీ.శ. 639
మూయెరభూటివ	పల్లవ విష్ణు గోపవర్మ చూరదాన శాసనం	క్రీ.శ 340
మేలికాప	పల్లవ విష్ణు గోపవర్మ చూరదాన శాసనం	6వ శతాబ్ది

పదము	శాసనము	కాలము
రాకలావ	శక్తివర్మ రాగోలు గ్రామ శాసనం	క్రీ.శ. 537
రావిరేవ	విక్రమేంద్రవర్మ చిక్కుళ్ళ గ్రామశాసనం	క్రీ.శ. 597
రేగొణ్ణం	" "	"
అగుటమ్మియు	పల్లవ విష్ణు గోపవర్మ చూరదావ శాసనం	క్రీ శ. 340
తెందుకూరవాటక	విక్రమేంద్రవర్మ చిక్కుళ్ళ గ్రామ శాసనం	క్రీ. శ. 537
విలేమార పల్లికా	విజయనందివర్మ కొల్లేరు దాన శాసనం	క్రీ. శ. 4వ శతాబ్ది
విరిపర	యువరాజ శివస్కందవర్మ మెదవోలు శాసనం	4 వ శతాబ్ది
విర్పుణు (వఖాత్)	తెంకేప పులకేశి కొప్పరపు గ్రామ శాసనం	క్రీ. శ. 631
విలెమ్పలి	మాధవవర్మ ఈపూరు I గ్రామ శాసనం	క్రీ. శ. 420_455
విళవటి	సింహవర్మ విళవట్టి దాన శాసనం	క్రీ. శ. 446
వేకుహారి	విజయస్కందవర్మ కంతేరు గ్రామ శాసనం	క్రీ. శ. 4వ శతాబ్ది
వేపురకె (వేపూరు)	శ్రీ పులోమావి మాక్యదోని శాసనం	క్రీ శ. 200
సకువక	అనంత శక్తివర్మ సకువక దాన శాసనం	
సారపల్లి	ప్రభంజనవర్మ చికాకోల్ గ్రామ శాసనం	క్రీ. శ. 450_680
హాలమ్పుర		
హిరయూరే	బర్గెస్_'బుద్దిస్ట్ స్తూపాస్ ఆఫ్ అమరావతి & జగ్గయ్యపేట' నెం 48	

ఈ పట్టికవల్ల తెలిసే విషయాలను కొన్నింటిని బేరీజు వేద్దాం. ఆ రోజుల్లో గ్రామాల పేర్ల చివర ఊర్రు, కుదురు, కొండ, కోరు, చెఱువు, తోట, పర్ర, పల్లు, పాక, మంచి, మడి, మూరి, రేవు, పట్టి అనే తెలుగు మాటలు ఉండేవి. ఇప్పటికీ తెలుగుదేశంలో కొన్ని గ్రామాల పేర్ల చివర ఈ మాటలే మనకు కనబడతాయి. ఈ శాసనాలలోని వేప, రావి, రేగు, తాడి మొదలైన మాటలనుబట్టి నాటికీ నేటికీ కొన్ని చెట్లకు ఒకే పేరు వాడుతున్నాం. ఆ రోజుల్లోనూ తోపు లుండేవి. తోపును తోట అనే పర్యాయపదంతో పిలిచేవారు. 'బియ్యం' అనే మాటను నేడు మనం వాడుతూ ఉండగా ప్రాచీనులు 'ప్రాలు' అని వాడేవారు. నేడు 'తలం ప్రాలు'లో మాత్రమే మనకు ఈ 'ప్రాలు' అనే రూపం కనబడుతున్నది. నేడు మనం ప్రస్తుతకాలంలో వాడుతున్న కుఱు, పెను, చిన్న మొదలైన విశేషణాలు నాడే మొదలుపెట్టారు. అనాడు ప్రారంభించిన చిన్న, తెల్ల మొదలైన విశేషణాలు నేటికీ నిలిచి ఉన్నాయి.

ఇవాళ మనం సంస్కృత పదాలనూ, తెలుగు మాటలనూ కలిపి సమాసాలు గ్రంథస్థం చేయడానికి కొన్ని నియమాలు పెట్టుకొని తెలుగు మాటలు సమాసం ముందు విశేషణాలుగానే వాడుతున్నాం గని ఆనాడు మన పూర్వులు ఇలాంటి బెడదలు పెట్టుకొన్నట్లు లేదు. 'నైత్రపాటి విషయం', 'మహాకొండూరు', 'మహాతలవర' మొదలైన మిశ్ర సమాసాలు యథేచ్ఛగా చేసేవారు.

ఒక్క శాసనాలవల్లనే కాక ప్రాచీన ప్రాకృత గ్రంథాల మూలంగా కూడా మనకు కొన్ని తెలుగు పదాల సంగతి తెలుస్తుంది. హాలుడు అనే శాతవాహన రాజు తన కాలంలో ప్రచారంలో ఉండిన కవిత్వాన్ని సంకలనం చేశాడు. అందులో అత్త, పిల్ల, మోడి, పాడి, బొట్టు, కరణి మొదలైన తెలుగు మాటలున్నాయి. ఇవి తెలుగు భాషలోనుంచే ప్రాకృతంలోకి వెళ్ళాయని చెప్పడానికి వ్యాఖ్యాతల వివరణలూ, హేమచంద్రుడి 'దేశీనామమాల' అనే నిఘంటువులోని అర్థాలూ ఆధారాలు. ప్రాకృతంలోకి వెళ్ళిన తెలుగు మాటలను గురించి తిరుమల రామచంద్ర గారు 1848 'భారతి' పత్రికలో వ్యాసాలు వ్రాశారు. దివాకర్ల వెంకటావధానిగారు తమ 'ప్రాఙ్నన్నయ యుగము' అనే పుస్తకంలోనూ విపులంగా చర్చించారు. ఈ మాటల పట్టికను ఈ క్రింద చూపెడుతున్నాను.

గాథా సప్తశతిలోని తెలుగు మాటలు

మాట	వ్రాసిన కవిపేరు	గాథ సం.
అత	కుమారిలుడు	1 8
అత్తె	చాపీంకరుడు	6 63
అత్తె	మాధవుడు	6 97
అద్దాయే (అద్దం)	రాయవత్సుడు	3 4
అల్లాహి (అల్లి–బిల్లి)	శాలివాహనుడు	2 27
అవ్వో (అవ్వ: విషాదం)	శాలివాహనుడు	5 75
అవ్వో (అవ్వ: ఆశ్చర్యం)	సరళుడు	3_73
అవ్వో (అవ్వ: ఇబ్బంది)	సీహాండు	4_6
ఓ (సంబోధన)	ఉల్లోలుడు	5_37
ఓ (సంబోధన)	మహాదేవుడు	2_5
కరణి (తీరున)	అహాయుడు	3_100
కిలించియ (క్రించు)	మయూరకండుడు	1 80
కుసుంభ (కుసుమ పువ్వు)	వలాయిచ్చుడు	2_45
కె (విభక్తి)	మానుడు	5_32
కే (విభక్తి)	హారియాలుడు	1 30
చటులం (చటువే)	కపిరాయుడు	2 82
చోజ్జం (చోద్యం_విడ్డూరం)	భోజయుడు	5 6
తాలూర (శకలం)	అవటంకుడు	1_37
తీరయే (తీరదు)	పానచ్చెలుడు	2_95
తుప్ప (నెయ్యి (తుప్ప))	అలిక్కుడు	3_88
పలాలి (పల్లి గడ్డి)	కలపీహాండు	2 9
పాడి (పడ్డ)	ముహరాయుడు	1 65
పొణపుడి (పోలసు)	పాలుడు	3 27
పిలూఅ (పిల్ల)	మాణాడు	2_2
పేచిరి (పేద్యారితనం) నాచనసోముడు వాడాడు_ "మచ్చరపు వాసుదేవుడు పేదారితనంబు"	పాలుడు	4_71
పోట్టం (పొట్ట)	అలిక్కుడు	3_86
ఫలిహీ (ప్రత్తి)	కవిలుడు	2_65
ఫలిహీ (పత్తి)	జడ్డాంధపాముడు	4_60

మాట		వారిన కవిపేరు	గాథ
ఫలు	(ఫలుత్తి)	వాలుడు	4_69
బోంది	(పంది)	విగహాంకు	5_2
బోల	(పేడ)	అరికేసరి	3_20
బోల	(పేళ్లు)	సిరువణుడు	3_32
బోల	(పేళ్లు)	వాహనరాయుడు	3_10
మోరి	(మోరి - వింకం)	శాలివాహనుడు	5_65
రుంప	(రంపం)	హాలుడు	2_20
వాలుంకి	(ఒల్లెంక వాలుగ)	అలియుడు (అనీకుడు?)	1_10
పాఫులి	(కాలువ)	జీవుడు	3_69

ఆచార్య పింగళి లక్ష్మీకాంతంగారు 1931 లోనే పాళీభాషకూ, కొన్ని తెలుగు మాటలకూ ఉన్న పోలికలను గురించి ఆ సంవత్సరపు మార్చినెల భారతిలో ఒక వ్యాసం వ్రాశారు. బొంది, పన్నాయంచు, ఓర, కూల్చు, ఒద్దు అనే అయిదు పదాలను చూపెట్టారు. ఇవి బహుశా మనకు పాళీభాషలోనుంచే వచ్చాయన్నారు. కాని, వీటిలో 'బొంది' అనే పదం తెలుగునుంచే పాళీలోకి వెళ్లిందని చెప్పవచ్చు.

"రూపముహశరీరేసు బోంది భూసియపావయేసు బొంగిల్లో,

భల్లా రిచ్ఛే భగ్గం లిత్తే భంభీయ అసతీయే"

(దేశీనామమాల 6_99)

"బోంధీ రూపం, ముఖం, శరీరంచేతి త్ర్యర్థా బోందం ముఖమిత్యన్యే" అని వివరణ. 'బొంది' శరీరమైనా నేటికి "పీ బొంద" అనే తెలుగు తిట్టులో 'ముఖం' అనే అర్థం మిగిలివున్నదనిపించింది. లక్ష్మీకాంతంగారు చూపిన మిగతా పదాలు ప్రాకృతంలోనుంచే తెలుగులోకి వచ్చాయనుకోవచ్చు.

ఇచ్చి పుచ్చుకోళ్ళు

మన భాషకు ప్రాకృత, సంస్కృత భాషలతో సంబంధం శతాబ్దాల తరబడిగా ఉంది గనక ఆ భాషలలో నుంచి పేనుకుపేల పదాలు మనకు సంక్రమించడంలో ఆశ్చర్యం లేదు. రెండుమూడు వందల సంవత్సరాలు మాత్రమే మనమీద అధికారం చెలాయించిన తురుష్క, ఇంగ్లీషు భాషలలోనుంచి వందలాది మాటలు మన నిత్య వ్యవహారంలోనూ, విద్యావ సాహిత్యంలోనూ చోరబడడం మన అనుభవంలోని విషయమే. ఇంకొక భాషలోనుంచి మాటలను ఎరవు తెచ్చుకొని మన స్వంతం చేసుకొన్నంత మాత్రాన మన భాష ఆ భాషకు పుత్రిక అవలేము. తొలి

రోజుల్లో మనం ఎన్నో పదాలను సంస్కృత, ప్రాకృతాలనుంచి బదులుపుచ్చు కున్నట్లే మనమూ అన్ని కాకపోయినా కొన్నయినా ఎరువిచ్చాము.

ఈ విధంగా మనం ఎరువిచ్చిన మాటలు సైతం అసలు సంస్కృతం లోనివేనని పండితులు భ్రమిస్తారు. ఈ భేదాన్ని కుమారిలభట్టు ఏనాడో బయటపెట్టాడు. వైదిక భాషలోనికి సంక్రమించిన మ్లేచ్ఛ భాషా పదాలకు అర్థనిర్ణయం చేసేటప్పుడు సంస్కృత వైయాకరణులు ఆ మ్లేచ్ఛ పదాలకు సంస్కృతవ్యుత్పత్తులు కల్పించి వాటి అర్థాన్ని ఎలా సమర్థించారో చూపెట్టడానికి ద్రావిడ భాషాశబ్దాలైన చోర్, పాంబు, పయిర్, అతర్ మొదలైనవి కుమారిలభట్టు ఉదాహరణగా చూపెట్టాడు. ఈయన క్రీ. శ. 7వ శతాబ్ది వాడని కొందరంటారుగాని వాస్తవానికి అంతకన్నా ప్రాచీనుడనీ, క్రీ. శ 600 ప్రాంతాన గాని, ఆ మాటకు వస్తే అంతకుపూర్వమే గాని జీవించి ఉంటాడనీ తెలుగుభాషా సమితివారు వారి 'విజ్ఞానసర్వస్వం' 3వ సంపుటిలో (పుట 758) నిరూపించారు. అంటే క్రీ. శ 6వ శతాబ్దినాటికే భాషాశాస్త్రరీత్యా ద్రావిడభాషలకు ఒక స్థానం ఏర్పడింది.

సంస్కృతము-తెలుగు

ఆధునిక భాషాశాస్త్రము పరిణతి చెందడానికి పూర్వం "తల్లి సంస్కృతంబె ఎల్ల భాషలకును" అని మనవాళ్ళు విశ్వసించేవారు. తెలుగు భాషకూడా గీర్వాణంలోనుంచే జనించిందన్నారు. మన లాక్షణికులు దానిని ఒప్పుకొన్నారు. ఆధునిక యుగంలో దూరాలు తగ్గిపోయాయి. వివిధభాషలవాళ్ళు చేరువవుతున్నారు. శాస్త్రీయ పద్ధతులతో పరిశోధనలు సాగుతున్నాయి. వీటిని ఆధారం చేసుకొని ప్రపంచ భాషలలో వివిధ కుటుంబాలు ఉన్నాయనీ, అందులోని ద్రావిడ భాషా కుటుంబంలో మన తెలుగుభాష చేరుతుందని శాస్త్రజ్ఞులు చెప్పుతున్నారు.

అయినా కొందరు ఇంకా సంస్కృతంలోనుంచే తెలుగు పుట్టిందని భావిస్తున్నారు. ఇతరులను అదే నమ్మమనికూడ చెప్పుతున్నారు. డాక్టరు చిలుకూరి నారాయణరావుగారు తెలుగు సంస్కృత, ప్రాకృతజన్య మని నిరూపించడానికి విశ్వప్రయత్నాలు చేసి ఎంతో తాపత్రయపడ్డారుగాని ఆచార్య గంటి జోగిసోమయాజిగారూ, ఆచార్య కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారూ, వజ్ఝల చినసీతారామస్వామి శాస్త్రిగారూ మొదలైనవారు దీనిని పూర్వపక్షం చేశారు.

పయూనా స్వతంత్రభాష

అందువల్ల తెలుగుకూడ ఒక స్వతంత్ర భాషేనని మనం సగర్వంగా చెప్పుకోవచ్చు. ఇది ద్రావిడభాషా కుటుంబంలో ఒక ముఖ్యమైన భాష. తమిళ, కర్ణాటక, మలయాళాలు మన తోబుట్టువులు

ప్రస్తుతం తేలిన లెక్కల ప్రకారం ద్రావిడ భాషా కుటుంబములో మొత్తం ఇరవై యొక్కటి భాషలున్నాయి. వాయవ్య దిశనుంచి మూలద్రావిడం ప్రస్థానం చేసి వివిధ కాలాలలో విడిపోతూ వచ్చిందని శాస్త్రజ్ఞులు చెప్పారు. ఏయే కాలాల్లో, ఏయే దిక్కుల్లో పయనిస్తూ ఏయే భాషలుగా మూలద్రావిడం విడిపోయినదీ సోవియట్ యూనియన్‌లోని ద్రావిడ భాషాశాస్త్రజ్ఞుడు యం. యస్. ఆంద్రొనోవ్ ఒక భౌగోళిక పటంలో చూపెట్టాడు[3] (ప్రక్క పుటలో ఈ బొమ్మ వుంది). ఈ ఇరవై యొక్క భాషలను మూడు ఉప భాషా కుటుంబాలుగా విభజించారు.

ఉత్తర ద్రావిడం . 1. బ్రాహుయీ
2. మాల్తో
3 కురుఖ్

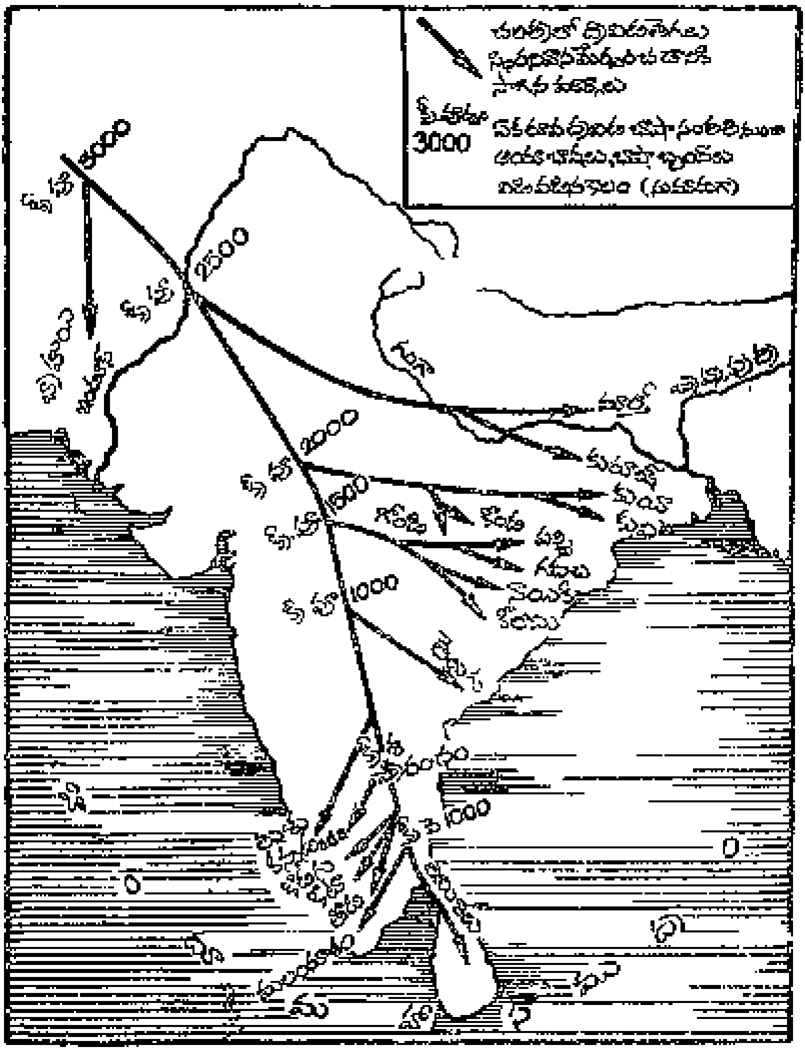
మధ్య ద్రావిడం : 1. గోండి
2 కొండ
3. కూయి
4 కువి
5 పర్జి
6. గదబ
7. కొలామి
8 పెంగో
9. నాయకి
10. దువ
11. తెలుగు

దక్షిణ ద్రావిడం : 1. తుళు
2. కన్నడం
3 కొడగు
4. తొద
5. కోత
6 మలయాళం
7 తమిళం

---

[3] The Brahmi Language M.S. Andronov, 'Nauka' Publishing House Central Dept. of Oriental Literature, Moscow 1980.

మధ్య ద్రావిడంలో తెలుగుతో కలుపుకొని ఇప్పుడు పదకొండు భాషలున్నాయి. రష్యను శాస్త్రజ్ఞుని పటంవల్ల క్రీ. పూ. 2000 ప్రాంతాలలో మధ్య ద్రావిడ భాష వివిధ శాఖలుగ చీలడం ప్రారంభమైంది. గోండి, కొండ ముందు విడిపోయాయి. మరో అయిదువందల ఏళ్ళకు పర్జి, గదబ, నాయకి, కోలామీ భాషలు వేరుపడ్డాయి. క్రీ. పూ. 1000 నాటికి తెలుగు మూలద్రావిడం నుంచి విడిపోయి ప్రత్యేకతను సంతరించుకొంది. అయినా ఉపభాషా కుటుంబాలలోని చుట్టాలతో పోలికలు తెగిపోలేదు.

ఈ భాషలన్నీ సంస్కృతంతో సంపర్కం లేని కాలంలో కూడ వ్యవహారంలో వున్నవే. మన తెలుగుభాషను మొట్టమొదట మాట్లాడిన జనులు ఆర్యులంత నాగరికత కలవాళ్ళు కాకపోతే కాకపోవచ్చునుగాని వాళ్ళ బ్రతుకు వాళ్ళు చల్లగా బ్రతికినవాళ్ళే.

ఆర్యులు ఈ ప్రాంతాలకు రాకముందే ఈ గడ్డపై జీవించినవాళ్ళ చరిత్ర ఏమిటి? వాళ్ళ ఆచార వ్యవహారాలేమిటి? అలవాటులేమిటి? అనే ప్రశ్నలు వేస్తే వాటికి చాలామట్టుకు ఊహాగానాల వల్లగాక వివిధ ఆధునిక శాస్త్రాల సాహాయ్యంతో సమాధానాలు చెప్పవచ్చు. ఆంత్రోపాలజీ, ఆర్కియాలజీ మొదలైనవి యిందుకు సాయపడతాయి.

నాగభూమి – నాగులు

ఆర్యులు రాకముందు మన తెలుగుగడ్డపై నాగజాతివాళ్ళు నివసించేవాళ్ళని విశ్వసనీయంగా చెప్పుకోవచ్చు. అమరావతి శిల్పాలలో శిల్పులు పాము పడగలున్న మానవులను చిత్రించారు. వాళ్ళు స్థానికులు; నాగులు అని చెప్పడమే ఆ శిల్పాల ఉద్దేశ్యంగా కనబడుతుంది. ప్రాచీన బౌద్ధగాథలలో ఆంధ్రదేశాన్ని నాగభూమిగా వర్ణించారు. ప్రపంచ కథానికలకు ఆద్యబ్రహ్మ అనదగ్గ గుణాఢ్యుడు ఆంధ్రుడే. ఆతడు క్రీ. పూ. 200 మొదలు 150 సంవత్సర ప్రాంతాలలో వర్ధిల్లాడని పురాతత్వవేత్తలు నిర్ధారణ చేశారట. ఇతని తల్లి బ్రాహ్మణకన్య; తండ్రి నాగప్రభువు. గుణాఢ్యుడు తండ్రివంశ చుట్టాల 'పైశాచి' భాషను నేర్చుకొని అందులో కథలు వ్రాశాడు. శాతవాహనుల తర్వాత ఒకవంక ఇక్ష్వాకులు తెలుగుదేశాన్ని పాలిస్తూ వుంటే, మరొకవంక పాలించిన రాజులలో పల్లవులు ముఖ్యులు. ఈ రాజవంశానికి మాతృమూర్తి నాగుల ఇంటి ఆడబడుచు. పల్లవ రాజ్య స్థాపకుడైన వీరకూర్చ మహారాజుకు నాగకన్యను వివాహం చేసుకోవడం వల్లనే రాజ్యం లభించింది. పల్లవుల ఆద్యస్థానం మన పలనాడు.

పై విషయాలవల్ల ప్రాచీన ఆంధ్రదేశంలో నాగులు, నాగరాజులు వుండేవారని తెలుస్తున్నది. ఈ నాగరాజులెవరు? వీళ్ళకు దక్షిణాపథంలో అధికారం ఎలా వచ్చింది? అనే ప్రశ్నలకు డాక్టర్ నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు సమాధానం చెప్పారు. నాగరాజులు ఆంధ్రదేశానికి క్రొత్తగా వచ్చినవాళ్ళు కారు. చిరకాలం నుండి ఆంధ్రదేశంలోనే నివసిస్తూ, ఆంధ్ర రాజకుటుంబంతో సంబంధబాంధవ్యాలు నెరపుకొంటూ వచ్చిన సామంతరాజులే అని తమ 'చరిత్ర రచన'లో వ్రాశారు.

కోదులు - గోండులు

ఈ నాగులు వాడిన భాష సంస్కృతం కన్నా విరుద్ధమైనదీ, మన తెలుగో, లేక దానికి దగ్గరలో ఉండే ఇతర భాషో అని చెప్పడానికి ఏమైనా ఆధారాలున్నాయా? ఈ ప్రశ్నకు సమాధానం కొంత పరిశోధనవల్ల తెలుస్తుంది. నేడు 'కోదు' భాష మాట్లాడే ఆదిమవాసులు ప్రాచీన నాగవంశాలవాళ్ళ వారసులు కావచ్చును. ఈ కోయలలో చాలా తెగలున్నాయి. అందులో నాగవంశం ఒకటి. మరావి, పోతారి, కరంగ, సురేతి, ధుర్వా అనే పేరుగల అయిదు కులాలవాళ్ళు ఈ నాగవంశానికి చెందినవాళ్ళే. కోయలు నాగుపామును కూడ ఆరాధిస్తారు. 1937 ఆగస్టు భారతిలో శేషమళ్ళ రామచంద్రరావుగారు కోయలగురించి విపులమైన వ్యాసం వ్రాశారు. వాళ్ళ ఆచార వ్యవహారాలన్నీ తెలుగువాళ్ళవే అని సవిస్తరంగా నిరూపించారు.

కోదులకు భాషా విషయంగా దగ్గర చుట్టాలైన గోండులుకూడ ప్రాచీన నాగుల కోవలోవాళ్ళనే చెప్పాలి. ఈ గోండుల చరిత్ర చూస్తే తెలుగువాళ్ళు వీళ్ళ వారసులని తెలుస్తుంది. గోండులు తమ ప్రాచీన ఉత్పత్తి కథను చెప్పుకొంటూ ఏకం, పార్కుం, పూవం, తెలింగం అనే నలుగురు దేవతలను పేర్కొంటారు. ఇందులో తెలింగం దేవతే ప్రాచీన తెలుగు జాతి మూలపురుషుడని ఊహించవచ్చు.

గోండుల వంశోత్పత్తి కథను ఆర్.వి. రస్సెల్‌గారు 'మధ్యపరగణాలలోని జాతులు-కులాలు' అనే తమ గ్రంథం 3-వ సంపుటిలో వివరంగా వ్రాశారు. వారు వివరించిన కథకూ, రామచంద్రరావుగారు సేకరించిన కోదుల కథకూ చిన్న చిన్న భేదాలున్నా, నలుగురు దేవతల విషయంలో ఇద్దరూ ఒక్కలాగే చెప్పారు. ఈ ఉత్పత్తి కథను పరిశీలిస్తే గోండుల ప్రాచీనత స్పష్టమవుతుంది.

> "ఆదిలో ధవళగిరి దగ్గర కోయదారలు పదహారువందల కోట్ల మంది నివసిస్తూ ఉండేవారు. వాళ్ళు అపవిత్రంగా ఉంటూ, స్నానం చెయ్యక, ఏది దొరికితే అది తింటూ ఉండేవారు. వాళ్ళ మురికితనానికి చీదరించుకొని మహాదేవుడు వాళ్ళందరినీ ఒక కొండ గుహలో బంధించివేశాడు. వాళ్ళెంత దుర్గంధభూయిష్ఠంగా ఉన్నా, పార్వతికి వాళ్ళపైన మక్కువ. అందుచేత వాళ్ళను విడిపించడానికి తపస్సు చేసింది. 'లింగో' అనే కుమారుణ్ణి పొందింది. అతడు కోదులను విడిపించమని మహాదేవుణ్ణి ప్రార్థించాడు. తాను చెప్పే

కొన్ని సాహసకృత్యాలను గనక లింగో చేస్తే వాళ్ళనలాగే విడుదల చేస్తానని మహాదేవుడు షరతు పెట్టాడు. లింగో వాటినన్నింటినీ చేశాడు. గత్యంతరం లేక శివుడు కోయదొరలను విడిచిపెట్టాడు.

"లింగో ఆ పదహారువందల కోట్లమందితో ప్రయాణమై సాగిపోయాడు. త్రోవలో ఒక నది తగిలింది. లింగో వాళ్ళకు బియ్యం, జొన్నపిండి ఇచ్చాడు. కోయదొరలు అక్కడ ఆర్యుల దేవతలయొక్క నేతిని కొల్లగొట్టారు. ఆ నది ఒడ్డున వంటచేసుకొని, భోంచేసి నది దాటారు. అప్పటికి వాళ్ళలో నాలుగు జాతులవాళ్ళు (లేకం, మార్కం, పూసం, తెలింగం) ఉన్నారు. నది దాటాక లింగో కోయదొరలకొక పట్టణం నిర్మించాడు. వాళ్ళను తెగలుగా విభజించి, కులాలు ఏర్పరిచి, కట్టుబాట్లు ఏర్పరిచాడు".

గోండులు – భీముడు

ఆర్యులతో సంపర్కం ఏర్పడి వాళ్ళను దోచుకోవడం, అప్పటిదాకా గోండులకు నెయ్యిని గురించి తెలియకపోవడం వాళ్ళ ప్రాచీనతకు నిదర్శనాలు. రస్సెల్, రామచంద్రరావు గార్లు వివరించని ఇంకొక విశేషాన్ని సయ్యద్ సిరాజ్ ఉల్ హసన్ గారు 'మ. ప్ర. నైజాము రాష్ట్రంలోని కులాలు–జాతులు' (1920) అనే పుస్తకంలో చెప్పారు. గోండులు తమ మూలపురుషుడుగా భీమసేనుణ్ణి చెప్పుకుంటారు. ఈ పాండవవీరుడికి హిడింబివల్ల ఏకకాలంలో అయిదుగురు మగసంతానం కలిగిందట. అంతమంది ఒక్కసారి పుట్టడం వల్ల విసుక్కొని వాళ్ళను వాళ్ళ కర్మానికి వదిలి హిడింబి చక్కాపోయిందట. ఈ పసివాళ్ళమీద జాలిపుట్టి మహాదేవుడు వీళ్ళను పార్వతికి అప్పజెప్పాడట. ఆమె వాళ్ళకు స్తన్యమిచ్చి సాకిందటగాని వాళ్ళు పాలతోపాటు ఆమె ప్రాణాలనుగూడ పీల్చివేయసాగారట. అందుచేత మహాదేవుడు మండిపడి వాళ్ళను పర్వత గుహలో బంధించాడట. ఆ తరువాత 'పెల్లింగో' వాళ్ళను విడిపించాడట.

మధ్య ద్రావిడంలోని 'కూటి' భాషను మాట్లాడే కొండదొరలలో 'పాండవ రెడ్డి కుల'నే తెగ ఒకటుంది. ఈ కొండదొరలు తాము పాండవుల సంతతివారమని చెప్పుకొంటూ పాండవ దొరలమని పిలిపించుకొంటారు. జనక మహారాజు సంతతి వాళ్ళమని కూడ చెప్పుకొంటారు. జనకుడే తమ పోడు వ్యవసాయం నేర్పాడని చెప్పుకొంటారు. నాగరికపు వ్యవస్థ గోండులలో ప్రాచీన దశలోనే నిల్చినట్టుంది.

భీమసేనుడు మూలపురుషుడు అనే ఈ అదనపు విషయం కూడ గోండుల అలాంటి ద్రావిడ జాతుల ప్రాచీనతనే రుజువు చేస్తుంది. టాలెమీ తన

భూగోళ గ్రంథంలో 'గోండారియా' అనే పేరవాళ్ళను పేర్కొన్నాడు. టాలెమీకాలం క్రీ శ 150. అతని పూర్వమే ఎంతోకాలంనుంచీ వాళ్ళ కా పేరు ఉండాలనీ, లేకపోతే ఇలా పేర్కొనడం జరగదనీ సయ్యద్ సిరాజ్ ఉల్ హసన్‌గారు వ్రాశారు. క్రీ శ. 150 నాటికి పేర్కొనడం జరిగిందిగానివుట్టి గోండులు క్రీస్తుకు పూర్వం నుంచి ఉండేవారని, వాళ్ళలో ఒకజాతివారైన 'తెలింగం' వాళ్ళుకూడ అంత ప్రాచీనులనీ మనం నిస్సందేహంగా చెప్పుకోవచ్చు.

ప్రాచీన తెలుగు భాషతో సంబంధమున్న గోండు, కోయభాషలు మాట్లాడే ప్రదేశానికీ, మొట్టమొదట ఆంధ్రులకుకూడ సంబంధముందని రుజువు చేయడానికి చారిత్రక సాక్ష్యాలున్నాయి. బౌద్ధ జాతక కథలలో ఒక్కటైన సెరి వానిజజాతకం ఒకఅంధపురాన్ని పేర్కొంటుంది. ఇది ఆంధ్రపురమే. ఈపట్టణం తెలవాహనదీతీరాన ఉన్నదని ఆ జాతకకథే స్పష్టం చేస్తున్నది. ఈ తెలవాహ నదినే నేడు తెల్ అని పిలుస్తున్నారు.[4] ఇది మహానదికి ఉపనది. తెల్ లోయ, పాత విశాఖపట్టణం జిల్లాలలో తెలుగు మాట్లాడే ప్రాంతాలూ సాతవాహనుల ఏలుబడిలో లేవని కొందరి అభిప్రాయం. అయినా డాక్టర్ డి. ఆర్. భండార్కరు గారి ఉద్దేశ్యంలో మధ్యపరగణాలలో కొంతభాగం, విశాఖపట్టణం జిల్లా కలిపి ప్రాచీన కాలంలోని ఆంధ్రప్రాంతంగానే ఉండేది బహుశా కృష్ణా, గోదావరి జిల్లాలలోని ప్రాంతాలు ఇందులో కలిపి ఉండవచ్చునని ఆయనే అంటున్నారు. సాతవాహనులు జయించాక ఈ తూర్పు దిక్కుకూడ ఆంధ్ర ప్రాంతమైందని మరికొందరి అభిప్రాయం[5] బౌద్ధుల జాతక కథల కాలంనాటికి 'కు' భాష మాట్లాడే ప్రాంతంకూడ ఆంధ్రదేశమే అని నిస్సందేహంగా చెప్పవచ్చు.

ద్రావిడ భాషలలో తెలుగుకోవకు చెందిన కుయి, గోండ్, పర్జి, కోలామీ, భిలి, నైకి మొదలైన భాషలతోనూ, ఉపభాషలతోనూ మన భాషను పరిపోల్చి పరిశీలిస్తే మన గ్రాంథిక భాషాచరిత్ర బాగా బోధపడుతుంది. నేడు మనం గ్రాంథికంలోనే వాడే ఈవు (నీవు), ఈరు (మీరు), తారు (వారు) మొదలైనవి కుయి భాషలో సజీవంగా నేటికీ వ్యవహారంలో ఉన్నాయి. తమిళభాషలోని 'అవన్', తెలుగుభాషలోని 'వాఁడు' అనే మాటలకు మధ్యస్థంగా ఉండే 'అవండు'

---

4 భారతీయ విద్యా భవనంవారి చరిత్ర. The Age of Imperial Unity, పుట 185

5 యాజ్ దానీ సంపాదకత్వాన ప్రచురితమైన 'The Early History of Deccan' లో గురితి వెంకటరావుగారు. పుట 77.

అనేపదం భిలీ భాషలో పాటలలో ఉంది. 'అమంగు' అనే ప్రియమైన పదానికి ఆ భాషలో 'నాయొక్క' అని అర్థం. కోలామీ భాషలో కూడ ఇదే అర్థం.

గ్రియర్సన్‌గారు తమ భారతీయ భాషల సర్వేలో ఈ కోలామీ భాషను గురించి ఇలా అన్నారు: "భాషా శాస్త్రదృష్ట్యా చూస్తే కోలామీలు ప్రాచీన ద్రావిడ తెగకు చెందిన వాళ్ళని చెప్పవలసివస్తుంది. ఇతర ముఖ్య ద్రావిడ భాషల పరిణామంలో వీళ్ళు పాల్గొనలేదని చెప్పాలి. లేదా, వీళ్ళు స్వతస్సిద్ధంగా ద్రావిడ భాషను మాట్లాడని తెగవాళ్ళు అనుకోవాలి." ఇందులో మొదటిదే సరైనది. కోలామీ కొన్ని విషయాలలో తెలుగునూ, కొన్ని విషయాలలో కన్నడాన్నీ పోలి ఉంటుంది.

వ్యుత్పత్తి - అర్థం

కోలామీ భాషలో అత్యంత ప్రాచీన తెలుగు రూపాలు ఉన్నాయని విశ్వసిస్తే మన భాషయొక్క వ్యుత్పత్తి అర్థాన్ని ఆ వ్యాకరణంతో సాధించవచ్చు. 'ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్ర సంగ్రహం' అనే పుస్తకంలో ఆచార్య ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనంగారు ఇలా వ్రాశారు:

> "ఇటీవలి పరిశోధనల వలన తెలుగు శబ్దముయొక్క ప్రాచీనార్థమును మరింత సన్నిహితముగా తెలిసికొనుటకు వీలగుచున్నది. ప్రాచీన కాలమున ఈ దేశమునందు 'తలెంగ్' అను జాతివారు నివసించినట్లు ఊహింపబడుచున్నది. ....తలెంగు జాతి వారి నివాసభూమి తెలుంగు, తెలుగుదేశముగా వ్యవహరింపబడి యుండును ఈ శబ్దమే తిలింగ, త్రిలింగ శబ్దములకు మూలమని యూహింపవచ్చును. తలెంగ్, తలేంగ్ అనగా నేమి యని చూచాయగా విచారణ చేయవచ్చును. తల యనగా శిరస్సు. తలస్థానమును ఆక్రమించినవారు, అనగా నాయకులైన జనులు తలెంగులై యుందురు తలెంగు ప్రజలు తమకు ముందీదేశమున నున్న అనాగరికులను జయించి నాయకత్వము వహించినవారై యుందురు కావున వీరికి తలెంగ్, తలేంగ్ అనగా నాయకులైన ప్రజలు అని ప్రశస్తి వచ్చియుండును"

ఈ విచారణకు ఆధారంగా ప్రామాణిక సాక్ష్యంకోసం అధోజ్ఞాపికలో లక్ష్మీరంజనంగారు ఇలా వ్రాశారు: "ధాతువుపైపర 'ఏజ్' అను పదర్థమునందు విధానము కోలామీ భాషలో నేటికిని కానవచ్చుచున్నది. 'ఏజ్' పదర్థకము ఎంగ్, ఏంగ్‌గా మారియుండవచ్చును విశేషములకొరకై పగిడి సేతుమాధవరావుగారు రచించిన 'A Grammar of the Kolami Language' అను పుస్తకము చూడ దగును."

'ఏంగ్' కాలక్రమాన 'ఇంగ్'గా మారిందని చెప్పుకోవలసిన అవసరం ఒక విధంగానే వస్తుంది. తల్+ఏజ్ అనే కలయికవల్లనే పదం ఏర్పడిందనుకొన్నప్పుడు మార్పు ప్రసక్తి వస్తుందిగాని తమిళభాషలోని 'తల' అనే అకారాంత ప్రాచీన రూపానికే 'ఏంగ్' వర్ధకం కలిసినందువల్ల 'తలైంగ్' వచ్చిందని సహజవ్యుత్పత్తి చెప్పుకొంటె చాలు. ఇక్కడ ఒకటి గుర్తుంచుకోవాలి కోడు భాషలో 'తలయ్' అనాన్ని 'తలై' అనే ఐకారాంతరూపం కాక 'తల్వ' అని హ్రస్వ వుకారంతో ఒక ప్రాంతంలో, 'తల్వా' అని 'వా'కారాంతంగా ఒక ప్రాంతంలో మాటలున్నాయి. ఇన్నియుగల కాలంనాటికే తెలుగులో 'మహాతలవర' అనే పదమున్నట్టు మనం ఇంతకుముందే చూశాము అప్పటికే ఇతర ద్రావిడ భాషలలో ఐకారాంతం తెలుగులో అకారాంతమైనా నేటికీ తమిళంలో 'తలైవర్' అని మాటమధ్యలోనైతేం ఐకరమే ఉంది. ఇన్నియులకన్నా ప్రాచీనకాలంలో అత్యంతపూర్వరూపంలో 'తలై' అనే పదానికి ఏజ్ వర్ధకం కలిసి 'తలై'గు అనే రూపం ఏర్పడిందని చెప్పుకోవడమే భావ్యం.

మన భాషకు ఇటువంటి వ్యుత్పత్తిని అంగీకరించక త్రికళింగ, త్రిలింగ అనే సంస్కృత రూపాలలోనుంచి 'తెలుగు' పుట్టిం దనేవాళ్ళు కొంద రున్నారు. అసలు 'త్రికళింగ' అనే పదంలోని 'కళింగ' ఎలా పుట్టిందో చూద్దాము ఈ కళింగ పదానికి కలింగ అనే పర్యాయ పదం ఉంది కుయిభాషలో పక్షికి కులింగ అంటారు ఇందులో 'ంగ' బహువచన ప్రత్యయం. తెలుగులో గింజతాలుల పేర్లన్నీ బహువచనంలోనే వాడినట్టు కుయిభాషలోకూడ 'కులింగ' నిత్య బహువచనం "ఆద్యులు యవటుకులు కాగా ఈ కోయలు వడ్లు తినేవారైయుండిరి వడ్లు పండించుట, వాటినే ముఖ్యాహారముగా వాడుట యీ ద్రవిడజాతివారి ఆచారము. గాన వీరి ద్వేషులైన యార్యులు కలింగులు(వడ్లవాట్లు) అని వీరిని పిలిచియుండెడివారని చెప్పిన యేమియు నసహజముగా నుండదు ఆ బ్రాహ్మణుడు బ్రాహ్మణులను పప్పుబాపనయ్య అని చెప్పుటలేదా ? అటు వీరికి కులింగులు, కళింగులు అని నామకరణమైనది" అని గొతవర్తి రామదాసుగారు "కళింగసంచిక"లో వ్రాశారు.

కోడుజి వంశోత్పత్తి చరిత్రగురించి చెప్పుకొంటున్నప్పుడు శేకం, మార్కం, పూసం, తెలింగందేవతలకు లింగో బియ్యం, జొన్నపిండి ఇవ్వడాన్నీ, వాళ్ళ ఆద్యుల నేతివి కొల్లగొట్టడాన్నీ జ్ఞాపకం తెచ్చుకొంటే, ఈ కలింగ వడ్ల వ్యుత్పత్తి బాగా అతికినట్టు సరిపోయింది. కళింగులు మాట్లాడేది తెలుగుభాషే

తెలుగు, తెనుగు మాటల వ్యుత్పత్తిని ఇతరవిధాలుగా సాధించడానికి పండితులు ప్రయత్నించారు తెలి+అగు=తెలుగు అనీ, తేన+అగు=తెనుగు అనీ చెప్పారుగాని ఈ మాటల ప్రాచీన రూపాలలో తెలుంగు, తెనుంగు అని పూర్ణ

బిందువు ఉండేది గనుక 'అగు' అనే మాటను కలిపినందువల్ల ఈ మాట పుట్టి లేదని మరికొందరు భావించారు. గోండి మొదలైన భాషలలో 'ంగ' అనేది బహు వచన ప్రత్యయం. ఈ ప్రత్యయమే తెలుగు, తెనుగు అనే మాటలలో ఉందని చెప్పారు. మారేపల్లి రామచంద్రశాస్త్రిగారు "తెల+ఉ+ంగ్ కలిపి 'తెలుంగ్' అయి ఇప్పటి వలెనుచ్చరింపబడుటకై 'ఉ' చేరగా 'తెలుంగు' అను పదం ఏర్పడియుండు నని తోచె. దానికి తెల్లగా ఉండువారు, అట్టివారి భాష, తెలగా ఉండు మనుజుల భాష అని అర్థము వచ్చును. తెలతెలగను వాడుక అందరకును తెలిసినదేకదా!" అని 'తెలుగు తోటపుటలు' అనే పుస్తకంలో వ్రాశారు ఈ వ్యుత్పత్తి భాషాగుణాన్ని తెలియజేస్తుంది గనుక ఇది అర్వాచీనమని వారే తృప్తిపడలేదు

'తెలుగు' అనే పదం అర్వాచీనమైతే 'తెనుగు' ప్రాచీనమని రామ చంద్రశాస్త్రిగారు తెన+ఉ+ంగ్+ఉ కలిపి తెనుగు ఏర్పడిందని చెప్పారు - "ఈ వ్యుత్పత్తిననుసరించి అర మేమందురా? తెన్నున (దారిలో) ఉండువారు; వారి భాష. తెన్నున ఉండువారి దేశము తెనుగునాడయ్యె ఈ తెనుగునాడే ఆర్యుల దక్షిణాపథము. తెనుగువారికి 'తెనాలను' అను పేరు ఉండినట్లు తెనాలి తెలుపు చున్నది" అని వ్రాశారు. ఆచార్య గంటి జోగిసోమయాజిగారు 'తెన్' అనే మాట దిక్కును సూచిస్తుందన్నారు.

'తెనుగు' అనే మాటకు ఇంకొక వ్యుత్పత్తి చెప్పవచ్చు. అత్యంత ప్రాచీనకాలంలో మన గడ్డమీద నాగులు మొదలైనవాళ్ళు నివసించేవారనీ, వాళ్ళ భాష నేటి కోయ, గోండు, కోలామీల మూలమనీ మనం చెప్పుకొన్నాము కోయలు, గోండులు తమను 'కు' అని పిలుచుకుంటారు. ఈ ఆదిమభాషలనుండి విడిపోయిన వాళ్ళు దక్షిణాదికి పోయి ఉంటారు వాళ్ళకు, వాళ్ళభాషకు 'తెన్-కు' అనే ప్రత్యేక మైన పేరు ఏర్పడి ఉంటుంది. అదే 'తెన్+ఉన్+కు'గా తెన్ దిశన ఉండే 'కు' భాష అనే అర్థంతో 'తెనుగు' అయి ఉంటుంది.

నేటి 'కు' భాష అయిన కోయభాషకు వ్యాకరణం వ్రాసిన లింగం లక్ష్మీపతిపంతులుగారు "ఈ భాష తొల్లింటి తెలుగుయొక్క అపభ్రంశమో, లేక ఆ తొల్లింటి తెలుగే అయి ఉంటుందని నేనెప్పుడూ భావిస్తున్నాను" అని వ్రాశారు. కోయభాషను చాలాకొద్దిమంది నేర్చుకోవడంవల్ల దానియొక్క ప్రాచీనతనూ పరిశ వ్యాప్తినీ, భాషాశాస్త్ర దృష్ట్యా దాని పరిపక్వతనూ అంచనా వేయలేక పోతున్నారని ఆనాడు చెప్పారు. "It contains, of course, words sufficient to express the ideas which mankind have in the infant state of civilization" అన్నారు. శైశవదశలో ఉన్నప్పుడు ప్రకటించదగిన భావాలను సరిపోయేటన్ని మాటలు ఆ భాషలో ఉన్నాయన్నారు.

పాత పాటలు – మాటలు

కోయభాషలో చాలా ప్రాచీనకాలంనుంచి పాటలు ఉన్నాయి. తమ పేర్ల కొలువులలో కోయలు 'పండు' అంత పాటలలోనే కాపసారవి అన్నారని పంతులుగారు వ్రాశారు. వీటికి మన వేదాలలోని ఋక్కుల కన్నంటే గౌరవాన్ని ఇవ్వడానికి ఎవరు తటపటాయించినా మానవ సమాజ శాస్త్రాన్ని చదువుకొన్న ఆధునికులెవరూ వెనుకాడరు. ఆదిమ సమాజాలలో పాటలయందు పునరుక్తి సహజం కనుపాట స్వభావం వైఖరి.

గిరిజనుల నృత్యం గురించి రాసిన ఒక సంగతి గుర్తు చేసుకోవటం అవసరం.

> "సవరులలో సాధారణముగా అందరికీ సంగీతము తెలిసి, ఆలపించి నాట్యము చేయగలరు, పాటలు పాడటమూ సహజముగా అబ్బి ఉంటుంది. ఏదిగా ఒక్కరిని పాడమంటే పాడలేకపోయినా, పదుగురు కలిసి సంతోషంగా ఆవేశమై తప్పు లేకుండా పాడుతూ ఉంటారు. అప్పుడు దగ్గరగా ఉన్న ప్రతి సవరవాడూ వాళ్ళతో కలిసి పాడినా పాడకపోయినా తప్పకుండా ఆడతాడు. వాళ్ళపాటలున్నూ నృత్యానికిన్నీ భేదమేమీ లేదు. ప్రతి సవరవాడు, ప్రతి సవరది అప్పటికప్పుడు సొంతమాట్లు పాడగలరు. పాటలు పాడుకుంటూ అడవిలో కర్రలు కొట్టడము, పొలములో పనులు చేసుకోవడము మొదలైన పనులు చేసుకుంటూ ఉంటారు. కొండనడుమ, అడవుల లోను, తంగేడు, తంగేడీలు (అనగా పెళ్ళికాని పడుచువాళ్లూ, పడుచులు) ఒకరినొకరు చూసుకొని, పలకరించుకొంటూ సరసంగా మాట లాడుతూ ఉన్నప్పుడు సహజ స్ఫురణతో వాళ్ళ మాటలు పాటలు గానూ, వాళ్ళ చేష్టలు నాట్యము, అభినయముగా మారిపోతవి. అప్పుడు వాళ్ళు కల్పించిన పాటలలో శృంగారము, హాస్యము, కరుణ రసాత్మకము కనబడతవి. పెళ్ళిళ్ళు, దేవతల ఉత్సవాలు అయినప్పుడు గ్రామస్థులు అందరూ కలిసి పాడుతూ, ఆడుతారు."

ఆదిమ సమాజంలో కవిత్వం ఎందుకో పై వాక్యాలు చెప్తాయి

ఋగ్వేద ప్రజలు ఏక వచనంలో ఏదీ కోరలేదు. ఉమ్మడి జీవితంలో ఉపాసనమే సమంజసం తెలుగువాడుకూడా మా దేశం, మా నాడు, మా ఊరు, మా అమ్మ, చివరకు మా ఆవిడ అని ఒకనాటి సమష్టి జీవితాన్ని ఇప్పటికీ పలుకుతున్నాడు.

మన తెలుగుభాషలోకూడ సాతవాహనుల కాలంనుంచీ పాటలు ఉండేవి. హాలుని గాథాసప్తశతిలో పాటల ప్రసక్తి కొన్ని చోట్ల ఉంది. ఆ పాటలన్నీ పాత తెలుగులో ఉండే వనుకోవచ్చు. గాథాసప్తశతిలో పాటలను గురించి ఎక్కడెక్కడ చెప్పారో చూద్దాం.

> "చక్కగా దంచిన సన్నబియ్యపు వన్నెలాంటి వెన్నెలలో తాను కోయనున్న దానికన్నా కొల్లగా పండిన పైరును వల్లె రైతు చూశాడు. ఆనందంతో ఇచ్చవచ్చినట్లు పాడుకొన్నాడు."

అని ఏడవ వందలోని 88 వ గాథ చెపుతున్నది. ఈ పాట ఆ రైతు అప్పటికప్పుడు తాను కట్టుకొన్నాడో, లేక అంతకుముందే అతని నాలుకకు వాళ్ళ అల్లుకొన్నదో తెలియదు. ఆ పాటలోని తెలుగుమాటలు ఏమిటో?

> పెళ్ళికూతురికి పెళ్ళి కడియాలు తొడిగించి పునిస్త్రీలు మంగళ గీతాలు పాడుతున్నారు. ఆ పాటలలో తనకు కాబోయే మగని పేరు, అతని వంశం తీరు వర్ణిస్తూ ఉంటే వింటున్న పెళ్ళికూతురికి ఒళ్ళు పులకరించిందట. (7-42)

ఆ ముద్దరాలికి అంతపారవశ్యం కలిగించిన ఆ పాటలు అప్పటికప్పుడు ముత్తయిదువులు కట్టినవే కదా! ఆ జాణలు పాడిన పాటలలోని తెలుగు నుడికారం ఏమిటో?

> వలచినవా డెవడో దూరమైనాడు. అతనిగురించి మాటిగా విలపించడానికి వీలు లేదు. అందుచేత పాటనెపంతో బిగుసుకొనే దుఃఖభారంతో, బిగిసిన గొంతుకతో, సగం సగమే వెలువడుతూ మాటలు తెగిపడుతూ ఉంటే ఒక విరహిణి ప్రియుణ్ణి తలుచుకొంటున్నది.

ఈ ఎడబాటు పాటలో కన్నీళ్ళు చిందిన తొలిమాట లేమిటో? ఈపాట ఆమె అప్పటికప్పుడే కట్టుకొన్నదే అవాలి.

గాథాసప్తశతిలో ఆడవాళ్ళూ, పాటకజనం పాడుకొనే పాటల గురించి మనం ఇప్పుడు పరిశీలించాము ఎందుకంటే, వీళ్ళు ఒక్క దేశభాషనే వాడుకొనే వాళ్ళు కాబట్టి. విద్యావంతులూ, రాజులూ, ఉద్యోగులూ అయితే సంస్కృత ప్రాకృతాలు రెండూ వాడి ఉంటారు. అందుచేత సహజ దేశీయమైన వాటిని గురించే చూశాము. ఇక చరిత్రలో నూతన దృక్పథాన్ని అలవరుచుకుని "తాజ్‌మహల్

నిర్మాణానికి రాష్ట్రకూటులెవరో ?" అనే జిజ్ఞాసవంటి పరిశీలనతో ఆదిమ యుగాన్ని చూస్తే ఇంకా ఎన్నెన్నో విషయాలు స్ఫురిస్తాయి.

మన తెలుగుదేశంలోని శాలిహుండం, రామతీర్థం, శంకరం, కోడు కొండ, గుంటుపల్లి మొదలైన చోట్ల బౌద్ధుల విహారాలకోసం కొండలు దొలుస్తున్న తెలుగు గ్రామీణులు తమ అలసట మరిచిపోవడానికి ఏ చక్కని పాటలు పాడు కొన్నారో ఎవరికి తెలుసు? ఘంటసాల, భట్టిప్రోలు, అమరావతి, నాగార్జునకొండ, జగ్గయ్యపేట మొదలైన సమతల ప్రదేశాలలో బౌద్ధస్తూపాల నిమిత్తం శిలలు చెక్కుతూ శిల్పాలు సృష్టించిన కళాకారులు కూనిరాగాలు తీస్తూ ఏ తెలుగుమాటలు పాట పరిచారో ?

దక్షిణాపథంలో తూర్పు పడమరతీరాల మధ్య ఎన్నెన్నో కరపట్టణా లలో ఒక రేవునుంచి ఇంకొక రేవుకు సరకులు సరఫరాచేసే చిన్న ఓడలలో తెడ్డు వేసుకొంటూ తేలిపోయిన తెలుగు నావికులు ఏవైనా పాడుకొనే ఉంటారు. వాటి లోని పలుకుబళ్ళు ఏమిటో ?

పదకవిత్వం - పొరుగు తమిళం

ఎంతో వైవిధ్యముండే ఈ పాత పాటలను ఆదిలో జాగ్రత్త చేయ లేదు. చేస్తే మనకుకూడ అతి ప్రాచీనమైన సాహిత్యముండేదని మనం గర్వించే వాళ్ళం. "మన పండితులకు పదకవిత్వమంటే ఈసడింపు. "ముది పిటులు విధవ లంజెలు పదకవితలు మాధుకర భావహారకో" అని తీసిపారేశారు. పాటను కవి త్వంగా ఎంచక మనం చెడ్డాం. పాటనే తొలి కవిత్వంగా ఎంచి తమిళులు ప్రాచీన సాహిత్యమున్నవాళ్ళయినారు.

తమిళభాషా చరిత్రలో క్రీ. శ. 6వ శతాబ్ది ఒక కొత్త యుగానికి ప్రారంభమయింది. తమిళనాడులో ఒక కొత్త చైతన్యం ఉప్పొంగింది. ప్రాచీన గేయాలను సేకరించి వాటిని సక్రమమైన సంకలన గ్రంథాలుగా విభజించి అందు బాటులో ఉండే గ్రంథాలుగా రూపొందించాలని పాలించే రాజులూ, పాళెయగాండ్రూ గుర్తించారు. ఈ కృషిని నిర్వహించడానికి ప్రసిద్ధ కవులనే నియమించారు. ఆ కవులూ ఉత్తమ గేయాలనే ఎన్నుకొన్నారు.

ఆ పాటలను విషయాలవారీగా విభజించారు. ఆ విస్తృత పాటల పొడుగును బట్టి మళ్ళీ ఉపవర్గీకరణ చేశారు. అందువల్ల 4 నుంచి 8 పాదాలు ఉండే గేయాలు ఒక సంపుటంగా, 9 నుంచి 12 పాదాలు ఉండేవి ఇంకొక సంపుటంగా ఏర్పడ్డాయి. 13 నుంచి 31 పాదాలు ఉండే గేయాలు మరొక సంకలనంగా

రూపొందాయి. విషయాలవారీ వర్గీకరణంవల్ల 'ఎట్టుతొగై', 'పత్తుప్పాట్టు' అనే 18 సంపుటాలు ఏర్పడ్డాయి.

ఇందులో కొన్ని అర్వాచీనాలను మినహాయిస్తే ఆరు సంపుటాలలోనే 2186 గేయాలు ఉన్నాయి. వీటిలో మొత్తం 26,350 పాదాలు ఉన్నాయి, ఇవన్నీ 'అగవల్' ఛందస్సులో వ్రాసిన గేయాలే, ఈ ఛందస్సు వంటిది సంస్కృత ఛందస్సులో లేదు. ఇది కేవలం దేశీయం.

'ఎట్టుతొగై' సంకలన గ్రంథాలలో ఒక విభాగం పేరు 'పరిపాడల్', తక్కిన సంపుటాలకన్నా ఇది విలక్షణమైనది. ఇందులో ప్రతి గేయానికీ ఒక గద్యవంటిది ఉంటుంది. అందులో ఆ గేయ రచయిత పేరు, ఆ గేయానికి స్వర కల్పన చేసిన గాయకుని పేరు, వర్ణమెట్టు కలిపిన రాగంపేరూ ఉంటాయి. ఇది ఋగ్వేదంలోని సూక్తాలలో ఋషిపేరు, ఛందస్సు పేరు, స్తుతించిన దేవత పేరూ చెప్పిన సంప్రదాయానికి దగ్గరలో ఉన్నట్టుంది

ఈ విధమైన సంకలన గ్రంథాలను క్రీ. శ 4వ శతాబ్దిలో రూపొందించినందువల్ల తమిళుల ప్రాచీన సాహిత్యం కలకాలైనా, ఇది మన తెనుగుగడ్డ మీద జరిగిన సంకలనానికి అక్షరాలా అనుసరణే. క్రీ.శ 1వ శతాబ్దిలోనే హాలుడు ఆంధ్రదేశంలో ప్రాకృతగాథలను సేకరించాడు. అప్పటి తెలుగు పాటలను ఎవరూ సంకలనం చేయకపోవడం మన దురదృష్టం.

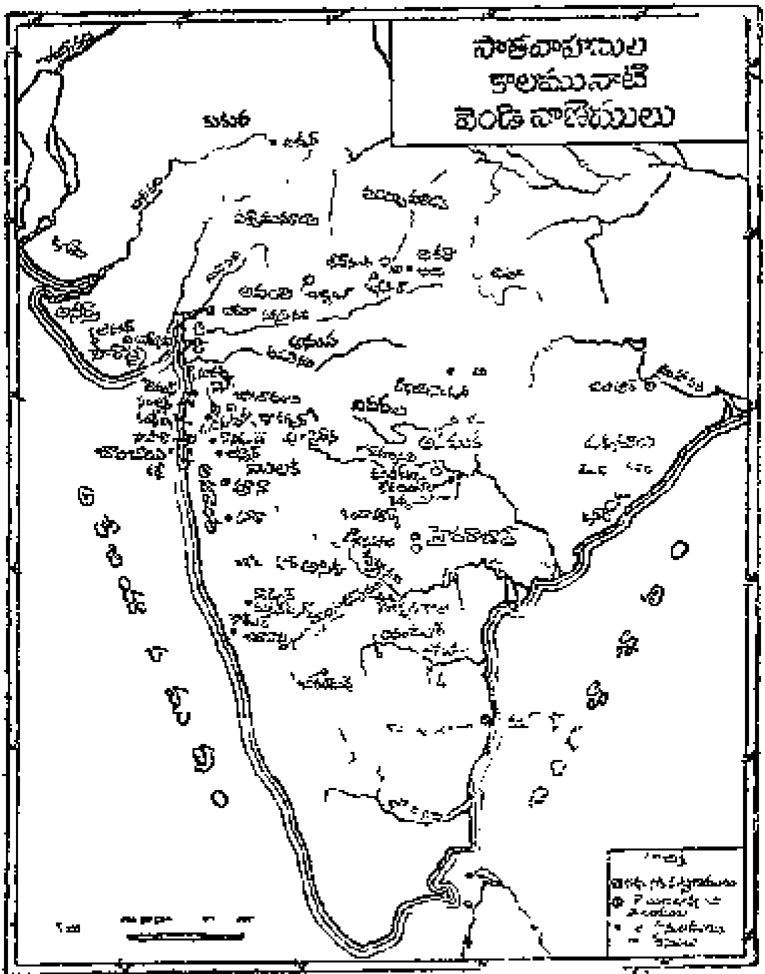
అయితే మనం అందుకు బాధపడనక్కరలేదు. తమిళ, కన్నడ సాహిత్యాల కన్నా మనది చాలా లేటుగా ప్రారంభమైనదనుకోనక్కరలేదు ఇప్పటిదాకా దొరికిన సాక్ష్యాలను చారిత్రకంగా తారీఖులు తైపారువేస్తే ఈ ముఖ్యమైన మూడు ద్రావిడభాషలలో ఒకశతాబ్ది అటూఇటూగా సాహిత్యం ఆవిర్భవించిందని చెప్పుకో వచ్చు.

వివరం	తమిళం	కన్నడం	తెలుగు
మొట్టమొదటి దేశభాషాశాసనం	క్రీ శ.5వ శతాబ్ది	క్రీ.శ. 450	క్రీ శ 575
మొదటి కవితా సాక్ష్యాలు	క్రీ.శ. 470కి పూర్వం	క్రీ.శ. 700 బాదామి శాసనం	క్రీ.శ. 850 ప్రాంతం
మొదటి లక్షణ గ్రంథం	క్రీ శ 470 పిదప	క్రీ.శ. 850	క్రీ శ 941 ప్రాంతాలు
మొదటి కావ్యం	క్రీ శ. 800	క్రీ శ. 941	క్రీ శ.1051 పిదప

సేకరించేగలిగితే ఉంటే తమిళభాషలోలాగే మన తెలుగులో కూడ శాతవాహనుల కాలంనుంచీ పాటలు దొరకనేదొరికేవన్న తృప్తి మనకు మిగిలింది ఒకవేళ అటువంటి పాటలు లభిస్తే అవి ఎలాంటి ఛందస్సులో ఉంటాయో ఊహించడమేమంత కష్టంకాదు.

శాతవాహనులు తెలుగుగడ్డమీద ప్రాభవం చెందారు. గోదావరి ఉత్తర తీరాన ఉన్న అశ్మకంలోనూ, దక్షిణ తీరాన పర్థిల్లిన మూలక రాష్ట్రంలోనూ వాళ్ళ రాజ్యం కొన్ని నిలదొక్కుకొని కొద్దిగా దక్షిణాన ఉన్న అసిక రాష్ట్రంలో వ్యాపించింది ప్రాచీన తెలంగాణా వారి పరిపాలనకు జన్మభూమి క్రీస్తుకు పూర్వం 230 నుండి 207 దాకా పాలించిన శిముకుడు ఈ వంశానికి మూలపురుషుడు. అతని దగ్గర్నుంచి వరుసగా 30 మంది రాజులు క్రీ శ. 203-210 దాకా నాలుగువందల నలభై సంవత్సరాలు ఒక వెలుగు వెలిగారు. ఆదిలో మౌర్యులకు అణకువగా ఉంటూ, తర్వాత సామంతులై, స్వతంత్రులై చివరకు సామ్రాజ్యాధిపతులయ్యారు. మొదట మూడు రాష్ట్రాలకే పరిమితమైన వీరి పాలన క్రమంగా ఆరు రాష్ట్రాలకు పెరిగి ఔన్నత్యదశలో పది రాష్ట్రాలకు విస్తరించింది

మౌర్యులకు అరిగాపులుగా ఉండే కాలంనుంచి శాతవాహనులు పరిపాలనా భాషగా ప్రాకృతాన్నే ఉపయోగించేవారు విశాల సామ్రాజ్యంలో వివిధ భాషలుంటాయి ఒక భాషకే అధికార భాష అనే హోదా వస్తుంది. ఒక లిపి మాత్రమే ఆనాటికి అందరికీ అందుబాటులో ఉండేది. దానిపేరు బ్రాహ్మీలిపి. శాతవాహనులు ఆదినుంచీ నాణాలు పోత పోసేవారు. అవి విరివిగా దేశమంతటా ప్రచారంలోకి వచ్చాయి. నాణాలపైన వివిధ చిహ్నాలు ఉంటాయిగాని వాటిమీద జారీ చేయించిన రాజు రూప చిత్రం అన్నది కనబడదం కొంచెం లేటుగా వచ్చిన పద్ధతి రూపం ఉంటే నాణాలను రూప్యము అంటారు. అదే నేటి రూపాయి అయింది భారతదేశంలో మొట్టమొదటగా వెండి రూపాయలను వేయించిన ఘనత శాతవాహనులకే దక్కుతుంది. అంతకు ముందు భారతీయుల రూప్యాలు లేవు. విదేశీయులవే ఉండేవి. శాతవాహనుల వెండి రూపాయలు దేశంలో ఏయే ఊళ్ళలో లభించినదీ భౌగోళిక పటంలో (ప్రక్క పుటలో) చూడవచ్చు.

సాతవాహనుల కాలంనాటి వెండినాణెములు దొరకిన ప్రదేశములు

ఇప్పటికి క్రీ శ 888వ సంవత్సరం నుంచి 200 సంవత్సరం దాకా రమారమి ఒక శతాబ్దం కాలంలో పరిపాలించిన అనుగురు సాతవాహన రాజుల వెండినాణాలు లభ్యమవుతున్నాయి. వీటిని ముద్రింపించి విడుదల చేస్తున్నప్పుడు ఈ ఆరుగురు రాజులూ తాము తెలుగువాళ్ళమన్న సంగతినీ, తమ నాడు తెలుగు గడమీద నుండి ప్రచారం పొందుతాయనీ మరచిపోలేదు. బ్రాహ్మీలిపిలోనే నాణం ఒకపక్క ప్రాకృతంలోనూ, రెండోపక్క తెలుగులోనూ తమ నామధేయాల పక్కా ణాన్ని చెక్కించారు. తెలుగు పక్కాణం మాత్రాఛందస్సులలో ఉండటం గమ

నార్థం. అందుకే శాతవాహనుల కాలంలోని పాటలు లభిస్తే అవి ఏ జాతి ఛందస్సులలో ఉంటాయో ఊహించటం మేమంత కష్టం కాదని ధైర్యంగా చెప్పగలుగుతున్నాం. ఆ నాణాలపై గల వక్కాణాలు చూద్దాం.

1. వాసిష్ఠీ పుత్రుడు ఇమ్మడి పులుమావి (క్రీ.శ. 88-116)

ప్రాకృతం : రాఞో వాసిఠీ పుతస సిరిపులు మావిస

తెలుగు . అఱహాఞకు | వాసాఠ్ఠి | పూ కఱకు | తిఱుపుళు | మావిక

5 ఇ 5 ఇ 5 + ఇ 4 ఇ 4 +

2. వాసిష్ఠీ పుత్రుడు నాలుగవ సాతకర్ణి (క్రీ.శ. 116-146)

ప్రాకృతం : రాఞో వాసిఠీ పుతస సిరిసాతకణిస

తెలుగు : అఱహాఞకు | వాసిఠ్ఠి | పూకఱకు | తిఱుసాత | కణిక

5 ఇ 5 ఇ 5 ఇ 5 ఇ 3 +

3. శివశ్రీ పులుమావి (క్రీ.శ. 145 152)

ప్రాకృతం రాఞో వాసిరీ పుతస శివసిరిపుళు మావిస

తెలుగు . అఱహాఞకు | వాసిఠ్ఠి | పూకఱకు | సివతిఱుపు | ళుమావిక

5 ఇ 5 ఇ 5 ఇ 5 ఇ 5

4 శివసిరి ఖంద శాతకర్ణి (క్రీ.శ. 152-165)

ప్రాకృతం : రాఞో వాసిరీ పుతస సిరిఖద సాతకణిస

తెలుగు అఱహాఞకు | వాసిఠ్ఠి | పూకవకు | తిఱుఖద | సాత | కణిక

5 ఇ 5 ఇ 5 ఇ 4 + ఇ 3 + ఇ 3 +

5 యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి (క్రీ.శ. 165-194)

ప్రాకృతం : రాఞో గోత మిపుతస సిరియ ఞ సాతకణిస

తెలుగు : అఱహాఞకు | గోతమీ | పుతకుమారు | యఞకా | తకణికు

5 ఇ 5 ఇ 5 ఇ 5 ఇ 5 +

6. విజయ శాతకర్ణి (క్రీ.శ. 194 200)

ప్రాకృతం : రాఞో వాసిరీ పుతస సిరివిజయ సాతకణిస.

తెలుగు . అరహాఞకు | వాసిఠి | పుతకుమారు | సిరివిజయ | సాతకణిక.

5 ఇ 5 ఇ 5 ఇ 5 ఇ 5

ఈ ఆరు వక్కాణాలలో, ప్రతి తెలుగు పాఠంలో అయిదు మాత్రల గణాలు కనబడతాయి. ఏదైనా గణంలో ఒకటో రెండో మాత్రలు లోపిస్తే దీర్ఘాలు తీసి సరిపెట్టుకోనేవాటు కాబోలు. మొదటి రెండు వక్కాణాలలో మూడవ గణం పైన అంటే నాలుగో గణం ప్రారంభంలో ప్రాసయతి ఉన్నట్టు కనబడు

తుంది. మిగతా పక్షాలలో ప్రాసయతి వేరే గణ మధ్యంలో కనబడుతుంది. ఇది ప్రాథమికదశలోని రగడలు.

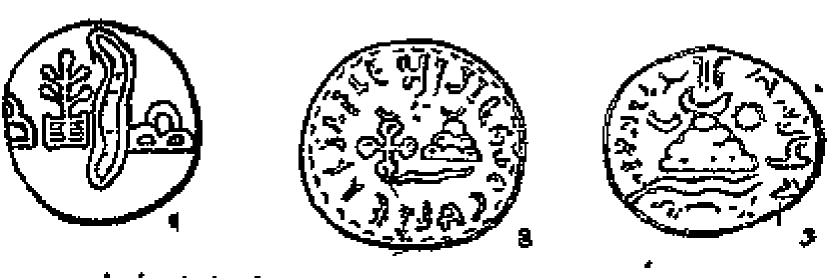
వైతాళీయ భేదాలయిన దేశి తాళి పద్యాలను రగడలంటారు. వివిధ తాళాన్వితలు కాబట్టి వీటిని వైతాళీయాలంటారు. ఇవి మాత్రా గణ బద్ధాలు. పాదంలో సమ మాత్రా సంఖ్యగల కొన్ని గణాలు పరిమిత సంఖ్యలో వుంటాయి. మూడు, నాలుగు, అయిదు మాత్రలున్న గణాలతో వివిధ తాళాలతో రగడ భేదాలుంటాయి.

మూడు మాత్రల గణాలున్న గతిని త్రిస్రగతి అంటారు.
నాలుగు మాత్రల గణాలున్నవాటిని చతురస్రగతి అంటారు.
అయిదు మాత్రల గణాలుంటే ఖండగతి అంటారు.

ఆదిలో ఈ మూడు గతులలోనే రగడలుండేవి. ఉచ్చారణలో త్ర్యస్ర గతినే త్రిశ్ర, తిశ్ర గతి అంటారు. గతి భేదాలనుబట్టి ఏర్పడ్డ రగడలకు పేర్లు పెట్టుకోవాల్సి వచ్చింది.

త్రిశ్ర గతి రగడలను తురగవల్గన మన్నారు.
చతురస్ర గతి రగడలకు మధురగతి అని పేరు
ఖండ గతి రగడలకు ద్విరదగతి అనిపేరు.

కాలక్రమాన ఛందోరీతులలో అభివృద్ధి పర్చాక మాత్రా గణాల స్థానంలో పద్ధతి మూలకంగా అక్షర గణాలొచ్చాక రగడల సంఖ్య పెరుగుతూ వచ్చింది. మార్గ ఛందోరీతులను వీటికి అన్వయించేసరికి వీటి పేర్లూ, తీర్లూ అన్నీ మారిపోయాయి. మాత్రా గణాల లెక్కన చూస్తే శాతవాహనుల నాణాలలో కనబడే ఈ రగడలు ఖండగతికి చెందినవి.

శాతవాహనుల వెండినాణాలను పరిశీలించి, వీటి బొరుసు వైపు తెలుగు మాటలున్నాయని గుర్తించి, లోకానికి తెలియచేసినవారు పురాతత్త్వ శాఖలోని ప్రముఖులు డాక్టర్ పురాణం రాధాకృష్ణ శర్మగారు, డాక్టర్ ఇంగువ కార్తికేయ

శర్మగారూనూ. 1970లో మొదటిసారిగా ప్రసాద్‌గారు శాతవాహనుల వెండి రూప నాణాలపై ఒక పరిశోధనా పత్రాన్ని ఒక పురాతత్వ సదస్సులో సమర్పించారు. శర్మగారు "కాయినేజ్ ఆఫ్ శాతవాహన ఎంపైర్" అనే గ్రంథం రాశారు.

కార్తికేయ శర్మగారు నేటి ఛందో గ్రంథాలలో వివరించిన లక్షణాల తీరులను బట్టి ఆ ప్రాచీన రచనలలోని మాత్రల సంఖ్యలను లెక్కించి విశ్లేషించారు. అక్షరాల సంఖ్యను కూడ చెప్పారు. మార్గపద్ధతిలోనే అక్షర గణాల ప్రభావంవల్ల పాదంలోని అక్షరాల లెక్క అవసరమవుతోంది. మాత్రాచ్ఛందస్సులో ఇవి వర్తించవు.

శాతవాహనుల వెండి నాణాలపై కనిపించే ఈ ప్రాఁదెనుగు వాక్యాలలో 'స' అనే ఒక్క షష్ఠీవిభక్తి ప్రత్యయం తప్ప మిగిలిన అరహణ, మాకణ, పుత, తిరు అనే పదాలు తెలుగు మాటలుగా వినగానే స్ఫురించవు. అయితే ఇవి వాటి ప్రాచీనరూపాలు. 'రాఞో' అనే ప్రాకృతపదం తెలుగులో 'అరహణ' అయింది. ఇది శాస్త్ర సమ్మతం. ద్రావిడ భాషలలో పదాదిని 'ర' కారం వుండదు. అందుకే 'రథం' అన్న పదాన్ని ప్రాచీనులు 'అరదము' అనే వికృతి పదంగా మార్చుకొన్నారు. ప్రాకృతంలోని 'సుతస' అనే మాటను ఛందస్సు కోసం ఒకసారి 'మాకణస' అనీ, మరోసారి యథాతథంగా 'సుతస' అని వాడారు. 'మాకణస' అనే షష్ఠ్యంతానికి 'మాకణ' అనేది ప్రథమావిభక్తి గల రూపం అవుతుంది. శాతవాహనుల కాలంనాటి తెలుగులో 'మాకండు', అంటే కొడుకని అర్థం. ఈ మూల ద్రావిడపదం రాను రాను తెలుగులో 'మగను', 'మగండు', 'మగడు'గా మారింది. తమిళంలో మగన్ అయింది. క్రీ. శ. 10 శతాబ్ది వైదుంబుల శాసనాలలో 'మగన్' అనే మాట కొడుకు అనే అర్థంలోనే వాడారు[6] ఉత్తరోత్తరా తెలుగులో అర్థం మారిందిగానీ, తమిళంలో మగన్ అంటే ఇప్పటికీ కొడుకనే అర్థం. 'సిరి' అన్న పదానికి 'తిరు' అన్న పర్యాయపదం చాలా ప్రాచీన రూపమని ఈ శాతవాహనుల రచనలు చెప్తాయి.

ఆ అత్యంత ప్రాచీన కాలంలో ఈ ఛందస్సులను ఏమని పిలిచేవారో తెలియదు. ప్రజా సాహిత్యంలో నేటికీ ఇవి తెలుగులో వివిధ పరిమాణాలలో వివిధ పరిణామాలతో కనబడతాయి. ఆనాడు శిష్ట సాహిత్యంలో ఇతర ఛందస్సులు ఉన్నాయి. వాటిలో 'గాథ' అనే ప్రాకృత ఛందస్సు చాలా విరివిగా ప్రచారంలో ఉండేది. హాలుడు సేకరించిన కవిత్వమంతా ఈ గాథాచ్ఛందస్సులో ఉండటంచేత దానికి 'గాథాసప్తశతి' అనే పేరు పెట్టారు. ఈ గాథాఛందస్సుకూ, మన తెలుగుతనానికీ ఏదైనా సంబంధం ఉందేమో చూద్దాం.

[6] చూ॥ ప్రాచీనాంధ్ర శాసనాలు బూదరాజు రాధాకృష్ణ, 1971 పుట 76.

గాథాఛందస్సు - తెలుగు

గాథా ఛందస్సు మాత్రాబద్ధమైనది: సంస్కృత ఛందస్సులాగా అక్షర బద్ధంకాదు మాత్రాఛందస్సులన్నీ గేయాలే. గాథాఛందస్సులో గాహూ, గాహా, విగ్గాహా, ఉగ్గాహా, గాహిణీ, సింగిణీ, ఖందఆ అనే ఏడు రకాల భేదాలున్నాయి. ప్రతి గాథకూ నాలుగు పాదాలుంటాయి మొత్తం నాలుగు పాదాలకూ కలిపి కనీసం 54 మాత్రలు ఉండాలి. ఏ గాథలోనూ 64 మాత్రలకు మించి ఉండకూడదు. ఈ గాథా భేదాలలో కొన్ని సామాన్య నియమాలు ఉన్నాయి.

1. మొదటి పాదంలో 12 మాత్రలు ఉండాలి.
2. ఆరవ గణము ఒక ప్రత్యేక నియమాన్ని అనుసరిస్తుంది
3. రెండవ, నాలుగవ పాదాల అంత్యాక్షరాలు గురువులుగా ఉండాలి.
4 బేసిని జగణ ముండదు

కందమే మూలకందం

ఈ నియమాలు పురాతన ప్రాకృతానికి ఎంత కచ్చితంగా వర్తిస్తాయో నేటి మన కందపద్యాలకుగూడ అంత పట్టుదలగానూ వర్తిస్తాయి. 64 మాత్రలున్న పరిపూర్ణ గాథనే ప్రాకృతంలో 'ఖందఆ' అని పిలుస్తారు. మన కందపద్యంలో కూడ 64 మాత్రల పరిపూర్ణత ఉంది. తెలుగు కవిత్వానికి కందమే మూలకందం. రేచన తన కవిజనాశ్రయంలో లక్షణాలన్నీ కందాల్లోనే చెప్పాడు నన్నయగారి రచనలో మొత్తానికి సగానికి సగం _1219_ కంద పద్యాలు ఉన్నాయి. అలాగే నన్నిచోడుని కవిత్వంలోనూ సగానికి సగం 531 కందపద్యాలున్నాయి.

హాలుని కాలం నుంచీ నేటిదాకా తెలుగునాట ఒకే రకమైన ఛందస్సు అవిచ్ఛిన్నంగా ఉన్నదని మనం సగర్వంగా చెప్పుకోవచ్చు. ఇది అసలు సిసలు దేశీయమైనఛందస్సు. కోదులకు 'కొంఢీ' అని పేరుకూడాఉంది. దీనికీ, 'ఖందఆ'కూ సంబంధమున్నదేమో పరిశోధించాలి ఏమైనా ఇది తెలుగువాళ్ళ దగ్గరనుంచి ప్రాకృతంలోకీ, ప్రాకృతంలోనుంచి సంస్కృతానికీ వెళ్ళింది. సంస్కృతంలో దీనిని 'ఆర్య' అంటారు.

కంద పద్యానికి తెలుగునాట ఇంత ప్రాచీన సంప్రదాయమున్నా జిన వల్లభుని బొమ్మలగుట్ట - కుర్క్యాల శాసనంలో తప్పించి మరి ఏ తెలుగు శాసనంలోనూ ఇప్పటిదాకా ఇది కనబడదు రెండవ యుద్ధమల్లుని కుమారుడైన దాడప మహారాజు క్రీ. శ. 927_934 సంవత్సరాల మధ్య ఎప్పుడో వేయించిన "ఇమందాక" శాసనంలో మాత్రం సంస్కృతంలో కంద పద్యముంది. సంస్కృ

తంలో ఉండిగనక దీనిని ఆర్యాగీతి అనుకోనక్కరలేదు. తెలుగు కందంలో ఉండేట్టు ఇందులోనూ యతిప్రాసలున్నీ ఉన్నాయి చూడండి :

"ధవళగుణో ధవళయశో
ధవళిత దిఙ్మండలోన – దమితారాతిః,
ధవళకో ధవళరుణో
ధ్రువళన భోగాన్వితో విభాతి మకీర్తిః।"

"ఈ పద్యమునుబట్టి తెలుగు ఛందస్సగు కందమునకు అధిక ప్రచార ముండెనని చెప్పవచ్చును. ఎంతో ప్రచారముండినగనే సంస్కృతమయ మయిన శాసనమందు తెలుగు లక్షణములతో గూడిన పద్యమునకు ప్రవేశము కల్గెనని చెప్పుటకు వీలగును. కన్నడమందు ప్రచారమందున్న కందముయొక్క ప్రభావము వలన ఈ పద్యము వ్రాయబడిన దనుటకు వీలులేదు. కన్నడమందలి కందమునకు ప్రాసనియతి యున్నను యతి నియమము, సరూపాక్షర యతి నియమము లేదు. ఆ నియమము తెలుగునందే యున్నది. ఈ కారణముచే తెలుగునందు ప్రసిద్ధమయిన కందప్రభావమే పై సంస్కృత కందమునకు కారణమని చెప్పవలెను."

అని శ్రీ సంపత్కుమారగారు తమ 'తెలుగు ఛందోవికాసము'లో వ్రాశారు

తెలుగు – కన్నడం

చాలాకాలం దాకా తెలుగు, కన్నడదేశాలకు మరీ దగ్గర సంబంధం ఉండేది. రెండింటికీ మూలభాష ఒక్కటే. సాంఘిక మత విషయాలలోనూ రెండూ ఒక్క మార్గంలోనే నడిచాయి. కన్నడం మాట్లాడే పశ్చిమ చాళుక్యులు తెలుగుదేశాన్ని జయించి ఇక్కడ రాజ్యం ఏర్పరచుకొన్నారు. సాతవాహనుల కాలంనుంచి క్రమేణా ప్రాకృతసంస్కృతాలు తెలుగుదేశంలో రాజకీయ భాషలయితే పశ్చిమ చాళుక్యుల కాలం నుంచి కన్నడం దేశీ భాషగా ఉండేదనిపిస్తున్నది. పశ్చిమ చాళుక్యుల అధికారప్రభ తగ్గుముఖంపట్టి రాష్ట్రకూటులది పైచేయి అయ్యేదాకా కన్నడమే తెలుగుదేశంలో రాజ్యమేలిందనుకోవచ్చు. రాష్ట్రకూటులకూ, తూర్పు చాళుక్యులకూ మధ్య పచ్చిగడ్డి వేస్తే భగ్గున మండేదిగనక గుణగ విజయాదిత్యుని కాలంనుంచి, అంటే క్రీ. శ. ౯–వ శతాబ్దినుంచి కన్నడ ప్రభావం మన గడ్డమీద తగ్గింది.

కన్నడ కవులు – తెలుగు

అయితే ఆ తరువాతకూడ తెలుగుదేశంలో పుట్టిన కవులు సైతం కన్నడమే అభ్యసించి, ఆ ప్రాంతాలకు వలసపోయి, ఆ రాజులను ఆశ్రయించి ఆ భాషలోనే కవిత్వం చెప్పడంవల్ల సాహిత్యరీత్యా కన్నడానికే ప్రాచీనత ఏర్పడింది. కన్నడంలో ఆదికవి పంపడు ఆయన జన్మస్థానం తెలుగుదేశంలోని వేంగి పర్రు ఆయన వేములవాడను పాలించిన అరికేసరి అనే కన్నడ ప్రభువు పోషణలో మహాభారతాన్ని స్వతంత్ర కావ్యంగా రచించాడు. అంతకుముందు 'ఆదిపురాణ'మనే జైన తీర్థంకర చరిత్ర వ్రాశాడు. ఈయన వాటిని కన్నడంలో వ్రాసినా, మాతృభాష అయిన తెలుగు మాటలు కొన్ని ఆయన కావ్యంలో ఎలా ఒదిగిపోయాయో,7 చూడండి.

ఒరుగు = [పంపభారతం, 11_47] వ్రాలు, ఒదురించు. కన్నడంలో ఒదురకు వేరే దేశ్యం లేదు.

ఒత్త = [పంపభారతం, 6 _ 71] తెలుగు = ఒరు పందెం, పంతం 'ఒట్టు' ఇందులో నుంచే పుట్టిందా? ఒత్తు, ఒట్టు ఒకటే ప్రాచీనరూపం గవేష్యం।

ఎక్కసక్క = [పంపభారతం, 11_137] ఎకసక్కెము. ప్రస్తుత కన్నడ భాషలో లేదు. తెలుగులో హద్దుమీరిన, అగణితం అనే అర్థంలో ఉంది.

బోన = [పంపభారతం, 3_78] వండిన ప్రాలు, అన్నం.

ఇటువంటి కన్నడ మాటలలో తెలుగురూపాలు కనబడతాయి. పంపకవి 'వండిన ప్రాలు'గా బోనాన్ని వాడితే రన్నకవి 'ఎసరు' అనే తెలుగుమాటనే వాడాడు. ఇతడు కన్నడరత్నత్రయంలో మూడవవాడు. రెండవ రత్నమైన పొన్న కవికి కన్నడంలో కావ్యం వ్రాయమని ప్రోత్సాహమిచ్చినవాళ్ళు తెలుగువాళ్ళు. వేంగీవిషయంలోని కమ్మనాటికి చెందిన మల్లపార్యుడూ, పున్నమార్యుడూ ప్రేరేపిస్తే పొన్నకవి కన్నడంలో 'శాంతి' పురాణం అనే జైన పురాణం వ్రాశాడు. మొత్తంమీద కన్నడరత్నత్రయంలో ముగ్గురూ తెలుగు సంబంధాలు ఉన్నవాళ్ళే. అందుకే వీళ్ళు తెలుగు ఛందస్సులను కన్నడభాషకు కానుక ఇచ్చారని భావించటంలో విడ్డూరం ఉండదు

ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీవారు ప్రచురించిన 'దక్షిణభారత సాహిత్యములు' అనే పుస్తకంలో కన్నడ సాహిత్యం గురించి తరియారను

7 మద్రాసు యూనివర్సిటీ వారి Annals of Oriental Research, 1955 భట్టుగారి వ్యాసం.

రామకృష్ణశర్మగారు విపులమైన చరిత్ర వ్రాశారు. వారు కన్నడంలోని మొదటి లక్షణ గ్రంథమైన 'కవిరాజమార్గం' గురించి చెప్పాక "ఆ భాషలోనికి ప్రాకృత ఛందస్సులనుండి కందము, రగళ గ్రహింపబడినవి. తెలుగునుండి ద్విపద, ఏపము, గీతము తీసుకొనబడినవి" అని వివరించారు.

ప్రాచీనతా స్థాపన

మొత్తానికి శాతవాహనుల కాలంనాటికే తెలుగుభాష ఉండేదనీ, అందులో పాటలు ఉండేవనీ, అవి దేశవాళీ ఛందస్సులో ఉండేవనీ, ఆనాటి సంప్రదాయాలు నేటికీ తెలుగుదేశంలో నిలిచి ఉన్నాయనీ చూచాయగా తెలుసుకొన్నాం. దీనికి తెలుగు లిపిలో లేని శాసనాలూ, గ్రంథాలూ ఆధారమైనాయి. మన లిపిలోనే దొరికినవాటినిబట్టి మన భాష గురించీ, మన సాహిత్యం గురించీ తెలుసుకోవడం మరొక ఘట్టం

తెలుగు – రాయలసీమ (రేనాడు)

దక్షిణాపథాన్నంతనీ ఆదిలో పాలించిన శాతవాహనుల దుర్గాలూ, టంకశాలలూ నేటి తెలంగాణంలో ఉండవచ్చు; ప్రపంచ విఖ్యాతిని ఆర్జించుకొన్న బౌద్ధారామాలూ స్తూపాలూ కోస్తాజిల్లాలలో ఉండవచ్చు. కాని తెలుగు లిపిలో ఉన్న మొట్టమొదటి తెలుగు శాసనాలన్నీ మనకు రాయలసీమలోనే దొరికాయి. క్రీ.శ. 6_వ శతాబ్ది నాటికి దాని పేరు 'రేనాడు'. అది ఏడువేల గ్రామాల మండలం. దీనిని ఆ రోజుల్లో చోళులు పాలిస్తూ ఉండేవారు. రేనాడును పాలించటంబట్టి వీళ్ళకు రేనాటి చోళులు అని పేరు వచ్చింది. వీళ్ళు వేయించిన తెలుగు శాసనాలను మెకంజీ సహాయకులు ఎన్నడో సేకరించినా, వీటిని గురించి చాలా లేటుగానే పరిశోధనలు జరిగాయి

రేనాటి చోళుల ధర్మమా అని మనకు ప్రాచీన తెలుగు వాక్య రచనా విధానం తెలుస్తున్నా, వాళ్ళ చరిత్ర పూర్తిగా మనకు తెలియదు. రావుబహదూర్ హెచ్. కృష్ణశాస్త్రిగారూ, నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారూ, మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారూ, ముట్లూరి వెంకటరామయ్యగారూ, కె. ఎ. నీలకంఠశాస్త్రిగారూ ఈ రేనాటి చోళులను గురించి వివిధ పత్రికల్లో వ్రాసిన వ్యాసాలు ఇప్పటికీ చెల్లాచెదురుగానే ఉన్నాయి. వాటి సారాంశాన్ని ఏ చరిత్రకారుడూ క్రోడీకరించలేదు. ఆనాటి తెలుగుభాషా స్వరూపాన్ని ఇప్పటిదాకా నిలబెట్టిన ఈ పూజనీయులను గురించి, అందులోనూ అక్షరాలా 'పుణ్య' కుమారుణ్ణి గురించి పట్టుమని పది వాక్యాలు వరసగా మన అధికారిక చారిత్రక గ్రంథాలలో కనబడవు. వీళ్ళనుగురించి

వివిధ పత్రికలలో ప్రామాణిక చరిత్రకారులు చెప్పిన విషయాలను క్రోడీకరించి చెప్పుకొని మన కృతజ్ఞతను తెలియజేసుకొందాం.

రేనాటి చోళుల చరిత్ర

ఏ చరిత్రనైనా రచించడానికి ఉపక్రమించేముందు అందుకు సహాయపడే ప్రామాణిక సాక్ష్యాలు ఏమిటేమిటో సేకరించి పెట్టుకోవడం అవసరం. రేనాటి చోళుల చరిత్రను క్రోడీకరించడానికి ఈ క్రింది ఆకరాలు పూర్తిగా పనికివస్తాయి

1. హెచ్. కృష్ణశాస్త్రిగారు 'ఎపిగ్రాఫియా ఇండికా' 11 వ సంపుటి 35 వ సంచికలో ప్రకటించిన పుణ్యకుమారుని మాలెపాడు శాసనాలు

2. నేలటూరు వెంకటరమణయ్యగారు మదరాసు క్రైస్తవ కళాశాల పత్రిక 1929 ఆగస్టు సంచికలో 'త్రైరాజ్యపల్లవ' అనే వ్యాసానికి అనుబంధంగా ప్రకటించిన 'మాలెపాడు శాసనాల కాల నిర్ణయం' అనే జ్ఞాపిక.

3. రైసుదొరగారు 'ఎపిగ్రాఫియా కర్ణాటికా' 12 వ సంపుటిలో ప్రకటించిన, మధుగిరి తాలూకా బ్రాహ్మణగుడివద్ద దొరికిన కొన్ని వీరగల్లులూ, శాసనాలూ,

4. మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారి 75 వ జన్మదినోత్సవ సందర్భంలో ప్రచురించిన 'వ్యాససంగ్రహం'లో ప్రకటించిన "పొట్లదుర్తి మాలపాడు శిలాశాసనం."

5. పుట్టపర్తి శ్రీనివాసాచారిగారు "జర్నల్ ఆఫ్ ఇండియన్ హిస్టరీ" 16 వ సంపుటిలో ప్రకటించిన "శ్రీకంఠచోళుని శాసనాలు."

6. కె. ఎ. నీలకంఠశాస్త్రిగారూ, నేలటూరు వెంకట రామయ్యగారు కలిసి "ఎపిగ్రాఫియా ఇండికా" 27 వ సంపుటి 42 వ సంచిక నాలుగవ భాగంలోనూ, దాని తరువాతిదానిలోనూ ప్రకటించిన "అనంతపురం, కడప జిల్లాలనుండి తెలుగు చోళుల శాసనాలు.

7. హెచ్. కె. నరసింహస్వామిగారు "ఎపిగ్రాఫియా ఇండికా" 27 వ సంపుటి 44 వ సంచికలో ప్రకటించిన "పుణ్యకుమారుని దొమ్మర నంద్యాల శాసనం."

ఈ ఏడు ప్రత్యక్ష ప్రమాణాలూ కాక వీటివల్ల తెలిసిన విషయాలనూ, ఇతరాలనూ వర్ణిస్తూ వివిధ చారిత్రక రచయితలు వ్రాసిన విషయాలుగూడ అక్కడక్కడ తోడ్పడతాయి. ఈ ఆకరాలతో, తెలియవచ్చినంత మట్టుకు, సంగ్రహంగానే అయినా, రేనాటి చోళుల చరిత్రను చెప్పుకోవాలి.

రేనాడు ఎక్కడుంది ?

నేటి రాయలసీమలోని కొన్ని ప్రాంతాలను "రేనాడు" అని పిలిచేవారని చెప్పుకున్నా, ఏయే ప్రాంతాలు కలిస్తే ఆనాటి రేనాడు ఏర్పడిందో స్పష్టంగా ముందు తెలుసుకోవడం అవసరం. ఇప్పటివరకూ దొరికిన వివిధ శాసనాలలో ఏయే ప్రాంతాలు రేనాడుగా చలామణి అయినాయో ఆ గ్రామాల పట్టికను కుందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు తయారుచేశారు.* వారు క్రోడీకరించిన విషయాల వల్ల రేనాడు ఒకప్పుడు ఈ క్రింది ప్రదేశాలు ఉన్న మండలం అని తెలుస్తున్నది

1 కర్నూలు మండలంలోని దక్షిణ భాగమైన కోయిలకుంట్ల, సిరివేలు తాలూకాలు.

2 కడపజిల్లాలోని జమ్మలమడుగు, ప్రొద్దుటూరు, పులివెందల, కామలాపురం తాలూకాలు.

3. అనంతపురం మండలంలోని దక్షిణప్రాంతమైన హిందూపురం తాలూకా ప్రాంతం.

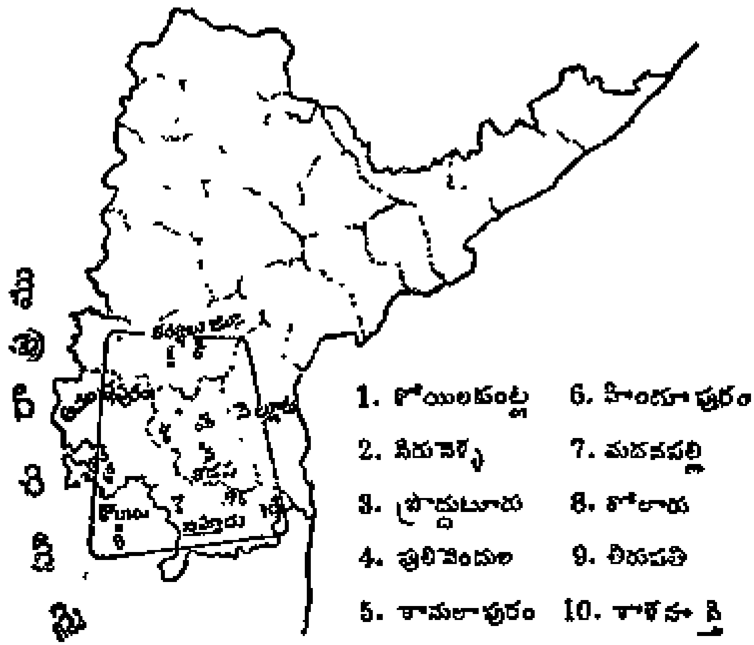
4. చిత్తూరు మండలంలో ఉత్తరదిక్కున కడప జిల్లాకు ఆనుకొని ఉన్న మదనపల్లి తాలూకా.

ఈ భూభాగాలన్నీ కలిసిన ప్రదేశమేకాక మరికొంత భాగంకూడ రేనాడులో చేరుతుంది అసలు ఈ మండలానికి రేనాడు అనే పేరు ఎలావచ్చిందో తెలిస్తే దీని సంపూర్ణ వైశాల్యాన్ని తెలుసుకోవచ్చు. రేగడినేల ఉన్న ప్రాంతం కాబట్టి రేగడినాడు అంటే రేనాడుగా మారిందని పుట్టపర్తి శ్రీనివాసాచారిగారు అభిప్రాయపడ్డారు. అయినా, ఇది వాస్తవం కాదనీ, రేనాడు అనే పదంలోని 'రే' రేగడికాక 'రేడు' అనే నృపవాచకమైన అర్థాన్ని సూచిస్తుందనీ ఆచార్య నీలకంఠశాస్త్రి, మల్లూరి వెంకటరామయ్యగార్లు అన్నారు. ఎందుచేతనంటే, క్రీ. శ. 10 వ శతాబ్ది ముందు "మహారాజపాడి" అనే ప్రాంతం ఒకటి శాసనాలవల్ల తెలుస్తున్నది రేనాడు ఎలాగైతే ఏడువేల దేశమో, మహారాజపాడికూడ ఏడువేల పరిమితమే. క్రీ. శ 6-వ శతాబ్దినుంచి రేనాడుగా వ్యవహరించిన ప్రాంతాన్నే

* ప్రాచీనాంధ్ర భూగోళం, పుట 285.

ఆ తరవాత "మహారాజపాడి" అని పిలిచేవారు. దీనికే 'మార్గావాడ' అనే ఇంకొక పేరుంది. శాసనాలన్నింటినీ పరిశీలించిన ఈశ్వరదత్తుగారు "మార్గావాడరాజ్యము నేటి కడప, చిత్తూరు మండలములను దాటి మైసూరు రాష్ట్రములోని కోలారు మండలముపరకు వ్యాపించియుండెనని ఊహించారు.[9]

ఇప్పటి ఆధారాలను పురస్కరించుకొని రేనాడు వైశాల్యాన్ని దేశపటంలో గుర్తిద్దాం. పెన్నకు ఉత్తర దక్షిణాలలోనూ, తూర్పుపడమరలలోనూ విస్తరిల్లిన, ఆ నదీ పరీవాహప్రదేశమంతా రేనాడుగా ఉండేది. ఆంధ్రదేశ చరిత్రలో అత్యంత ప్రాచీనకాలంలో ఈప్రదేశాన్ని ఏమని పిలిచేవారు, ఎవరు పాలించేవారు అన్నది తెలుసుకోవడం కూడ ముఖ్యమే.

ఎవరు పాలించారు : ఇక్ష్వాకుల కాలంలో మహాసేనాధిపతి, మహాతలవర 'వాసిఠీపుత కందచలికిరెంమణక' అనే దండనాయకుడొకడు 'హిరణంక' వంశంలోనివాడు ఉండేవాడు. హిరణ్య రాష్ట్రాన్ని పాలించడంచేత ఈ వంశానికి 'హిరణంక' అనే పేరువచ్చిందనీ, ఈ హిరణ్య రాష్ట్రమే రేనాడుయొక్క ప్రాచీన

9 ప్రాచీనాంధ్రభూగోళం, పుట 256.

నామమనీ భావరాజు వెంకటకృష్ణరావుగారు భావించారు 10 కందవోలికి రెంకర క్రీ.శ. 200 ప్రాంతంనాడు. అప్పటినుంచి రేనాడు తెలుగుచరిత్రలో రాజ్యవైభవాన్ని అనుభవిస్తూఉండేది. ఆతరవాత ఆ ప్రాంతాలను ఎవరు పాలించారో తెలియదు. రేనాటి చోళులు తాము కరికాల చోళవంశంవాళ్ళమని చెప్పుకున్నారు. అందుచేత ఈ ప్రాంతం కరికాలచోళుని కాలంలో అతని ఏలుబడిక్రిందనో, అతని ప్రతినిధుల పరిపాలనలోనో ఉండేదనుకోవచ్చు.

కరికాలచోళునిగురించి వేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు గొప్పపరిశోధన చేసి, మిథ్యాపురుషుడుగా అందాకా అందరూ భావిస్తూవచ్చిన కరికాలునికి చారిత్రక స్థానం కల్పించారు. కరికాలుడు త్రిలోచనపల్లవుని కాలంవాడనీ, క్రీ శ. 480-510 మధ్య కంచిని పాలించిన పల్లవరాజు మొదటి సింహవర్మే త్రిలోచన పల్లవుడనీ వెంకటరమణయ్యగారు నిరూపించారు.11 కాబట్టి కరికాలచోళుని కాలం క్రీ శ. 485 ప్రాంతాలు. ఆ రోజుల్లో రేనాడు అతని క్రిందే ఉండేదని ఊహించవచ్చు.

కరికాలచోళుడు తమిళదేశంలో కావేరీ నదీతీరాన ఉండే ఉరయూరు రాజధానిగా పాలించేవాడనీ, అతడు ఉత్తరానికి దిగ్విజయం చేశాడనీ, అలా అతడు విజయయాత్ర చేసినప్పుడు రేనాటి ప్రాంతాలలో అతని వంశస్థులు స్థిరపడ్డారనీ వేలటూరి వారితోపాటు చాలామంది చరిత్రకారులు భావిస్తున్నారు అయితే భావరాజు వెంకట కృష్ణరావుగారు మాత్రం చోళులు ఉత్తరాదినుంచి, అనగా బహుశా ఆంధ్ర దేశంనుంచే దక్షిణాదికి వెళ్ళారని వ్రాసినారు 12 దీనికి కారణం లేకపోలేదు. ఆంధ్రదేశంలో కూడ 'చోళవాడి' ఉండేది ఈనాటి మహబూబ్‌నగర్ జిల్లా ఒకనాడు చోళవాడి అనే పేరుతో ఉండేది. దీనికి పానగల్లు రాజధాని పండితారాధ్య చరిత్రలో పాల్కురికి సోమనాథుడు చోళవాళితోపాటు వేలవాళి, రెంకవాళి అనే ప్రదేశాలు పేర్కొన్నాడు.13 చోళ, వేళ, రెంక అనేవి సైనికపదాలనీ, ఆయా ఉద్యోగాలు చేసేవాళ్ళవల్లనే ఆ ప్రాంతాలకు ఆ పేర్లు వచ్చాయనీ భావరాజువారి ఉద్దేశం.

కరికాలచోళుని గురించి తమిళ వాఙ్మయంలో ప్రాచీనకాలంనుంచే విస్తారంగా పాటలూ, ప్రశంసలూ ఉన్నాయి అయితే అతనిని గురించి శాసన ప్రమా

---

10 Early Dynasties of Andhra Desa, pp. 46-47.

11 Trilochana Pallava & Karikalachola.

12 Early Dynasties of Andhra Desa, P. 239, Foot Note

13 పండితారాధ్య చరిత్ర, మహిమ ప్రకరణం, పుట 186. "చోళవాళికి శాక తేజితలోళ। వేళవాళికి కర్తవే అటులైన."

తాయిమాత్రం తెలుగుదేశంలోనే దొరికాయి. తెలుగు జిల్లాల క్షత్రియులలోనే కరికాలుని గురించి వ్రాసినది దొరుకుతుంది. అడవులు కొట్టించి అగ్రహారాలు పుట్టించి కరికాలుడు ఆంధ్రదేశంలో విశేషమైన అభివృద్ధి సాధించినట్లు తరతరాలుగా జనం చెప్పుకొంటున్నారు నేటి రాయలసీమలో ఉండె ఆనాటి పొత్తపినాడే కరికాలుడు ప్రత్యేకంగా శ్రద్ధ వహించి పెంపొందింపజేసిన ప్రదేశం.

తమిళ దేశంలో కరికాలుడు పాలించాడని చెప్పుకొనే ఉరయూరు, కావేరిపూం పట్టణం ప్రాంతాలలో పురాతత్వ శాఖవారు ఇటీవల త్రవ్వకాలు మొదలుపెట్టారు కొన్ని ప్రాచీన శిథిలాలు బయటపడినాయనీ, కొన్ని శాసనాలు దొరికాయనీ వార్తలు వచ్చాయి. ఈ నూతన చారిత్రక సాక్ష్యాలను పండితులు సమన్వయం చేసేదాకా కొన్ని కొత్త విషయాలు మనకు తెలియవు. పాత సాక్ష్యాలను బట్టి నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు ఇచ్చిన[14] కరికాల వంశవృక్షంతో కాల నిర్ణయ పట్టిక కూడ జతచేద్దాం అప్పుడు ఈ క్రింది వంశావళి వస్తుంది

తాటాచోర లేక ఇళ్ చెన్ని (క్రీ. శ. 460)

|

కరికాల (క్రీ. శ. 485)

|

మావనకిళ్ళి, లేక మహిమానచోళ (క్రీ. శ. 510-535)

|

రెండవ కరికాల — దశవర్మ — తొండమాన, లేక ఇళం తిరయన్ (క్రీ. శ 535-560)

ఇది మన రేనాటి చోళులు నిజంగా కరికాల వంశం వాళ్ళయితే, వాళ్ళ పూర్వుల వంశవృక్షం రేనాటి చోళులలో మొదటిరాజు కాశ్యప గోత్రుడైన నందివర్మ అని తెలుస్తున్నది. ఇతడు క్రీ. శ 550 ప్రాంతాలలో ఉండివుంటాడని నీలకంఠశాస్త్రి, వెంకటరామయ్యగార్లు కాలనిర్ణయం చేశారు. అయితే రేనాటి చోళులలో ప్రథముడు కరికాల చోళుని మనుమడైన తొండమాన ఇళంతిరయన్ సమకాలీకుడై ఉంటాడు. ఇద్దరూ 550లో జీవించారు కాబట్టి. అయితే వీళ్ళిద్దరికీ ఏ విధమైన బాంధవ్యముందో మనకు ప్రస్తుతం తెలియదు. తొండమానచోళుని సోదరులుగా వంశావళిలో పేర్కొన్న ఇద్దరూ తెలుగు శాసనాలవల్ల తెలియవచ్చే

14 Trilochana Pallava and Karikalachola, PP. 27, 30, 31.

వ్యక్తులు. వీళ్ళకూ, రేనాటి చోళులకూ ఎటువంటి సంబంధమో కూడ ప్రస్తుతం మనం చెప్పలేము.

రేనాటి చోళులలో మొదటి రాజైన నందివర్మకూ, కరికాల చోళునికి మధ్యనున్న వంద సంవత్సరాల ఎడం కూడ లేదు. తాము కరికాల చోళుని వంశం లోని వాళ్ళమని చెప్పుకొన్న పుణ్యకుమారునికీ, రేనాటి చోళులలో మొదటివాడైన నందివర్మకూ నూటయాభైయేళ్ళ ఎడమే వుంది. అంటే కరికాలునికీ, పుణ్యకుమారునికీ మధ్య ఏడెనిమిది తరాల ఎడమే వుంది. అందుచేత తన వంశకర్త గురించి పుణ్యకుమారుడు ఊహాగానం చేసి అట్టి అభూతకల్పనలు కల్పించవలసిన అవసరం లేదు. కరికాలునికీ, రేనాటి చోళులకూ సంబంధం నిజంగానే వుండి వుంటుంది.

తెలుగులోని మొట్టమొదటి శాసనంలో తెలిసే రేనాటి చోళుని పేరు ఎరికల్ ముతురాజు ధనంజయుడు. ఇతడు నందివర్మ కుమారుడు. ఈ ధనంజయుని పేరుముందున్న 'ఎరికల్' అనే మాటగురించీ, 'ముతురాజు' అనే మాట గురించీ నీలకంఠశాస్త్రి, వెంకటరామయ్యగార్లు గొప్ప చర్చచేశారు. 'ఎరికల్' అనేది ఒక ప్రాంతాన్ని సూచిస్తుంది. రేనాటి చోళుల ప్రథమ నివాసస్థానమే ఈ ఎరికల్ అయివుంటుంది. "ఎపిగ్రాఫియా కర్ణాటికా" 12-వ సంపుటంలో చోళుల శాసనాలు కొన్ని ప్రకటించారు. అందులో "ఎరిగలవాడి అరుమూరు" అనే పదం చాలాసార్లు వస్తుంది. ఈ "ఎరిగలవాడి" అనే మాటలోనిదే "ఎరికల్" అని నీలకంఠశాస్త్రి, వెంకటరామయ్యగార్లు గుర్తించారు.

"ఎరికల్" అనేది ప్రదేశాన్ని సూచిస్తే, ఆ ప్రాంతం ఎక్కడ ఉన్నది అనే ప్రశ్న పుడుతుంది. మైసూరు రాష్ట్రంలోని తుంకూరుజిల్లా పావగడ (పాగొండ) తాలూకాలో ఉండే నిడుగల్లు గ్రామమే మన రేనాటి చోళుల "ఎరికల్" అని నీలకంఠశాస్త్రి, వెంకటరామయ్యగార్లు భావించారు. దీనికి కారణం, చోళవంశపు వివిధ శాఖల్లో తెలుగుదేశంలో ఎలాగైతే వెలనాటి చోళులు, కందూరు చోళులు మొదలైన కుటుంబాలున్నాయో అలాగే కన్నడ ప్రాంతాలలోనూ హేమావతి చోళులు, నిడుగల్లు చోళులు అనే రెండు తెగలవాళ్ళు ఉన్నారు. ఈ నిడుగల్లూ, రేనాటి చోళుల ఎరిగల్లూ ఒకటే అని నీలకంఠశాస్త్రి, వెంకటరామయ్యగార్లు భావించారు.

ఇది సరికాదనీ, ఆదిలో రేనాడు పడమట శేషాచలాన్నీ, ఉత్తరాన పెన్నానూ దాటి వెళ్ళడానికి ఆస్కారం లేదని పుట్టపర్తి శ్రీనివాసాచార్యులుగారు చెప్పారు.[15] కన్నడ దేశంలోని తుంకూరువద్ద ఒక చోళరాజు శాసనం దొరకటంతో

15 Journal of Indian History, Vol. 15.

అతను రేనాటి చోళ వంశంలోని మహేంద్ర విక్రమచోళుడే అయి ఉంటాడని గుర్తించటట్టే నీలకంఠశాస్త్రి, వెంకట రామయ్యగార్లు ఇలా భావించారనీ, ఒకవేళ ఈ వ్యక్తి గుర్తింపు సక్రమమైనా అంతమాత్రందాకా రేనాడు విస్తరించదనీ శ్రీనివాసాచార్యులుగారి వాదం కడపకూ, తుంటూరుకూ మధ్య రేనాటి చోళశాసనాలు ఏవీ లభించకపోవడమే అందుకు కారణమని వారు చెప్పారు

శ్రీనివాసాచార్యులుగారి అభ్యంతరం విలువైనదేగాని వారు ఎరికల్లు ఎక్కడుందో చెప్పలేదు 'ఎరిగల్లు' అనే మాట మారి ఏ విధంగానూ నిండు గల్లు అనే రూపం సంపాదించుకోలేదు. అందుచేత ఎరిగల్లు అనే రూపానికి దగ్గరలో ఉన్న మాటకోసమే మనం వెతకాలి. 'ఎరిగల్' అనే పదానికి అర్థాన్ని నిర్ధయిస్తూ నీలకంఠశాస్త్రి, వెంకటరామయ్యగార్లు చేసిన చర్చలో 'ఎరిగల్' అనే మాటను 'ఇరిగల్' అనికూడ పిలిచేవారని శాసనప్రమాణాలు చూపారు 'ఎరిగల్' మారి 'ఇరిగల్' అయినట్టు 'ఇరిగల్' మారి 'ఇరుగల్' అయి, 'ఇనుగల్లు'గా స్థిరపడవచ్చు. ఇనుమారు, ఇనుమరించు అనే మాటలలోని 'ఇను' కు రెండు, రెట్టింపు అనే అర్థాలు అందరికీ తెలిసినవే. 'ఇరుగల్లు' అనే పదం 'ఇనుగల్లు'గా మారిందని అంగీకరిస్తే ఈ గ్రామాన్ని గుర్తించటం ఏమీ అసాధ్యం కాదు అది రేనాడు లోనే ఉంది.

రేనాడే కాలక్రమాన మహారాజ పాడిగా మారి, మార్జావాడ అయిందని మొదటనే మనం తెలుసుకున్నాం. ప్రథమ రాజేంద్రచోళుని కాలంనాటి తిరువల్లము గ్రామంలోని బిల్వనాథేశ్వరస్వామి ఆలయంలో ఉన్న తమిళ శాసనంలో[16] "మహారాజపాడిలోని ఇసగల్లూరు నాడు" అనే ప్రస్తావం ఉంది ఈ సంగతి కుందూరి ఈశ్వర దత్తుగారు తమ 'ప్రాచీనాంధ్ర భూగోళం' (253-వ పుట)లో చెప్పారు ఈ ఇసగల్లూరు నేటి కాళహస్తి డివిజన్‌లో ఉన్న 'ఇనగలూరు' అని వారుగుర్తించారు.

ఈ ఇనగలూరే గనక మన రేనాటిచోళుల జన్మస్థానమైతే వాళ్ళ మూల పురుషుడైన కరికాలచోళునికి కూడ ఆదేశాలిపట్టు అనడానికి అస్కారం లేక పోలేదు. భావరాజు వెంకట కృష్ణరావుగారు ఊహామాత్రంగా చెప్పినదానికి చారిత్రక సాక్ష్యాలుకూడ దొరుకుతాయేమో చూద్దాం. కరికాలచోళుడు ఓడించిన త్రిలోచన పల్లవునితో పల్లవ రాజ్యం తాత్కాలికంగా అణగారిపోయింది దీనికికారణం 'కళవర్లు' అనే భయంకరుల దండయాత్ర అని చరిత్రకారులు చెప్పారు. ఈ ఈ కళవర్లు ఎవరో, ఎక్కడనుంచి దక్షిణాదికి దాడివెళ్ళారో తెలుసుకొందాం.

16 South Indian Inscriptions, Vol. III, Page 106.

కళవర్లు :– "తమిళ దేశానికి ఉత్తరాన ఉన్న దేశమంతటిలో ఒకప్పుడు కళవర్లు అనే జాతివాళ్ళు ఉండేవాళ్ళు. తూర్పున వేంగడంనుంచి పడమట మైసూరు రాష్ట్రపు పశ్చిమోత్తర సరిహద్దుదాకా వీళ్ళు విస్తరించి ఉండేవాళ్ళు. ఆంధ్రులు దక్షిణానికి వ్యాపించినందువల్ల ఈ కళవర్లుకూడ కదలవలసి వచ్చింది. ఈ కదలిక వల్లనే తొండమండలమనే కంచి చుట్టుప్రక్కల ప్రాంతాలను పాలించే రాజవంశాలకు అధికారభ్రష్టత్వం ఏర్పడింది. వివరాలన్నీ మనకు లభ్యం కాకపోయినా, ఇంకా దక్షిణానికి కూడ రాజకీయ పతనాలు ఈ కళవర్ల వల్లనే వచ్చాయి. ఈ కళవర్లు చోళ రాజ్యంలో స్థిరపడ్డారు. పాండ్య రాజ్యంలో కూడ నిలదొక్కుకున్నారేమో. క్రీ.శ. 4–వ శతాబ్ది ఆరంభించిన రోజులలో ప్రాచీన రాజకీయ పరిస్థితులను ఈ కళవర్లు సంపూర్ణంగా మార్చివేశారు. ఈ సంగతులు 'సంగం' యుగపు సాహిత్యం వల్ల తెలుస్తున్నాయి."[17]

కలభ్రులు : కళవర్లేకాక కల్భ్రులు అనే జాతివాళ్ళుకూడ తమిళ దేశపు రాజకీయ పరిస్థితులలో కల్లోలం కలిగించారు. క్రీ.శ. 550 ప్రాంతాలలో పాండ్యరాజ్యాన్ని పల్యాగశాలై – ముదుకుడిమి – పెరువళుది పాండ్యరాజు పాలించేవాడు.[18] ఇతడు యజ్ఞయాగాలు చాలా చేశాడని 'పల్యాగశాలై' అనే అతని బిరుదే చెపుతున్నది. ఇతడు బ్రాహ్మణులకు ఊళ్ళూ, అగ్రహారాలూ దానం చేశాడు. కల్భ్రులనే కపిరాజు పాండ్యసామ్రాజ్యమంతనీ ఆక్రమించుకొని అధిరాజులను తరిమివేసి అగ్రహారాలను స్వంతం చేసుకొన్నాడు. కల్భ్రులు నిర్దాక్షిణ్యంగా, భయంకరంగా రాజ్యానికి వచ్చారు. తర్వాత 'కొడుంగోన్' అనే పాండ్యరాజు కల్భ్రులను పారద్రోలి అగ్రహారాలను మళ్ళీ బ్రాహ్మణులకు ఇచ్చివేసినట్లు శాసనాలవల్ల తెలుస్తున్నది. 'కొడుంగోన్' క్రీ.శ. 590 620 దాకా పాలించాడు.[19] ఈ కల్భ్రులనే సింహవిష్ణువు (క్రీ.శ. 570–600), మొదటి నరసింహవర్మ (క్రీ.శ. 630–668), తొలి ఇద్దరు విక్రమాదిత్యులూ (క్రీ.శ. 746 దాకా) గెలిచారని పల్లవ, చాళుక్య శాసనాలవల్ల తెలుస్తున్నది. రమారమి ఒకటిన్నర రెండు శతాబ్దాలు కల్భ్రులు దక్షిణదేశాన్ని అల్లకల్లోలం చేశారని నిశ్చయంగా చెప్పవచ్చు.

ఇంతకూ 'కల్భ్రులు ఎవరు?' అన్న ప్రశ్నకు సమాధానం నిశ్చితంగా చెప్పడమనేది వీలుకాదు. ఈ జాతి నిర్ణయ సమస్య దక్షిణభారత చరిత్రలో చాలా గడ్డు సమస్య. క్రీ.శ. 8–వ శతాబ్దినుంచి 11–వ శతాబ్దిదాకా కొడుంబాళూరు పాలిం

17 The Age of Imperial Unity, Pp 233 34

18 Historical Sketches of Ancient Deccan — Subrahmanya Iyer (1917). P. 109

19 The Classical Age, P. 266.

చిన ముత్తరాయరు వంశీయుల పూర్వులే కల్భ్రులని కొందరు గుర్తించారు. మరి కొందరు వెల్లాల కులంలోని కళభు శాఖవారనన్నారు. ఇంకకొందరు కర్ణాటకు లన్నారు. అయితే కల్భ్రులూ, కళవరులూ ఒకరేనన్న గుర్తింపే చాలా సమంజస మైనది. నేటి తిరుపతి ప్రాంతమైన ప్రాచీన వేంగడ లోని తిరైయర్, పవత్తిరి, పుల్లి అనే కళవర్ నాయకుల ప్రసక్తి తమిళ 'సంగం' వాఙ్మయంలో కన బడుతుంది. క్రీ.శ. 3 వ శతాబ్దిలో శాతవాహనుల పతనంవల్లా, పల్లవులు రాజ్యా నికి రావడంవల్లా, సముద్రగుప్తుడు దక్షిణాపథంలో దిగ్విజయం చేయడంవల్లా రాజ కీయకల్లోలం ఏర్పడి తిరుపతి ప్రాంతంలో ఉండే కళవరు తమ నివాసస్థానాలను వదలిపెట్టవలసివచ్చిందేమో! కల్భ్రుల దండయాత్ర దక్షిణరాజ్యాలను కదిలించి వేసింది.

కళవర్ నాయకులలో ఒకని పేరు తిరయన్ అని సంగం వాఙ్మయం చెప్తున్నది. కరికాలచోళుని మనుమడు తొండమాన్ తిరైయన్ అనేపేరు ఉండడం గమనించదగింది. ఈ కళవర్లందరూ తిరుపతి ప్రాంతంవారు కావడం, రేనాటి చోళుల ఆవాసస్థానం ఇవనగలూరు ఉన్న కాళహస్తి ఇక్కడికి దగ్గరలోనిదే కావ డమూ గమనించదగిందే. కరికాలచోళుని పేరులో ఉన్న 'కరి'కి, 'కాలా'నికీ, 'కాళ హస్తి'లోని 'కాళా'నికీ 'హస్తి'కీ ఏమైనా సంబంధం ఉందా? మన కాళహస్తి స్థలపురాణంలో ఒక చోళపురుషుని ప్రసక్తి కూడా ఉంది. అలాగే కరికాలచోళుని వంశంలోని కొచ్చెంగణాన్ పూర్వజన్మలో సాలెపురుగు. ఈ సంగతి తమిళశాస నాలలోనే ఉంది.20 రాజేంద్రచోళుడు తన తిరువేలంగాడు శాసనంలో ఇదిచెప్పాడు. ఇన్ని విషయాలు బాదరాయణ సంబంధాన్నేకాక రేనాటి చోళుల పూర్వీకులే దక్షిణా దికి వెళ్లారనే అనుమానాన్ని దృఢం చేస్తున్నాయి.

శాసన ప్రమాణాలవల్ల తయారుచేసిన రేనాటిచోళుల వంశవృక్షంలో పదమూడుతరాలు అవిచ్ఛిన్నంగా తెలుస్తున్నాయి. ఇందులోని ముఖ్యులను గురించి టూకీగా చెప్పుకొందాం.

నందివర్మ (క్రీ.శ. 660): ఇతడు కాశ్యప గోత్రుడు. రేనాటి చోళులలో తెలియవచ్చిన మొదటి చారిత్రక పురుషుడు. ఇతనికి ముగ్గురు కుమా రులు. పెద్దవాడు సింహవిష్ణు. ఇటువంటిపేరు పల్లవరాజులలోనేగాని చోళవంశీ యుల్లో కనబడదు. అందుచేత ఈ పేరు చోళులు పల్లవులకు సామంతులనీ, తమ ప్రభువుపేరు తమ పిల్లలకు పెట్టుకొన్నారనీ తెలియజేస్తున్నది సింహవిష్ణు పేరే. తప్ప అతని సంతానమంతో, వాళ్ళు ఏయేకాలాలలో పాలించారో తెలియదు. నందివర్మ రెండవకుమారుని పేరు సుందరనందుడు. ఇతని తరవాత ఇతని సంతతి

20 The Cholas Prof. K.A. Nilakantha Sastri (1955). P. 51.

వాళ్ళను గురించి పన్నెండు తరాలదాకా ఊహించడానికి ఆస్కారముంది. ఇది రేనాటిచోళుల రెండవ కోవగా భావిద్దాం. నందివర్మ మూడవ కుమారుడు ధనంజయుని సంతతిని గురించే మనకు ఎక్కువగా తెలుస్తున్నది.

ధనంజయుడు (క్రీ.శ 575): ఇతనికి ఎరికల్ ముత్తరాజు అనే బిరుదు ఉన్నట్లు తెలుసుకొన్నాం. ఎరికల్ అనే మాట అర్థాన్ని చర్చించి అది కాళహస్తి డివిజన్‌లోని ఇనగలూరు అని తేల్చుకొన్నాం. ఇక ముత్తరాజు అనే బిరుదును గురించి తెలుసుకొందాం. పూర్వం రాజవంశాలలో మహారాజు, యువరాజు, ముత్తరాజు అనే విభేదాలు ఉండేవి. మహారాజు రాజధానిలో ఉండి పాలిస్తాడు. అతని తర్వాత రాజ్యానికి వచ్చే వారసునికి యువరాజపట్టం కట్టేవారు. యువరాజు కాక మిగిలిన రాజకుమారులలో పెద్దవాణ్ణి ముత్తరాజు అని పిలిచేవారు. అంటే, యువరాజు తర్వాత రాజ్యానికి రావడానికి అవకాశం ఉన్నవారికే ఈ పట్టం ఇచ్చేవారు. రాజ్యంలో యువరాజు ఒక భాగాన్ని, ముత్తరాజు మరొక భాగాన్ని పాలిస్తూండేవారు. ఎరికల్ ముత్తరాజు ధనంజయుడు రేనాడు పాలిస్తూండేవాడు. కమలాపురం తాలూకా కలమళ్ళ గ్రామంలోని చెన్నకేశవాలయం ప్రాంగణంలో ధనంజయుని శాసనం దొరికింది. దీని ప్రకారం అతడు చిరంబూరిలో ఉండే రేవణగారి ప్రోత్సాహంతో దానమిచ్చినట్లు తెలుస్తున్నది. బహుశా ఇతనిదే ఇంకొక శాసనం కమలాపురం ఎర్రగుడిపాడు చెన్నకేశవాలయంలో దొరికింది. ఇది ఆనాటి రాజకీయ చరిత్రను చెప్తుంది. ఈ శాసనంలో ఎరికల్లు ముత్తరాజు కుండికాళ్ళు అనే ఆయన సిపాయ్యచేసే 'ఇరవాడిమూడినాయు' మరుకల కొలత ఉన్న వేంకోటలో ఉండే బ్రాహ్మణునికి దానం చేశాడు. 'ఇరవై ఆరేసున్న నాలుగు' అని సంఖ్యను చెప్పటం ఒక విశేషం. ఈ దానానికి దుర్జయరాజుల ముత్తరాజులు, సత్యప్రియ ముత్తరాజులు, పల్లవ యువరాజులు సాక్షి అని శాసనం చెప్తున్నది. చోళుల శాసనాలలో పల్లవ యువరాజుల పేరొక్కడంవల్ల బహుశా పల్లవులకూ చోళులకు అధిరాజ, సామంత సంబంధాలు ఉన్నాయని తెలుస్తున్నది. ఇందులోని దుర్జయరాజు కాకతీయ కొండపడమటి వెలనాడు వంశాలకు మూలపురుషుడైన దుర్జయుడు కావచ్చు. సత్యప్రియ ముత్తరాజు ధనంజయుని కొడుకే కావచ్చు.

మొదటి మహేంద్ర విక్రముడు (క్రీ.శ 600). ఇతడు ధనంజయుని కుమారుడు. ఇతనికి నవరామ ముదిత శిలాతిర, చేరచోళపాండ్యాధిపతి అనే బిరుదులు ఉన్నాయి. సరిగా ఇలాంటి బిరుదులే కంచిని పాలించిన పల్లవ మహారాజులకూ ఉన్నాయి. మన దేశ చరిత్రలో సామంతులు తాము ఎవరికి అణకువగా ఉంటారో ఆ రాజుల బిరుదులను ధరించడం అరుదుకాదు. మహేంద్ర విక్రముడు ఒక చిన్న రాజ్యానికి ప్రభువు. ఇతడు తమిళదేశంలో ఉన్న చేరచోళపాండ్య

దేశాలు జయించటం అసంభవం. తమ కున్న అపార శక్తిసామర్థ్యాలతో బాదామి చాళుక్యులే ఇది సాధించలేకపోయారు. అందుచేత మహేంద్ర విక్రమచోళుడు పల్లవులకు సామంతుడై రాజ్యం ఆరంభించి ఉంటాడు. అయితే, ఇతని కాలంలో దక్షిణదేశ చరిత్రలో కల్లోలాలు రేగాయి. బాదామిచాళుక్య ప్రభువు పులకేశి పల్లవులపై దండయాత్రలు చేశాడు. ఇది అవకాశంగా తీసుకొని మహేంద్ర విక్రముడు తన స్వాతంత్ర్యం ప్రకటించుకొన్నాడు. తనకు 'మహారాజ' బిరుదు పెట్టుకొన్నాడు అని వేటూరి వెంకటరమణయ్యగారు వ్రాశారు. కాని పుట్టపర్తి శ్రీనివాసాచార్యులుగారు మహేంద్రవిక్రమచోళుడు సామంతుడుగానే చనిపోయాడని భావించారు.

అయితే రేనాటిచోళులు ఎప్పుడు స్వాతంత్ర్యాన్ని ప్రకటించుకొన్నారు? మహారాజ పదవి ఎలా సంపాదించారు? ఈ చోళరాజ్యం ఎప్పుడు తలయెత్తింది? కంచిని పాలించిన పల్లవులకు ఈ ప్రాంతంపై అధికారం ఉండేదని మనకు తెలుసు. పల్లవుల ప్రాబల్యాన్ని ప్రతిఘటించి ఇంత చిన్న రాజ్యం నిలబిల్లటం అసంభవం. పైగా ఈ రాజులు స్వతంత్రులైతే పల్లవుల పేర్లు పెట్టుకోవటంలో అర్థంలేదు. అయితే పల్లవులు ఈ రాజులను ప్రోత్సహించి ఉంటారు. కారణం ఏమంత నిగూఢమైనది కాదు. ఒక ప్రక్క గాంగులు, ఒక ప్రక్క చాళుక్యులు అప్పుడే ప్రవర్ధిల్లుతున్నారు. ఈ రెండు బలవంతమైన రాజ్యాలూ వృద్ధిచెందుతూ ఉండగా పల్లవులకు తమ రాజ్యంలోని ఈ దూరప్రాంతంపైన పట్టు తప్పిపోతున్నది. రేనాడు జారిపోతున్నది. అందుచేత పల్లవులు తమ సరిహద్దులను కట్టుదిట్టం చేసుకోవలసి వచ్చింది. కాబట్టి తమ చెప్పుచేతలలో ఉండే రేనాటి చోళులకు కొంత స్వేచ్ఛ ఇచ్చి ఉంటారు. అందుచేత మహేంద్ర విక్రముడు 'చోళ మహారాజు' అనే బిరుదుతో శాసనాలు వేయగలిగి ఉండేవాడని పుట్టపర్తివారి అభిప్రాయం. వీరి ఉద్దేశ్యంలో మహేంద్ర విక్రముని కుమారుడు పుణ్యకుమారుడు స్వాతంత్ర్యం ప్రకటించుకొన్న చోళరాజు.

పుణ్యకుమారుడు (క్రీ. శ. 825): ఇతడు రేనాటి చోళులలోకల్లా ఎన్నదగినవాడు. ఇతనికి పోర్ముఖరామ, పురుష శార్దూల, మదనవిలాస, మద ముదిత, ఉత్తమోత్తమ అనే బిరుదు లున్నాయి. ఇతని భార్య పేరు వసంతపోరి. పుణ్యకుమారుడుకూడ పల్లవులకు సామంతుడుగానే రాజ్యానికి వచ్చి ఉంటాడుగాని ఆనాటి రాజకీయ కారణాలవల్ల స్వాతంత్ర్యం ప్రకటించుకొని ఉంటాడని పుట్టపర్తి వారి భావం. ఏమంటే, ఇతని బిరుదులలో కొన్ని పల్లవులకు సంబంధించినవి.

బాదామిని పాలించిన రెండవ పులకేశి క్రీ.శ. 630లో దక్షిణ దిగ్విజయయాత్ర చేశాడు. పల్లవులను ఓడించాడు. దారిలో ఉన్న రేనాటి చోళులతో బాంధవ్యం నెరపుకొని ఉంటాడు పుణ్యకుమారుడు చాళుక్యుల అల్లుడైనాడనడానికి ఆస్కారముంది. పులకేశి దండయాత్రకు ముందు అతడు తన స్వాతంత్ర్యాన్ని ప్రకటించుకొని, మహారాజాధిరాజ అనే గౌరవాన్ని పెట్టుకొన్నట్లు కనబడు తుంది ఇతని భార్య చెక్కించిన ఒక శాసనంలో ఇతనికి పృథ్వీవల్లభ, చోళ మహారాజ అనే బిరుదు లున్నట్లు తెలుస్తుంది

ఈ బిరుదులు గమనించదగినవి. ఇవి అతని రాజ్యాధికారపు పెంపును సూచిస్తాయి రేనాటి చోళులు బాదామి చాళుక్యుల ప్రాభవంలోనికి వచ్చారని ఇవి సూచిస్తాయి 'పృథ్వీవల్లభ' అనే బిరుదు చాళుక్యులకు ప్రత్యేకమైన బిరుదు. పుణ్యకుమారుని కాలంలోనే ఇది మొదటిసారిగా చోళుల శాసనాలలో కనబడుతుంది. అందువేత ఆ కాలంలోనే చోళులకు, చాళుక్యులకు సంబంధ బాంధవ్యాలు ఏర్పడినట్లు తెలుస్తున్నది. ఇందాకా మనం ఊహించినట్లు పుణ్యకుమారుడు బహుశా తన భార్య వసంతపోరివల్ల చాళుక్యులకు చుట్టమైఉంటాడు. 'పోరి' అనే మాట చాళుక్య రాజ కుమార్తెలలోనే తప్ప ఇంకెక్కడా కనబడదు. రెండవ పులకేశి కుమారుడు చంద్రాదిత్యుని రాణి పేరు విజయమహాదేవిపోరి. తూర్పు చాళుక్యరాజు మంగియువ రాజుకు పృథ్విపోరి అనే కుమార్తె ఉంది. అందువేత పోరి అనేమాట బాదామి, చాళుక్య వంశాలకు ప్రత్యేకమైనదని స్పష్టమవుతున్నది.

పుణ్యకుమారుడు స్వాతంత్ర్యాన్ని ప్రకటించుకొన్నాక తనపూర్వుడైన కారికాల చోళునిలాగ 'త్రైరాజ్య స్థితిని' పొందినట్లు చెప్పుకొన్నాడు. ఇతని శాసనాల వల్లా, ఇతని భార్య శాసనాలవల్లా మన ప్రాచీనాంధ్ర భాషస్థితి మరి కొంచెం ఎక్కువగా స్పష్టమవుతున్నది.

ఈ రేనాటిచోళుల చరిత్రను ఇంతకన్నా విపులంగా, అన్ని పురుషాంతరాలవాళ్ళ పైనాయా మనం తెలుసుకోవలసిందేకాని మనం ఇప్పుడు ఈ సంపుటాలలో సాహిత్య చరిత్రనేగాని దేశచరిత్రను చెప్పుకోవడంలేదు. ఏ ఇతర ప్రామాణిక గ్రంథాలలోనూ రేనాటిచోళులను గురించి ఈమాత్రమైనా చెప్పరు గనుక తెలుసుకొన్నాం. నాలుగు తరాలవరకూ వివరాలు ఆకళించుకొన్నాం. మిగతా తరాల వ్యక్తుల పేర్లు, తారీఖులూ ఉన్న వంశవృక్షం (పుటలు 48 & 49) చూసి తృప్తి పడదాం.

రేనాటి చోళుల వంశవృక్షం

[సూర్యవంశం]

కరికాల చోళ

తరం				
1_వతరం	నందివర్మ కశ్యపగోత్రం. (క్రీ. శ. 550)			
2. ,,	సింహ విష్ణు (క్రీ. శ. 575)	సుందరనంద (క్రీ శ 575)	ధనంజయ (క్రీ. శ. 575)	
3.		నవరామ (క్రీ. శ. 600)	మొదటి మహేంద్ర విక్రమ నవరామ ముదిత శ్రీ గాశర చేరచోళ పాండ్యాధిపతి (క్రీ. శ 600)	
4 ,,		ఏరెయప్ప (క్రీ శ 625)	గుణముదిత (క్రీ శ. 625)	పుణ్యకుమార వసంత పోరి చోళమహారాజ ధ వి. హోర్ముకురామ పురుష శార్దూల మదనవిలాస మదముదిత, ఉత్తమోత్తమ బిరుదాంకితుడు (క్రీ. శ. 625)

5. విజయకాము (క్రీ. శ. 650)
6. పిరాద్దున (క్రీ. శ. 675)
7. అగ్రణి పిడుగు (క్రీ. శ. 700)
8. కోకిలి (క్రీ. శ. 725)
9. రెండవ మహేంద్ర (క్రీ. శ. 750) మావరవి మారుకాపిడుగు
   - 10. ఏకంబోళ (క్రీ. శ. 775)
     - 11. వృషకాము (క్రీ. శ. 800)
       - 12. దివాకర (క్రీ. శ. 825)
         - 13. శ్రీకంఠ అధిరాజ (క్రీ. శ. 850)
   - కాపిచోళ ముత్తరాజు (క్రీ. శ. 775)

మొదటి విక్రమాదిత్య (క్రీ. శ. 650)
- శక్తికుమార (క్రీ. శ. 675)
  - రెండవ విక్రమాదిత్య చోళమహారాజు చోళమహారాజ శక్తి (క్రీ. శ. 700)
    - విక్రమాదిత్య (క్రీ. శ. 725)
    - సత్యాదిత్య (క్రీ. శ. 725)
      - బాణరాజుల పితూరీ
        - పృథ్వీవల్లభ–విజయాదిత్యచోళ (క్రీ. శ. 760)

ఇక – మనకు సాహిత్యచరిత్ర ముఖ్యం కనుక రేనాటిచోళుల శాసనాల వల్ల ఆనాటి భాషాస్వరూపం, వాక్యనిర్మాణం మొదలైన వివరాలు తెలుసుకొందాం.

తెలుగు శాసనాలు

రేనాటిచోళులతోపాటు తెలుగులోనే తమ శాసనాలు వేయించిన ప్రశంస నీయులు బాణరాజులు, వైదుంబులు. ఈ రాజవంశాలవాళ్ళ చరిత్రలుకూడ చెల్లా చెదురుగానే ఉన్నాయి. వాటినికూడ క్రోడీకరించవలసిన అవసరం ఉన్నది. ఇప్పటి దాకా ఇటువంటి రెండవశ్రేణి రాజకుటుంబాల చరిత్రపట్ల ఎవరూ శ్రద్ధవహించక పోవడానికి కారణం నన్నయగారికి పూర్వమున్న తెలుగు శాసనాలన్నీ ప్రకటించ బడకపోవడమే. శ్రీ నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు తమ 'ఆంధ్రవచనవాఙ్మయము' అనే గ్రంథంలో ఇటువంటి ప్రాచీనశాసనాలను లెక్కకు మూరింటిని పేర్కొన్నారు. కొన్ని శాసనాలను సంపూర్ణంగా ఇచ్చారు. గ్రంథవిస్తర భీతిచే కొన్నింటిని వదిలి పెట్టారు. వారు చెప్పినట్లు "ఆనాటి భాషాస్వరూపమును, సాంఘికవ్యవస్థను కొంత వరకైనను తెలిసికొనుటకు శాసనముల సమగ్ర పరిశీలన మావశ్యకము. ఈ శాసనము లంతకుముందే ప్రకటితములైనను నవి యన్నియు నొక్కచో లేనందున పరి శోధకులకు, భాషయందు కృషిచేయువారికి ప్రాచీన రచనాస్వరూపము దురవగాహ మగుచున్నది."

దొరికినంతవరకు రేనాటిచోళుల మొత్తం 33 శాసనాలలోనూ ప్రాచీన మైనది ధనంజయుని కలమళ్ళశాసనం. దీని కాలం క్రీ. శ. 575. ఆనాటి తెలుగు ఎలా ఉంటుందో చూడండి :

1. ....
2. కల్ ము[తు]రా
3. జు ధనంజ
4. యుమ రేనా
6 ణ్డు ఏళ
6. చిఱుమ్బూరి
7. రేవణకాల[నం]
8. పు చెనూరుకాజు
9. అశిక కా[ఊ]రి
10. ఞ్చారు [ఊరి]
11–14. (నాలుగు పంక్తులు శిథిలం)
15. .... పంచ[మ]
16 హాపాతక స
17. స.

ఈ శాసనంలోని మొదటి పంక్తి లోపించినా అందులో "స్వస్తిశ్రీ పతి" అనే అక్షరాలు ఉంటాయి. వివిధ శాసనాలలోని బిరుదులు, పేర్లు, విషయాల క్రమాన్ని పరిశోధించే విద్వాంసులు ఇటువంటి పూరణలు చేస్తూ ఉంటారు. ఈ శాసనంలోనే 2 వ పంక్తిలో బ్రాకెట్టులో వున్న 'తు' అనే అక్షరాన్ని గమనించండి అలాగే 7_వ పంక్తిలోని 'వం', 8_వ పంక్తిలోని 'ఊ' మొదలైనవన్నీ శాసన పరిశోధకులు పూరించిన అక్షరాలు. కొన్ని పంక్తులు పూరించడానికి కూడ వీలులేనంతగా శిథిలాలు అవడంచేత అక్కడ ఊహాగానం చేయకుండా వదలివేశారు.

ఈ రేనాటి చోళుల శాసనాలలోనే, ఉన్నంతవరకూ పరిపూర్ణంగా ఉన్నది. పుణ్యకుమార చోళమహారాజుల రామేశ్వర స్తంభ శాసనం. ఇందులో పరిశోధకుల పూరణలు కూడ చాలా తక్కువ. శాసనాన్ని చూడండి :

1. స్వస్తిశ్రీ పో
2 ణ్ణువన్థ రాజపుణ్యకు
3. మార ప్రిథివీ వల్లభ
4. చోళమహారాజులకు
5 ప్రవర్ధమాన వి
6 జయరాజ్య సంవత్సరమ్బుళ్ యే
7 నగు నాణ్డు వసంతిపోత్తి
8 చోళమహాదేవులు తాను
9 మ్బణ్ఢి వసంతీశ్వరమ్బున పూర్వ
10 పట్టమ్బున వారికి విరివజి
11. తి పుళోమ్బున రెణ్డు తోటలు
12 [ని] హితమ్బు రాచమానమ్బున
13 ముసూణ్ణుఱు వేల మా
14. త్రుగు కట్టిగ్గుళ్
15 ఆపతిగాను నెవ నీశ్వ
16. రమ్బున కిచ్చినది [l] దీ
17 [ని]కి వ్రతమ్బు వమ్బువా
18 ను [గళ]రేవి కార
19 వాసి పేర్వురు పాప
20. ఱమ్బువవారు గత్తు
21. విరివజిని కమ్మ [ని]విని
22. యుప వ్రాసె.

ఈ శాసనాన్ని ఈనాడు మనం వ్రాసుకొనే మాదిరిగా వ్రాస్తే ఇలా ఉంటుంది

"స్వస్తిశ్రీ చోళమహారాజ పుణ్యకుమార పృథివీవల్లభ లోకమహారాజులకు ప్రవర్ధమాన విజయరాజ్య సంవత్సరంబులు యేవగునాడు వసంతిపోత్తిచోళమహాదేవులు తాము చుండ్రి వసంతీశ్వరమున పూర్ణ పట్టంబున వారికి విప్పర్తి పొలమున రెండుతోటలు ఇఱిగిందల రాచమానమ్మున మున్నూరు నేల మార్పడుగు రెడ్లు ఆనతి గాను వసంతీశ్వరమ్మున కిచ్చినది దీనికి వక్రము వచ్చువాళ్ళుగల లేని వారణాసి వేవురు పాఱు(ల) జంపినవాళ్ళు గట్టు · విప్పర్తి కమ్మరి వినియన వ్రాసె"

ఈ శాసనంలోని మాటలు కొన్ని మనకు ఏమీ బోధపడవు చారిత్రక పరిశోధకులు విడమర్చి చెపితేగాని తెలియవు. కొన్ని ఈనాటి వర్ణక్రమంలోనికి మార్చివ్రాస్తే ఠకీమని తెలిసిపోతాయి 'ప్రిదివి' అనే మాటను 'పృథివి' అని వ్రాసుకొంటేనేగాని ఇవాళ చాలామందికి ఇదేమిటో వెంటనే తట్టదు కొందరు తెలుగువాళ్ళు 'ఋ' కారాన్ని 'రు' కారంగా ఇప్పుడు ఉచ్చరిస్తున్నా, ప్రాచీన కాలంలో 'రి' కారంగానే పలికేవారు ఇప్పటికీ ఇతర భాషలవాళ్ళు అలాగే ఉచ్చరిస్తున్నారు. మనం వ్రాతలో సరిగ్గా వ్రాసినా 'గ్రుహప్రవేశం', 'క్రుతజ్ఞత' లాంటి ఉచ్చారణలు ఇవాళ చేస్తున్నాం

పై శాసనంలో పేర్కొన్న పుణ్యకుమారునిదే ఇంకొక శాసనం ఉంది. దీనిని 'తొల్లచుర్తి మాలెపాడు శాసనం' అంటారు ఆ రెండు గ్రామాల మధ్య దొరకడంచేత దానికి ఆ పేరు పెట్టారు దీనిని మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారూ, వేటూరి వెంకటరమణయ్యగారూ కలిసి సంపాదించారు ఆ ప్రాంతాల శాసనాలన్నీ పెట్టెరాళ్ళమీదే చెక్కడం వాడుక ఇదికూడా ఎఱ్ఱరాతిమీదే చెక్కి ఉన్నది దీనికి ప్రతిబింబాన్ని తీసి, రాతిదగ్గరే కూర్చుని చదివి కొంత వరకు శాసనపాఠాన్ని సరి చూసుకొన్నారు గిడుగు రామమూర్తిగారి సప్తతితమ జన్మదినోత్సవసంచికగా ప్రకటించిన 'వ్యాససంగ్రహం'లో ఈ శాసనాన్ని సోమశేఖరశర్మగారు ప్రకటించారు శాసనం చిన్నదేగాని ప్రాముఖ్యం గొప్పదే చూడండి ఆ శాసనం .

1. స్వస్తి [॥*] శ్రీచోళమహారాజు ల్లోకన ఇప్పు చాలి
2 అణహొతులు రేవణకాలు పుద్ధణకాలు ఇచ్చిన వ
3 న్నన పెన్నూఱు ఇరువదేనికి [॥*] దీని ఉచ్చినవాన్డు[ప]
4. [ఞ్చ*] మహాపా[త] కు ణ్డగు [।*]
5. అనివైహంపు ధికితమ్ [॥*]

ఈ శాసనంలోని ఆ అనే అక్షరాన్ని 'ష్ట'అని ఉచ్చరించాలని శర్మగారు సూచించారు. ఇటువంటి ఉచ్చారణ నేటికీ తమిళంలో ఉంది. ఆ అక్షరాన్ని వాళ్లు 'ழ' అని వ్రాసుకొంటారు మన ప్రాచీనశాసనాలలో ఇది చాలా సార్లు కనబడు తుంది. ఈ అక్షరంతో ఉండే మాటలలో అది క్రమంగా కొన్నిటిలో 'ళ'గానూ, మరికొన్నిటిలో 'డ'గానూ, ఇంకా కొన్నిటిలో లంధిరాగానూ మారిపోయింది. నన్నయ్యగారి కాలం నాటికే ఆ అక్షరం గాని, దాని ఉచ్చారణగాని ప్రచారంలో లేదు.

ఈశాసనానికి అర్థం "చోళమహారాజు ఒప్పుకొంటే ఇనుప్రోలు అనే గ్రామంలోని దేవణగారు, ఎద్దణగారు అనే కులపుపెద్దలు పెద్ద బ్రాహ్మణుడు 'ఇళరేడు' గారికి ఇచ్చిన పన్నస ఇది. దీనిని చెరిచేవాడు పంచ మహాపాతకుడౌ తాడు ఇది అసిషై రువు అనేవారు రాశారు."

ఇవాళ మనం 'గారు' అని మర్యాదసూచకంగా వాడేమాటకు పూర్వం 'గాలు' అనే రూపం వుండేది. ఈ శాసనంలో "ఒల్లిన అన్న పదానికి 'వల్లె అన' అనే అర్థం చెప్పుకోవాలి. 'ఒల్లన' అనే మాటలోని 'ఒల్ల' అనే రూపం ప్రస్తుతం శిష్టుల వ్యవహారంలో లేకపోయినా పామరుల వాడుకలో ఉంది. నేటికీ విశాఖపట్నం జిల్లాలో విద్యాగంధం లేనివాళ్ళు "నాను ఒల్లకోను, నువ్వొల్లకోరా" అని ప్రయో గిస్తున్నారు

అయితే 'ఒళన' అనేది 'లోన' అనే మాటకు ప్రాచీన రూపమని పరి శోధకులు భావిస్తున్నారు. ఇదే సమంజసమైన 'చోళ మహారాజులు ఒప్పుకొంటే' అని అర్థం చెప్పుకోవాలి.

ఈ శాసనంలో 'ఇళరేడు' అనే వ్యక్తిపేరు గమనించదగినది 'రేడు' అంటే రాజు అని అందరికీ తెలుసు. ఇక 'ఇళ'కు అర్థం ఏమిటి ? తమిళంలో 'ఇశై' అంటే సంగీతమని అర్థం. మన తెలుగులోనూ ప్రాచీనకాలంలో అదే మాట ఉండేదేమో ! ఇళరేడు అనేది సంగీత సామ్రాట్టువంటి బిరుదు కాకపోయినా ఆ పేరున్నవాడికి సంగీతాన్ని బట్టి అది పెట్టి ఉంటారు. కంపనం, చలనం అనే అర్థంలో 'ఇసితింతలు' అనే మాట మన కోశాలలోఉంది.

సంఘం – సంప్రదాయాలు

రేనాటి చోళుల శాసనాలవల్ల ఆనాటి సాంఘిక విషయాలు కొన్ని తెలు స్తాయి ఆ రోజుల్లో సూర్యుణ్ణి ఆరాధించేవారు. దేవాలయాల్లో ఆదిత్యగ్రహాన్ని నిలపడం ఉండేది, శ్రీ పర్వతం పుణ్యతీర్థంగా, వారణాసికి సమానంగా ప్రసిద్ధి

తెక్కించి. దేవాలయాలలో దీపాలకోసం మానెగానుగలను దానం చేసేవారు.21 నేటి 'చెర్ది'ని అనాడు 'ఠట్టుగుడి' అనేవారు. ఇది ఒక పదవి. దీనికి కూడా పట్టం కట్టడమనే ఆచారం ఉండేది. "గంగరటగుళ్ళ మట్టమ్మవల్లవ ఠట్టుగుడి పట్టంబు గట్టి నిల్పి" అని ఒక శాసనంలో ఉంది.22

అనాటికి మనభాష ఇంకా పూర్తిగా మూలద్రావిడంతో విడిపోలేదనుకోవాలి. అరవభాషలో నేటికీ కుమారుడు అనే మాటకు 'మగన్' అనేపదం వాడుతారు. రేనాటి చోళులకాలంలో ఇదే కొడుకు అనే అర్థంలో 'మగను' అనేమాట ఎన్నోసార్లు ఉపయోగించారు. ఈ పదంలోని 'ఉ' అనే ప్రత్యయం గౌరవసూచకమైన బహువచన సంకేతం అనిపిస్తుంది. నేటికీ ఇది కన్నడంలో ఉంది. మనం కూడా పుస్తకాలలో దీనిని 'ళ' కార 'ర' కారాల తర్వాత బహువచన ప్రత్యయంగా వాడుతున్నాం. వారలు, కృపాళులు, దయాళులు అనే పదాలలో 'ఉ' నే విధిగా వాడాలని వ్యాకరణ నియమం. నన్నయగారి కాలం తరువాత కూడా ఇది వాడుకలో ఉంది. పండితారాధ్యుడు భేతాళురు, అవినీతులురు అనే మాటలు వాడాడు. బహుశా మగన్టులోని బిందురా 'ను'కు కాక 'ము'కి చిహ్నం కావచ్చు

రేనాటి చోళుల కాలంలోకూడా దేవాలయాల సొత్తును 'కైంకర్యం' చేసేవాళ్ళు ఉండేవారు. "దేవస్వంబులిత్తుంబు గొన్నవాన్డు వారణాశి పట్టువ పావంబు గొన్నా వాన్డు" అని ఒక శాసనంలో ఉంది.23 అంటే "దేవుడి సొత్తు అంతం తిన్నవాండ్లు కాశిలో చంపిన పాపం కట్టుకొనేవాళ్ళు" అని అర్థం. "ఎంతే యేనియు తోగొన్నవాన్డు, ఇచ్చిన వాన్డు చెడువాన్డు" అని మరొక శాసనంలో ఉంది.24 అంటే "ఎంత మాత్రం లంచం ఇచ్చినా, పుచ్చుకొన్నా నాశనమవుతారు.

ఆ రోజుల్లో కృష్ణపక్షాన్ని 'చీకు' అనీ, శుక్ల పక్షాన్ని 'పెంపు' అనీ తెలుగు మాటలతో వ్యవహరించేవారు. నెలలనుకూడ పూర్తిగా తెలుగుపేర్లతోనే పిలిచేవారు. 'చిట్టడి' అని జ్యేష్ఠమాసాన్ని వ్యవహరించేవారు.25 నేటికీ మనరైతులు జ్యేష్ఠను 'చిట్టి' అని పిలుస్తారు. డాక్టరు భద్రిరాజు కృష్ణమూర్తిగారు సంకలనం

21 దక్షిణభారత శాసనాలు, పదవసంపుటి, నెం 598

22 దక్షిణభారత శాసనాలు, పదవసంపుటి నెం. 8

23 అదే పుస్తకం, అదే సంపుటి నెం 611

24 దక్షిణభారత శాసనాలు. పదవసంపుటి నెం 612

25 వెంకయపోయిని దొంగలసాని శాసనంలో "చేటి చిట్టడి పెంపున" అని ఉంది. ఈ శాసనాన్ని త్రిలింగ రజతోత్సవ సంపుటంలో ముట్లూరి వెంకటరామయ్యగారు ప్రకటించారు.

వేసిన 'మాండలిక వృత్తిపద కోశం' ప్రథమ సంపుటిలో ఇటువంటి తెలుగు మాటలు ఉన్నాయి. వీటిని రేనాటి చోళుల శాసనాలతో తెప్పారు చేస్తే ఇలాంటి విశేషాలు తెలుస్తాయి. ఇతర విషయాలల్లో ఈ మాటలు వుండవు.

రేనాటి చోళుల కాలమానంలో కార్తెలుకూడ ఉండేవేమో అనే అను మానానికి ఆస్కారంగా 'కొండకార్తియ' అనే ఒక మాట పుణ్యకుమారుని తిప్పలూరి శాసనంలో ఉంది. ఇరవై ఏడు నక్షత్రాలకూ ఇరవై ఏడు కార్తెలున్నా మన రైతులు కొన్ని కార్తెలను నక్షత్రం పేరుతోకాక వేరే సంకేతాలతో పిలుస్తారు. ఉదాహరణకు : అశ్వని కార్తెను చింతపూవు కార్తె అంటారు. రేనాటి చోళుల కాలంలో కొండకార్తె దేనికో సంకేతమై వుంటుంది అని ఊహాగానం చేయవచ్చునుగాని, ఈ మాటలను పండితులు కొండ, కార్తియ అని విడివిడిగా చదువుతున్నారు. కొండ అనే మాటకు 'కొనిన' అని అర్థం చెప్పి 'కార్తియ'ను కార్తీక మాసమని వివరించారు. ఆనాడు శాస్త్రీయ జ్యోతిష పంచాంగంకూడ వాడుకలో ఉండేదని ఆ శాసనం వల్లనే తెలుస్తున్నది. "కొండకార్తియ చేసన విదియ సోమవారమ్ము పునర్వసు పుష్యమ్ము బృహస్పతి హోరకాను" అని తిథివారనక్షత్రాలూ, హోరాకూడ పేర్కొన్నారు; ఆనాడూ ప్రాంతీయ వాతావరణ సంబంధమైన పండుగలు ఉండేవి ఏరువాక పున్నమి పర్వదినం[26] శైవమతంలో లకులీశ పాశుపతశాఖ నాటికేవుంది. రేనాటి చోళులు లకులీశ ఆరాధన చేసేవారు.[27]

ఆనాడు వీరమరణం పొందినవాళ్ళ జ్ఞాపకార్థం 'కల్లు' ప్రతిష్ఠించేవారు. పల్లులను పొడిచి చచ్చినవారికికూడ ఒక వీరగల్లు వేశారు.[28]

రేనాటిచోళుల తర్వాత ఆ ప్రాంతాన్ని వైదుంబులు పరిపాలించారు. వీళ్ళుకూడ తెలుగులో శాసనాలు వేయించారు. ఇతర రాజులు 'దత్తి', 'పన్నస' మొదలైనవి ఇమ్మా బ్రాహ్మణులకూ, దేవాలయాలకూ దానాలు చేసినట్లు శాసనాలు వేయిస్తే వైదుంబరాజుల కాలంలో ఎక్కువగా వీరుల జ్ఞాపకార్థం వేయించినవే కనబడతాయి. వైదుంబ మహారాజుల బిరుదులోనే ఈ 'యుద్ధప్రీతి' కనబడుతుంది. అతని శాసనాలలో "అనేక సమరసంఘట్టనోపలబ్ధ జయలక్ష్మీ సమాలింగిత వక్షస్థల గండత్రినేత్ర శ్రీ వైదుంబమహారాజు" అనే సమాసం మొదటనే ఉంటుంది.

---

26 దక్షిణభారత శాసనాలు, పదవసంపుటి నెం 616.

27 పుణ్యకుమారుని దొమ్మరనంద్యాల తామ్రశాసనం — ఎపిగ్రాఫియా ఇండికా, సంపుటి 27 నెం 44.

28 ద.భా.శా. 10–వ సంపుటి, నెం. 614

వైదుంబమహారాజులు సలిపిన సమరాలలో వాళ్ళ పేరులు కొందరు ఉంచారు. కొందరు పాలకు, పసులకు పోరిడినవారు. అంటే బ్రాహ్మణులకోసం, గోవులకోసం యుద్ధంచేశారు[29] కొందరు ఘోరగతి నడిచి అమరలోకంపోయారు.[30] ఒకడు ఏదో మహోక్కి కయ్యంబున ఏనుగును తాకి పొడిచి పడ్డాడు[31] ఇంకొకడు "అలిగి గుఱ్ఱంబుపడి గిర ..ధి తలగొని కొట్టంబు నజిరాజాబిలంబు శీఘ్ర గల గింపి.... సురలోకం బేగె[32] ఈ తరో తరా అందరు తెలుగురాజుల శాసనాలలోనూ తరుచుగా కనిపించే మహారాజు ప్రిథివీరాజ్యం చేయుగాను" అనే మాటలు మొదట ఈ వైదుంబరాజుల శాసనాలలోనూ కనబడతాయి.

ఈ వైదుంబరాజుల శాసనాలలో మరొక విలక్షణత ఉంది. శాసనం కొంత తెలుగులోనూ, కొంత కన్నడంలోనూ వ్రాయించడం కూడ ఉంది. ఆనాడు అధికారిక భాష కన్నడం కావడంవల్ల అలా జరిగిందనుకోవాలి.

బాణరాజులు, చాళుక్యులు, రాష్ట్రకూటులు మొదలైన రాజవంశాలవాళ్లు కూడ తెలుగులో శాసనాలు అదే కాలంలో వేయించారు. ఒక్కొక్క శాసనం ఒక్కొక్క కొత్త విషయాన్ని మనకు చెబుతుంది. వీటన్నిటిని శ్రద్ధగా పరిశీలించి క్రోడీకరిస్తే, ఆనాటి సాంఘిక చరిత్రా, భాషా చరిత్రా తెలుస్తుంది. మన నుడికారపు పుట్టుపూర్వోత్తరాలు తెలుస్తాయి.

ఇవాళ మనం ఏడుకొండలవానిని "ఆపద మొక్కులవాడు, అడుగడుగు దండాలవాడు" అంటాం. ఈ 'అడుగడుగు' అనే నుడికారం నన్నయ్యగారికి పూర్వమే మొదలైంది. వలింజపాడు శాసనంలో "అడుగడు గశ్వమేధంబున ఫలంబగు" అని ఉంది.

ఈ శాసనాలవల్ల ఆచారవ్యవహారాల పుట్టుపూర్వోత్తరాలు కూడ తెలుస్తాయి. ఈనాడు 'బోయ' అన్నమాట గొల్లలకే వర్తిస్తుంది గాని ప్రాచీన కాలంలో బ్రాహ్మణులలో కూడ బోయలుండేవారు. 'బోయ' అన్నది 'భోజ' శబ్దం నుంచి పుట్టింది 'భోజకులు' అంటే ఊరిపెద్దలు-గ్రామ ప్రముఖులు. రాజాధికార పురుషులలో వీళ్ళొకరు. 'ముదుగొండబోయ దుగ్గశర్మ' మొదలైన ప్రయోగాలు శాసనాలలో కనబడతాయి. 'గౌడ' అనే పదానికి ప్రాచీన కాలంలో గౌరవం వుండేది 'గ్రామకూటి' అనే మాట గ్రామకుటి, గామోడ, గాముండ, గావుండ, గౌండ అయి ఇవాళ గౌడ అయింది

29 దక్షిణభారతశాసనాలు, పదవ సంపుటి. నెం. 622.

30 అందులోనే నెం. 624

31 అందులోనే నెం 632.

32 అందులోనే నెం. 639.

నన్నయ్య గారికి పూర్వం ఉండే శాసనాలను బాగా పరిశీలించి, వాటి ద్వారా తెలిసే భాషాస్వరూపాన్ని పరీక్షించిన కొద్దిమందిలో డాక్టరు దివాకర్ల వెంకటావధానిగారొకరు. వారు తమ 'ప్రాఙ్నన్నయ యుగము'లో 'చాళుక్య యుగం నందలి భాష' అనే శీర్షికతో 188 పేజీల సుదీర్ఘ అధ్యాయం వ్రాశారు. అందులో ఎన్నో వ్యాకరణ విషయాలు చర్చించారు. అది సాహిత్య పరిశోధకులకు సహాయకారి అవుతుంది. ఆలోచనలు రేపుతుంది. బూదరాజు రాధాకృష్ణగారు 1971లో 'ప్రాచీనాంధ్ర శాసనాలు' అనే గ్రంథంలో 'నాగబు' దగ్గర్నుంచి క్రీ.శ. 1100వరకు లభ్యమైన శాసనాల ప్రతులు తయారు చేశారు. కొన్ని కొన్ని పదాలకు అర్థనిర్ణయం చేశారు. 'నన్నయ పద ప్రయోగ సూచిక'ను వేయించినట్టే మన సాహిత్య అకాడమీ వారసులవంటివారు ప్రాఙ్నన్నయ పదాల పట్టికను, నిఘంటువును తయారు చేయించాలి. అప్పటికిగాని ప్రాఙ్నన్నయ భాషాస్వరూపం మనముందు సాక్షాత్కరించదు.

గద్యంలోనే పద్యం

ఈ గద్యశాసనాలలో ఛందోబద్ధంగా ఉన్న కొన్ని పంక్తులు కనబడతాయి. పుణ్యకుమారుని బొల్లదు రి మాలెపాడు శాసనంలో 'ద్విరదగతిరగడ' ఉందని దేవరపల్లి వెంకటకృష్ణారెడ్డిగారు వ్రాశారు. వెంకయచోడుని దొంగలసాని కనుమశాసనంలో 'మహాక్కర' ఉందని మట్లూరు వెంకటరామయ్యగారు ఊహించారు. వీటినీ, ప్రాఙ్నన్నయ గద్యశాసనాలలో ఛందోబద్ధమైన భాగాలనూ ఒక పద సూచింటిని వెంకటావధానిగారు చర్చించారు. అయితే కొన్నింటిలో యతి ఉంటే ప్రాస ఉండదు; ప్రాస ఉంటే యతి ఉండదు; రెండూ ఉంటే గణాలు సరిపోవు. ఈ పంక్తులలో ఛందోవాసనలు ఉన్నాయని తృప్తిపడాలేగాని సంపూర్ణంగా లక్షణమైన ఛందోబద్ధశాసనాలు మనకు గుణగ విజయాదిత్యుని కాలంలో – క్రీ.శ. 848 నుంచే కనబడతాయి.

చాళుక్యుల చేయి

తెలుగుదేశాన్ని చాళుక్యరాజు గుణగవిజయాదిత్యుడు పాలిస్తూ ఉండిన సమయంలో కన్నడదేశాన్ని రాష్ట్రకూట చక్రవర్తి అమోఘవర్ష నృపతుంగుడు పాలించేవాడు. ఈయన గుణగవిజయాదిత్యునికి మేనమామ. అయినా ఈ రెండు రాజ్యాలవాళ్ళకూ విరోధముండేది. చెప్పుకోదగ్గ యుద్ధాలూ జరిగాయి. ఈ యుద్ధాల్లో కత్తిపట్టే కాక గంటంపట్టుకొని కూడ జరిగాయనవచ్చు. నృపతుంగుడు కన్నడంలో 'కవిరాజమార్గ' మనే లక్షణగ్రంథాన్ని వ్రాయించాడు. కన్నడకవిత్వాన్ని బాగా పోషించాడు. మేనమామతో విరోధమున్న గుణగవిజయాదిత్యుడు కూడ తెలుగు

భాషలో ఒక లక్షణగ్రంథాన్ని వ్రాయించి ఉంటాడు. ఛందోగ్రంథం వ్రాయించినా మానినా అతడు తెలుగు కవిత్వాన్ని తెలుగుగడ్డమీద పాదుకొలిపాడు.

ఈ సంగతినే బహుశా నన్నెచోడుడు తన కుమారసంభవంలో ఇలా ప్రస్తావం చేశాడు :

"మును మార్గకవిత లోకం
బున వెలయగ దేశికవిత పుట్టించి తెనుం
గును నిలిపి రంధ్రవిషయం
బున జన చాళుక్యరాజు మొదలుగ పలువుర్ "

ఈ పద్యంలోని చాళుక్యరాజు పేరు ఏమిటో చెప్పకపోయినా తూర్పు చాళుక్యులలో గుణగవిజయాదిత్యుని కాలంలోనే 'ఓం' ప్రథమమని తెలుగుపద్యాలున్న శాసనాలు దొరుకుతున్నాయి. మేనమామలతో విరోధం సంగతి పైన చెప్పనే చెప్పుకొన్నాము. పాల్కురికి సోమనాథుడు 'ప్రాకోవా యతిర్వా' అనే తెలుగు ఛందస్సుకు సంబంధించిన సూత్రాలను తన పండితారాధ్యచరిత్రలో పేర్కొనడం చేత ఒక ప్రాచీన తెలుగు లక్షణగ్రంథం ఉండిఉండాలనికూడ చెప్పుకోవచ్చు. ఇది సంస్కృతంలోనే ఉంటుంది. 9_వ శతాబ్దిలో రచించినట్లు చెప్పుకొనే 'గుణగాంకీయం' అనే ఛందస్సు ఇప్పుడు దొరకకుండాలేదని కన్నడ సాహిత్యపరులు అంటున్నారు. 'ఈ గుణగాంకీయం' మన గుణగవిజయాదిత్యునికి అంకితమైన కన్నడ ఛందస్సా?

నన్నెచోడుడు చెప్పినట్లు తెలుగుకవితను 'పుట్టించా'లంటే ఛందోగ్రంథం ఒకటి ఉండాలిగదా! తమిళభాషలో 11_వ శతాబ్దికి చెందిన 'యాప్పరుంగలం కారికై' అనే ప్రసిద్ధ ఛందోగ్రంథంలో 'వాఛియార్ సెయిద వడుగ చందమ్' అనేదివుంది. తమిళులు మన తెలుగు భాషను ప్రాచీన కాలంనుంచి 'వడుగు' అని పిలిచేవారు. సంగం సాహిత్యంలోనే 'వడుగర్' అనే మాట తొమ్మిదిసార్లు ఉంది. ఈ తెలుగు ఛందస్సును వాంఛియార్ అనే కవి వ్రాశాడు. తెలుగులో ఈ పేరు గల ప్రసిద్ధుడెవరూ లేడుగనుక చేబన అనడానికి బదులు తమిళుడు వాంచన అన్నాడా, లేక తమిళంలో వ్రాసేటప్పుడు వర్ణక్రమం తప్పిందా అని ఆలోచించి వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు "మన చేబనే తమిళంలో వాంఛియార్ అయ్యా'డన్నారు. చేబన తెలుగులో కవిజనాశ్రయం వ్రాశాడన్నది ప్రసిద్ధమైన సంగతే. అయినా చేబన అనే మాట తమిళంలో వాంఛియగా మారిందనుకోవడంకంటే వాంఛియ అనే కవే ఉన్నాడనుకోవడం మేలు. అదీకాక తమిళంలో చేబన అనే మాటను వ్రాయాలంటే ఆ భాష సంప్రదాయం ప్రకారం చేబణ్ణ అని ఉకారసహిత

ఉపయోగించడం జరిగేది అని రావూరి దొరస్వామిశర్మగారు 'తెలుగుభాషలో ఛందోరీతులు' అనే తమ గ్రంథంలో వివరపరిచారు. వారన్నట్టు 'వాంఛేశ్వర', 'వాంఛనాథ' వంటి పేర్లలో ఏదో ఒకటి ఉన్న కవి సంస్కృతంలో వ్రాసిన తెలుగు ఛందస్సు క్రీ. శ. 10–వ శతాబ్దికి పూర్వమే ఉండి ఉంటుంది. దానినే పాల్కురికి సోమనాథుడు ఉదాహరించాడేమో!

తొమ్మిదవ శతాబ్ది తెలుగు కవిత్వం

ఇంతకూ ఛందోగ్రంథం ఉందో లేదోగాని తెలుగు కవిత్వం మటుకు – తొమ్మిదవ శతాబ్దినాటిది శిలాక్షరమై చెక్కు చెదరకుండా ఇవాళదాకా నిలిచిపోయింది. ఇది గుణగవిజయాదిత్యుని సేనాని పండరంగడు చేసిన దానాన్ని తెలిపే శాసనం. ఇది గుంటూరు మండలంలోని అద్దంకి గ్రామంలో ఒక పొలంలో ఉన్న రాతిమీద చెక్కబడి. శాసనం పై భాగం కొంతా, అడుగుభాగం కొంతా శిథిలమైపోయింది. అయినా ఒక పూర్తిపద్యం, కొంత గద్యం దొరికింది.

"పట్టంబు గట్టిన ప్రథమంబు నేండు
బలగర్వ మొప్పంగ బైలేచి సేన
పట్టంబు గట్టించి ప్రభు పండరంగు
బంచిన సామంతపడువతో బోయ
కొట్టముల్ పండ్రెండు గొని వేంగి నంటి
గొల్చి యా త్రిభువనాంకుశబాణనిల్పి
కట్టెపు దుర్గంబు గడు బయల్సేసి
కందుకూర్ బెజవాడ గావించె మెచ్చి"

ఈ పద్యం పేరు తరువోజ ఇది మొట్టమొదటి తెలుగు పద్య శాసనంలో దొరకడం విశేషమే మన ఆడవాళ్ళ పాటలు కొన్ని తరువోజలోనే ఉంటాయి. విన్నకోట పెద్దన తన కావ్యాలంకార చూడామణిలో

"తలకొని తల్లులు దంపిడివేళ
తరుణులు చేసెంపు దనరు దర్వోజ."

అని దంపుళ్ళపాటలలో తరువోజ ఉంటుందన్నాడు.

తరువోజలోంచే ద్విపద పుట్టింది ఒక తరువోజ పాదాన్ని రెండు ముక్కలు చేసి ఆ ముక్కలకు ప్రాసయతి వేస్తే అదే ద్విపద అవుతుంది. చిన్న ఛందం ముందుపుట్టి, దానిని పెంచుకొని విస్తృతం రివాజు గనుక ద్విపదే ముందు పుట్టిందనే వాదం కూడా ఒకటి ఉంది వాస్తవానికి రేచన ద్విపద లక్షణం

చెప్పాడు. కాని, "తరువోజకన్న ద్విపదే ప్రాచీనమైతే నన్నయగారు దానిని వాడి ఉండరా ? నన్నయగారు తరువోజను వాడారు. ద్విపదను వాడలేదు కనుక అది ప్రాచీనం కాదా" అని మన పరిశోధకులు భావిస్తారు.

తరువోజే ముందు పుట్టిందని ప్రతిపాదించే అమరేశం రాజేశ్వరశర్మ గారు తమ 'నన్నెచోడుని కవిత్వం' అనే పుస్తకంలో ఇలా వ్రాశారు :

"మన యాంధ్రభాషయందు ద్విపదలు మొట్టమొదటి మాఱుగా మనకు దర్శనము నొసంగినది పాల్కురికి సోమనాథుని రచనలయందు. అంతకు పూర్వము ద్విపదల యునికి కాధారములు గానరావు. నన్నయ గాని, పావులూరి మల్లనగాని, పండితారాధ్యులు గాని, నన్నెచోడుడు గాని, అథర్వణుడుగాని, తిక్కనగాని వీనిని వాడనేలేదు. కేవలము దేశిపద్యములే గల ప్రాఙ్నన్నయయుగము లోని శాసనములందును నీద్విపదల యునికి కనుపట్టదు కన్నడమునందు నిది లేదు.

"ఇక తరువోజ యన్ననో, నన్నయకు ముందు గల శాసనములందున్నది నన్నెచోడుని కుమారసంభవమున విరివిగా వాడబడినది నన్నయభట్టారకుడును వాడినాడు (ఆది 2-161, 3 172) తిక్కన సోమయాజి భారతమునను గలదు (స్త్రీ. 1 43;2 157) ఈ విధముగా తరువోజ మొదటి నుండియు గలదు.. ద్విపద యన్ననో సోమనాథుని తరువాతనే వ్యాప్తిగాంచినది.

"మఱియొక విశేషమేమనగా మనకు నిశ్చితముగా సోమనాథుని పిదప వెలువడినవని చెప్పదగిన కృతులందు తరువోజ కానరాదు.... అనగా దేశిన పూర్వాంశము ద్విపద యావిర్భవించి తరువోజను వెనుకకు నెట్టినదన్నమాట."

రాజేశ్వరశర్మగారి ప్రతిపాదన చాలా సమంజసంగా ఉందనిపిస్తుందిగాని నన్నయగారికి ఒకే శతాబ్దం పూర్వుడు మల్లియరేచన తురువోజకూ, ద్విపదకు విడి విడిగా లక్షణాలు చెప్పాడు అతని కాలంలో రెండూ ఉండేవన్నమాట అయినా గుణగవిజయాదిత్యుని కాలంనాటి లక్షణకర్త రెండు ద్విపదపాదాలనూ కలిపి ఒకటిగా చేసుకొని దానికి తరువోజ అని పేరు పెట్టడానికి ఆస్కారం లేకపోలేదు. అంతకుముందు స్వతంత్రంగా నాలుగేసి పాదాల పద్యాలు లేకపోవచ్చు "Desi metres of the South Indian Languages, including Tamil, are generally of two-line or three-line formations and can be carried

on to any lengths. Kural in Tamil is of three lines and may be compared to the Tripadi or Trivadi, of Kannada. Regular four lined metres seem to be a very late feature in Tamil as also other South Indian Lauguages." అని కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు వ్రాశారు.[33] అయితే తమిళ భాషలోని 'అగవర్పా' ఛందంలో నాలుగు పాదాలు లేకపోలేదు. కాని ఆ పద్యం చాలా చిన్నది కనుక రెండు పాదాలుగానే భావించినా దోషం లేదు.

అద్దంకి శాసనంలో పేర్కొనబడిన పండరంగుని ప్రశంసించుకొనే రెండు సీసపద్యాలున్న శాసనాలు ఒకటి కందుకూరులోనూ, ఇంకొకటి ధర్మవరంలోనూ దొరికాయి. కందుకూరు శాసనం చాలామటుకు శిథిలమయింది. అందులో సీస పద్య ముందని మొట్టమొదట కొమర్రాజు లక్ష్మణరావుగారు గుర్తించారు. ఉన్నంత వరకూ ఆ పద్యం చూడండి

"శ్రీనిరవద్యుండు ఛి తతాతనముండు
శ్రీనరవరలోక్య సేవితుండ
నిండు వస్తృతరిపుబలుండు నాహవరావ
దండమోద్యసిమానసుం దగణిత
దానమాన్యుండు దయానిలయుండును
భండన నందన పండరంగు
... ...కొలదిశేవి
కొలను లోక్యశిఖి గుణకల్ల
వాని. పక్షపాతి ... ...
... ...
... ...
... ...విభవగౌరవేంద్ర"

ఈ పద్యంలో 'కొలదిశేవి' అనే మాట వచ్చేదాకా అన్నీ తత్సమ పదాలే ఉండటం గమనార్హం. ఈ సీసం ఏ పాదాని కా పాదం తెగిపోకుండా ఉండే 'గునుగుసీసం' కావటం మరొక విశేషం. "ఆహవరావ దండమోద్యసిమానసుండు" అనే కొద్దిపాటి దీర్ఘసమాసాలు అప్పుడే మొదలైనాయి.

ఈ పండరంగుని ప్రస్తుతించే ఇంకొక సీసపద్య శాసనం ధర్మవరంది ఉందనుకొన్నాం. అందులో పాదాలు గునుగుసీసం పాదాలు కావు. తెగిపోతూ ఉంటాయి కందుకూరు శాసనం చివరిభాగం ఎక్కువ లోపిస్తే ఇందులో పద్యం మొదట కొంచెం లోపించింది.

---

33 Annals of Oriental Research-Certenary Number. University of Madras, 1957.

"... .... . పరరాష్ట్రవిభుతోడ
నెరజేసి బోయలనడచిని వెన్ను
సాహసం బెక్కు రాహవ నోర్చిన
వల్లభు కొల్చిన నెల్ల నెఱుగ
కన్నరాధూపతి పెన్నాటిలో జాచె
సంకిలాంతను చేసి బింకముడిచె
దండుకై వచ్చిన బెండైన చోడని
చేకొని కాచె భూలోక మెఱుగ
కిరణపురము దహించి విరుదంబు ధరియించు
నచలపురము పొచ్చె నచలితుండు
వల్లభుండు గుణకనల్లుండు తండిక
పండరంగు చూడె పండరంగు."

ఈ పద్యంలో సర్వత్ర ప్రాసయతినే పాటించారు. ఇందులో తత్సమ పదాలకన్నా దేశ్యాలు ఎక్కువ. 'గుణకెనల్లుడు' అనేది గుణగవిజయాదిత్యుని బిరుదు. ఆ రోజుల్లో బిరుదులు కన్నడ భాషలోనే ఉండేవి కాబోలు. వెంకయ చోడుని శాసనంలో 'షుంపెయిల్లాడాశ్మ' అనే బిరుదు ఒకటి ఉంది. 'జగదొబ్బగండ' మొదలైన బిరుదులు ఈ కాలంలోనే మొదలైనవి. ఈ ధర్మవరంశాసనం చరిత్రకారులకు చాలా తోడ్పడుతుంది. పండరంగడు ఆనాటి యుద్ధతంత్ర వేత్తలలో మహామనీషి. అతడి కదన పాండిత్యం అనుపమానం. అతడు అత్తెగాండరు, వెవిలియలా మొదలైన సేనానియంతలతో సరిమానమైనవాడు. గుణగవిజయాదిత్యుని కీర్తిలో పండరంగనికి ఎక్కువపాలు ఉంటుంది.

మధ్యాక్కరలు

గుణగవిజయాదిత్యుని తమ్ముడు యుద్ధమల్లుడు బెజవాడలో కుమార స్వామికి ఒక గుడి కట్టించాడు. ఆ సంగతిచెప్తూ 'మధ్యాక్కరలు' అనే ఛందస్సులో శాసనం వేయించాడు. ఈ శాసనం మల్లేశ్వరస్వామిఆలయంలో ఉంది. ఈ మధ్యాక్కరలు ఆ కాలంలో ప్రచారంలో ఉండేవి. కన్నడంలోనూ ఇవి ఉన్నాయి. దేచన తన కవిజనాశ్రయంలో లక్షణం చెప్పాడు. నన్నయగారుకూడ తమ భారతంలో వాడారు. ఆ తరువాత వాటి నెవరూ వాడనేలేదు. నన్నయగారి భారతాన్ని పూరిస్తున్నాంకదా అని ఎఱ్ఱాప్రగడగారు ఔచిత్యంకోసం వాడారు. నాటికి నేడు విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు వాటిని పునరుద్ధరించారు. ఈ మధ్యాక్కరలు నన్నయగారి కాలంనాటికే మాత్రాచ్ఛందస్సుల ప్రాభవంనుంచి దూరంకావడంతో

నడక కుంటుపడి వీటి అక్షరాలు తగ్గిపోయిందనుకోవాలి (మధ్యాక్కరలు గేయాలని గుర్తించి ఈ గ్రంథకర్త కొన్ని రచించారు).

"అంతటా రాములావారూ అంగనా సీతమ్మ గూడీ
సంతసామందుచూ వేగా స్వాపురామునకు చనుదెంచీ
తమ్ములా తోడనూ గలసీ నెమ్మదీ రాజ్యాము జేసే
ధర్మాముతో ప్రజలెల్లా తామరాతంపరాలైరీ"

అని ఆడవాళ్ళు పాడుకొనే రామాయణంపాట మధ్యాక్కరే. "ఇది పాట కాబట్టి స్త్రీ బాలపామరాదులు పాడే రీతినిబట్టి కొన్ని దీర్ఘములు, ప్లుతములు ప్రవర్తిలును" అని నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు తమ 'తెలుగుకవుల చరిత్ర'లో వ్రాశారు. స్త్రీలూ, పామరులూ పాడేటప్పుడే దీర్ఘాలు వస్తాయనుకోవడం సహజమే గాని వైదిక బ్రాహ్మలూ వేదపారంగతులూ పాడేటప్పుడుకూడ వేదమంత్రాలలో లేని దీర్ఘాలు వస్తాయి; ఉన్నవి కుదించుకొని పోతాయి.

వైదిక ఛందస్సు

చిలుకూరి నారాయణరావుగారు వైదికఛందస్సు గురించి గిడుగువారి సంచికలో వ్రాసిన విషయాలు చూస్తే ఇది బోధపడుతుంది.

"వైదికఛందస్సులలో కేవలము అక్షరనియమమే ప్రధానమైనట్లు కనబడుతుందిగాని.... అక్షరనియమానికి సరిపోయేటట్లు చదవడానికి పాదములలో కొన్ని మార్పులు చేసుకోవలెను.

"(1) య, వ అనే అంతస్థములు పదములో ఉన్నా, సంధివల్ల ఏర్పడినా సాధారణముగా వాటిని ఇ, ఉ-లుగా ఉచ్చరింపవలెను. త్యామ్—తిఅమ్; స్వర్—సుఅర్; వ్యుషా—విఉషాః; విదథేష్వహ్నా—విదథేసు అహ్నా.

"(2) సంధిలో కలిసిన అచ్చులను ప్రత్యేకముగా ఉచ్చరింపవలెను. చాగ్నయే—చ అగ్నయే; వీన్ద్రః—వి ఇన్ద్రః; అవతూతయే—అవతు ఊతయే; ఏన్ద్ర—ఆఇన్ద్ర."

వేదాన్ని పాడేటప్పుడు అక్షరాలను ఎలా దీర్ఘాలు చేసుకోవాలని పూర్వులు శాసించారో చూశాక మన మాత్రాఛందస్సులకుకూడ కొన్ని నియమాలు వేసుకోవలసిన పరిస్థితి ఉందని తెలుస్తున్నది. మధ్యాక్కరలో ఇంద్రగణానికి అయిదుమాత్రలు, సూర్యగణంచోట నాలుగుమాత్రలూ ఉండాలి. అలా ఉంటేనే తాళానికి సరిపోయి పాడటానికి వీలుగా ఉంటుంది. ఏ కారణంవలననైనా అయిదు

మాత్రలకు తక్కువైన ఇంద్రగణాన్ని వ్రాస్తే ఏదో ఒక హ్రస్వాక్షరాన్ని దీర్ఘం చేసుకొని తాళం సరిపెట్టుకోవాలి. శాతవాహనుల నాణాలలో అయిదుమాత్రల గణాలే ఎక్కువ అని. మాత్రలు కొరవడితే అక్షరాన్ని సాగదీయాలనీ గమనించాలి. ఇందాకా చెప్పిన ఆడవాళ్ళ పాటనే వ్రాసేవిధంగా తీసుకొని మాత్రాచ్ఛందస్సుగా ప్రస్తరిద్దాం.

అంతట । రాముడు వారు । అంగన । సీతను । గూడి ।

U I I   U I I U I   U I I   U I I   U I

4   4 3   4   4   3

ప్రతి ఇంద్రగణంలోనూ నాలుగుమాత్రలే ఉన్నాయి. అందుచేత దీర్ఘాలు అవసరమవుతున్నాయి. మన ఆడవాళ్ళ పాటలుకూడ వేదాలవంటివి. పుట్టిన దగ్గరనుంచి పెంచి పెద్దచేస్తూ మన చెవులకు విందులుచేసి, మన సంస్కృతికి అజ్ఞాతంగా ప్రాణంపోస్తూ మన తల్లి కోడూ పాడే పాటలను మనం గౌరవిస్తేనే భాష, సంప్రదాయం, శీలవిశేషాలూ ప్రత్యక్షమౌతూ ఉంటాయి. మన కవులు అక్షరగణ నియమం ఉన్న ఛందస్సులపై ఎగబడినందువల్ల మధ్యలో మధ్యాక్కరలు అంతరించినా ఆడవాళ్ళ పాటలలో అవి ఇంకా సజీవంగానే ఉన్నాయి

యుద్ధమల్లుడు వేయించిన శాసనంలోని మధ్యాక్కరలు ఏమిటో, ఆ శాసనం ఏమి చెప్తున్నదో చూద్దాం.

"స్వస్తి నృపాంకుశ శాత్యంత సత్యం సత్య త్రినేత్ర
విస్తర శ్రీయుద్ధ మల్లు జగనొక్క విఖ్యాతకీర్తి
ప్రస్తుత రాజాశ్రయుండు త్రిభువనాభరణుండు సకల
వసు సమేతుండు రాజా సల్కిభూ వల్లభుం డర్థి
పరగంగ బెజవాడ గొమరుసామికి భక్తి గుడియు
నిరుపమమతి నృమఠము కట్టించె నెగిదీర్చి మరము
గొరిగ బ్రాకారు మిందుపిరిపి భ్యంతరంబు గొని యుండువారు
పరిగాన యవ్వారణాసి ప్రవిష్ట పాపంబు గొండ్రు
వెలయంగ నిట్టొక్కట్టు దప్పి మరినర్తె విడిపిన ద్రోహి
గల తన పసులును రాజా వట్టంబుగట్టిన పతియు
పలియప్పె వారల పెళ్ళరించిన నశ్వమేధంబు
ఫలమపేక్షించిన లింగ మడిపిన పాపంబు దమడు.
బనసుల చేత్రోం నుండి బెజవాడ జాత్రకు వచ్చి

శ్రీవయన మతు ఘండు కోట మెచ్చక తివిరి యన్నెలవ
యనఘుండు పేకొని యుండు ప్రత్యక్షమైయున్న నిచ్చ
గని మల్ల దెత్తించె గుడియు మఠమును గార్తికేయునకు.
దీని చేఁబ్రోలు యేలెడువారె తిరం దేలువారు
ఒండుపోటిగొరగలను బెట్ట వేలుగాను జను యా స్థితి
పేకొని కాచువారె దీనిని దాను నిల్పినావారు
స్థితిదప్పి యుదపుట పాపంబుగాన
దనుజతో బెజవాడ కెల్ల బెరంగున రక్షయుంగాను
దను తాత మల్లపరాజు పేటియు దాను గట్టించె
గ్రమమున దానికి తలకట్టిదలుగా మొగమాను
సమరంగ శ్రీయుద్ధమల్లుం దెత్తించె నమిత కేతాంధు
తన ధర్మాన్ వాతలిడి కాచు వృషభలక్ష్మ...."

(శాసనం అసంపూర్ణం)

ఈ శాసనంలో పద్యానికి ముందున్న భాగాన్ని మొదటి యుద్ధమల్లుడు వేయించాడు. తరవాత ఉన్న భాగాన్ని మనుమడు వేయించాడు. మొదటి యుద్ధమల్లుడి కాలంలో చేబ్రోలులో కుమారస్వామి ఆలయం ఉండేది. ఆ దేవుడు బెజవాడకు జాత్ర వచ్చేవాడు. ఒకసారి కుమారస్వామి బెజవాడకువచ్చి ఆ కోటను మెచ్చుకొని అక్కడే ఉండిపోయాడట. అందుచేత యుద్ధమల్లుడు గుడిని కట్టించాడు. ఆ గుడితోపాటు ఒక మఠాన్ని కట్టించాడు. అందులో 'గొరగలు' అనే ప్రత్యేకమైన శైవులు మాత్రమే మకాము చేయాలి. ఇతరులు చేస్తే కాశిలో చంపినంత ఒట్టు. ఈ ఒట్టును కాస్త తీసి గట్టుమీద పెట్టేసి గొరగలు కానివాళ్ళు నివసిస్తే ఊళ్లో ఉండే స్థానికాధికారులు, ఊరేలేరాజు, దేశానికి పట్టం కట్టుకొన్న పతివాళ్ళను వెళ్ళగొట్టాలి. అలాచేస్తే అశ్వమేధయాగం చేసినంత పుణ్యం; చేయకపోతే శివలింగాన్ని బద్దలుకొట్టినంత పాపం

కుమారస్వామి - తెలుగులు

కుమారస్వామిని ఆరాధించటం తెలుగుదేశంలో శాతవాహనుల కాలం నుంచి వస్తున్నదే. ఆ రాజులలో పలుగురిపేర్లు ఈ దైవానికి చెందినవే. ఇక ఇక్ష్వాకుల కాలంలో నాగార్జునకొండదగ్గర విజయపురిలో కార్తికేయ విగ్రహాలు

దొరికాయి. చాళుక్యుల ఇలవేల్పుస్వామి మహాసేనుడు అంటే కార్తికేయుడు అసలు చాళుక్యుల 'శాలి కర్మరంగం' విజయపురే అని అక్కడి శాసనాలవల్ల తెలుస్తున్నది. పూర్వం కార్తికేయునికి ప్రత్యేకంగా గుడులు ఉండేవి. అవి పాడుబడి మలికాలానికి శివాలయంలో వినాయకుడు, నంది, పార్వతి మొదలైన దేవతలతోపాటు కుమారస్వామికి కూడ ఒక విగ్రహం ఉండే స్థితికి వచ్చాయి. రానురాను అదికూడ తగ్గిపోయింది. మొదటి యుద్ధమల్లుని కాలంలోని ఒక ఊరి నుంచి ఇంకొక ఊరికి దేవుణ్ణి జాతరచేసి తీసికొని వెళ్ళడం అనే ఆచారం చూస్తే జనసామాన్యంకూడ రాజుల ఇలవేల్పును ఆరాధించడం జరిగేదని తెలుస్తున్నది.

నేటి పూరీ జగన్నాథంలోని 'రథయాత్ర'ను దృష్టిలో పెట్టుకొంటే ఆనాడు కార్తికేయుని జాతరలో ఎంత జనసమ్మర్దం, ఎంత కోలాహలం, ఎంత ఉత్సాహం ఉండిఉంటుందో ఊహించుకోవచ్చు. జగన్నాథునికి ఆలయాలు ఉండే ఊళ్ళలోకూడ (ఉదాహరణకు : విశాఖపట్నం, విజయనగరం) సరిగా పూరీలో రథయాత్ర జరిగేనాడే జాతరచేసి, దేవుణ్ణి ఇంకొక చోటికి తీసుకువెళ్ళి పదిరోజులు అక్కడే ఉంచే ఆచారం నేటికీ ఉంది. ఇలాగే ఆనాడు ఆంధ్రదేశమంతటా ఒక పర్వదినం నాడు కార్తికేయుని జాతరలు జరిగేవేమో. కనీసం బెజవాడ, చేబ్రోలుల మధ్య అటువంటి జాతరలు జరిగేవని ఈ శాసనం చెప్తున్నది. వాటి దూరం ఎక్కువే. చేబ్రోలు గుంటూరుకు తొమ్మిదిమైళ్ళ దూరాన తెనాలి తాలూకాలో ఉంది. జనులు దారిపొడుగునా ఈ ఉత్సవంలో పాల్గొనేవారని ఊహించవచ్చు.

అటువంటి ఉత్సవాలలో పాడుకొనే పాటలు, లేదా భజనలు తప్పనిసరిగా తెలుగులోనే ఉండాలి. ఆ పాటలు ఈ మధ్యాక్కరల ఛందస్సులో ఉండేవేమో! కన్నడంలో అక్కరలు అయిదురకాలవి ఉన్నాయి అయినా ఒక్క మధ్యాక్కరకే తెలుగులో ఎక్కువ చోటు దొరికింది. నన్నయగారు ఒక్క మధురాక్కరనే, ఒక్కసారి మాత్రమే వాడారు.

"తెలుగునం దీ మధ్యాక్కర కొక్కదానికే ప్రయోగముండుట కొక కారణ మున్నది. ఈ అక్కరకు ద్విపదతో సంబంధము హెచ్చుగా నుండుటయే ఆ కారణము" అని సంపత్కుమారగారు చెప్తున్నారు.

ఇంతదాకా పేర్కొన్న కావ్యాలలో రగడ, శాసనాలలో తరువోజ, సీసం, ఆటవెలది, తేటగీతి, మధ్యాక్కర అనే ఛందస్సులు ఉన్నాయి. వీటికి, ద్విపదకూ సంబంధం ఉంది. ఇవన్నీ గుణగవిజయాదిత్యుని కాలంలోనే, అంటే క్రీస్తు శకం 860 ప్రాంతంలో మొదట రాతికెక్కాయి. ఇవి "ఆ కాలమునుండియే లోక

అంతకన్న చాలకాలము ముందుమందియే ప్రచారమునం దున్నట్లు నిశ్చయముగా చెప్పవచ్చును. 'అంతకన్న చాలకాలము ముందు' అనగా ఆ కాలమేదియో నిర్ణయించుటకు సరియైన ఆధారములు లేవు" అని సంపత్కుమారగారు వ్రాశారు.

తెలుగు – తమిళం

ఆధారాలు లేకపోలేదు యతి ప్రాసల విషయంలో తెలుగు తమిళాన్ని పోలుతుంది. కొన్ని తమిళ ఛందస్సులు ఆదిలో అన్ని ద్రావిడ ప్రాంతాలకూ వర్తించేవనుకోవచ్చు. మన సీసపద్యం తమిళంలో 'అగవల్పా' ఛందస్సుకు దగ్గరలో ఉందని కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు వ్రాశారు. "Two *Ahavalpa* lines of Tamil having four lines each can be made equal or identified with one line of *Sisa* verse having eight ganas."[34] అని ఒకచోట అన్నారు. "....మనము నన్నయకు పూర్వకాలిక రచనలుగా గుర్తించవలసినవానిలో ద్విపద, గీత, సీసములను గురించి పరిశీలింపవలసియున్నది. ద్విపద రెండుపాదములకును ప్రాస నియమము కలదు. సీసపాదమునకా నియమము లేదు. తెలుగునందిట్టి ప్రాసనియమము లేని పద్యము లొక ప్రత్యేక గణముగా నేర్పడినవి. అవే ఉపజాతులనునవి. 'జాతులు కందాదులు, ఉపజాతులు, గీతాదులు' ఈ ఉపజాతుల మూలముననే తెలుగు ఛందస్సు ప్రాచీన దక్షిణదేశీయ ఛందస్సంప్రదాయమును తన్నంతముకంటెను విశేషముగా నిలుపుకొనియున్నదని చెప్పవలసియున్నది .... తమిళమునందలి 'వెన్పా' పద్యములలో ప్రాస (యెదుగై) నియమ మున్నను అగవల్పాపద్యములలో నట్టి నియమము లేదు. తెలుగున గొన్నింటిలో లేకుండుట కిదియే కారణము కావచ్చును" అని కోరాడవారు ఇంకొకచోట వ్రాశారు.[35] అయితే ప్రాస నియమం గల సీసానికి మల్లయ్య రేచన లక్షణం చెప్పారు దీనిని 'ప్రాసవేసము' అన్నారు. ఇది ప్రచారంలోంచి పోయిందనుకోవాలి.

"కుశలవకథ, అక్కలపాట అనే కామేశ్వరిపాటా తమిళ ఛందమైన 'అగవల్పా' వరుసలో వున్నాయి తమిళ గణాలైన శీర్లను ఉపయోగించకపోతే ఈ పాటలను ప్రసరించటం సాధ్యం కాదు. 'ఋషుల ఆశ్రమం' 'రామ పట్టాభిషేకం', 'సీతసురటి' వంటి కథవాటలలో వున్న పాటలు వినడానికి 'అగవల్పా' పాదాలను రెట్టించినందువల్ల ఏర్పడినవే. ఈ ఛందస్సు తమిళంలో 'ఎంజీయ కడవెతిర్ అశిరియ విరుత్తం' అంటారు ఎరుకపాటలవంటి చాలా వాట్లలో ఒక్క

34 Annals of Oriental Research-Centenary Number, University of Madras, 1957.

35 భాషాపారమ్యతములు_దేశి. పుటలు 190,191,192.

సంస్కృతం ముక్క కూడ వుండదు" అని శ్రీ తమ్మళ్ళ రాజగోపాలరావుగారు తమ 'ద్రావిడ భాషల తులనాత్మకఛందస్సు' అనే పుస్తకంలో వ్రాశారు[36]

అగవల్ పద్యం తమిళంలో చాలా ప్రాచీనం. సంగం వాఙ్మయంలో పాటలన్నీ ఆ ఛందస్సులోనే ఉంటాయని మనం ఇంతకుముందు చెప్పుకున్నాం. సంగం సాహిత్యం తమిళంలో క్రీస్తుశకం 300 ప్రాంతంలో సేకరించారని కూడ చెప్పుకొన్నాం. అగవల్‌పద్యం ఎంత ప్రాచీనమైనదో దాని పోలికలున్న తెలుగు ఛందస్సులు కూడ అంత ప్రాచీనమైనవని చెప్పుకోవటంలో తప్పేమీ వుండదు.

రాతి, రాగి శాసనాలు

గుణవిజయాదిత్యుని కాలంలో వేయించిన శిలా శాసనాలు తెలుగుభాష లోనూ, దేశీయ ఛందస్సులోనూ వున్నా రాగిశాసనాలు సంస్కృతంలో ఉన్నాయి. అతని సాతలూరు శాసనంలో ఒక చంపకమాల వుంది భాష సంస్కృతమైనా యతిప్రాసల విషయంలో ఇది దేశీయ మర్యాదలను పాటించి వ్రాసినది. నాలుగు పాదాలలోనూ ప్రాస వుంది. మొదటి రెండు పాదాలలో తెలుగువాళ్ళు పాటించే యతినియమం వుంది ఆ పద్యం ఇది :

"అరినృపవాజివారణ వ్రజాతి మహాశ్రమ విరామమాదత:
పరకరిశాత్ర సుస్థిరపి – ధ ప్రవివాశిత భానువన్మత:
గురుతర దీనభాగపత మానసమానిత కల్పపాదప:
పరకరిగల్ల భూమిపభుజాపి రిహాజభుపి ప్రసాదితే"

ఇందులో ఏ పాదాని కా పాదం తెగిపోతుంది పాదాంత విశ్రాంతి అనేది సంస్కృత మర్యాద దీనిని తెలుగుకవి పాటించాడు అయితే తెలుగులోనికి దిగుమతి చేసుకొన్న సంస్కృత వృత్తాలలో మరికొన్నాళ్ళకు ఈ మర్యాద మారి పోయింది. గుణగవిజయాదిత్యుని కాలానికి నూరేళ్ళ తరువాత, అంటే క్రీ. శ. 953 లో సర్వదేవుడనే కవి ఉండేవాడు ఇతనికే పొన్నకవి అనే పేరుకూడ వుంది. కన్నడ రత్నత్రయంలో రెండవవాడు అయినా ఇతడు తెలుగులో ఆది పురాణం అనే జైన గ్రంథం వ్రాశాడు ఆ గ్రంథం ఇవాళ మనకు దక్కలేదు కాని అందులోని పద్యాలు ఒక మూడు మిగిలాయి, వాటిలో ఒక మత్తేభం వుంది

---

36 A Comparative Prosody of the Dravidian Languages (Part I utrams) By T. Rajagopala Rao, 1913.

"వరసీతాక వియోగకారి సురయోషా వక్త్ర హృద్యాతి సుం
దర కాంతిం తళుకించునో యని మదిం దర్కించి దోషాకరున్
బుర మధ్యంబకరంబు లెత్తి చలపం బొత్తెనయ బ్రొమ్మను
ద్దుర సౌధాగ్ర నిబద్ధహేతువు మహాదోలాభిరామంబుగన్"

ఈ సుత్తేతంలో ప్రాస మడుపు తీసుకొన్నారు రెండవ పాదంలోనూ, నాలుగవ పాదంలోనూ వుంది ఈ కాలానికి మరొక యాభై సంవత్సరాల తర్వాత వెలసిన విరియాల కామసాని శాసనంలో మూడు చంపకమాలలు, రెండు ఉత్పల మాలలూ ఉన్నాయి మొదటి పద్యంలో తప్ప మిగతా అన్ని పద్యాలలోనూ ప్రాస మడుపు తీసుకొన్నది చూడండి.

"ఉ అనుపమ దుర్జయాన్వయ సుధాబ్ధివివేకులు రాజనందనుల్
వనిత బొర్రంటి వెన్నడను పంతపుదయ్యె నతిప్రసిద్ధుడై
వినుత విరోధిమండలికి వెన్నడు వెన్నడువోలె వానికిన్
ఘనుడగు నెల్లభూపతి జగద్విదితుం డుదయించె గీర్తితోన్.

ఉ భానుకళ్కీర్తి నాతనికి బాంధవమధ్యమ భీముడో యనన్
గా విరియాల భీమన్నప ఘన్నరుడై జనియించె వానికిన్
భూవినుతుండు మండలిక భూషణు డెల్ల నరేంద్రు డుత్తమ
శ్రీవినుతుండు బంధుజన సేవ్యుడు దా వినుతించె నున్నతిన్

చ. అతడని బొట్ట చేత వసుధాధిపు జేకొని, దాని పైరిపు
ద్విరతముగ జంపి యాకొరవిదేశమునందు ప్రతిష్ఠ చేసి తద్యా(శ)
త తనయు పేరు బోతగరి దాయము చిట్టర గర్యనంబు న
ప్రతిముడు దాని (దా) మొగడు పల్లియ చంద్రెడు నేలు నిప్పుడే.

చ. అధునగునట్టి యెఱ్ఱన్నపువంగవ కామసానియొక్క మే
దాంతని చేతభూమిజునిగా గతి వల్లభు బిన్నవాని దా
బరగగ జేసినట్టి ఘను బల్లవరాయని యన్నయార్య కా
స్వారవిభు చక్రవర్తిగని కాకతి విల్పాల కోటి పేయడే.

ఉ. కాల (రి) కొలుడై వతసె కాతయనాయకు జంపి సుర ద
ర్వేలపుగొండ రవన్నపు వేలుపుగొండవ నిల్పి వానిచే
మేలగ మూడు మాన్యయని మేలుగ నేరెకు తోడిపాయను
మేలుగ పేకమావిడులు పేంబగ రెంతయువాలా సంగదై"

మలుపు ప్రాసలు

సంస్కృతవృత్తాలనే తీసుకొన్నా ఆ భాషలోని ఆనవాయితీ అయిన పాదాంతవిశ్రాంతిని పాటించక, తెలుగువాళ్ళూ, కన్నడంవాళ్ళూ మలుపు తీసుకొనే ప్రాసను వాడటానికి కారణం అది దేశీయసంప్రదాయం కావడమే. ఈ సంస్కృత వృత్తాలు రాకపూర్వం మన దేశంలో పాటలు ప్రచారంలో ఉండేఉంటాయి. ఈ పాటలలో మలుపుతీసుకొనే ప్రాసలు ఎంతో అందాన్ని తీసుకువచ్చి వీనులవిందు చేస్తాయి.

"శ్రీకరా దమ పువ్వు తుమ్మెదా। మూడు
లోకాము లాయెను తుమ్మెదా।
సాకారమైయుండు తుమ్మెదా। పర
మేకాంతమున జూడు తుమ్మెదా।
ఆఱురేకుల పువ్వు। తుమ్మెదా అది
మీటిన వాసన తుమ్మెదా।
వేఱుపేయక నీవు తుమ్మెదా। శివు
చేరీ భజించవె తుమ్మెదా।"

ఇలామలుపుతీసుకొనే ప్రాసలను తరువోజవంటి దేశీయ ఛందస్సులలో కూడ మన పూర్వులు వాడారు. పండరంగని అద్దంకిశాసనం చూడండి. కొన్ని పాదాలలో పదాలు మలుపు తిరుగుతాయి.

"పట్టంబుగట్టిన ప్రథమంబు నేఁడు
బలగర్వ మొప్పంగ బైలేచి సేన
పట్టంబు గట్టించి ప్రభుబంతరంగు
బంచిన సామంత పదువతో బోయ
కొట్టముల్ పండ్రెండు..... ...."

ఈ విధంగా ఒక అవిచ్ఛిన్నమైన సంప్రదాయం, జాతీయత తొలినుంచీ మన భాషలో, ఛందస్సులో వస్తూనే ఉంది. చాలా పూర్వమే దేశీయ ఛందస్సులు, సంస్కృత ఛందస్సులు ప్రచారంలో ఉన్నట్లు చూశాం. ఏయే ఛందస్సులు ఎప్పటినుంచి మొదలైనట్లు శాసన సాక్ష్యాలుగాని, గ్రంథస్థమైన ఆధారాలుగాని ఉన్నాయో ఒకసారి చూద్దాం

ఛందస్సు	ఆకరం	దాని కాలం
రగడ	సాతవాహనుల నాణాలు	క్రీ.శ. ప్రారంభం
తరువోజ	పండరంగని అద్దంకి శాసనం	క్రీ.శ. 848
సీసం	గుణగవిజయాదిత్యుని కందుకూరు శాసనం	క్రీ.శ. 850
ఆటవెలది	గుణగవిజయాదిత్యుని ధర్మవరం శాసనంలో ఎతుగీతి	క్రీ.శ. 848
తేటగీతి	1. గుణగవిజయాదిత్యుని కందుకూరు శాసనంలో ఎతుగీతి	క్రీ.శ. 848
	2. పద్మకవి జినేంద్ర పురాణం నుంచి ఉదహరించిన సీసంలోని ఎతుగీతి	క్రీ.శ. 941
మధ్యాక్కర	యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనం	క్రీ.శ. 885
కందం	1 జినవల్లభుని కుర్క్యాల శాసనం	క్రీ.శ. 941
	2 సర్వదేవుని ఆదిపురాణంలోనిదని ఉదహరించినది	క్రీ.శ. 953
	3. బాదప మహారాజు అరుంబాక సంస్కృత శాసనంలోని తెలుగు లక్షణాల పద్యం	క్రీ.శ. 980
చంపకమాల	1 గుణగవిజయాదిత్యుని సాతలూరు సంస్కృత శాసనంలో కొంత తెలుగు లక్షణాలున్నది	క్రీ.శ. 848
	2 విరియాల కామసాని శాసనం	క్రీ.శ. 1000 ప్రాంతం
ఉత్పలమాల	విరియాల కామసాని శాసనం	క్రీ.శ. 1000 ప్రాంతం
మత్తేభం	సర్వదేవుని ఆదిపురాణంలోంచి ఉదహరించినది	క్రీ.శ. 953
రగడ	రాజరాజు కోరుమిల్లి శాసనం	క్రీ.శ. 1022

ఈ పట్టికవల్ల ముఖ్యమైన ఛందస్సులు ఒకనాటి ప్రాచీన కాలంనుంచీ ప్రచారంలో ఉండి పద్యరచన సాగుతూ ఉండడంవల్ల సాహిత్యం ఉద్భవించడానికి చక్కని ప్రారంభాలు ఆనాడు తెలుగులో ఉన్నాయని తెలుస్తున్నది. రేచన కవిజనాశ్రయంలో లక్షణాలు చెప్పాడుగాని ఆ ఛందాలన్నింటిలో ఉండేరచన

లేని లక్ష్యం కాలేదు. మనం ఇప్పటిదాకా చూసినవి ఎక్కువగా శాసనాలలోని సాక్ష్యాలే. ఇవి ప్రభువుల దానాలూ, వీరుల పరాక్రమాలూ తెలిపేవి మాత్రమే కనుక వీటిలో అట్టి భావానంద ప్రదాయకమైన కవిత్వం లేకపోవడం సహజమే. ఈ లోపంతో పాటు సువరిష్కృతమైన వచనరచన కూడా లేనట్టు అనిపిస్తున్నది.

ఆనాటి వచన రచన

విశేషం. చదువరానివాళ్ళు చాకలిపద్దులవంటి పద్ద క్రమాలలో బోలెడు తప్పులతో ఉండేమాటలు నేటి వ్యాకరణాన్వయానికి లొంగని వాక్యాలలో ఉండటం చూస్తే ఆనాడు వచనరచన లేదనిపిస్తుంది. అయినా శిష్టకావ్యాల వచనరచనకు దగ్గరలో ఉన్న చక్కని గద్య కుసుమాలు ఆనాడు వికసించకపోలేదు

క్రీ.శ. 850 నాటి గుణగవిజయాదిత్యుని కాలంలో వేయించిన ధర్మవరం శాసనం వచన రచనలో సరళత్వానికి సాక్ష్యం ఇస్తుంది. శాసనాన్ని చూడండి.

"విజయాదిత్య పాదపద్మ భ్రమరాయమాణ శ్రీ పణ్డరంగు రాజు గుణగణా భరణుండు తనకెవి ఈశ్వరునకు గా రికేయుండు లోకె చౌషష్టి కళావిశారదుండయిన అయ్యనయ్యాయు సకల కళాశాస్త్ర పారగులైన పెద్దవండరంగులు అయిన పెగ్గడలుంగరమ్మున పండరంగును ఈ ధర్మ నిర్వాహవ్యాయోగమ్మునకు బృహస్పతి సమానులయిన పెగ్గడకాడెయగారి కొడుకు విజయుండాను సమర్థుడని ఆత్మాన్మతంబున దించిన ప్రసాదంబని సమస్త రాజ్య భారానిరూపిత మహాసంగ్రాధిపతి మహేశ్వర పక్షపాతి దేవబ్రాహ్మణ గురుభక్తి పరుండు నక్త క్రీతయ సంపన్నుండు పదురెజయరాజా విజయేశ్వరంబు గలకనిర్వాహణంబు సేసి దీక గుణ్ణుం ప్రాకారంబు మఠంబును వెట్టియించి..."

(S.1:1. 10-3)

ఇంత చక్కటి వచన రచన ఆనాడు సాగిందంటే ఏమైనా హృద్యమైన కథలూ గాథలూ కూడా ఇలా వ్రాయకపోవారనీ, అవన్నీ కాలగర్భంలో కలిసిపోయాయనీ అనిపించకమానదు ఆ కథలన్నీ దక్కి ఉంటే ఎంత బాగుండును అని అనిపించకమానదు.

ఇటువంటి సంపదను ధ్వంసంచేసిన శిలలు భూమిలో కలసిపోయినా, గ్రంథాలను క్రిములు భక్షించాయన్నా, రాగిరేకులను అల్పసంతోషులు కరిగించివేశారన్నా కళ్ళవెంట నీళ్ళూ, వేడి నిట్టూర్పులూ, గొంతులో చేదు, గుండెలో బరువూ ఆపెందకతప్పదు.

ఆ శా జ్యో తి

అయినా ఒక ఆశ జ్యోతిలాగా మనస్సులో వెలుగుతూ ఊపుస్తూంది. మొన్న మొన్నటిదాకా, అంటే వీరేశలింగంగారు శాస్త్రీయపద్ధతులలో 'కవుల చరిత్ర' వ్రాయడం మొదలుపెట్టేదాకా నన్నయగారితోనే తెలుగుభాష పుట్టిందనే గాని అంతకుముందూ కవులు ఉండేవారనిగాని, ఛందస్సూ వ్యవహారంలో ఉండేదని గాని 'చదువుకున్న'వాళ్లు సైతం విశ్వసించేవారు కాదు. అటువంటిది నేడు ప్రాఙ్నన్నయ యుగం గురించి ఎంతో పరిశోధన జరిగింది. తెలుగు సాతవాహనుల కాలంనుంచీ వుందని నిరూపించే సాక్ష్యాలు దొరుకుతున్నాయి. ఇంకాపరిశోధనవల్ల, మరీ ప్రాచీనయుగాని కాకపోయినా, చాళుక్యయుగంలోని శాసనాలతోపాటు సాహిత్య యుగం బయటపడకపోతుందా అనే ఆశాభావం ఆరంజ్యోతిగా ఉంటుంది.

అలాంటి సాహిత్యం బయటపడితే మహామంచిదే లేకపోయినా నన్నయ గారికి పూర్వం సుమారు వెయ్యి సంవత్సరాలు తెలుగు తేనెటీగలు ఎంత శ్రమించి తియ్యని వట్టు పెట్టాయో తెలుసుకొనే అవకాశాలు ఆధునిక పద్ధతులవల్ల తెలిశాయి.

ఇల్లు అలుకుకొన్నాక తన పేరు తెలుసుకోవాలని ఆ ఈగకు జ్ఞాపకం వచ్చింది తెలుసుకొన్నది.

ఇల్లలికాక...... ఇక పండుగే!

మతాలూ - కామితాలు

ఆంధ్ర సాహిత్యం గురించి సమగ్రంగా తెలుసుకొనడానికి ఈ సంపుటాలలో చేతనైనన్ని ప్రయత్నాలు చేద్దాం. సాహిత్యంఎట్ల మన దృక్పథం ఏమిటో ముందు స్పష్టం చేసుకొందాం. వాఙ్మయం గురించి పూర్వులు చెప్పిన విషయాలూ, చేసిన నిర్వచనాలూ జ్ఞాపకం చేసుకొందాం

పంచాగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రిగారు ఒక గొప్ప సంగతి విశదంచేశారు.

"....'దేశమంటే మట్టికాదోయ్! దేశమంటే మనుషులోయ్' అన్నారు గురజాడ అప్పారావు. దీని తాత్పర్యం ఆలోచిస్తే వాఙ్మయంఅన్నా లేక సాహిత్యం అన్నా ఆయాకాలాల్లో, దేశాల్లో వుండే ప్రజల ఉద్దేశాలూ, ఆచారాలూ, సంప్రదాయ నలూ, అభిరుచులూ మొదలైన వాటినన్నిటినీ కాలగర్భంలో లీనమైపోనీయకుండా వాటికి సారస్వత స్వరూపమైన తేజస్సునుగూర్చి శాశ్వతంగా అక్షర విన్యాసంతో నెలకొల్పిన ఒక ఆకారమనిన్నీ అది ఏకాలంలో ఎప్పుడు ఏమాత్రం పఠించగలవారై నప్పటికీ చాలు, కదిపితే తన నిజస్వరూపాన్ని విస్పష్టంగా వెల్లడి చేయగలిగిన అలౌకిక చైతన్యం కలిగిన ఒక దివ్యతేజః ప్రపూర్ణమైన విజ్ఞానరాశి అనిన్నీ అవ

గతం అవుతుంది కాబట్టి అది పాశ్చాత్య వైశాల్యాలను స్పష్టంగా వెల్లడించే సాధనం...."

ఆదినారాయణశాస్త్రిగారు ఇచ్చిన ఈ వివరణతో సాహిత్యస్వరూపం తేటతెల్లమవుతుంది. దేశమంటే మనుషులు, ప్రజలు, ప్రజలే తమ చరిత్రను సృష్టించుకొన్నట్లు ప్రజలే తమ సాహిత్యాన్ని సృష్టించుకొంటారు. ఆదినుండీ మానవులు భూమికోసం, భుక్తికోసం, లేమినుండి విముక్తికోసం ప్రకృతిశక్తులతో పోరాడుతూనే ఉన్నారు. ఆ పోరాటాల విజయపరంపరలే నాగరికత, నాజూకు విలువలు-ఇవి సాహిత్యంలో ప్రతిఫలిస్తాయి. ఇందులో వివిధ వర్గాల సాహిత్య వైశాల్యాలు స్పష్టంగా వెల్లడవుతాయి. పామరులు పాడుకొన్న నోటి పాటలూ, కల్పనా శక్తిగల గ్రామీణ కవులు కైగట్టి తరువాత తరాలకు అందించిన గేయాలూ కాలగర్భంలో కలిసిపోకపోయినా కాలవశాన మార్పులు చెందినా ఏదో ఒక రూపంలో నేటికి సజీవంగానే ఉన్నాయి. సామెతలూ, పొడుపు కథలూ ప్రాచీన విజ్ఞానానికీ, ఒకనాటి సాహిత్యానికి గనులు తవ్వి తలకెత్తుకోవలసినవి చాలా ఉన్నాయి.

ఆంధ్రసాహిత్యం గురించి చెప్పుకొనేటప్పుడు మన గురించి, మన భాష గురించి మళ్ళీ ఒకసారి చర్చించుకోవాలి.

మనం ఆంధ్రులం. మన భాషను తెనుగు, తెలుగు అని పిలిచేవారు. తర్వాత అది ఆంధ్రభాషగాకూడా ప్రసిద్ధమైంది. ఆంధ్రులెవరు? తెలుగు వారెవరు? తెలుగువారూ, తెనుగువారూ ఒకరేనా? ఆదిలో గణసమాజాలలో ఉండేటప్పుడు వీరి జీవిత విధానాలేమిటి? ఆచార వ్యవహారాలేమిటి? ఆహారాలేమిటి? ఆహారంకోసం వారు పండించే పంటలేమిటి? మందలుగా పెంచిన జంతువులు ఏమిటి? ఇరుగు పొరుగు తెగలతో వాళ్ళ సంబంధా లెటువంటివి? తమ సంఘంలోనే వావివరసలెలా ఉండేవి? పెళ్ళిళ్ళు ఎలా జరిగేవి? పిల్లల పెంపకం ఏ పద్ధతుల్లో ఉండేది? జీవితావసర వస్తువులు ఎలా తయారుచేసుకొనేవారు? సరుకుల మార్పిడి తమలో తామూ, ఇరుగుపొరుగు తెగలతో ఎలా జరిగేది? ఇచ్చిపుచ్చుకోడాలు వస్తువులవరకేనా? లేక మనుష్యులకు కూడా వర్తించేదా?

ఇలాంటి వివిధ ప్రశ్నలకు సమాధానాలు చెప్పుకొని వాటిని క్రోడీకరించితే అదే సంస్కృతి చరిత్ర అవుతుంది. ఇది సాహిత్యచరిత్ర కనుక ఇటువంటి ప్రశ్నలన్నింటికీ మనం జవాబులు చెప్పుకోవడంలేదు. ఏదో అవసరమైనంత మట్టుకే చర్చించాము కావలసిన విషయాలే చెప్పుకొన్నాం. అయితే సాహిత్య చరిత్ర అన్నది దేశ చరిత్రనుండి విడిగా ఉండదు. జాతి చరిత్రలోని అన్ని భాగాలతో అది పెనవేసుకొని ఉంటుంది. ఒక భాష పుట్టాకే ప్రజల సంస్కృతిని తర

తరాలుగా నిక్షిప్తం చేసే సాధనం సాహిత్యమే. అందుచేత వివిధ కోణాలనుంచి సాహిత్య చరిత్రనుకూడా అధ్యయనం చేయాలి.

ఆంధ్రులెవరు? ఎక్కడివారు? ఎప్పటివారు? ఈ ప్రశ్నలకు ఇవాళ సమాధానాలు చాలా ఖాకీగా, సులభంగా చెప్పలేం. ఆంధ్రుల ప్రసక్తి మొట్టమొదటిసారిగా ఐతరేయ బ్రాహ్మణంలో కనబడుతుంది. వైదిక వాఙ్మయంలో వేదాలు ప్రాచీనమైనవి. క్రీ.పూ. 1500 – క్రీ.పూ. 1000 సంవత్సరాల మధ్య ఇవి ఉద్భవించాయి. వేదాలు రెండు భాగాలుగా ఉంటాయి. మొదటిభాగమైన మంత్రాలను సంహితలంటారు. వేదమంత్రాల ఆవిర్భావానికి గల సంగతి సందర్భాలను, ప్రాచీన గాథలను, ప్రాథమిక దర్శనాలనూ తెలియచేసే భాగాలను బ్రాహ్మణాలంటారు. ఋగ్వేదానికి అనుసంధానమైన ఐతరేయ బ్రాహ్మణం క్రీ॥పూ॥ 600 నుండి 500 మధ్యకాలంలోనిది. ఇందులోనే ఆంధ్ర ప్రసక్తి తొలిసారిగా ఉంది. అందుచేత అప్పటికి కొన్ని తరాల ముందునుంచే ఈ ప్రజలున్నారన్నమాట. ఎన్ని తరాలని ప్రశ్నించుకుంటే ఎన్నో ఎన్నెన్నో తరాలనుంచే అని మాత్రమే చెప్పుకోగలము.

ఐతరేయ బ్రాహ్మణం ప్రకారం ఆంధ్రులు అనార్యులు. ఆర్యావర్తానికి సరిహద్దు ప్రాంతాలలో నివసించే అయిదు జాతుల మ్లేచ్ఛులలో వీళ్ళొకరు. ఆంధ్ర, పుండ్ర, శబర, పుళింద, మూతిబ అనే అనార్యులందరినీ ఒక కోవలోని వాళ్ళుగా ఆర్యులు భావించారు. క్రీ.శ. 6వ శతాబ్దిదాకా పుళిందులు వింధ్య పర్వత ప్రాంతాలలో నివసించేవారు. తూర్పు మాళవలోనూ, జబల్పూరు అని ఇప్పుడు పిలిచే దహాల దక్షిణంలోనూ కూడా పుళిందులు ఉండేవారు. కనుక ఆంధ్రులు కూడా ఆ ప్రాంతాలలో వారే. నిషాదులతో, కిరాతులతో, దస్యులతో కూడా ఆంధ్రులను మనుస్మృతి, భరతుని నాట్యశాస్త్రం, మహాభాగవతం మొదలైన గ్రంథాలు పేర్కొన్నాయి.

క్రీస్తుపూర్వం 600 నాటికి ఆంధ్రులు అనాగరికులు, అటవికజాతులలోని వాళ్ళు అయితే కావచ్చు. కానీ రెండు మూడువందల ఏళ్ళలోనే మహాబల సంపన్నులు ఎలా అయ్యారు? క్రీస్తుపూర్వం నాలుగవశతాబ్దంలో మగధ సామ్రాజ్యాన్ని పాలించిన చంద్రగుప్తమౌర్యుని ఆస్థానంలో ఉండే గ్రీకు రాయబారి మెగస్తనీసు ఆంధ్రుల ప్రాబల్యాన్ని పేర్కొన్నాడు. మౌర్యుల తర్వాత ఆంధ్రుల లెక్కలోనికి వస్తారన్నాడు. ఆంధ్రులకు బోలెడన్ని పల్లెలూ, కోటగోడలూ, బురుజులూ ఉండి సురక్షితమైన ముప్పయి పట్టణాలు ఉండేవని మెగస్తనీసు రాతవల్ల తెలుస్తుంది. అంతేకాదు మౌర్యచక్రవర్తి సేనలో లక్ష కాల్బలం, రెండువేల గుర్రం, వెయ్యి ఏనుగులను ఆంధ్రుల సప్లయి చేసేవారనికూడా ఆ గ్రీకు రాయబారి చెప్పాడు

ఐతరేయ బ్రాహ్మణం (క్రీ. పూ. 000) నాటి ఆంధ్రులు కేవలం అనాగరికులు కారని చెప్పాలి. కట్టుదిట్టమైన ఒక సాంఘిక వ్యవస్థా పకడ్బందీ అయిన ఒక రకం రాజకీయ వ్యవస్థా ఏర్పడి ఉండకపోతే చంద్రగుప్త మౌర్యుని కాలానికి అంతటి మహత్తర సైన్యాన్ని పంపించగలిగే స్థితిలో ఆంధ్రులుండేవారు కారు. క్రీస్తుపూర్వం 230-207 సంవత్సరాల మధ్యనున్న సిముక శాతవాహనుడు ఇరవై మూడేళ్ళు పాలించాడు. తొలి శాతవాహనుల వంశాన్ని స్థాపించాడంటే అప్పటికి ఎంతో పూర్వకాలంలోనే రాచరికం పుట్టింది వర్ధిల్లాయన్నమాట.

ఈ రాజవంశంలో ఇద్దరు 'సిముక' అనే పేరున్న వ్యక్తులు కనబడుతున్నారు. తొలి సిముకునికీ, రెండో సిముకునికీ దరిదాపు రెండువందల సంవత్సరాల ఎడం కనబడుతుంది. రెండో సిముకుని నాణెం ఒకటి కోటిలింగాల వద్ద లభించింది. ఈ ప్రదేశం శాతవాహనుల అస్మక రాష్ట్రంలోనిది. బహుకాలంనుంచీ ఇక్కడ ఆంధ్రుల పరిపాలన సాగుతూ ఉందని చెప్పవచ్చు.

శాతవాహనుల అస్మకరాష్ట్రాన్ని 'అంధక రట్టమ'ని పిలిచేవారని బౌద్ధ గ్రంథాలవల్ల తెలుస్తుంది. అస్సకులు, అశ్మకులు లేక ముళకులు అని ఆంధ్రరాజులను పిలిచేవారు. అశ్మక, ములక అనే ప్రాంతాలు నేటి తెలంగాణా, రాయలసీమ భూభాగాలలో ఉన్నాయి. అశ్మకంలోనే ఉన్న నేటి కరీంనగర్ జిల్లాలోని కోటిలింగాలవద్ద అత్యంత ప్రాచీన నాణాలు దొరికాయి. వాటిమీద 'రఞో గోభద్ర' 'రఞో సమగోప' అనే ఇద్దరు రాజుల పేర్లు కనపడుతున్నాయి. ఈ పేర్లు వివిధ పురాణాలలో పేర్కొన్న శాతవాహన రాజుల జాబితాలో కనబడవు. అందుచేత ఆ రాజ్యస్థాపనకు పూర్వమే ఈ నాణాలు చెలామణీలోనికి వచ్చాయని చరిత్రకారులు భావిస్తున్నారు. ఈ పేర్లలో ఒకటి శుంగ వంశపు రాజులలో తొమ్మిదవ రాజైన భాగభద్రునికి చెందుతుందంటున్నారు. ఒకనాడు ఈ తెలుగు పరగణాలలో మౌర్య, శుంగ, కణ్వ, ఆంధ్ర వంశాల రాజులు పరిపాలించిన మాట మాత్రం నిజం.

ఇన్ని రాజ్యాలు ఇక్కడ మొలకెత్తడానికి, వేళ్ళూనడానికి కారణాలు ఏమిటి? ఆర్థికంగా లాభసాటి కాని ఏ ప్రాంతాలనైనా ఎవరూ పాలించాలనుకోరు. అంత కాల్బలం సమీకరించదగిన స్తోమతగల రాజ్యాన్ని పోషించే ఆర్థిక వ్యవస్థ ఏమిటి? లక్షమంది సైనికులను మేపగలిగిన పంటలను పండించే రైతులు ఎంతమంది? ఆ రైతుల శ్రమకు ప్రతిఫలం ఏమిచ్చేవాడు. పడ్డ పాటుకు కోరుకొన్న సుఖం దక్కేదా? లేక కష్టాలే ప్రాప్తించేవా? లక్షమంది సైనికులకు ఆయుధాలు, తల తొడుగులు, కవచాలు తయారుచేసే కార్మికు లెంతమంది? వీళ్ళకు శ్రేణులు

ఉండేవా? ఆయుధాలకే కాక, ఆహారోత్పత్తికి అవసరమైన పనిముట్లను తయారు చేయడానికి ముడిసరుకు ఎక్కడ లభించేది?

నేటి నిజామాబాద్, ఆదిలాబాద్, కరీంనగర్, వరంగల్లు, ఖమ్మంజిల్లాల లోని కొన్ని భాగాలు కలిసిన ప్రాచీన అస్మక రాష్ట్రంలో ముడి ఇనుము నాటికీ, నేటికీ కూడా లభ్యమవుతూంది. రాతిపిరాగు దొరుకుతుంది. ఈ ఖనిజసంపదే తొలి శాతవాహనుల ప్రాబల్యానికి, రాజ్యస్థాపనకూ దారితీసింది ఈ పరగణాలలోని ఊళ్ళకు తలవరులు ఉండేవారు. చాలా ఊళ్ళు కలిపి ఒక నాడుగా ఏర్పడ్డాక తల వరులందరికీ పెద్దగా ఒక మహాతలవర ఏర్పడ్డాడు. మౌర్యులతో సంపర్కం ఏర్పడ్డాక రథులూ, మహారథులు, సేనాపతులు, మహాసేనాపతులు పుట్టుకొచ్చారు ఇంతింతై వటుడింతై అన్నట్టు మొదట మూడు రాష్ట్రాలలో ఉండే శాతవాహనులు దక్షిణ రాష్ట్రమంతా విస్తరించారు. పరిపాలన చేతిలో దక్కించుకొందికి పలురకాల మతాలను అనుసరించారు పాడిపంటలు పెంపుదలకోసం బౌద్ధమతాన్ని. ప్రభుత్వాధికృత కోసం యజ్ఞ సంస్కృతినీ పాటించేవారు

వ్యావసాయికంగా ఉత్పత్తిలో ఉన్నత శిఖరాలను అందుకోదలచిన వ్యవస్థ యజ్ఞ సంస్కృతిని నిత్యం ప్రోత్సహించలేదు. వైదిక యజ్ఞయాగాదులు ఋగ్వేదకాలంలో ఆర్యుల జీవన విధానం కావచ్చునుగాని గణరాజ్యాలు పోయి సామ్రాజ్యాల దిశగా మానవసంఘాలు పయనిస్తున్నప్పుడు జైన, బౌద్ధమతాల వంటివి తల ఎత్తక తప్పదు సామాన్యప్రజలు వాటిని ఆచరించక తప్పదు ఋగ్వేద ఆర్యులు గోమాంసాన్ని, గుర్రం మాంసాన్ని గొర్రెలూ, మేకలు వాటితోపాటు తినేవారు వాటిని ముందు యజ్ఞంలో దేవతలకు అర్పించి తరవాత హాయిగా తినేవారు బుద్ధునికాలంలో కూడా 'గోమాంసాన్ని నరికి బజారులో పోగులు పెట్టి' అమ్మడం బౌద్ధ గ్రంథాలలో సైతం చెప్పారు

మహాయజ్ఞాలలో ఏకకాలంలో అయిదువందల ఎద్దులు, అయిదువందల గోవులు, అయిదువందల దున్నలు, అయిదువందల మేకలు, అయిదువందల పొట్టేళ్ళను సేకరించి యూపాలకు కట్టి వధించేవారు. రోజుకి అయిదుమార్లు లెక్కన జంతువులను చంపి తినేవారన్నమాటిది. ఇవి తమ మందలలో తాము పెంచిన జంతువులయితే ఎవరికైనా ఆక్షేపణ ఉండకపోవచ్చు. తమ ఆహారంకోసం తాము పెంచుకొన్నవి తమ చేతులతో తాము వధించి తమ దేవతలకు అర్పించి తనివితీరా తాము తినడంలో తప్పులేదనిపించక మానదు.

అయితే దాసులను యజ్ఞంచేసే యజమానులు, రాజులు తమ చేతులతో తాము స్వయంగా ప్రాణివధ చేసేవారుకారు. సేవకులచేత చేయించేవారు. బలిపశు

పులుకూడా ఆ పాలకుల, బ్రాహ్మణుల స్వంతాలు కావు అందుకే యజ్ఞకార్యాలలో పనిచేసే సేవకులు, కర్మకారులూ, సామాన్య ప్రజలతోపాటు బాధపడేవారు. ధర్మానందకోశాంబిగారు దీనికి కారణం ఇలా చెప్పారు 1

సేవకులు, కర్మకరులు యజ్ఞకార్యములు చేయుటలో నసంతృప్తి పడుట యెందుకు? ఏడుచు నడుమ వదరుటెందుకు? దీనికి కారణమేమి? యజ్ఞములందు వధింపబడు జంతువులు పేదలైన రైతులవి వారిని బెదిరించి, యా జంతువుల గైకొని వత్తురు. దీనితో నా రైతులకు మనస్సులందమిత దుఃఖము, వారివంటి వారైన సేవకులు, కర్మకరులు వీరికి దుఃఖము, 'సుత్తనిపాతము'లో 'బ్రాహ్మణ ధమ్మిక సుత్తము'లో ప్రాచీన కాలమందలి బ్రాహ్మణాచరణము వర్ణితము. ఆ సుత్తమందలి క్రింది గాథలున్నవి

> యథా మాతా పితా, భాతా, అఞ్ఞే వాపిచ, ఞాతకా
> గావో, నో, పరమా మిత్తా యాసు జాయంతి, ఓసధా
> అన్నదా, బలదా, చేతా, వణ్ణదా, సుఖదా, తథా
> ఏత మత్థవసం ఞత్వా నాస్సుగావో హనింసుతే.

"తల్లిదండ్రులు, తమ్ములు, నితర బంధువులు _ వీరివలెనే గోవులు మా కత్యంత ప్రియములు మా వైద్యము వానిపైననే యాధారపడియున్నది. అన్నము, బలము, కాంతి, సుఖము యీ పదార్థముల నిచ్చు దాతలివియే దానిని గ్రహించి ప్రాచీన బ్రాహ్మణులు గోవులను వధింపకుండిరి"

పై గాథలబట్టి సామాన్య ప్రజలకు గోవు లిష్టబంధువులవలె ప్రియమైనవనియు, వానిని యజ్ఞయాగములందు నిరవధికముగ చంపుట వారికిష్టము లేదనియు స్పష్టము గదా.

జైన, బౌద్ధమత ప్రభావంవల్లనే ప్రాచీన బ్రాహ్మణులు శాకాహారు లయ్యారు సామాన్య ప్రజానీకంలోని అత్యధిక సంఖ్యాకులు మాంసాహారులేగానీ పాడిపంటలకు అవసరమైన పశుసంపదను తప్పించి మిగతావే తినేవారు. తమ దేవతలకు బలియిచ్చి తాము భుజించే వాటిని పరిమితం చేశారు తరతరాలుగా వచ్చే ఆచారాలను తప్పించడం అశోకచక్రవర్తి అంతటివాడికే తప్పలేదు రాజుల సువారంలో మాంసాహారం తప్పనిసరి అహింసావాది అయ్యాక అశోకుడు తన ధర్మలిపులలో ఇలా ప్రకటించాడు 2

---

1 ధర్మానందకోశాంబి, 'బుద్ధ భగవానుడు' పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులు (1967) కడప.

2 మొదటి శిలాశాసనం. 'అశోకుని గుడి శిలాశాసనము.'

> ఆహారము కొరకు ప్రియదర్శి దేవానాం ప్రియుని మహానసమందు వంట యింటిలో ప్రతి దినము వేలాది జంతువులు వధింపబడెడివి.
>
> ఈ ధర్మ లిపి వ్రాయించు నాటికి రాజప్రాసాదమున రోజుకు మూడు జీవులు – ఒక జంతువు, రెండు పక్షులు – మాత్రమే మాంసాహారము కొరకు చంపబడెడివి.
>
> ఈ జీవులుకూడ ప్రతిదినము వధింపబడుటలేదు. ఇక నుండి ఇవికూడ చంపబడవు.

ఆహారం అన్ని ప్రాణులకూ జీవితావసరమే. అయితే మానవులు మాత్రమే అలవాట్లను మార్చుకోగలరు. తరతరాల ఆచారాలను మార్చుటానికి వీలుగా మత విశ్వాసాలను మలచుకోగలరు. ఆర్థికంగా లాభసాటి అయిన ఏ మతాన్నయినా వాణిజ్యవర్గాలు ప్రోత్సహిస్తాయి, అటువంటి బలవత్తర వర్గాలు ఆదరించటంతో ఆదినుంచీ, అంటే అశోకుని కాలానికి చాలా ముందుగా ఆంధ్ర ప్రాంతాలలో బౌద్ధమతం విస్తరించి వర్ధిల్లింది.

ప్రాచీన అశ్మక రాష్ట్రమైన కరీంనగర్ జిల్లాలోని ధూళికట్ట, పశిగిరి, తిరుమలగిరి వంటి ప్రదేశాలలో, ఖమ్మం వరగణాలోని గుమ్మడిదుర్రు, కృష్ణా మండలంలోని అల్లూరు, జగ్గయ్యపేట, బెజవాడ, గుడివాడ, ఘంటసాల వంటి క్షేత్రాలలో, అటు ఉత్తరాన ఉభయగోదావరి మండలాలలో గుంటుపల్లి, ఆరుగొలను, కొతపలి, ఇంకా ఉత్తరాన సంకారం, రామతీర్థం, శాలిగుండం వంటి స్థావరాలలో, దక్షిణాన గుంటూరు మండలంలోని గరికపాడు, గోలి, చేజర్ల, అమరావతి, నాగార్జునకొండ వంటి స్థానాలలో, వర్తమాన రాయలసీమలోని గుత్తి వంటి తావులలో ఆదిమకాలంనుంచీ బౌద్ధమతం అల్లుకుపోయింది. వ్యాపారవర్గాలకు చేరువలో ఉండే కొండలలో, విహారాలలో బౌద్ధభిక్షువులు నివసించేవారు. వారికోసం రాజవంశాలలోని స్త్రీలూ, వాణిజ్య శ్రేణులలోని ప్రముఖులూ దానాలు చేసేవారు, గుహాలయాలు దొలిపించారు. సామాన్య ప్రజలుకూడా స్తూపనిర్మాణాలకు విరివిగా విరాళాలు ఇచ్చినట్లు శిలాక్షర సాక్ష్యాలు ఉన్నాయి. మౌర్యుల సంపర్కంవల్ల లిపి, బ్రాహ్మీలిపి, భాష ప్రాకృతం అయినా ప్రజల నిత్య వ్యవహారాలు మాతృభాషలోనే జరిగేవి. ప్రజల జీవిత విధానాలను కట్టూ బొట్టూ మొదలైన విశేషాలను మౌనంగా విశదంచేసే శిల్పసంపదను ఆంధ్రభూమిలో బౌద్ధులు మనకు ఇచ్చిపోయారు. శాసనాధారాలు అశోకుని కాలంనుంచీ లెక్కకట్టుకోవాలి. ఎందుచేతనంటే ఆ చక్రవర్తి కాలమే రూఢిగా తెలియవచ్చేది. క్రీస్తుపూర్వం 273 నుండి 230 వరకు అతడు పాలించాడు. అతని సామ్రాజ్యంలో ఆంధ్రదేశంకూడా ఒక భాగమే.

అశోకుడు తన సామ్రాజ్యాన్ని నాలుగు రాష్ట్రాలుగా విభజించాడు. ఒక్కొక్క రాష్ట్రానికి ఒక ముఖ్యపట్నం ఉంది. పశ్చిమోత్తరంలో గాంధార రాష్ట్రానికి తక్షశిల రాజధాని. కళింగ రాష్ట్రానికి తోసలి ముఖ్యపట్నం. పశ్చిమ భారతానికి ఉజ్జయిని ప్రధాన నగరం. దక్షిణ భారతంలోని ఆంధ్ర రాష్ట్రానికి సువర్ణగిరి రాజధాని.

ఇప్పటికీ మన రాష్ట్రంలో ఆ నగరం లేకపోలేదు. అయితే ఇప్పుడు అది నగరం కాదు, గ్రామం. సువర్ణగిరి అనే పేరు సొర్నగిరి, సొన్నగిరిగా మారి నేటికి జొన్నగిరి అనే పేరుతో పాత ప్రసిద్ధ నామానికి ప్రతిధ్వనిగా మిగిలింది. ఈ జొన్నగిరి దగ్గర ఎర్రగుడి అనే మరో గ్రామం ఉంది. ఇక్కడే జొన్నగిరి ప్రాచీన రాజధాని నగరమని రుజువుచేసే సాక్ష్యాలు దొరికాయి.

కర్నూలుజిల్లా పత్తికొండ తాలూకాలో గుత్తికి వాయువ్య దిశను ఎనిమిది మైళ్ళ దూరంలో ఎర్రగుడి గ్రామం ఉంది. గ్రామ సమీపంలో పెద్ద రాతి బండలున్నాయి. ఈ బండలమీద అశోకచక్రవర్తి తన ధర్మలిపులను చెక్కించాడు. సుమారు రెండువేల రెండువందల సంవత్సరాలు ఈ శాసనాలు వెలుగులోకి రాలేదు. 1928లో భూగర్భశాఖకు చెందిన ఎ. ఘోష్ అనే శాస్త్రజ్ఞుడు ఖనిజాలకోసం ఎర్రగుడి ప్రాంతాలను పరిశోధిస్తూ వుండగా ఈ శిలాక్షరాలు ఆయన కళ్ళబడ్డాయి. ఆయన పురాతత్వశాఖవారికి ఈ సమాచారం అందచేశారు. పురాతత్వ శాఖకు చెందిన దయారాం సహానీగారూ, హర ప్రసాద్ శాస్త్రిగారు ఎర్రగుడికి వెళ్ళి శాసనాలను పరిశీలించారు. అశోకుని ధర్మలిపులని గుర్తుపట్టారు. భూగర్భ శాఖవారు ఖనిజాలకోసం వెదుకుతూ వుంటే పురాతత్వశాఖ వారికి బంగారం కన్నా విలువైన చారిత్రక ప్రమాణాలు దొరికాయి. 1929 జూన్ 11వ తేదీనాడు ఆంధ్ర జిల్లాలో అశోకుని శాసనాలు దొరికినట్లు పత్రికా ముఖాన ప్రకటించారు.

ఈ వార్త ఆంధ్ర చారిత్రక పరిశోధకుల చెవులకు విందయింది. కొత్త కదలికను తెచ్చింది. చరిత్ర పరిశోధనకే జీవితాన్ని అంకితం చేసిన మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు, పరిశోధనా పద్ధతులను పకడ్బందీగా తీర్చిదిద్దిన నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు వెనువెంటనే ఎర్రగుడికి వెళ్ళారు. ధర్మలిపులను చూశారు. చాలా రహస్యంగా శాసనాలకు నకళ్ళు కాగితాలమీదకు ఎక్కించారు. ఈ ఎస్టాంపేజ్ పత్రాలను గుట్టుచప్పుడు కాకుండా చెన్నపట్నం తీసుకువెళ్ళారు.

ప్రభుత్వం వారిని నమ్ముకొంటే ఈ శాసనాలు వెలుగు చూడ్డానికీ, అందులోని విషయాలు లోకానికి తెలియడానికీ ఏళ్ళు పూళ్ళూ పడతాయని ఈ తెలుగు చరిత్రకారులకు తెలుసు. అందుకే శాసనాలను చదివి పరిష్కరించి, 1929 సెప్టెంబరు మాసం భారతి పత్రికలో ప్రచురించారు.

మల్లంపల్లి వారూ, నేలటూరివారూ తెలియపరచినట్లు 1928 లో బయటపడిన శాసనాలను 1958 లో అంటే ముప్పై సంవత్సరాలకుగాని ప్రభుత్వమువారు ఎపి గ్రాఫిక్ ఇండికాలో అధికారరీత్యా ప్రకటించలేదు. ఇందుకు ఏవేవో కారణాలు ఉన్నాయి.

ఎర్రగుడి దగ్గర అశోకుడు వేయించిన రెండు లఘుశిలాశాసనాలూ, పద్నాలుగు పెద్ద శిలాశాసనాలూ దొరికాయి. అశోకుడు తన విశాల సామ్రాజ్యంలో ఇతర చోట్ల వేయించిన శాసనపాఠాలే ఇక్కడ కూడా వున్నాయి. ఇవి ఆంధ్ర జిల్లాలో దొరకడం వల్ల అశోకుడు తన శిలాశాసనాలలో చెప్పిన సువర్ణగిరి ఉనికిని నిర్ణయించటానికి అవకాశాలు లభించాయి.

అశోకుని కాలంలో జొన్నగిరి ఎలా ఉండేదో ఊహించుకోవటం ఏమంత కష్టంకాదు. అశోకుని ఇతర ప్రాదేశిక రాజధానులంత గొప్పగా జొన్నగిరి వుండేదన్నమాట. పాటలీపుత్రం సామ్రాజ్యానికి రాజధాని అయితే మిగతావి ఉప రాజధానులు. రాజధానిలో రాజూ, ఉపరాజధానిలో ఉపరాజూ వుంటారు. ఉపరాజు అంటే సామ్రాట్టుకు సోదరుడూ తోడపుట్టినవాడై వుంటాడు. ఉపరాజులే కాక యువ రాజులు, రాజకుమారులూ, ఆర్యపుత్రులూ కూడా ఉపరాజధానిలో వుంటారు. ఈ ఉప రాజులను రాష్ట్రియులంటారు

ఇక పరిపాలనా వ్యవస్థలో న్యాయాధికారులైన రజ్జుకులూ, మహా మాత్రులూ, అంత మహామాత్రులూ, ధర్మ మహామాత్రులూ ఉపరాజధానిలో కూడా వుండేవారు. అంతేకాదు స్త్రీ అధ్యక్ష మహామాత్రులుకూడా వుండేవారు. ఇది ఈనాటి మహిళా సంక్షేమశాఖ లాంటిది

అశోకుని కాలంలో స్త్రీల స్థితిగతులు ఎలా ఉండేవి? సామాన్య స్త్రీల జీవన విధానం ఎలా వుండేది? ఈ సంగతులు అశోకుని శిలాశాసనాలవల్ల తెలుస్తాయా? తెలుగు గడ్డమీద కూడా ఈ ధర్మలిపులు లభించడంవల్ల సుమారు రెండు వేల రెండు వందల సంవత్సరాల క్రిందట తెలుగు ఆదిమజాతుల ఆచార వ్యవహారాలేమిటి? వారే మతం అనుసరించేవారు? ఈ ప్రశ్నలకు కొన్ని సమాధానాలు ఈ ధర్మలిపులవల్ల తెలుస్తాయి

పదమూడవ శిలాశాసనంలో అశోకుడు చెప్పినట్టు "ఏదో ఒక మతమును అనుసరించని జనముండు దేశమే లేదు." అశోకుడు తన మొట్టమొదటి శిలాశాసనంలో ఇలా చెప్పారు.

"ఇక్కడ ఏ పశువు ప్రాణిని బలి యివ్వకూడదు"

"ఇక్కడ ఏ విధమయిన వేడుక సమూహము కూడా నిషేధము"

"అట్టి సమావేశము వలన హాని కలుగునని దేవానం ప్రియుని అభిప్రాయం."

పై మూడు అనుశాసనాల వలన అశోకునికాలంలో జాతరలు జరిగేవని, వాటిలో జంతుబలులు ఇచ్చేవారని స్పష్టం అవుతున్నది. ఈ జాతరలలో తెలుగు స్త్రీలు ఎలా పాల్గొనేవారో తెలుగు సాహిత్యం వలన తెలుసుకోవచ్చు.

ప్రతి గ్రామానికి ఒక దేవత వుంటుంది. ఆ గ్రామ దేవతకు జాతరచేసే దినాన్ని గ్రామాధికారి నిర్ణయిస్తారు. జనులు కల్లు బాగా తాగి చిందులాడుతారు. సామాన్య స్త్రీలు గోర్వెచ్చని చమురంటుకొని, తలకు నీళ్ళు పోసుకుని, కొత్త బట్టలు కట్టుకొని, కంటుకాటుక, నొసట సింధూరము దిద్దుకొని, కొప్పులో పూలు తురుము కొని, తాంబూలం వేసుకొని, వేపాకుమండలు పట్టుకొని బయలుదేరుతారు.

గంగ జాతరలో పాల్గొనే సామాన్య స్త్రీలను తెనాలి రామకృష్ణుడు తన పాండురంగ మహాత్మ్యంలో ఇలా వర్ణించాడు.

అంబోధరము క్రింద
వసియాడు నైరావతియు బోలె
సిరి ప్రేల దేరసయొర్తు
చెందమ్మి కొలన రంజిల్లు
నంచయు బోలె
పిప్పిచేట నటించె నెలతయొర్తు
కొలువంతె యెండ వర్తిలు
అక్కవయు బోలె
పేగి బండిరి గుండమ్ముంచెయొర్తు
బంగీలపి నిక్కి
కలువ మొగ్గయు బోలె
వనాటాకు వ్రీంచె నతివయొర్తు
కాంత యొక్కర్తు
మూపుగంతనిచ్చె
కోరుగాలిచ్చెమూక
సుధామధురవారి
లలనయొక్కర్తుశోరి
కాళంబునిచ్చె
శక్తి జాతర తమశక్తి
శక్తిచెనగ

విజయనగర సామ్రాజ్య కాలంలోని ఈ ఆచారాలను రామకృష్ణుడు యథాతథంగా వర్ణించాడు. సమకాలికులయిన విదేశీ చరిత్రకారులు ఈ సంగతులను ధ్రువీకరించారు. "ఈ దేశములోని స్త్రీలు అతి సాహసికురాండ్రు. తమ మొక్కుబడులను చెల్లించుకొనుటలో భయంకరమగు పనులను చేయుదురు" అని బార్బోసా తన కళ్ళారా చూసి రాశాడు.

జాతరలలో జంతుబలి, ఆత్మ హింసాత్మక చర్యలూ వుంటాయనే అశోకుడు తన మొట్టమొదటి శిలా శాసనంలో జంతుబలులను, జాతరలను నిషేధించాడు. అయితే ప్రజలు తరతరాలుగా వస్తున్న తమ ఆచార వ్యవహారాలను మానలేరు. ఇంట్లో నోములూ, వ్రతాలూ చేసుకోనక మానరు. అనారోగ్యం వస్తే మొక్కుకుంటారు. కోరిన కోర్కెలు తీరిన మొక్కిన మొక్కులు చెల్లించుకుంటారు. వీటిని ఏ రాజూ నిషేధించలేడు. అందుకే అశోకుడు తన తొమ్మిదవ శిలా శాసనంలో ఇలా చెప్పాడు.

"1 దేవానాం ప్రియుడు ఈ విధముగ చెప్పెను

2. జనులు అనారోగ్యముగ నున్నప్పుడు గృహమందు వివాహాది శుభ కార్యములు జరుగునప్పుడు మంగళ ప్రధానమయిన క్రతువులు చేయుచుందురు.

3. ఆయా సందర్భములలో శుభాకాంక్షులై పుణ్యకార్యములు చేయుట కూడా కలదు.

4. అందు ముఖ్యముగా స్త్రీలు నిరుపయోగమైనట్టి, అర్థరహితములైనట్టి పనులెన్నో చేయుట కలదు.

5 శుభప్రదమయిన కార్యములను తప్పక చేయవలసినదే

6 కాని సాధారణముగ మనము చేయు కార్యములు తగినంత ప్రయోజనకరములు కావు"

అశోకుడు అలనాడు చెప్పిన ఆ మాటలు అక్షరాలా ఈనాటికీ నిజం. అశోకుని కాలంలోనే కాదు అథర్వవేద కాలంలోనూ వున్నాయి. ఆ వేదానికి అనుబంధమయిన సర్పవేదం, పిశాచవేదం, అసురవేదం లాంటివి భయాలను, ప్రమాదాలనూ, నిరుగుళ్ళనూ తెలియజేస్తాయి. జ్వరం, చలిన జ్వరం, పసరికలు, అజీర్ణం, జలోదరం, కుష్టు, వ్రణాలు, పురుగులు పడడం, నరరోగాలు, విషప్రయోగాలు మొదలయిన వాటిని నివారించడానికి అథర్వ వేదంలో మంత్రాలు వున్నాయి.

ఆరోగ్యం కోసం సర్వప్రయత్నాలూ చేయవలసినదే, ఔషధం చికిత్స అవసరమే, పెళ్ళి, పురుడు మొదలైన శుభకార్యాలలో వేడుకలు జరుపుకోవలసినదే. అయితే సంవత్సరంలోని మూడువందల అరవై రోజులూ ఏదో ఒక వ్రతం చేయడానికి వీలుగా తిథికో పండుగ మనకు లేకపోలేదు. ఈ వ్రతాలు కాక ఆడవారు నోచే నోములకు లెక్కలేదు. స్త్రీలలో ఇంకా మూఢనమ్మకాలు వుంటున్నాయి.

ప్రాణికోటిలో పోతు జీవాలకన్న పెంటి జీవాలకే బాధ్యతలు ఎక్కువగా ఉంటాయి. బిడ్డలను కనడం, పోషడం, జీవనవిధాలు నేర్పడం, ఆ బిడ్డలు అవి ఎదగగలిగే దాకా కూడా యోగక్షేమాలు చూడడం, సంరక్షించడం మొదలైనవన్నీ తల్లికే పరిమితమైన విధులు. తనవారి మంచి చెడ్డల గురించి ఏర్పడే కామితాలవల్లనే ఆడవారిలో రకరకాల విశ్వాసాలు ఏర్పడుతాయి. ప్రకృతి శక్తుల మెప్పించడం, ఒప్పించడం వాటిని తమకు అనువుగా తిప్పుకోవడం వంటి కార్యాలలోనే ఆదిమ మంత్రతంత్రాలు ప్రారంభమయ్యాయి. చెట్లలోనూ, పుట్టలోనూ సకల భూచర జీవకోటిలోనూ శక్తులను గమనించి వాటిని పూజించడం ప్రపంచ వ్యాప్తమైన మహిళాలోక చర్య. మాతృత్వం జీవకోటికి నిత్యరక్ష.

ప్రపంచ మంతటిలో ఆదిమ దేవతలందరూ స్త్రీ మూర్తులే. మాతృకలే. తెలుగు గడ్డ మీదకూడా తొలిదేవతలు అమ్మవార్లే. పెద్ద తల్లులే. క్రీస్తుపూర్వం రెండు మూడు శతాబ్దాలనాటి శాతవాహన అమ్మరాష్ట్రంలో అర్ధాలలో బిడ్డను పెట్టుకొన్న మాతృదేవత విగ్రహం లభించింది. పురాతత్వ శాస్త్రజ్ఞులు ఇటువంటి శిల్పాన్ని 'అంకధాత్రి' అనిపిలుస్తారు (చూ॥ చిత్రం ౧) తల్లీబిడ్డల శిల్పాలు ప్రపంచంలో ఎక్కడివైనా సారవృద్ధి మంత్రతంత్రాలకు సంబంధించినవే. తొలి శాతవాహనుల కాలంలో ధూళికట్టదగ్గర 'అంకధాత్రి' బొమ్మ దొరికితే పెదబంకూరు వద్ద ఒక చేతిని పైకెత్తి రెండోచేత్తో వక్షాన్ని తాని పట్టుకొన్న మాతృక బొమ్మ దొరికింది.3 ఒక పిల్లక ఈ తల్లి ఎదను దన్నును గ్రోలడానికి ప్రయత్నిస్తున్నట్టు కనబడుతుంది (చూ॥ చిత్రం ౨). స్తనాలు మాతృత్వ ధారకు నిలయాలు లోక సంతానానికి ఆకలి తీర్చే ఆహార పోషకాలు 'జగత్తు మిథ్య' అనే వేదాంతం ముదిరిన వాళ్ళే నారీ స్తనభర నాభీదేశాన్ని వీక్షించి అవి కేవలం 'మాంస వసాది వికారా' లనుకొంటూ ఉండగాని ప్రపంచంలోని ప్రాకృత జనులందరూ అవి అన్నపూర్ణలనే భావించారు. తమ దేవతలకు ఎన్నో చేతులూ, ఎన్నో తలలూ ఉన్నాయని భావించినట్లే తమ మాతృదేవతలకు బహుళ స్తనాలు ఉన్నట్టు ఊహించుకొని బొమ్మలు చేసుకొన్నారు. మన తెలుగుగడ్డ మీద ధూళికట్టవద్ద దొరికిన ఒక మాతృక తన రెండు చనుగవను రెండు చేతులతో పట్టుకొని పాలివ్వబోతున్నట్లు చూపరులకు చూపిస్తున్న భంగిమలో ఉంది. శాతవాహనుల అమ్మవారి బొమ్మలలో 'కసరి' అనే దేవత ప్రముఖమైనదిలాగ కనబడుతోంది (చూ॥ చిత్రం ౩). ఈమెకు గుడులు కూడా ఉండేవి

3 Krishna sastry, V. V. 'The Proto and Early Historical cultures of A.P., P. 223 Hyderabad, 1983.

చిత్రం - ౧

చిత్రం – ౯

చిత్రం - 3

తెలుగువారు మాతృస్వామ్యవ్యవస్థనుండి వచ్చినవారు. అందుకే శాతవాహనులు తరువాత ఇక్ష్వాకులూ మొదలైనవారు తమ పేర్లలో ముందు తమ తల్లి పేరు చెప్పుకొనేవారు. ఇక్ష్వాకుల కాలంలో 'ఆతపత్రం' పెద్దతనానికి చిహ్నం. మాతృస్వామ్యవ్యవస్థను తోసిరాజనకపోయినా, బౌద్ధమతాన్ని కాదని యజ్ఞసంస్కృతికి పెద్దపీట వేసే వైదికమతానికి ఇక్ష్వాకులలో మొదటి మహారాజా 'చాంతమూలుడు' రాజ్యపాలనకాలంలో ప్రజల ఆగ్రహానికి లోనయినట్టు కనబడుతోంది. ఇతడు అశ్వమేధం, వాజపేయం, అగ్నిష్టోమం మొదలైన యజ్ఞాలను చేశాడు. అనేక కోట్ల హిరణ్యాలను, గోవులను, హలక్షేత్రాలను దానం చేశాడు. దీనివల్ల ఆర్థిక విధానంలో అనుకోని మార్పులు వచ్చినట్టున్నాయి. ప్రజలు తిరగబడ్డారు.

చాంతమూలుని తర్వాత అతని కుమారుడు మాఠరీపుత్ర వీర పురుష దత్తుడు రాజ్యానికి వచ్చారు. తండ్రి చేపట్టిన వైదికమతాన్ని నిరసించి ప్రజలకు అంగీకారమైన బౌద్ధాన్ని మళ్ళా స్వీకరించాడు. ప్రజలను శాంతింపచేశాడు. ఈ సంఘటనలను నాగార్జునకొండవద్ద లభించిన శిల్పాలు చెప్తాయి[4]

ఒక శిల్పము నందొకరాజు ఎడమ చేతిని నడుమున కాన్చి, కుడిమోకాలి పైన పిడికిలి బిగించి కుడి చేతినుండి ముందుకు వంగి ఏడు పడగల నాగుపాము మూర్ధమునగల లింగమును కుడి పాదముతో త్రొక్కుచున్నట్లు చిత్రింపబడినది. కుడిచేతి తర్జని ప్రేలును పైకెత్తి నిషేధించుచున్నట్లు ఒకవ్యక్తి, అతని ప్రక్కన కత్తులతో నున్న ఇద్దరు వ్యక్తులు, మరిద్దరు చేతులు పైకెత్తి అరచుచున్నట్లును చెక్కబడినది. ఈ శిల్పము వీరపురుషదత్తుని బ్రాహ్మణ మతనిరసనమును తెల్పును.

మరియొక శిల్పమున రాజు, అతని వెనుక ఛత్రవాహకుడు, సేవకుడు చిత్రింపబడినారు. రాజు ఎడమ చేయి నడుముపైనను, బిగబట్టిన పిడిచేయి కుడి మోకాలిపైనను, రాజు దక్షిణ పాదము పిడికిలి నాగ గర్భమందున్న శివలింగము పైనను ఇట్లు చిత్రింపబడినది. ధనుర్ధారులగు ముగ్గురు వ్యక్తులు రాజు ముందుర నిలబడినట్లును. అతని వెనుక వస్త్రములను, ఆభరణములను ధరించిన అమాత్యులును చెక్కబడినారు.

ఇంకొక శిల్పమున ఎడమ, కుడి భాగములందు రెండు సంఘటనలు చూపబడినవి. ఎడమవైపున నున్న శిల్పమున రాజు నడుమునకు రెండు చేతుల నాన్చి, వంగి, కుడిపాదముతో నాగ గర్భస్థ శివలింగమును త్రొక్కుచున్నట్లును,

4 బి.యస్. శాస్త్రి "ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర (క్రీ॥పూ॥ 400–క్రీ॥శ॥ 1100 వరకు) పుటలు 119 నుండి.

అతని వెనుక ఇద్దరు స్త్రీలు హంసముల మోస్తు నిలిచియున్నట్లును పై భాగమున అశ్వము, గజము, ధర్మచక్రయుక్త యూప సింహాసనమును చిత్రింపబడినవి. శిల్పమునందలి దక్షిణ భాగమున బోధిసత్త్వుడు సింహాసన మధిష్ఠించ, అతని ఎదుట నిలబడిన రాజు ఏదియో చెప్పుచున్నట్లును, బోధిసత్త్వుని పాదముల ముందు కూర్చున్నట్లును చిత్రింపబడినది ఈ సంఘటనలు ద్వారము ముందు జరిగినట్లు తెలియుచున్నది. అది నగర ద్వారమో, ఆలయ ద్వారమో ఐయుండును.

ఇందు మొదట శిల్పమున రాజున కెదురుగానున్న వ్యక్తులు శైవులు. రాజు బ్రాహ్మణ మతమును విరసించినట్లు శిల్పము వలన తెలియుచున్నది

రెండవ శిల్పమున రాజు సాధికారముగ మంత్రులు, యోధులు ఉన్న సమయమున వైదిక మతమును త్యజించినట్లు చిత్రింపబడినది.

మూడవ శిల్పమున ఎడమ భాగమందలి దృశ్యము యొక్క వర్ణన సానసీ కుడివైపునున్న శిల్పము నందలి దృశ్యము ఇందు స్త్రీలు చిత్రింపబడి నారు. వీరు బౌద్ధమతానురక్తలు. వీర పురుషదత్తుడు బౌద్ధమును స్వీకరించుటకు ప్రేరేపించినవారు వీర పురుషదత్తుడు శైవమును త్యజించి, బౌద్ధమును స్వీకరించి బోధిసత్త్వుని పాదముల నాశ్రయించినాడని చూపుట ఈ శిల్పము యొక్క ముఖ్యోద్దేశము.

ఇక్ష్వాకులూ, వాళ్ళ ముందు సాతవాహనులూ బౌద్ధాన్ని ఆదరించినా 'కుమారి' వంటి మాతృదేవతలను ఆరాధించే వ్యసనంనుండి వదల్లారు అనేక యుద్ధాలలో పాల్గొని రాజ్య విస్తరణ చేసుకొంటున్న దశలో యుద్ధాలకు అధిష్ఠాన దేవత, అందులోనూ మగదేవత అవసరమయ్యారు. అందుకే స్వామి మహాసేనుడు అన్న పేరుతో కార్తికేయుని ఆరాధించడం ప్రారంభించారు. ఈ దైవానికున్నదే పర్యాయ నామాలలో కొన్ని సాతవాహనరాజుల పేరలోనూ తరువాత రాజవంశాలవాళ్ళ పేర్లలోనూ కనబడతాయి కుమారస్వామి శరవణభవుడు. దీనికి తెలుగుపేరు పులిమావి దీని వ్యుత్పత్తిని తెలుగుగోష్ఠి పండితులు సాధించి "పులు= రెల్లు: మావి= శర్వణ శిశువును కప్పియుండు పొర, జరాయువు. పండితార్థము పులుమావి అనగా రెల్లుమండి జన్మించినవాడు" అని చెప్పారు.[5]

సాతవాహనుల పేర్లలోనూ, ఇతర రాజవంశాలలోని పేర్లలోనూ 'స్కంద' అనే పదంకూడా తరచుగా కనబడుతుంది. సాతవాహనుల కాలంనుండి తూర్పు చాళుక్యుల కాలందాకా "కుమారస్వామి ఆరాధన తెలుగు పరగణాలలో విస్తృతంగానే సాగేది. ఇక్ష్వాకులలో వీరపురుషదత్తుడు ప్రాచీనశైవాన్ని విరసించినా

5 "తెలుగు పరుగులు" పుట 35.

వల్ల వుల కాలంనుంచీ శైవ ప్రాబల్యం అధికమైంది. బౌద్ధజైన మతాలలో శాక్తం ప్రవేశించి భోగలాలస కూడా చోటుచేసుకొన్నాక, ఆర్థిక విధానాలకు, పాలక వర్గాల శ్రేయస్సుకూ అవసరమైన వేరే మతం కావలసి వచ్చింది.

వేదాంతులు 'సోహం' అన్న భావం ప్రకటించినా ప్రజలచేత 'దాసోహం' అనిపించే మత విశ్వాసం కావలసి వచ్చింది. దైవభక్తితో కూడా దాస్యభక్తిని బోధించే భక్తిమార్గం పాలక వర్గాలకు శ్రేయస్కరం. ఒక పక్క యజ్ఞ సంస్కృతిని ప్రబోధించే స్మార్తులనూ, రెండోపక్క వేద ప్రామాణ్యాన్ని అంగీకరించని జైనులను వ్యతిరేకించే కాలాముఖ శైవులు నూతన మతాన్ని ప్రచారం చేశారు. స్మార్తులు నిరసించే దేవాలయాలలో ఆరాధనలూ, జైనులు ఖండించే పామర మంత్ర పద్యాలనూ ఈ శైవం తనలో ఇముడ్చుకొంది. భక్తి వేదాంతం ప్రభువుల వ్యవస్థకు లాభసాటి కాబట్టి క్రమేణా శైవానికి రాజాదరణ లభించింది.

బౌద్ధ విహారాలకూ, జైనబసదులకు సామ్రాజ్య పతుల దగ్గర్నుంచి సామాన్యుల దాకా ఎందరో ఇచ్చిన దానాలవల్ల మఠాధిపతులు మాండలికులకన్నా ధనవంతులయ్యారు. వీరి అధీనంలో ఉన్న భూములను సాగుచేసే రైతులు, తోటలను, దొడ్లను పెంచి ఫలసాయాన్ని పత్తిక, వ్యాపారాలకు సరఫరాచేసే వ్యక్తులు పూర్తిగా ఈ వ్యవస్థపైన బతికేవారు. జైనులు నాలుగు రకాల దానాలు చేస్తూ ఉచితంగా ఆహారం,ఔషధం,అధ్యయనం,ఆశ్రయం ఇచ్చేవారు అయితే ఇది జైనధర్మాన్ని నమ్మేవారికే పరిమితం. సత్రాలూ, మఠాలు సోమరిపోతులను కూడా తయారు చేశాయి.

జైనులను కాలాముఖులు అనుకరించారు బ్రహ్మచర్యాన్ని షరతుగా పెట్టకపోవడం వల్ల. స్త్రీలకు సమాన ప్రాతినిధ్యం ఇవ్వడం వల్లా శైవం ప్రజలు పాల్గొనే మతమయింది. కాలాముఖులూ, వారి గురువులూ, మఠాలు ఉన్న పైతా పాత్రాలయ్యాయి. వీరిని చూసి స్మార్త బ్రాహ్మణులు కొన్ని రాజీలకు దిగి దాన ధర్మాలు గ్రహించడానికి సుముఖులయ్యారు. అయితే వైద్యులు,విగ్రహారాధకులూ, నటులు, గాయకులు, శూద్రులకు పౌరోహిత్యం చేసేవాళ్ళు, వడ్డీవ్యాపారులూ మొదలైనవారు బ్రాహ్మణులైనా దానానికి అనర్హులన్నారు. జైనులను చూసి స్మార్తులూ, స్మార్తులను చూసి జైనులు పోటాపోటీలపై వర్ణాశ్రమ ధర్మ పరిరక్షణకు పూనుకొని వ్యాదలితం ఊడలు వేసే స్థితికి తెచ్చారు. పాలకవర్గ సంస్కృతిని పరిరక్షించే సాహిత్యాన్ని ప్రబోధిస్తూ ఆ భావాలను ప్రచారం చేశారు.

ఉన్నత వర్గాల వారి మతం ఏదైనా గ్రామీణులు, 'పామరులు' తమ అమ్మవార్ల కొలుపులు, జాతరలు మానలేదు. శాతవాహనుల కాలంలో కుమారిలాగ ఇక్ష్వాకుల కాలంలో హారీతి, తర్వాత మారీచి మొదలైన దేవతల ఆలయాలు, విగ్రహాలు కనబడతాయి. శిష్టుల పురాణాలు రూపొందుతున్న వేళలోనే జానపదుల కుల పురాణాలు, స్థల పురాణాలు మౌఖికంగా వర్ధిల్లాయి. నేటికీ మాతపురాణం, జాంబపురాణం, గౌతుపురాణం వంటి అసలు సిసలు తెలుగు పురాణాలు జనంలో బతికున్నాయి. శిష్ట మతాలనుంచి సంక్రమించిన భావాలు కూడా గ్రామీణ గాథలలో రూపాంతరం చెందాయి. నేడు సజీవంగా ఉన్న ఈ మౌఖిక సంప్రదాయాన్ని ప్రాచీన పురాతత్వ పరిశోధనా ఫలితాలను జోడించి తులనాత్మక పరిశోధన చేసే ఒకనాటి మన సంస్కృతి ఎముకల గూడు మాత్రమే కాక దాని కండ, కొవ్వు, వర్చస్సు సమగ్రంగా ఊహించుకొనడానికి వీలుంటుంది.

కామితాలను తీర్చే మతాలే వేరు రూపాలలోనైనా బతుకుతుంటాయి. ఈ తీర్చలేనివి కాలగర్భంలో కలిసిపోతాయి.

జైనం జైనాలు

అత్యంత ప్రాచీన చారిత్రక కాలం నుంచీ జైనమతం ఆంధ్రదేశంలో ఉంది. ఏ ఒక్క ప్రాంతంలోనో కాదు కళింగం, వేంగి, వెలనాడు, పాకనాడు, అరువనాడు, పులుగులనాడు, మార్జవాడి, నతవాడి ఒకటేమిటి నేటి యావదాంధ్ర దేశంలో అర్హ మతం వ్యాపించింది. ఈనాడు సుమారు పద్దెనిమిది తెలుగు జిల్లాల లోని 84 ఊళ్ళలో జైన స్థావరాల అవశేషాలు కనబడుతున్నాయి. ఇప్పటికీ కొన్ని ఊళ్ళలో జినాలయాలు చెక్కు చెదరకుండా ఉన్నాయి. కొలనుపాక వంటివి నేటికీ జైనుల యాత్రాస్థలాలే. శివగంగ, ఆర్యవటం, వేమం, బోగాపురం, హనుమకొండ, వరంగల్లుకోట మొదలైనచోట్ల ఏనాడో జైనులు తవ్వించిన తటాకాలు ఈనాడూ చల్లని జలాలు ఇస్తున్నాయి. దాహం తీరుస్తున్నాయి.

'కవిత్వమొక తీరని దాహం' అని కవిగారు చెప్పారు. చారిత్రక కుతూహలం అంతకన్నా తీరని దాహం. ఒకనాడు ఆంధ్రదేశం అంతటా వ్యాపించిన జైనమత ప్రభావం ఆంధ్రులమీద ఎంత ఉంది? ఆంధ్రులు జైనమతానికి చేసిన సేవ ఏమిటి? ఈ ప్రశ్నలకు సమాధానాలు వెదకడం సముచిత కర్తవ్యమే కాక, కృతజ్ఞతా సూచకం కూడా అవుతుంది. ఏమంటే జైనులే తెలుగు వాళ్ళకి అక్షరాభ్యాసం చేసిన గురువులు. అందుకే 'సిద్ధం నమః' అనే నమస్కారాన్ని నేటికీ వదిలిపెట్టక మనం విద్యారంభం చేస్తున్నాం. మనకి లెక్కలు నేర్పింది జైనులే. ఎక్కాలు అనేమాట ఆ సంగతినే జ్ఞాపకం చేస్తుంది.

ప్రాకృతంలో ఎక్కాలను మగ్గలు అంటారు. అందులో ప్రతిది 'ఎక్కాన' అని మొదలవుతుంది (ఎక్కానపర్గా ఎక్కానియ్యాన పర్గోవారి అంటూ) మగ్గాలు మనుగుపడినా ఎక్కాలు మనకు దక్కాయి. ఒకనాడు జైనగాథలను తెలుగులోనే తెలుగువాళ్ళు చదువుకొనేవారు. ఆ జైన సాహిత్యం తరువాత కవుల దృష్టిలో 'గాసటబీసటే' అయింది. ఎఱ్ఱయ్యగారు తమ నృసింహపురాణంలో 'గాసటబీసటే' చదివి గాథలు ప్రతిష్ఠ తెమంగు వారిని పేర్కొన్నారు (18) అనాటి ప్రతిష్ఠిత గాథలు నేడు కాలగర్భంలో కలిసిపోయినా వాటిని మళ్ళీ తవ్వి తలకెత్తుకోవాలి.

ఇతిహాసపు చీకటికోణం
అట్టడుగున పడి కాన్పించని
కథలన్నీ కావాలిప్పుడు
దాచేస్తే దాగని సత్యం

హరిషేణుడు 'బృహత్కథాకోశం' అనే గ్రంథంలో చెప్పిన కొన్ని కథలు ఆంధ్రదేశానికీ, జైనమతానికీ గల సంబంధాలు చెప్తాయి. నయసేనుడు 'ధర్మామృతం'లో తెలుగు దేశానికి జైనులకు గల మరికొన్ని కథలు చెప్పాడు. ఇవి కేవలం కథలే అయినా వీటి నివురులో చారిత్రక సత్యాల నిప్పు కప్పబడి ఉన్నట్లు పరిశోధకులు భావిస్తారు.

ఇటీవల గుంటుపల్లిలో బయటపడ్డ ఖారవేలుని శాసనంవల్ల హాథీగుంఫ శాసనంలో ఆంధ్రులగురించి చెప్పినవన్నీ ఏక్కడో దక్షిణ మహారాష్ట్రంలో కాక నేటి ఆంధ్రలోనే జరిగినవని స్పష్టమవుతోంది. ఖారవేలుడు జయించిన పిథుండను గుంటుపల్లిగా చరిత్రకారులు భావిస్తున్నారు గుంటుపల్లి తొలిపేరు గుడ్డుపల్లి. దానినే పృథుఅంద అని సంస్కృతీకరించారట. గుంటుపల్లిలో గుహాలయంలో మహామేఘవాహనుడనే జైనాచార్యుడు క్రీ.పూ. రెండవ శతాబ్దిలో ఉండేవాడు. అతని శిష్యురాలు పానాడా అనే అజ్జిక ఆ గుహాలయంలో సోపానకం కూడ కట్టించింది. శాసన ప్రమాణాలవల్ల తెలియవచ్చే ఆంధ్రదేశపు ప్రాచీనతమ జైనులు వీరు.

మహాపద్మనందుడు మగధదేశానికి ఎప్పుడో తీసుకుపోయిన కళింగజిన విగ్రహాన్ని ఖారవేలుడు మళ్ళీ పట్టుకువచ్చినట్లు హాథీగుంఫ శాసనం చెప్తుంది. కళింగ రాజ్యానికి ముఖలింగం రాజధాని. ఇది నేటి ఆంధ్రదేశంలోనే ఉంది. కళింగరాజ్యం ఒకనాడు గోదావరిదాకా ఉండేది. నందరాజు సంగ్రహించిన కళింగజిన విగ్రహం పదవ తీర్థంకరుడైన శీతలనాథుని ప్రతిరూపమని చరిత్రకారులు చెప్తారు. శీతలనాథుడు కళింగరాజ్యంలోనే జన్మించి కైవల్యం చెందారు. ఇరవై నలుగురు తీర్థంకరులలో ఒకరు ఆంధ్రదేశంలోనే జన్మించడం విశేషమే.

హాథీగుంఫ శాసనాన్ని పరిష్కరించిన జయస్వాలుగారు శీతలనాథుని జన్మస్థానం భాదలపురమని అదే భద్రపురం లేక భద్రాచలమనే గుర్తింపును ఆమోదించారు. త్రిషష్టిశలాకా పురుష చరిత్రలోని శీతలనాథుని చరిత్రకూడా అతని జన్మస్థానం దక్షిణ భారతంలోనే ఉన్నదని చెప్తుంది. దిగంబర జైనాచార్యుల పట్టావళులలో ఒకటి భాదలపురం దక్షిణంలోనేఉన్నదని ధ్రువపరుస్తూంది. భద్రాచలం ఒకనాడు జైనస్థావరమేఅని భావించడానికి ఆధారాలు లేకపోలేదు

గ్రామనామాల చివర 'పాడు' అనేమాట ఉంటే దానిని జైన గ్రామంగా పరిగణించడానికి ఎవరికీ అభ్యంతరం ఉండదు. భద్రాచలం తాలూకాలో బైరాగుల పాడు, కూడలిపాడు, రేగుళ్ళపాడు, పేపలపాడు అనే గ్రామాలు నేటికీ ఉన్నాయి. గోదావరి అద్దరిని భద్రాచలం ఉంటే ఇద్దరిని బూర్గంపాడు ఉంది. అది తాలూకా కేంద్రం ఆ ప్రాంతంలో ఇంకెన్ని పాడులున్నాయో తెలియదు భద్రాచలం తాలూకాలో పెద శీతనపల్లె అనే గ్రామంకూడా ఉంది. ఈ పేరులోని 'శీతన'కూ, శీతల నాథునికి ఏదైనా సంబంధముందేమో చూడాలి.

భాదలపురం శీతలనాథుని జన్మస్థానం మాత్రమే కాదు. దిగంబర జైనుల ఆచార్యులలో తొలి పదహారుమంది అక్కడే నివసించారనీ పట్టావళులలో ఒకటి పేర్కొంటూంది. భద్రబాహుడు, గుప్తిగుప్తుడు, మేఘనంది, జినచంద్రుడు, కుందకుందాచార్యుడు మొదలైన ఈ పదహారుమంది ఆచార్యులూ భాదలపురంలో, కాకపోయినా దక్షిణ భారతంలోనే ఉండేవారు. వీళ్ళలో కుందకుందాచార్యుడు అచ్చంగా ఆంధ్రుడు.

అనంతపురం జిల్లాలో గుంతకల్లుకు నాలుగు మైళ్ళ దూరాన కొనకొండ్ల అనే గ్రామం ఉంది క్రీస్తుపూర్వం మొదటి శతాబ్దంలో ఆ ఊళ్ళో ఎల్లయ్యో, ఏలయ్యో అనే ప్రతిభావంతుడు జైనం స్వీకరించి పద్మనంది అనే పేరుపెట్టు కొన్నాడు. గెద్దఈకల పింఛాన్ని చేతపట్టుకునేవాడు. మెడ కొంచెం వంకరగా ఉండేది కాబోలు. అతణ్ణి పద్మనంది, వక్రగ్రీవుడు, గృధ్రపింఛుడు ఏలాచార్యుడు అని పిలిచేవారు అయినా కొనకొండ్ల గ్రామవాసి కనుక ఆ ఊరిపేరుతోనే అతడు ప్రసిద్ధుడయ్యాడు. కొనకొండ్లకు ఒకప్పుడు కొండకుంద అనే పేరు ఉండేది. అందుకే ఏలాచార్యుడు కొండకుందాచార్యుడయ్యాడు ఆ పేరు సంస్కృతీకరణం పొంది కుందకుందాచార్యునిగా మారింది.

కుందకుందాచార్యుడు మహా పండితుడు. సమయసారం, ప్రవచనసారం, పంచాస్తికాయసారం అనే సారత్రయ గ్రంథాలను, నియమసారమనే ఎనిమిది గ్రంథాల సంకలనాన్నీ, రయణసారం, అష్టపాహుడ, బరసానువాకం, దాసభక్తి

మూలాచారం అనే గ్రంథాలను రచించాడు. వీటిలో చివరది జైన గ్రంథాలలో అత్యంత ప్రాచీన ప్రామాణిక గ్రంథం. కుందకుందాచార్యుడు దిగంబర జైనులకు గురుపీఠం. అతని శిష్య పరంపర నామరతంపర. తమది కుందకుందాన్వయమని ఎందరెందరో జైనయతులు చెప్పుకొన్నారు. నేటికీ కుందకుందాచార్యుని పేరు జైనులు స్మరిస్తారు. జైనపఠన ప్రారంభంలో చదివే మంగళాశాసనంలో ఆ పేరు కనబడుతుంది.

మంగళం భగవాన్ వీరో
మంగళం గౌతమో గణిన్
మంగళం కుందకుందార్యో
జినధర్మోస్తు మంగళం.

మహావీరుడు, గౌతములతోపాటు ఒక్క కుందకుందాచార్యుడే పేర్కొని స్తుతించడంలోనే అతని విశిష్టత తెలుస్తుంది. ఇతడు ఇంతటి మహావ్యక్తి కనుక ఇతడు మావాడంటే మావాడని కన్నడులు, తమిళులు ప్రయత్నించారు. తిరుక్కురళ్ రచించిన వళ్ళువర్ మరెవరో కాదు కుందకుందాచార్యులే అని తమిళ పండితుల వాదన. అయితే శాసన ప్రమాణాలవల్ల ఈ వాదనలు నిలిచేవి కావు.

కొనకొండ్ల గ్రామంలోనే శిథిలమైన శాసనాలు ఉన్నాయి. వాటివల్ల తన అనేకాంతవాదంతో దిగ్విజయం చేసిన పద్మనంది భట్టారకుల జన్మస్థానం కావడంవల్లనే ఆ గ్రామం జగద్విఖ్యాతమైనదని తెలుస్తుంది. ఆ మహనీయుని నివాసం కనుకనే అది జైనులకు తీర్థయాత్రాస్థలమైందని కూడా ఒక శాసనం చెప్తుంది. కొనకొండ్లను కొండకుందేయతీర్థం అంటారు. బౌద్ధమతానికి ఆచార్య నాగార్జునుణ్ణి ఇచ్చిన ఆంధ్రదేశం జైనానికి కుందకుందాచార్యులను ఇచ్చింది. నాగార్జుని శూన్యవాదం బౌద్ధానికి ఎంత విలువైనదో.... .... కుందకుందాచార్యుడి అనేకాంతవాదం అంత బలమైనది. నేటికీ జైన దార్శనిక పరిశోధకులు కుందకుందాచార్యుని గ్రంథాలనుంచి విరివిగా ఉదాహరిస్తూ ఉంటారు

కుందకుందాచార్యులు 84 సంవత్సరాలు జీవించాడు. ఆత్మతత్త్వాన్ని వివరించాడు. వీతరాగాన్ని ప్రబోధించాడు. దివాకరుడు ప్రతిపాదించిన అభేదవాదాన్ని తీవ్రంగా ఖండించాడు. కుందకుందాచార్యుడు దార్శనిక చర్చల్లో ఉగ్రుడు. పరమత ఖండన తీవ్రంగా చేసేవాడు. దేశం నలుమూలలా సంచరించాడు. అతని శిష్యులు కూడా అతనంత పాండిత్యం గలవారే. సూరులేకాక ప్రచారధురులు.

కుందకుందాచార్యుని శిష్యులలో బలాకపింఛుడు, కుందకీర్తి, సామంత

భద్రుడు ముఖ్యులు. వీళ్ళలో కుందకీర్తి 'సూత్రావతారం' అనే వ్యాఖ్యానగ్రంథం రాసి విఖ్యాతుడయ్యాడు. సామంతభద్రుడు శాస్త్రచర్చలోనూ, తర్కంలోను ఘటికుడు. తమిళదేశంలో జైనమత ప్రచారానికి ఇతడే బాధ్యుడు. కుందకుందాచార్యుని ఇతర శిష్యులు ఆంధ్రదేశంలోని పలుప్రాంతాలకు వెళ్ళి మూలసంఘశాఖలు విస్తరింపచేశారు.

క్రీస్తుశకం ఒకటవ దశాబ్దంలోనే బెజవాడలో జైనమూలసంఘశాఖ ఉండేది. ఆనాటి జైనులు బెజవాడను పేణాకతటీపురి అని పేర్కొనేవారు. ఆచార్య అర్హద్బలి ఆనాటి సంఘాచార్యులలో మహోన్నతుడు. అతని ఆధ్వర్యంలో ఆనాటి దక్షిణభారతంలోని దిగంబర జైనులు పేణాకతటీపురంలో సమావేశమై జైనసిద్ధాంతాన్ని సంకలనం చేయదలిచారు. సిద్ధాంతక్రోడీకరణకు ఏర్పాటుచేసే సభలను సంఘయానం అంటారు. ఇటువంటిదే ఇంతకుముందు ఖారవేలుడు ఏర్పాటుచేశాడు. కాలం గడుస్తున్నకొలదీ సంఘంలో, దేశంలో వచ్చే మార్పులను గమనించి ఆమోదించడానికో, నిరాకరించడానికో ఇటువంటి సంఘయానాలు అవసరం. బెజవాడలోని ఆనాటి సభలో అనుమానాలు వచ్చాయి. వాటి నివృత్తికోసం ఆచార్య అర్హద్బలి పుష్పదంతుడు, భూతబలి అనే ఇద్దరు యతులను పరమ ప్రామాణికుడైన ఆచార్య ధారాసేనుని వద్దకు పంపించాడు. ధారాసేనుడు గిరినగరంలోని చంద్రగుహావాసి. ఇది సౌరాష్ట్రంలో ఉంది. జైనవిగమాగాల సాంగోపాంగాంలో ధారాసేనుడు నిష్ణాతుడు. అష్టాంగ మహిమా నిమిత్తజ్ఞుడు. బెజవాడనుంచి ఆంధ్రజైనులు ఇతని దగ్గరకువచ్చి సందేహనివృత్తి కావించుకొన్నారు. ఆచార్యుని ప్రబోధాలను 'మహాకర్మ ప్రకృతి ప్రభావం' అనే గ్రంథంగా భద్రపరచి బెజవాడకు తీసుకువచ్చారు. ఈ ప్రవచనాలను ఆంధ్రసంఘం ముందు నివేదించారు. ఈ సంఘయానంలోనే మూలసంఘంలోని దేశిగణం, నందిసేన, దేవభద్ర అనే శాఖలుగా వర్తించడానికి సంఘాచార్యులు అనుమతించారు. ఇంతకుముందే మూలసంఘం నుండి శ్వేతపటసంఘం, కాష్ఠసంఘం, ద్రావిడసంఘం, యాపులీసంఘం పుట్టాయి.

యాపులీ సంఘాన్నే యాపనీయ సంఘం అనికూడా పిలుస్తారు. యాపనీయ జైనులు విలక్షణమైన వాళ్ళు. శ్వేతాంబరులలాగ స్త్రీలకు కూడా మోక్షం లభిస్తుందని నమ్ముతారు. దిగంబరులలాగ వస్త్రాలను నిరసిస్తారు. ఆంధ్రజైనులలో యాపనీయులుకూడా ఉన్నారు. అసలు ఆ శాఖ ఆంధ్ర కర్ణాటకాలలోనే ఉద్భవించింది. ఖారవేలుని సంఘ యానంలో చాలా ప్రముఖపాత్రను వహించింది. ఈ యాపనీయులు ఉత్తరోత్తరా యక్షిణీదేవతల ఉపాసనతో మంత్రసిద్ధులూ మహిమలూ మొదలైన వ్యామోహాలలో పడ్డారు. యాపనీయులను గోప్యులని కూడా పిలుస్తారు.

జైనయతులు సాధారణంగా బాగా చదువుకొన్నవాళ్ళు. జైనాగమాలే కాక జ్యోతిష్యం, సర్పవిద్య, అమరవిద్య, వశీకరణవిద్య మొదలైన వాటిలో ఆరితేరినవాళ్ళు. ముఖ్యంగా వాళ్ళ జ్యోతిష్య విద్యవల్ల సాధారణ ప్రజలనుండి చక్రవర్తులదాకా అందరూ సమ్మోహితులయ్యేవారు. శాతవాహనుల కాలం నుంచి కాకతీయుల కాలంవరకు జైనులకు రాజాశ్రయం లభిస్తూ వచ్చింది. మండలేశ్వరులు, మహామండలేశ్వరులు, రాజవిషయాధ్యక్షులు, దండనాథులు, జైనబసదులకూ, జినాలయాలకు ఎన్నో గ్రామాలను దానం చేశారు.

జైనయతులకు రాజాశ్రయం లభించటే ఆశ్చర్యంలేదు. జైనయతులు రాజులకు ఆశ్రయమిచ్చి వాళ్ళ రాజ్యస్థాపనకు కారకులయిన ఉదంతాలు ఆంధ్ర చరిత్రలో లేకపోలేదు. కడప మండలం పేరూరులో సింహనంది అనే జైనాచార్యుడు ప్రసిద్ధుడు. ఇక్ష్వాకు వంశపాలన అంతరించాక దడిగ మాధవులనే ఇద్దరు ఇక్ష్వాకు సోదరులు సింహనందిని ఆశ్రయించారు. వాళ్ళను రాజ్యపాలనా విద్యలో శిక్షణ ఇచ్చి సింహనంది వాళ్ళచేత కలకాడులో గాంగరాజ్య స్థాపన చేయించాడు. అందుకే పేరూరుకు గంగపేరూరు అనే పేరు వచ్చింది

రాజన్యులకేకాక సాధారణ ప్రజలకుకూడా జైనులు విద్యాదానం చేసేవారు. రాయదుర్గం యాపనీయులు స్త్రీ పురుషులకు సామూహికంగానూ, విడిగానూ పాఠాలు చెప్పేదృశ్యాలు అక్కడి శిల్పాలపై నేటికీ నిలిచి ఉన్నాయి. మూలసంఘం బలాత్కారగణం, కొండకుందాన్వయ సరస్వతీ గచ్ఛకు చెందిన అమరకీర్తి ఆచార్యులు, అతని శిష్యుడు మాఘనంది ఒకనాడు రాయదుర్గంలో ఉండేవారు. చాలా జైనబసదులలో విద్యాదానం ఉండేది. భారతదేశంలోని వర్ధమానంగు కేంద్రాలనే జైనులు మహావిద్యాస్థానాలుగా పరిగణిస్తారు. అందులో పెనుగొండ ఒకటి. జినభూషణ భట్టారక దేవర వంటి యతులు పెనుగొండలో ఉండేవారు. ఈ యతులలో సంఘాచార్యులు, గణాచార్యులు, ఉపాధ్యాయులు, వాచకాచార్యులు, ఉచ్చారణాచార్యులు, వృత్తికాచార్యులు ఉండేవారు. వీళ్ళు జైన సిద్ధాంతాన్ని పరిరక్షణ కావించేవారు.

జైన బసదులలో సత్రశాలలు ఉండేవి. అందులో అన్నదానం చేసేవారు. ఈ బసదులు యమనియమ స్వాధ్యాయ మౌనానుష్ఠాన జప సమాధిశీల సంపన్నులు, శాస్త్ర, సిద్ధాంత, సమయకోవిదులు అన్ని వర్ణాలయతులు, శ్రావకులు, క్షుల్లకులు, ఉపవాసులు, అజ్జికలు గౌరవించే ఆచార్యుల ఆధిపత్యంలో ఉండేవి. వర్ణభేదం లేని మతంగా ప్రారంభమైన జైనంలో చాతుర్వర్ణాలు ప్రవేశించాక హైందవ మతానికీ జైనానికీ తేడాలు తగ్గసాగాయి. హిందూసంఘంలో లాగే జైనుల్లో కూడా తొలి మూడువర్ణాల వాళ్ళకే దీక్షాధికారం ఉండనే పరిణామానికి జైన

సంఘం మారిపోయింది. జైనశూద్రుడు హిందూ శూద్రుడికన్నా ఏమీ ఎక్కువ బావుకొనే స్థితిలో లేడు. సమాజంలోని అత్యధిక సంఖ్యాకులకు నిరుపయోగమైన మతం ప్రజాదరణకు నోచుకోలేదు.

భూతదయను, అహింసను బోధించే మతం యుద్ధాలవల్ల బతికే దండనాధులకు అభిమతం అయిందంటే విడ్డూరమే. ప్రతిష్ఠానపురం శాతవాహన రాజ స్థానంలో ఉండే 52 మంది యోధులు తమపేర 52 జినాలయాలను నిర్మించారని జినప్రభాసూరి 'కల్పప్రదీపం'లో చెప్పాడు. గుణగ విజయాదిత్యుని సేనాని పండరంగడు జైనుడే. అతని సంతతివాళ్ళు ఆయుధోపజీవులే. పండరంగని మనుమడు దుర్గరాజు సైనిక స్థావరమైన కటకాధిపతి. తనపేర కటకాభరణ జినాలయం కట్టించాడు. రెండవ అమ్మరాజు సామంతులలో భీమ నరవాహనులు సైన్యాధిపతులే. ఈ సోదరుల విన్నపం మీదనే రెండవ అమ్మరాజు జయసేన భట్టారకులకు పెదగాదెల వర్రు దానం చేశాడు

వేంగిదేశంలో తూర్పు చాళుక్యులలాగ సబ్బినాడులో వేములవాడ చాళుక్యులు జైనపోషకులే. కమ్మనాడులో జైనమతాన్ని స్వీకరించిన వాళ్ళు సబ్బినాడుకు వలసపోయేటంత ఆకర్షకంగా ఆ ప్రాంతం ఉండేది. తెలుగు కవులను కన్నడభాషకు దత్తపుత్రులుగా ఇచ్చిన ఘనత ఆంధ్ర జైనానికే దక్కింది.

ఇందూరు సీమలోని బోదన అతి ప్రాచీన జైనక్షేత్రం. పురుదేవ కుమారుడైన భరత చక్రవర్తి ఈ క్షేత్రంలో 525 ధనుస్సుల పొడుగున్న బాహుబలి శిలావిగ్రహాన్ని చేయించాడు. ప్రతిమ చుట్టూ కీకారణ్యం పెరిగి కుక్కుట సర్పాలు చేరాయి. అందుచేత దాన్ని కుక్కుటేశ్వరమని పిలిచేవారు. కాలక్రమాన ఆ ప్రతిమ కాలగర్భంలో కలిసిపోయిందంటారు. ఈ పోదనపురంలోని గోమటేశ్వరుని విగ్రహాన్ని చూసే నేడు విశ్వవిఖ్యాతమైన విగ్రహాన్ని చాముండరాయలు శ్రావణ బెళగోళలో ప్రతిష్ఠించాడు.

ఈ పోదన ప్రభావం వల్లనే తెలంగాణాలో జైన తీర్థంకరుల బృహత్ ప్రతిమలు కనబడతాయి. సోమదేవసూరి తెలుగుగడ్డమీద జైన గ్రంథాలు సంస్కృతంలో రాశాడు. తెలంగాణాలో మత ప్రచారం చేశాడు. దాని ఫలితంగా తెలంగాణాలో జైనం విశేషంగా వ్యాపించింది. పోటు చెరువు దగ్గర ఎన్నో జినాలయాలు, శిథిలశిల్పాలు నేటికీ కనబడతాయి ఒకనాడు అక్కడ అయిదువందల జైన బసదులు ఉండేవి. వీర శైవ విజృంభణలో దేవర దాసయ్య ఈ అయిదువందల

బసదుల్ని నాశనం చేశాడు. ఈ సంగతినే పాలకురికి సోమనాథుడు పండితారాధ్య చరిత్రలో ఇలా చెప్పాడు.

దేవర దానయ్య భావజాంతకుఁడు
దైవంబనుచు జైనతర్కాంబు సూకి
....
పొనవరి ద్రబ్బిల్ల పోల్ల చెర్వునను
వనదు పేద్దాదును ప్రచ్చపై పంచి
చెవ జివ ప్రతిమల విటలాటమాడి
యెవగునాడీ జైనులెక్కడఁ జనిరి!

(పండి. 1–పుట 680)

పోల్లచెరువు జైనులు ఎక్కడికెళ్ళారో గాని రాజరాజనరేంద్రుడు రాజ మండ్రిలో జైనులను హింసించినప్పుడు వాళ్ళు కాందిశీకులై కాకతీయుల శరణు జొచ్చారు. కాకతీయుల తొలివంశీ జైనులే. వాళ్ళ వంశపురుషుడు మాధవవర్మ యక్షేశ్వరీదేవి దయవల్ల సైన్య సంపదను పొందాడని మేదరాజు గోవిందపురం శాసనంలో ఉంది.

అష్టౌ సహస్రాణి మతంగజానా
దశాశ్వ కోటీరమితంపదాతిం
జినా జయా మాధవ చక్రవర్తీ
యక్షేశ్వరీ దత్తవరాత్సలేభే

ఈ శ్లోకంలోని యక్షేశ్వరి ఎవరైనా కాకతీయులు తొలి దగ్గర్నుంచీ దిగంబర-జైనాభిమానులని తెలుస్తోంది. దిగంబర జైనులే శాసన దేవతంలో షోడశ విద్యాదేవులను చిత్రిస్తారు (శ్వేతాంబరులు యూతవహాలు కూడా వాడరు). హేమచంద్రుడు చెప్పిన షోడశ విద్యాదేవుల పేర్లు ఇవి.

1. రోహిణి
2. ప్రజ్ఞప్తి
3. వజ్రశృంఖల
4. కులిశాంకుశ
5. చక్రేశ్వరి
6. నరదత్తా

7 కాళి
8 మహాకాళి
9 గౌరి
10. గాంధారి
11. సర్వాస్త్ర మహాజ్వాల
12. మానవి
13. వైరోట్య
14. అచ్ఛుప్త
15. మానసి
16 మహామానసిక

ఈ షోడశదేవతలే తంత్రవిద్యలో ప్రవేశించారు. పూజలు పొందుతున్నారు. కాకతీయులు పూజించిన యక్షేశ్వరి ఆదిలో చక్రేశ్వరి కావచ్చు. పద్మాక్షిగా ప్రచారం పొందింది. వరంగల్లులోని పద్మాక్షి గుడిలో ఉన్నది మాత్రం వేరే దేవత. జైన విగ్రహాలకు వేరే పేర్లు పెట్టి పూజించడం తెలుగువాళ్ళకి కొత్తకాదు. దానవులపాడులోని పార్శ్వనాథ విగ్రహానికి 'ఎల్లయ్య' అనే పేరుపెట్టి వేడు సంతానం కోసం పూజిస్తున్నారు. జానపద గేయాలు ఆ విగ్రహానికి చేసే జాతరలో వినిపిస్తాయి. ఈ పూజలు చేసేది జైనులు కాదు. జైనుల సంహారాన్ని సహించిన హిందువులే అని చరిత్రకారుడొకాయన ఎత్తిపొడుస్తున్నాడు.

దానవులపాడు నిజంగా జైనుల శ్మశానం. సల్లేఖన కోసం అక్కడ యతులు, శ్రావకులు పలుప్రాంతాలనుంచి కోరి చేరేవారు. జైనుల దృక్పథాన్ని ఖండించిన సోమదేవసూరి ఈ జైనాచారం సంగతి మర్చిపోయినట్లుంది. పరుల దోషాలను పరుషంగా ఖండించే జైనులు తమ ముప్పు కొనితెచ్చుకున్నారు. ఒక వంక వైష్ణవులు, మరొక వంక వీరశైవులు, ఇంకొక పక్కనుంచి వైదిక మతాభిమానులు జైనసంస్థ విరుచుకుపడ్డారు.

జైనదర్శనం నిరీశ్వరమైనా మతం మటుకు సంకుచితం అయింది. విగ్రహారాధన, ఆచారవిధులు, పూజలు, పురస్కారాలు అతివేలమై వేరుజైనానికి హిందుత్వానికి తేడాయే కనబడదు. జైన విశ్వాసాలు కొన్ని హిందూమతంలో కలిసిపోయాయి. కర్మసిద్ధాంతం, పునర్జన్మలో నమ్మకం మొదలైనవి జైనప్రచారం వల్లనే గట్టిపడ్డాయి. ఆంధ్రులపై జైనప్రభావం ఇంకా ఎవరూ గట్టిగా తలపెట్టని పరిశోధనా విషయం. మానవశాస్త్ర పరిశోధనా పద్ధతులపై కృషిచేస్తే తెలుగు దేశంలో జైనప్రభావం గురించి చాలా విషయాలు వెల్లడి అవుతాయి.

ఉదాహరణకు, నిత్యకల్యాణం పచ్చతోరణం అనే సామెత తీసుకుంటే ఇది జైనమత సంపర్కంవల్లనే పుట్టిందని చెప్పవచ్చు. జైన తీర్థంకరులకు కల్యాణోత్సవాలు జరుపుతారు. కల్యాణమంటే పెళ్ళి కాదు. జన్మ మొదలు కైవల్యం దాకా ఉన్న అంచెలను స్మరించే ఉత్సవాలు. జైన బసదులలో నిత్యకల్యాణాలు జరగడంవల్ల ఈ సామెత పుట్టింది. మహాశౌక శాఖ్యానం, తెలుగువాళ్ళు వర్జ్యం చూడనిదే ఏ పనీ చేయరు. ఈ విశ్వాసం యాపనీయ జైనులు ఆంధ్రులకు వదిలి పెట్టారు. లేపాక్షి చిత్రకళకు జైన చిత్రకళ ప్రోద్బలమని చరిత్రకారుల ఊహ.

తెలుగు పురుషులమీదకన్నా తెలుగు స్త్రీలమీద జైనప్రభావం ఎక్కువ వుండని నిస్సందేహంగా చెప్పవచ్చు. స్త్రీల రామాయణం పాటలలో విడ్డూరాలవలె కనబడే ఘట్టాలు చాలావరకు జైనరామాయణం నుండి సంక్రమించినవే. 'రాముడికి సీత ఏమౌతుంది?' అనే నా వ్యాస పరంపరలో ఈ విషయాన్ని నేను విపులంగా చర్చించాను. రంగనాథ భాస్కర రామాయణాలలో కనబడే అవాల్మీకాలకూ జైన రామాయణానికి సంబంధం ఉంది.

తెలుగుదేశంలో విరివిగా ప్రచారం పొందడంవల్లా, గ్రంథాలు రచించిన జైనులు తెలుగుదేశంలో నివసించడంవల్లా మహాతలవర అనే పదం జైన సూత్ర గ్రంథాలలో కనబడుతుంది. ఆచార్య హేమచంద్రుడు తన దేశీనామాలలో పేర్కొన్న వాటిలో చాలా తెలుగుమాటలు ఉన్నాయి. వీటిని తెలుగుభాషా పరిశోధకులు గుర్తించారు.

ఆంధ్రదేశంలో జైనమత చరిత్ర గురించి సమగ్ర పరిశోధనలు అవసరం. ప్రాకృత సంస్కృత జైనగ్రంథాలూ, పాశ్చాత్యులు వాటిపై రాసిన వ్యాఖ్యలూ, కన్నడ కావ్యాలూ ఏకతంగా పరిశీలించనిదే ఇది సాధ్యంకాదు. ఆంధ్ర జైనం గురించి పరిశోధించినవారిలో బ్రా॥ శేషగిరిరావుగారు ఆద్యులు. భావరాజు వేంకట కృష్ణారావుగారూ, మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు ప్రాథమిక కృషి చేశారు. శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తిగారు చాలా శ్రమించి ఎన్నేళ్ళ పరిశోధన ఫలితంగానో యావదాంధ్రదేశంలో ఉన్న జైన స్థావరాల గురించి విపుల గ్రంథం రాశారు. బి.యస్.ఎన్. హనుమంతరావుగారు తమ 'రెలిజన్ ఇన్ ఆంధ్ర' అనే గ్రంథంలో జైనమతం గురించి విస్తరించి రాశారు. ఇంకా చెయ్యవలసిన పరిశోధనలు ఎన్నో ఉన్నాయి.

ముఖంమీద కోపంకొద్దీ ముక్కు కోసుకొన్న సామెతలాగ జైనులమీద పగతో ఆంధ్రదేశం ఆనాటి సాహిత్యాన్ని అక్షరాలా మంట కలుపుకొంది. తమిళ భాషలో ఎన్నో జైన కావ్యాలు ఉండగా తెలుగులో ఏమీ దక్కలేదంటే ఆనాటి ఆంధ్రుల దురహంకారమే అందుకు కారణం.

భాష చిరిగినా చదరంత అని ఎంత విధ్వంసం జరిగినా తెలుగు జీవితంపైనా, తెలుగు సాహిత్యంపైనా జైన ప్రభావం తగుమాత్రం మిగిలిపోలేదు. తెలుగు వాళ్ళ మొదటి ఛందో గ్రంథం జైనరచనే.

ఆంధ్ర సాహిత్యం అనువాద సాహిత్యంగా ప్రారంభం కావడంచేత సమకాలిక సమాజం అందులో అట్టే ప్రతిఫలించలేదు. అయినా తొలి తెలుగు గ్రంథాలు రెండుమూడింటిలో సమకాలిక ప్రభావం కొద్దిగానైనా కనబడుతుంది మూలఘటిక కేతన, మంచెనలాంటి వాళ్ళు జీవించిన కాలంలో తెలుగుదేశంలో జైనం ఉధృతంగానే ఉంది అందుకే దశకుమార చరిత్రలో, కేయూరబాహు చరిత్రలో ఆ యిద్దరు కవులూ జైనవర్ణనలు, జైన జీవితాన్నీ పేర్కొన్నారు. కేతన నిరసనగానూ, మంచెన కొంచెం మంచిగానూ జైనులను చిత్రించారు. ఆంధ్ర ప్రాచీన శతకాలలో నేటికీ సజీవమైన సుమతీశతకం జైనరచనే అంటారు. తెలుగులో రచించిన ఏకైక జైనకావ్యం శ్రావణ బెళగోళాలో ఉందిగాని అది ముద్రణాభాగ్యం నోచుకోలేదు. ఆదిలో జైనులను నిర్గ్రంథులని పిలిచేవారు. ఆంధ్ర జైనులు మాత్రం ఇప్పటికీ నిర్గ్రంథులుగానే మాటవరసకు ఉండిపోయారు.

తెలుగు జైనులు – కన్నడ కావ్యాలు

కర్నూలు జిల్లాలోని తూర్పు కనుమలలో పుట్టి, ఒంగోలు పరగణాలో ప్రవహించి కనుపర్తి గ్రామం దగ్గర సాగరసంగమం చేసే గుండ్లకమ్మ నదిని పదకొండు వందల సంవత్సరాల కిందట గుండికనది అని పిల్చేవారు. ఆ ప్రాంతాలను కమ్మనాడులని పేర్కొనేవారు ఇది వేంగిమండలంలో ఉండేది. గుండికనది తీరాన్ని గుండికద్రు – గుండికజులని వ్యవహరించేరు. ఇక్కడ ఏడు గ్రామాలు ప్రసిద్ధాలైనాయి. ఈ సప్త గ్రామాలలో–

నిడుంగొండ, వసంతకొట్టూరు, విక్రమపురం, వంగిపర్రు అనే వాటి పేర్లు తెలుస్తున్నాయి. ఇవి అగ్రహారాలు ఇప్పటి బాపట్ల తాలూకాలోని వంగిపురాన్నే ఆ రోజుల్లో 'వంగపర్ర' అని పిలిచేవారని పరిశోధకులు నిర్ణయించారు.

వంగీపురం అగ్రహారంలో పదకొండువందల సంవత్సరాల కిందట మాధవ సోమయాజి అనే కమ్మ బ్రాహ్మణుడు ప్రసిద్ధుడు. యజ్ఞయాగాలు చేసే ఈ వైదిక సదాచారపరుని వంశంలో అభిమాన చంద్రుడనే కుమారుడు, కుమారయ్య అనే మనుమడూ, భీమనప్పయ్యలనే మునిమనుమడూ వరుసగా జన్మించారు. ముత్తాతగారైన మాధవసోమయాజి యజ్ఞయాగాలు చేసి యజన యాజనాధ్యయనాధ్యాపన దాన ప్రతిగ్రహ షట్కర్మ నిరతులై, వ్రతసోమ సంస్థలను ఆదరించిన వేదమూర్తులయితే, మునిమనుమడు భీమనప్పయ్య వైదిక మతానికి విముఖు

చయ్యారు. యజ్ఞయాగాదులలో పశుహింసను చూసి గర్హించి ఉంటారు. భూతదయాపరులయి ఇతర మతాలను వీక్షించారు. మతాలన్నిటిలో జైనమతమే తమకు తగినదని గ్రహించి దానిని స్వీకరించారు. వైదిక కర్మకాండలను వ్యతిరేకించారు.

గ్రామవాసులందరూ కలిసికట్టుగా మతాంతరులైతే ఏ ఇబ్బందీ ఉండదు. కొందరు కొందరు వ్యక్తులు విడివిడిగా వేరు మతాలకు మళ్ళితే సమస్యలు ప్రారంభమవుతాయి. వంశపారంపర్యంగా అనుసరిస్తున్న ఆచార వ్యవహారాలకూ, అనుభవిస్తున్న ఆస్తిపాస్తుల హక్కుభుక్తాలకూ అంతరాయం ఏర్పడుతుంది. కులకట్టుబాటును కాదన్నవారిని బంధువర్గం బహిష్కరిస్తుంది. కులంపోతే కూడుపోయినట్టే. ఊళ్ళో పిల్లా, నిప్పూ పుట్టవు. జైనమతాన్ని అభిమానించి అందులో చేరిన భీమనప్పయ్యకు సంగిష్టయిలో మక్కడురయింది. జీవితం దుర్భరమైంది. అగ్రహారాన్నైనా వదులుకోవడానికి అతడు సిద్ధపడ్డాడుగాని జినేంద్ర ధర్మాన్ని విసర్జించడానికి ఇష్టపడలేదు. ఆ మతం వ్యాప్తిలో ఉన్న తెలుగు ప్రాంతాలకు వలసవెళ్ళిపో దలచాడు. భార్యనూ, పుత్రుడు పద్మప్పనూ వెంటబెట్టుకొని బహుశా క్రీ.శ. 910 ప్రాంతాలలో సబ్బినాడు దారి పట్టాడు.

నేటి నిజామాబాద్, కరీంనగర్ జిల్లాల సంయుక్త ప్రాంతాలను ఒకప్పుడు సపాదలక్ష అని పిలిచేవారు. బోధన్ రాజధానిగా ఈ దేశాన్ని చాళుక్యులు పాలించేవారు. ప్రజలు తెలుగువాళ్ళే అయినా పాలకులు కర్ణాటకులు. రాజభాష కన్నడం. డెబ్బయిరెండు నియోగాల వారిలో ఎక్కువమంది కర్ణాటకం నుండి వచ్చినవారే. ఈ చాళుక్యులు ఉత్తరోత్తరా వేములవాడకు తమ రాజధానిని మార్చుకొన్నారు. అందుకే ఈ రాజవంశాన్ని వేములవాడ చాళుక్యులని చరిత్రకారులు పిలిచేవారు. లేములవాడనే వేములవాడ అని పేర్కొనడం కూడా ప్రారంభమైంది. దీనిని సబ్బినాడు అని వ్యవహరించేవారు.

భీమనప్పయ్య సబ్బినాడుకు భార్యాబిడ్డలతో వచ్చినప్పుడు దీనిని ముమ్మడి యుద్ధమల్లుడు (895 - 915) గాని, అతని కొడుకు ఇమ్మడి నరసింహదేవుడు (క్రీ. శ 915 - 930)గాని పరిపాలిస్తూ ఉండేవారు. బహుశ కుమారుడే కావచ్చు. ఇతడు మహాయోధుడు. ఇతడు రాష్ట్రకూటులకు సామంతుడేగాని సార్వభౌముడైన ముమ్మడి గోవిందునికి సాక్షాత్తూ బావమరిది. తన ఏలికతరఫున ఎన్నో యుద్ధాలలో పాల్గొన్నాడు. లాట దేశాన్ని జయించాడు. సప్తమాళవాలను భగ్నంచేసి ఆ ప్రభువులను ఓడించి వాళ్ళచేత కప్పాలు పుచ్చుకున్నాడు. పూర్వదేశాన్ని జయించాడు. గంగాతీరందాకా దిగ్విజయంచేసి గంగాతరంగాలలో తన తురంగాలను స్నానమాడించాడు. ఇతడు చాలా సామర్థ్యంగల ఏలిక.

ఆ రోజుల్లో సింగన జోయ్యలనే జ్యోతిష్య శాస్త్రవేత్త వట్టినాదులో ఉండేవారు. ఇతడు జైన బ్రాహ్మణుడు. ధార్వాడ పరిగణాలోని యణ్ణెకెర గ్రామం నుంచి వలసవచ్చి వట్టినాదులో స్థిరపడ్డాడు. ఇతని వ్యక్తిత్వాన్ని 'ఔన్నత్యం' అని పిలుస్తారు. ఈ కోవలో సింగన్నగారితో వంగిపర్రు భీమనప్పయ్యకు పరిచయం ఏర్పడింది. ఏ విద్యల్లో ఘటికుడో గాని భీమనప్పయ్య తన వైదుష్యంతో సింగన్నగారిని మెప్పించాడు. అవనితలాకాశ వ్యాప్త కీర్తిని అచిరకాలంలోనే గడించాడు. విజిగీషుమణి, గుణరత్నాకరుడూ, అజాతశత్రుసంకాశుడూ అయిన భీమనప్పయ్యను కేవలం అభిమానించటమేకాక అతడ్ని అల్లుణ్ణి చేసుకొన్నాడు. 'వబ్బెబ్బె' అనే తన కూతుర్ని కన్యాదానం చేశాడు. ఈ వెంగిపల్లి భీమనప్పయ్యకు జినవల్లభుడనే కుమారుడు కలిగాడు.

పద్మప్పన్నా, జినవల్లభుడూ ఒక తల్లి కడుపున పుట్టినవారు కాకపోయినా కలిసిమెలిసి పెరిగారు. రాజభాష కన్నడం, మతభాష సంస్కృతం, మాతృభాష తెలుగు మూడింటినీ పద్మప్పన్న క్షుణ్ణంగా చదువుకొన్నాడు. అన్నయ్యతోపాటు ఆ మూడూ జినవల్లభుడూ అధ్యయనం చేశాడు. పద్మప్పన్నను పంపనగారు అని పిలిచేవారు. ఇతనికి పేరుప్రఖ్యాతులు వచ్చాక పంపనార్యుడని గౌరవ సూచకంగా వ్యవహరించేవారు. పంపనగారికి విఖ్యాతి ఊరకే రాలేదు. తనకాలంనాటికి లభ్యమవుతున్న ఛందో వ్యాకరణ కావ్యాలంకార శాస్త్రాలన్నీ అధ్యయనం చేశాడు. కర్ణాటక కవులలో ప్రసిద్ధులైన శ్రీవిజయ, కవీశ్వర, పండిత, చంద్ర, లోకపాలాదుల పద్యకావ్యాలన్నీ పఠించాడు. విమలోదయ, నాగార్జున, జయబంధు, దుర్వినీతు అనే రచయితల గద్యరచనలను పరిశీలించాడు. పూర్వం రాష్ట్రకూట చక్రవర్తి నృపతుంగుడు (క్రీ శ 616 – 877) సరస్వతీ తీర్థావతారుడని ప్రసిద్ధిచెంది ఎందరో కవులను పోషించాడు. ఆ నృపతుంగదేవానుమతమైన కవిరాజమార్గం అనే ఛందోగ్రంథం పంపనగారికి కరతలామలకమైంది. కవితారచన నల్లేరుపై బండి నడకగా సాగింది.

తన కవిత్వం 'పరమజినేంద్ర ముఖచంద్ర వాక్చంద్రికా ప్రసర ప్రసాదోర్థం' అని పంపనగారి అచంచల విశ్వాసం. అది సూక్తి కల్లోల మాలాకీర్ణం. తాను కవితా గుణార్ణవుడు. తాను ఆచరించే జైనధర్మాన్ని చాటిచెప్పే గ్రంథాన్ని కన్నడంలో రచించదలచాడు. జినసేనుడు సంస్కృతంలో 'పూర్వపురాణం' అనే పేరుతో రచించిన గ్రంథాన్ని ఆధారం చేసుకొని 'ఆదిపురాణం' అనే ఉత్కృష్ట రచనను చేశాడు. ఈ పదహారు ఆశ్వాసాల కావ్యాన్ని మూడునెలలలో విరచించాడు. జైన తీర్థంకరులలో మొదటి వాడైన వృషభనాథుని పంచకల్యాణాలను ఇందులో సవిస్తరంగా కథనం చేశాడు.

పంపనగారు తమ ముప్పయితొమ్మిదో ఏట క్రీ. శ. 941లో ఆదిపురాణ రచనను చేశారు. ఒక్క సబ్బినాడులోనేకాక, ఉత్తర కర్ణాటకమైన పులిగెరలోనూ, బనవాసిలోనూ అతడు చాలాకాలం గడిపినట్లుంది. అది రాజనగరం. అక్కడ పంపనగారు రాచకొలువులో శాస్త్ర, శస్త్ర విద్యలలో తనకున్న వైదుష్యాన్ని ప్రదర్శించి ఉండవచ్చు. ఏమైనా పులిగెరలో చాలాకాలం ఉండటం వల్ల పంపనగారి పలుకుబడులు, ఆ 'తిరుళ్గన్నడ' పలుకుబడులుగా సందర్భోచిత పదాలుగా భాసిల్లాయి. సకలార్థ సంయుతం, ఉదాత్త వస్తు విన్యాసం, లలితపదాలు, ప్రసన్న కవితా గుణాలూ, కోమలం, సూక్తిగర్భం, మృదు సందర్భం మొదలైన కావ్య గుణాలతో హితమిత మృదు వచనుడై, ప్రసన్న గంభీర వచన రచనలో చతురుడై పంపనగారు సమస్త వివిధ బుధజన వినుతులయ్యారు. ఆ కారణంచేతనే వేములవాడ చాళుక్యులలో విశిష్ట చరిత్రగల ఇమ్మడి అరికేసరి (క్రీ శ. 930 – 936) ఆస్థానంలోనికి ఆహ్వానం వచ్చింది

ఇమ్మడి అరికేసరి గొప్ప యోధుడు. ఎన్నో యుద్ధాలలో పాల్గొన్నాడు. చాలా బిరుదులున్నవాడు. పొంబిరాంకుశ, అమ్మనగంధవారణ, గంభీర విద్యాధర, ఆరూఢ సర్వజ్ఞ, ఉదాత్తనారాయణ, పోరు త్రిగెల్వ, గుణనిధి, గుణార్ణవ, శరణాగత వజ్రపంజర మొదలైనవి అనేక బిరుదులలో ఒకటి తనకు 'గుణార్ణవ' అనే బిరుదు ఉన్నందుకు తన కవులలో శ్రేష్ఠుడైన పంపనగారికి ఆ రాజు కవితా గుణార్ణవుడనే బిరుదు ప్రదానం చేశాడు. వ్యాస విరచితమైన భారతాన్ని కన్నడంలో రచించమన్నాడు.

"కథావస్తువు పెద్దది. అందులో సమవిన్యాసం నష్టం కాకుండా సమస్త భారత కథను అపూర్వంగా చెప్పిన కవులు ఇప్పటిదాకా ఎవరూ లేరు. వర్ణనాంశాలూ, కథాంశాలూ సమంజసంగా జోడించి చెప్పగల శక్తి పంపనగారికి మాత్రమే ఉందని పండితులంతా ఏక కంఠంతో ఘోషించి స్తోత్రాలు చేస్తున్నందువల్ల ఈ ప్రబంధాన్ని చెప్పదలచుకొన్నాను" అని పంపనగారు ఆదిలోనే విశదం చేశారు (విక్రమార్జున విజయం 1–11) విపుల యశోవిశాల గుణాలు తమ కావ్యనాయకులలో ఉన్నాయని పూర్వకవులు ప్రాచీన రాజులకు ఆరోపించారు. నా సవానికి గుణార్ణవుడైన అరికేసరి పూర్వరాజుల సద్గుణాలు కలవాడు కనుక మహాభారత కథలో అతని కథను చేర్చి కిరీటితో గుణార్ణవుని పోల్చదలచాను (1–14) అని స్పష్టం చేశాడు.

"వ్యాసమునీంద్రుని విస్తారమైన వచనామృత వార్ధిని నేను ఈదుతాను. అయితే నేనా కవి వ్యాసుడననే గర్వం నాకులేదు. గుణార్ణవుని సాధుస్వభావం నా మనో మందిరంలో ప్రవేశించింది కనుక ఈ కావ్యాన్ని చెప్తున్నాను. ఈ రీతిగా

ప్రీతి ప్రదర్శన దోషమా ?" అని పంపనగారు విస్పష్టంగా ప్రశ్నించారు (1-13). అరుమదికీ, అరికేసరికీ అభేదాన్ని చెప్పినా కావ్యాన్ని ప్రసన్న కవితా గుణంతో, లలితపదాలతో చెప్పాడు.

విక్రమార్జున విజయాన్ని పంపనగారు క్రీ.శ. 945 నాటికి పూర్తిచేసి ఉంటారు. క్రీ.శ. 946 నాటి ఒక శాసనంలో ఈ కావ్యావతారికలోని అయిదు పద్యాలు ఉదాహృతాలయ్యాయి. సమస్త భారత కథా సంబంధమైన ఈ విక్రమార్జున విజయాన్ని తనపేర చెప్పినందుకు అరికేసరి పంపనగారికి సబ్బినాడు నడ్డవడుమలో ఉండే ధర్మపురాన్ని అగ్రహారంగా ఇచ్చాడు. ఇది శాసనవర్ణితమైన గ్రామం. ఈ ఊరికి ఉత్తర దిగ్భాగంలో ఉండే వృషభాద్రి మీద ఈ శాసనాన్ని చెక్కారు. భీమనప్పయ్య వంగిపర్రులోని కాకలవాటి అగ్రహారాన్ని వదులుకొని సబ్బిరాష్ట్రానికి వచ్చినా, ప్రయోజకుడైన పెద్దకొడుకు సబ్బినాడులో రాజాశ్రయముతో పాటు ఒక అగ్రహారాన్ని పొందాడు. భీమనప్పయ్యకు ఇది నిజంగా పుత్రోత్సాహం కలిగించే సందర్భమే.

భీమనప్పయ్య ద్వితీయ పుత్రుడు జినవల్లభుడుకూడా కవే. సంస్కృతాంధ్ర, కర్ణాటక భాషలలో ఇతడు చెప్పిన పద్యాలు ఒక శాసనంలో శిలాక్షరాలై నిలిచాయి. ఇతడు సమస్త సకల కళాకలాప ప్రవీణుడు భవ్యరత్నాకర గుణపక్షపాతి. ఉభయ కావ్య రచనా సమర్థుడు కవిత్వ తత్త్వ విశారదుడు రెండు చేతులా దాన ధర్మాలు చేస్తూ అపర దానకర్ణుడనిపించుకొన్నాడు. ఈ జినవల్లభుడు ప్రస్తుతం తెలుగు సాహిత్యంలో ఉపలబ్ధమవుతున్న ప్రప్రథమ రచనలో తోడ్పడ్డాడు. ఈ సంగతులు వచ్చే ప్రకరణంలో చెప్పుకొందాం. ప్రస్తుతం చెప్పుకోవలసిన ముఖ్య విషయం, ఈ జినవల్లభుడు తన శాసనంలో చెక్కించిన కందపద్యాలే తెలుగు శాసనాలలో లభించే ప్రాచీనతమమైనవి.

కందపద్యాలే తెలుగు, కన్నడ భాషలలో ఆదికవులు ఎక్కువగా మక్కువపడి వాడిన పద్యాలు. పంపనగారు తన ఆదిపురాణంలోనూ, విక్రమార్జున విజయంలో మొత్తంమీద చెప్పిన వివిధ ఛందస్సులలో పద్యాలు క్రమంగా మొదటి దాన్లో 1630, రెండవకృతిలో 1607 ఉన్నాయి వీటిలో కందాలే ఎక్కువ. ఆది పురాణంలో 950, విక్రమార్జున విజయంలో 730 కందాలను పంపనగారు చెప్పారు. ఈ పద్ధతినే తర్వాతి కవులు ఒక్క కన్నడ కావ్యాలలో మాత్రమే కాదు, తెలుగు కావ్యాలలో కూడా అనుసరించారు.

విక్రమార్జున విజయంలో పంపనగారు ఒక విషయాన్ని సగర్వంగా చెప్పుకొన్నారు. తన కృతులు అవతరించాక అవి అంతకుముందున్న కవుల కావ్య

అన్నింటినీ తొక్కి పారేశాయి (14_68) పూర్వకావ్యాలను మట్టుపెట్టినట్లే, ఉత్తరోత్తర కావ్యాలకు మేలుబంతులయ్యాయి. తెలుగు ప్రబంధాలలో మనం చూసే అనేక లక్షణాలు పంప భారతంలో కనిపిస్తాయి....పంపకవి సృష్టించిన పాత్రలు మూలభారతంలోని పాత్రలకు ప్రతిరూపాలు కావు అవి పంపకవి హృదయాన్ని ఎత్తి చూపించే మణిదీపికలు అని ఆర్ యస్ సుందరంగారు చెప్పిన మాటలు అక్షర సత్యాలు.[1] విక్రమార్జున విజయంలోని వివిధ విషయాల గురించి వీరు చక్కగా విశదం చేశారు. పంపనగారి సాహిత్య సౌరభాన్ని చూపిస్తూ తెలుగు, కన్నడ భారతాల పోలికలను జానమద్ది హనుమచ్ఛాస్త్రిగారు వివరించారు.[2] తెలుగు నాట పుట్టిన పంపనగారు తెలుగులో పుట్టిన ఎన్నో కావ్యాల రీతులకు వరవళ్ళు పెట్టారు.

"పంపకవి తండ్రితాతలు తెలుగుదేశానికి చెందినవారే కాక, తెలుగువారే అని చెప్పుకొన్నా ఫరవాలేదు. ఎందుకంటే ఈ విషయాన్ని ఖండించడానికి కూడా ఎక్కువ ఆధారాలు లేవు. అయితే పంపనగారి తల్లి మాత్రం కన్నడదేశపు ఆడపడుచే అని నిస్సంశయంగా చెప్పవచ్చు. ధారవాడజిల్లాకు చెందిన అణ్ణిగెరి జోయిసింఘుని మనుమరాలయిన అబ్బణబ్బె అన్న అచ్చగన్నడ పడుచు పంపతల్లి అని ఆర్ యస్ సుందరంగారు రాయడం విడ్డూరంగా ఉంది. పంపనగారు తన తల్లి పేరుగాని, మాతామహుని పేరుగాని చెప్పుకోలేదు. జినవల్లభుని కుర్క్యాల శాసనంవల్ల మాత్రమే సింగనజోయ్యని పేరూ, అతని కూతురు అబ్బణబ్బె పేరూ లోకానికి తెలుస్తున్నాయి.[3] ఈ శాసనాన్ని పరిష్కరించిన వేటూరి వెంకటరమణయ్యగారు తమ ఇంగ్లీషు వ్యాసంలోనూ, తెలుగు వ్యాసంలోనూ ఈ సంగతులు స్పష్టపరిచారు. జినవల్లభుడు తాను అబ్బణబ్బె కుమారుడననియు, జోయిసింఘుని మనుమడననియు, పంపని తమ్ముడననియు చెప్పుకొనియున్నాడుగదా! పంపడెప్పుడును వీరిమాట ఎత్తుకొననే లేదు. దీనికి కారణమేమి? పంపడును, జినవల్లభుడును సహోదరులు గారేమో. అబ్బణబ్బె పంపనికి సవతితల్లి యగునేమో. తత్కారణమున పంపడు అబ్బణబ్బెనుగాని, ఆమె తండ్రియైన జోయిసింఘుని (గాని) కుమారుడైన జినవల్లభునిగాని పేర్కొనియుండకపోవచ్చును."[4] వేరే ఆధారాలు దొరికేదాకా ప్రసిద్ధ చరిత్రకారుల అంచనాలు మాత్రమే అమోదయోగ్యాలు.

1 కన్నడ సాహిత్య చరిత్ర (1977). పుట 48.

2 కస్తూరి (1983)

3 ఎపిగ్రాఫియా ఆంధ్రికా — ద్వితీయ సంపుటం. పుటలు 21 నుండి....

4 'వల్లపులు—దాయత్యాలు' పుట 264.

సాహిత్య చరిత్రకారులందరూ ఆమోదించని విషయం ఇంకోటి ఉంది. అరవీటి రాజుల యుగంలో క్రీ॥ శ॥ 1560 ప్రాంతాలలో ఒక అజ్ఞాత గ్రంథ సంధాత 35 కావ్యాల పేర్లను చెప్తూ 32 మంది కవుల పద్యాలను సేకరించారు. 'పద్మకవి' రచించిన 'జినేంద్ర పురాణం' అనే కావ్యంలోంచి ఒక పద్యాన్ని ఉదహరించారు. దీనిని ఇతర పద్యాలతోపాటు వేటూరు ప్రభాకరశాస్త్రిగారు తమ ప్రబంధ రత్నావళిలో ప్రచురించారు ఆ పద్యం ఒక సీసం.

హరినిలయంబును హరినిలయంబును
  విషధరాధ్యంబును విషధరాధ్య
సన్నరోమయమును సన్నరోమయమును
  నవ విలాసమును పావన విలాస
మున్నత కరిశృంగ మున్నత కరిశృంగ
  మిందు కాంత ప్రసమిందుకాంత
సురకలసకులంబు సురకలసకులంబు
  సంతకాంత ద్యోతి సాంతకాంత
మెసవర నవశత సాహస్రయోజనోన్న
తము పదివేల యోజన అమరువలము
గలిగి కనకాద్రికి న్నూతఁ గలిగిన ధి
ప్రథితమై యొప్పు మందర పర్వతంబు

ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ప్రబంధరత్నాకరం పీఠికలో ఇలా రాశారు. "ఇందు జినేంద్ర పురాణమనియు, వాది పురాణమనియు రెండు జైన ప్రబంధము లుదహరింపబడినవి కాని వానియందలి పద్యము లెక్కువగా తెలియరావయ్యెను. ఉన్న పద్యములం జూడగా ప్రాచీనతర రచనగా దోచుచున్నది."

అయితే నిడుదవోలు వెంకట్రావుగారు మాత్రం ఈ పద్మకవి పంపన గారే అనీ, ఈ జినేంద్ర పురాణాన్ని క్రీ॥శ॥ 941 ప్రాంతాల్లో రచించారనీ భావిస్తూ తమ తెలుగు కవుల చరిత్రలో వ్రాశారు. ఈ పద్య ప్రాచీనతను సందేహించ డానికి కారణం ఇందులోని విషధర నిలయంబు, విషధర నిలయంబు అనే శ్లేషయే అని చెప్పి, ఇది చిత్రకవిత అని ఇలాంటి రచనలను నృపతుంగుడు తన కవిరాజ మార్గంలో పేర్కొన్నాడని నిడదవోలువారు వాదించారు.[5]

5 తెలుగు కవుల చరిత్ర – పుట 66

అన్నం ఉడికిందో, లేదో చెప్పడానికి ఒక మెతుకును పట్టి చూస్తే సరిపోవచ్చుగాని, ఒక కావ్యం ప్రాచీనతను అసందిగ్ధంగా తేల్చడానికి ఒక కలశమంత ఘట్టం కావలసివస్తుందేమో. పంపనగారు తెలుగులో కావ్యరచన తన యవ్వనంలో చేశారో, వార్ధక్యంలో చేశారో, అసలు చేశారో లేదో తేల్చడం కష్టం.

చరిత్రకారులు పంపనగారు తమ వార్ధక్యంలో సన్యసించారనీ, 'శివ నంది' అనే పేరు పెట్టుకొన్నారని భావిస్తున్నారు. ఇందూరు సీమలో ఉన్న బోధన్‌లో పంపనగారి సమాధి ఉంది దీనిగురించి సీతారామ జాగీర్దారుగారు ఏపి గ్రాఫియా ఆంధ్రికా, ద్వితీయ సంపుటంలో (పుట 81 నుండి) వివరించారు పంపన గారు జనన మరణాలు తెలుగుగడ్డమీదనే జరిగినా అతని కావ్యాలు ఒకనాడు కావేరీ, గోదావరుల మధ్యనున్న కన్నడనాడు సర్వత్రా ఇప్పటికే జీవిస్తూనే ఉన్నాయి.

ఇంతటి అదృష్టాన్ని ఇతర తెలుగు జైనులు ముఖ్యంగా పంపనగారి సమకాలికుడే అయిన భీమనయ్య నోచుకోలేదు. అయినా అతనుకూడా చరిత్రలో చేర్చవలసినవాడే.

అది క్రీస్తుశకం 973 ప్రాంతాలు.

వేంగీ విషయం త్రిభువనాలలో ఉపమాతీతమైన దేశం. అక్కడ వన వనమూ సంగళమై వుంటాయి ఉత్తుంగ వల్లీద్రుమాలతో అమూల్య వస్తు నిధానమైనది ఆ రాజ్యం. ఆ ధరణీవధూతిలకం, ఆ ధరణీ లలనా ముఖాబ్జం, ఆ ధరణీవనిత నవయౌవనం, ఆ ధరణీ ప్రియాకటాక్షరస విభ్రమ భ్రమణం "కమ్మనాడు" మహత్తరమై విద్యాధరలోక సమానంగా వుంది. అటువంటి అతి విఖ్యాతమైన కమ్మనాడులో "పుంగనూరు" అనే పురముంది

ఆ పుంగనూరులో ద్విజోన్నత విద్యానిధి బహుశ్రుత ప్రజ్ఞానిధి, ఉప మానాతీత ధైర్యవంతుడు, యాజ్ఞవల్క్య సద్వంశుడు కౌండిన్య గోత్రీకుడు నాగమయ్య అనే జైన బ్రాహ్మణుడు నివసిస్తూ వుండేవాడు. ఆయనకు ఇద్దరు కుమారులు పెద్దవాడు మల్లప్ప, చిన్నవాడు పున్నయ్య ఈ అన్నదమ్ములు జిన చంద్ర మునీంద్రుల శిష్యులు, క్రీస్తుశకం 973 నుండి 997 దాకా పాలించిన తైల పుని చక్రవర్తులు, మల్లప్ప జ్యోతిష్య శాస్త్రంలో భృగు, వరాహ మిహిర, శౌనక, మువంద, గార్గ్యులతో సమానుడు దానకర్ణుడు, అమ్మన భక్తుడు. అతని తమ్ముడు పున్నయ్య అన్నన భక్తుడు (అమ్మన భక్తుడు అంటే పితృభక్తి పరాయణుడు, అన్నన భక్తుడు అంటే భాతృభక్తి పరాయణుడు)

ఈ అన్నదమ్ముల గురువైన జినచంద్ర మునికి కైవల్యం సిద్ధించింది. శిష్యులు తమ గురువుగారి జ్ఞాపకార్థం వారికి అంకితంగా ఒక జైన పురాణాన్ని

తయారు చేయిద్దామనుకున్నారు. సాటి తెలుగువాడు, కన్నడంలో మేటి కవిత్వం చెప్పగలవాడూ ముఖ్యంగా జైనుడూ, జైనాగమ పురాణాలు తెలిసినవాడూ అయిన పొన్నమయ్యగారిని రప్పించారు ఆయన అప్పటికే "భువనైక రామాభ్యుదయం" అనే చంపూకావ్యం రచించి, రాష్ట్రకూట చక్రవర్తి ముమ్మడి కృష్ణుని వల్ల ఉభయ కవి చక్రవర్తి అనే బిరుదును పొందినవాడు. ఆ సంగతి ఇలా చెప్పుకొన్నాడు

భువనద కన్నడ నక్కర
గవిగళ్ సలెసాళెసోల సమూంగి త్తం
సవివేక ముభయ కవి చ
క్రవర్తి పెసరల విశాహితోష్ణం వృష్ణం [1–8]

రాష్ట్రకూట చక్రవర్తి మూడవకృష్ణుడు క్రీస్తుశకం 939 నుంచి 968 దాకా పాలించాడు. ఆ నడిమికాలంలో ఎప్పుడో పొన్నమయ్యగారు భువనైక రామాభ్యుదయం రచించి ఉభయకవి చక్రవర్తి బిరుదాన్ని పొందాడు. ఉభయభాష అంటే తెలుగు కన్నడాలూ, కన్నడ సంస్కృతాలూ కావచ్చును. పొన్నమయ్య గారికి, బహుశా నూరేళ్ళ ముందు కన్నడంలో అసగుడనే కవి కుమార సంభవ కావ్యాన్ని రాశాడు. బహుశా ఇది కాళిదాసు కుమార సంభవానికి అనువాదం కావచ్చు అసగకవిని, కాళిదాసునీ పొన్నప్పయ్యగారు కొట్టి పారేశారు.

కన్నడ గవి తయోళ నగం
గనూనార్కతి రేఖ గగ్గళం నక్కరదోళ్
ముమ్మాళ్ళ కాళి దాసం
గవ్వాల్మడి రచన యోళ్ కురుళళ నవణం [1–11]

కన్నడ కవిత్వంలో అసగుని కన్న మూరింతలు గొప్పవాణ్ణి. రచనలో ముమ్మిన్న కాళిదాసుకన్నా నాలుగింతలు గొప్పవాణ్ణి అని ధీమాగా చాటుకున్న పొన్నమయ్యగారి ధైర్యాన్ని మెచ్చుకోవాలి. ఈయన రచించిన భువనైక రామాభ్యుదయం పద్నాలుగు ఆశ్వాసాల కావ్యం చాలా అమూల్యమైనదని కవిగారి ఉద్దేశ్యం. ఒకవేళ పెంకట్టాలంటే ఆశ్వాసానికో భువనం చొప్పున జమకరితే పద్నాలుగు ఆశ్వాసాలకి పద్నాలుగు భువనాలు సరిపోతాయి.

విదిత భువనైక రామా
భ్యుదయ క్కంబెలె మాపుదంతరమింతే
పదినాల్కుం భువనంగళ్
పదువాల్కా శ్వాస రచనెగంబెలె యుక్కం [12–66]

శాంతి పురాణం

ఇంతటి ధిషణాహంకార సంభార దోహలుడైన పొన్నమయ్యగారిని రావించి మల్లప్ప, పున్నమయ్యలు తమ గురువుగారి పరోక్షంలో శాంతి పురాణం అనే జైన పురాణాన్ని రచింపజేశారు. జైన తీర్థంకరులలో పదహారవ తీర్థంకరుడైన శాంతినాథుని చరిత్రను ఈ పన్నెండు ఆశ్వాసాల చంపూకావ్యం విశదపరుస్తుంది. ఈ పురాణానికి "పురాణ చూడామణి" అనే పేరుంది. ఇది జైనులకు మాత్రమే బాగా రుచించే కావ్యం. వారికే ఇది సుబోధకంగా వుంటుంది.

శాంతిపురాణంలోని వివిధ పద్యాలవల్ల పొన్నమయ్యగారి సర్వతోముఖ ప్రతిభ కనపడుతుంది. అష్టాదశ వర్ణనలూ, నవరస పోషణ, ఛందోవైవిధ్యం, ప్రయోగదక్షత మొదలైనవి సాక్షాత్కరిస్తాయి. 1630 గద్య పద్యాలున్న ఈ కావ్యంలో 1180 కందపద్యాలున్నాయి. కందపద్యరచన పొన్నమయ్యగారికి వల్లేరు మీద బండినడక. నాలుగింట ఆగణం వాడటం, అలతి అలతి యమకాలు కందానికి అందం తెస్తాయి. కందం తర్వాత ఉత్పల చంపకాలు (మొత్తం 233) ఆ తర్వాత మత్తేభ, శార్దూలాలు (మొత్తం 157) ఓరిమిగా రచించారు. ఏ పద్యంలోనైనా ధార అనర్గళం. ఎంతో చెయ్యి తిరిగినవారి రచనగా ఏ పద్యాన్ని చూసినా స్పష్టమవుతుంది.

ఈ శాంతి పురాణాన్ని చెప్పించిన అన్నదమ్ముల్లో మల్లప్పకు అయిదుగురు కుమారులు, ముగ్గురు కుమార్తెలు వున్నారు. అందులో ఒక కుమార్తె అత్తిమబ్బె ఆహవమల్ల చక్రవర్తియొక్క పెగ్గడి రాణిపత్ని అయింది. ఈమె కుమారుడు నన్ని నారాయణుడు కూడా ఏలికఅయ్యారు. ఇందువల్ల అత్తిమబ్బె రాజమాతకూడా అయింది. రెండు చేతులా దాన ధర్మాలు చేసి "దాన చింతామణి" అనే బిరుదుకు పాత్రురాలైంది. ఈమె ఒక అపూర్వమైన దానం చేసింది.

తన తండ్రి చెప్పించిన శాంతి పురాణం శాశ్వతంగా వుండాలన్న సంకల్పంతో ఆమె ఆ సాత్విక గ్రంథానికి వేయి ప్రతికలను పుట్టించి ఆ ప్రతులను దానం చేసింది. వేయి తాళపత్ర ప్రతులను రాయించటండాలా శ్లాఘనీయమైన సత్కార్యం. అత్తిమబ్బె అనాడు అన్ని ప్రతులను రాయించబట్టే శాంతిపురాణం చాలా ప్రాచుర్యం పొందింది. పొన్నమయ్యగారి కవితను తరతరాలవారు పఠించగలిగారు. ఆయనను కన్నడ కవిత్రయంలో చేర్చగలిగారు.

పొన్నమయ్యగారిని కన్నకవి నయసేనుడు, కర్ణపార్యుడు, దుర్గసింహుడు, నేమిచంద్రుడు, రుద్రభట్టు మొదలైన కన్నడ కవులు తమ తమ కావ్యా

ంలో పూర్వకవి స్తుతిలో భక్తితో స్తుతించారు. కొందరు పంపన కవికన్నా ఈయ
ననే ముందుగా పేర్కొన్నారు.

పర్యాయ నామాలు

శాంతిపురాణం ప్రథమాశ్వాసంలోని అవతారిక పద్యాలవల్లా, చరమా
శ్వాసంలోని శివసంహారం పద్యాలవల్లా పొన్నమయ్యగారి పర్యాయనామాలు,
బిరుదులు తెలుస్తాయి. ఆయనకు పొన్న, పొన్నిగ, పొన్నమయ్య, పొన్నమార్య,
సవణ (శ్రమణ), కురుళ్ సవణ (పాదువాక్యశ్రమణ), సర్వదేవ కవీంద్ర అన
పేర్లున్నాయి. ఉభయకవి చక్రవర్తి, పొఆన్య కందాంకుర, షాపేళ కంఠీరవే
అనే బిరుదులున్నాయి. శాంతిపురాణంలోని చిట్టచివరి పద్యంలో తన "సర్వదేవ"
పర్యాయ నామాన్ని పొన్నమయ్యగారు ఇలా ఒక వృత్తంలో చెప్పారు.

సకలజ్ఞుం, కవి చక్రవర్తి,
శివచంద్రేం ద్రంగె సద్భక్తి పూ
ర్వక డిందమ్మడ భక్తిమం
తదను జాతం పున్న మం పేర్వరం
దుకరం ప్రార్థిసె శాంతినాధ
కథియం తే సద్భవం సర్వదే
వకవీంద్రుం బరెదం బుధర్ పొగర్చ్వనం
తన్నం మహోత్సాహదిం.

[12-82]

సర్వదేవారాధనం తెలుగువాళ్ళకి ఇక్ష్వాకుల కాలంనుంచీ వస్తున్న ఆచా
రమే. నాగార్జున కొండ త్రవ్వకాలలో ఒకటోట పుష్పభద్రుని, సర్వదేవుని, కార్తి
కేయుని, నవగ్రహాముల దేవాలయాలు బయటపడ్డాయి (భాషా సమితి వారి విజ్ఞాన
సర్వస్వం మూడవ సంపుటి-పుట౭౭౭) ఇక్ష్వాకుల కాలం నుంచి కమ్మనాడు చారిత్ర
కంగా ప్రసిద్ధికెక్కింది కమ్మనాడులో పుట్టిన వాళ్ళలో కొందరికి సర్వదేవుడనే
పేరు పెట్టుకోవడంలో ఆశ్చర్యంలేదు.

సర్వదేవుడు

పొన్నమయ్యగారికి సర్వదేవకవి అనే పేరున్నట్టు వారి పద్యంవల్లనే
తెలుస్తుంది. తెలుగు సాహిత్యంలో కూడా ఒక సర్వదేవుడనే కవి వున్నాడు. ౧౬వ
శతాబ్దంలోని ఒక అజ్ఞాత సంకలనకర్త వివిధ గ్రంథాలనుంచి పద్యాలు సేకరిం
చాడు. సర్వదేవుని ఆదిపురాణంలోవి పని రెండు పద్యాలను ఉదాహరించారు

కన్నడంలో కవిత్వం చెప్పిన సర్వదేవుడూ, తెలుగులో ఆది పురాణం రాసిన సర్వదేవుడూ ఒకరేనా అన్న సందేహం నేలటూరి వెంకట రమణయ్యగారికి కలిగింది. కొంపెల్ల జనార్దనరావు సంపాదకత్వాన వెలువడుతూ వుండే 'ఉదయిని' పత్రికలో సర్వదేవుని గురించి ఒక వ్యాసం రాశారు (సంచిక 5–మే 1936) అందులో ఇలా చెప్పారు.

ఆదికవి ?

"మనకు లభ్యమైన యాంధ్ర వాఙ్మయ మంతటికిని ప్రాచీనతమ గ్రంథము నన్నయభట్టు భారతమే. కాని ఇది యాంధ్రమున ప్రథమ కావ్యము కాదు. నన్నయ్యనాటికి ఆంధ్ర కవిత్వము చక్కగ పెరిగి వికసించినది.

"కావ్యరచన సర్వసాధారణముగ వలపరినగాని శాసనములను పద్య రూపముగ విరచించుట సంభవింపదు. కావున నాంధ్రులప్పటి కెన్ని శతాబ్దములకో పూర్వమే కవితానిర్మాణశక్తి కలిగియుండిరనుట సమంజసము. మరియు ఆంధ్ర దేశజులు అన్యభాషయందు ఉత్తమ కావ్యములు రచింపగలిగినప్పుడు మాతృభాష యందు కవనము చెప్పజాల కుండిరనియు, చెప్ప నుద్యమించకయుండిరనియు తలంచుట హాస్యాస్పదము.

"పొన్నడను నామాంతరముగల ఈ సర్వదేవుడే ఆదిపురాణమును తెనుగున రచించిన సర్వదేవుడని నా తలంపు. పొన్నడు వేంగీ విషయాంతర్గతం బగు కమ్మనాటి వాడగు జైనకవి సర్వదేవుడని పేరు గలిగినవాడు. సర్వదేవుడు తెనుగున జైన పురాణమును వ్రాసిన జైనకవి ఇద్దరికిని పేరొక్కటే, దేశ మొక్కటే, మతమొక్కటే, ఇద్దరును కవులు, ఇప్పటికి నా తలపున కాధార మింతియ. భావి పరిశోధన నా నమ్మకమును దృఢపరచగలదని ధైర్యము కలదు."

తెలుగులో నన్నయ్యగారికి ముందు గ్రంథరచన చేసిన ఇంకొక కవి లేకపోలేదు ఆచార్య దివాకర్ల వెంకటావధానిగారు తమ ప్రాఙ్నన్నయ యుగంలో ఈ కవి పేరును చాలాసార్లు స్మరించారు ఇతర సాహిత్య పరిశోధకులు కూడా ఇతనిపై రాశారు.

ఆంధ్రసాహిత్యంలో సర్వదేవుడనే ఒక కవి ఉన్నాడు. ఇతడు ఆది పురాణం, విరాటం అనే రెండు కావ్యాలను రాశాడని చెప్తూ, వాటినుంచి మచ్చుగా మూడు పద్యాలను ఒక అజ్ఞాత సంకలనకర్త ఉదహరించాడు. పెదపాటి జగన్న అనే మరో సంకలనకర్త సేకరించిన పద్యాలతో కలిపి ఈ అజ్ఞాత సంకలనకర్త ప్రోగుచేసిన "ఉదాహరణ పద్యాలను" వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ప్రబంధ రత్నావళి అనే గ్రంథం రూపంలో ప్రచురించారు (1918). దీని పీఠికలో ప్రభాకరులు ఇలా రాశారు :

"ఇంతవరకు నాంధ్రభాషలో కవిజనాశ్రయము తక్క జైన ప్రసక్తమగు కబ్బము కానరాలేదు. ద్రవిడ, కర్ణాటకభాషలలో జైనకృతులు పెక్కులున్నవి. ఇందు (ప్రబంధరత్నావళిలో) జినేంద్ర పురాణమనియు, నాది పురాణమనియు రెండు జైన ప్రబంధము లుదహరింపబడినవి. కాని, వాని యందలి పద్యము లెక్కువగా లేకపోవటమయ్యెను. ఉన్న పద్యములు కూడగా ప్రాచీనతర రచనముగా దోచకున్నవి." (పుట XXVII)

పైన చెప్పిన గ్రంథాలలో జినేంద్ర పురాణాన్ని పద్మకవి రచించాడు. ఆదిపురాణాన్ని సర్వదేవుడు అనే కవి చెప్పాడు. ఈ సర్వదేవుడు ప్రాచీనుడా? ఇది ఇప్పటికీ తేలని ప్రశ్న. నేను సమగ్రాంధ్ర సాహిత్య రచన చేస్తున్నప్పుడు సర్వదేవుని కాల నిర్ణయ సమస్య ఎదుర్కొనవలసి వచ్చింది. "వేటూరివారు ప్రాచీనతరము కాదన్న పద్యాలను రాసినవాడు అర్వాచీనుడే యగును" అని భావించి రాయలయుగంలోని సర్వదేవునికోసం గాలించాను.

మన సాహిత్యంలో మలయమారుతం సర్వన్న, కాసె సర్వప్ప అనే ఇద్దరు కవులు తప్పించి "సర్వ" అనే పదం పేరుతో ఉన్న మరోకవి కనిపించ లేదు. సర్వన్న భాగవతం షష్ఠస్కంధం రాసినవాడు. సర్వప్ప చారిత్రక కావ్య కర్త. "ప్రతాప చరిత్రం", "సిద్ధేశ్వర చరిత్ర" అనే రెండు చారిత్రక కావ్యాలను రాశాడు. మన కావ్యాలలో కవులు తమ తాత తండ్రుల పేర్లను చెప్పుకొంటారు. ఇలాంటి వంశవర్ణనలో ఎవరైనా సర్వకవి దొరుకుతాడా అని వెదికాను. లింగమ గుంటరామయ్య అనేకవి అనంతశాసన మాహాత్మ్యం, చతుర్వాటికా మాహాత్మ్యం అనే రెండు కావ్యాలు రాశాడు. అందులోని మొదటి కావ్యంలో తన తాతగారిని ఇలా స్తుతించాడు.

"భవ్య భాగీరథీ నది ప్రాణవిభుడు
సుమతి యన్నయ రామలక్ష్మణుల తండ్రి
మహిత విద్యుడు మత్పితామహుడునైన
సర్వకవి సార్వభౌముని సన్నుతింతు."
[అర్. 677]

అవతారికలో ఇలా తాతగారిని పద్యాలలో స్తుతించడమే కాక ఆశ్వాసాంత గద్యలో కూడ వారి పేరును చెప్పుకొన్నాడు.

"ఇది శ్రీమచ్చాతుర్వాటి రామచంద్ర వరప్రసాద లబ్ధకవితా విచిత్ర సర్వయామాత్య పౌత్ర లక్ష్మయామాత్యపుత్ర విబుధజన విధేయ లింగమ కూట రామయ నామధేయ ప్రణీతంబైన వాయుపురాణ లక్ష్మీ సంహితోక్తానంద కానన మాహాత్మ్య ఖండంబునందలి పంచమాశ్వాసము"

[ఆర్. 677]

ఈ లింగమకుంట రామయ్య మరెవరో కాదు. సాక్షాత్తూ తెనాలి రామకృష్ణుని అల్లుడు. ఈ రామయ్య తాతగారు రామకృష్ణునికి ఒక్క తరం పెద్దవాడు. ఇతడే సంకలనకర్త చెప్పిన సర్వదేవుడనుకొన్నాను. అనుకోవడమే తడవుగా తడుముకోకుండా లింగమగుంట సర్వకవి అనే శీర్షికతో రెండు పుటల వ్యాసం రాసి సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యం ఎనిమిదవ సంపుటంలో 'తెనాలికవులు – బంధువులు' అనే శీర్షికలో చేర్చాను (నవాబుల యుగం. పుటలు 181, 182)

శైవులు, వైష్ణవులు, జైనులు

ఇది తొందరపడి చేసిన పని. "సర్వదేవుడు" అనే అర్వాచీన కవి కోసం గాలించి గుర్తించినేనే తప్ప అతడు ఆదిపురాణం అనే జైన గ్రంథాన్ని రాసి వుంటాడా అని లోతుకు వెళ్ళి ఆలోచించలేదు తెనాలివారు, లింగమగుంట వారూ ఆదిలో శైవులు. తర్వాత వైష్ణవం పుచ్చుకున్నారు. లింగమగుంట సర్వకవి భార్య పేరు భాగీరథి. పెద్దకొడుకు పేరు బసవన్న. ఈ పేర్లు శైవసంబంధాలను చూపెడుతున్నాయి. సర్వకవి మనుమడు రామయ్య వీరవైష్ణవుడు. శైవక్షేత్రమైన కాశిని వైష్ణవక్షేత్రంగా ప్రస్తుతించాడు.

శైవులంటూ, వైష్ణవులంటూ జైనులంటే పడదు వరిగడ్డి వేస్తే భగ్గున మండుతుంది. అటువంటప్పుడు లింగమగుంట సర్వకవి ఆదిపురాణం ఎలాగ రాస్తాడు? రాయడానికి ఆస్కారం లేదు అయినా 18వ శతాబ్దంలో పింగళి ఎల్లన, సంగనగిరి ఆనందయ్య అనే కవులు బ్రాహ్మణులై వుండి క్రైస్తవ కావ్యాలు రాయలేదా? బహుశా ఈ ఉదంతాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకొనే లింగమగుంట సర్వకవి ఆదిపురాణం రాశాడని నేను పొరబడి వుండవచ్చు. అదీకాక పెదపాటి ఎర్రన అనే మరొక అర్వాచీనుడు మల్హణ చరిత్ర అనే కావ్యంలోని పూర్వకవి స్తుతిలో సర్వదేవుణ్ణి స్తుతించాడు. పెదపాటి ఎర్రన్నకు ఒకటి, రెండు తరాల ప్రాచీనుడుగా లింగమగుంట సర్వకవి ఒక్కడే కనబడుతున్నాడు. సర్వదేవుడు అత్యంత ప్రాచీన కవి అని నమ్మలేక ఇన్ని సాకులు వెతుక్కోవలసి వచ్చింది.

ఒక సీసం

అప్పటికన్నా మరొక పెద్దసాని కూడా లేకపోలేదు. అజ్ఞాత గ్రంథ సంకలనకర్త సర్వదేవుని విరాటంలోనిదంటూ ఒక సీస పద్యాన్ని కూడా ఉదహరించారు.

కుక్షిరసాబ్ధి సీరెత్తిదోయని పది
మాహించి యుర్వీశులారయుంత
నీరసంపు పుడమికి పరిహారంబగు రసా
యనము మీదికి చిత్త మరుగకుండ
ఆచిరి దేహము సాధించు సిద్ధరసంబు
కందువ యెచ్చోటి కందళుండ
వాయువు చిరస్థాయిగా జేయును
దారసంబు వేద్యుత గలలకుండ
సకల జనులకు సంకేతహాసమందు
పేర్చియున్నంటి దుమలోన గూర్చితెచ్చి
సంచితంబులుగా సంగ్రహించె ననగ
చావిత జలములై పురసరోవరము వొప్పు

[ప్రబంధరత్నావళి – 484]

ఈ సీస పద్యాలలోని ఛందశ్శిల్పం ప్రాచీన లక్షణాలతో లేదు. మన సాహిత్యంలో కనబడే మొట్టమొదటి సంపూర్ణ సీస పద్యం. చాళుక్య భీముని ధర్మవరం శాసనంలోనిదే (క్రీ. శ. 9వ శతాబ్ది).

ఇందులో సర్వత్ర ప్రాసయతినే పాటించారు. నన్నయ్యగారి భారతం లోని సీసపద్య రచనలో కొన్నిగట్టి నియమాలువున్నాయి పద్యాన్ని ప్రాసయతితో మొదలుపెడితే అంతటా దానినే కొనసాగించడం. యతితో మొదలుపెడితే సర్వత్రా దానినే పాటించడం, యతి, ప్రాసయతి ఒకదాని తర్వాతఒకటి వివిధ పాదాలలోవాడడం మొదలైనవి నన్నయ్యగారి నియమాలు. అత్యంత ప్రాచీన సీసపద్య రచనలో ఇటువంటి పట్టింపులు తప్పనిసరి.

కఠిన నియమాలు

అజ్ఞాత సంకలనకర్త ఉదహరించిన సర్వదేవుని విరాటంలోని సీస పద్యంలో ఈ కఠోర నియమాలు లోతుగా వెళ్ళకపోతే కనబడవు. మొదటి

పాదంలో అంతటా యతి వుంది. సరే, రెండో పాదం ప్రథమ దళంలో ప్రాసయతి, ద్వితీయదళంలో యతి కనబడుతున్నాయి. మూడవపాదంలో తలక్రిందులుగా యతి, ప్రాసయతి వున్నాయి. నాల్గో పాదంలో మళ్ళా దాన్ని తారుమారు చేసి ప్రాస యతి, యతి వున్నాయి. ఎత్తుగీతిలో మొదటి పాదంలో యతి, మిగతా మూడు పాదాలలో ప్రాసయతి కనబడుతున్నాయి (షరా : ఎత్తుగీతి ఆఖరి పాదంలో ధావిత — వరము అనే పదాలున్నాయి. పాఠాంతరముంటే అందులో ప్రాసయతి ఉండొచ్చు.)

పన్నయ్యగారి సీస పద్యాలను విశ్లేషించి వారు పెట్టుకున్న నియమాలను గిడుగు సీతాపతిగారు 1922లో బేరీజు వేశారు. అందులోని ప్రమాణాలన్నిటిని పరిశీలిస్తే ఒక "మెథడ్" కనబడుతుంది. ఈ సర్వదేవుని సీస పద్యాలలో కూడా ఒక ప్రణాళిక లేకపోలేదు. ఈ సీస పద్యంలో—

మొదటిపాదం
సర్వయతి
రెండోపాదం
ప్రాసయతి — యతి
మూడోపాదం
యతి — ప్రాసయతి
నాల్గోపాదం
ప్రాసయతి — యతి
ఎత్తుగీతి ఒకటో పాదం
యతి
రెండు మూడు పాదాలు
ప్రాసయతి
నాల్గో పాదం
యతి

అంటే సర్వదేవుడు కూడా కొన్ని నియమాలు పెట్టుకొనే సీసరచన చేశారు. అందుచేత ఇది ప్రాథమిక రచన కాదని కొట్టి పారెయ్యకూడదు. చాళుక్య భీముని ధర్మవరం శాసనంలో సీసపద్యంకన్నా ప్రాచీనమైనది ఒకటుంది. అది గుణగవిజయాదిత్యుని కందుకూరు శాసనంలో ఉంది (క్రీస్తు శకం 860). అయితే ఇది శిథిలమై సంపూర్ణ పాఠం దొరకదు. దొరికినంత మట్టుకు చూస్తే

మొదటి పాదం రెండు దళాలలో యతి, రెండు మూడు పాదాల రెండు దళాలనూ ప్రాసయతి, మూడవ పాదంలో విహాళా రెండు దళాలలోనూ యతి కనబడు తున్నాయి. ఏ ప్రభుగీతి రమారమి శిథిలమైంది.

జైన కవి

సర్వదేవుడు ఈ విరాటంలోని సీసంలో ప్రాచీన సీసవచనా నియమా లకు దగ్గరగానే ఉన్నాడు విశ్లేషించి చూడకుండా రచన ప్రాచీనతరం కాదని నిర్ణ యించకూడదు.

లింగమగుంట సర్వకవి వైష్ణవుడైన శైవుడు కనుక అతడు జైన గ్రంథమైన ఆదిపురాణం రాయడానికి వీల్లేదు. అతడు శైవుడిగానే వుండి, అతని మనుమడు మాత్రం వైష్ణవుడయినా ఆ సంగతి ఈ విషయానికి అడ్డురాదు. శైవులు, జైనులకు బద్ధ శత్రువులు. సర్వదేవుడనే జైన కవే ఆదిపురాణం కర్త అని నిస్సం దేహంగా చెప్పవచ్చు. అతని విరాటంలోని సీసపద్యంలోని ఛందో నియమాలు కూడా అతని ప్రాచీనతకు నిదర్శనాలు.

సరే సర్వదేవుడనే జైన కవి ఒకడున్నట్టు తెలుస్తుంది. అతడు ఎప్పటి వాడు? ఎక్కడి వాడు? తల్లిదండ్రు లెవరు? మొదలైన ప్రశ్నలు ఉదయిస్తు న్నాయి.

సర్వదేవుడే పొన్నమయ్యగారని వేలూరి వెంకట రమణయ్యగారు ఎప్పుడో 1936 లోనే సప్రమాణికంగా నిర్ణయించారు. తరువాత 1966 లో కూడ కొంత పరిశోధనచేసి ఆ నిర్ణయాన్ని నిడదవోలు వెంకటరావుగారు సమర్థించారు.

తెలుగు ఆదిపురాణంలో సర్వదేవుడు వ్రాసిన కందపద్యం ఒకటి అజ్ఞాత సంకలనకర్త ఉదహరించారు.

హరి పీఠమణి నిరాతత
సురుచిర గోపురము లగిలిచూచిత మిన్ప్రా
కరుడు విభుంతుర మంతలి
పరిశంకం జేసి పురము జనదోయుప్

(ప్రబంధ రత్నావళి 8-468)

పంపకవి కన్నడంలో రచించిన ఆదిపురాణంలో సరిగ్గా ఇలాంటి పద్యమే వుంది.

కాళీ హరి నీలమణితిశిర
తాళీ సౌధద్రుమెయ రాహుగ్రస్తగిరిద్ధ
టాళీ గెగళ్లి నాదెయ
మాళీదంచెరము వడెవంది వనం
హరినీలమణిరాహూంపు (విభుంభుర)

మొదలైన శబ్దసామ్యాలను, భావసామ్యాలను విడదీసోలు వారు గమనించమన్నారు. తెలుగులో సర్వదేవునివి కూడే పద్యాలు దక్కాయి. అందులోని ఒక పద్యం కన్నడ సంబంధాన్ని చూపెట్టింది.

పొన్నమయ్యగారికి "హరినీల" అనే పదంతో కందపద్యం రాయటం అలవాటే అని కాంతి పురాణంలోని ఇంకో రెండు కంద పద్యాలు రాశాలా.

(2_87,6_142)

తెలుగులో వెలసిన ఆదిపురాణం దొరికితే పొన్నమయ్యగారు మన ఆదికవి అవుతారు. లేకపోతే ఆదికవి అభ్యర్థిగా మిగులుతారు.

నన్నయ్యగారికి ముందు కవులున్నారే తప్ప కావ్యాలు దొరకలేదన్న సమ్మతంతో సర్వదేవుణ్ణి సరిగ్గా అంచనా వేయకపోతే అది చరిత్రకే హాని.

మల్లియరేచన

కన్నడ సాహిత్యంలో ఆదికవి పంపన్నగారూ, ఆతని తమ్ముడు జినవల్లభుడూ వేములవాడలో ఉంటున్న కాలంలోనే, క్రీ. శ. 940 ప్రాంతాలలో, మల్లియరేచన అనే తెలుగుకవి జీవిస్తూ ఉండేవాడు. అతడు కేవలం కవి మాత్రమే కాదు, కవిజనాశ్రయుడు. ఎందరో కవులను పోషించగలిగినంత శ్రీమంతుడు, శిష్టామరతరువు. పంపనగారు, జినవల్లభుడిలాగ ఇతడు కూడా జైనుడు సాధారణ జైనుడు కాదు. శ్రావకాభరణుడు. జైనాగమాలూ, సమయచతుష్టయాన్నీ చదువుకొన్నవాడు. వాదీంద్ర చూడామణి శిష్యుడు. జినమతహితుడు జగద్గీతకీర్తి.

ఆ రోజుల్లో సబ్బినాడులో ఎందరో సంస్కృత, కర్ణాటక భాషా కవులు ఉండేవారు. యశస్తిలక చంపూ, నీతి వాక్యామృతం వంటి గ్రంథాలు రచించిన సోమదేవసూరి ఏ గ్రంథాలు చెప్పారోగాని కాళపీయు, విద్యారాశి, వ్యాఖ్యానికర్త్రారక, విచ్ఛిన్నభట్ట మొదలైన సంస్కృత కవులు విలసిల్లిన కాలమదే. వారంతా రాజధాని నగరమైన వేములవాడలో మెలగినవారే. ఆ నగరంలో సర్వశాస్త్ర అభిజ్ఞుడూ, విమల యశోభాసుర చరితుడూ అయిన మల్లియ రేచనవల్ల ఉచిత సత్కా-

రాలు పొందినా పొందకపోయినా అతడు సార్వజనంలో ధీనిధి పురుషుడని పేరు ఉంటాడు. వాళ్ళ కావ్యాలను మల్లియరేచన అంకితం పొంది ఉండొచ్చు.

పంపనగారితో ఎటువంటి పరిచయముందో తెలియదుగాని వారి సవతి తమ్ముడైన జినవల్లభునితో మల్లియరేచనకు ప్రగాఢమైన స్నేహబంధముంది. వాళ్ళిద్దరూ ప్రాణ సమాన మిత్రులు. జినవల్లభుడు తాను వాగ్వధూవర వల్లభుడనని చెప్పుకొన్నాడు. ఇతడు సకల కళా ప్రవీణుడు, భవ్య రత్నాకరుడు. గుణపక్షపాతి చతుర కవిత్వ రచనలో సుప్రసిద్ధుడు. బహువిధముల కావ్యాలు రచించడం లోనూ, కవిత్వ తత్త్వం తెలుసుకొని విమర్శించడంలోనూ, సత్పురుషులకు విద్య నేర్పడంలో, శ్రావ్యంగా సంగీతం పాడడంలో, రాగయుక్తంగా చదవడంలో జిన వల్లభునికి ఉన్న శక్తి సామర్థ్యాలు ఇలలో సాటిలేనివని తానే చెప్పుకొన్నాడు.

ప్రాణ సమానమిత్రులైన మల్లియ రేచనా, జినవల్లభుడూ తమ కాలం నాటి సాహిత్య వ్యవస్థ గురించి ఎన్నో విషయాలు చర్చించుకొన్నారు. సంస్కృతం లోనూ, కన్నడంలోనూ కావ్యాలున్నాయి లక్షణ గ్రంథాలున్నాయి. తెలుగులో కూడ సాహిత్యరచనలు లేకపోలేదు. పొన్నమయ్యగారు సర్వదేవుడనే తమ బిరుదు నామంతో తెలుగులో ఆదిపురాణం రచించారు. శాసనకవులు వివిధ ఛందస్సులు వాడుతూ తెలుగు పద్యాలు రాస్తున్నారు. ముదిగొండ చాళుక్య నృపులలో ఒకడైన కుసుమాయుధుడు (క్రీ. శ. 870-895) పాలిస్తున్నప్పుడు శాసనాలలో చక్కని వచన రచనలు కూడా వెలువడుతున్నాయి. సంస్కృత, కర్ణాట భాషలలో ఉన్నట్టే తెలుగులోకూడా ఒక లక్షణ గ్రంథం అవసరమని భావించారు.

మల్లియరేచన తాను ఎలాగూ కవిజనాశ్రయుడు కనుక తన పేరనే 'కవి జనాశ్రయం' అనే ఛందోగ్రంథాన్ని రచించాలనుకున్నాడు. ఆ రచనలో తాను తోడ్పడతానని జినవల్లభుడు చెప్పాడు. మల్లియరేచనకు శ్రావకాభరణుడనే బిరుదు ఉన్నట్టే జినవల్లభునికి వాచకాభరణుడనే బిరుదు ఉంది. ఇద్దరి తండ్రుల పేర్లూ భీమనలే. ఎటొచ్చీ రేచన మాత్రం భీమనాగసుతుడు. జినవల్లభుడు పంపనగారి తమ్ముడు. తమ ఇద్దరి గురించే రేచన తన గ్రంథంలో మొదటనే ఇలా చెప్పాడు.

పరగిన విమల యశోధా
సురనిరతుడు భీమనాగసుతు డఖిలకళా
పరిణతుడయ్యును భూసుర
వర ప్రసాదోచిత ధ్రువ శ్రీయుతుడై

ఈ పద్యం రేచన తనగురించే చెప్పుకొన్నాడని వివరంగా తేల్చడానికి

గ్రంథంలో తనను తాను 'జననుత భీమ తనూజా!' అని పిలుచుకొన్నారు.[1] తాను 'పరీగ్వంశ చూడామణి' కాబట్టి తనకు భూసురవరాలు కావాలి. ఈ భూసురులు జైన బ్రాహ్మణులు. జైనంలో కూడా వర్ణాశ్రమ ధర్మాలు వచ్చి చోటు చేసుకొన్నాయి.

తాను 'పరీగ్వంశ చూడామణి' కాబట్టి తనకు భూసురవరాలుకావాలి. ఈ భూసురులు జైన బ్రాహ్మణులు. జైనంలోకూడా వర్ణాశ్రమ ధర్మాలు వచ్చి చోటు చేసుకున్నాయి.

తన గురించి చెప్పుకొన్నాక జినవల్లభుని గురించి, తన కావ్యరచన గురించి రేచన ఇలా చెప్పారు

అనమాన దాశరథి తన
య నయాంభోనిధి వాచకాభరణుడు ప్రా
జ్ఞ నమాన మిత్రుడీ కృతి
కి సహాయుడుగా సదాత్త కీర్తి ప్రీతిన్.
అనవద్య కావ్యలక్షణ
మొనరగా గవి జనాశ్రయుండు మల్లియ రే
చన సుకవి కవిజనాశ్రయ
మను ఛందము తెనుగు బాస నరుదుగ జెప్పెన్.

ఈ రెండు పద్యాలలోని విషయాలూ ఆశ్చర్యకరాలు. ఈ ఛందం అనువైనదే, అపూర్వమైనదే. అంతదాకా తెలుగులో తెలుగు కవిత్వం గురించి ఛందో గ్రంథం చెప్పలేదు. జినవల్లభుడు విశేషంగా అపర దానకర్ణుడే. అతడు కుర్క్యాల గ్రామం దగ్గరున్న బొమ్మలగుట్టమీద ఇరవైనలుగురు జైన తీర్థంకరులలో అత్యంత ముఖ్యుల బింబాలను, చక్రేశ్వరదేవి మూర్తినీ చెక్కించినాడు. త్రిభువన తిలకమనే చైత్యాలయాన్ని కట్టించాడు. తన అన్నగారైన పంపనగారి పేరిట కవితాగుణార్ణవ మనే చెరువును త్రవ్వించాడు. మదన విలాసమనే వనాన్ని నిర్మించాడు. ఈ దానా లన్నింటినీ వివరిస్తూ ఆ బొమ్మలగుట్టమీదనే ఒక చాలా పెద్ద శాసనాన్ని చెక్కించాడు.[2] ఇది అద్భుతమైన శాసనమే. ఇందులో సంస్కృతాంధ్ర కన్నడ భాషలలో

---

1 జననుత భీమ తనూజా!
ననయార్జిత విభవ తేజ! సుభగమనోజా!
వినుత విశిష్ట నమాజా
యన సంజ్ఞ ప్రాసమగు వహార్పతి తేజా
(కవిజనాశ్రయము. సంజ్ఞాభిషేకం.)

2 ఇన్‌స్క్రిప్షన్స్ ఆఫ్ ఆంధ్రప్రదేశ్ — కరీంనగర్ డిస్ట్రిక్టు, సంపాదకుడు — పి. వి. పరబ్రహ్మశాస్త్రి పుట 10 నుండి.

గద్యపద్యాలున్నాయి. ఈ శాసనంలోనే తనకు 'వాచకాభరణుడ'నే బిరుదున్న సంగతిని జినవల్లభుడు ఇలా చెప్పుకొన్నాడు.

అజస్ర జినవందనా గత మునీశ్వర శ్రావక వ్రజా స్తవ
రవ ప్రతిధ్వనిత శబ్ద కోలాహలై:
అధిష్ఠిత దిగంబరో వృషభశైల ఏష స్వయం
పరం వదతి వాచకాభరణ కీర్తి మాకాలత:

ఈ సంస్కృత శ్లోకంలో తనకున్న వాచకాభరణుడన్న బిరుదును చెప్పుకొంటే మూడు తెలుగు కంద పద్యాలలో తన దానధర్మాల సంగతి ఈ శాసనంలోనే ఇలా చెప్పుకొన్నాడు.

జిన భవనము లెత్తించుట
జిన పూజల్ సేయుచున్న జినమునులకు న
త్తిన యన్న దానమీవుట
జినవల్లభు బోలగలరె జిన ధర్మపరుల్.
దినకరు సరి వెల్గుదుమని
జినవల్లభు నొట్టి వెత్తు జిత కవిజనమున్
మనుజుల్ గలరే ధాత్రిన్
వినుతిప్పుదుమని యవ్వృత విబుధ కవీంద్రుల్.
ఒక్కొక్క గుణము కల్గుదు
రొక్కటగా కొక్క లక్క లేరెవ్వరికిన్
లెక్కింప నొక్క లక్కకు
మిక్కిలి గుణ పక్షపాతి గుణ మణి గణముల్.

ఈ మూడు కంద పద్యాలనూ చెప్తున్నప్పుడు జినవల్లభుడు తాను తెలుగు పద్యాలను చెప్తున్నానని మొదట్లో జాగ్రత్తపడ్డాడు. తెలుగు కవితా సంప్రదాయాలను పాటిస్తూ యతిప్రాసలను కరెక్టుగా పాటించాడు. తీరా చివర పద్యం చెప్తున్నప్పుడు ఆ సంగతి మరచిపోయి కన్నడ కంద పద్యంలో లాగ ఒక్క ప్రాసనే పాటించాడుగాని యతిని విస్మరించాడు. కన్నడంలో యతి పట్టింపులేదు. తెలుగులో రెండూ తప్పనిసరిగా ఉండాలి. అందుకే మల్లియ రేచన ఇలా లక్షణం చెప్పాడు.

వినఁ గ్రొవ్వాద్యక్షర
ములు వళ్ళగున్ ద్వితీయములు ప్రాసకృన్
నెలకొని తను తను పారం
బుల యతి పైవన్న పాదముల ప్రాలదురున్

ఈ వళ్ళలో స్వరవళ్ళు, వర్గవళ్ళు, వరసవళ్ళు, ఎక్కటివళ్ళు అనే నాలుగు రకాలున్నాయని రేచన విశ్లేషించి చెప్పారు. ఏ లక్షణ కర్తయినా వరే తనకు పూర్వులు చెప్పిన వాటిని అష్యాలుగా తీసుకొని వాటిలోని సంప్రదాయాలను లక్షణాలుగా చెప్తారు. మల్లియరేచన అందుకే 'పూర్వశాస్త్రోక్త విధి' ని ఈ వళ్ళ గురించి చెప్పారు. తాను ఏయే పూర్వశాస్త్రాలు చూశాడో గాని రెండింటిపేర్లే సందర్భాన్నిబట్టి ఇలా చెప్పారు.

అర్థసమ వృత్తాధికారంలో ఇలా చెప్పారు.

ఇప్పాటి దొల్లి పింగళాఖ్యు
చెప్పిన క్రియ దప్పకుండ తెలుపలరంగా
జెప్పుఁబడి వళ్ళ ప్రాసలు
తప్పక యర్థసమ వృత్త తతి విదితము గాన్

తెలుగు ఛందో గ్రంథాలలో కవిజనాశ్రయం మొట్టమొదటిదైతే, భారతీయ ఛందో గ్రంథాలన్నింటిలో 'పింగళఛ్ఛందమే' ప్రథమమైనది. ఇది సంస్కృతంలో వైదిక, లౌకిక వాఙ్మయాల ఛందస్సులను సూత్రీకరించి చెప్తుంది. ఈ సూత్రాలకు హలాయుధభట్టు తన వార్తికాన్ని రచించారు. అత్యంత ప్రాచీనమైన పింగళఛ్ఛందం మొదలుకొని ఎన్నో లక్షణ గ్రంథాలను మల్లియరేచన చూసి ఉంటారు. దోషాధికారంలో ఇంకో ప్రామాణికుని పేర్కొన్నారు.

జయదేవాదిఛ్ఛందో
నయమున సంక్షేపరూపనం తెలుపగ మ
ల్లియ రేచన సుకవిజనా
శ్రయుఁడీ ఛందంబు జెప్పె జనులకు దెలియన్

ఈ పద్యంలో రేచన పేర్కొన్న జయదేవుడు ఏ జయదేవుడో తెలియదు. సంస్కృత సాహిత్యంలో ముగ్గురు జయదేవులు కనబడుతున్నారు. ప్రసన్న రాఘవ నాటక కర్తగా ఒక జయదేవుడు, శృంగార మాధవీయ చంపూ ప్రణేత అయిన ఇంకొక జయదేవుడు, సుప్రసిద్ధమైన గీతగోవిందాన్ని అష్టపదులుగా రచిం

చిన మరొక జయదేవుడూ ఉన్నారు. ఈ చివరి జయదేవుడే చంద్రాలోకం, రతి మంజరి, తత్త్వ చింతామణి, కారకవాదము అనే గ్రంథాలు కూడా వ్రాశాడు. అయితే ఇతడు రేచనకు బాగా అర్వాచీనుడు. ఛందో గ్రంథం చెప్పిన జయదేవుడెవరూ కన బడరు. మరి రేచన ఎందుకు చెప్పాడు.

తెలుగులో ఛందోగ్రంథాలను రచించిన వారిలో దమారము కట్టకడపటి వాడు కస్తూరి రంగయ్య (క్రీ. శ 1740 60) తన ఆనంద రంగరాట్ఛందంలో ప్రాచీన ఛందో గ్రంథకర్తలను ఇలా పేర్కొన్నాడు.

చను పుత్తను గండా ఖా
ర్వణ హేమమదనంత సుకవి రాతన జయదే
వసుత శ్రీధర గోక
ర్ణ సీల కంఠాది భీమన చ్ఛందంబుల్ (1-8)

ఈ గ్రంథకర్తలలో చాలా మంది రేచనకు అర్వాచీనులే. అందుచేత రేచన పేర్కొన్న జయదేవాదులలో ఆదుల ఎవరో ప్రస్తుతానికి తెలియని సంగతే. లభ్యమవుతున్న ఛందోగ్రంథాలలో కవిజనాశ్రయమే ప్రాచీనతమమైనది. కస్తూరి రంగయ్య మల్లియరేచనను, కవిజనాశ్రయాన్ని జ్యోతిగా పేర్కొనకున్నా ఈ ఉదాహృత పద్యంవల్ల తేలవచ్చునుగాని, భీమన ఛందం అన్నమాట పూర్తిగా కవిజనాశ్రయానికే వర్తిస్తుంది. మన సాహిత్యంలో తర్వాతి లాక్షణికులు అనంతుడు, చిన్నకోల పెద్దన, వెల్లంకి తాతంభట్టు, లింగమగుంట తిమ్మన, అప్పకవి, కస్తూరి రంగకవి మొదలైన వాళ్ళందరూ ఈ కవిజనాశ్రయాన్ని చదివిన వాళ్ళే. ఇందులోని పద్యాలకు పద్యాలు వాడుకొన్నవాళ్ళే ఈ గ్రంథం ఇంత ప్రాచీనమైనా, ఇంత ప్రశస్తమైనా దీని రచయిత ఎవరో తెల్పలేని పరిస్థితి ఆ లాక్షణికుల వల్ల తెలుగుభాషలో ఏర్పడటం శోచనీయం.

ఈ దుస్థితికి కారణమేమిటి? తరువాత లాక్షణికులెవరూ రచయితగా రేచనపేరు తలచలేదు. కవిజనాశ్రయంలో కనీసం వందసార్లు ఈ పేరు వస్తుంది. అయినా, అతనికి చెయ్యెత్తి దండం పెట్టలేదు. అనాదిగా 'భీమన ఛందం' మనే మారుపేరుతో కవిజనాశ్రయం చెలామణీ అవుతూ వచ్చింది. వేములవాడ భీమకవిని లాక్షణికునిగా చాలామంది స్మరించారు. కాని, భీమనఛందమనేది ప్రత్యేకంగా ఏదీ దొరకలేదు. ప్రాచీనుడైన భీమకవి తనంత ప్రాచీనమైన కవిజనాశ్రయం వ్రాసి ఉంటాడని నమ్మడానికి కొంత ఆస్కారం అప్పకవి (క్రీ. శ 1656) మాటలవల్ల కలిగింది.

గ్రంథానికి మగణం అంటే మంచిదని చెప్తూ "భారతమువంటు 'శ్రీవాణీ గిరిజా' యని తత్కావనముఖమున, కవిజనాశ్రయమువందు 'శ్రీకాంతా' యని వేములవాడ భీమకవియును,.... మొదల గదియించిరి" అంటూ అప్పకవి వ్రాశాడు. అయితే చారిత్రక సత్యాలకూ, అప్పకవికీ నగమెరుక ఇదే అప్పకవి నన్నయగారి ఆంధ్ర శబ్ద చింతామణిని వేములవాడ భీమకవి గోదావరిలో కలిపేశాడంటూ, అది 500 సంవత్సరాలు అజ్ఞాతవాసం చేసి, సారంగధరుని దయవల్ల తరువాత అవతరించిందంటూ అభూతకల్పనలు వ్రాశారు ఈ అప్పకవిదృష్టిలో బ్రాహ్మణుడు తప్ప ఇంకెవరు పుస్తకం వ్రాయడానికి వీల్లేదు ఉండించడానికి ఇతరు బ్రాహ్మణేతరుని పద్యాలను లక్ష్యాలుగా స్వీకరించారు అప్పకవి దృక్పథం అంతో, ఇంతో అతని ముందు వాళ్ళకూ, తరువాతవాళ్ళకూ లేకపోలేదు

రేచన బ్రాహ్మణుడు కాడు; వైశ్యుడు పోనీ వైదిక భక్తి తత్పరుడు కూడా కాదు జైన మతస్థుడు. కాబట్టి అతనికి పెద్దపీట వేయవలసిన అవసరం మతవాళ్ళకు కలగలేదు. వేములవాడ భీమకవి పనిగట్టుకొని డబ్బుకోసం రేచన వ్రాసినట్లు ఈ పుస్తకం వ్రాశాడని ప్రచారం చేశారు.

"వేములవాడను వెలసిన
భీమేశ్వరు కరుణఁగల్గు భీమనకవి నే
గోమటి రేచన పేరను
నీ మహా గవులెన్న ఛంద మెలమి రచింతున్."

అని భీమకవి అవతారికలో వ్రాశాడని కల్పించి కవి జనాశ్రయంలో అతికించారు. మరి ఆ పుస్తకంలో రచయిత తన్ను తాను కశాధికంగా సంబోధించు కోవటం ఉంటుంది కదా, దానికేం దారి? అందుచేత ఇంకొక పద్యం ఉత్పత్తి చేశారు.

"విను పీపె పొగడు వైభరి
పొకరించెద తెనుగుబాస నొప్పగ ఛందం
బును గవక కవిత చెప్పిన
వినవే లచ్చనము వాడు వెంగలిరేచా।"

అని భీమన చెప్పాడట. దీనిని రేచన చెప్పనిచ్చాడా? 'వెంగలి' అనే మాటకు మూర్ఖుడు, అవివేకి, వెర్రివాడు, అమాయకుడు, మూఢుడు, జడుడు అనే అర్థాలున్నాయని కూడా అతనికి తెలియదా? విద్యాగంధం లేకపోవచ్చుగాని పల్లెటూళ్ళో కిరాణాకొట్టు పెట్టుకొనే కోమటికి గూడ 'వెంగలి' అన్నది తిట్టు అని తెలుస్తుందే! రేచనకు అర్థం తెలియక తల ఊపి భీమకవికి డబ్బు ఇచ్చి ఇలా

ప్రారంభమకొన్నారా? అనేవ్యాసన్ను. కాపాడు గ్రహించవలసినవాడూ పవిసమ్మతున్న వేములవాడ భీమకవికే దల్చా కన్యకాధిని అంటగట్టడానికి మనవాళ్ళు వెనుతీయ లేదు. ఇంతకూ వేములవాడ భీమకవి రేచనకు చాలా అర్వాచీనుడు.

అందుకే ఈ పద్యాలు ప్రక్షిప్తాలని చాలామంది విశ్వసిస్తారు. అయినా కవితా పై ఆరిసెలటి ఈ అవతారిక ప్రక్షిప్తం కారణమే సమ్మాన్య జయంతి రామయ్య పంతులుగారిని ఏమనగలం? వారు ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు తరఫున కవిజనాశ్రయాన్ని వేములవాడ భీమకవి కృతిగా 1917లో తొలిసారి అచ్చువేయించారు. సాహితీ లోకంలో చిరకాలంనుంచి ఇదే అభిప్రాయం చెలామణీ అవుతున్నది కాబట్టి అలా పొరబడుకోవాలి

ఈ ప్రవాదను పక్కకు పెట్టి, గ్రంథంలోని అంతస్సాక్ష్యాన్నిబట్టి కృతికర్త గురించి ఇంకా వివరంగా తెలుసుకొందాం

కవిజనాశ్రయ రచన ప్రారంభించేనాటికి తెలుగులో ఎన్ని కావ్యాలున్నాయో తెలియదుగానీ తెలుగు కవులు ఒక విలక్షణమైన ఛందోరీతిని అనుసరించేవారు. కన్నడానికీ, తెలుగుకూ సంస్కృత, ఛందో గ్రంథాలే మార్గ సంప్రదాయాను సరణకు మూలాలు. అయితే ఉపగణాల సంగణనలో తెలుగువారిది ప్రత్యేక విధానం. పింగళ ఛందం ప్రకారం ఏర్పడే అక్షరగణాలలో నేడు అందరికీ నోటికి వచ్చే 'య మా తా రా జ భా న స' అనే అష్ట గణ పరిగణన సర్వసామాన్యమేగాని సంస్కృతంలో లేకుండ కన్నడ, తెలుగు ఛందస్సులలోనే కనపడే ఉపగణాలలో రెండు భాషలూ రెండు భిన్న పద్ధతులను అనుసరిస్తాయి. కన్నడంలో బ్రహ్మ, విష్ణు రుద్రగణాలనే మూడు పేర్లతో ఇరవై ఎనిమిది ఉపగణాలను లెక్కిస్తారు. తెలుగువారు సూర్య, ఇంద్ర, చంద్ర గణాలనే మువ్వురున కేటాయింపులో కేవలం ఇరవై రెండు ఉపగణాలనే లెక్కలోనికి తీసుకొంటారు.

మరియు రేచన తన కవిజనాశ్రయంలో ఇంద్ర, సూర్య, చంద్ర గణాలనే ఈ క్రింది విధంగా చెప్పారు

భరత నగ నల సలంబులు
నగనసల యియ్యారు నెన్న నానన గణముల్
మరి నహము నిన గణంబులు
సరవిం దక్కిన యొల్ల నింద్ర గణంబుల్.

తెలుగువారికి విలక్షణమైన ఈ ఉపగణ విధానాన్ని చెప్పడంవల్ల అప్పటికే తెలుగు కవులు అనుసరిస్తున్న ఒక విలక్షణమైన సంప్రదాయాన్ని రేచన చెప్పారని భావించాలి. తెలుగు కవిత్వం కేవలం శాసనాలలో పద్య రచనకే పరి

మితం కాలేదనీ, కావ్యరచన సాగుతూ ఉండేదనీ చెప్పవచ్చు. అయితే అనవద్య కావ్య లక్షణాలను చెప్పే గ్రంథం లేనందువల్ల రేచన ఒక ఛందో గ్రంథాన్ని రచించవలసి వచ్చింది. సత్కావ్యాన్ని చెప్పే కవులు పొందరాని వస్తువులేవీ ఉండవు. కావ్యమంటే ఏమిటి?

కమనీయ సమస్త కళా
గమములకును జన్మభూమి కావ్యము; కావ్యా
గమ విదుడు సర్వ విదుడని
సమయ చతుష్టయమునందు జదివిరి మొదలన్.

శ్రుతులు, శ్రుత్యంతాలు, రాద్ధాంతాలూ, సిద్ధాంతాలూ అనే నాలుగింటినీ సమయ చతుష్టయమంటారు. ఈ శాస్త్రార్థ సరణిని చెప్పే కవిత్వ తత్త్వము భూమండలంలో పూజింపదగ్గది. అయితే లక్షణాలు తెలియని కవి చేసే రచనలు గుడ్డివాడు, గుడ్డి గుర్రాన్ని ఎక్కి స్వారి వెడలినంత హాస్యాస్పదంగా ఉంటుంది. సత్కృతికి ఉదాత్తఫలమూ, కీర్తీ వస్తాయి.

గద్యకావ్యాలూ, పద్యకావ్యాలూ అని కావ్యాలు రెండు రకాలు. ఆనాడు పట్టినారులో గద్య కావ్యాలుగూడా ఉండేవి కాబోలు. అందుకే రేచన ఇలాగ లక్షణం చెప్పాడు.

వ్యాఖ్యాన పద్యకావ్యము
గద్యము పద్యమని చెప్పగ ద్వివిధమగున్
గద్యము పాద పదనిక
రద్యోతిత నవ రసార్థ రచనల నెగడున్.

ఆనాడు గద్య కావ్యరచన ప్రచారంలో ఉండకపోతే, రేచనకు రెండు తరాల పూర్వమే చాళుక్య భీముని 'కొరవి' (నల్గొండజిల్లా) శాసనంలో ఎంతచక్కటి గద్య కుసుమాలు ఇంతగా వికసించవు. శాసన పాఠాన్ని చూడండి

"శ్రీ విక్రమాదిత్య నృపాగ్రతనయుడైన చాళుక్యభీమునకు, శౌర్య కందర్పునకు వేంగీశ్వరునకు రణమర్దాన్వయకులతిలకుండైన కుసుమాయుధుండు గన్నర బల్లహాని కత్తి ప్రాప్తంబైన రణమర్దకంరియ ధనభుజ వీర్య విజయా క్రమంబునం జేసి కంరియగట్టి, పట్టంబెత్తి ఖడ్గసహాయుడై వేంగియెల్లం గావం బూని మంచికొండ నాడాదిగ వేంగిదేశము విష్ణువర్ధమతో సర్వరాజ్యంబు సేయుచున్న కుసుమాయుధు పెద్దకొడుకనేక రిపునృపతి మణిమకుట మకరికా ....

మన్నెతిత....గల కలాప రందు రాజ్యంబు సేయుచు నిష్ట విషయకామభోగంబు అనుభవించుచు సుఖంబున్నండి యొక్కనాడు.

"కొరవి వల్ల తెరయ కొడుకు పెద్దన (ను) కావించి 'నీవు నా ప్రాణ, సమానుండవైన చెలివి' ని చేసిన యుపకారంబునకు ప్రత్యుపకారంబు సేయ వలయు నీకేమి వలయుం ? దాని వేండు కొమ్మన్న... శ్రీ వాకెల్లం గంరేమి సేకున్న పేండికొందుమయినను బిరోపకారంబు హొంది....కొరవియున్న భీముడు నల్కాల బలసనసపడినిగెల్పి శ్రీనిరవద్యుండనేక సమరసంఘటన భుజాసి భాసురుండై తనయన్న రాజ్యశ్రీల కెల్లన్ దాన యత్నుండై చేకొనినిల్పి భీమ నల్కా కేయన్ ధన కనకవస్తు వాహనోత్సవంబుల్ తనయున్న గొణగయ్య చేసిన ధర్మ్మువులు....

[తెలంగాణా శాసనాలు 1వ సంపుటి. పుట 163]

ఈ శాసనంలో చెప్పిన చాళుక్య భీముడు క్రీ. శ. 892లో పట్టంకట్టు కొన్నాడు. శాసనకాలం మహా అయితే మరోపదేళ్ళ తర్వాతది కావచ్చు. అందు చేత మల్లియరేచనకు రెండు తరాల పూర్వమే చక్కని వచన రచన తెలుగులో జరుగుతూ ఉండేదని కచ్చితంగా చెప్పవచ్చు.

కన్నడ భాషలో గద్యరచన రేచన సమకాలికులే చేస్తూ ఉండేవారు. క్రీ. శ. 920 ప్రాంతాలలో శివకోట్యాచార్యులనే జైనుడు "వడ్డారాధనే" అనే కన్నడ గద్య గ్రంథాన్ని రచించారు. ఇందులో పందొమ్మిదిమంది జైన మునుల కథలు కథనం చేశాడు. ఇందులోని భాష కన్నడం. శైలి సంస్కృత, కన్నడాల మిశ్రమం. ధోరణి సంత వరకు కన్నడ సాహిత్యంలో ఇదే మొదటి గద్యకావ్యం. వీటానికి ఆ భాషలో మొట్టమొదటి సాహిత్యకృషి కూడా అదే అని చరిత్రకారులు చెపారు. నృపతుంగుని కాలంలో వెలువడిన 'కవిరాజ మార్గం' లక్షణ గ్రంథం మాత్రమే.

అయితే క్రీ. శ. 816 877 మధ్య కాలంలోని కవిరాజ మార్గంలోనే గద్య కావ్యలక్షణం సమ సంస్కృత గద్యకావ్యాల విషయం చెప్పారు.

పద పాద నియత నియమా న్యదమల్ల దళం కృతం, క్రియాకారక దోష
పుదిదర్థ వ్యక్తియనే పుదు 'గద్యా'మనేక రూపభేద విచిత్రం.
(1 - 25)

కన్నడ గద్య కథా వాఙ్మయంలో ప్రకట తరవస్తు వి స్తరమూ, పండిత ప్రియమూ, గద్య పద్య మిశ్రితమైన మార్గ మహాకావ్య లక్షణాలుంటాయని వేత్తలు చెప్పారు. చంపూ కావ్యాలలో విరతిశయ వస్తు వి స్తరము ఉంటుంది మల్లియ.

రేచనను ఆశ్రయించుకొన్న కవులు చాలామంది వస్తుకవులే. తాను వస్తు కవి జనాశ్రయుడనని తెలుగింటి లక్ష్యంలో చెప్పుకొన్నాడు. ఆనాడు వస్తు కవితను అందరూ ఉద్ధృతంగా చెప్పేవారు కాబోలు. దీని ప్రభావం కర్ణాట తరాలపై కూడా చాలా ఉంది.

మల్లియరేచనకు రెండు తరాలర్వాచీనుడు నాగవర్మ అనే కవి క్రీ.శ. 990 ప్రాంతాలలో ఉండేవాడు. ఇతడు కూడ పంపనగారి పూర్వులలాగే వేంగి మండలం వంగిపర్రునుండి వచ్చిన తెలుగువాడే. రాజభాష అయిన కన్నడంలో కావ్యాలు చెప్పిన పండితుడే. ఈ నాగవర్మ బాణుని కాదంబరిని కన్నడ చంపూ కావ్యంగా రచించాడు. అందులో ఒకచోట ఇది వస్తు బంధం అని చెప్పాడు.

ఇదు బోధ్యం కవిహృద్గతం నవరసం నిర్దోషమెందీగళా
దదు కాదంబరి పేళ్వమాతు దనితుం కావ్యం భూభాగదొళ్
ఉదిత శ్రీకవి నాగవర్మ నవచస్సందోహదిం దోషమం
దదలంకారద వస్తు బంధ మిదు కానెం మాడవేంగెయ్యదో[3]

వస్తు కవితను చెప్పే ఈ నాగవర్మ కవిజనాశ్రయాన్ని చదివేఉంటాడు. అది ఇచ్చిన ఉత్తేజంతో కన్నడ ఛందోగ్రంథం ఒకటి రచించదలచాడు. ఛందోంబుధి అనే పేరుతో ఒకటి రాశాడు రేచనలాగే తానూ జయదేవాద్యర ఛందోద్వయ ప్రయోగాలు చూశానన్నాడు అయితే రేచన పేరు ఎత్తలేదు. ఈనాగవర్మ జైనుడు కాడు. వేదమతానుయాయి అయిన బ్రాహ్మణుడు. ఇతడు ఒక విలక్షణమైన పని చేశాడు. సర్వసాధారణముగా కవులు తమ కృతులను రాజులకో, ఇష్టదైవాలకో అంకితమిస్తారు. నాగవర్మ మాత్రం ఛందోంబుధిని తన భార్యకే అంకితం చేశాడు. "నాగవర్మ యొక్కటి పద్ధతి యత్యంతము ప్రశంసనీయము" అనిచెప్తూ నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు ఇంకా ఇలా వివరించారు[4] ఆయా వృత్తములలో నామెను సంబోధించునపుడు నాగవర్మవాడిన విధుబింబానన, ఏణీవీక్షణ, మదవతి, అంబురుహాలోలనయన, వ్యాళోలనీలాలక మొదలగు సంబోధన లీనాటి వారికి వింతగ తోచవచ్చునుగాని యింతకన్న విదగ్ధములగు సంబోధనలున్నవి.

స్రగ్ధరా, మహాస్రగ్ధరా సంబోధనలు - నాలుగు పాదములతో ఇంచు మించు రెండు పాదములు

---

3 దక్షిణ భారత సాహిత్యములు 1962, పుట 72.

4 ఆంధ్ర కర్ణాట సారస్వతములు - పరస్పర ప్రభావాలు - పుట 39.

స్రగ్ధరా – శ్యామే రామాభిరామ గురుకుచ యుగళీ మల్లికాదామ శోభ్యో
ద్దామ ప్రోద్దామకేశాన్విత తగిరివసరిం స్రగ్ధరానామ వృత్తం
రెండవది పాదాంతము—

మహాస్రగ్ధర.... ....మహాస్రగ్ధరా నామ వృత్తం
గురువృత్తోత్తుంగ వక్షోరుహ భరవిలసన్మధ్య రేఖావిలాస
స్ఫురిత ప్రోద్దామ కాంచీ ఘనమణి వితతిస్థలా భోగదారే

ఇట్టి సంబోధనలాంటివి నాయికలో సుందరంగాని కావ్యములందున్నవని తలంపవచ్చును.

తన భార్యను సంబోధిస్తూ ఛందో గ్రంథం చెప్పాలన్న ఉద్దేశం, బహుశా నాగవర్మకు కవిజనాశ్రయం చదివాకనే స్ఫురించి ఉండవచ్చు. రేచన తన కృతిలో తనను తాను సంబోధించుకొంటూ రమారమి అన్ని పద్యాలూ చెప్పాడు. ఆ సంబోధనలలో కూడా 'కమలాక్షీ' (1-72), శ్రీ రమణీ ప్రియా (2-103), శ్రీ తన్వీ ప్రముదితచిత్తా॥ (2-156), శ్రీ దయితాదిహ (3-20), మొదలైనవి ఉన్నాయి. స్వయం విషయ సూచకాలు కమలాక్షియుడు (2-172); శ్రీదేవీ పతి (5-27), శ్రీ సమేతుడు (3-16), శ్రీ నారీప్రియకరుడు (4-1) మొదలైన ప్రయోగాలు కనబడతాయి. బహుశా మల్లియరేచన భార్యపేరో, ఇష్టసతి పేరో కమల గాని, శ్రీదేవిగాని కావచ్చు. అయితే ఈ కవిజనాశ్రయుడు దక్షిణ నాయకుడు మాత్రమే కాదు, శృంగారి శేఖరుడు.

తన విశేషణాలలో పాండిత్యం తరువాత రూపంగురించి చెప్పుకోవలసి ఉన్నది. సుగుణ సుందర తరుణీస్మర నిధుడు, వారస్త్రీ సంసేవ్య పదుడు, సుందరీవశ్య విద్యామతీ, కువలయవత్ప్రమ వధూముఖాంభోజ భాస్కరుడు, అనంగ సన్నిభాంగుడు, మానినీ కామవిభుడు మొదలైనవి ఇతని రసికత్వమును తెలియ చేస్తున్నాయి. కృతి రచనలో రేచనకు సాయపడిన జినవల్లభుడు కూడా ఏం తక్కువ తినలేదు. తన వైభవాలను 'బొమ్మలగుట్ట' శాసనంలో ఇలా చెక్కించుకున్నాడు.

గీతంగాదు మనేక భేద సుభగం కావ్యాని సోదాహరం
వాచా వాచాయితుం ప్రియోణి పఠితుం సౌదావ్యక రుచం పఠాం
భోగాస్సేవితు మంగనారమ యితుం పూర్ణాం విధాతుం తినే
జానీతే జినవల్లభః పరమిదం సంసాభితానామ్మఖః॥

ఈ శ్లోకంలో 'అంగనా రమయితుం' అన్న ప్రకరణ గమనించదగినది. కవిజనాశ్రయాన్ని రచించిన ప్రాపకాధరణుడూ, దానికి సహాయం చేసిన వాచికా

ఖరటుడు మతంపట్ల జైనుడైనా భోజనానికి ముందు పెట్టుమీద ఎక్కువసేపు నిల బడి పోయిన భవ్యులలాగ కేకలిడతాడు.

జైనులను భవ్యులంటారు. తిమ్మన అటుడు తన శాసనంలో తాను భవ్య రత్నాకరుడనని చెప్పుకొన్నాడు. జైన సమూహాలను భవ్య జనత అన్నారు. కన్నడ శాసనాలలో ఈ పదం రూఢి అయింది. హంపీ నగరాన్ని బుక్కరాయలు స్థాపించినప్పుడు అక్కడ వైష్ణవులకూ, జైనులకూ చాలా వివాదాలు ఏర్పడ్డాయి. భవ్యులను భక్తులు బాధలుంగా, అన్యాయంగా చంపేస్తున్నారని బుక్కరాయలకు జైనులు మొరపెట్టుకున్నారు. వాళ్ళ వివాదాన్ని సామరస్యంతో అతడు పరిష్కరిం చాడు (చూ|| ఎపిగ్రాఫియా కర్ణాటికా 2వ సంపుటం మాగడి తాలూకా 18వ శాస నం). విజయనగర నిర్మాణ కాలంలో కూడా జైనులు అధిక సంఖ్యలో ఉండే వారు. దేశమేలే రాజులూ, సైన్యాలను నడిపే సేనానులూ, భక్తులకు ఆలయాలు కట్టించారు.[5] ఆయుధోప జీవులైన సైనిక ప్రముఖుల అహింసను బోధించడం, ఆచరించడం అనాదిగా వస్తున్న సంప్రదాయమే. కవిజనాశ్రయకర్త గంటంతో పాటు ఖడ్గం కూడా పట్టినవాడే.

మల్లియ రేచన చాలా మంచి పరాక్రమశాలి కనుక అంత 'సుందరీ వశ్య విద్య' అలవరుచుకొన్న వాడనుకోవాలి. ప్రహరణ కుశలుడు, అనకారి, మృగేంద్రోద్యద్వీర్యుడు, అమిత సాహసుడు, మందరభూభృత్సమానుడు అనే పదాలు ఇతని శౌర్యాన్ని చెప్తున్నాయి. ఇతడు బహుశా వెలుగూరి వీరభద్రరావు గారు చెప్పినట్లు సేనాని కావచ్చు. లేకపోతే ప్రహరణ కౌశల్యానికి ఆస్కార ముండదు; అనకారి అనటానికీ వీలుండదు.

ఒకవేళ ఇతడు వణిగ్వంశ సంజాతుడు కనుక వృత్తి అయిన వ్యాపారమే చేసినా పెద్ద పెద్ద సార్థవాహులను, వీరులను నడిపి వుంటాడు. దారి దోపిళ్ళు నిత్యకృత్యంగా జరిగే ఆ కాలంలో వ్యాపారానికైనా మంచి సాహస ముండాలి.

అతని సాహసాన్ని తెలియజేసే విషయాలు మనకు లభించవుగాని సాహిత్య సంప్రదాయాన్ని తెలుసుకోవడానికి ఆధారాలున్నాయి. ఇవాళ మనం అరసున్నాలున్నాయని భావించే పదాలను కొన్నిటిని నిండు సున్నాలతో ప్రాస స్థానంలో ప్రయోగించాడు. ఉదాహరణకు ఈ పద్యం చూడండి.

5 Social and political life in VIZAYANAGARA EMPIRE by B. A. SALETORE Vol 1 P. 103

"మూఁడు సేసన గణములు రెండు నలములు
మూఁడు సగణములను మొగినహంబు
పొందిగాగ నరసమున కగు మీఁద ని
ల్లుండ చెప్పవలయు నొగి ప్రగీతి."

ఈ ప్రగీతి అనేది దేశి కవితలకు చెందిన జాతులలోనిది. మల్లియ రేచన తన కాలంలో వుండే కవితలనూ, దేశి కవితలనూ బాగా పరిశీలించాడని తెలుస్తున్నది తన కాలంలో పాటలు ప్రచారంలో వుండి అందులో తాళం కోసం మాటల హ్రస్వాలను దీర్ఘం చేయడం అతను గమనించి వుంటాడు. అందుకే దోషాధికారంలో—

"వెలయగ జెఱకు విలుగొని
యలరమ్ముల జేతబట్టి యంగజుఁడు విరా
హుల నేయు నేర్పుకరిమిన్
రోలమెలయగ నవిన గాదు దోషంబయ్యోన్."

అని చెప్పారు. 'చెఱకు విల్లు' 'విరాహులు' అనకూడదన్నారు. అప్పుడు శృంగార గేయాలు ప్రచారంలో ఉండేవా? జైనులు వ్రాసిన లెక్కాం పుస్తకాలలో సైతం శృంగారముందని, మహావీరాచార్యులవారు వ్రాసిన సార సంగ్రహ గణితంలోని శ్లోకాలను చూస్తే తెలుస్తుంది.

మల్లియరేచన తాను శ్రావకాభరణుడనని అడుగడుగునా చెప్పుకొన్నా జైనమత ప్రసక్తి ఉదాహరణలుగా రెండుచోట్లనే చెప్పారు. దోషాధికారంలో—

"ఘనదంత కాంత కృష్ణా
జినములు పొగడించనొక్క జినముని చనుదెం
చెవనగ సమయ విరోధం
బని కవులకు జెప్ప గవిజనాశ్రయుడొనరన్.
శివమత ధర్మ మహింసయ
యను మతమున వితతముగ గజాసుర బాపం
బని చంపుడయ్యే శివ్వరు
డన నిది యాగమ విరోధ మనిరి కవీంద్రుల్."

జైనమతం ఒకనాడు తెలంగాణాలో చాలా ఉచ్ఛస్థితిలో వుండేది. 'దాన విరిగినా చదరంక' అని ఎంత తుడిచిపెట్టుకొని పోయినా చిన్న మొన్నటిదాకా జైనులు తెలంగాణాలో వుండేవారని శేషాద్రి రమణ కవులు వ్రాశారు. వేములవాడలోనూ, పరిసరాలలోనున్న మూడేపల్లి, ధిలావనరం, కొత్తపల్లి, నగనూరు

మొదలైన గ్రామాలలో నేటికీ జైన దేవాలయాలు వున్నట్లు జయంతి రామయ్య గారు ఇలా రాశారు. పూర్వం వేములవాడా దానికి అరకోసు దూరంలోని నాంపల్లి కలిసి పెద్ద పట్టణంగా వుండేదట. వేములవాడలో లేములు (లేగ ఫులు) నివసించటం చేత ఆ గ్రామానికి లేములవాడ అనే పేరొచ్చిందట.6

లేములవాడలో నివసించినట్టి కాటోలు ఛందో గ్రంథంలో సైతం శృంగారాన్ని రేచన తీసుకువచ్చారు దోషాధికారంలోని ఈ పద్యం చూడండి.

ప్రియమున నే నిన్ను మన:
ప్రియు పాలికి బుచ్చితోయి బింబాధర ! నా
డియు యట్లు చేయనని సం
శయార్థముగ జెప్ప గృతుల సంశయమయ్యెన్.

నాయిక తన చెలికతెను దూతగా నాయకుని వద్దకు పంపితే అక్కడ కాని పని జరిగింది. తిరిగి వచ్చిన దానినిచూసి నాయిక ప్రశ్నించటం, వ్యంగ్యంగా సూచించటం ఈ పద్యంలో చెప్పాడు. ఛందోగ్రంథమే రాశాడు గాని రేచన అలంకారశాస్త్రం రాస్తే ఎన్ని చెప్పేవాడో? చెణికింపుగా ఎన్ని వినిపించేవాడో

శ్రావ్యత అన్నది ఛందో మగుణాలలో ముఖ్యమైనది. రేపి తెమంగుల తియ్యని నోరువుల తలముగా పర దృష్టి తెలుపుట ముఖ్యమని కూడా రేచన తండితుని మతము. సలలితముగ విలసత్పదములలో రచితమైన రచనలు ఎసగి ఉంటాయని అతనికి తెలుసు. వినడానికి కమ్మగా ఉండేచోట పాదాలూ. పాద పద్య పదాలూ విరగాలన్నది ముఖ్యం దీనికోసమే యతి అన్నది అవసరమైంది. రేచన యతి గురించి ఇలా చెప్పారు.

విశ్రాంతి, విరతి, విశ్రమ
విశ్రామ, విరామ, విరమ విరముల ననగా
విశ్రుతమగు యతి కృతి కది
క శ్రావ్యంబై జెదంగుగా నిలవదయున్.

శ్రవణ సుభగంగా ఉండటం కోసమే మధ్యాక్కర లక్షణంలో మూడవ గణముపై అంటే నాలుగవ గణము ప్రథమాక్షరం యతికి స్థానంగా నిర్దేశించారు. అయితే వేములవాడ చాళుక్యుల రాజ్యంలో పూర్వంనుంచీ ఉన్న ఈ సంప్రదాయాన్ని వేంగీ చాళుక్యులు మార్చేశారు. క్రీ. శ 808 934 ప్రాంతంలో బెజ

6 పరిష్కృతమైన కవిజనాశ్రయం పీఠికలో జయంతి రామయ్యగారు చెప్పిన మాటలు ఇవి.

పాదలోని యుద్ధమల్లుని శాసనంలోని మధ్యాక్కరంలో నాలుగింటిపై అంటే అయిదోగణం మొదటి అక్షరంపై యతిని నిల్పడం ప్రారంభించారు.

స్వస్తి నృపాంకుశ నాత్యంత వత్సల – సత్య త్రినేత్ర
విస్తర శ్రీ యుద్ధమల్లు జనపద్య – విఖ్యాత కీర్తి
ప్రస్తుత రాజాశ్రయుండు త్రిభువ నా భరణుండు సకల
వస్తు సమేతుండు రాజ సల్కి భూ – వల్లభుండర్థి.

వేంగీ చాళుక్యులు తెచ్చిన ఈ మార్పునే నన్నయ్యగారు తమ భారత రచనలో వాడిన 39 మధ్యాక్కరలలో పాటించారు. అయితే ఈ చెవి కింపుగా ఉండని యతి స్థాన విధానాన్ని తర్వాత కవులెవరూ అనుసరించలేదు. నన్నయ్య గారి పిమ్మట మధ్యాక్కరను చెప్పిన ఎఱ్ఱన్నగారు పాత పద్ధతిలో మూడింటిపై నే యతిని రేచన మతం ప్రకారం చెప్పారు లాక్షణికులందరూ దీనినే ఆమోదించారు "ఏ లాక్షణికుడును నన్నయ్య మతమును స్వీకరింపలేదు; సరిగదా స్మరింపలేదు. కారణము దురూహము" అని రావూరి దొరసామిశర్మగారు బాధ పడ్డారు.[7]

కారణం చాలా సహజమైనదే. కంద పద్యంలో బేసిని జగణ మెందుకు నిషేధించారు. శ్రావ్యతకు భంగమనే. అదే జగణం నాలుగింట ఉంటే చక్కగా లయాన్వితంగా ఉంటుంది. రేచన కొన్ని కందాలలో నాలుగింట జగణం ప్రయోగించాడు దీనిని బ్రౌను దొరగారు గుర్తించారు. క్రీ.శ. 1825లో కాగితం ప్రతిని పుట్టించి ఆంగ్లానువాదం చేస్తున్నప్పుడు

"పరగిన విమల యశో భా
సుర చరితుడు భీమనాగ సుత రవికులా
పరిణతుడయ్యెను భూ సుర
వర ప్రసాదోచిత ధ్రువ శ్రీయుతుడై"

అనే పద్యంలోని నాలుగో పాదం గురించి హెచ్చరిక చేస్తూ Note here an amphibrated జగణు appears in the 4th place, which is very rare అని దొరగారు నోటు రాసుకొన్నారు (D. 1279).

రేచన కందాలలోనే కాదు పొన్నమయ్యగారి కందాలలో కూడా నాలుగింట జగణం నేను గుర్తించాను. తెలుగు కవులలో ఈ ప్రయోగాన్ని చక్కగా వాడే ప్రసిద్ధులలో తిక్కనగారు ప్రముఖులు. శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావు తన సిరి సిరి మువ్వ శతకంలో ఇలా చెప్పారు

7 తెలుగు భాషలో ఛందోరీతులు – పుట 159.

జగణంతో జగణం కో
రగా భగణ కాని దాని రప్పాగోయ్యా 8
నగలాగ వెలుగును గదా
చిగుర్చితే నాలుగింట సిరిసిరిమువ్వా!

విశేషం యతి ప్రాసలు తెచ్చిపెట్టుకొన్నట్టుగా కాక చిగుర్చినట్టు ఉండాలి. కవి గ్రంథంలోని విషయాలే కాదు, వాటిపై వ్యాఖ్యానాలు కూడా అతికినట్టు ఉండకూడదు. కవిజనాశ్రయకర్త ఎవరన్న సంగతి గ్రంథంలోని అంతరంగిక సాక్ష్యం వల్ల తెలుస్తున్నా పెద్ద గందరగోళాన్ని తర్వాత వాళ్ళు సృష్టించారు. ప్రాచ్య లిఖిత గ్రంథాలయంలో ఈ గ్రంథానికి పది ప్రతులు ఉన్నాయి. వీటిలో మూడు కాగితం ప్రతులు (D 1279; D 1303; D 1304). మిగతావి తాళపత్ర ప్రతులు (D 1280 నుండి D 1287 దాకా). వీటిలో D 1280 అనే ప్రతికి ఇంగ్లీషులో వివరణ ఇస్తూ ఇలా చెప్పారు.

"It can be made out from this that the Auther, Malliyarecana (not Recana son of Malliya), the eldest son of Bhimana, surnamed kavi jana srayudu and Sravakabharanankundu wrote this work with the help of Vacakabharanudu."

ఇంగ్లీషులో ఇంత స్పష్టంగా చెప్పిన గ్రంథానికే తెలుగు వివరణలో "దీనివలన కవిజనాశ్రయుడు" శ్రావకభరణాంకుడు అగు మల్లియ రేచన (మల్లియ కొడుకు?) వాచకాభరణుడనువాడు (భీమన కొడుకు?) సహాయుడు కాగా కవిజనాశ్రయమను ఛందమును రచించెనని తెలియుచున్నది."

ఇంగ్లీషు వివరణలో not Recana Son of Malliya అన్నాక తెలుగులో మల్లియ కొడుకు? అనే ప్రశ్నార్థకాన్ని కుండలీకరణాల్లో పెట్టడంలో గ్రంథాలయాధికారుల ఉద్దేశం ఏదైనా, రేచన విషయంలో స్పష్టమైన చారిత్రక అవగాహన లేదన్న సంగతి విశదమవుతుంది.

రేచన భీమన కొడుకే అందులోనూ పెద్ద కొడుకే. అయితే మల్లియ రేచన అనే పేరులో మల్లియ అనే ప్రథమావయవం అర్థమేమిటి? బహుశా ఇది ఇంటిపేరో, తల్లిపేరో కావచ్చు. 'వైశ్యకుల ప్రకాశిక'లో ఉన్న కోమటి ఇంటి పేర్లలో మల్లియ, మల్లెల అనే పేరు కనబడలేదు. కాబట్టి తల్లిపేరే కావచ్చును. ఆ మధ్య యుగాలలో కూడా మైలమ భీముడు, ప్రోలమ తిక్కడు మొదలైన పేర్లు

8 ఈ పద్యంలోని రెండవ పాదంలో యతి భంగాన్ని కవి కావాలనే చేశాడు. 'ర' కు 'ర' కంటకింపైన యతి అన్నాడు.

చరిత్రలో కొత్తకావు. మరియు అప్పుడు తల్లిపేరే అప్పు ఈ సంతాయిషి ప్రస్తుతానికి ఉపాంగాసం కిందే పరిగణించాలి. కాని పరిశోధన వల్ల దీనిని అరాయు చేయవచ్చు, లేదా కొట్టి పారేయవచ్చు. అంతదాకా ఇలాంటి వింతలు కలపకూడదు.

వికట కవులు కొన్ని వింతలు కల్పించి
కవిజనాశ్రయంబున గలిపినారు

అవి అప్పకవి చెప్పినే చెప్పారు. తానే కొన్ని కల్పించి ప్రచారం చేశారు. లాక్షణికులు తమకు అభిమతమైన వాటిని రచించి ప్రసిద్ధుల పేరిట ప్రక్షిప్తం చేస్తారు. ప్రామాణికులు మాత్రం సమంజసమైన వాటినే స్వీకరిస్తారు. కవిజనాశ్రయంలో చెప్పిన లక్షణాలను ఎవరెవరు ఎలా అనుకరించినదీ, వాదుకొన్నదీ మన సాహిత్య పరిశోధకులు బాగా వివరించారు. విద్వాన్ రావూరి దొరసామిశర్మగారు అనంతుని ఛందానికీ, కవిజనాశ్రయానికీ ఉన్న పోలికలను చూపిస్తూ 42 పేజీల సుదీర్ఘమైన, వస్తునిష్ఠమైన వ్యాసాన్ని ప్రకటించారు.[9] ఇతర పరిశోధకులూ కృషి చేశారు.

“కవిజనాశ్రయము ప్రాచీనమైన, ప్రథమమైన ఛందోలక్షణ గ్రంథము కాబట్టి తరువాతి ఛందోలక్షణము లన్నియు దీనినే అనుసరించినవి. తెలుగునందు ఛందోగ్రంథములు దాదాపు మున్నదియైదున్నవి ప్రఖ్యాతమైనవి కొన్ని మాత్రమే” అని సంపత్కుమారగారు వ్రాసి ఆ కొద్ది గ్రంథాలను కవిజనాశ్రయంతో తైపారు వేశారు.[10]

కవిజనాశ్రయం తొలి గ్రంథం. కనుక ఇందులో చిత్రకవిత్వం గురించి, బంధ కవిత్వం గురించి ఏమీ చెప్పలేదు. రేచన కాలానికి రగడలు శిష్టసాహిత్యంలో లేవు కాబోలు వాటికి లక్షణం చెప్పలేదు కవిజనాశ్రయంలో గూఢ కవితను చూపిన పరిశోధకులు కూడా లేకపోలేదు నన్నెచోడునిమీద ప్రత్యేకంగా కృషి చేసిన దేవరపల్లి వెంకటకృష్ణారెడ్డిగారు కవిజనాశ్రయంపైన కూడ తమ విలక్షణ దృష్టిని ప్రసరింపజేశారు ‘తెలుగు తొలికావ్యం కవిజనాశ్రయ’ మని అక్టోబరు 1969 భారతిలో ఒక వ్యాసం వ్రాశారు. వేంగి చాళుక్యులలో దానార్ణవు డనే రాజు క్రీ॥ శ॥ 969–972 మధ్య ఉండేవాడు. ఇతడు జైనుడయ్యాడు ఈ జైనుడు శ్రావకాభరణుడైన రేచనతో సహకరించి కవిజనాశ్రయం పూర్తిచేయించాడని రెడ్డిగారి వాదం దీనికి ఆధారంగా కవిజనాశ్రయం అవతారికలోని ఈ రెండు పద్యాలను వారు చూపెట్టారు

9 ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రిక – 38వ సంపుటం.

10 తెలుగులో ఛందో వికాసము

"పరగిన విమల యశోభా
సుర నిరతుడు భీమనాగ్రసుతు డఖిల కళా
పరిణతు డయ్యెను భూసుర
వరుడు ప్రసాదోదిత ధ్రువ శ్రీయుతుడై.
అనమాన దాన రవి తన
యనసమానోన్నతుడు యాచకాభరణుడు ప్రా
ణ సహాయ మిత్రు డీ కృతి
కి సహాయుడుగా సుదాత్త కీర్తిగా ప్రీతిగా."

ఈ పద్యాలలో మొదటిదానిలో 'విమల' అనే మాట విమలాదిత్యునకు అన్వయిస్తుందట. రెండో పద్యంలోని 'దాన' అనే మాట దానార్ణవుని సూచిస్తుం దట. ఇది 'గూఢ కవిత' అంటారు. ఈ కొత్త వాదాన్ని, నాకు తెలిసి నంతమట్టుకు పండితులెవరూ చర్చించనూ లేదు; ఆమోదించనూ లేదు.

అందరు విన్నటిదాకా ఇది భీమన ఛందం అనే చెప్పుకొనేవారు. రచయితకు రాసిన కీర్తిని రానియ్యకుండా గ్రహణం పట్టించారు. ఇప్పటికిప్పుడే ఆ గ్రహణం విడుస్తోంది. విషయానికి కొంచెం విరుద్ధమైన తమాషేమి ప్రతి పద్యంలోనూ తన గురించి రేచన చెప్పుకోవడం మంచిదే అయింది. వాచకాభరణుడు తనకు ఈ రచనలో సహాయం చేశాడన్న ప్రకటన చాలా గట్టి సాక్ష్యమైంది. జిన వల్లభుడు తప్ప వాచకాభరణుడని ప్రసిద్ధిగాంచిన వేరొక జైన విద్వాంసుడు కాన నాలోగాని, కన్నడ వాఙ్మయంలోగాని లేడు. కవిత్వ తత్త్వమెరిగిన వాచకాభరణుడు ఇతడేతప్ప ఇంకొకడు ఆ కాలంలో లేడని చరిత్రకారులు స్పష్టపరిచారు. వేములవాడ అనే ప్రాచీన జైన విద్యాకేంద్రంలో క్రీ.శ. 940 ప్రాంతంలో జిన వల్లభుని సహాయంతో మల్లియ రేచన కవిజనాశ్రయాన్ని రచించాడని సుప్రసిద్ధ పరిశోధకులు పుట్టా వాసుదేవ పరబ్రహ్మశాస్త్రిగారు నిర్ధారణ చేశారు.11

'నిజం నిలకడమీద తేలకపోదు' అన్న సామెతకు రేచన కవిజనాశ్రయమే చక్కని నిదర్శనం

11 తెలుగు మెఱుగులు – తెలుగు గోష్ఠి చర్చా సంహిత ।
రామనగర్ – హైదరాబాద్.

చాళుక్య యుగం

మన తెలుగుదేశాన్ని సుమారు ఐదువందల సంవత్సరాలు అవిచ్ఛిన్నంగా పరిపాలించిన రాజవంశం తూర్పు చాళుక్యులదే. క్రీ. శ. 624లో కుబ్జవిష్ణువర్ధనుడు తెలుగుదేశంలో తన పాలన ప్రారంభించాడు. నాటినుంచి రాజరాజనరేంద్రుని కుమారుడు రాజేంద్ర కులోత్తుంగుడు క్రీ. శ. 1118లో మరణించేదాకా ఒకే వంశంలోని వ్యక్తులు ఈ దేశాన్ని పరిపాలించారు. కులోత్తుంగునికి తెలుగు రాజ్యంకన్నా పెద్దదైన చోళ సామ్రాజ్యం సంక్రమించి అతడు దక్షిణాదికి వెళ్ళిపోయాడుగాని ఇతని తండ్రితాతలందాకా ఆంధ్రదేశంలోని వివిధ నగరాలే మన రాజధానులు.

ఇంత సుదీర్ఘకాలం పరిపాలించారుగనుకనే చాళుక్యులు నిజంగా తెలుగు సంస్కృతికి, సాహిత్యానికి సృష్టికర్తలయ్యారు. మొదట వీళ్ళ రాజధాని ఏలూరుకు సమీపాన ఉన్న వేంగిపురం తరవాత బెజవాడ; ఆ పిమ్మట రాజమహేంద్రవరం. మొట్టమొదటి రాజధాని వేంగిపురం కాబట్టి వీళ్ళకు వేంగిచాళుక్యులనే పేరువచ్చింది. ఆ పట్టణం ఏలూరుకు ఉత్తరాన ఏడుమైళ్ళ దూరంలో ఉండేది. ఇప్పుడు పూర్తిగా పాడుపడిపోయినా ఆనాడు అది రెండుక్రోసుల పొడవు వెడల్పులు ఉండిన గొప్ప నగరం. ఇక్కడ ఇప్పటికీ పాడుపడిపోయిన దేవాలయాలు యాభైకన్నా ఎక్కువే ఉన్నాయట.

దేవాలయాల వైభోగం

పూర్వం మన సంస్కృతికి ఆటపట్టులు దేవాలయాలే అనిచెప్పాలి. శిల్పం, చిత్రకళ, నాట్యం, సంగీతం మొదలైన కళలన్నింటికీ అది కూడలిస్థానం. పెద్ద దేవాలయాలలో, వాటిని నమ్ముకొని వెయ్యియిరెండు నియోగాలవారు జీవించేవారు. ఈ వృత్తులవాళ్ళలో స్థానాపతులు, పూజారులు, నర్తకాచార్యులు, నర్తకీ, నర్తకులు, గాయకీ గాయకులు, పిల్లనగ్రోవిఊదే వాంశికులు, తిత్తిఊదే వాదగాయకులు, మద్దెల వాయించే మార్దంగికులు, వివిధ వీజనచామర కరండవాహకులు, ద్వాదశసేవా విలాసినులు, దేవపరిచారాహ్వానకులు, శంఖపూరకులు, శిల్పులు మొదలైన వాళ్ళు ఉండేవారు. దేవాలయాలను అనుకొని సత్రాలు ఉండేవి. వీటికి రాజులు,

సామంతులు, దండనాథులు భూములిచ్చేవారు[1], పశువులిచ్చేవారు, తోటలు వేయించే వారు, తటాకులు తవ్వించేవారు. ప్రతిదేవాలయం ఒక చిన్నసైజు రాజధాని.

కట్టు, బొట్టు, కళలు

చాళుక్యుల కాలంలోకూడ బౌద్ధ, జైనమతాలు సజీవంగా ఉన్నా ఆరామ నిర్మాణాలు ఆగిపోయాయి. దేవాలయాలు కట్టించడమే జరిగిందనుకోవాలి. చాళుక్య వంశంలోని నరేంద్ర మృగరాజు ఒక్కడే నూటఎనిమిది శివాలయాలు కట్టించాడు. ఉధృతంగా సాగిన నిర్మాణ కార్యకలాపాలవల్ల 'చాళుక్య శిల్పం' అనేది ఒకటి రూపరేఖలను సంతరించుకొంది. ఆంధ్రదేశంలోని వివిధ ప్రాచీన దేవాలయాల లోని గండారాలను పరిశీలిస్తే ఆనాటి కట్టూ, బొట్టూ, కళలూ ఎలా ఉండేవో తెలుస్తాయి.

చాళుక్య శిల్పంలో సంగీత నాట్యాల ఔన్నత్యం కనబడుతుంది. విజయవాడలోని అమ్మిదొడ్డి స్తంభాలలో, బిక్కవోలు భీమవరం గండారాలలో వాద్యగోష్ఠులు కనబడతాయి. పిల్లనగ్రోవి ఊదేవాళ్ళు, వీణలువాయించే యువతీ, యువకులు, కంచుతాళాలు వాయించేవాళ్ళు,మద్దెలవంటి మృదంగాలు వాయించేవాళ్ళు, చేతులుకట్టి తాళం వేసేవాళ్ళు, కోలాటమాడేవాళ్ళు, నోరుతెరచి పాడుతున్నారా అన్నట్టు కనబడేవాళ్ళూ నాటినుంచి నేటిదాకా అలా నాట్యం చేస్తున్నట్టే కనబడతారు.

మధుర కవితలు

ఈ సంగీత నాట్యాలకు పరిపూర్ణతనిచ్చే మధుర కవితలుకూడ ఆనాడు వెలసిల్లే ఉంటాయి. దేవునిమీద పాటలేకాక వీరులగురించికూడ ఆ రోజులలో పాటలు పాడుకొనేవారు. నన్నయ్యగారి భారతంలో ఉలూచి తాను అర్జునుని పరాక్రమాన్ని ముందుగానే 'నాగీ గీతాల'వల్ల విని తెలుసుకొన్నానని చెప్పింది.[2] నన్నెచోడుని కుమార సంభవంలో అరణ్యానికి తపస్సుకోసం వెళుతున్న పార్వతి అటవికుల పాటలు విన్నది. వాళ్ళు 'గొడుగీతాలు' ఆలపించారు. తరతరాలుగా తమ కాలానికి వచ్చిన పాటలను గురించే ఈ ఇద్దరు ఆదికవులూ చెప్పారనుకోవాలి.

---

1 దక్షిణభారత శాసనములు 10_వ సంపుటి, నెం. 74.

2 మహాభారతం, ఆది. 8_181.

ఆస్థాన వారవిలాసిని

చాళుక్యభీముని ఆస్థానంలో సమస్త గాంధర్వవిద్యా విశారద అయిన చల్లవ్వ అనే ఒక వారవిలాసిని ఉండేది. రాజు ఆమెకు అత్తిలి గ్రామంలో పెయ్యికోకచెల్లున్న భూమి 60 పుట్లుపండే పొలమూ, నివేశన స్థలమూ ఇచ్చాడు.[3] ఆమె తండ్రిపేరు మల్లప్ప. అతనుకూడ సంగీతంలో ఆరితేరినవాడే. తుంబురునివంటి వాడని శాసనంలో ప్రశంసించారు. అతని తల్లిపేరు కొండక్క. ఆమె అప్సరస వంటిది ఈ గాంధర్వ విద్యావిశారదలు నాటి తెలుగుపాటలతో తెలుగుసీమను సుశ్రావ్యం చేసేవారు.

చదరంగ చాతుర్యం

క్రీ. శ. 910 నాటికే మన దేశంలో చదరంగం బాగా ఆడేవారనీ, బలగాన్ని మట్టితో తయారు చేసుకొనేవారనీ తెలుస్తున్నది "చాళుక్యభీముని ఖడ్గ మనుకట్టి సముద్రమునందు మునింగి (రాష్ట్రకూట) కృష్ణవల్లభుని చతురంగసేన నీళ్ళలో మునిగిన చతురంగమందలి సేనవలె కరగిపోయెను" అని ఒకశాసనంవల్ల తెలుస్తున్నది.[4]

మార్గపద్ధతి – దేశిపద్ధతి

ఇలాగ వివిధ లలితకళలు వర్ధిల్లిన చాళుక్యుల కాలంలో ఉదాత్తత పాన్వితమైన సాహిత్యంకూడ వర్ధిల్లే ఉంటుంది. అయితే అది దేశిసాహిత్యం కనుక లాక్షణికుల మన్ననలకు నోచుకోలేదు అనుకోవాలి. వాళ్ళకు ఎప్పుడూ మార్గపద్ధతిమీదనే మోజు. అదిలో శ్రీరామచంద్రుడంతటి వాడు దేశి ననుసరించి మార్గపద్ధతిగావాస్తే మెచ్చుకొన్నారన్న భావం పండితలోకంలో వేళ్ళూనిందంటే మధుర కవితలు ఎటువంటి పరిస్థితిలో ఉండేవో ఆలోచించుకోవచ్చు.

కుశలవులు అయోధ్యవీధులలో రామాయణం గానంచేశారు. పాడుతూ ఆడిచూపించారు "పాట మనోహరంగా ఉంది. శ్లోకాలు అంతకన్నా మనోహరంగా ఉన్నవి. ఎప్పుడో జరిగింది ఇప్పుడు కన్నులఎదుట జరుగుతూఉన్నట్లు తోచింది."

---

3 చాళుక్యభీముని అత్తిలి తామ్రశాసనం.

4 చాళుక్యభీముని అత్తిలి తామ్రశాసనం పంక్తులు 19 22 "యస్య ఖడ్గజల వార్ధి నిమగ్నం కృష్ణవల్లభబలం సహసైవం [మృణ్మయంతు చతురంగ బలవత్ క్షిప్రమేవ విలయాగత మాసీ]" బ్రాకెట్లలోని భాగాన్ని కొమర్రాజు లక్ష్మణరావుగారు వేరొక శాసనంలోనుంచి సంపాదించారు.

అంటూ అందరూ మెచ్చుకొన్నారు. ఈ సంగతి విని రాముడు వాళ్ళను కొలువు కూటానికి పిలిపించి పాడించుకున్నాడు. ఆ దేవసదృశ్యులు వీణావేణు తాళస్వరం గాయల ప్రయోగుతూ ఉండగా ఆలాపించి రామాయణ మహాకావ్యాన్ని దేశిపద్ధతిని పాడుతూ అభినయించసాగారు. ఆ గానానికి సదస్యులు అందరూ ఉప్పొంగి పోయినారు. తన్మయులు అయినారు. అప్పుడు రాముడు ఆ కుశలవులను చూచి 'మార్గ పద్ధతిన ఆ మహాకావ్యమును గానం చేయు' మని చెప్పారు.[5]

వాల్మీకి రామాయణంలోని ఈ ఘట్టాన్ని అనుసరించి వ్యాఖ్యానిస్తున్న సందర్భంలో వావిలకొలను సుబ్బారావుగారు తమ 'మందరం'లో తమ ఉద్దేశాలను అమూలకమైనా రాముని నోటంట చెప్పించారు. కుశలవుల గానమహిమచే ఆనంద పరవశులైన సభ్యుల్ని చూసి రాముడు ఇలా అన్నాడట.

"ఓ సాధువులారా ! 'సద్యఃఫలం సంగీత' మని గాన మనోహరత్వమున వానందమగ్నులగుచున్నారు. సంగీత మపార మధురము. శాస్త్రవిజ్ఞుంత వరకే మధురము అనలకాదు. ఇదియటుకాదు. కావున మీరు కథయందుండు విశేషమును గూడా గ్రహించుటకై సాహిత్య భాగమునకు మనస్సీయవలెను. అది శ్రుతముగ మనస్సున నిలిచి స్మరించినపుడంతయు సంతోషం కలిగించును. శ్రేయస్సును సమకూర్చును...."

తరువాత మూలంలో ఉన్న శ్లోకం ఇది:

తతస్తు తౌ రామవచః ప్రచోదితావగాయతాం
మార్గవిధాన సంపదా సచాపిరామః పరిషద్గ
తశ్శనైర్బుభూషయాసక్త మనాబభూవ॥ (బాల 4-36)

"శ్రీరామచంద్రుని యుత్సాహకరములైన మాటలకు సంతోషించినవారై కుశలవులు దేశాది నియమములు లేక యెచ్చటనైనను పాడగూడిన మార్గమను సంగీత విధానము ననుసరించి రామచరితమంతయు విన్ని పాడిరి" అని వావిలకొలను వారు తాత్పర్యం చెప్పారు.[6]

మార్గ విధానం ఎక్కడైనా పాడేదికాదు. సభలలోనే, విద్వత్తును ప్రదర్శించుకొందికి పాడేదే.

ప్రజాకళలు ప్రభువుల ప్రాంగణం లోనికి వెళ్ళగానే 'క్లాసికల్' ఆహార్యాన్ని ధరిస్తాయి. ఇది సంగీతంలో మరీని

---

5 శ్రీనివాస శిరోమణిగారి వాల్మీకి రామాయణ అనువాదం బాలకాండ.

6 వావిలకొలను సుబ్బారావు మందరం బాలకాండ, పుట 388 నుండి

సంగీత విషయంలోనే అందరినీ తన్మయం చేస్తున్న దేశిపద్ధతిని కాదని మార్గపద్ధతికి పట్టం కట్టిన పూర్వులు సాహిత్యంలో దేశిని ప్రోత్సహిస్తారా? సాధారణ జనాన్ని సొంత భాషలో కథలు చెప్పుకోనిస్తారా? వాటికి సాహిత్య గౌరవమిస్తారా! ఈ లీలావతి కథను చూడండి.

నాయిక అడుగుతుంది గదా—

> "రాత్రి రమణీయంగా ఉంది. దానికి తగినట్టే శరత్కాలము గూడ మనోహరంగా వున్నది. ప్రేమాస్పదుడవైన నీవున్నూ (నాకు) స్వాధీనుడవై వున్నావు. పరిజనులుకూడ అనుకూలురుగా వున్నారు. వారు లేరంటూ లేరని అనుకొంటాను. కనుక, ఏదైనా మనస్సుకు ఇంపు పుట్టించే సంభాషణ గలదిగాను, ఈ ప్రదోష కాలపు వినోదానికి తగినట్టిదిగాను వున్న కొత్త కథ– చక్కని రసం ఉట్టిపడేదాన్ని, మహిళా జనానికి ఇంపు సంపాదించే దాన్ని పాడించండి (అంటే, చెప్పండి)" అని.

ఇలాగు ఎంతో అమాయకత్వాన్ని వెల్లడిస్తూ అడిగిన ప్రియురాలిని చూచి ఆ కథానాయకుడు—

> "కవులు 'మూడు రకాల కథలే లోకంలో ఉన్న' వన్నారు దివ్యకథ అనీ, దివ్యమానుషీకథ అనీ, మానుషీకథ అనీ....వాటిలో మాలాంటి అప్రాజ్ఞులు చెప్పేకథలు(లక్షణ శాస్త్రాలు అనుసరించి చెప్పేవి కావు కాబట్టి) లోకంలో పరిహాసం పొందవు మరీ? సజ్జనులకు పరిహాసిస్తారు? లక్షణశాస్త్రాన్ని వినేనా ఎరగని వారికి బాగా మాట్లాడ్డానికైనా వీలు కాదంటారుకదా! అల్లాంటి స్థితిలో వికలమైన కథాబంధం మరి చెప్పేదేమిటి?" అన్నాడు.

"ఈ మాటలో 'లక్షణశాస్త్రాల ఇనుపగొలుసులు చూచి ఎంతటి సహజ చాతుర్యం వున్నా, నోరు తెరవడానికి ఎలా భయపడేవారో ఆ కాలమువారు' అనే విషయం తెలుస్తున్న"దని ప్రాకృతభాషలో వున్న లీలావతీకథను తెలుగులో చెప్తూ మండాగస్త్యుల ఆదినారాయణశాస్త్రిగారు వ్యాఖ్యానించారు. ఆ కథ ఇంకా ఇలా ఉంది.

> "ఇలా అన్న ప్రియుని మాటలకు అతని ప్రియురాలు అన్నదీ–ప్రియతమా! ప్రియతమా!, ఏ శబ్దశాస్త్రం చక్కని ముద్దులు గురిపే సుభాషితం దారిని పాడుచేసి వేసిందో ఆ శబ్దశాస్త్రంవల్ల లాభం ఏముంది? దేనివల్ల అర్థం చాలా విశదంగాను, దాపరికంలేని

హృదయంతోనూ వెల్లడి అవుతుందో అదే మహిళలకి శరణం అని నా మతం. అంతేకాని అర్థంకాని లక్షణంతో ఏమి లాభం? కనుక అల్లాగే (అంటే, లాని వ్యాకరణాది లక్షణ శాస్త్రాలవైపు పోయి చెడగొట్టుకోకుండా ఉండే సంభాషణలోనే) పరిశుద్ధంగా విప్పారిన హృదయంగల ఇంపైన కథలు విస్తారంగా దేశీమార్గంతో ఒప్పి ఉండేటట్లు, దివ్య మానుషులకు చెంది ఉండేటట్లు చెప్పండి" అని ఆ నాయిక అడిగింది.7

నాయకుడు కథ చెప్పాడు. ప్రాకృతవాఙ్మయంలో లీలావతి కథకు అగ్రస్థానం ఇస్తారు. ఆంధ్రులం మనమూ తప్పకుండా ఇవ్వాలి. ఇది ఆంధ్రదేశానికి సంబంధించిన ఒక చారిత్రక కథ అనీ, ఇందులో ఆంధ్రదేశంలోని అనేక ప్రాంతాలు వర్ణింపబడ్డాయనీ మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారు వ్రాశారట. ఇందులో ఆంధ్రదేశపు శాతవాహన మహారాజూ సింహళద్వీపపు రాజకుమార్తె ప్రేమగాథ వర్ణిత మవుతుంది. గ్రంథకర్త కాలం క్రీ.శ. 6, 7 శతాబ్దుల మధ్య అని కవిగారు చెప్పారు. ఇంకా కొంచెం అర్వాచీనం అయితేనూ కావచ్చునట. ఈ కావ్యంలోని లౌకిక విరంజకత్వం మన చాళుక్య యుగంనాటి సాహిత్య వ్యవస్థను తెలియజేస్తుంది.

ఈ కాలంలో తెలుగునేలమీద జన్మించిన కవులు కన్నడంలో, సంస్కృతంలో, ప్రాకృతంలో వ్రాసిన కావ్యాలు మనకు దొరుకుతున్నాయి. వాళ్ళు తెలుగులోనూ వ్రాస్తే దొరకవా? వ్రాయలేదు అని కొందరు సిద్ధాంతీకరిస్తున్నారు. కవులున్నారు గాని కావ్యాలు లేవు అని మనం భావించాలి కాబోలు.

నన్నయగారికి పూర్వం అసలు భాషే లేదని ఒకప్పుడు భావించేవారు. ఉందని తెలిశాక, ఉన్నా అది 'ద్రవస్థితి' లో ఉండేదనీ, దాన్ని ఆయన సంస్కరించి 'ప్రమాణీకరించా'రనీ భావించేవారు. రేనాటి చోళుల తెలుగు శాసనాలు దొరికాక పద్యాలైతే ఎక్కడా కనబడకపోయినా చక్కని వచనం ఉండేదని అంగీకరించారు. ఈ శాసనాల సేకరణలో, పరిష్కారంలో, వ్యాఖ్యానంలో ప్రశంసనీయమైన కృషిచేసిన మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు కొన్నిట్లో ఉండే భాషా విశేషాల గురించి ఇలా రాశారు.

"శాసనభాష అంతా తెలుగే శాసనమంతా గద్యంలో వున్నది. కొన్ని కొన్ని పదాలు మాత్రమే కాకుండా వాక్యరచన కూడా విలక్షణంగానే వున్నది.... శాసనములోని తెలుగు పదముల కొన్నింటి రూపమును, అర్థమును గూడ సుబోధ

7 గిడుగువారి సప్తతితమ జన్మదిన సంచికలో వంచాగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రి గారి వ్యాసం.

మగుట లేదు. అంతయు విచిత్రమైనది ఇందలి వాక్యరచనా పద్ధతి. ఇది ఇప్పుడు మనము వాడు పద్ధతికి భిన్నమైనది. ఇప్పుడు మనము వాక్యరచనలో క్రియాపదమును కర్త కర్మలను తరువాత పెట్టుదుము... మాచర్ల శాసనమున అది కర్తకు తరువాతను, కర్మకు పూర్వమును వచ్చినది. ఇది అపూర్వము. పొట్లదుర్తి మాలెపాడు శాసనమునను యీ పద్ధతియే కానబడును. ప్రాచీనాంధ్ర వాక్యరచనా పద్ధతి యిదేనా? ఇది యింక యితర శాసనములలో కానవచ్చునా? ఇది యేమైన యీ పద్ధతి ఎంతకాలము వర్తించునో? ఇది నాటిసామాన్య పద్ధతి కానిచో (ఈ) శాసనములో ఇట్లుండుటకు కారణమేమి?"

సోమశేఖరశర్మగారి యీ వాక్యాలను ఉదహరిస్తూ నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు ఒక సంగతి చెప్పారు.

"లభ్యమైన ప్రాచీన తెలుగు శాసనముల నన్నింటిని సమకూర్చి వానిని ఒంటొంటితో బోల్చి పరిశోధించి చూచినగాని సోమశేఖర శర్మగారి ప్రశ్నలన్నింటికిని సరియైన సమాధానము కుదరదు.[8]

ఈ సుప్రసిద్ధ పరిశోధకులు సూచించిన తులనాత్మక పరిశీలన, వివిక్త విశ్లేషణ ఇటీవల జరిగింది. బూదరాజు రాధాకృష్ణగారు దానిని చేశారు. క్రీ॥ పూ॥ 200 నుంచి క్రీ॥ శ॥ 1100 వరకూ ఉన్న 269 శిలాతామ్ర శాసనాలను పరిశీలించారు భాషా చరిత్రను నిరూపించారు. ఆయన తన అముద్రిత పరిశోధక వ్యాసానికి సంగ్రహ రూపాన్ని "ప్రాచీనాంధ్రం – శాసన భాషా పరిణామం" అనే శీర్షికలో ప్రచురించారు.[9]

చారిత్రక కాలంలో జరిగిన మార్పులను లెక్కలోనికి తీసుకొని రాధాకృష్ణగారు తెలుగు భాషా చరిత్రను మూడు దశలుగా విభజించారు.

1 ప్రాక్సాహిత్య దశ : క్రీ పూ. 200 నుండి క్రీ శ. 600 మధ్యనున్న దశ. ఈ కాలంలోనే తరువాతి కాలంలోని భాషకు విరూపకమైన విలక్షణ వర్ణక్రమం, ప్రత్యేక భాషాక్రమం ఏర్పడ్డాయి. సంస్కృత సంపర్కం, ప్రభావం బాగా ఉండేవి.

---

8 పల్లవులు – చాళుక్యులు పుట 344.

9 భద్రిరాజు కృష్ణమూర్తిగారి సంపాదకత్వాన వెలువడిన 'తెలుగు భాషా చరిత్ర'లో (1974)

2. సాహిత్య దశ : క్రీ.శ. 7-9 శతాబ్దుల మధ్యకాలం. వ్యావహారిక సాహి మాండలికాలు ఏర్పడ్డాయి పద్య శాసనాలు తలచూపాయి. సంస్కృతప్రభావంవల్ల కర్మణి ప్రయోగం, యః తచ్ఛబ్ద ప్రయోగం వంటివి ఎక్కువగా వచ్చాయి. మణిప్రవాళశైలి ఆచారంలోకి వచ్చింది నాలుగో వంతు మాటలు ఎరువుగ వచ్చాయి.

3. కావ్య భాషా దశ : క్రీ. శ. 10-11 శతాబ్దాల మధ్యకాలం ఈ దశలో వచ్చిన పెద్ద మార్పు పదజాలానికి సంబంధించింది. ఎరువు మాటల సంఖ్య సగానికి సగంగా ఉంది.

క్రీ శ. 7వ శతాబ్దినుంచే మన భాషలో కావ్యశైలి ఏర్పడిందని కోరాడ మహాదేవశాస్త్రిగారు నిరూపించారు.[10] ఆయనే ఇలా చెప్పారు

"కావ్యశైలి రూపొందించిందంతా కవితా వ్యవసాయం చాలాకాలంగా జరుగుతూ ఉండవన్నమాట కాని వాటి వాఙ్మయ మెలాంటిదో, దాని స్వభావ మేమిటో తెలుసుకోవడానికి మనకిప్పుడు ఆధారాలు లేవు.... ప్రాఙ్నన్నయ యుగం పద్య శాసనాలు ఇంతవరకు దొరికినవన్నీ దేశీయ ఛందస్సులలోనే ఉన్నాయి. దేశి వాఙ్మయం ఆనాడు విశేష ప్రచారం పొంది ఉండినది అనడానికి సందేహం లేదు.... శిష్టులెవరూ ఆ దేశిని ఆదరించకపోవడంచేతను, అది శిష్ట కవి ప్రయుక్తం కాకపోవడం చేతను లాక్షణికులు దాని లక్షణ నిర్దేశంలో శ్రద్ధ వహించలేదు. నన్నయ మార్గ కవితా శక్తి ఏర్పడిన తర్వాత దేశి మార్గం క్రమంగా మాసిపోయింది. దేశి కవులు లాక్షణిక కవులుగా పరిగణింపబడలేదు. లేకపోతే నన్నెచోడ, పాల్కురికి సోమనాథులు అంతకాలం అజ్ఞాతంగా ఉండిపోవడం ఎలా సంభవిస్తుంది?"

అజ్ఞాతంగా ఉన్నవాటిని బయటకు తీయడం చరిత్రకారుల కర్తవ్యం. కనుమరుగైపోతున్న వాటిని కాలగర్భంలో కలిసిపోకుండా కాపాడటం సంస్కృతి సంరక్షకుల బాధ్యత. గతాన్ని అవగాహన చేసుకొని వర్తమానాన్ని వ్యాఖ్యానించడం, బాటలు వేయడం సాహితీపరుల విద్యుక్తధర్మం. చరిత్రను అర్థం చేసుకునేవాళ్ళకు అభ్యుదయం తథ్యం.

10 తెలుగు భాషా చరిత్ర సం॥ భద్రిరాజు కృష్ణమూర్తి. పుట 205

క్రీ.శ. 1198లో ఓరుగల్లులో గణపతిదేవ చక్రవర్తి కాకతీయ సామ్రాజ్యాన్ని స్థాపించేదాకా వర్ధిల్లిన యుగాన్ని మనం చాళుక్య యుగమని పేర్కొందాం. బాదామి, వేములవాడ, ముదిగొండ, వేంగి చాళుక్య వంశాల పాలనలో వెలసిన కావ్యాలూ, తెలిసిన కవులూ, ఇంకా చర్చకు తెలియని చారిత్రక విషయాలూ తెలుసుకొందాం. ఇది ఒక మహాయుగం. క్రీ శ. 624నుంచి 1198దాకా ఇది వర్ధిల్లి, వికసించి ఫలించింది. ఈ మహాయుగంలోనూ, దీనిలో అంతర్భవమైన తెలుగు చోడుల ఉపయుగంలోనూ వెలసిన ప్రసిద్ధులైన కవుల చరిత్రలను వారి వారి మతాలను, అభిమతాలను, భావాలను, ప్రభావాలను, ప్రసిద్ధం కావలసిన వైనాలను వరుస పెట్టి తెలుసుకొందాం.

నన్నయ భట్టు

ఆంధ్ర సాహితీ వరులంతా ఏటేటా పండగచేసుకోదగిన రోజు తెలుగు భారతం పుట్టినరోజు. నేటికి రమారమి 900 సంవత్సరాల కిందట అది తీరాంధ్ర దేశంలో ఆవిర్భవించింది. అప్పుడా ప్రాంతాలను వేంగిదేశమని పిలిచేవారు.

ఆ వేంగీదేశానికి నాయకరత్నమైన రాజమహేంద్రపురంలో దేవేంద్ర వైభవంతో, పరమానందంతో అనవరతం మహామహీరాజ్యాన్ని రాజకులైకభూషణుడైన రాజరాజనరేంద్రుడు పరిపాలిస్తూ ఉండేవాడు. ఇతడు సకల భువన లక్ష్మీ విలాసనివాసమైన కొలువులో విద్యా విలాస గోష్ఠిలో ఇష్ట కథా వినోదాలతో ఆనందించేవాడు. ఆ గోష్ఠిలో అపార శబ్దశాస్త్ర పారగులైన వైయాకరణులు ఉండేవారు. భారత రామాయణాది అనేక పురాణ ప్రవీణులైన పౌరాణికులూ, మృదు మధుర రసభావభాసురమైన నవార్థవచనరచనలో విశారదులైన మహాకవులూ ఉండేవారు. వివిధ తర్క విగాహిత సమస్తశాస్త్రసాగర సారగరీయః ప్రతిభులైన తార్కికులూ ఉండేవారు. మామూలుగా ఉండే మంత్రులు, పురోహితులు, సేనాపతులు, దండనాయకులు, దౌవారికులు, మహాప్రధాని, సామంతులు, విలాసినులు ఎలాగూ ఉండేవారు.

ఆకాంక్ష, ఆమోదం

ఇటువంటి వాళ్ళంతా ఉన్న విద్యా విలాసగోష్ఠిలో ఒకనాడు రాజరాజు శివపద అనురక్తుడూ, లోకజ్ఞుడూ, శబ్దశాసనుడూ, ఉభయకావ్య రచనాభిశోభితుడూ అయిన నన్నయగారిని చూసి ఇలా అన్నాడు : "విమలమతితో అనేక పురాణాలు విన్నాను. అర్థ ధర్మ శాస్త్రాల తెరగు తెలుసుకున్నాను. ఉదాత్తరసాన్విత కావ్య నాటక క్రమాలు పెక్కు చూశాను. ఈశ్వరాగమాలమీద హృదయాన్ని నిలుపుకొన్నాను. అయినా నా మనస్సులో ఎప్పుడూ శ్రీ మహాభారతంలోని అంతరార్థం వినాలనే అభిలాష అధికంగా ఉంటూ ఉంది. అదీ కాక మా చంద్రవంశంలో ప్రసిద్ధులైన పాండవోత్తముల చరిత్రనే నిరంతరం వినాలనుకొంటూ ఉంటాను. బంగారుకొమ్ములున్న నూరుగోవులను ఉత్తమ బహువేద విప్రులకు దానం చేసిన ఫలం భారతం వింటేవస్తుంది. నా మనస్సు ఎప్పుడూ భారత కథా శ్రవణ ప్రవణమే. కాబట్టి కృష్ణద్వైపాయన మునిశ్రేష్ఠుడు రచించిన మహాభారతంలో

నిరూపితార్థమేమిటో తెలిసేటట్లూ మీ తెలివితేటలు, ప్రతిభ చూపించి తెలుగులో రచించండి"

ఈ విధంగా రాజరాజు ఆదేశివ్వగానే నన్నయ్యగారు ఇలా అన్నారు : "ఆకాశంలో మసకమసకగా కాక స్పష్టంగా కనిపించే నక్షత్రాలను లెక్కపెట్టడం, సర్వవేదశాస్త్రాల అశేషసారాన్ని మోదంతో పొందడం, అడుగుపెట్టడానికి వీలేని నిగూఢార్థ అలాఉన్న భారత భారతీ సముద్రాన్ని బుద్ధిబాహువుల బలంతో ఈదడం బ్రహ్మదేవునకైన చేతనవుతుందా? అయినా, దేవా, నీవు అనుమతించావు కనుక విద్వజ్జనుల అనుగ్రహంతో, నాకు తెలిసినట్టూ ఈ కావ్యాన్ని రచిస్తాను" అని ప్రారంభించారు.

తెలుగుపై అప్పటి చిన్నచూపు

రాజానుమతం దొరికింది గనుక విద్వజ్జనులు అనుగ్రహించారు. అప్పటి వాళ్లా ఈ విద్వాంసులు తెలుగులో కావ్యాలు రచించడానికి అనువర్తారని తలచినా తప్పులేదు. కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారన్నట్లు "వారికి దేవభాషేగాని దేశభాష పనికిరాదు.[1]" ఆ రోజుల్లో విద్యంటే సంస్కృత విద్యే విద్య. మిగతా భాష అను వారు ఈసడించేవారు. చరిత్ర తొలిరోజుల్లో ప్రాకృతభాష గురించి వేదాల తిరువెంగళాచార్యులవారు వ్రాసింది అక్షరాలా తెలుగుభాషకు వర్తిస్తుంది.

"బ్రాహ్మణులవైదిక మతప్రభావం విశేషించి అత్యుచ్ఛస్థితిలో ఉండేటప్పుడు జన సామాన్యపు వ్యవహారంలో ఉన్న ఈ భాషను ఇంతింతనరాని నిరాదరణ చేసేవాళ్ళు అంతేకాదు, అనితర జాతులను ఎక్కువ ఆదరించక తామే సర్వోత్కృష్టులనే భావంతో ఇతరులందరినీ ఒక విధమైన అనాదరబుద్ధితో చూసేవారు కూడ. నీతి, ధర్మము మొదలైనవి అన్నీ బ్రాహ్మణులు శాసించిన రీతిన ఉండాలనేదేగాని వేరే తోవలేదు. భగవద్భక్తి, మతము, యోగానుష్ఠానము, ధర్మచింత, తత్వవిజ్ఞానము మొదలైనవి అన్నీ వెనుకబడ్డవి. కొద్దిమంది బ్రాహ్మణులచేతిలో సంఘానికి సంబంధించిన అధికారాలన్నీ ఉండిపోయి, వారే సంఘానికి సర్వాధికారులైరి. ఇతరులకు వైదికభాష దుర్జ్ఞేయమై అందలి రహస్యములు తెలియరానివయ్యేను. అధ్యాపనాధికారము బ్రాహ్మణులకే తప్ప ఇతరులకు లేదయ్యేను. అందువల్ల బ్రాహ్మణాధికం దాటి, పారింది పాట

1 రాజరాజనరేంద్ర పట్టాభిషేక సంచిక పుట 201

అయ్యేను, అతనికి రాజ్యకాంక్షవున్నగు క్షత్రియుడు కోరదయ్యెను. ఇక నతని అధికారానికి అడ్డుతగిలే దేమున్నది ? 2"

అన్యమతాలకు ఆదరణ

జనసామాన్యం పాల్గొనే అవకాశం లేని మతం కొద్ది మంది అధికార వాదులకే పరిమితమైంది. అహింసాప్రియులైన తీర్థంకరులూ, బుద్ధుడూ మొదలైన మహాత్ములు, సర్వజనసమ్మోగ్యమైన మతాన్ని బోధించారు. జనసామాన్యం, ప్రజానీకం 'అమ్మయ్య!' అని ఊపిరి పీల్చి ఆ మతాలను ఆదరించి అనుసరించసాగారు. అందుకే రాజపుంగవులు వైదిక మతానికి ఆశ్రయమిచ్చినా, ఆదివాళ్ళైన బౌద్ధమతాలకు దానధర్మాలు చేయడం, ఆరామాలు కట్టించడం జరిగింది. రాజరాజ కాలానికి వెయ్యేళ్ళకు ముందుగానే తెలుగునాట జైనబౌద్ధాలు బాగా నిలదొక్కుకొన్నాయి.

ఆ మతాలు జనసామాన్యపు భాషలో ప్రబోధాలు చేసేవి. అందరికీ తెలిసేవిధంగా పాటలు, గాథలు ప్రచారంలో ఉండేవి. జనమంతా ఈ మతాలవైపు ఎగబడుతున్నందున బ్రాహ్మణ్యానికి గంగవెర్రులెత్తాయి. వైదిక మతాన్ని పునరుద్ధరించాలనే సంకల్పం వచ్చింది. కుమారిలభట్టు లాంటి మేధావులు బౌద్ధజైన శాస్త్రాలను చదివి వాటిని ఖండించసాగారు. శంకరాచార్యులు బుద్ధుడిని విష్ణుమూర్తి తొమ్మిదవ అవతారం చేసి జనసామాన్యాన్ని మంత్రముగ్ధుల్ని చేశారు. అనార్యుల దేవత రుద్రుడు పురాణాల కెక్కడం ఏనాడో జరిగింది. శివపూజ వైదిక మతమయింది.

రాజరాజ 'రాజ' సంకల్పం – నన్నయ శ్రీకారం

చోళుల కాలంలో, దక్షిణాదిని శైవమతం మహోధృతంగా ఆటుపోటులా కాలిపడి. రాజరాజ నరేంద్రుడు తన అమ్మగారింట ఈ మతాన్ని అభిమానించి ఉంటాడు. తన తల్లిదండ్రులు జైనులైనా, ఆమె శైవమతాన్ని స్వీకరించారు. తన సవతి తమ్ముడితో రాజ్యంకోసం జరుపుచేసిన యుద్ధాలలో బ్రాహ్మణ్యం తనకు సహాయం చేసి జనాన్ని తనవైపు తిప్పి ఉంటుంది. రాజరాజ బ్రాహ్మణ భక్తి ఇంతా అంతా కాదు. అతడు వర్ణాశ్రమధర్మాలపై ఆధారపడే మతాన్ని ఉద్ధరించదలిచాడు.

"అగ్రవర్ణముల అధికారము వదిలవలయుననే ప్రాచీన మత గ్రంథములను దేశభాషలలోనికి అనువదింపజేసిరి. వర్ణాశ్రమ

---

2 గిడుగువారి సవరలతము జన్మదినోత్సవ సంచికలోని 'వ్యాససంగ్రహం' పేదాల శివవెంకటాచార్యులుగారి 'ప్రాకృత భాషా పరిశ్రమ' పుటలు 272 – 273.

ధర్మపరాయణులను తమ పైరులు ప్రయోగించిన దేశభాషా ప్రకటనార్థమే తాము ప్రయోగింపవలసిన వారైరి. ఇదియు కాకోలు, తెలుగో లేక సంగమ వేదమును స్పృశింపలేకు హేతువు. అసలు వేదమైన ఋగ్వేదమును, దాని ననుసరించి కల్పింపబడిన తక్కిన మూలపు ఆమలకు కనబరచుట పాతకముకదా। పాతకము కాకున్నను లాభకరము కానేరదు. ఋగ్వేదమును విపక్షతతో జదివినవారు పరధర్మముల నంగీకరింపరనుట నిశ్చితార్థము కాదు. కావున నందము వేదమే ప్రయోజనకారియైన కృతి దాని నెట్టమొదట తెనిగించిరి"[3]

అని కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారు చెప్పినది చారిత్రక సత్యము.

అందుకే నన్నయగారికి విద్వజ్జనుల అనుగ్రహం అవసరమైంది. ఆ రోజుల్లో విద్యాపరిషత్తులు ఉండేవి. వీటినే ఆయన సత్సభలు అన్నారు. ప్రారంభంలోనే ఈ సభలకు ఆయన నమస్కారం చేశారు.

"పరమ వివేకశోభిత విభాసిత సద్గుణ పుంజవారి తో
త్కరరుచిరంబులై సకలగమ్యసుతీర్థములై మహామనో
హర సుచరిత్రపావన పయఃపరిపూర్ణములైన సత్సభాం
తర సరసీవనంబుల ముదంబొనరం గొనియాడి వేడుకన్."

ఆయన భారతరచనకు ఉపక్రమించారు. ఇటువంటి సత్సభలు అనాదిగా ఉండేవనుకోవచ్చు తమిళవాఙ్మయంలో మూడు సంఘాలు ఉండేవి. 'సంగం' అంగీకరించనిదే ఆ రోజుల్లో కావ్యమయ్యేది. కన్నడ భాషలోకూడ కవి సంఘాలు ఉండేవి రాజాస్థానాలలోనే, రాజాశ్రయంలోనే ఈ కవి సంఘాలు విలసిల్లేవి. కన్నడంలో రన్నకవి తనను ఇలా పొగడుకొన్నాడు.

"కొండాడద సామంతర
మండళికర సకల చక్రవర్తిగళ సభా
మండలదొ ళుభయ కవిముఖ
మండన మాగిర్ప రత్న మీ కవిరత్నం."

తెలుగుగడ్డమీద పుట్టిన కవులంతా కన్నడం అభ్యసించి కర్ణాటకులను ఆశ్రయించి జైనమతాన్ని స్వీకరించి ఆ భాషలో ఆ మతాన్ని స్తుతిస్తూ కావ్యాలు వ్రాయడం తెలుగురాజుల కళ్ళు తెరిపించింది. రాజరాజు ఇటు కన్నడ సాహిత్యం

3 రాజరాజనరేంద్ర పట్టాభిషేక సంచిక. పుట. 201.

గురించి, అటు తమిళ సాహిత్యం గురించి తెలుసుకున్నాక తెలుగులో ఉద్గ్రంథ రచన సాగితే తప్పులేదని భావించి ఉంటాడు

భారతానికి భారీ ప్రచారం

ఆ కాలంనాటికే కన్నడంలో 'విక్రమార్జున విజయ'మనే పేరుతో పంప భారతం, 'గదాయుద్ధం' అనే మరొక కావ్యం భారతాన్ని ప్రచారంలోకి తెచ్చింది. తమిళంలో కూడ 'వెణ్బా' గీతాలలో భారత రచన జరిగింది. దానిని క్రీ. శ. 7, 8 శతాబ్దాలలో పెరుందేవనార్ కవి రచించారు. సంస్కృత భారతాన్నే దేవాలయాలలో పురాణంగా చెప్పేవారు. 7వ శతాబ్దిలో పరమేశ్వరవర్మ అనే పల్లవరాజు ఒక దేవాలయంలో భారతాన్ని పురాణంగా చదివి చెప్పిన వాళ్ళకు ఒక ఊరిలో ఒక భాగాన్ని ఇచ్చాడని చెప్పే తమిళ శాసన మొకటి కనబడుతున్నది.[4]

ఇక సంస్కృతంలో పంచరాత్రం, దూతవాక్యం, మధ్యమవ్యాయోగం, దూతఘటోత్కచం, కర్ణభారం, ఊరుభంగం, బాలచరితం అనే భాసుని భారత నాటకాలు పాండవుల కథను రసవత్తరంగా చిత్రించాయి. రాజరాజు ఉదాత్త రసాన్వితాలైన కావ్య నాటకక్రమాలు పెక్కింటిని చూసేవున్నాడు. అతని నాటికే "భారతాది కథలు చీరమరుగుల ఆటగా బొమ్మలు నాడించే" గ్రామీణ వినోదం ఉందో లేదోగాని భారతం కావ్యరూపంలో తెలుగులో అవతరించడానికి పరిస్థితులు పరిపక్వంగా ఉన్నాయి.

భారత ప్రారంభం

"బహుభాషల బహు విధముల బహు జనములవలన వినుచు భారత బద్ధస్పృహుఁ"డగు రాజరాజు ఆనతిచ్చిన భారత రచన తెలుగులో ప్రారంభమయింది.

"సారమతిం గవీంద్రులు ప్రసన్న కథాకలితార్థయుక్తి లో
నారసి మేలునా నితరు లక్షరరమ్యత నాదరింప నా
నారుచిరార్థసూక్తినిధి నన్నయభట్టు తెనుంగునన్ మహా
భారత సంహితారచన బంధురుఁ డయ్యె జగద్ధితంబుగన్."

అయితే భారత రచన సరిగ్గా ఎప్పుడు, ఏ సంవత్సరంలో జరిగింది అనే ప్రశ్న వేసుకొంటే, ఇది రాజరాజు రాజకీయచరిత్ర చూస్తేనేగాని విశదమవదు. భారతం అవతారికలో చెప్పిన మాటలనూ, రాజరాజు చరిత్రనూ జోడువేసి చూడాలి.

4 ఆంధ్ర వాఙ్మయచరిత్ర సర్వస్వము. శిష్ట్లా రామకృష్ణశాస్త్రిగారు. పు. 185.

రాజుగా రాజరాజు పాట్లు

క్రీ.శ. 1118లో విమలాదిత్యుడు మరణించాడు. అతని తరువాత రాజరాజు రాజ్యానికి వచ్చాడు. అయినా అతని సవతి తమ్ముడు దానికి అడ్డు వచ్చాడు. అందుచేత రాజరాజుకు రాజ్యం వశం కాలేదు. విజయాదిత్యుడు కర్ణాటకుల సహాయంతోనూ, కళింగ గంగరాజుల సఖ్యంతోనూ వేంగి సింహాసనాన్ని ఆక్రమించుకొన్నాడు. రాజరాజు చేసేది లేక తమిళదేశంలోని మేనమామల రాజ్యానికి వెళ్ళాడు ఆ మేనమామ సామాన్యుడు కాడు; చక్రవర్తి. అతడు మేనల్లుని దుస్థితి చూసి జాలిపడ్డాడు. తన సైన్యాన్ని రెండు పాయలుగా చేసి, ఒకటి రాష్ట్రకూటుల మీదికీ, ఇంకొకటి వేంగీపైకీ పంపించాడు.

చోళచక్రవర్తుల సేనాని వేంగిని జయించి విజయాదిత్యుని పారద్రోలి రాజ్యాన్ని రాజరాజుకు అప్పగించాడు. రాజరాజు క్రీ.శ. 1022 ఆగస్టు 22వ తేదీన పట్టాభిషేకం చేసుకొన్నాడు అతడు పట్టం కట్టుకొని పట్టుమని పదేళ్ళయినా నడవకుండానే రాజ్యం కోల్పోయాడు. అతని సవతితమ్ముడు విజయాదిత్యుడు క్రీ.శ. 1031లో కర్ణాటక సైన్యాన్ని వెంటతీసుకొచ్చి వేంగిరాజధాని అయిన బెజవాడను స్వాధీన పరచుకొని పట్టాభిషేకం చేసుకొన్నాడు. రాజరాజు మళ్ళా మేనమామల దేశానికి కాందిశీకుడై వెళ్ళాడు.

చోళ చక్రవర్తి ఈ సారి ముగ్గురు దండనాయకులతో పెద్ద సైన్యాన్ని రాజరాజుకు సహాయంగా పంపించాడు. యుద్ధంలో ముగ్గురు దండనాయకులూ మరణించారు. కాని క్రీ.శ. 1035లో రాజరాజు మళ్ళా తనబెజవాడ సింహాసనాన్ని సాధించుకున్నాడు. మళ్ళీ పట్టుమని పదేళ్ళయినా సుఖంగా పరిపాలన చేయకుండానే కష్టాలు దాపురించాయి. 1039లో మళ్ళా మేనమామవద్దకు వెళ్ళవలసి వచ్చింది. క్రీ.శ. 1044లో కర్ణాటకులు తాము వేంగిపురవరేశ్వరులమని ప్రకటించుకొన్నారు. అంటే వేంగిని జయించారన్నమాట. రాజరాజుకు వేంగిలో కొంతభాగమే దక్కింది అంతా స్వాధీనం చేసుకోవడానికి రాజరాజు మళ్ళా అత్త వారింటికి సహాయానికి వెళ్ళాడు. అయితే అతని మేనమామ అంతకు రెండేళ్ళ పూర్వమే మరణించాడు మరది రాజ్యమేలుతున్నాడు అతను 1047లో రాజరాజును మళ్ళీ వేంగియందు చేర్చాడు. అయినా బలవంతులైన కర్ణాటకుల సహాయంతో విజయాదిత్యుడు ఒత్తిడితెచ్చి రాజ్యం ఆక్రమించుకున్నాడు.

క్రీ.శ. 1060లో వ్రాయించిన ఒకశాసనంలో తంజావూరికి సమీపంలో ఉన్న తిరువయ్యారులోని ఒక శివాలయానికి రాజరాజు 300 మాడలు దానం చేశాడు. దీనినిబట్టియూ పై స్వరాష్ట్రాన్ని ఆక్రమించుకొన్న కర్ణాటక చాళుక్యులను

వెళ్ళగొట్టడానికి రాజరాజు తన మరిదియైన రాజాధిరాజును సహాయం వేడగోరినట్టు తోస్తున్నది.[5] అయితే ఇది విఫలమైంది కాబోలు.

> "ఈ పరిస్థితులను చూచిన రాజరాజనరేంద్రుడును, అతని కుల బ్రాహ్మణుడు నన్నయభట్టును రాజనీతిని ప్రయోగించిరి. పశ్చిమ చాళుక్యులకు ప్రధాన మాత్యుడైన వాజసమధుసూదనయ్యకు బంధువైన వాజసనారాయణభట్టు నన్నయభట్టునకు బాల్యమున సహాధ్యాయి. ఆ కారణమును పురస్కరించుకొని నన్నయ రాజరాజ నరేంద్రునికి పశ్చిమ చాళుక్యులతో మైత్రి కుదిర్చె. నారాయణభట్టును తన యాస్థానమందు చాళుక్యుల రాయబారిగా నుంచుకొని రాజమహేంద్రవరమునకు మార్పించి రాజరాజనరేంద్రునికి శాంతి చేకూర్చెను.[6]"

రాజరాజు కాలంవరకూ వేంగిదేశానికి బెజవాడ రాజధానియై ఉండేది. కర్ణాటక సామ్రాజ్యంయొక్క సరిహద్దుకు అది అత్యంత సమీపస్థమై ఉండిన కారణంచేత అది మాటిమాటికి శత్రువుల దాడికి లోనవుతూ వచ్చింది. కాబట్టి రాజరాజు శత్రువులకు సులువుగా అందుబాటుకాని స్థలంలో, రాజ్యానికి మధ్యన, గోదావరి ఉత్తరపు ఒడ్డున తన పేర రాజమహేంద్రమనే కొత్తరాజధాని నిర్మించు కొన్నాడు.

నారాయణభట్టు

చాళుక్యులతో సంధిచేసుకోవడం, కొత్త రాజధానికి మారడం క్రీ. శ. 1051 లో జరిగింది. అప్పుడే నారాయణభట్టుకు రాజరాజు కోరుమిల్లి అగ్రహారాన్ని ఇచ్చాడు. ఈ దానశాసనాన్ని నన్నయగారే స్వయంగా వ్రాశారు. ఈ నారాయణభట్టు వాఙ్మయ ధురంధరుడు, సంస్కృత కర్ణాటక ప్రాకృత పైశాచికాంధ్రభాషలలో కవిరాజ శేఖరుడు. 'కవిభ వజ్రాంకుశ' మనే బిరుదున్నవాడు. ఈయన తెలుగు దేశానికి రావడం చాలా మేలైంది. ఇతడు భాషాయుద్ధాలలో 'పాయక పాకశాసనికి భారత ఘోరరణంలో నారాయణుడిలాగా' నన్నయగారికి 'అభి మతంగ' తోడ్పడ్డాడు. అందువల్లనే భారతరచన జరిగింది.

వేంగిదేశానికి నాయకరత్నమైన రాజమహేంద్ర పురంలో కొలువుండి రాజరాజు తనను భారతం వ్రాయమని అడిగినట్టు నన్నయగారు భారతం అవతారి

5 తెలుగుభాషాసమితి విజ్ఞానసర్వస్వం, 3వ సంపుటం, పుట 186.

6 అదే పుస్తకం, పుట 186

కలో చెప్పారు. అందుచేత తెలుగులో ఆది కావ్యరచన క్రీ.శ. 1061 తరువాతనే జరిగి ఉంటుంది. అప్పటికిగాని తూర్పుచాళుక్యుల రాజధాని వేంగినుండి రాజమహేంద్రవరానికి మారలేదు.

రచనలో చిక్కులు – ఉత్తుత్త వార్తలు

రాజానుమతంతో, విద్వజ్జనుల అనుగ్రహంతో నన్నయగారు భారతరచనకు ఉపక్రమించాక "భాషా ఛందస్సులు సమకూర్చుకొనుటకు గూడ క్లేశపడవలసి వచ్చెను" అని పండితులు చెప్పుకొంటారు. ఆయన "తన కాలమున ప్రజల వ్యవహారమున నుండినదియు శాసనాదులందుండినదియు నగు దేశ్యభాష నంతను పరిశీలించి, వైవిధ్యముతో గూడి చిత్రితముగా నుండిన యందలి రూపములకు తత్సమశబ్దములకు వలెనే యొక నియతమైన రూపము నొసగుటకు ప్రయత్నించెను" అనికూడ చెప్పుకొంటారు. ఇదంతా మన ఊహేగాని నన్నయగారు ఎక్కడా చెప్పలేదు. అగాధమైన భారతం అనువాదం చేయడానికి తటపటాయించారేగాని ఛందస్సు గురించి, భాషగురించి ఆయన ఎక్కడా బాధపడినట్లు లేదు.

'శబ్దశాసన' బిరుదుకు అసలుకారణం

"నన్నయకు శబ్దశాసనత్వమును కలిగించిన ప్రధాన కారణములలో ఆతడు అవ్యవస్థితమైన తెలుగు శబ్దములకొక వ్యవస్థను ఏర్పరచి, దానికి రూపైక్యము నొసగుట యొకటని నిస్సందేహముగా చెప్పవచ్చును" అని పండితులందరూ భావిస్తారుగాని నన్నయ భారతాంధ్రీకరణానికి ముందే విపులశబ్దశాసనుడు. అంతకుముందు తెలుగు పదాలను శాసించడానికి ఉత్తమ తెలుగు కావ్యమే లేదాయె. నన్నయగారు వ్రాసిన శాసనాలు సంస్కృతంలోనివాయె. కాబట్టి ఆయనకు 'శబ్దశాసను'డనే బిరుదు తెలుగుశబ్దాలకే ఒక వ్యవస్థను ఏర్పరచినందువల్ల వచ్చి ఉండదు.

నన్నయగారి కాలానికి ముందే తెలుగులో కనీసం పది ఛందోభేదాలు తెలుగుదేశంలో విస్తృతంగా ప్రచారంలో ఉండేవని చూశాం. క్రీ.శ. 940లో అంటే భారత రచనా ప్రారంభానికి నూటపదేళ్లకు ముందే మల్లియ రేచన కవిజనాశ్రయమనే ఛందోగ్రంథాన్ని రచించారని తెలుసుకొన్నాం. నన్నయగారి కాలానికి చాలా ముందుగానే ఆయన వ్రాసిన వచనానికి దగ్గరలో ఉండే వచనం చాళుక్యభీముని కొఱవి శాసనంలో ఉందని గమనించాం. ఇక నన్నయగారి సమకాలిక రచనలు చూద్దాం. క్రీ.శ. 1023 నుంచి 1060 దాకా బస్తరును పాలించిన చోడుల శాసనాలలోని భాష నన్నయగారి భారత రచనా కాలంనాటికీ, అంతకు ముందూ ఉన్న తెలుగు భాషస్వరూపాన్ని తెలియజేస్తుంది. ఆ బస్తరు శాసనాలలో

కొన్ని శిథిలాలు. అందులోని రెండుమూడు శాసనాలు, ఒకే రాతి వేయించినవి కలిపి చదువుకొంటే ఈ క్రింది వచనం వస్తుంది.

"స్వస్తి సహస్ర ఫణామణికిరణనికరావభాసుర, నాగ వంశోద్భవ, భోగవతీ పురవరేశ్వర విశదయశఃపటుపటహ గాంభీర్య యశోలంకృత దశదిశాంతరాళ ఫణివ్యాఘ్రలాంఛన, చిందకుల తిలక కమలభాస్కర, మహేశ్వర చరణ కమల విలసితకింజల్క పుంజపింజరిత భ్రమరాయమానులైన శ్రీమజ్జగదేకభూషణ మహా రాజుల రాజ్యాభివృద్ధి ప్రవర్ధమానమైన ఆచంద్రార్కముగా.... బారసూరి వెలపట శుభసంకథా వినోదంబుల నుండగా శకంబిప కాలాతీత సంవత్సరంబులు 982 నేటి శార్వరి సంవత్సరంబున కార్తీకమాసంబున శుద్ధ పంచమి సోమవారమునాడు స్వస్తి అరిదుర్గ రావేర భుజాసిభాసుర ప్రచండ ప్రవర్త్యోత్కర దినకరకులనందన కాశ్యపగోత్ర కరికాలాన్వయకావారిసారకటంబిల వళభూషణ రక్త ధ్వజసింహలాంఛన ఒటయూరు పురవరేశ్వర చోడవంశోద్భవ అమ్మగాము పురవరేశ్వరుడైన శ్రీమన్మహామండలేశ్వర చంద్రా దిత్యరాజుల రాజధాని బారసూరళా దమ చేయించిన చంద్రాదిత్య నామాంకిత తటాకంబున శ్వతుననదమ ప్రతిష్ఠచేసిన చంద్రా దిత్యేశ్వరంబైన ఈశ్వరాలయంబునకు.... నిల్పిన శిలా స్తంభ శాస నము ఇవ్విధంబున నిర్దేవాలయంబునకు స్థానపతి ధర్మరాశి దక్ష టాక శివాలయ సమీపంబున నిజస్థాపితంబైన చంద్రాదిత్య నందన తర వనంబును ధానిక ఇచ్చినది ఇల్లు దీనికి గమ్మలనాడు బుద్ధ నాయకుడును సుజునుమనాయకుడును సుంకయదేవయనాయకుడు శ్రీకరణముమనాయకుడు రాజగురులు రుద్రపండితులు కుమార నారాయణసెట్టియు నదియంకలసెట్టియు అంగడిదుగ్గిసెట్టి పీరు సాక్షి పురుషులుగా నీశ్వరయ్య వాలు దీపికేణ గాలకాలాంతములు ఊనసీక వతమంగాదని వ్యతియించిన బాహత్తరి నియోగములయుం చెన్నదేవి కల్లసవిన...... ఇల్పి ఈకంభస్థితి నెత్ప్పిన రాజగళ్లనేవి వారణాసి వేయిగవిలల వేవురు బ్రాహ్మల అంపి నెత్తురు ద్రాగినవారు.... (ఖండరించినవారు భీమాచారి....)[7]

7 దక్షిణ భారత శాసనములు, 10వ సంపుటి. నెంబర్లు 643 నుంచి 646 దాకా.

నన్నయగారి కాలంనాటి ఇంకొక శాసనం — క్రీ. శ. 1043 నాటిది — దొరుకుతున్నది. దీనిని చూడండి :

> "స్వస్తి శకవర్షంబుల ౯౬౫ నాటి సుభానుసంవత్సరమున
> ను త్తరాయణ నిమిత్తమున న్నగ్రహారము పెలనాటి పళిఫేరి శ్రీపు
> రుషోదేవరకు నాచంద్రార్క మఖండవ త్తిదివియలు మూంటికి దండ
> నాయక తక్కవయ్య నాయకు లిచ్చిన గొఱియలు నూటయేంబది.
> వీనిని తేకొని సంతానక్రమమున నిత్యమూడుమానికలు నేయి
> మున్నూరి భీమవరుం బోయంగలవారు ఇదేవరక యిచ్చింది యగ్ర
> హారము పెరువలినగ్గియ షడంగవిభాఖ్య ఆచంద్రార్క మఖండవ త్తి
> దివియ యొక్కొంటికి నిచ్చిన గొఱియ లేంభది ఇందుల బ్రహ్మదేవ
> రకు నాంగేయుమారమున దేవెలి మహాసామంతవంబయ కొయుకు
> మండలిక గన్నయ యాచంద్రార్క మఖండవత్తి దివియ యొకం
> టికి నిచ్చిన గొఱియ లేంభది."8

కావ్యభాష - శైలి - స్పెల్లింగులు

నన్నయగారి కాలంలో ఒకే మాటను వివిధ ప్రాంతాలవాళ్లు రకరకాల ఉచ్చరించడంవల్ల వేరు వేరు 'స్పెల్లింగు'లతో వ్రాయడం జరిగింది. నన్నయగారు తాము ఉచ్చరించేటట్టు వ్రాసుకొన్నారు. అదే మనకు కావ్యభాషగా మిగిలింది. నన్నయగారు తమ ఉచ్చారణకు ఏయే వర్ణాలను వాడారో మనకు తెలియదు. ఆయన వ్రాసుకొన్న ప్రతి మనకు దొరకలేదు. కాని అది రూపాంతరాలు పొంది మనకు పరిచితమైంది. నన్నయగారు తమకాలంలో ఉండిన భాషనంతటినీ వాడి ఉండరు. ఆయన వాడిన దేశ్యాలే మనం అలవాటుపడినవైనాయి. ఆయన వాడని బోలెడన్ని మాటలు—నన్నెచోడుడూ, పండితారాధ్యుడూ వాడిన అనాటి పాతమాటలు మనకు క్రొత్తగా కనబడుతున్నాయి.

పదసంపద పెంపు - పెంపులో నష్టము

తన కాలంలో ఉన్న తెలుగుమాటలు తన కావ్యరచనకు సరిపోవని నన్నయగారు సంస్కృత శబ్దాలను తెలుగులోకి తీసుకువచ్చారని మరొక ఊహ పండితులలో ఉంది. అప్పటికే తెలుగుభాషలోనికి బోలెడన్ని తత్సమాలు సమసంస్కృతాలనే పేరుతో దొరకినాయి. తెలుగు శాసనాలలోకూడ అవి కనబడతాయి. పంపనగారు, పొన్నమయ్యగారు, రన్నని మొదలైనవారు సంస్కృత శబ్దాలను ఎలాగ కన్నడించారో అలాగే తెలుగు కవులుగూడ తత్సమాలను తెలుగుచేశారు.

---

8 అదే పుస్తకము, అదే సంపుటి, నెంబరు 8

నన్నయగారు ఈ సంప్రదాయాన్నే అనుసరించారు. దీనివల్ల భాషలో పదసంపద హెచ్చినా కొంత నష్టంకూడ కలగకపోలేదు.

> "తెలుగుకు కొన్నిపట్ల సంస్కృత సాహాయ్యం అతిమాత్రమైనట్లు కనబడుతుంది. వాడుకలో కొన్ని సంస్కృత శబ్దములు తెలుగు శబ్దముల స్థానమును పూర్తిగా ఆక్రమించినవి. కొన్ని వాటితో పోటీ చేస్తున్నవి. కొన్ని వాటితో ఉమ్మడికూడు తున్నవి. తెలుగుదేశము చాలా భాగము సముద్రమును ఒరసి ఉన్నది. అందుచేత సముద్రమునకు తెలుగు పేరు ఏదో వాడుకలో ఉండే ఉంటుంది. అది ఇప్పుడు వాడుకలో కనబడదు. సంస్కృత శబ్దమైన 'సముద్రము' అనేదే దేశమందు అంతటను, పండితులలోను, పామరులలోను కూడ వాడుకలో ఉన్నది. అక్కడక్కడ దీని వికృతి అయిన 'సంద్రము' అనే శబ్దమున్ను వినబడుతున్నది. 'మనుష్య' శబ్దమునకు సరియైన తెలుగు మాట ఇప్పుడు ఏదీ కనబడదు. కొన్ని సంస్కృత శబ్దములు వాటికి సరిఅయిన తెలుగు శబ్దములు ఉన్నప్పటికీ వాటిని పుస్తకాలలో అణగదొక్కి తామే వాడుకలోకి వచ్చినవి. 'భయము' 'వెఱపు'ను తోసివేసి ఉన్నది. 'జ్వరము'న్ను, 'ఉష్ణము'న్ను, 'వేకి'ని గెంటివేసినవి. 'కుక్క' 'నాయి'ని పారద్రోలింది. 'దేవుడు' 'వేల్పు'ను వినబడనీయలేదు. 'వ్యవసాయము' 'సేద్యము'ను మూలకు నెట్టినది. 'మాంసము' 'ఎఱచి', 'నంజుడు', 'కొలము' శబ్దములకు తోసిరాజు చెప్పినది. 'సొమ్ము' 'ఏడిముడి'ని కనబడనీయదు. 'ప్రాణము' 'ఉసురు'ను తొక్కిపెట్టినది. 'రక్తము' 'నెత్తురు'తో పోటీ చేస్తున్నది."[9]

అని బులుసు పాపయ్యశాస్త్రిగారు వ్రాసిన దాంట్లో అక్షరాలా నిజముంది.

ఈ విషయాన్ని ఆచార్య ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనంగారుకూడ "సంస్కృత భాషా సంపర్కముచే తెలుగునకు గొప్ప మేలుకలిగినను కొంత కీడు కూడ కలిగినది" అన్నారు.[10] "వర్తమానాంధ్రభాషలో అచ్చతెలుగుపదములకన్నా సంస్కృత భాగమే విపులముగా నున్నది" అని చెప్పారు. ఈ వాక్యంలోనే 'లో', 'కన్నా',

9 గిడుగువారి సంచిక, 'తెలుగు' వ్యాసం, పుట 4.

10 'ఆంధ్రుల చరిత్ర–సంస్కృతి', పుట 65.

‘గామన్నది’ అనేవి తప్పంటి మిగతవన్నీ సంస్కృతకర్తారే. ఇది తరాతరాల నుంచీ చదువుకొన్న వాళ్ళు తమ భావాలను తత్సమా చిన్న మాటలతోనే చెప్పు కోవడంవల్ల వచ్చిన వైపరీత్యం. అర్థంలేని నియమాలకు లొంగడం కూడా ఒక కారణమే.”

అర్థాంతరంగా వచ్చిన అరసున్న

మాటవరుసకు నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు “(ఇ)ప్పుడు సర్వసాధారణముగాఁ బ్రయోగింపఁబడు కరణిందురేఖ యిటీవలఁ గల్పింపఁబడినదిగాని పూర్వము లేదనియుఁ దేలుచున్నది.” అని అర్థాంతరంగా వచ్చిన అరసున్నను ఆ వాక్యంలోనే అయిదుసార్లు వాడారు.11

నన్నయ్యగారు సంస్కృత వ్యాకరణపు మర్యాదలనే తెలుగులోకి తెచ్చారు. “ద్రోణుండు మఱి ద్రుపదుండు.... సఖులయి ధనుర్వేదమగ్నివేశుల తోడ నర్థిఁగఱచి12 అన్నదాంట్లో ‘తోడ’ అనేవిభక్తి, అభిమన్యుడు ‘సౌమ్యు’తో వేదం చదవడం, ధనంజయునితో ధనుర్వేదం అభ్యసించడం13 అన్నవాటిలో ‘తో’ అనే విభక్తి సంస్కృతకారక చ్ఛాయలే (‘ఉపయోగంబునం దాఖ్యాతకుం దోడపర్థకంబగు’ అని చిన్నయసూరి సూత్రీకరించవలసి వచ్చింది) మనం ఇవాళ చదువు గురువువద్ద, అయ్యవారిదగ్గర నేర్చుకొంటాంగాని అతనితో కాదు.

సజీవభాష చంపినా చావదు

ఎన్ని తత్సమపదాలు తెచ్చినా, ఎంత సంస్కృత కారకచ్ఛాయలనే ఉంపినా నన్నయగారు తమ కాలంనాటి సజీవభాషలోనే గ్రంథరచన చేశారు. భారతంలోని విరూపితార్థం వివరించి చెప్పడానికి వ్రాసినదాయె అనాటి సామెతలు, పలుకుబడ్లు. నుడికారపు సొంపులు ఒకరకంగా యీ నాటికీ మారలేదు. భావాలు నాటికీ నేటికీ ఒకటే. ‘కుంతికడుపు చల్లగా పుట్టిన ఘనభుజుడు’14 అనే ప్రయోగం నన్నయగారు ఆంధ్రభాషా సరస్వతి కడుపు చల్లగా వాడారు. ‘వెతుకుతున్న తీగ కాళ్ళకు తగిలిం’దనే సామెత అప్పుడూ ఉంది. ‘కోయు తీగె కాళ్ళం బెరగెం దా వనుచు’2 అని తన కాలపు మాటలలో వాడారు. ‘గుండెలమీద చెయ్యి వేసుకొని హాయిగా నిద్రపోవడం’ అనే నుడికారం నాటికీ నేటికీ ఉంది. “ఉరమునవలని భయము వెడి యొమ్మన జేయిడి నిద్రవోయి.”3 ‘వంటయింటి కుందేలు’ అనే

11 తెలుగుకవుల చరిత్ర, పుటలు 45, 46

12 భారతం. ఆది 7_5.

13 భారతం. ఆది 8_227.

14 భారతం, ఆది 6_19. 2. ఆది. 5_220 3. ఆది 6_83.

సామెత నాటికీ నేటికీ ఒక్కలాగే ఉన్నట్లు నేటి భారత ప్రతులవల్ల తెలుస్తున్నది. ఆదిపర్వం 6వ ఆశ్వాసంలో నన్నయగారు "పంటయిర్ కుందెలుసొచ్చె" అని ప్రయోగించారు. అయితే దీనినే నన్నెచోడుడు తన కుమారసంభవం 12వ ఆశ్వాసంలోని 87వ పద్యంలో "పేటకాని యిల్లు వెలుపక కుందెలు సొచ్చినట్లు" అని వాడారు. అందుచేత ప్రాచీనరూపం "పేంటయిర్ కుందెలు సొచ్చె" కావచ్చును. దీర్ఘంమీద పూర్ణబిందువు, లోయి 'పెంటయిర్' 'పంటయిర్'గా మారిందేమో అనే అనుమానం కలుగుతున్నది

మారని మానవ స్వభావం

మాటలు మారవచ్చు; కొత్త పలుకుబళ్లు రావచ్చుగాని మానవ స్వభావం ఎప్పుడూ ఒక్కటిలాగే వుంటుంది. ఇతిహాసాన్ని తెనిగిస్తున్నా అందులోని పాత్రల స్వభావాలను స్పష్టంగా చిత్రించడంలో నన్నయగారు తాము 'వేర్పు విధము' ఏమిటో చూపించారు. పాత్రలను తొలిసారి పరిచయం చేస్తున్నప్పుడే వాళ్ళ స్వభావాలను తెలియజేసే విశేషణాలను వాడుతారు. పాత్రలు పరస్పరం వాడే సంబోధనలలో చాలా ఔచిత్యం పాటిస్తారు.

మాటల్లో ఔచిత్యం

'ఎవరూ నీసాటి రావట్టు నీకు విలువిద్య నేర్పుతా'నని ద్రోణాచార్యుల వారు అర్జునునికి మాట ఇచ్చారు. అలా ఇచ్చిన తరువాత, నేర్పాక అర్జునుడు ఏకలవ్యుణ్ణి చూశాడు. అతని పాటవాన్ని చూసి ఆశ్చర్యపోయాడు. ఏకాంతంగా ద్రోణునితో ఇలా చెప్పాడు:

"విలువిద్య నొరులు నీ క
గ్గలముగ లేకుండ నిన్ను గఱపుదు నని మున్
పలికితిరి, నాక కా దీ
త్రిలోకముల కడిది జూచితిమి యొక యెఱుకున్.
నాకంటెను మీకంటెను
లోకములో నధికు డతిబలుండు ధనుర్వి
ద్యాకౌశలమున నాతడు
మీకుం బ్రియశిష్యుడెట్టె యమిథ్యావచనా!"15

---

16 ఆది. పంచమ 239–240

చిట్టచివర ఈసంబోధన చేయడంలో ఎంతో అర్థముంది. 'అనిద్యాలాడని వాడా!' అని పిలవడంలోనే 'నీమాట నిలబెట్టుకో' అనే సూచనవుంది. అందుకే ఇలా చెప్పగానే 'విని ద్రోణుండదరిపడి' 'వాణ్ణి చూద్దాం పద' అన్నారట.

ఖాండవ దహనానికి ముందు "ఘనభుజ! ఇది గాండీవం భువనభరగిత ధనువు" అని అగ్నిహోత్రుడు అర్జునునికి అపురూపమైన విల్లు ఇచ్చాడు. ఇలా ఇక్కడా 'ఘనభుజ' అనడంలో సార్థక్యం వుంది. భుజబలం బాగా ఉన్నవాడుగాని దానిని ప్రయోగించలేడు

అలవాటులో పొరపాటు

పోనుపోను భారతంలో ఇంత చక్కని ఔచిత్యవంతమైన పదాలు వాడిన నన్నయగారు ప్రారంభంలో గరుత్మంతునిచేత తల్లిని 'పయోరుహాక్షీ!' అని పిలిపించడం బాగులేదు[16] ఇలాగే ఇంకొకచోట అర్జునుడు కర్ణుణ్ణి 'కానీన!' అని పిలుస్తాడు. కర్ణుని జన్మరహస్యం చిట్టచివరగాని ఎవరికీ తెలియదు. అర్జునుడు ఆదిలోనే ఈ మాట ఎలావాడాడు? ఇలాంటివి ఒకటి రెండు తప్పిస్తే, మాటలు వాడటంలో నన్నయగారు అసమానులు.

మర్యాదలు - మన్ననలు - తెలుగుదనం

సంభాషణ శైలిలో కథ చెప్పేటప్పుడు నన్నయగారు తెలుగుతనంలో ఉండే మర్యాదలన్నీ పాటిస్తారు. "అనివనుధంబు దిట్టనిధి - అయ్యా! మీయాన తప్పినట్ల మనలేనందు, మిమ్ము వీడ్కొని చనువాడ!" గౌరవసూచకం 'మీరు' అని వాడటం తరువాత కవులు మానేశారు. గురువైనా, దేవుడైనా 'నీవు' అనడమే పరిపాటి అయింది. గౌరవ సూచకమైన 'మీరు', 'నీరు' ఎలా వాడారో అలాగే ఏకవచనానికి కూడా నన్నయ్యగారు వాడారు. అర్జునుడు కట్టి తీసుకొచ్చిన ద్రుపదుణ్ణి చూసి "మీరెవరయ్యా! ద్రుపద మహారాజా!" అనడంలో తెలుగుతనం ఉంది

ఏకచక్రపురంలో భీముడు తాము ఉంటున్న యింటివాళ్ళకు వచ్చిన కష్టాన్ని తీరుస్తానన్నాడు బకాసురుణ్ణి చంపుతానన్నాడు. అయినా ఒకటి కోరాడు.

"కడుపునిండ గుడువ గానము లేమొల్ల
గన్నపొందకున్న గరము దప్పి
యున్నవాడ; నాకు నిప్పుడు లేని యా
హారమ్ము పెట్టేయు దట్టుబడిన."

16 భారతం ఆది 2_49

"కడుపునిండా తిండి తినకపోవటంవల్ల రాత్రంతా కన్ను మూతపడక చాలా నీరసంగా ఉన్నాను. మీకు వీలైతే నాకు ఆహారతృప్తి కలిగించండి" అని భీముడు ఆ యింటి వాళ్ళను అడిగాడు. ఆహారతృప్తి కలిగించమని కోరుతున్నవాడు భీముడు కనుక తన తిండిలోని దండితనం తనకు తెలుసుగనక ఆ యింటివాళ్ళను 'ఓపుదురేని, తిండిపెట్టు' మన్నాడు. 'శక్తివుంటేనే' అనే అర్థంలో ఈ మాట వాడటంలో నన్నయగారి ఔచిత్యం కనబడుతుంది.

ఆ యింటి వాళ్ళకు వచ్చిన కష్టాన్ని వర్ణించటంలోనే నన్నయగారు ఎంతో 'నేర్పు' చూపించారు. బకాసురునికి ఆహారంగా వెళ్ళవలసిన వంతు ఆ యింటికి వచ్చింది. ఎవరు వెళ్ళాలి ? 'నేనంటే నే'నని విచారంతో ఒక్కొక్కళ్ళూ త్యాగం చేయాలనుకొన్నారు. పెద్దవాళ్ళంతా ఇలా శోకమగ్నులయి ఉన్నప్పుడు—

"బాలకుం డొక కొండొక కోల చేత
బట్టికొని యేన రక్కసు గిట్టి చంపి
చులక వత్తు మీ రేడ్వగా వలవ దనుచు
గలయ మాన్చెదవ శోకాకులత్వ."

కుర్రాడు రాక్షసుణ్ణి చంపివస్తాననటం మూలంలో ఉన్నదే. కరుణారసాన్ని సన్నివేశంలో పండించి పిడిపించడానికి కుటుంబంలో సహజమైన సన్నివేశాన్ని వ్యాసుడు సృష్టించారు. అయితే మూలంలో కుర్రాడు గడ్డిపరకను పట్టుకొంటాడు. ఈ అనువాదంలో నన్నయగారు వాని చేతిలో కోలను పెట్టారు. వాడు 'శోకాకులులు' ఉండగా రాక్షసుణ్ణి చంపి 'చులక' వత్తుననటంలో తెలుగుతనం వచ్చింది. కుర్రాడు కర్రతిప్పుకుంటూ మన కళ్ళముందు నిలబడతాడు.

అనువాదమైనా అనువాదం కానివంథా

మూలాన్ని కొన్నిచోట్ల కుదించటం, కొన్నిచోట్ల విస్తరించటం మొదలైనవి నన్నయగారు చెయ్యడానికి కారణముంది. ఆయన రాజరాజు ఇచ్చిన ఆదేశం 'భారత నిరూపితార్థం బేర్పడ తెన్పు' మనడమే. అనువాదం చేయమన లేదు. అందుకే నన్నయగారు "ప్రధానముగా వ్యాసభారతమునందలి కథనే యనుసరించినను [illegible] పూర్వముండిన సంస్కృత కర్ణాటక కవుల కావ్యములనుండికూడ గొన్ని భావములు గ్రహించియు, కొన్నిచోట్ల సందర్భానుగుణముగా నూతన కల్పనలు గావించియు, ననుచితములని తోచినయంశములు పరిహరించియు, గొన్ని వర్ణనలు పెంచియు, గొన్ని తగ్గించియు ఆంధ్రభారతమును సర్వాంగ సుందరముగ వెలయించెను. అందుచేతనే, యనువాదమను పేరున్నను అది

స్వతంత్ర గ్రంథమువలెనే శోభిల్లుచు నన్నయ ప్రతిభా విశేషమును వేయివిధముల వెల్లడి చేయుచున్నది." అని దివాకర్ల వెంకటావధానిగారు సుదీర్ఘ పరిశోధన, కూలంకష పరిశీలన చేశాక చెప్పిన మాటలు అక్షరాలా నిజం.

వెంకటావధానిగారు 'నన్నయభారతం' అనే తమ పుస్తకంలో నన్నయగారు ఎక్కడ మూలాన్ని అనుసరించలేదో, ఎక్కడ పెంచారో, ఎక్కడ తగ్గించారో విపులంగా, ఉదాహరణలతో చెప్పారు. జొన్నలగడ్డ మృత్యుంజయరావుగారు "వ్యాసభారతము – నన్నయ పరిష్కారము" అనే తమ సిద్ధాంత గ్రంథంలో యథామూలకత, మూలసంక్షేపం, మూలప్రపంచనం, అన్యథాప్రకల్పనం, మూలత్యాగం, అమూలకత అనే శ్లోకాలలో చాలా విపులంగా 785 పుటలలో చర్చించారు. ఇంతకూ నన్నయగారు ఏ సంస్కృత ప్రతిని అనుసరించారో మనకు తెలియదు. ఆయన గ్రహించిన ప్రతికి మిక్కిలి సన్నిహితమైన ప్రతులు ఏమిటో వెంకటావధానిగారు తమ పుస్తకంలోనే గుర్తించారు. ఇలాగే మృత్యుంజయరావుగారు కూడా అదే అభిప్రాయానికి వచ్చారు.

ఔచిత్యంపై దీక్ష – సారస్యాలు

నన్నయగారి సంస్కృత ప్రతిలో కొన్ని రసవత్తరమైన ఘట్టాలు లేవు కాబోలు – కుమార అస్త్రవిద్యా ప్రదర్శనంలో భీముడు కర్ణుణ్ణి కానిమాట అంటాడు. కులంతక్కువ వా డంటాడు. అప్పుడు కర్ణుడు తెల్లబోయి ఏం చేయాలో తెలియక, నిట్టూర్పులతో, వాడిన మొహంతో "ఆకాశంబు నందున్న యాదిత్యుం జూచుచు మిన్నకుండె" తనతండ్రి ఎవరో తెలియక సూర్యుణ్ణి అవ్యక్తంగా చూస్తూ ఊరుకోవటంలో ఎంతో సానుభూతిసూచకమైన ఔచిత్యముంది. దానిని వ్రాసిన నన్నయగారు సరిగ్గా ఇలాంటిదే ఇంకొక ఘట్టం, మూలంలో ఉన్నా వ్రాయలేదు.

మత్స్యయంత్రాన్ని ఎక్కుపెట్టడానికి కర్ణుడు వెళ్ళాడు. అది చూచి ద్రౌపది ఎలుగెత్తి "నేను సూతుణ్ణి పెళ్ళి చేసుకోను" అంది. కర్ణుని హృదయం గాయపడింది. ఆకాశంలో ఉన్న సూర్యుణ్ణి మళ్ళా చూసి విల్లు కిందపడేశాడు. ఈ సంగతి కొన్ని సంస్కృత భారత ప్రతులలో ఉంది. ఇది మధుర సుబ్బాశాస్త్రిగారి వర్తమాన తరంగిణీ ముద్రాక్షరశాల ప్రతిలో ఉంది; వావిళ్ళవారి Southern Recension ప్రతిలో లేదు. దక్షిణదేశపు అన్ని ప్రతులలోనూ ఇది లేకపోబట్టి నన్నయగారి ప్రతిలోకూడ లేకపోవచ్చును. ఉంటే, ఔచిత్యవంతమైన దీన్ని విడిచిపెట్టరు. మూలంలో ఔచిత్య విరుద్ధమైనది ఉంటే తొలగిస్తారు.

భీముడు బండిమీద భోజనం పెట్టుకొని బకాసురుని దగ్గరకు వెళ్ళాడు. యమునాతీరంలో బండిని నిల్పాడు రాక్షసుణ్ణి పిలిచాడు. వాడు వచ్చేదాకా ఊరికే ఉండటమెందుకని బండిలో కూర్చొని అన్నం తినడం మొదలుపెట్టాడు. ఇది మూలంలో ఉంది. నన్నయగారు ఆచారవంతులు. అందువల్ల భీమునిచేత కాళ్ళు, ముఖం కడిగించి, ఆచమనం చేయించి ఆ తరవాత తినిపించారు 17

ఇటువంటి మూలంలో లేని ఆచారాలు నన్నయగారిలో చాలా కనబడతాయి. "పుణ్యాహవాచన పురస్సరంబుగా" గృహప్రవేశం చేయించారు.2 ద్వైపాయనుడు, ధౌమ్యుడు మొదలైన భూసురులచేత సూత్రవిన్యాస మహిత శాంతిక విధులు చేయించారు 3

లోతుకు వెళ్ళి చూస్తే నన్నయగారి కవిత్వంలో ఇటువంటి సారస్యాలు చాలా కనబడతాయి – లోతుకు వెళ్ళి వెతికితే సముద్రగర్భంలో రత్నాలూ, ముత్యాలూ దొరికినట్టు. అయితే సేకరించేవాళ్ళు నిపుణులై ఉండాలి. ఈ సంగతి నన్నయగారు మొదటే చెప్పుకొన్నారు.

"సారమతిం గవీంద్రులు ప్రసన్న కథాకలితార్థయుక్తిలో
నారసి మేలునా, నితరు లక్షరరమ్యత నాదరింప, నా
నా రుచిరార్థ సూక్తినిధి నన్నయభట్టు తెనుంగునన్ మహా
భారత సంహితారచనబంధురుఁ డయ్యె జగద్ధితంబుగన్." (1-1-26)

కవీంద్రులు లోతుకువెళ్ళి ప్రసన్న కథాకలితార్థ యుక్తిని చూసి "మేలు బలాన్, బాగుంది" అని మెచ్చుకొంటారట. ఇతరు లక్షరరమ్యతను ఆదరిస్తారట. ఆలాగ నానారుచిరార్థసూక్తి నిధియైన తాను జగద్ధితంగా భారత సంహితారచనబంధురు డయ్యాడట. అయితే నిజంగా నానా రుచిరార్థసూక్తులు చెప్పినదే. వర్ణాశ్రమ ధర్మాలను నిలబెట్టడానికే కాక మానవ జీవితం చైతన్యవంతంగా ఉండటానికి కూడా పనికివచ్చే సుభాషితాలు అక్కడక్కడ ఉపదేశం చేశారు. ఉపదేశం చేయనిది కావ్యం కాదు.

కావ్యానికి ఉజ్జీవన ఉపదేశం

తన తండ్రి మెడలో పామును వేసిన పరీక్షిత్తుకు శృంగి శాపమిచ్చాడు. శాపమిచ్చాక ఆ సంగతి తండ్రికి తెలియజేశాడు. అప్పుడా పెద్దముని, కుర్రాడు తొందరపడ్డాడని బాధపడి, కొడుకుతో ఇలా అన్నాడు :

17 భారతం, ఆది. 6-292. 2. ఆది. 6-160. 3. ఆది. 8-70.

"క్రోధము తపముం జెరచును
క్రోధము యణిమాదులైన గుణముల బాపుం
గ్రోధము ధర్మక్రియలకు
బాధ యగుం, గ్రోధి గా దపస్వికి జన్నే ?
క్షమలేని తపసి తపమును
బ్రమత్తు సంపదయు ధర్మబాహ్య ప్రభురా
జ్యము భిన్నకుంభమున తో
యములట్ల యధ్రువంబు లగు నివి యెల్లన్."
(1-2-174, 175)

ఈ సూక్తుల మూలంలో లేవు. కథతో కలిసిపోయేటట్టు ఇక్కడ ఈ సుభాషితాలు చెప్పించటంలో నన్నయగారు నేర్పు చూపించారు. ఈ పద్యాలే తర్వాత సుమతి శతకకర్త "తన కోపమె తన శత్రువు" అనే పద్యం చెప్పటానికి వరవడి అయిందేమో. నన్నయగారి సూక్తులలో ఇవాళ నిరివిగా వాడుకొనేవి ఉన్నాయి. "సూరుల జన్మంబు సురల జన్మంబు ఏరుల జన్మంబు నెరుగంగ నగునె ?" (1-6-60); "గతకాలము మేలు వచ్చు కాలముకంటెన్." (1-5-169) "సతతజలపూరితంబులగు నూతులు నూరిటికంటె సూనృతవ్రత, యొక బావి మేలు...." (1-4-94) మొదలైనవి కొన్ని ప్రసిద్ధమైన ఉదాహరణలు. సామెతల లాగ, నానుడులలాగ జాతీయమైన మరికొన్నిటిని కూడ చూడవచ్చు.

1. ఎరుకగలండె మగువ లెందు ? (1-2-34)
2. కాముకి నయసంబున పొందు దలంపబోలునే ? (1-4-215)
3. ధనమున విద్యను సంతతి దనిసినవా రెందు గలరె ? (1-5-119)
4. పేద యెంతయు గష్టము. (1-6-218)
5. పురుషహీనయైన యువతిజూచి యెల్లవారు జులకనపేక్షింతురు (1-6-257)
6. ఎప్పుడు సుదతి యొరుల యిండ్ల బొత్తుక నుండదన్ ? (1-7-20)
7. కాము శక్తి యుడిపింపగ శక్యమె యెట్టివారికిన్ ? (1-7-69)
8. కీర్తి లేనివానికి జీవనంబు నిరర్థకంబ సూవె ? (1-8-51)
9. వృద్ధుల బుద్ధులు నంచలింపనే ? (2-2-9)
10. పెద్దల చరితంబు లల్పులకు నెరుగశక్యమె ? (2-2-19)

ఇటువంటి సుభాషితాలు, రుచిరార్థసూక్తులు సార్వకాలికమైనా కొంత పాతకాలపు మాటలతో ఉండటం వల్ల నిత్యవ్యవహారంలో మనం వాడుకోవటం కానగదు అర్వాచీనులు చెప్పిన సూక్తులు మన వాడుకభాషకు దగ్గరలో ఉంటాయి కనక వాటినే మనం చెప్పుకొంటాముగాని నన్నయగారు ఆదిలో ఇటువంటి సూక్తులు చాలా చెప్పారు. ఉదాహరణకు భాగవతంలోని ఈ పద్యం తీసుకోండి.

"వారిజాక్షులందు వైవాహికములందు
ప్రాణవిత్త మానభంగమందు
చకితగోకులాగ్ర జన్మరక్షణమందు
బొంకవచ్చు నఘము పొందదధిప!" (అష్టమము. 585)

ఆపద్ధర్మంగా అబద్ధమాడడానికి లైసెన్సు తీసుకునేటప్పుడు ఈపద్యాన్నే ఆబాలగోపాలం నేడు వాడుతున్నాము. పోతరాజుగారికన్నా ఎన్నడో ముందుగా ఈ అర్థం వచ్చే సూక్తిని నన్నయగారు భారతంలో చెప్పారు. శుక్రునివద్ద ప్రమాణం చేసిన యయాతి ఆ నియమాలను ఎలా ఉల్లంఘించటం, ఎలా అబద్ధమాడటం అని బాధపడుతున్నప్పుడు శర్మిష్ఠ "ఈ ఏనింటియందు అసత్యదోషంబు లేదని మునివచన ప్రమాణంబు గలదు" అని ఇలా ఉపదేశం చేశాక చెప్తుంది.

"చను బొంకగ ప్రాణాత్యయ
మున సర్వధనాపహరణమున నగుగాన
చ్చిన విప్రార్థమున వధూ
జనసంగమమున వివాహ సమయములందున్" (1-8-176)

అమ్మెర పోతరాజుగారు చెప్పిన సుభాషితం కూడ నన్నయగారు చెప్పిన లాంటిదే. అయితే పోతరాజు గారిది చక్కగా నడుస్తూ చదువుకొంటుంటే హాయిగా సాగిపోతుంది. నన్నయగారిది కుంటినట్టు కనబడుతుంది.

అక్షర రమ్యత

ధార చక్కగా, ఏ అడ్డంకులూ లేకుండా ప్రవహించుకొంటూ పోవటానికీ, శబ్దాలంకారాలకూ నన్నయగారు 'అక్షర రమ్యత' అని పేరు పెట్టినట్టుంది. పోతరాజుగారిలో ఈ అక్షర రమ్యత పూర్తిగా వుంది. నన్నయగారిలో లోపించిందేమో అని మొదట మనకు తోస్తుందిగాని, తరచి చూస్తే పోతరాజుకు వరవడి పెట్టిందికూడ నన్నయగారే।

"ధ్యేయుడవు, సకలలోక
స్థేయుండవు, న్రములకు విధేయుడవు, వయో
పాయుజ్జ్వల విజ్ఞగుణుల
నీ యెఱుగని వియువియు గలవె వీరజనాథా!" (2-1-106)

అనే పద్యం నన్నయగారిదని చెప్పేదాకా తెలియకపోవచ్చు. ఇటు వంటి పద్యాలే తరువాతి కవుల కలాలంకారాలకు ఒజ్జబంతులైనాయి. పద్యంలో ఏదైనా ఒకమాట ఎలా వాడితే "అటువంటిదే దాన్ని వక్కాణ్ణ వాడి మనస్సుకు ఉల్లాసం కలిగించడం నన్నయగారు తరచు ప్రయోగించే సాధారణ శిల్పం.

1. ....దుర్గ మార్గజలగౌరవ భారత భారతీ సముద్రము (1-1-20)
2. భారత భారతీ శుభగభస్తి చయంబుల జేసి (1-1-22)
3. ....కృష్ణా జనవస్త్రాపహృత విషయాప్త విషాద విషాదుఃఖాబ్ధి (1-5-285)
4. మదమాతంగ తురంగ కాంచన సన్మాణిక్య గాణిక్య సంతత లోలిం గొనివచ్చి (2-1-18)
5. సాగరపారవారిరుహ శౌక్తిక మౌక్తిక విద్రుమద్రుమైలాగురు చందనంబులు (2-2-110)
6. తనుపుట్టువుల్ గురువృద్ధ బాంధవులనేకుల్ చూచుచుండగా. (2-2-283)

ఇలాగ వెంటనే వినిపించకపోయినా గుంభనంగా ఉండే శిల్పాన్ని వాడ తంలో నన్నయగారు నేర్పరులే.

"ఘోరవనమున వీరు గిమ్మీరు డను సు
రారి విశ్వైకభీకరాకారు డిట్టి
ఘోర వధియించినట్టి సమీరజాత
భూరిభుజావరు మాన్యమువారు గలరె!"

"ఇందు రకారపునరావృత్తి తేటగీతిలో గూడ శ్రావ్య సౌందర్యమును గూర్చుచు రమణీయముగా నున్నది" అని దివాకర్ల వెంకటావధానిగారు వ్రాశారు. అప్పుడప్పుడు తేటగీతులలో సర్వత్ర ప్రాసయతి వాడటం నన్నయగారికి ఇష్టంలా గుంది.

"ఏమి సర్వజ్ఞ మతినైన మానవేశ
కడగి వచ్చితి నిప్పుడు నీకడకు వేడ్క
దండితారాతి నీదేవి కుండలమ్ము
లిమ్ము నాకూర్కి యది వదనమ్ముగాఁగ." (1-1-96)

అని ఆదిపర్వంలో ప్రథమాశ్వాసంలో మొదటి ఘట్టాలలోనే వ్రాశారు. నన్నయగారు సీసపద్యాలలో ప్రాసయతి మొదలుపెడితే దానినే కొనసాగించడం, యతితో మొదలుపెడితే అంతటా దానినే వాడడం, యతి, ప్రాస యతి ఒకదాని తర వాత ఒకటి వాడడం మొదలైన నియమాలు పెట్టుకొన్నారు. ఈ నియమాల పట్టికలను మొదట గిడుగు వెంకటసీతాపతిగారు తయారుచేశారు[18] సీసపద్యాలలోనేకాక ఆట తేటగీతులలోకూడ నన్నయగారు అప్పుడప్పుడు ఇటువంటి నియమాలను పెట్టుకొన్నట్లు కనబడుతుంది.

"కన్నియలతోడ నాడుచు నున్నదాని
బాదమర్దితమైయొక్క పన్నగంబు
గఱచె గన్నియలందఱు వెఱచి పఱచి
యఱచుచుండ ప్రమద్వర యనది త్రెళ్ళె." (1-1-147)

ఈ పద్యంలో ఒకటి, మూడు పాదాలలో ప్రాసయతి, రెండు, నాలుగు పాదాలలో యతి వాడారు. మూడు, నాలుగు పాదాలలో అయిదు ఱకారాల వాడకంలో 'అరపుల కఠోరత్వాన్ని స్ఫురింపచేస్తున్నారు.

ఇలాంటి శబ్ద శిల్పాలు ఏ కవి అయినా ప్రయత్న పూర్వకంగా కాక అప్రయత్నంగానే చేస్తాడు. పదాలు, పదబంధాలు, సమాసాలు వాటంతట అవే, విషయ విధేయతలతో కవియొక్క శాసనాలకు లోబడినట్లు, కవాతులోని సైనికులలాగ, తమ తమ నిర్దిష్ట స్థానాలలో పడుకొంటాయి

ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి – వాదులు, అపవాదులు

నన్నయగారు తాను 'విపులశబ్దశాసను' అని చెప్పుకొన్నారు. దీనికి సరియైన అర్థం ఇవాళ మనం చెప్పలేము. వ్యాకరణం వ్రాయడంవల్ల బిరుదులాంటి ఈ విశేషణం చెప్పుకొన్నారని పండితులు ఊహిస్తున్నారు 'ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి' అనే సంస్కృతంలో వ్రాసిన తెలుగు వ్యాకరణం నన్నయగారు రచించినదే అని కొందరు పండితులు వాదిస్తారు. అర్వాచీన ప్రయోగాలను కూడ తెలియజేసే ఈ

18 అప్పకవీయం – వావిళ్ళ ప్రచురణ (1934) పీఠిక.

వ్యాకరణం నన్నయ వ్రాసినది కాదని మరికొందరు గట్టిగా వివాదిస్తారు. ఎవరో 'ఔదార్య' సంతుడు తాను వ్రాసిన వ్యాకరణాన్ని ప్రశస్తికోసం, ప్రామాణిక బలంకోసం నన్నయగారికి అంటగట్టారని నమ్మకంగా చెప్పవచ్చు.

కొందరు అర్వాచీన లేఖకులో, కవులో కొన్ని పద్యాలను నన్నయ గారికి అంటగట్టి ఆయన గాంభీర్యాన్ని కించపరుస్తున్నారని మరికొందరు తలపోస్తున్నారు. మత్స్యగంధిని చూసి పరాశరుడు ఈ విధమైన కామోద్రేకం పొందినట్లు భారతంలో ఇప్పుడు కనబడుతుంది.

"చపలాక్షిమాపుల చూడ్కిన కెరమిచ్చు
చిక్కని చనుగవ తీరగోరు
నన్నువకౌ దీగయందంబు మదివిల్చు
హిమవక్త్రంబుపై బడువు దృష్టి
యభిలాష మేర్పడనట్లంతగా విక్క
పేక్కతో మరుమాట వినగ దివురు
పతిఘనసంతాపనతయగు పక్క్య
పెటికి లజ్జయుబాసగడగు
నెంత శాంతులయ్యు, నెంత జితేంద్రియు
లయ్యుగడు విని కమైన చోట
పతుల గోష్ఠి తత్తరపడ కుండుదు రెండు
గామశక్తికోర్వగలరె మనులు'!"

ఇది ప్రక్షిప్తమని భూపతి లక్ష్మీనారాయణరావుగారు సమంజసంగా అభిప్రాయపడ్డారు19. ఇంత పచ్చిగా ఉండే పద్యం అన్ని వ్రాతప్రతులలోనూ లేకపోవడంవల్ల వారి అనుమానం సక్రమమైనదే. నన్నయగారు కామాన్ని ఇలా చిత్రించరు. ఇటువంటివి నోట పలుకగూడదని వారి ఉద్దేశంలా కనబడుతుంది. "మత్స్య బ్రహ్మచారిని; నేను కన్యను కామశక్తివల్ల మన ఇద్దరికీ వివాహం ఎప్పుడో అయింది" అని దేవయాని చెప్పినప్పుడు కచుడు అత్యంత విషాదయుతుడై "లోకవిరుద్ధమగు పదము నీ వాడనగు దెప్పుడుచితమె ?" (1–3–180) అని మందలిస్తాడు. పచ్చి వర్ణనలు నన్నయగారుకూడా భరించలేరు.

శృంగారరసంపేర చలామణి అయే ఈ కామ ప్రవృత్తి వర్ణన తరువాతి ప్రబంధాల ధోరణిలోనిది. ఆ ప్రభావంలోని కవి ఎవరైనా వ్రాసి అనాలోచితంగా ఇది నన్నయగారికి అంటగట్టి ఉంటాడు

19 సాహిత్యోపన్యాసములు, ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ ప్రచురణ.

గారడీ రచన

ఇలాంటి కవే ఇంకొకడు మరొక అర్వాచీనధోరణిలోని పద్యం అరణ్య పర్వంలో నలచరిత్రఘట్టంలో ఇరికించి ఉంటాడు.

"సహకారమరిత్ప్రియ సహకారు బున్నాగ
పున్నాగ తిలక భూరుహవనతతుల
చందనబంధురహరిచందనము లుప్పొంగ
శోకసుపుష్పితాశోకదమము
పనసకదళి కదంబము నికేతకకుభయో
పేతా శిఖాముల నల్లి ప్రీతితోడ
గానరే కాననంబులోన లోకో త్తరు
నని ప్రమాద ప్రమానికి నరిగియరిగి
యేరుగు నరుగు తెంపదోపనోర దొక్కన
పెద్దరాంతరముల నిలుచు బోడుదు
గిరుల దరుల బొరల సురుగుహాగృహముల
దొంగిదొంగి చూచు దోయజాక్షి."

ఇటువంటి నానారాల గారడీ రచన తరువాతి కవులలో ఎక్కువగా, మెండుగా మొలకెత్తింది కనబడుతుంది. కవిత నన్నయగారు ఇది వ్రాసి ఉండరేమో అనిపిస్తుంది. వ్రాస్తే వారే దీనికి పదవది పెట్టారనుకోవాలి. రకరకాలుగా పొందిక్క ప్రకరి చూపెట్టుకొనే ఇలాంటి రచనలు సంస్కృతంలో అప్పటికే ఉన్నాయట. నన్నయగారు తాము ఉభయభాషా కావ్యరచనాధౌరీణులమని చెప్పుకొన్నారు.

'కులబ్రాహ్మణు' శ్లోకం

మహాభారతం అవతారికలోనే నన్నయగారు తమ వంశ చరిత్రా, యోగ్యతలూ ప్రకటించినట్టు ఒక సీసపద్యం ప్రథమపురుషలో వ్రాశారు.

"తన కులబ్రాహ్మణు ననురక్తు నవిరళ
జపహోమతత్పరు విపులశబ్ద
శాసను సంహితాభ్యాసు బ్రహ్మాండాది
నానాపురాణ విజ్ఞాననిరతు
పాత్రు నాపస్తంబసూత్రు ముద్గలగోత్ర
జాతు సద్వినుతావదాతచరిత్రు
లోకజ్ఞు నుభయభాషా కావ్యరచనాభి
శోభితు సత్ప్రతిభాభియోగ్యు

నిత్యసత్యవచను మత్యమరాధిపా
చార్యు సుజను నన్నపార్యు జూచి
పరమధర్మవిదుడు వరచళుక్యాన్వయా
భరణు డిట్టు లనియె గరుణతోడ" (1–1–8)

ఈ పద్యంలోని 'కులబ్రాహ్మణుడు' అనే మాటను పట్టుకొని బ్రాహ్మణ్య మంతా తగవులాడుకొన్నారు. నన్నయగారు వైదికి అని కొందరూ, నియోగి అని కొందరూ ఈ మాట సాక్ష్యంతోనే ప్రచండయుద్ధము చేశారు. అర్థంలేని ఈ అంతః కలహం చల్లారినా, నివురుకప్పిన నిప్పులాగా తెలుగు సాహిత్యలోకంలో చాలా కాలం ఉంటూనే వచ్చింది. నన్నయగారి కాలంలో రాజులకు కులబ్రాహ్మణులు శాసన లేఖకులుగా ఉండేవారని ప్రామాణిక సాక్ష్యాలున్నాయి. నన్నయగారు నందమపూడి శాసనం, మంతశాసనం రచించారు. శాసన లేఖకులుగూడ రాజులవద్ద వంశపారం పర్యంగా ఉంటూ ఉంటారనే నమ్మకంతో కొందరు సాహిత్య చరిత్రకారులు రాజ రాజ తండ్రివద్ద వుండే శాసనలేఖకుడితోనూ, రాజరాజ కొడుకువద్ద ఉన్న లేఖకుడి తోనూ నన్నయగారికి బంధుత్వాన్ని కట్టారు.[20] దాని ప్రకారం నన్నయగారి వంశవృక్షం ఇలా ఉండవచ్చు.

భీమన
(రణస్తిపూడి శాసనకర్త – క్రీ. శ. 1019)
|
వేళనభట్టు
(కోరుమిల్లి, కలిదిండి శాసనాలు – క్రీ. శ. 1036)
|
నన్నయభట్టు
(నందంపూడి, మంతశాసనాలు – క్రీ. శ. 1053)
|
భీమనభట్టు
(సోమలదేవి శాసనకర్త – క్రీ. శ. 1066)

కవిలెల్లోనే కవిత

శాసన లేఖకులను సాంధి విగ్రహకులు, మహాసాంధి విగ్రహకులు అని పిలవడం వేములవాడ చాళుక్యులకాలంలో ఉండేది, నన్నయగారుకూడా రాజరాజుకు

---

20 ఆంధ్రకవి తరంగిణి–చాగంటి శేషయ్యగారు మొదటి సంపుటం.

కుల బ్రాహ్మణుడు కాబట్టి శాసన లేఖకుడై సాంధి విగ్రహికుడుగా కూడా పేరు పొంది ఉంటారు.

"సాంధి విగ్రహికులు మంత్రులనియు, అన్యరాజులతో సంధిగాని యుద్ధముగాని వీరి మూలముననే జరిగెడివనియు చరిత్ర పరిశోధకులు అభిప్రాయ పడుతున్నారు" అన్న సంగతి చెప్తూ ఇది పొరపాటని నేలటూరు వెంకటరమణయ్యగారు ఇలా వివరించారు.

"కాని లభ్యమైన సాక్ష్యమునుబట్టి చూడగా వీరి వృత్తి ధర్మమునకు సంధి విగ్రహములతో నెట్టి సంబంధముండినట్లు గానరాదు. వీరు శాసనములందు సర్వసామాన్యముగా శాసనగ్రంథ రచయితలుగనే పేర్కొనబడియున్నారు. సాంధి విగ్రహి పదమున కిచట షాడ్గుణ్యముతో నెట్టి సంబంధముండునట్లు తోచదు. వీరి కిచట వాక్యరచనయందు శబ్దములను గూర్చుట, సమస్త పదములను విరచియించు యని యర్థము చేసికొనుట యుక్తము."21

నన్నయగారుకూడా శాసనగ్రంథ రచయితలు, సాంధి విగ్రహికులు. బహుశా ఈ కారణంవల్లనే వారికి విపుల శబ్దశాసనాలు అనే విశేషణంకూడా వచ్చి ఉంటుంది. ప్రత్యేకంగా వ్యాకరణ రచన చేసినందువల్ల కాదు. వ్రాసేది శాసనమే అయినా దానిని సైతం కావ్యంగా భావించి నన్నయగారు శ్రద్ధగా వ్రాసేవారని నందంపూడి.... శాసనంవల్ల తెలుస్తున్నది. "ఆజ్ఞప్తిరస్య కటకాధిరాజః కావ్యానాం కర్తా నన్నయభట్టో లేఖకో గండాచార్యః" అని ఆ శాసనంలో ఉంది. కాబట్టి శాసనంకూడా కావ్యమే.

కావ్యనిర్వచనం

అయితే మహాకావ్యానికీ, కావ్యానికీ చాలా తేడా ఉంది. అది నన్నయగారికి బాగా తెలుసు. దానిని వారే మొట్టమొదట బాగా నిర్వచనం చేశారు. శౌనకాది మహామునులు ప్రారంభంలో సూతుణ్ణి కథ చెప్పమన్నారు. 'ఎలాంటి కథ కావా' అని అతడు అడిగాడు. వాళ్ళు ఇలా జవాబు చెప్పారు.

"ఏయది హృద్యం, బపూర్వం
బేయది, యెద్దాని వినిన నెఱుక సమగ్రం
బై యుండు, నఘనిబర్హ
మేయది, యక్కథయ వినగ నిష్టము మాకున్." (1-1-30)

---

21 "పల్లవులు—చాళుక్యులు" పుటలు 229-30

ఉత్తమకావ్యం ఎలా ఉండాలో ఈ పద్యం బాగా చెప్తుంది. ఇది చాలా చక్కని నిర్వచనం. హృద్యంగా, అపూర్వంగా, అఘనిబర్హణం చేసేదిగా ఉంటూ, వింటే సమగ్రమైన జ్ఞానాన్ని ఇచ్చేదే మహాకావ్యం. భారతం ఒక విజ్ఞానసర్వస్వం కనుకనే ధర్మతత్త్వజ్ఞులు ధర్మశాస్త్రమంటారు; ఆధ్యాత్మవిదులు వేదాంతమంటారు; నీతి విచక్షణులు నీతి శాస్త్రమనీ, కవివృషభులు మహాకావ్యమనీ, లాక్షణికులు సర్వలక్ష్య సంగ్రహమనీ, ఐతిహాసికులు ఇతిహాసమనీ, పరమ పౌరాణికులు పురాణ సముచ్చయమనీ కొనియాడతారు.22 అంటే ఇది విశ్వజనీనం.

ఇటువంటి కావ్యాన్ని తెనుగు చేసేటప్పుడు నన్నయగారు కొంచెం డోలాందోళనలో పడి, తర్వాత విద్వజ్జనంబుల యనుగ్రహంబున రచించడానికి పూనుకొన్నారు. అందుకే తాము కృత్యాద్యవస్థలో ఏ మానసికస్థితిలో ఉన్నారో, అదే స్థితిలో వైశంపాయనుణ్ణి వర్ణించారు. జనమేజయుడు సర్పయాగం మానుకొన్న వేళలో వ్యాసులవారు శిష్యులతో వచ్చారు. పరీక్షిత్తు కోరిక మేరకు భారతం వినిపించదలచుకొన్నారు. కథనం చేయమని వైశంపాయనుణ్ణి ఆజ్ఞాపించారు.

అప్పుడు జనమేజయుడు విద్వజ్జన పరివృతుడై సమస్త జనపాల సభా జనయోగ్యుని వైశంపాయన మునిని వినువేడ్కతో వినయుడై పూజించాడు.23 రాజు రాజా తనను పూజించడం నన్నయగారికి అక్కడ జ్ఞాపకం వచ్చి ఉండాలి. తాను పొందినట్లే వైశంపాయనుడు కూడ "విద్వజ్జనంబుల యనుగ్రహంబు వడసి"24 "సభాంతరములకు ఎరింగింతు దానిని" – ఉత్తమ 'కథా' పేర్వంబగు దానిని చెప్పినట్లు వ్రాశారు.

విద్వత్సభల ప్రాబల్యం

నన్నయగారి కాలంలో విద్వత్సభల ప్రాబల్యం ఎక్కువగా ఉండేది కనుక వైశంపాయనుని కాలంలో కూడ వాటిని పేర్కొన్నారు. తమ కాలంలోని వేంగీ పరిషత్తుల మాటనే ఆమోదించి తన కావ్యం రమణీయంగా, రమ్యంగా ఉండాలని సభాపర్వంలో ఒక ఆశ్వాసం చివరా, అరణ్యపర్వం మూడు ఆశ్వాసాల చివరా నన్నయ… రు వ్రాసుకొని ఉంటారని విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు సమంజసంగా ఊహించారు. "రమణీయార్థ ప్రతిపాదకః శబ్దః కావ్యం" అనే పండితరాయల నిర్వచన, వేంగీపరిషత్తుల అభిప్రాయమే అయి ఉంటుందని భావించారు.

22 భారతం 1–1–32.
23 భారతం, 1–3–7.
24 భారతం, 1–3–6.

వేంగి పరిపాలకులపట్ల ఎంత భక్తి ఉందో, వేంగి దేశమంటేనూ అంత అభిమానం నన్నయగారికుంది. అందుకే, మూలంలో లేకపోయినా, తీర్థయాత్రలు చేస్తున్న అర్జునుడికి వేంగిదేశాన్ని చూపించారు.

"దక్షిణ గంగ నా దద్దయు నొప్పిన
　　గోదావరియు జగదాదియైన
భీమేశ్వరంబును బెడగుచున్న శ్రీ
　　పర్వతంబున జూచి యుర్విలోన
సవనమై శిష్టాగ్రహార భూయిష్ఠమై
　　ధరణీ సురోత్తమా ధ్వరవిధాన
పుణ్యసమృద్ధమై పొలుచు వేగిదేశ
　　విభవంబు జూచుచు విభుడు దక్షి

ణాంబు రాశి తీరంబున కరిగి దురిత
హారియైన కావేరీ మహాసముద్ర
సంగమంబున భూసురేశ్వరుల కఖిల
శార్థ దానంబు లేసి కృతార్థుడగుచు." (1-8-199)

దానాలు, దక్షిణలు – వర్ణాశ్రమ ధర్మరక్షణ

మూలంలో ఉన్నా లేకపోయినా, బ్రాహ్మణులకు దానాలు ఇప్పించడం, దక్షిణలు ఇప్పించడం నన్నయగారికి సరదా.

మూలంలో కానెడు బ్రాహ్మణాధిక్య ప్రశంస ఉంటే అనువాదంలో దానిని బారెడు చేయడంవల్ల, సహజంగానే, "నన్నయ భట్టారకుడు తన భారత భాగమును బ్రాహ్మణోత్కర్షతో నింపెను" అన్న అభియోగం వచ్చింది. దీనిని ఖండించడానికా అన్నట్టు ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రిగారు తమ గ్రంథం "పారమతి నన్నయ్య"లో చాలా ప్రయత్నించారు "ఈ బ్రాహ్మణ ప్రశంసా వచనములు వ్యాసభారతములోనివే. నన్నయ స్వాతిశయముతో తెచ్చిపెట్టినవి గావు" అని వాదించారు అయితే నిజానికి నన్నయగారు తెచ్చిపెట్టినవే ఎక్కువ. ఈ సంగతిని కొన్నలగడ్డ మృత్యుంజయరావుగారు చక్కగా వివరించారు.

గరుత్మంతుడు అమృతం తీసుకురావడానికి బయలుదేరుతూ తనకు ఆ శక్తిసామర్థ్యాలు కలిగించే ఆహారాన్ని ప్రసాదించమని తల్లిని అడిగాడు. "సముద్ర గర్భంలో అనేక శతసహస్ర సంఖ్యలలో నిషాదులున్నారు. వాళ్ళని భక్షించు" అని వినత చెప్పింది. అయితే ఒక షరతు పెట్టింది. "బ్రాహ్మణులను మాత్రం

తినకేం!" అని హెచ్చరించింది. "బ్రాహ్మణుడెవరో నాకెలా తెలుస్తుంది!" అని గరుడుడు అడిగాడు. "మింగితే గాలంలాగ ఎవరైతే గొంతుక దిగకుండా మంట లాగ దహిస్తూ ఉంటాడో అతడే బ్రాహ్మణుడని తెలుసుకో" అని చెప్పింది. గరుడుడు వెళ్ళాడు. నిషాదులను మింగాడు. అందరూ గొంతుక నుండి కడుపులోనికి దిగారు కానీ ఒకడు దిగలేదు దహించసాగాడు. "నా కంఠంలో బ్రాహ్మణుడుంటే బయటకి రావాలి" అన్నాడు గరుడుడు. "అయితే నాతోబాటు నా భార్య నిషాదికూడా ఉంది. ఆమెను వదలిపెట్టి రావడం ధర్మమా!" అని బదులు పల్కింది. "సరే ఆమెతోబాటు బయటకు రా!" అన్నాడు ఖగరాజు.

ఈ ఘట్టంలో మూలంలో ఉన్నదేమిటో, నన్నయగారు చేర్చిందేమిటో మృత్యుంజయరావుగారు ఇలా చెప్పారు

"మూలమున గరుడ కంఠస్థుడగు బ్రాహ్మణుడు

నిషాదీ మమ భార్యేయం నిర్గచ్ఛతు మయా సహ

అని మాత్రము పలుక, తెలుగున (ఆది-21,3)

—అపవిత్ర మదీయ భార్య కి

ప్రియ! దీని బెట్టి చనుదెంచుట ధర్మమె నాకు?

(ఆది ద్వి 64)

భ్రష్టుండైన విప్రుని గూడ నన్నయ తెలుగున ధర్మజ్ఞునిగా చిత్రించుట గమనింపదగినది.

మరియు

—ఏతామపి నిషాదీం త్వం పరిగృహ్యాశు నిష్పత!

(ఆది-21-4)

అని మాత్రము మూలగరుడుడు పలికి నట్లుండ,

—విప్రుల బొందియున్న యపవిత్రుల బాహ్యుల గాదె-

అనునది తెలుగున విశేషముగా గలదు. (ఆది ద్వి 64)

ఇది నిషాదికూడ గరుడుని కంఠము నుండి బయటపడుటకు హేతువగు మాత్రమే కాక, నన్నపార్యునకు విప్రులయెడ గల విశేష ప్రతిపత్తికి నిదర్శనమై యొప్పుచున్నది."[25]

మృత్యుంజయరావుగారు ఇలాంటివే ఇంకో పన్నెండు ఘట్టాలలో నన్నయగారి విప్రభక్తికి తార్కాణాలు వివులంగా చూపెట్టారు. ఇంద్రగంటి

25 వ్యాస భారతము - నన్నయ పరిష్కారం. పుటలు 758-9

హనుమచ్ఛాస్త్రిగారు మాత్రం తిలాపాపం తలాపిడికెడు అన్నట్లు నన్నయగారితో పాటు కవి త్రయంలో తక్కిన ఇద్దర్నీ ముఖ్యంగా తిక్కనగారికి కూడా ఈ ఉత్కర్షలో ఎక్కువ పాలును ఇచ్చారు "....బ్రాహ్మణ క్షత్రియు, విరహిత యుక్తియున అవి వివాదముతో ప్రారంభించి అను శాసనిక పర్వమున తిక్కనామాత్యుడు రచించి" "బ్రాహ్మణోత్కర్షమును చూచిన పండ్లు పులిసిపోవును" అని చెప్పి "నిజమునకు ఈ అపరాధము"నకు మూలము వ్యాస మహర్షి అని సాకును చూపెట్టారు.26

అసలు భారతాన్నిగానీ, అష్టాదశపురాణాలను గాని వ్యాస ప్రోక్తమనిచెప్పి ప్రచారం చేసినది పాలకవర్గాల ప్రయోజనాలను దృష్టిలో పెట్టుకొనే। రాచరికాన్ని రక్షించే బ్రాహ్మణ్యానికి సకల సౌకర్యాలు కల్పించాలి. వాళ్ళ జీవనోపాధికి ఇబ్బంది కలగకూడదు. దానాలూ, దక్షిణలు పుష్కలంగా ఉండాలి అందుకే పిల్ల పెళ్ళిళ్లలో బ్రాహ్మణులకు అందరిచేతా దక్షిణ ఇప్పించారు బ్రాహ్మణ్యకన్యను రాజు వివాహం చేసుకోవడం భారతంలో ఉంది. నన్నయగారికి ఇది విరుద్ధంగా తోచింది ప్రసిద్ధమైన ఆఖ్యాన ఘట్టాన్ని మార్చలేరు కదా। అందు చేత జనమే జయునిచేత ప్రశ్న వేయించారు

"వర్ణధర్మముల్ గాచుచు వసుధయెల్ల
ననఘచరితుడై యేలిన యయ్యయాతి
భూసురోత్తము భార్గవ పుత్రియైన
దేవయానిని దా నెట్లు దేవిజేసె?" (1-3-97)

ఈ ప్రశ్నే తరువాత యయాతి చేత దేవయానిని అడిగించారు. దేవయాని అతణ్ణి పెళ్ళి చేసుకోమంటుంది. అతడు "క్షత్రియకన్యల బ్రాహ్మణులు వివాహం బగుదురు గాక యథరోత్తరంబుగా క్షత్రియులు బ్రాహ్మణకన్యల వివాహంబగుదురే? ఏ వలుకులు ధర్మవిరుద్ధంబులు; మరియు సర్వవర్ణాశ్రమ ధర్మంబులు సంకరంబులుగాకుండ రక్షించుచున్న యేన యిట్టి యధర్మంబునకు కొడంబడితినేని జగత్ప్రవృత్తి విపరీతంబగు27." అని యయాతిచేత కథలో అడిగించడం వల్ల జనమేజయుడు వేసిన ప్రశ్నకు వైశంపాయనుడు జవాబు చెప్పాడని నన్నయగారు సూచిస్తున్నారు శుక్రుడు వచ్చి ఇది ధర్మవిరుద్ధం కాదనిచెప్తే పెళ్ళి చేసుకొంటానంటాడు.

26 "పారమతి నన్నయ్య" పుటలు 19 నుండి 24 దాకా

27 భారతం, 1-3-1962

మూలంలో ఇంత విపులంగా లేదు. "వేమ క్షత్రియులం విప్ర బ్రాహ్మణ కన్యవు. అందుచేత మనకు వివాహం సాగదు. పైగా శుక్రాచార్యుల వారికి ఇందువల్ల వచ్చే ఆగ్రహం తలచుకొంటే భయమేస్తున్నది." అని మూలంలో అంటాడు. అంటే యయాతి ఈ పెళ్ళికి మనస్సులో ఇచ్చగించినట్టే! ఇటువంటి మాటవైనా రానివ్వకుండా వర్ణాశ్రమ ధర్మాల రక్షకుడు అని తెలుగు భారతంలో యయాతి చెప్పాడు

ప్రసన్న కథాకవితార్థయుక్తి

వ్యాఖ్యానిస్తేగాని తెలియని కొన్ని భాగములను 'నన్నయగారి ప్రసన్న కథాకవితార్థయుక్తి' అనే పేరుతో విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు సవిస్తరంగా వ్రాశారు. "'కవితార్థ యుక్తి' అంటే 'కథతో కూడుకొని యొక మహార్థము ప్రవేశించుట. "ఇది యొక మహాశిల్పము ఇది నన్నయగారి యువజ్ఞ" అని చెప్పారు.

'కవితార్థయుక్తి' అనే పాఠం సాధు పాఠం కాదనీ వివిధ ప్రతులలో కనబడే 'ప్రసన్న కథా కవితార్థయుక్తి' అనేదే స్వీకరించవలసిన పాఠమని కొందరు భావిస్తున్నారు.28 "నన్నయగారి భారత రచనమునందు కన్నడ భారత ప్రభావమున్న విషయము సుప్రసిద్ధము. లలిత పదం, ప్రసన్నకవితాగుణమిల్లదే అను మాటనుబట్టి అందలి ప్రసన్నకవిత అను మాటయే నన్నయ్యగారి పద్యమున ప్రవేశించినదని తలచినచో 'కథాకవిత' అను పాఠము అపపాఠమనియే చెప్ప వలసియున్నది" అనికూడా నొక్కి వక్కాణిస్తున్నారు.

నన్నయగారి మీద పంపనగారి భారత ప్రభావం లేకపోలేదు. ఇద్దరిలోనూ సమాన కవితా ధర్మాలున్నాయి. ఇద్దరిలోనూ సమాన పదాలు కూడా వెతికితే కనిపిస్తాయి. పంపనగారి ఛందోవైవిధ్యాన్నే నన్నయగారు అనుసరించారు. ఇద్దరికి చంపకమాలలు ఇష్టం పంపనగారు తమ భారతంలో 400 చంపకాలు వాడితే నన్నయగారు తమ మూడు కృతులలో 240 వాడారు. ఇద్దరికి దేశి ఛందస్సుల్లో కందాలంటేనే ఎక్కువ మక్కువ. పంపనగారు 780 కందాలనూ, నన్నయగారు 1218 చెప్పారు. ఇద్దరూ హితమిత మృదువచనులే. ఇద్దరూ ప్రసన్న గంభీరులే. అయితే కథాకథనం చేయడంలో ఇద్దరి ప్రయోజనాలు విభిన్నాలు.

పంపనగారికి ఒకటే లక్ష్యం. తన ప్రభువు అరికేసరికి, అర్జునుడికీ అభేదం కల్పించి సమస్త భారతాన్ని ప్రబంధంగా కథనం చేయడమే అది. నన్నయగారికి రాజరాజు ఇచ్చిన అవకాశం లేదు. అధికధీయుక్తితో మహాభారత

28 "సారమతి నన్నయ" ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి. పుట 60

బద్ధ నిరూపితార్థాన్ని తెనుగున రచించమని రాజాజ్ఞ. నన్నయగారు భారతంలోని ముఖ్యమైన ఘట్టాలను విస్మరించకుండా విష్ణుమూర్తి నుండి బ్రహ్మ పుట్టుకం దగ్గర్నుంచి అర్జునుడి జన్మం దాకా అతనికి నామకరణం చేస్తూ అతికేననితున్న 108 తిరుదనామాలు పెట్టారని చెప్పటం దాకా కథనంతా ఒక ఆశ్వాసంలో కేవలం 140 గద్యపద్యాలలో చెప్పారు. ఇదే పరిమాణపు భారత నిరూపితార్థాన్ని నన్నయగారు అయిదాశ్వాసాలలో మొత్తం 1035 గద్యపద్యాలలో చెప్పవలసివచ్చింది. ఇదే కథాకవితార్థయుక్తికి కారణం. కవిత కాదు కథముఖ్యం

ఈ పరిస్థితికి మరో ప్రధానమైన కారణం కూడా ఉంది. రాజరాజుకు పట్టుకొన్న కొత్త ఇష్టాలలో భారత కథా శ్రవణాసక్తి ఒకటి. "అస్మదీయ వంశమున బ్రసిద్ధులై విమలయశో శోభితులై పాండవో త్తముల చరిత వినగ అభీష్టమని చెప్పారు. తమది చంద్రవంశమనీ, పాండవుల వంశంలో తాము పుట్టామనీ వేంగి చాళుక్యులు భావించడం రాజరాజు తండ్రి విమలాదిత్యుని కాలం నుంచే ప్రారంభమైంది.

ఈ రాజవంశంలో కుబ్జ విష్ణువర్ధనుడు (క్రీ శ 615 633) ప్రథముడు. ఇతని కాలంనుంచి విమలాదిత్యుడు (క్రీ శ. 1001–1022) దాకా ఇరవైఆరు మంది రాజులు పాలించారు. వాళ్ళలో ఈ ఆఖరి రాజు తప్ప మిగతా రాజులెవరూ తాము వేయించిన దానశాసనాల్లో తమ వంశక్రమాన్ని పౌరాణిక వ్యక్తులతో వరుసగా చెప్పుకోలేదు. చారిత్రక వ్యక్తులనే పేర్కొనడం గుణగవిజయాదిత్యుని కాలంలో మొదలైంది పురుషాంతరాలు గడుస్తున్న కొద్దీ క్రమక్రమంగా ప్రశస్తి అభివృద్ధి చెందటం మొదలెట్టింది. విమలాదిత్యుని రాజ్యాభిషేకము నాటికి పరిస్థితి మారింది.

విజయాదిత్యుడు చోళరాజా తన్మత కుందవ్వను పెళ్ళాడాడు. ఈమె చక్రవర్తి రాజరాజచోళుని కుమార్తె. విజయాదిత్యుడు రెండు పుష్కరాల కాలం ఆ తవారి రాజ్యంలోనే ఉన్నాడు. విజానికి తన తండ్రి దానార్ణవుడు క్రీ శ. 972లో వీరమరణం చెందాక రాజ్యం పరుల పాలయ్యాక తన అన్నగారయిన శక్తివర్మతోపాటు విమలాదిత్యుడు కాందిశీకుడుగా చోళ సామ్రాజ్యానికి వెళ్ళి తంజావూరు చేరువలో ఉన్న 'తిరువైయారు'లో ఉన్నారు రాజవంశంలోని వ్యక్తులు కాందిశీకులయ్యారంటే మందిమార్బలం, దాసదాసీలు, ఆశ్రితులూ అందరూ అనుసరిస్తారు. వచ్చిన వాళ్ళందరికీ చోళ చక్రవర్తి ఆశ్రయం లభించింది. ఇల్లుకన్నా గుడి పదిలం అన్నట్టు అక్కడే బాగుందనుకొని కొందరు చోళ కొలువులో ప్రవేశించారు. శక్తివర్మకు అప్పటికి వివాహాలు అయిపోయి వుంటాయి.

అందుచేత చోళ చక్రవర్తి తన కూతురు కుందవ్వను విమలాదిత్యునికిచ్చి పెళ్ళి చేశాడు. ఇదే ఒక ఇన్‌ఫీరియారిటీ కాంప్లెక్సుకు దారితీసింది.

చోళులు తాము సూర్యవంశం నుంచి పుట్టామనీ, తమ వంశం స్వయంభువు, బ్రహ్మ, సూర్యుడు, మనువు, ఇక్ష్వాకు, రాముడు మొదలగు పురాణ పురుషులనుంచి ఉత్పత్తి అయిందని ప్రకటించుకొన్నారు. వారితో సాపత్యం కోసం వేంగి చాళుక్యులు ముఖ్యంగా విమలాదిత్యుడు గొప్పలు చెప్పుకోటం ప్రారంభించాడు.

"అంతటి యుదాత్త రాజవంశంతో వివాహ సంబంధము గావించుకొనిన విమలాదిత్యుడు స్వవంశమంతయు దీసిపోయినదని చెప్పుట కంగీకరించునా? తాను చోళుల యాశ్రితుడైనంత మాత్రముననే చిరకాలము సామ్రాజ్య వైభవమనుభవించిన నిజవంశ ప్రాధాన్యత అంతరించిపోవునా? కావున మామగారి వంశము వలె తన వంశమును ప్రాచీన క్షత్రియ వంశమని ప్రకటించుకొనుటకు విమలాదిత్యుడు పౌరాణిక వంశానుక్రమణికను నిర్మించుకొని శాసనమును గావించుకొనెను. చోళులు తమవంశము సూర్యుని నుండి పుట్టినటుల చెప్పుకొన, విమలాదిత్యుడు తన వంశము సూర్యుని జోడగు చంద్రునుండి యుత్పత్తి యాయెననియు మన్వాది పురాణ పురుషులకు సములైన బుధ, పురూరవ, భారత, పాండవాదులు తన వంశమునకు మూల పురుషులనియు చెప్పెను 29

తండ్రి విమలాదిత్యుని లాగే రాజరాజ నరేంద్రుడుకూడా తమది చంద్ర వంశమని పరరాష్ట్రాలలో ఉన్నప్పట్నుంచి విశ్వసించి పాండవుల చరిత్ర తమకు అనురక్తమైన నన్నయ్యగారిచేత చెప్పించుకొన్నాడు.

అసలు నన్నయగారే పర రాష్ట్రంనుంచి వచ్చిన అనాంధ్రుడనే వాదం ఒకటి 1938లో లేచింది. ఆ వాదాన్ని లేవతీసినవారు పండిత శ్రీ అక్కిరాజు ఉమాకాంత విద్యాశేఖరులు. ఆయన 1911లో శ్రీనాథుని పల్నాటి వీరచరిత్ర పరిష్కరించి ప్రకటిస్తూ ప్రథమ భూమికలో శ్రీనాథుడు తెలుగువాడు కాడని వొక్కి చెప్పారు. 1938లో అదే పుస్తకానికి ద్వితీయ భూమిక రాస్తూ ఇలా చెప్పారు

"శ్రీనాథుడు కర్ణాటుడు శ్రీనాథుడు కర్ణాట దేశస్థుడని నేను సకారణంగా ప్రథమ పీఠికలో విశదపరిచాను ....శ్రీనాథునితో సంబంధం లేకున్నా, కర్ణాటకీలని ఒక బ్రాహ్మణ శాఖవారు ఇప్పటికీ పల్నాటిసీమలో కరాలపాటి గ్రామంలో వున్నారు.

---

29 పల్లవులు – చాళుక్యులు పుట. 357

"ఇలాగే నన్నయకూడా అనాంధ్రుడుగా కనబడుతున్నాడు. ఆంధ్ర దేశాన్ని పరిపాలించిన చాళుక్యులకు, చోళులకు బంధుత్వ మేర్పడిన కాలంలో యితడు అరవదేశం నుంచి వచ్చి ఉండవచ్చు.... శ్రీనాథునివలె దేశంలో ఏడుతరాల నివాసం గల వంశంలోనివాడు కాక అప్పుడప్పుడే వచ్చి చేరినవాడో అలా చేరిన ద్రావిడ కుటుంబానికి చెందినవాడో అయి ఉండవచ్చును కనుకనే తన భాషఅయిన అరవం లోని మాటలను అనావశ్యక స్థలాలలోకూడా తప్పించుకోవజాలని దశలో ఉండి నట్లు కనబడుతున్నది. ఇతడు వాడిన శబ్దాలు కొన్ని ఆంధ్రదేశపు వ్యవహారంలో లేకపోవడమే కాకుండా తమిళదేశంలో ఇప్పటికీ సాధారణ జనులలో కూడా వాడు కలో ఉన్నవి."

అక్కిరాజువారు పై ప్రకటన చేస్తూ మధ్యను ఎన్నిటిని మాటలను సవివరంగా ఉదహరించి తమ వాదాన్ని ప్రతిపాదించారు. ఈ వాదాన్ని ఆంధ్ర సాహిత్య లోకంలో ముప్పాతిక మూడు వీసాలు ఆమోదించలేదు. పోనీ అని ఈ వాదాన్ని కూలంకషంగా చర్చించి ఖండించినట్లుకూడా కనబడదు. ఆ పని ఇప్పటి కైనా ఎవరో ఒకరు చేయడం అవసరం. అక్కిరాజువారు "నన్నయ పేరు కూడా అనాంధ్రమేను" అని చెప్పారు.

"నన్న అంటే అరవంలోనూ, కన్నడంలోనూ మంచి అని అర్థం. తెలుగులో లేనేలేదు" అని కూడా అక్కిరాజువారు వివరపరచారు. నిజానికి కన్న డంలో "నన్న" అంటే "నాయొక్క" అని అర్థం. నన్నయ్యగారి అసలు పేరు "నన్నియభట్టు" ఈ స్పెల్లింగ్‌తోనే ప్రాచీన శాసనాలలో వారిపేరు కనబడుతుంది. "నన్ని" అంటే కన్నడంలో చాలా అర్థాలున్నాయి. సత్యం, నిస్సంశయం, నిశ్చ యంగా, ప్రేమ, అనురాగం, అనుబంధం అనే అర్థాలు "నన్ని" శబ్దానికున్నాయి. "నన్నికార" అంటే సత్యసంధుడని అర్థం. నట్టి లేక నన్ని అనే మూల ద్రావిడ పదంనుంచి అన్ని ద్రావిడ భాషలలోనూ వివిధ శబ్దాలు వచ్చాయి.

"నన్ని" అనే పదం ఆ రూపంలో తెలుగులో లేదుగాని ననుచు, నెనుపు, ననుపుకత్తె, ననుపుకాడు, ననుపువడు, ననుపు, నన్ను అనే పదాలు "నన్ని" అనే ద్రావిడ పదంలోంచే తెలుగులోకి వచ్చాయి. ననుపు అంటే అను రక్తి. నన్నయ్యగారి పేరులోనూ, నారాయణభట్టు పేరులోనూ, కుమారసంభవకర్త నన్నెచోడుని పేరులోనూ ఈ "నన్ని" శబ్దం కనబడుతుంది.

"నన్ని" శబ్దమంటే నన్న, నల్ల అనే పదాలు తమిళంలో వున్నాయి. "నల్ల" అంటే మంచి అని అర్థం. "నల్ల" శబ్దానికి వేదములని, నల్లార్ అంటే వేదవిదులని అర్థం. బ్రాహ్మణ అగ్రహారానికి "నల్లిండ్లు" అనేది దేశ్యరూపం.

నన్నయగారు నన్ని, నన్న, నల్ల, ననుపు మొదలైన మాటలు మంచి అనే అర్థంలో ఎక్కడా వాడలేదు. ఒక్క "నల్లిండ్లు" అనే ప్రయోగం మాత్రం వారి భారత భాగంలో కనబడుతుంది "బ్రహ్మవిదుల నెలయంగ నల్లిండ్లు విలిచి" (భారతం 2-2 121) ప్రాఙ్నన్నయ్య యుగంలో వ్యక్తినామాలుగా నల్లయా, నల్లాతన్, నల్లుడు అనే పేర్లు కనబడతాయి. వీటిలోని 'నల్ల' శబ్దం రంగుకాక మంచితనాన్ని, వేదపాండిత్యాన్ని సూచిస్తుంది (చూ॥ బూదరాజు రాధాకృష్ణగారి 'ప్రాచీనాంధ్ర శాసనాలు' పుటలు 367, 368)

ప్రాఙ్నన్నయ్య యుగంలో 'నన్నియ' అనే పదానికి మారుగా 'నల్లయ' అనే పదం వ్యక్తినామంగా తెలుగుదేశంలో ప్రచారంలో వుండవన్న సంగతి స్పష్టం. నన్నెచోడుని కాలందాకా 'నన్ని' శబ్దం వ్యక్తి నామంలో ఒక భాగం అన్న సంగతికూడా నిస్పష్టమే. శాసనాలలోనూ, కావ్యాలలోనూ 'నన్న' అనే మాట వ్యక్తి నామ భాగంగా కనబడుతుంది "నన్నయరాయర్" వైదుంబరాజు. ఇతడు కడపజిల్లాకు చెందిన ఇంగల్లూరునాడుకు చెందినవాడు. క్రీస్తుశకం 1005 లోని ఒక దాన శాసనంలో ఇతని పేరు కనబడుతుంది

(చూ॥ నీలకంఠశాస్త్రిగారి "ది చోళాస్" పుట 188).

"నన్నినులంబన్" అనే వ్యక్తి చాళుక్యవీరుడు. ఇతడు కల్యాణీ చాళుక్యుల సైన్యంలోని యోధుడు. కొప్పం యుద్ధంలో మరణించాడు. ఇతడు 1054 ప్రాంతాలవాడు అంటే నన్నయగారికి సమకాలికుడు.

ప్రాఙ్నన్నయ యుగంలోనూ, నన్నయ్యగారి కాలంలోనూ 'నన్న' 'నన్ని' అనే పదం వ్యక్తినామ భాగంగా దక్షిణ భారతదేశంలోని అన్ని ప్రాంతాలలోనూ కనబడుతూంది. మధ్య యుగాలలో కూడా "నన్నయ" అనే పదానికి సమానార్థకంగా "నన్నప" అనే వ్యక్తినామం ప్రచారంలో ఉంది. కమ్మవారిలో నన్నపనేని వారున్నారు. బ్రాహ్మణేతరులలో కూడా "నన్న" అనే పేరుంది. కనుక ఆ పదానికి "మంచి" అనే అర్థం ఆరోపించవచ్చు. వేదవిదుడు నల్లార్ అనే అర్థం అతకదు

అందుచేత "నన్న" అనే పదం ఆధారం చేసుకొని నన్నయగారు అనాంధ్రులని వాదించడం ఎంతమాత్రం సమంజసం కాదు. వారికాలంలో కడప జిల్లాలోని ఒక వ్యక్తికి నన్నయ అనే విశేషణం నామ భాగంగా వుండడం గమనించదగ్గ సంగతి. ఈ విధంగా అక్కిరాజువారి వాదంలోని ఒక విషయాన్ని పూర్వపక్షం చేయవచ్చు.

ఇకపోతే "ఆంధ్రదేశాన్ని పాలించిన చాళుక్యులకు చోళులకు బంధుత్వమేర్పడిన కాలంలో ఇతరు అరవదేశం నుంచి వచ్చి వుండవచ్చును" అన్న ప్రతిపాదనను పరిశీలిద్దాం. "ఆంధ్రదేశానికి చోళ సంబంధం కలిగిన సమయాన ద్రావిడులు కొందరిక్కడికి వచ్చినట్లు తెలుస్తుంది" అన్న అక్కిరాజువారి మాటలు నిజమే. అయితే ఆ ద్రావిడులలో నన్నయగారి కుటుంబం వుందా? అన్నది పరిశోధించవలసిన సంగతి.

నన్నయగారి పోషకుడు రాజరాజ నరేంద్రునికి కొన్ని తరాల ముందు నుంచి వేంగీ చాళుక్యులకూ, తంజావూరి చోళులకూ సత్సంబంధాలు వుండేవి. బాంధవ్యాలు కూడా వుండేవి. రాజరాజ నరేంద్రుని తాత దానార్ణవుడు క్రీస్తుశకం 972 - 3లో చనిపోయాడు. అతని పెద్దకొడుకు శక్తివర్మ తండ్రిమరణం తర్వాత రాజ్యానికి రావడానికి ఇరవై ఏడు సంవత్సరాలు పట్టింది. ఇందులో కనీసం పాతిక సంవత్సరాలు శక్తివర్మ తంజావూరి చోళుల అండనే వున్నాడు.

దానార్ణవుడు పోయినప్పుడు శక్తివర్మ వయస్సు ఇంచుమించు ఆరేడు సంవత్సరాలు. అతనితమ్ముడు విమలాదిత్యునికి నాలుగైదు ఏళ్ళుంటాయి (విమలాదిత్యుడే రాజరాజ నరేంద్రుని తండ్రి) ఈ పసివాళ్ళని తీసుకొని రాజకుటుంబం మొదట కళింగంలో తలదాచుకున్నారు. తర్వాత తంజావూరు వెళ్ళి చోళులను ఆశ్రయించారు. అప్పుడు చోళసామ్రాజ్యాన్ని రాజరాజచోళుడు పాలిస్తూ వున్నాడు. ఆ చక్రవర్తి వేంగి చాళుక్య రాజకుమారులకు విద్యాబుద్ధులు చెప్పించడమే కాక విమలాదిత్యునికి తన కూతురు కుందవాదేవి నిచ్చి పెళ్ళి చేశాడు. రాజరాజ నరేంద్రుడు బహుశా తంజావూరులో జన్మించి వుండవచ్చు.

క్రీస్తుశకం 975 నుంచి 1000 దాకా వేంగీ చాళుక్యరాజ కుటుంబం తంజావూరు దగ్గర వున్న తిరువైయారులో నివసించింది. అప్పుడు ఆ రాజ కుటుంబానికి నన్నయగారి కుటుంబంతో పరిచయం ఏర్పడి వుండడానికి ఆస్కారంలేకపోలేదు. క్రీస్తుశకం 999లో శక్తివర్మకి వేంగి రాజ్యం స్వాధీనమైంది. పట్టాభిషేకం చేసుకున్నాడు. తంజావూరు నుంచి రాజకుటుంబం తెలుగుదేశానికి వచ్చింది. అప్పుడు వాళ్ళతోపాటు నన్నయగారి కుటుంబం కూడా వేంగి రాజధానికి వచ్చి స్థిరపడి వుండవచ్చు

తంజావూరు సీమనుంచి తమిళ బ్రాహ్మణ కుటుంబాలు తెలుగుదేశానికి వచ్చి స్థిరపడడం, గొప్ప సాహిత్యసేవ చేయడం చారిత్రక సత్యమే. ఆంధ్రదేశంలోని బ్రాహ్మణులలో ద్రావిడశాఖలు వున్నాయి. పుదూరు ద్రావిడులు, తుమ్మగుంట ద్రావిడులు, ఆరామ ద్రావిడులు, దిమిలి ద్రావిడులు, పేరూరు ద్రావిడులు అనేవి ముఖ్యమైన శాఖలు. పుదూరు ద్రావిడ బ్రాహ్మణులలో వేదం వెంకటరాయ

శాస్త్రిగారు ఆగర్భశ్రీమంతులు. ఆరామ ద్రావిడ బ్రాహ్మణులలో చెళ్ళపిళ్ళ వెంకట శాస్త్రిగారు అగస్త్యప్రసిద్ధులు. డిమిలి ద్రావిడ బ్రాహ్మణులలో శ్రీరంగం శ్రీనివాస రావు (శ్రీశ్రీ) సాహిత్య యుగకర్త. పేరూరి ద్రావిడ బ్రాహ్మణులలో ఆదిభట్ల నారాయణదాసుగారు ఆటపాటలమేటి

పుదూరు ద్రావిడులు తంజావూరు సీమలో కుంభకోణం దగ్గరనున్న కంద్రిమాణిక్యమనే అగ్రహారం నుండి వచ్చి నెల్లూరు జిల్లాలో స్థిరపడ్డారు. పుదూరు ద్రావిడుల ఇళ్ళలో నేటికీ తమిళమే మాట్లాడుతారు. వీరి తమిళంలో ప్రాచీన తమిళ వాఙ్మయపు ఛాయలుంటాయి. కొన్ని పదాలు ప్రాచీన సంగం వాఙ్మయంలో తప్ప కనబడవు. వీరి ప్రయోగాలు కొన్ని మధుర, రామనాథం జిల్లాలలోనే చూడవచ్చు (నెల్లూరు మండల సర్వస్వంలో పుదూరు ద్రావిడుల చరిత్ర - పుట 605). చాలా ప్రాచీన కాలంలో తంజావూరు నుండి ద్రావిడులు ఆంధ్ర దేశానికి వలస రావడం చారిత్రక సత్యమే కనుక నన్నయగారి కుటుంబం కూడా అలాగే తెలుగుదేశానికి వస్తే ఆశ్చర్యపడనక్కర్లేదు.

అయితే, ఈ పూరికాపూరు యెంతో, ఆ పూరికీ ఈ పూరూ అంతే. నన్నయ్యగారు తమిళ దేశంనుంచి వచ్చిన ద్రావిడులు అనడం ఎంతసమంజసమో తెలుగుదేశం నుంచి తమిళ రాజ్యానికి వెళ్ళిన ఆంధ్రులని చెప్పడం కూడ అంత సమంజసమే అనవచ్చు. వేంగీ చాళుక్యుల రాజ కుటుంబం కొంతకాలంగా తంజావూరు సీమకు వెళ్ళినప్పుడు వాళ్ళననుసరించిన పరివారంలో నన్నయగారి కుటుంబం కూడ వుండటానికి అవకాశం లేకపోలేదు. నన్నయగారి కుటుంబం రాజరాజ నరేంద్రుని కులబ్రాహ్మణ కుటుంబం. వంశపారంపర్యంగా కులబ్రాహ్మణులు రాజవంశాన్ని సేవిస్తూ వుంటారు. మహాభారతం సభా పర్వంలో నారదుడు ధర్మరాజుకు రాజనీతిని బోధిస్తూ ఇలా అడుగుతాడు.

అనఘుల శాస్త్రవిధిజ్ఞుల
ననురక్తుల పితృపితామహక్రమమున వ
చ్చిన విప్రుల మంత్రులుగా
నొనరించితె కార్యసంప్రయోగము పొంటెన్

(సభా -1-27)

మూలశ్లోకంలో పితృ, పితామహక్రమము అనే మాటలు ఈ సందర్భంలో లేనేలేవు. కావాలని నన్నయ్యగారు పెట్టారు. నన్నయ్య అనే నామానికి అనురక్తుడు అనే అర్థం గమనించదగ్గ విషయం. తాము పితృపితామహక్రమంలో రాజరాజ నరేంద్రుని కుటుంబానికి అనురక్తులు కాబోలు.

తగినన్ని ఆధారాలు లేకపోయినా, సాహిత్య చరిత్రకారుల ఊహాగానం వల్ల శక్తివర్మ దగ్గర అతని తమ్ముడు విమలాదిత్యుని వద్ద నన్నయగారి తాత చేతనే భట్టూ తండ్రి భీమన భట్టూ శాసన లేఖకులని పితృ పితామహ క్రమం ఒకటి ఏర్పడుతుందని ఇంతకు ముందు చూశాం. ఈ కుల బ్రాహ్మణులు రాజకుటుంబంతో తంజావూరుసీమకు కాందిశీకులుగా వెళ్ళి రాజ్యలాభానంతరం స్వదేశానికి తిరిగి వచ్చారని ఊహించడమే సమంజసమవుతుంది

అక్కిరాజు ఉమాకాంతంగారు శ్రీనాథుడు కర్ణాటకుడు అని చెప్తానే ఇలా రాశారు. "శ్రీనాథుని గ్రంథములు చదివినచో నాంధ్రభాష యతని స్వభాషగానే కాన్పించును.... కానినతడు బాల్యము నుండి తెలుగుదేశంలో నుండెననుటకు సందేహము లేదు. బాగుగా మాటలాడ నేర్చినప్పటినుండి తెలుగే మాట్లాడి యుండును. తల్లిదండ్రులతో నీతడప్పుడు మిశ్రమ కర్ణాటము మాటలాడు చుండినను నివసించి నది కొండవీటి సీమ గావున తెలుగు వారితో కలిసిమెలసి తెలుగువారితో సహవాసము చేసి ప్రాతఃకాలము మొదలు సాయంత్రము వరకు తెలుగులో మునిగి తేలుచుండ వలసిన వాడై చివరకు తెనుఁగు దేశస్థుడిగా మారియుండును."

[ప్రథమ భూమిక పుట – 46].

ఈ వూహాగానం నన్నయగారికి వర్తించదని అక్కిరాజువారి వాదం. నన్నయగారి భాషలోని ఎనిమిది ద్రావిడ పదాలను ఉదహరించి వితండవాదం చేశారు. ప్రాక్నన్నయ్య యుగంలోని ప్రయోగాలు చూడక ఈ పదాలు తమిళం నుంచి దిగుమతి చేసినవని భావించారు. భాషా ప్రయోగాల వల్లకూడా నన్నయ గారు తమిళులు కారని రుజువుచేయడం ఏమంత కష్టమైన పనికాదు.

నన్నయగారు స్వచ్ఛమైన ఆంధ్రులే. తమిళదేశం నుండి వచ్చినవారు కాదుగానీ పాత మైసూరు ప్రాంతం నుండి వచ్చి వేంగీ రాజ్యంలో స్థిరపడినవారనే వాదం ఇంకొకటి ఉంది. హోసూరు కె యస్ కోదండరామయ్యగారు ఈ భావాన్ని ప్రచారం చేశారు. తమ ప్రతిపాదనకు సాక్ష్యాలు చూపించారు. 'నన్నయ్య' అనే పేరు మైసూరు మండలంలోనే నాడు పలువురు పెట్టుకొనేవారు

పశ్చిమ గంగరాజుల పేర్లలో 'నన్నియ గంగ' అనే పదబంధం కన బడుతుంది రెండవపృథ్వీపతి కుమారుని పేరు 'నన్నియ గంగ' అలాగే ఆ వంశంలోని రెండవ బూతయ్యకూ 'నన్నియ గంగ' అనే బిరుదు ఉండేది. నంజుం డయ్య, నంజయ్య, నన్నయ్య అనే పురుషనామాలూ, నంజమ్మ, నంజా దమ్మ అనే మహిళానామాలూ అపారు ప్రచురమైనవే. మైసూరు మండలంలో కావేరీనదికి ఉపనది అయిన కబ్బినీ లేక కపిలనదీ తీరాన 'నంజన గుడి' అనే క్షేత్రం ఉంది.

అక్కడి దేవునికి గొప్ప ఆలయం ఉంది. ప్రజలు ఆ స్వామిని 'నంజుండేశ్వరుడు' అని పిలుస్తారు. 'నంజు' అంటే విషము, 'ఉండు' అంటే తిండి అని అర్థాలు. విషాన్ని తిన్న దైవంగా ఈ దేవుణ్ణి పిలుస్తారు. పిల్లలు లేనివారు ఈ దైవానికి మొక్కుకొని సంతానం కలిగాక స్వామి పేరునే పిల్లలకు పెట్టుకొనే ఆచారం ఉంది. నంజుండేశ్వరునికే నన్నయ్య అనే వ్యవహార నామం ఉండేదనడానికి శాసనాధారాలు ఉన్నాయి. మైసూరు కె. యస్. కోదండరామయ్యగారు ఈ సంగతి వివరం చేస్తూ ఇలా ఒక ప్రసంగ వ్యాసంలో[30] రాశారు.

"ఈ నంజుండేశ్వరస్వామికి 'నన్నయ' యను పేరున్నట్లు ఈ ప్రాంతమున లభించిన ఒక శాసనము నుండి తెలియుచున్నది. ఈ శాసనం 'నగర్లె' అను గ్రామమున నున్నది. ఇది యొక శిలాశాసనము. నగర్లె గ్రామము నంజనగూడు తాలూకాలోనే ఉన్నది. ఈ శాసనము భాష కన్నడము. అది యిట్లున్నది.

1. ఇదు విద్యాదానం చేసా దంగెయ్య ప్రతిగహుబ్బ్వో
2. ఓ స్వస్తి సత్యవాక్య కొంగుణివర్మన్ ధమన్మ
3. మహా రాజాధిరాజ కోళాల పురవరేశ్వర నన్దగిరి నాథం
4. ఋమత్పృమన్ న (ర) గ్గ విద్యాధరయ్యం చిన్నవంగెయు మ
5. గళల నన్నయ్యన దేగులక్కె మ తెరెయుం వడెదు కొట్టం
6. అమణ్ణ నన్నయ్యన ధమన్మం విద్యాధరయ్యన స్సతి.
7. యువక్కెన్ హొదిదక్కెనక్కె ఇఱునూరు కిఱువెత్త మూరుం
8. న త్రియూరుం పింగమూరు నగరల నచ్చినన్దు మహా న
9. త్రిస్సెయు ఎదెనాతము నన్నన్ గ్రాముందు గళుం నక్కె ఇ
10. ధనకొడుపాన్యశ్శతాషియుం హాయరం కవిలెయా మనలు
11. దొం ఇదం కాడం శ్రీ సహస్రనం గొట్ట ఫలమన్దెయు హోం
12. ... ... కె ... ... మగ్గొన్ద్రు
13. గవల చిఱయు వస నట్ట బెల్ల హ్రౌత ద మరంగళ్

(Vide. E. C. Vol II. Nanjangud. No. 239 P. 326)"

ఈ శాసనాన్ని పశ్చిమ గంగరాజు మూర్ఖ్యతి రాచమల్లు, సత్యవాక్య కొంగుణివర్మ (క్రీ. శ. 9-0 926) వేయించాడు. నన్నయదేవర ఆలయానికి అను

30 12-2-1988 నాడు మైసూరులో జరిగిన నన్నయ నవశత జయంతి సందర్భంగా రాసిన ప్రత్యేక వ్యాసం, మైసూరు ఆంధ్ర సాంస్కృతిక సమితి పరిశోధనా వ్యాసం-2.

లింగంగా వేదపాఠశాల ఉండేది. అక్కడ విద్యార్థులకు ఉచిత భోజన వసతి సౌకర్యాలు ఉండేవని ఈ విద్యాదానంకోసం చేసిన శాసనం తెలియచేస్తూంది. ఇటువంటి ఏదో మైసూరు మండలపు విద్యాలయంలో నన్నయగారు నారాయణభట్టుతో కలిసి చదువుకొని ఉండవచ్చు. నారాయణభట్టు కల్యాణీ చాళుక్య ప్రభువు ఆహవమల్ల త్రైలోక్యమల్ల సోమేశ్వరుని ప్రధాని. కాబట్టి ఆ ప్రాంతాలవాడే. అతని సహాధ్యాయి అయిన నన్నయగారు కూడా అక్కడ జన్మించినవారే కాక కొన్నాళ్ళుండి విద్యాభ్యాసం చేసినవారూ కావచ్చును. ఏమైనా నాలుగు చాళుక్య రాజ్యాలలో ఏదో ఒకదానిలో ఉన్న తెలుగువారు.

క్రీస్తుశకం తొమ్మిది, పది శతాబ్దాలలో తీరాంధ్రంలో వేంగి చాళుక్యులు, వరంగల్లు, కంభంమెట్టు మండలాలలో ముదిగొండ చాళుక్యులూ, కరీంనగరు ప్రాంతాలలో వేములవాడ చాళుక్యులు, మైసూరు మండలంలో కల్యాణి చాళుక్యులూ పాలిస్తూ ఉండేవారు. "మైసూరు రాజ్యమనినంతనే అది పూర్తిగా కన్నడ రాజ్యమనియు, అచ్చటనున్న వారందరు కన్నడిగులే యనియు నొక భ్రాంతి నేటి తెలుగువారిలో కనబడుచున్నది. ఇది నిజముకాదు. ఈ రాజ్యములో తెలుగువారు లక్షల కొలదిగ నున్నారు. కొన్ని జిల్లాలలో తెలుగువారు కన్నడిగుల కంటె ఎక్కువగా కూడ నున్నారు" అని పోనూరు కోదండరామయ్యగారు ఇవాళ చెప్పిన మాటలు ఆనాటికూడా వర్తిస్తాయి.

నన్నయగారు ఎక్కడివారైనా రాజరాజ నరేంద్రుని కులబ్రాహ్మణు లయ్యారు. ఆయనకు ఇది పితృ పితామహ క్రమంగా కలిగిన పదవి. తన వంశం చంద్రవంశమని నమ్మి ఆయా భాషల, ఆయా విధముల, ఆయా జనముల వలన వింటూ ఉండేవాడు. దీనిని తెలుగులో చెప్పించాలనే కోరిక ఎప్పట్నుంచీ ఉందో గాని క్రీ.శ. 1061లో తన పెళ్ళై పదవయేట గోదావరీ తీరాన రాజమహేంద్రం కట్టుకొన్నాక, స్థిరపడ్డాకగాని చెప్పించే స్థితి ఏర్పడలేదు. అప్పటికి నన్నయగారికి కూడా దాదాపు అదే వయస్సు లేదా కొన్నేళ్ళు తక్కువగావచ్చు. నారాయణభట్టుకు నందంపూడి అగ్రహారంగా ఇచ్చినదీ, అతడు శాసనానికి నారాయణభట్టు నన్నయగారికి తోడుపడటం వేంగిదేశపు అగ్రహారంలో స్థిరపడ్డాకగాని వీలు కాదు. నారాయణభట్టు కూతురు కుసుమ ఆ మరునటి సంవత్సరం క్రీ.శ. 1052 లో దాక్షారామంనుంచి దానాలు చేసింది. అప్పటినుంచి భారతరచన సాగుతూ క్రీ.శ. 1061లో రాజరాజు అవసానదశలో ఆగిపోయి ఉంటుంది. "ఉన్నట్టుండి యాకస్మి

కముగ నతడు రాజు నరభ్యుడై పోషణ చేతనే మహాభారత రచన కంతరాయము కల్గి యాగిపోయినది" అని చరిత్రకారులు చెప్తున్నారు.[31]

అరణ్యపర్వంలోని చతుర్థాశ్వాసంలో అజగరోపాఖ్యానం తర్వాత శరత్కాలాగమనాన్ని వర్ణిస్తూ ఉండగా నన్నయగారి రచన ఆగి సంపూర్ణమైంది. అజగరోపాఖ్యానం తర్వాత నహుషునివల్ల ధర్మరాజు 'అధ్యాత్మ రహస్యంబు విమ్ముగా' విన్నట్టే నన్నయగారు కూడా ఒక ఆధ్యాత్మికోన్నత సోపానం ఎక్కారని పెద్దలు భావిస్తున్నారు. 'ధరకిరణ కాలమున....' అనే పద్యమునుండి 'శారద రాత్రులుజ్జ్వల....' మనే పద్యందాకా నన్నయగారు చెప్పిన తొమ్మిది గద్య పద్యాలు వారి నిర్యాణ నిర్వాణ పర్యవసాయి కనుక అలా చెప్పారని మధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు సారస్యం తీశారు.[32]

ఘనపటలం దివంబునను బాసెనగంగ శరత్సమాగమం
బున కలం ప్రమోదకర మై విలసిల్లె మహాశిఖండ లో
పాపిత రాజహంస గతిభాసి ప్రసన్న సరస్వతీక మై
జ్ఞానవ పాలితం బగుచు పద్మ యానముతో సమానమై.
శారదరాత్రు లుజ్జ్వల లసత్తర తారక హార పంక్తులం
జారు తరంబు లయ్యె వికసన్నవ కైరవ గంధబంధురో
దార సమీర సౌరభము దాల్చి సుధాంశు వికీర్యమాణ క
ర్పూర పరాగ పాండురుచిపూరములం బరిపూరితంబులై.

[అరణ్య 4-141-2]

వీటిలో తొలిపద్యంలోని 'ప్రసన్న సరస్వతీక'మనే ప్రయోగం చాలా ఔచిత్యవంతమనీ అవతరణికలోని "ప్రసన్న కథా కవితార్థయుక్తిలో నారసి" అనే మాట ఈ అవసానపు ఘట్టముతో సమన్వయం చేసుకోవాలని మధునాపంతుల వారి సూచన.

నన్నయ్యగారి కవిత్వం అర్ధాంతరంగా ఆగిపోయినా అయన తెలుగు

31 అదే పుస్తకంలో, పుట 424.

32 'మధునాపంతుల సాహిత్య వ్యాసాలు' (1982)లో 'నన్నయగారి వెన్నెల రేయి' అనే వ్యాసంలో ఇది చెప్పారు.

సాహితికి పెట్టిన ఒరవడి నాటినుంచి నేటిదాకా సాగుతూనే ఉంది. భాషా శాస్త్రజ్ఞులు నిరూపిస్తున్నారు[33]

"ఆంధ్రభాషకు నన్నయగారు పెట్టినది భిక్ష. తక్కిన కవులందరు నన్నయగారినుండి భాషా శబ్దములు, పద్య రచనలోని యొరవడులు గ్రహించినవారే గాని యొక్కరికిని నన్నయగారి ప్రసన్న కథా కవితార్థయుక్తి తెలియదు" అని విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు ఉద్ఘాటించారు.

దీనికి కారణం కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారు ఏనాడో చెప్పారు. నన్నయగారు మితభాషులు. గాంభీర్యమనేది నన్నయగారి శైలికి ప్రాణం. మితి లేనన్న గాంభీర్యముండదు. గాంభీర్యము వినయముతో కూడుకొని ఉంటుంది. వినయమున్నవాడే నిత్యసత్యవచనుడవుతాడు. సత్యవిదూరాలైనవి కృత్రిమంగా కనబడతాయి. రసోత్పత్తికి తగవు.

రుచిరార్థ సూక్తులతో, గంభీరమైన శైలిలో తొలి తెలుగు కావ్యం ఆవిర్భవించిన రోజు ఏదోగాని అది ఏటేటా మనం పండగ చేసుకోవలసిన రోజే కదా!

---

33 తెలుగు సాహితికి నన్నయ ఒరవడి (వాగను శాసనం) (1986) డాక్టర్ హెచ్. ఎస్. బ్రహ్మానంద.

నన్నెచోడుడు

ఆంధ్రకవితా సామ్రాజ్యాన్ని 'ఆదికవి' అనే బిరుదు గద్దెపైనుంచి, నన్నయగారు, ఆదినుంచి క్రీ. శ. 1910 దాకా ఏ మాత్రం ఒడిదొడుకులూ లేకుండా పరిపాలిస్తూ వచ్చారు. ఆ సంవత్సరం తెలుగు సాహిత్యలోకంలో గొప్ప సంచలనం కలిగింది. నన్నయగారిని ఆదికవి సింహాసనం నుంచి దింపి ఆ పట్టం కవిరాజశిఖామణి నన్నెచోడునికి కట్టడానికి ప్రయత్నాలు జరిగాయి. కొందరు ఈ 'విప్లవానికి' సహాయం చేశారు. నన్నయాభిమానులు దీనిని శాయశక్తులా ఎదిరించారు. నయాభిమానులు తోడ్పడ్డారు. సాహిత్య రాజ్యంలో హోరాహోరిగా జరిగిన ఈ అంతఃకలహంలో, సంకులసమరంలో కొందరు సాహితీపరుల నిజాయితీలు గాయపడ్డాయి. నన్నయగారి తరువాత ఉన్న పూర్వకవులలో కొంతమంది స్థానాలకుకూడా చలన మేర్పడింది. ఈ 'పితూరీ' చివరకు లాభమే చేకూర్చింది. అప్పటిదాకా తెలియని ఒక సరికొత్త పాతకవిని దేశానికి పరిచయం చేసింది.

దీనికంతటికీ మూలకారకులు మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు (1866 – 1957) వీరు సంస్కృతాంధ్ర సాహిత్యాలలో మంచి వైదుష్యం కలవారు. ద్రావిడ కర్ణాట కేరళ ప్రాకృతాది భాషలలోనూ చక్కని పరిచయం కలవారు. ప్రాచీన గ్రంథాలను సంపాదించడం, పరిష్కరించి ప్రకటించడం వీరి జీవితాశయం. ఎందరెందరో విస్మృతకవులకు వీరు మళ్ళీ ప్రాణం పోశారు. "కవిగారు జీవిత పరమార్థముగా ప్రాచీన గ్రంథ సంపాదనమునకు పూనకయుండినచో ప్రాచీన గ్రంథము లెన్నియో నేడు లోకమునకు లేకయే పోయి యుండెడివి." అన్న గన్నవరపు సుబ్బరామయ్యగారి మాటలు అక్షరాలా సత్యం.

కవిగారు నన్నెచోడుని కుమారసంభవంలో మొదటి ఏడాశ్వాసాలను ఒక సంపుటంగా 1909 వ సంవత్సరంలో ప్రకటించారు. దానిలో నన్నెచోడుడు క్రీ.శ 940 వాడని వ్రాశారు. ఇది నన్నయగారిని ఒక శతాబ్దం అర్వాచీనుడిగా చేసి వేసింది. అందుకే అంత సంచలనం పుట్టింది. కాకలుతీరిన సాహిత్య పరిశోధకులు ఎవరెవరు ఏయే విధాలుగా నన్నెచోడుని కాలనిర్ణయం చేశారో చూడండి.

కాలంగురించిన తకరార్లు

మానవల్లి కవిగారు వడ్లమూడి వీరరాజుగారు వేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు	క్రీ. శ. 940
చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు జయంతి రామయ్యగారు	క్రీ. శ. 1120 ప్రాంతం
వీరేశలింగంగారు బుర్రా శేషగిరిరావుగారు కోరాడరామకృష్ణయ్యగారు	క్రీ. శ. 1160 – 1170

శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు ఒక్కరూ క్రీ. శ. 1325 ప్రాంతాలన్నారు. వీరి వాదాన్నే ఈ మధ్య నా మిత్రులు వేదము వెంకటరాయశాస్త్రిగారు బలపరిచి, నన్నెచోడుడు తిక్కనకు కూడ ముందు ఉండడానికి అస్కారం లేదు, ఆ తరువాతి వాడేనని, క్రీ శ. 1300 ప్రాంతాలవాడనీ ప్రతిపాదించారు మొదటి తరంలోని ఉద్దండ పండితులు చేసిన కాలనిర్ణయాలను చూశాం కనుక ఇంక తరువాతి పండితులు ఎవరెవరు ఏ కాలాన్ని స్వీకరించారో చూద్దాం.

నన్నయకు సమకాలికుడని, అంటే 1028 – 1078 ప్రాంతాలవాడని చాగంటి శేషయ్యగారు అంటున్నారు దేవరపల్లి వెంకటకృష్ణారెడ్డిగారు కుమార సంభవ కావ్యంలోనే గ్రంథపంగ కవికాలం ఉందని రకరకాలుగా ప్రమాణాభ[illegible] తిథివారాలు కూడ ఇచ్చారు. వారి లెక్క ప్రకారం కుమార సంభవం క్రీ. శ. 1068 మార్చి 30_వ తేదికి సరియైన విక్రమార్కశకం 1110 విజయ సంవత్సర చైత్రశుద్ధ అష్టమి జయవారం

సర్వశ్రీ నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు, ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనంగారు, దివాకర్ల వెంకటావధానిగారు మొదలైన వాళ్ళంతా వీరేశలింగంగారి వాదాన్నే స్వీకరించి నన్నెచోడుడు నన్నయ తిక్కనల మధ్యకాలం వాడని ఆమోదించారు. సాహిత్య లోకంలోని చాలామంది ఈ మెజారిటీ వాదాన్నే ఒప్పుకొని కాలనిర్ణయ వివాదంలోనికి దిగలేదు మనంతట మనం స్వతంత్రంగా పరిశోధించి ఈ కవి కాలాన్ని నిర్ణయించడానికి ప్రయత్నించవచ్చు కాని ఇదొక పద్మవ్యూహం. తారీఖుల అడవిలో, శాసనాల సముద్రంలో, చారిత్రక సందిగ్ధాల ఊబిలో, ప్రామాణిక గ్రంథాల పర్వత శ్రేణులమీద, వాదోపవాదాల ఎడారిలో ప్రయాణం చేసిచేసి చివరికి ఒక నిర్ణయానికి రావచ్చు. ఇది ఈ ప్రకరణం చిట్ట చివరకు చెప్తా

పెట్టరాం. నన్నెచోడుని కాల నిర్ణయం పైన ప్రత్యేకంగా ఒక పుస్తకం వ్రాయ వలసి వస్తుంది

నన్నెచోడుని చరిత్ర సాహిత్యం

నా సవాలికి నన్నెచోడుని మీద ఎన్ని పుస్తకాలకైనా అస్కారముంది అందుకే మన ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీవారు పోటీపెట్టి ఈ కవి మీద పుస్తకాలు వ్రాయించారు వేదం వెంకటరాయశాస్త్రిగారు 'నన్నెచోడుని కవిత్వము' అనే పుస్తకం వ్రాశారు. దీనికి అకాడమీ వారు బహుమతి ఇచ్చారు. భాషాప్రవీణ అమరేశం రాజేశ్వర శర్మగారు కూడ 'నన్నెచోడుని కవిత్వము' అని ఒక పుస్తకం ప్రకటించారు పమ్రతులు తిమ్మావజ్ఝల కోదండరామయ్యగారుకూడ 'కవిరాజ శిఖామణి' (ప్రథమ భాగము) అనే గ్రంథాన్ని ప్రకటించారు

ఇవికాక అదిలో శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు 1937 నాడే ప్రచురించిన నన్నిచోడదేవ 'కుమార సంభవ విమర్శము' 1951లో దేవరపల్లి వెంకట కృష్ణారెడ్డి గారు ప్రచురించిన 'నన్నిచోడకవిచరిత్ర' మొదలైనవి చెప్పుకోదగ్గ గ్రంథాలు. ఇందరు వ్రాసిన ఈ పుస్తకాలన్నీ కవిరాజ శిఖామణియొక్క సర్వతోముఖ ప్రతిభను సమగ్రంగా చూపెడతాయి

ఒరవడిపెట్టిన ఒజ్జ

'ఆదికవి' అన్న బిరుదు లేకపోతే పోయిందిగాని నన్నెచోడుడు చిత్రంగా చాలా విషయాలలో ఆద్యుడు. ప్రతిప్రబంధంలోనూ మనం మొట్టమొదట చదివే ఇష్టదేవతా ప్రార్థన, పూర్వకవి స్తుతి, కుకవినింద, గ్రంథకర్త స్వవిషయం, కృతిపతి వర్ణన, షష్ఠ్యంతాలు మొదలైనవి నన్నెచోడుడే మొదలుపెట్టాడు. ఇదే తరువాతి కవులకు ఒరవడి అయింది.

ఇతనికి పూర్వం మల్లియరేచన తన కవిజనాశ్రయములో ఒక కంద పద్యంలోని రెండున్నర పాదాలలో "గురుయతి గణములు పాదాంబురుహంబుల తెరగి సుకవి బుధజనముల నాదరమున దలచి" కృతి చెప్పాడు. ఆ తరువాత కాలంలో నన్నయగారు భారతంలో ఒకే పద్యంలో 'హరిహరగణాధిపార్కషడాస్యమాతృ సరస్వతి గిరిసుతాదిక దేవతాతతికి' నమస్కృతి చేశారు నన్నెచోడుడు వరసపెట్టి పేరుపేరునా ఒక్కొక్కరిని ఒక్కొక్క పద్యంలో స్తుతించాడు. నన్నయగారు గురుపద్య విద్యకు ఆద్యులైన వాల్మీకినీ, వ్యాసుణ్ణీ, సత్ఫలమూ కోరియాడి ఊరుకొన్నారు. నన్నెచోడుడు ఆదికవి వాల్మీకిని, వేదవ్యాసుని, వర కవితాసింహాసనమెక్కి కవీంద్రుడనే దానుడుగా పేరిన కాళిదాసును, వస్తుకవితలో

జినారాధితుడైన భారవిని, గూఢ వస్తుమయకావ్యాన్ని చెప్పి హరునే మెప్పించిన ఉద్భటుణ్ణి, పోయిన చేతులు తెచ్చుకొన్న బాణుణ్ణి[1] పేరుపేరునా ఒక్కొక్క పద్యంలో నుతించి తెలుగులో కవిత్వాన్ని పుట్టించిన దాక్షారాము మొదలుగ పలువుర్ని పేర్కొని, 'విస్తర'మతులైన పురాణక సంఘాన్ని, ఉత్తమ 'మార్గ' నత్కృపీశ్వరులనూ, 'దేశి'సత్కవులనూ, కృత 'వస్తు' సమితికి మది వెరగు పడుబుధవర్గాన్ని తలచాడు. అనాడు విస్తర, మార్గ, దేశి, వస్తుకవిత అనే చతుర్విధ కవిత్వాలు ఉండేవేమో !

వస్తుకవిత – అంటే.... ?

నన్నెచోడుడు తనది వస్తుకవిత్వమన్నాడు. అంటే ఏమిటో ఒక్కొక్కళ్ళు ఒక్కొక్క రకమైన అర్థం చెప్తున్నారు "వస్తుకవిత యనగా ప్రకృతిని వాస్తవముగా వర్ణించు కవిత యనియు, వస్తుకవి అనగా ప్రకృతిశోభను వాస్తవముగా వర్ణించు కవి అనియు నమ్మకము" అని అమరేశం రాజేశ్వర శర్మగారు వ్రాశారు "రామాయణ, కిరాతార్జునీయము లేక వస్తు ప్రతిపాదకములై వెలయుట చేత నా కావ్యములలోని వస్తుప్రాధాన్యమును సూచించుటకై నన్నెచోడు డాకావ్యములను వస్తుకావ్యము లనియు, వారిని వస్తుకవులనియు పేర్కొనెను. తాను చెప్పనేర్చి చెప్పిన కవితనుగూడ వస్తుకవితయని పేర్కొనినాడు." అని తిమ్మావజ్ఝలవారు వ్రాశారు

వస్తుకవిత అంటే ప్రబంధకవిత్వమే అని "ప్రబంధములు పలువిధము లనియు, అందు మహాకావ్యము వస్తువు, అనగా కథావస్తు ప్రాధాన్యము గలదనియు అట్టి వస్తువును ఆశ్రయించినదే వస్తుకవిత అనియు, చాటు ప్రబంధాదుల వంటిది కాదనియు తెలియుచున్నది." అని వేదం వెంకటరాయశాస్త్రిగారు వ్రాశారు,

ఆనాటి తెలుగు కావ్యాలలో ఏ ఒక్కటీ దొరకలేదుగాని లభించిన ఒకే ఒక్క లక్షణగ్రంథంలో మల్లియరేచన తాను 'వస్తుకవి జనాశ్రయుణ్ణి'ని చెప్పుకొన్నాడు. అప్పటి సన్నివాదులలోనూ, ఇతర ప్రాంతాల కన్నడ సాహిత్యంలోనూ వస్తుకవిత ఉండేది నాగవర్మ తన కర్ణాటక 'కాదంబరి' చంపువును వస్తుబంధమని ఇలా చెప్పుకొన్నాడు

> ఇదుచోద్యం కవి హృద్యకం పదరసం నిర్దోషమెందిగళా
> దుదు కాదంబరి పేళ్వమాతు దపితుం కానైద భూభాగదోళ్
> ఉదిత శ్రీకవి నాగవర్మన వచస్సందోహదిం దోషమం
> దదలంకారద వస్తుబంధ మిదు కానెం మాడదేం గెయ్యదో.

---

1 బాణుడు తిరిగి చెయ్యితిరిగినవా డందాం

కన్నడ చంపూ రచనలో 'చత్తాణ' అనే ప్రక్రియా భేదం ఒకటి ఉంది. అలాగే 'బెదండె' అనే అంకోరకం కావ్యవిశేషం వుంది. రెండు 'పిరిది రియువస్తు విస్తర' పద్య మహాకావ్యాలే. ఈ లక్షణాలను కన్నడ భాషలోని తొలి లక్షణ గ్రంథం 'కవి రాజమార్గం' క్రీ శ. 850 ప్రాంతాలలోనే విశదం చేసింది. (1-32) ఒక్క పద్య కావ్యాలేకాదు, గద్య కావ్యాలుకూడా 'ప్రకటితర వస్తు విస్తర' రచనలే కర్ణాటక భాషలోని ఆదికవి పంపనగారు వస్తువిద్య, వస్తుకృతి అనే మాటలు వాడారు. విస్తారమైన సాహిత్య సంపదగల కన్నడ వాఙ్మయాన్ని అందులోనూ కవిరాజమార్గాన్ని తెలుగు కవిరాజ శిఖామణి నన్నెచోడుడు ఎన్నో సార్లు చదివే వుంటాడు క్రీ. శ. 853 లోనే 'అసగ' అనే పేరుగల ఒక కన్నడ కవి సంస్కృతంలో జైన కావ్యాలనూ, కన్నడంలో కుమార సంభవాన్ని రచించాడు ఆకవి పేరూ, కావ్యాల పేర్లూ మాత్రమే తెలుస్తున్నాయి. నన్నెచోడుని కాలంలో అసగుని కుమారసంభవం ప్రచారంలో ఉండే ఉంటుంది. దాన్ని కవిరాజ శిఖామణి చూశాడో లేదో, చూసి అనుసరించాడో లేదో తెలియదు. కన్నడంలోంచి మాత్రం వస్తువిద్యను పట్టుకొని, వస్తుకృతిని చెప్పాడు.

'వస్తుకవిత' అనే సంప్రదాయాన్ని నన్నెచోడుడు కన్నడంనుంచి మాత్రమే కాక తమిళ సాహిత్యంనుంచి బహుశా అనుసరించాడని తిమ్మావజ్ఝల వారు చూపించారు. ఆ భాషలో 'నవనీత పాట్టియల్' అనే అలంకార గ్రంథంలో "కవి, గమకి, వాది, వాక్కి, ఎన్నవగ్గె యుం, అసు, మదురం, చిత్తిరం, విత్తర ఎను నాల్వగై యుం" అనే రెండు రకాల విభాగాలు పేర్కొన్నారని, "ఆశు, మధుర, చిత్ర, విస్తరములనుచతుర్విధ కవితలలో నీ వస్తుకవిత విస్తరకవితలో నంతర్భాగము కావచ్చును." అని తిమ్మావజ్ఝలవారు అన్నారు. నన్నెచోడుడు విస్తర, మార్గ, దేశి వస్తుకవితలను పూర్వకవులనుతిలో వేర్వేరుగా పేర్కొనటం మనం ఇందాకా చెప్పుకొన్నాం.

కుకవులపై ధ్వజం

పూర్వకవులను నుతించిన తర్వాత నన్నెచోడుడు కుకవులను పట్టుకొని తిట్టాడు ఒక చిన్న వచనంలో "మఱియు దోషగ్రాహకులగు కుకవి వరాతులం బరిహరించిరి, నెట్లనిన" అని వరుసగా పద్యాలు చెప్పాడు. ఒకటా-రెండా-మూడు పద్యాలలో నిందించి కృతిపతిక 'కావున' అని ఒక చిన్న పదం వంతెన వేసి, మరొక పద్యంలో తిట్టి, ఇంకొక వచనం ముక్క 'అది యెట్లనిన' అని అతికి మళ్ళీ వరుసగా పద్యాలు చెప్పాడు తాను రచింపబోయే పద్ధతిని సమర్థించుకొన్నాడు. ఒక రకం కవిత్వానికి అతను ఆద్యుడు. అప్పటిదాకా ఎవరూ తలపెట్టని గ్రంథ

రచనకు పూనుకొన్నాడు. దోషగ్రాహకులు అడుగడుగునా ఉంటారు. కాబట్టి వాళ్ళను ఉపసంహరించవలసిన అవసరం ఆయనకు వచ్చింది. ఎలాతిట్టాడో చూద్దాం.

"కుకవి గుణాలనైనా దోషాలుగా చేస్తారుగాని దోషాలను గుణాలుగా చేయలేరు. కుక్క దొంతులు తోస్తుందిగాని పేర్చగలదా?" అన్నాడు.

ఆతని కాలంలో ఉత్తమ కావ్యాలను అర్థం చేసుకొని ఆదరించలేక తప్పుల అభియుక్తులున్న పుస్తకాలమీదనే అల్పులు ఎగబడేవారు కాబోలు.

"నెరయ రసవంతమగు కృతి కెరగనేర
దల్పరసకృతి కెరగును దల్పుఁడెల్ల
జెరకు పిడిచిన రసమున కెరగిరాక
పిప్పి కరిగెడు నీగలపెల్లువోలె." (1–30)

అని ఈ సంగతి చెప్పాడు. కుకవినిందలో నన్నెచోడుడు పిప్పిమీద వాలే ఈగలతో పోల్చడం చూసి తర్వాతి కవులు చాలామంది అక్షరాలా 'మక్కికి మక్కి' అనుసరించి ఈగలను వాడారు.

చిత్రకవి సింగరార్య తన బిల్హణీయంలో నన్నెచోడునిలాగే కుకవులను ఈగలతో పోల్చారు "నిర్మలావయవమ్ములు నెమ్మి విడిచి వ్రణములకు వారు మక్షికాప్రకర భంగి నొప్పుదు గ్రహింప నెప్పుడు తప్పు లరయు కాకవుల లోకములు' నిరాకరింతు" అన్నాడు. నిర్మలమైన అవయవాలపైన మునిగినా ఈగలు రోత కలిగిస్తాయని మరచిపోయారు.

కనుపర్తి అబ్బయామాత్యుడుకూడ కవిరాజశిఖామణిని మక్కికిమక్కి అనుసరించాడు. ఈగలకు 'ప్రపూతి హేయకవితావ్రణ శోధన వాంఛ' తప్పించి 'పటీరచర్చిత సుగంధతనుస్థితిబుద్ధి' ఎలా కలుగుతుందన్నాడు. ఇలా 'కవిరాజ మనోరంజనం'లో చెప్పాడు 'అనిరుద్ధచరిత్ర'లో కూడ అబ్బయామాత్యుడు ఈగల పోలికనే కుకవులకు తెచ్చాడు. 'మక్షికా నికరంబు వ్రణంబు పరికించుగతిని కొదవను గణించుట కుకవుల నైజబుద్ధి' అన్నారు.

కవితాశయాలు

కావ్యమంటే ఎలా ఉండాలని తాను భావిస్తున్నాడో ప్రతి కవీ కృత్యారంభంలోనే వ్రాయడం ఆచారమే. ఇదికూడ నన్నెచోడుడు ప్రారంభించాడు. కుకవినింద తరువాత తొమ్మిది పద్యాలలో కవితాశయాలను వివరించాడు.

"మృదురీతి మాకు బింబోదపింప మేలిలు
భావమ్ము వెలయ క్రీడావహమ్ముగ
మెరుగుల గమ్ము లా మెరుములు వోవంగ
గాంతిసుధామాలికాంతి వెనయ
వర్ణనలెల్లఁ బో వర్ణవోకత్వంగ
రవములొదవఁ గాతి రాలవార
దేశమార్గంబుల దేశీయముల్గాగ స
లంకారముల దానలంకరింప

నాదరించి విని సదరాతికయమున
బుధులు నెమ్మనమున విధులు విలుష
పలవరే సమస్త వస్తుకవీశ్వర
మాత్సరుబిరకావ్య రత్నపీఠి॥" (1-38)

అని వస్తుకవిత్వ పద్ధతిని రత్నాల బజారులాగా వర్ణించారు. విలువైనదిగా గుర్తించారు. కావ్యం ఎలా ఉండాలో ఇంకోవిధంగా వివరం చేశారు.

గరుడపదం గమ్మత్తులు

"పదబంధంబుల పగలించి బాధకట్ట భాజియై, పదుకా
స్పదమై దుష్కవిహృత్సరోజవనముల్ శంతింపుచున్ భూరిస
మ్మదలీలన్ విలసిల్లి సత్కృతిజగన్మాన్య ప్రతాపంబునన్
మదనాగంబును బోలె గ్రాలఁదగదా మా రెండు లే తున్నతిన్॥"
(1-40)

అని కావ్యాన్ని మదపుటేనుగుతో పోల్చారు. అందుకే మత్తేభ వృత్తాన్ని తీసుకొన్నారు నన్నెచోడునిలో ఇటువంటి గరుడపదాలు చాలా ఉన్నాయి. ఏ ఛందస్సులో ఏది చెప్పాలో అతనికే తెలుసు. శివపార్వతులు ఏనుగుల రూపంలో క్రీడించారని వర్ణించినప్పుడు మత్తేభ వృత్తాన్నే వాడారు. మన్మథుడు సపరివారంగా శివుని మీదికి దాడి వెళ్ళేటప్పుడు అతని పరివారంలో మత్తకోకిల ఉన్నాయి. కనుక మత్తకోకిల వృత్తాన్నే వాడారు. తాను వాడిన ఛందస్సు పేరుకూడ ఆ పద్యంలోనే వచ్చేటట్లు చొప్పించడం ఇతనికొక సరదా. స్వాగతవృత్తం వ్రాస్తే అందులో స్వాగతమనే పదం వాడతారు. క్రౌంచపదం అనే వృత్తంలో వ్రాస్తే, ఆ పేరు తెస్తారు. ఇటువంటి గమ్మత్తులను ముద్రాలంకార మంటారు. ఈ చాతుర్యం కావలిసిందే కాని ఉక్తిచాతుర్యానికి నన్నెచోడుడు ప్రాధాన్యమిస్తారు. దానినే మొదట చెప్పారు.

"చతురోక్తుల నుతపదబహు
గతుల నలంకారభావకాంతిరసార్థ
స్థితిగతి నతిరసికులు నర
సతిగతి నెరిగింపవలదె సౌభాగ్యమునన్ ?" (1-39)

అని కావ్యాన్ని సౌభాగ్యవతిగా ఎంచుకొన్నాడు. "కల యూహింపనిది కావ్యమె ?" (1-41) అని ప్రశ్నించాడు. "అరువది నాలుగు విద్యలలో నేర్పై సరికమై వాలిన సుకవులకు" తప్ప ఇంకెవరికైనా కృతులు చెప్పడానికి తరమౌతుందా ? అని ప్రశ్నించాడు. అష్టాదశవర్ణనలతో పరిపూర్ణమై, దశప్రాణాలతో సజీవమై, నవరసభావభరితమై, ముప్పయిఆరు అలంకారాలతో రమణీయమైన దివ్యకథ నాను చెప్పుదున్నా నన్నాడు (1-41 49). చెప్పినట్టుగానే అన్నీ నెరవేర్చాడు. తెలుగులో అష్టాదశవర్ణనలను మొదట పేర్కొన్నవాడు ఇతడే.

మాటల్లో నీటు

ఈ పద్దెనిమిది వర్ణనలనూ కవిరాజశిఖామణి ఎంత చక్కగా చేసినదీ అమరేశం రాజేశ్వరశర్మగారు తమ గ్రంథంలో విపులంగా, 126 పేజీల ప్రకరణంగా చర్చించారు. ఇలా వివరంగా పరిశీలించినందువల్ల కొన్ని చక్కని సౌరస్యాలనుకూడ తెలిపారు. మాట నడుపను నన్నెచోడుడు జలకేళివర్ణనలో వాడిన ఒక మాటకు బాగా అర్థం చెప్పారు. మనం నేడు 'ఓలలాడటం' అనే మాటను 'మునిగితేలడం' అనే అర్థంలో వాడుతున్నాం. ప్రాచీనులు ఏ అర్థంలో వాడేవారో మనకు తెలియదు. వసుచరిత్రలో రామరాజభూషణుడు-

"ఓలంబాలక 'యోల యోల'యన 'హో హో'యంచు మేలంబునన్
లోలంబాలక యొత్తు గ్రుంకి దీనపల్లుల్ దుస్సి హూటాడి కెం
గేలం బట్టి తటాలునన్ నెగసె...."

అని వర్ణించాడు. ఒకతె 'ఓలోల' అంటే రెండవది 'ఓలోల' అని ఎందుకు మునిగితేలిందో తెలియదు. ఇది కవిరాజు పద్యంవల్ల తెలుస్తున్నది అని రాజేశ్వరశర్మగారు విశదీకరించారు.

"తన సుఖ మంజులాక మనిదందరి మూపు సఖీప్రవాళాంబుతో
నెనగు విదగ్ధ ప్రోల నొక చేలు నతిం గని యోలబెట్టి పై
బ్రిన నది తమ్ము బట్టునని చేరిన చేతుల దాని మూపి కొం
తముగను గ్రుంకిలోయి చదురాలయి నవ్వుచు లేచెనొక్కతన్."

ఇటువలు

(8-88)

అని నన్నెచోడుడు వర్ణించాడు. జలకేళి చేస్తున్న ఒక చెలువ నీళ్ళలో నిలబడివుంది. ఆమె ముఖం పద్మంలాగ ఉందని తుమ్మెదలు మూగాయట. వాటితో ఆమె వలవల మసలుతున్నది ఇది గమనించి, అదను దొరికిందని ఇంకొక చెలి 'ఓలపెల్లి' పిలిచిందట. అది తనను పట్టుకోంటుందని తన చుట్టూ ముసురుకొన్న తుమ్మెదలతో 'ఆమెను పట్టుకోం'డనీ చెప్పి, వలవల మసలుతున్నది మునిగి నవ్వుతూ ఇంకొక చోట తేలింది

"దీనినిబట్టి 'ఓల' యనునది ఈ యాటలోని ఒక సంకేతశబ్ద మనియు, ఎవరి పేరు చెప్పి ఆటలోని దొంగ దీని నుచ్చరించిన వారు వెంటనే నీటిలో మునిగి మరియొకచోట తేలవలె ననియు తేలుచున్నది. అట్లు నీటిలో గ్రుంకి పారి పోవనిచో వారు ఆటలో 'దొంగ'గా పరిగణింపబడుదురేమో; అనగా దొంగ పట్టు కొనుటకు ముందుగా వారికిచేయు హెచ్చరికయే యా 'ఓలా' యను పద మని నిర్ణయింపవచ్చును" అని రాజేశ్వరశర్మగారు వ్రాశారు. బాగానే ఉంది. 'దొంగ' ఓలటల అనగానే మునిగేదికూడ 'ఓలో' అనాలి అని వసుచరిత్రలోని పద్యం చెప్పుతున్నది. తుమ్మెదలతో బాధపడుతున్న ఇంతి ఇలా అనడం నన్నెచోడుడు వర్ణించలేదు.

అష్టాదశ వర్ణనలు – అనుయాయులు

'కవిరాజ శిఖామణి' ననికట్టుకొని అష్టాదశవర్ణనలు చేయడమే అతని అర్వాచీనతకు నిదర్శనమని మిత్రులు వేదం వెంకటరాయశాస్త్రిగారు ఒక పట్టికను తయారు చేశారు. ఏయే కాలాలలో, ఏయే ఆలంకారికులు, ఎన్నెన్ని వర్ణనలు శాసించారో చూపించారు సంస్కృతంలో ప్రతాపరుద్రీయం వ్రాసిన విద్యానాథుడు, కావ్యాలంకార చూడామణి వ్రాసిన విన్నకోట పెద్దన, నన్నిచోడుడు, అప్పకవి, సాహిత్యదర్పణం వ్రాసిన విశ్వనాథ కవిరాజులను పట్టికలో క్రమంగా పేర్కొన్నారు ఈ వరుస ఇలా చెప్పడానికి నన్నెచోడుడు ప్రతాపరుద్రీయాన్ని అనుసరించాడనే వెంకటరాయశాస్త్రిగారి నమ్మకమే కారణం. అయితే "ప్రతాప రుద్రీయం దండి ననుసరించినది" అని వారే 121–వ పుటలో ఒప్పుకొన్నారు. నన్నెచోడుడు దండిని అనుసరించి ఉండకూడదా? దండి క్రీ. శ. 7–వ శతాబ్దం వాడే! నన్నెచోడుని తర్వాత అష్టాదశవర్ణనలు పేర్కొన్నవాడు పాల్కురికి సోమనాథుడు ఇతడుకూడ విద్యానాథుని అలంకారశాస్త్ర గ్రంథంలో వలె అలా చెప్పాడని వెంకటరాయశాస్త్రిగారి ఉద్దేశం.

పాల్కురికి సోమనాథుడు నన్నెచోడుణ్ణే అనుసరించాడని ఎందుకనుకో గూడదు? నన్నెచోడుడు మొదటివాడు గనక "వర్ణనాష్టాదశము౯ వరిష్ఠంబై,

దశప్రాణంబుల సప్రాణంబై, నవరసభావభరితంబై షట్త్రింశదలంకారలం-కృతంబై రమణీయంబైన దివ్యకథారంభంబుగా" అని ఒక పద్యంలో చెప్పలేదు. సోమనాథుడు అనుసరించాడు కనక

"తొమ్మిది రసములు దొలుకాడ దాని
ఇమ్మడివర్ణన లెసగంగ ద్విగుణ
మగు నలంకారంబు లమరార, దాని
ద్విగుణితభావార్థముల్ దీటుకొనంగ"

తేట తెలుగులో ద్విపద వ్రాస్తున్నాడు. తొమ్మిది రసాలు, తొమ్మిది రెండ్లు పద్దెనిమిది వర్ణనలు, పద్దెనిమిది రెండ్లు ముప్పయ్యారు అలంకారాలు, ముప్పయ్యారు రెండ్లు డెబ్బయిరెండు అర్థభావాలు అని రెట్టింపుచేసుకుంటూపోయాడు. ఈ రెట్టింపు లెక్కలో దశప్రాణాలు మరచిపోయాడు.

గారడీలు, గమ్మత్తులు

సోమనాథుడే ప్రాచీనుడై, నన్నెచోడుడే అతణ్ణి అనుసరిస్తే ఇంతకన్నా చమత్కారం చూపించడానికి ప్రయత్నించడా? గమ్మత్తులూ, గారడీలూ అతనికి నైసర్గికం. తన కాలానికి ముందున్న అలంకారశాస్త్రాన్ని మన్నించి అందులో ఉన్న లక్షణాలతో రమణీయమైన దివ్యకథారంభానికి అభిముఖుడయ్యాడు. గ్రంథానికి శ్రీకారం చుట్టి అప్పటికే నలభై నాలుగు పద్యాలు చెప్పాడు. అందుకే ఈ లెక్కలో గారడీ చేయలేదనుకోవాలి. అప్పుడు. అవతారికలో చెప్పవలసినవన్నీ ఉన్నాయి. గ్రంథాన్ని తన గురువుకు కృతియివ్వడం అందులో మొదటిది.

అంకితానికి నాంది

తెలుగు సాహిత్యంలో కృతిని ప్రసంశావాలలో ఒకటిగా భావించి అంకితం ఇవ్వడంకూడ నన్నెచోడునితోనే మొదలవుతుంది. ఇది కవిరాజశిఖామణి తన్మతంనుంచి గ్రహించాడని కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు స్పష్టంగా తెలియజేశారు.[2] తిమ్మావఝ్ఝల కోదండరామయ్యగారు తరువాత చాలా చక్కగా వివరించారు.

"కావ్యమును రాజునకో మఱియొకరికో యంకితమిచ్చు
నాచారము సంస్కృత కవులలో లేదు. నన్నయకూడ తన భారత

2 కుమారసంభవం – (మద్రాసు యూనివర్సిటీ ప్రచురణ, 1948) పీఠిక, పుట 22.

మును 'భారత శ్రవణాసక్తి' కలిగిన రాజరాజనరేంద్రుని శ్రోతగా చేసి వినిపించెనే కాని యాతని కంకితమీయలేదు. కన్నడ కవుల మాత్రము తాము కృతికన్యాజనకులై తమ కృతులను తమ కన్యలుగా దలంచి, తమ్ము బోషించు రాజును కృతిపతి జేసి, యాతని కంకితమిచ్చుచుండిరి. కన్నడమున పంప కవి యరికేసరి రాజునకు రన్నకవి సత్యాశ్రయవల్లభునకు తమతమ కావ్యములను గృతి యిచ్చిరి. నన్నెచోడుడును వారి ననుసరించి.... తనకు గురువును నిష్టదైవమును గూర్చు విశేషమును దానెయైన జంగమ మల్లికార్జున యోగికి గృతియిచ్చెను ...

"ఇట్లు కృతి యొసగుటలో గూడ మరియొక విశేషము కలదు. అది ఏదనగా, కథానాయకునితో కృతిపతికి అభేదము పాటించి నాయక గుణాభివర్ణనవ్యాజమున కృతిపతిగుణాభివర్ణనము చేయుట. ఈ సంప్రదాయమునుగూడ నన్నెచోడుడు కన్నడ కవుల నుండియే పరిగ్రహించినాడు. కన్నడమున పంపకవి తన విక్రమార్జున విజయమున కథానాయకుడగు నర్జునునికిని, కృతిపతియగు అరికేసరిరాజునకు నభేదము పాటించి కథను నిర్వహించెను. అట్లే రన్నకవియు తన 'సాహసభీమ'మను కావ్యమున కథానాయకుడగు భీమసేనునకును, కృతిపతియగు సత్యాశ్రయ వల్లభునకును నభేదము కల్పించి కథానిర్వాహణము గావించెను. ఈ సంప్రదాయమునే యవలంబించి నన్నెచోడుడును కుమారసంభవ కథా నాయకుడగు పరమేశ్వరునికిని, కృతిపతియగు జంగమ మల్లికార్జునయోగికిని నభేదము పాటించి కథానిర్వాహణము గావించినాడు."[3]

గురువుపై గురుభక్తి

నన్నెచోడునికి తన గురువంటే ఒళ్ళు తెలియనంత భక్తి. అతనికి అంకితమిచ్చి, కావ్యంలో అడుగడుగునా అతణ్ణి స్మరించడంలో ఈ భక్తి కనబడుతుంది గాని ఇది ఒకచోట మరీ శిఖరాన్ని అందుకొంది. కుమారసంభవ కావ్యంలో పార్వతి శివుని గురించి తపస్సు చేయడానికి వెళుతుంది. అడవిలో ఆమెకు రకరకాల ఆటవికులు కనబడ్డారు. మదసింధుర గామినులు తీరిక కల్లు తాగి గొడుగీతాలు పాడుతున్నారు. శబరకామినులు పెక్కు రాగాలతో మహోత్సాహంగా పాడుతున్నారు. ఎవరిని గురించి? ఇంకెవరో కాదు? 'మునిముఖ్య లోకగురు జంగమలింగ మల్లి

3 కవిరాజశిఖామణి-తిమ్మావజ్ఝల కోదండరామయ్య, పుట 94-95.

కారుణస్' కీర్తించారు. పార్వతి ఇంకా ముందుకు సాగింది. బూచుల వల్లి చూపింది. మునిముఖ్యులను దర్శించుకొంటూ వెళ్ళగా వెళ్ళగా ఆమెకు విప్రమునిపుంగవు డైన జంగమ మల్లికార్జునుడే కనబడ్డాడు

అతడు వృషమూల నివాసుడు. అతత వేదవేది. అమాన రుద్రాక్షధారి. అఘోరి. అతణ్ణి చూసి "భూరి ప్రీతిం బ్రణమిల్లి గురుస్థానంబుగా స్వీకరించి పార్వతి పరమభక్తియుక్తి నారాధించి తత్ప్రసాదంబున పరయు నిజాభిమతం బెరింగించి శైవాగమవిధి దీక్షగొని పరమేశ్వరుడు రచియించిన బ్రహ్మం భగవతీ మంత్రధ్యాన ప్రకారంబు ఉపదేశంబుగొని తన్నియోగంబున" తపస్సుని ఆరంభించిందట. శివ గురువును పార్వతికే గురువును చేశాడు! ఇంతకన్నా గురుభక్తి యింకేం కావాలి?

గురువు ఘనత

ఈ మల్లికార్జునయోగి మహా విద్వాంసుడు శ్రీశైల నివాసి న్యాయ వైశేషికాది షట్తర్క కర్కశుడు అంపుభేద పరవాది భయంకరుడు వేద షడంగ శాస్త్ర పురాణేతిహాసాలూ, ఆగమాది సకల కళా స్వరూపాలూ తెలిసినవాడు నిఖిల విద్యాగురుడు ఇతర మతాలను ఖండించి శైవమతాన్ని బోధిస్తూ వుండేవాడు. ఆతడు ఓడించిన వాళ్ళలో 'వాదీంద్ర చూడామణి' అనే జైనాచార్యులు కూడ ఉన్నారు కాబోలు. 'పరవాదీంద్ర ఘనా ఘనావళి' అనే పద్యపాదం దీనినే స్ఫురింపజేస్తున్నదని నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు అన్నారు. ఒక వాదీంద్రుడు తెలుగులో మొదటి లక్షణ గ్రంథాన్ని వ్రాసిన మల్లియరేచన గురువు. అయితే నన్నెచోడునికి రేచన కొన్ని తరాల ప్రాచీనుడు.

మల్లికార్జున యోగి కవీంద్రుడు కూడ ఈ సంగతి నన్నెచోడుడు కుమార సంభవంలో అక్కడక్కడ చెప్పాడు. సుప్రసిద్ధుడైన మల్లికార్జున పండితారాధ్యుడే మల్లికార్జున యోగి అని కొందరు భావించారు గాని అది సత్యంకాదు (ఎందుకు కాదో తరువాత చూద్దాం). తన గురువు తనకు ప్రసాదించిన కవిత్వాన్ని "రవికి దీపమున సర్పణ విధ్యపగిది అర్పిస్తున్నా" నని నన్నెచోడుడు చెప్పాడు.

స్వవిషయం

అంకితం సంగతి చెప్పాక తన గురించి చెప్పుకొన్నాడు తాను సగర సుతులు, భగీరథుడు, రాముడు. కరికాలచోడుడు మొదలైన వాళ్ళు పుట్టిన సూర్య వంశంలో పుట్టానని చెప్పుకొన్నాడు. తన తండ్రి పాకనాడు ఇరువదియొక్క వేయిటి అధిపతైన చోడబల్లి అని, తన తల్లి హైహయాన్వయాంబర శశిరేఖయైన శ్రీసతి అని చెప్పుకొన్నాడు. తనతల్లి చోడబల్లి అగ్రమహిషి. తాను రాజపోన్నాడు,

రాతి కోడి ఉన్న ఒరయూరి కధిపతిననీ, తనకు వెంకటాదిత్యుడనే బిరుదు ఉందనీ వివరం చేశాడు. ఇతడు వివిధ యజ్ఞాలు చేసి పవిత్రీకృత దేహుడయ్యాడు.

ఇతడు తాను ఒరయూరికి అధిపతినని చెప్పుకోవడంవల్ల నిజంగా ఆ పేరుగల ఊరినుంచే పాలించాడని మొదట భావించారు. ఒరయూరు తమిళదేశంలో తిరుచిరాపల్లికి అరమైలు దూరంలో ఉంది. తన తండ్రి పాకనాడు పాలిస్తూ ఉంటే తాను దక్షిణాదిని ఉన్నట్లు కవి చెప్పాడని కొందరు భావించారు. "ఒరయూరు నన్నెచోడుని నివాసము. ఇది దక్షిణ దేశమున ప్రసిద్ధమైన 'ఒరయూరు' గాక తెనుగు దేశమున నున్నది" అని నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు[4] వ్రాశారు. అయితే ఏ కారణం వల్లనో అది ఎక్కడ, ఏ జిల్లాలలో ఉన్నదో కచ్చితంగా చెప్పలేదు.

హా నవాబికి 'ఒరయూరు పురవరాధీశ్వర' అనేది ఒక బిరుదు. తమ పూర్వులు ఒరయూరిని పాలించారు కనుక ఆ సంగతి క్రమానుగతంగా చోడులలో ఒక శాఖవారు చెప్పుకొంటున్నారు. ప్రాచీనులేకాదు అర్వాచీనులు కూడా క్రీ.శ. 17వ శతాబ్ది ప్రథమ పాదంలో ప్రతియాల సంస్థానం పాలకులు జూపల్లివారు తాము ఒరయూరు పురాధీశ్వరులమనే చెప్పుకొన్నారు. ఈ సంగతి ఎలకూచి బాల సరస్వతి రచించిన చంద్రికా పరిణయంలో వుంది (ప. 608) దక్షిణదేశంలో ఎప్పుడో పరిపాలించిన ఊరును విడిచిపెట్టినా, ఆ సంగతి చెప్పుకొంటున్నట్లే తెలుగు చోడులలో ఒకశాఖకు చెందిన కోడూరు వారు ఆ ఊరు విడిచిపెట్టినా తాము కోడూరు పురవరాధీశ్వరులమని చెప్పుకోవడం కూడ వుంది. తెలుగు చోడులలో రేనాటి చోడులు, కొణిదెన చోడులు, కందూరు చోడులు, కోడూరు చోడులు, వెలనాటి చోడులు మొదలైన శాఖలున్నాయి. నన్నెచోడుడు కందుకూరిమండి పాకనాడు ఇరవైఒక్క వెయ్యిని పాలించిన మహామండలేశ్వరుల వంశంలోవాడై ఉంటాడని పెదచెరుకూరి శాసనాన్నిబట్టి ఊహించవచ్చు. ఈ శాసనంలో మాత్రమే చోడబల్లి, నన్నెచోడులనే తండ్రికొడుకుల పేర్లు ఉన్నాయి. ప్రత్యక్షంగా నన్నెచోడుని శాసనాలు ఏవీలేవు. లేకపోవడానికి కారణాలు తరువాత తెలుసుకుందాం.

ప్రతిభ – ప్రతిన

నన్నెచోడుడు తనది అనూన ప్రతిభ అన్నాడు. ఆ ప్రతిభా సముద్రం లోని ఉద్దీప్త రుచిర వస్తువిసారితో తన కావ్యరత్న విభూషణాన్ని ఆకల్పాంత స్థాయిగా తన గురువు శ్రీ పాదాలకు విభూషణం చేస్తున్నాడు.

"రవికుల శేఖరుండు కవిరాజ శిఖామణి గావ్యకర్త స
త్కవి భువి నన్నెచోడుడట కావ్యము దివ్యకథం గుమారసం
భవమట సత్కృతాధిపతి ధన్యుడు జంగమమల్లికార్జునం
డవిరళతార్థ యోగఫలదాత్మ విశుం గొనియాడ బోలదే!" (1-57)

4 తెలుగు కవుల చరిత్ర, పుట 199.

అని పొంగిపోయాడు. ఆ తరవాత సుధీర మైన వచనంలో ఎటువంటి గురువునకు అంకిత మిస్తున్నదీ చెప్పాడు. ఈ వచనం షష్ఠీ విభక్తిలోని 'కు'తో అంతమైంది తరవాత ఎనిమిది పద్యాలను షష్ఠీవిభక్తి ఉన్న పదాలతోనే వ్రాశాడు. వీటిని షష్ఠ్యంతాలు అంటారు ఇతడు మొదటిసారిగా ఇలా అంకితాన్ని వ్రాయడం చూశాక ఇతరులూ ఎందరో అనుసరించారు.

ఈ పద్ధతి ఇంకే భాషలోనూ లేదు. దీనిన్నీ యితర విషయాలను కన్నడం నుంచి అనుసరించిన నన్నెచోడుడు దీనిని స్వయంగానే కొన్ని శాసనాలలో కనబడే దేశీయాధారాలను చూసి ప్రారంభించాడని దేవరపల్లి వారూ, అమరేశంవారూ, కాళిదాసును చూసి మొదలుపెట్టాడని తిమ్మావజ్ఝలవారూ వ్రాశారు. కాళిదాసు తన రఘువంశ మహాకావ్య ప్రారంభంలో రఘువంశ్యుల గుణగణాలను ఉగ్గడిస్తూ షష్ఠ్యంత విశేషణాలతో, ఉదాత్త కవితాఫణితితో అయిదు శ్లోకాలు వ్రాశాడు.[5] "కాళిదాసు కవితయం దపారమైన భక్తి ప్రపత్తులు గలిగిన నన్నెచోడుడీ శ్లోకములలోని కవితకు ముగ్ధుడై, యట్లే తన కృతిపతియగు జంగమ మల్లికార్జునుని గూడా షష్ఠ్యంత విశేషణములతో స్తుతింప సమ్మోదము గొనియుండు ననుట యసంభావ్యము కాజాలదు." అని కోదండ రామయ్యగారు వ్రాశారు. ఇది కూడ సబబుగానే ఉంది.

షష్ఠ్యంతాలైనాక నన్నెచోడుడు "నా చెప్పం బూనిన దివ్యకథా సూత్రం బెట్టిదనిన" అని విషయ సూచికను చెప్పాడు.

1. సతీజన్మం
2 గణపతి జన్మం
3. దక్షయజ్ఞ ధ్వంసనం
4. పార్వతీజన్మం
5. శివుని ఉగ్రతపస్సు
6. దేవతల కల్లోలం
7. మన్మథదహనం
8. పార్వతి తపస్సు
9. శివపార్వతుల కల్యాణం
10. వాళ్ళ రతిభోగాలు
11. కుమారజననం
12. తారకాసుర సంహారం

అనే పన్నెండు విషయాలను చెప్తానని ఒక పద్యంలో తెలియజేశాడు. అతని కావ్యంలో పన్నెండు ఆశ్వాసాలు ఉన్నా ఒక్కొక్క ఆశ్వాసంలో ఒక్కొక్క విషయం చెప్పలేదు. కొన్ని తక్కువలో సరిపెట్టాడు. కొన్ని విస్తారంగా వర్ణించాడు. ఈ పన్నెండు విషయాలలోనూ నవరసాలూ, అష్టాదశ వర్ణ

---

5 రఘువంశం, 1_వ సర్గ, శ్లో. 5_9

తేలా, ముప్పయిరెండు అలంకారాలూ గాక చిత్ర కవిత్వాలు, బంధకవిత్వం కూడ ఇమిడ్చాడు.

గడుసుదనం

తనకృతి "సకలాపదయుపమలం బరిపూర్ణంబైన కావ్యాంగమ"న్నాడు. మొత్తం 2006 గద్య పద్యాలలో ఈ పరిపూర్ణత తెచ్చాడు. ఇందులోని సంస్కృత వృత్తాలు 454 మాత్రమే 895 దేశి సంప్రదాయంలోని జాత్యుపజాతులే. వాటి గనపంతు కందపద్యాలా పౌరాడు. ప్రతి ఆశ్వాసం కందపద్యంతోనే మొదలవుతుంది విభక్తులతో అంతమయ్యేటట్లు ఆశ్వాసముల అద్యంతపద్యాలను రచించిన వాళ్ళలో నన్నెచోడుడే ప్రథముడని చెప్పాలి. ఒక ఆశ్వాసాన్ని ఏ విభక్తితో అంతంచేస్తే అదే విభక్తితో తరువాతి ఆశ్వాసాన్ని మొదలు పెట్టడం ఈ సంవిధానంలోని ప్రత్యేకత. ఈ నియమాన్ని తరువాతి కవులైన తిక్కనగారూ, కేతనగారూ ఇంకొక మెట్టు ముందుకు తీసుకువెళ్ళారు. ఆశ్వాసాన్ని ఏ విభక్తితో మొదలు పెడితే ఆ విభక్తితోనే కథను ఎత్తుకొని మొట్టమొదటి పద్యాన్నో గద్యనో నడపడమనే మరొక కొత్త నియమాన్ని వాళ్ళు పెట్టుకొన్నారు. నిజానికి ఈ గడుసుదనం వాళ్ళకు నన్నెచోడుడే నేర్పాడనుకోవాలి. కవిరాజశిఖామణి ఈ ఎత్తుగడ విభక్తిని రమారమి అన్ని ఆశ్వాసాల మొదటి గద్యంలోనో, పద్యంలోనో పాటించాడు, అయితే కొన్నిటిలో తప్పాడు. తిక్కన, కేతన గార్లు ఎక్కడా తప్పలేదు. (చూ॥ 202_204 పుట.)

ఖరారు కవిత్వ లక్షణాలు

పరిపూర్ణమైన కావ్యాన్ని రచించిన వాళ్ళలో మొదటివాడు కనుక కవిరాజశిఖామణి ప్రారంభించిన ప్రతివిషయాన్నీ ఇంత విపులంగా తెలుసుకోవలసి వచ్చింది. వీటన్నిటిని ఇతడే నిజంగా ఓంప్రథమం మొదలు పెట్టకపోయినా ఇతడు గొప్ప కవి అనడంలో ఎంతమాత్రం సందేహం లేదు. ఇప్పుడు మనం తెలుసుకొన్న వన్నీ నిజమైన కవిత్వానికి కొలబద్దలు కావు. పాత్రచిత్రణ, పోషణ, రసోత్పత్తి కలిగేటట్టు కథ చెప్పడం, తల ఊపించడం, ఆహా అనిపించడం, బొమ్మ కట్టేటట్టు వర్ణించడం ఇవీ నిజమైన కవిత్వానికి లక్షణాలు. ఇవన్నీ నన్నెచోడుని కుమారసంభవంలో ఉన్నాయి. అక్కడక్కడ ఘట్టాలలో కవితాశక్తిని చూద్దాం.

కాము మాయలు

పరమేశ్వరుడూ, దాక్షాయణీ అన్యోన్యరాగాతిరేకమున కామకేళీవిలాసు లయ్యారు. వెండికొండసానువులందు ఒక కోనలో ఏనుగుల గుంపు విహరిస్తున్నది. ఆ మత్తేభాల క్రీడలు చూచి పార్వతికి 'కౌతుకరతైక కారివశావాళిలాష' కలిగింది. ఆమె ఉద్దేశం శివుడు గ్రహించాడు.

ఆశ్వాసముల మొదట విభక్తులు

కథ ఎత్తుకొనే మొదటి గద్యపద్యాల విభక్తులు

ఆశ్వాసం	చోడరాజుగారి కుమారసంభవం	తిక్కనగారి నిర్వచనోత్తర రామాయణం	కేతనగారి దశకుమార చరిత్ర
ద్వితీయ	ద్వితీయా విభక్తి : ....మల్లికార్జున దేవుఁ అతి లీలాద్రి విలంబియై సర్వేశు దక్షప్రజాపతిగాంచెఁ ....బ్రహ్మాండ భాండోదరుఁ	మన్మథుమిత్రుఁడాగిఁ — శ్రీరామచంద్రుఁడిట్లు	షష్ఠీ. తిక్కనామాత్యపతిఁ — అభ్యుదయ పరంపరాభి వృద్ధిగా నాచెప్పంబూనిన
తృతీయ	ప్రథమ : మల్లికార్జునుఁ డనెగఁ దాఁ సకల భువనాధీశ్వరుండైన పరమేశ్వరుండు	మనుమ జగతీపాలుఁ — హరిగని దేవదూత	ప్రథమ : మంత్రి తిక్కండెలమిఁ మునినాథుండగు వామదేవుడు
చతుర్థ	ద్వితీయా విభక్తి : మల్లికార్జున దేవుఁ ఇట్లు పార్వతి పరమభక్తియుక్తిం దగిలి (ఏతుగడ తప్పింది)	మనుమజనపతి యెలమిఁ — ఆ దశకంధరుం డఖిల వినోదంబుల	తిక్కామాత్యః (సంబుద్ధి) దేవ! భవదీయపదరజ సంసేవనగోరి

పంచమ	మల్లికార్జునదేవుఁ అమరగవియండ్రియాశ విషయంబులతో.... శివుగాంచెననోజుడు దవ్వుదవ్వులఁ	మనుమ వసుమతి వల్లభుచేఁ — శంభునిచే నివ్విధమున	తిక్కనామాత్యునకుఁ రాజవాహన మహీవల్లభు నకు దశచరితంబు చెప్ప దలంచి....
షష్ఠ	అణిమాది గుణగుణాలంకారుఁ పరమేశ్వరుం దపోమహాను	మనుమసిద్ధి జనపాలునకుఁ — దనుజారీశ్వరునకు	తిక్కనామాత్యునకుఁ అతనికిట్లని విన్నవంబు సేయు
సప్తమ	(ప్రథమ : శేముషీనిధి పేర్కొఁ పరమేశ్వరుండు విజమహోరథంబు	మనుమమానవాధీశుడొగిఁ అక్కడ గమలాసనుడా దక్కడ మమరేంద్రుమీద	తిక్కదండాధీశుఁ ఉపహారవర్మ గనుగొని
అష్టమ	మల్లికార్జును డెలమిఁ ఇటు పరమేశ్వరుండు	మనుమసిద్ధి నరపతు డెలమిఁ అంత నొకనాడు కృప దత్యంత మహిమ	తిక్కన మంత్రిః భూపలలామ ! నిశా వెదకి

ఆశ్వాసం	చోడరాజుగారి కుమారసంభవం	తిక్కనగారి నిర్వచనోత్తర రామాయణం	కేతనగారి దశకుమార చరిత్ర
నవమ	ద్వితీయ : దివ్యమునివరేణ్యు నగణ్యుఁ హరి పరమేష్ఠిపురందరాద్యమర వరసహితుండైన యాశ్వరునకు హిమవంతుండు (ఎత్తుగడ తప్పింది)	మనుమసిద్ధి ధరణీపదొగిఁ జననాథు గురుగరిలు	తిక్కచమూపా ! దేవా : దేవరయువ్వచో బెనగ నుద్దేశించి
దశమ	మల్లికార్జునదేవుఁ దహనాంబకుం దలంచి దహనుండు సంచరించుడు (ఎత్తుగడ తప్పింది)	మనుమసిద్ధి జగతీపదొగిఁ రేవకర పక్కమారుడు	తిక్కనామాత్యదొగిన్ రాజవాహనధరాధీశ్వరుండు
ఏకాదశ	ఉదారుండు మల్లికార్జును దెలిమిఁ పరమేశ్వరుండు శర్వాణీసహితుండై	—	తిక్కనామాత్యదొగిఁ రాజవాహన మహీవల్లభుండు మంత్రగుప్త మొగంబుచూచిన
ద్వాదశ	మందరాచలోరు ప్రవ్యుఁ ——— పరమేశ్వరు పతులభక్తియుక్తి నారాధించి	—	తిక్కదండధీశా : మహాపురుషా ! పరమకారుణ్యంబ కారణంబుగా....

"సతి గరితె యగుట బ్రతుక
కృతి గరితె కూడె నతులా భాసించిన యా
కృతిగూడ నేర్పు కాదే
యతిశయముగ నింగితజ్ఞులకు ఫల మొందుల?
ఆతిమూర్తులా శివశక్తు లచలమతులా
హరుడు సతియును సురకార్యతే విహీన
తరములగు మృగరూపముల్ దాల్చి రనిన
గాము మాయల నెవ్వరు నేమిగారు?" (1-103)

ఇక్కడ నన్నెచోడుడు శివుని ఇంగితజ్ఞానం మొదట చెప్పారు. మరి అంతటివారు మృగరూపం దాల్చడ మేమిటి? ఆమె తక్కువదా? అతడమతి అయిన శక్తి. హీనా విహీనతరములైన మృగరూపాలు దాల్చడానికి కారణం కాముని మాయ అన్నాడు. ఈ కాముని వృత్తాంతం మొదట కొన్ని ఆశ్వాసాలలో చూపెట్టబోతున్నాడు కనక ముందే దాన్ని చెప్పడం అవసరమే.

అనుకున్నదొకటి, అయిందొకటి

మన్మథుడు ఇంద్రలోకానికి వెళ్ళాడు. ఉగ్రతపస్సు చేసుకొంటున్న శివుని దృష్టి పార్వతివైపు తిప్పించమని దేవేంద్రుడు కోరాడు.

" 'నా కిది యేమి గహనం' అని దర్పంతో దర్పించి—
"శూలి చేకొన్న తపమెల్ల కాలిపేసి
యతని దేహంబునంతు సామాలిజేసి
కామకింకరు జేసి నా కడిమి నెరప
గంటి పే ప్రస్తరము దీర్పగంటి నెలతు.

హాసం దగిన తెలసంబుగంటి, దీని కింతకు మైకొంటి. దాంటూరింటా దయపేయు"

మన్మథుడు అది తీసుకొని ఇంటికి బయలుదేరాడు. అక్కడ ఇంటిదగ్గర రతి మది తల్లడిల్ల పతిరాకకు ఎదురు చూస్తున్నది. అంతకంతకు అద్భుతములు, దుర్నిమిత్తాలు పుడుతున్నాయి. అశుభసూచనల కెంతో శోకించింది. ఇంతలో మన్మథుని మకరకేతనం కనబడింది. అలిగానం, మదకోకిల కలరవాతోద్యం ఉత్సవసమసమంగళ పారవం చెలరేగగా మన్మథుడు వచ్చాడు.

"పతి తాలిచి రతి నిజాంత
ర్గతఖేదం బెలమి మఱుపుగా విధి కాలో
చితవచనాంతరముల సుర
పతి గరుపెన విన్న నేమి పనిరా బలిచెదా!"

అని అడిగింది. అతడు చిఱునవ్వు నవ్వుతూ ఆమె ముఖవికారం చూసి "ఏం, ఎందు కలా అంత తల్లడిల్లుతున్నావు" అని అడిగాడు. ఆమె దుశ్శకునాల సంగతి చెప్పి "నీపోయివచ్చిన కార్యం తెలియఁగింపుము" అంటే, "పెద్ద విశేషం లేదు. ఉమామహేశ్వరుల తపోభంగం చేయమంటే, ఒప్పుకొని వచ్చాను" అన్నాడు.

రతితల్లడపాటు

రతి అదిరిపడి, ఉల్లంబున తల్లడిల్లుచు—

"మన కులదైవమగా మన్నన లేదేని
త్రిభువనారాధ్యుడగా చింతలేక
పరమయోగాత్ముడగా భక్తి లేదేనియు
సర్వేశ్వరుం డను శంకలేక
యతిరోషదహను డన్నదుగ లేదేనియు
గాలారి యను భీతి కంపలేక
విషమాంబకుం డను వెరపు లేదేనియు
ప్రళయాగ్నిరుద్రుడు దగా భయము లేక
మంచెపట్టి యుగ్రుపై విస్మృ పడిమీద
పోయి తపము భంగపోయి రాగ
వచ్చునే ప్రధానపై రాక మరణంబు
ప్రమథసంగ విషన బ్రిగణలయుచు ;

ఇదపక పంచె నాక తోక యేలినవా తని హ్యావిర్కాదపై
పోడువగబోయె దీవు నాక పోటరిమాటల నీకు నక్కటా
మ్మరు తోక దొల్లిదుం దకట మెచ్చక పింగపు వేటలాడగా
గడగెద రిల్లయొప్ దుడిగాచెత ఫింద్రుడు నీవు దప్పుడే ;

ఆ నాకంబున గల యు
మ్మ్యాపిసు లందరును నీకు మనమిది యున్నం
దాని సహింపక సురపతి
తీసెపముడ జంపదలచి యూపని బంచెన్.

నిను జూచిన కన్నుల సుర
వనితలు దను జూడకున్న వాసవు దలుకగా
జవి చా నిజా లించిన తా
జను నే యాతని తలంప సాధ్యముగాగన్ ?

అతని శరాసనంబు గనకాచల, మిక్షుశరాసనంబు నీ;
కతనికి నమ్ము పాశుపత, మంటిన గండెదు పువ్వు లమ్ము నీ;
కతడు పురాపహారి, విరహాతురపాంథజనాపహారి నీ-
వతనికి నీకు హస్తిమశకాంతర మెమ్మెయి నెన్ని చూచినన్.

ఈశు దలప మహాత్ముల హృదయములను
గాతనోపని మృదుపుష్ప కాండనికర
మతని ఛేదింప నోపునే యంగజన్మ !
తమ కసాధ్యంబు సాధింప దలపదగునె !

అతడాప, నటల, నైన నేయింపక
యలిగి చూచునను భయమున దలప,
ముగ్గు నుగ్రలోచనోద్భూతవహ్నికి
నెదిరి నిలువ నీకు నెంతకాలధి ?

కొసి బాలురై నను దిని పిప్పియుమిసెడు
    చెరకువిల్లది నమ్మి చేతబట్టి
మెలతల తలవెండ్రుకల బొంధి కండెదు
    నలరుపుష్పము లమ్ములని తలంచి
తలిరాకులైన గదల్పనోపని మంద
    పవనమందు నొక నెపమ్రాపు గాగ
పటలము లోపల నాకాశమున బాఱు
    నల శుకములు మూలబలము గాగ
నెంత నేనని మట్టిన నెంతగ మదు
నను వసంతుడు దగు సహాయంబు గాగ
గాకిపిల్లల కోదు పికములు తోటు
మగలుగా మ్రగ్గుపై బోవదగున మదన!

హితోపదేశం

అని నయాన, భయాన చెప్పింది. విన్న తాపవ కళ్ళతో తన్ను అన్న తనలు చూడటంలేదని ఊర్ధ్వకొర్ధ్వ పీడావుడు వంపిస్తున్నాడన్నది. చిట్టచివర 'అతడాన్ని నేను కోపంతో చూస్తేనే చెదిరిపోయే నీవు శివుత్తెం తట్టుకొంటావ్' నన్నది. అతని ఆయుధాలను ఈసడించింది అనుకూలవతి, అన్యోన్యంగా ఉంటే పతి భర్తకు చేయవలసిన హితోపదేశం నన్నెచోడుడు మెట్లు మెట్లుగా రచించాడు.

రతిని ఒప్పించి, తనకు వరముందనీ, ఏ కీడూ జరగదనీ నచ్చచెప్పి, ఆమెను తీసుకొని శివుని తపోభంగం చేయడానికి మన్మథుడు వెళ్లాడు. వాతావరణం మనోజ్ఞమైంది. వసంతం ఉదయించింది. ప్రకృతిలో జంటలు మదన పరవశంతో విహరిస్తున్నారు.

"ఆమనికి వెలయు విపులా
రామంబుల భూజ్య సూచి రాగోత్కటమై
కాముడు రతిగని తానును
కామాతురుడై మనోవికారము పొందన్.
లతుకరకమునకొ త్తిల్ల బదతల
ములు నరచేతుల మోపి దూసి
తనకుసుమంబుల నానావిధంబుల
సౌరవులు రచియించి తొడిగి పేర్కొ
ఠాతీనపుష్ప పరాగంబు గదిలించి
విలపిల్లు పీమంత పీథిబోసి
యురవిరిసురపొన్న యురుపుష్పయునతో
నలకల జివ్నివు వ్యాతికి కలయ
నలితతంబగు పుష్పొ్రి దుబిరి పిగు
జున్నగవపొద తోయుచు జెన్ను మిగుల
సుదతిగ్గె పేసి ప్రీతితో జూడుమంతె
భావజన్ముండు వచ్చిన పనియు మరచి"

కాముడే రతిని చూసి తాను కామాతురుడవటం, వచ్చినపని మరచి పోవటం ఆ ఉన్మత్త తనసంక్షోభను చూపుతుంది. కవిభూష తరువాతి కథ చెప్పకుండా వర్ణనచేయడాన్ని కూడ "భావజన్ముండు వచ్చిన పనియు మరచి" అన్న మాటతో సమర్థించవచ్చు.

మన్మథుడు శివునిపై బాణం వేశాడు. శివుడు మన్మథుణ్ణి చూసి కోపించి కన్ను తెరిచాడు. మన్మథుడు భస్మమయ్యాడు.

"కని కోపించెనొ గాక
మును కోపించెనొ మహోగ్రముగ నుగ్రుడు మా
చిన గాలెనొ చూడక యట
మును గాలెనొ నాగ నిమిషమున నరగాలెన్.

గిరిసుతపై గామాగ్నియు
హరుపై రోషాగ్నియుం దదంగజుపై న
ద్భుత కాలాగ్నియు రతిపై
మదశోకాగ్నియును దగిలి యొక్కట నెగసెన్."

ఈ ఆఖరు పద్యం 'ఆహా' అనిపిస్తుంది. ఇటువంటి ఘట్టాలు కుమార సంభవంలో కోకొల్లలు. పాత్ర చిత్రణలో, కథాకథనంలో పండిన ఈ కవి ప్రకృతి వర్ణనలో మరింత నైపుణ్యం చూపిస్తాడు. ఈ గ్రీష్మవర్ణన చూడండి.

"తలచిన డెందము గందును
బలికిన నోరెల్లా బొక్కు బ్రమసూచిన చె
వ్వులు గమరు ననగ నిటుతర
విలయానలకాంతి నెండ వేసవి గాచెన్."

గ్రీష్మ వర్ణనలోనే ఇంకొక పద్యం ఉంది.

"ఆతపభీతి .పికలు తయంబున మ్రాకుల క్రిందు దూరెనో
ఆ తరులుం దృషాభిహతులై తమ పికలు తార ద్రాగెనో
కాక వనంగ నీడ యుతపాదపమూలములం దడంగె గ్రీ
ష్మాత్మపసుద్య వాసరములందు బలింపకయుండు నెండలన్"

ఎండ వేడిమికి భయపడి చెట్ల నీడలే చెట్ల క్రింద దూరాయట. కొంత సేపటికి ఆ ఎండవేడి దాహానికి తట్టుకోలేక చెట్లు తమ నీడలను తామే తాగేశాయా అన్నట్లు ఆ నీడలు కనబడలేదట. అంత భయంకరంగా ఉంది వేసవి.

ఈ కల్పన యథాతథంగా 'కళింగత్తుపరణి' అనే తమిళకావ్యంలో ఉంది చూడండి

"ఆదవం పరుగుం ఎన్రు నిన్ర నిఴల్
అంగుం నిన్రు నడిపోవదు
అప్పాదవం పునల్ పెరాదు పుణంగువన
పరుగుం నమ్మో ఎన వెరువియే ।"6

కళింగత్తుపరణిని రచించినవాడు జయంగొండాన్, ఇతడు మొదటి కులోత్తుంగచోళుని ఆస్థానకవి. ఈ తమిళ పద్యాన్ని చూస్తే నన్నెచోడుడు అనువాదం చేశాడని చెప్పవచ్చు గ్రీష్మవర్ణన ముగించి ఒక వచనం వ్రాశాక ఈ పద్యాన్ని విడిగా వ్రాసి తరవాత ఇంకొక వచనం వ్రాయడమే దానికి సాక్ష్యం. మంచి కవిత్వాన్ని అనుసరించడంలో తప్పులేదు.

నన్నెచోడుడు సంస్కృత కవులలో ఎవరెవరిని అనుసరించాడో విశదం చేస్తూ మొదట శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారూ, తరువాత సంస్కృత తమిళ కన్నడ కవులలో చోడునికి మార్గదర్శకులను చెపుతూ తిమ్మావజ్ఝలవారూ, 'భారవి – నన్నెచోడుడు', 'కాళిదాస మహాకవి–నన్నెచోడదేవుడు', 'చోడునిపై బాణభట్టు ప్రభావం', 'నన్నెచోడుడు – ఉద్భటుడు', 'నన్నెచోడునిపై వాల్మీకిప్రభావం' అని వివిధ ప్రకరణాలుగా అమరేశం రాజేశ్వరశర్మగారూ తులనాత్మక పరిశీలనం చేశారు. క్రీ.శ. 11–వ శతాబ్దికి పూర్వమున్న తమిళ వాఙ్మయంతో ఇంకా కొంత తైపారువేయాలి.

నన్నెచోడుడు పనికట్టుకొని తమిళ కన్నడ పదాలను, మారుమూల పదాలను వాడతాడని కొందరు ఫిర్యాదు చేస్తారు అతడు తాను తెనుగే వాడాలని అభిలాషతో తనకాలంలో ఉండే దేశపదాలన్నీ వాడాడు. అతని రోజుల్లో ఉండిన మాటలు చాలామట్టుకు మనకు బోధపడకపోవచ్చు. అది అతని తప్పుకాదు. నన్నెచోడుడు వాడిన దేశ్య వైకృతపదాలన్నిటికీ పదప్రయోగ సూచికను ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీవారు ప్రచురించారు.

ఈ సూచికకు సంపాదకులైన దివాకర్ల వెంకటావధానిగారూ, అబ్బూరి రామకృష్ణరావుగారూ ఇలా వ్రాశారు: "నన్నయ నన్నెచోడుల భాషాప్రయోగ విధానములందు చాల వ్యత్యాసమున్నది. నన్నయ కవిత సమాస భూయిష్ఠమయ్యు కడుంగడు ప్రసన్నమైనది. దాని నవగాహనము చేసుకొనుటలో పాఠకుల శ్రమ పడనవసరములేదు. నన్నెచోడుని కవిత్వమట్టిదికాదు. అందు పెక్కు పద్యముల

6 కళింగత్తుపరణి – తాడుపాటియదు.

కవ్యయాసు కుదరదు అతడు ప్రస్తుత నిఘంటువులలో కనుపించని పెక్కు పదములు వాడియున్నాడు."

ఇలా అనుకోవటంకన్నా "నన్నెచోడుడు వాడిన పెక్కు పదములను మన నిఘంటుకర్తలు స్వీకరించడానికి అవకాశాలు కలుగలేదు," అనుకోవటం మంచిది. నన్నెచోడునిలాగే దేశ్యాలను ఎక్కువ వాడిన పాల్కురికి సోమనాథుడు శబ్దరత్నాకరం రచించిన బహుజనపల్లి వారిదృష్టిలో అయిదవరకం కవి. పాల్కురికి సోమనాథునికీ, తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యుల వారికీ పదప్రయోగ సూచికలు తయారైతేగాని కావ్యభాషలో వున్న దేశ్యాలలో సుప్రాతికైనా మనకు దక్కవు.

నన్నెచోడుని కావ్యం ఇన్నాళ్ళు మరుగుపడిపోవటం రకరకాలుగా దురదృష్టమైంది. "ఆదికవి అనే పేరు పోయినాపోయినా చాలా విషయాలలో ఆద్యుడై పరిపూర్ణమైన ప్రబంధాన్ని ఇతడే మొదలుపెట్టాడు. ఇతనికి రావలసిన ప్రబంధ పరమేశ్వరుడనే బిరుదుకూడ ఎర్రాప్రగడకు పోయిం"దని కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు చింతిస్తూ "నా సహావికి ఆంధ్ర సాహిత్యంలో ప్రప్రథమ ప్రబంధపరమేశ్వరుడు కవిరాజ శిఖామణి నన్నెచోడుడేయని చెప్పక తప్పదు" అన్నారు

అది సత్యమే. అయినా, నన్నెచోడునికి పాతబిరుదులు ఇవ్వటానికి ప్రయత్నించటం, వేరే కొత్తపీట వేసి కొలువుకోవటం మంచిది. నన్నెచోడుడు ప్రబంధ ప్రజాపతి.

ఇటీవల అనటానికే ఎసరుపెట్టే పితూరీ ఒకటి జరిగింది ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయం-తెలుగు శాఖలోని ఆచార్యులు కొర్లపాటి శ్రీరామమూర్తిగారు ఈ గొడవను తెచ్చిపెట్టారు. నన్నెచోడుని కుమారసంభవం అనే ప్రాచీన కావ్యం ఏదీలేదని మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారే దానిని రాసి తమ వ్రాత ప్రతికి పూర్తికగా ఒక తాళపత్ర ప్రతిని సృష్టించి దానిని తంజావూరు సరస్వతీమహలు గ్రంథాలయంలోనికి స్మగుల్ చేశారని కొర్లపాటి వారి వాదం. ఒకటి కాదు రెండుకాదు పాతికేళ్ళ పైచిలుకు సంవత్సరాలు శ్రమపడి ఆరు అధ్యాయాలూ, ఆరు అనుబంధాలతో అభిప్రాయాలతో 800 పుటలు దాటిపైగా విమర్శక గ్రంథాన్ని రచించారు "నన్నెచోడుని కుమార సంభవము ప్రాచీన గ్రంథమా?" అని పేరుపెట్టి ప్రచురించారు. ప్రాచీనం కాదు, ఈ కావ్యం కవిగారి కూట సృష్టి అని అభాండం వేశారు

శ్రీరామమూర్తిగారి వాదానికి ఆధారం ఏమిటంటే, "కుమార సంభవం తాళపత్ర గ్రంథం కట్టపైగాని, లోపలగాని ప్రాచీన తాళపత్రముల వలెకా" లేకపోవటం. ఇది "ప్రాగభావమా? ప్రధ్వంసా భావమా ? అను ప్రశ్న వ్యర్థం"

అని చెప్పి 1813వ సంవత్సరం కంటె పూర్వం తంజావూరు సరస్వతీ మహాలు గ్రంథాలయం నందు కుమారసంభవం తాళపత్ర గ్రంథము లేదనుట నిర్ధారక సాధనము" అని కొర్లపాటి వారు వక్కాణించారు.

అయితే శరభోజి కాలంలోనే క్రీ.శ. 1801లో ఒక గ్రంథాల పట్టిక తయారయినట్లు దాఖలాలు వున్నాయి చూడండి:

"శరభోజి మహారాజావారికి పట్టమయ్యేందుకు మునుపు ఈ సరస్వతీ మహాల్ పుస్తకాలకు వివరమైన జాబితా లేదు 1720 శాకయు 8 సంవత్సర శరభోజి మహారాజావారి పట్టమయ్యె మొన్యంభట్టుయనే గంగాధరభట్టు సదాశివభట్లకు బాబాధికారం ఇచ్చిన పిమ్మట ఈ సరస్వతీమహాల్ కాగితాల పుస్తకాలు, తాటాకుల పుస్తకాలును తగుమైన వారలచే నియమించి సెరిపించుకు జాబితాను శాలివాహన శక సంవత్సరం 1722 ఇంగ్లీషు సంవత్సరములు 1801లో జాబితా పరిష్కారంగా కలుగజేసినది రౌద్రినామ సంవత్సరము".

ఈ యాదను కూడ ఒక తాళపత్ర గ్రంథంలో ఉంది.[7] ఇందులో చెప్పిన సదాశివభట్లు వారి అధికారంలో తయారయిన సంస్కృత గ్రంథాల పట్టిక వివరాలను చూడండి.

"రౌద్ర సంవత్సరము మార్గశిర శుద్ధ ద్వితీయా అంగారక వారం మధ్యాహ్నము వేదమూర్తి గంగాధరభట్లు, సదాశివభట్లు లాంటిగె వారి అధికారమునందు తాళపత్ర పుస్తకాలు రుజుపుట్టాది రాసిన వివరం రామాయణం పేట్య పుస్తకాలకు లెక్క వివరం:"

ఈ సంగతులు ఉదాహరించి తర్వాత శ్రీధరమూర్తిగారు వాటిని ఇలాగ సమర్థనం చేశారు.

ఇందులో రామాయణం పేట్య పుస్తకాలు అనగా రామాయణము మొదలగు కావ్యములు గలపెట్టె అని భావము. ఆ పెట్టెలో "కుమార సంభవము" సంస్కృత కావ్యమను దృష్టితో ఆ సంస్కృత తాళపత్ర గ్రంథ సూచికయొక్క 7వ ఆకులో, పద్యకావ్యము అను శీర్షిక క్రింద ఇట్లున్నది:

1. పద్యకావ్యం. కుమారసంభవము.
   తెలుగు లిపి. ఆకులు 127.
   పూర్తి 188. (క్రమ సంఖ్య)

---

7 "Dr Brunell No. Palm Leaf Ms. I 15024-15461" అనే పుస్తకంలో ఉన్న దీనిని సరస్వతి మహాలు తెలుగు పండితులు శ్రీ విశ్వనాథం గారు చదివి చెప్పగా నేను రాసుకొన్నాను.

పై కుమార సంభవమే నన్నెచోడుని కుమార సంభవమని ఎట్లు భావింప వచ్చునని కొందరికి సంశయము కలుగుట సహజము. తంజావూరు గ్రంథాలయము లోని తెలుగు గ్రంథములకు ఒక ముద్రిత వివరణ గ్రంథ పట్టిక కలదు. దాని వివరములివి. Descriptive catalogue of the Telugu manuscripts in the Tanjore Saraswathi Mahal Library, Waltair, 1933.

పై ముద్రిత వివరణ గ్రంథపట్టిక నూతనమైనది. అందు 33వ పుటలో నన్నెచోడుని కుమారసంభవమును గూర్చి యిట్లు పరిచయము గలదు.

162. కుమారసంభవము (నన్నెచోడుడు)

M. 189. 16¼ × 1¾, 127. 1–120 సమగ్రము.

పై వివరణములో M. 189 అనగా Manuscript No. 189. ఈ సంఖ్యయే మొదట తెల్పబడిన సంపూర్ణ తాళపత్ర గ్రంథ సూచికలోని గ్రంథ క్రమ సంఖ్య మరియు 127 అను సంఖ్య ఆ గ్రంథములోని పత్ర సంఖ్యను తెల్పుచున్నది. కావున కుమారసంభవము యొక్క గ్రంథ క్రమ సంఖ్యయు, పత్ర సంఖ్యయు కూడ ముద్రితాముద్రిత గ్రంథ పట్టికల యందు సమానముగ కలిగి యుండుటచే రెండును ఒక గ్రంథమనుటకు సందేహము లేదు.

పై ప్రమాణికమైన సంతానుషిని ఇస్మా శ్రీధరమూర్తిగారు ఇంకో సత్యాన్ని బయటపెట్టారు.[8] తంజావూరు సరస్వతీ మహలు గ్రంథాలయంలోని ఆ తాళపత్ర గ్రంథంలోనే దాని పేరోక కాలానికి ఒక రకం సూచన ఉంది. అందులోని 64 వ పత్ర రెండో పక్కన ఆరవ ఆశ్వాసాంత గద్యం తర్వాత లేఖకుడు ఇలా రాశారు.

"శ్రీమద్రాజాధిరాజ రాజమహారాజ శాహజి రాజ భూపాలక సార్వభౌమస్య విజయోస్తు. యశోర్ధిస్సంతు. భవానీ శంకర కృపయా ఆయుష్యాభివృద్ధిరస్తు"

ఇందులో పేర్కొన్న శాహజీ కాలం క్రీ.శ. 1684–1710. అంటే చేత కుమారసంభవం కావ్యానికి ఉన్న ఒకే ఒక తాళపత్ర గ్రంథం పదిహేడో శతాబ్దం చివరలోనో, పద్దెనిమిదో శతాబ్దం తొలి దశకంలోనో పుట్టింది (మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారు 1909లో గాని పుట్టలేదు.)

---

8 డాక్టర్ శ్రీధరమూర్తిగారు మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో చాలా ఏళ్ళు పండితులుగా పనిచేసి ఇటీవల రిటైరు అయ్యారు. వీరి వ్యాసం మణి మంజరి 10 వ సంపుటంలో ఉంది.

కావ్యానికి లభ్యమవుతున్న ఏకైక ప్రతి వ్రాసిన కాలం ఉజ్జాయింపుగా తెలుస్తుంది. అలాగే కవికాలం కూడా తెలుసుకోడానికి ఏవైనా ఆధారాలు ఉన్నాయా? లేకపోలేదు.

తమిళకావ్యం కళింగత్తుపరణిలోని వేసవి వర్ణనను నన్నెచోడుడు అనువదించాడని ఇంతకుముందు చెప్పుకొన్నాం. అప్పుడు ఒక పద్యం సంగతే చూశాం. అదే వేసవి వర్ణనలో కవిరాజశిఖామణి ఇంకో పద్యం ఇలా రాశాడు.

ఉరువిధాగ వాతహతి గరుల తలలు
వ్రస్సి లోపలి ముత్యముల వరుస విరిసి
మంగలములోని ప్రేలాల భంగి దూలి
వ్రేలి పడగాచె గద్దెంత విదువరించి (6–136).

కళింగత్తుపరణిలో వెదురు కణుపులు పగిలి ముత్యాలు వెలువడటం ఒకటి కాదు రెండు పద్యాలలో వర్ణించారు.[9] నన్నెచోడుడు ఏనుగుల కుంభస్థలాలనే కొట్టారు జయంగొండార్ వర్ణనలవల్ల కవిరాజశిఖామణి ప్రభావితుడయ్యాడని చెప్పొచ్చు. కళింగత్తుపరణి కులోత్తుంగ చోళుని కళింగ యుద్ధం తర్వాత చెప్పిన వీరకావ్యం. ఆ యుద్ధం అతడు రాజ్యానికి వచ్చిన 33 వ యేట జరిగింది. అతడు పట్టం కట్టుకొన్న ఏడు క్రీ.శ. 1070. పరణి రచనా కాలం 1110 తర్వాతనన్నమాట. నన్నెచోడుడు ఆ కాలంలోని వాడని చెప్పవచ్చు

కళింగత్తుపరణి వల్లనే కాదు, ఆ కావ్యానికి కారణభూతుడైన కులోత్తుంగ చోళునివల్లకూడా నన్నెచోడుడు ప్రభావితుడై అతణ్ణి అనుకరించాడు. రాజరాజ నరేంద్రుని కుమారుడు ఇతడు తండ్రివంక చాళుక్యులకూ, మాతామహులవంక చోళులకు వారసుడై తాను ఉభయ కులోత్తుంగుడనని చెప్పుకొన్నాడు. కవిరాజ చూడామణి తండ్రి వంక చోడుడు, తల్లివంకనుండి ఐహేయ వంశ బంధువు. చాళుక్యచోళ చక్రవర్తిలాగ తనకూ రెండు కులాలు ఉన్నాయని ప్రకటించుకొన్నాడు.

పాత్రుడ సనత్కుమార కాశ్యప
గోత్రుడ సచ్చరిత ముభయ కులశుద్ధుండన్
మిత్రాన్వయ శేఖరుడను
విశ్రుత దేహాదను వివిధ యజ్ఞములన్ (1–66).

---

9 చూ....కళింగత్తుపరణికి నా అనువాదం వెన్నెల–వేసవి. వేసవి భాగంలో 17, 18 నెంబరుగల పద్యాలు

ఉభయకులోత్తుంగ చోళుడు పట్టం కట్టుకొన్న క్రీ.శ. 1070 నాటికిగాని ఆ తరువాత ఒక పదేళ్ళకు గాని ఈ ఉభయ కులశుద్ధుడు జన్మించి ఉండవచ్చు. తన ఇరవయ్యో యేట జంగమ మల్లికార్జుని శిష్యరికం ప్రారంభించి ఉండవచ్చు. క్రీ.శ. 1090 నాటికి శ్రీ పర్వతం వద్ద ఈ ఆచార్యుడు ప్రసిద్ధుడని ఖాజీపేట దర్గా శాసనం సాక్ష్యం ఇస్తోంది 10

....శకవర్షం 1012 నేయ ప్ర
మోద సంవత్సర కార్తీక బహుళ
15 ఆదిత్య వారదందు
సూర్యగ్రహణ నిమిత్తమా
పశ్చియం కాళాముఖ శోధనరుం
శ్రీ పర్వత ప్రసిద్ధ మల్లికార్జున
శిలా మఠా చార్యరుం
అప్పర్వత పతియ రామేశ్వర పండితర్గె తచ్ఛిష్య
పరంపరా చార్యకముం
తదప్పన్న నిధిని
దాన శుల్క దండ దనోత భోగ్యముం
త్రిభోగాభ్యంతర సిద్ధియ మప్పంతు
సర్వనమస్యమాగి తత్పాద
ప్రక్షాళన హస్తోదక దాన పూర్వకం మిత్తు పలిపిదా
విఱుగుదు ధర్మోత్తమం సముద్ధరి సఱఖిశా
(బేత) రసవ సుపుత్ర

ఈ కన్నడ శాసనం కాకతీయ ఇమ్మడి బేతరాజు యిచ్చినది. ఇందులోని మల్లికార్జున శిలాకంఠాచార్యులే నన్నెచోడునికి గురువు. ఆ పర్వతంపై గల రామేశ్వర పండితుని గురించి నన్నెచోడునికి తెలుసు ఆ బేతరాజుకున్న దారిద్ర్య విద్రావణ బిరుదు కూడా కవిరాజ శిఖామణికి తెలుసు. బిరుదు ఎవరిచ్చినా దారిద్ర్య

10 ఈ శాసన పాఠాన్ని మెకంజీ గుమాస్తాలు ఎన్నడో సేకరించారు. L.R. సంపుటి 46 లో 17_21 పేజీలలో ఉంది ఈ సంగతి చెప్తూ నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు భారతి 1941 ఆగస్టు సంచికలో రాశారు. చదువుకోందుకు సులువుగా నేటి వరుసక్రమంలో పంక్తులు చక్కచేసి పెట్టాము.

విద్రావణుడు నన్నెచోడుని దృష్టిలో జంగమ మల్లయ్య. అందుకే కుమారసంభవంలో 'దారిద్ర్య విద్రావణా!' అనే మకుటంతో ఒక దశకం రాశాడు.

శ్రీ రామేశ గవీశ్వరాదు లెద నీ శ్రీపాదముల్ భక్తితో
నారాధించి సమస్తలోక సముదాయార్థీశులై ధన్యు సం
సారుల్ దుఃఖ నివారణార్థ మతపుణ్ సర్వేశు లోకత్రయా
ధారుణ్ నిన్ మది గొల్తును నీ యలుపే దారిద్ర్యవిద్రావణా (10–80)

ఈ పద్యంలోని 'గవీశ్వర' అనే పాఠాన్ని 'కవీశ్వరా' అని దిద్ది వావిళ్ళవారు అచ్చువేశారు. బహుశా 'గమీశ్వరా' అన్నది కవి ఉద్దేశించిన పాఠం కావచ్చు. పూర్వం కవిగమతి విద్యలజవాలు వుండేవారు. నన్నెచోడుడు "కవిగమకి ప్రశంసితుడు (2–208) కవిగమకి వాగ్మిగాయక నట చింతామణి (3 112), కవి గమకి బుధవిధాయకు (11 1)" అని కుమార సంభవంలో మూడుచోట్ల ప్రయోగించినట్లు తిమ్మావజ్ఝలవారు గుర్తించారు. రామేశ్వర పండితుడు 'గమకి' కావచ్చు. 'కవిగమకి వాది వాగ్మియర్' అని కన్నడ గ్రంథాలలో ప్రసిద్ధ చతుష్టయ ప్రశంస వుంది.

నన్నెచోడుడు కన్నడ భాషలోని అసగకవి విరచితమైన కుమారసంభవం చదివాడో లేదో తెలియదు. తన కాలానికి లభ్యమైనవన్నీ కూలంకషంగా అధ్యయనం చేసే ఉంటాడు. తాను రచించదలచుకొన్న కుమారసంభవ కావ్యాన్ని తన గురువు, ప్రభువు, దైవం అయిన జంగమ మల్లయ్యకు అంకిత మివ్వదలిచాడు. సప్త సంతానాలలో కృతి ఉత్కృష్ట సంతానం. తన గురువుగారి పేర సప్త సంతానాలూ ప్రతిష్ఠించదల్చాడు (1–46). ముందు కృతి ఇచ్చాడు. మిగతా సంతానాలలో అగ్రహారం, గుడి, తోట, చెరువు, నిధి నన్నెచోడుడు నిల్పాడా ? శాసనాలు వేయించాడా ? శ్రీశైలంలో వాటిని వేయిస్తే అవన్నీ కొన్ని చారిత్రక కారణాల వల్ల ధ్వంసమయ్యాయి ఎవరో కావాలని వాటిని అంతం చేశారని చరిత్రకారులు భావిస్తారు.

శాతవాహనుల కాలంనుంచీ శ్రీశైలం చరిత్రకెక్కిన క్షేత్రం. ఆదిలో అది జైన స్థావరం. సిద్ధులు అక్కడ ఉండేవారు. తర్వాత వివిధ చారిత్రక దశలలో కాపాలికులు, కాలాముఖులు, పాశుపతులు చివరకు వీరశైవులు ఆ క్షేత్రంపై ఆధిపత్యం వహించారు. నన్నెచోడుడు కాలాముఖ శైవానికి చెందినవాడు. వీరశైవుల ప్రాబల్యం వచ్చాక అంతకుముందు ఆ క్షేత్రంలో ఇతరులు వేయించిన శాసనాలన్నింటిని నాశనం చేయించారు. అయితే ఆ శాసన గ్రామాలను మాత్రం

అనుభవించడానికి రాజానుమతం సంపాదించారు. అందుకే శకసంవత్సరం 1235లో అంటే క్రీ.శ. 1313లో పూర్వపు "చక్రవర్తులున్నూ, మండలేశ్వరులున్నూ, రాజులున్నూ, నాయకులున్నూ, మన్య నాయకులున్నూ పాటిగల భక్తియుతులైన ధర్మపరులు తమకు సుకృతార్థం ఇచ్చిన" 70 గ్రామాలను తమ మఠాలకు చెందేటట్లు ప్రతాపరుద్రదేవ మహారాజులవల్ల శాసనం పుచ్చుకొన్నారు [11] గ్రామాల పేర్లేగాని వాటిని ఇచ్చిన పూర్వ దాతల పేర్లను స్మరించలేదు.

ఒకవేళ ఇచ్చి ఉంటే నన్నెచోడుని శాసనాలు, ఇలాగ శ్రీశైలంలో అంతర్ధానమయ్యాయి. అయితే లభ్యమవుతున్న ఇతర శాసనాల పరోక్ష సాక్ష్యం వల్ల నన్నెచోడుని కాలం క్రీ.శ. 1123–48 అని వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు నిర్ణయించారు. కళింగత్తుపరణి, కాకీపేట శాసనాల సాక్ష్యంతో క్రీ.శ. 1080–1130 ప్రాంతాలని మనం ఉజ్జాయింపుగా నిర్ణయించవచ్చు.

నన్నెచోడుడు ఎప్పుడు పుట్టినా ఈ శతాబ్దం తొలిదశకం ప్రారంభం దాకా అతని గురించి సమకాలిక సాహిత్య లోకానికి తెలియదు ఈ కవిరాజ శిఖామణి కావ్యంలో నన్నయగారిని గర్హించారనుకొన్న పితూరీలు సద్దుమణిగాయి. కుమార సంభవమనే తెలుగు కావ్యం కూట సృష్టి అనే ఇటీవలి నీలాపనిందను ఎవరూ సీరియస్‌గా పట్టించుకొన్నట్టు లేదు. అయితే నన్నెచోడుని కావ్యాన్ని మాత్రం సాహితీపరులు సీరియస్‌గా అధ్యయనం చేయాలి. అది మన ప్రప్రథమ స్వతంత్ర బంధుర ప్రబంధం.

11 P. V. Parabrahma Sastry, SRISAILAM I st History and cult, 1982

బద్దెన

సుమతీశతకంలోని ఒక్క పద్యమైనా తెలియని తెలుగువారు ఉండరుగాని దానిని ఎవరు వ్రాశారో నిస్సంశయంగా, అసందిగ్ధంగా రుజువు చేసేవారు ఇప్పటిదాకా లేరు. సుమతీశతకాన్ని బద్దెన వ్రాశాడని పండితలోకంలో సగంమంది వాదిస్తారు. మిగతావాళ్ళు 'అతడు వ్రాసివుండడానికి ఆస్కారం లేదని ఖండిస్తారు.

సుమతీశతకాన్ని వ్రాయకపోయినా బద్దెన గ్రంథకర్తగా తెలుగుసాహిత్యంలో నిలుస్తాడు. అతడు 'నీతిశాస్త్ర ముక్తావళి' అనే రాజనీతి గ్రంథాన్ని వ్రాశాడు. అందులో తనను తాను రకరకాలుగా సంబోధించుకొన్నాడు. ఆ పేర్లను బట్టి అతడు నన్నెచోడ నరేంద్రుడనీ, అన్ననగంధ వారణుడనీ తెలుస్తున్నది. అతనికి కావ్యచతుర్ముఖ అనే బిరుదుకూడా ఉంది. కుమారసంభవాన్ని రచించిన నన్నెచోడుడు ఆంధ్రవాఙ్మయంలో సుప్రసిద్ధుడున్నాడు. సరిగ్గా అతని పేరే కల బద్దెన ఆ వంశంలోనివాడేననీ, బహుశా నన్నెచోడునికి బంధువనీ తెలుస్తున్నది. బద్దెన తనను అన్ననగంధవారణుడని చెప్పుకొన్నాడు. దీని అర్థాన్ని వేదం వెంకటరాయశాస్త్రిగారు ఇలా వివరించారు :

"అన్నన అనువానికి గంధవారణమువంటివాడు. గొప్ప సంరక్షకుడని యర్థము. ఇది కన్నడ బిరుదము కన్నడ రాజ్యములో ఈ బిరుదు సర్వసామాన్యము. చక్రవర్తుల కొమాళ్ళును వారి తండ్రులతోడి ప్రియబాంధవ స్నేహాతిశయములను తెలుపు సందర్భమున కవులు ఈ బిరుదును, వారికి జీవితములో కలదానినే తమ కవితలో వ్రాసినారు. 'అప్పనగంధవారణ' మనుటకు 'తండ్రికి ఏనుగువంటివాడు' అని అర్థము. ఈ 'అప్ప'కు 'అయ్య' అని అర్థము. పశ్చిమ చాళుక్యుల శాసనములలోనుండి లెక్కలేనన్ని యుదాహరణముల నీయవచ్చును."[1]

---

1 'నన్నెచోడుని కవిత్వము' – పుట 84.

ఈ విధంగా అర్థం చెప్పి శాస్త్రిగారు ఈ బిరుదుకు, నన్నెచోడునికి గల సంబంధాన్ని చక్కగా విశదపరిచారు.

> "ఇందువలన నాకు తోచున దేమనగా బద్దెన నన్నెచోడుని ఎరిగి అతనిపై భక్తిగలిగి తాను కవితలో అట్టివాడనని తనను ఆపేరుల సంబోధించుకొని, అతనికి సామంతుడో, కుమారునితో సమానుడైన భృత్యుడో, లేక సాక్షాత్తు కుమారుడో, లేక ఎట్లో సన్నిహితుడైయుండి అందుచే నన్నయగంధవారణ బిరుదముకూడ సంబోధించుకొన్నాడు. ఇందుచే నన్నెచోడ బద్దెనలు ఇరువురును ఒకరి వెనువెంట నొకరు రాజ్యమేలిరో, జీవించిరో యుండవలెను."2

కుమారసంభవాన్ని వ్రాసిన నన్నెచోడుని కాలాన్ని మనం క్రీ.శ. 1080–1130 ప్రాంతాలని ఒప్పుకొంటున్నాం. నన్నెచోడనామధారులు రెండు మూడు వంశాలలో ఉన్నారు. బద్దెన ఎవరికి గంధవారణుడో చెప్పలేము. అయితే శాసన ప్రమాణాలనుబట్టి పలువురు బద్దెన నామధేయులు కనబడుతున్నారు. క్రీ.శ. 1200 ప్రాంతాంలో ఒక బద్దెన, 1261 ప్రాంతాలలో ఇంకొక బద్దెన ఉన్నారని తెలుస్తున్నది3 ఈ బద్దెన లిద్దరూ శాసనములు వీరు అన్యులు.

కుమారసంభవకర్త నన్నెచోడుని కాలమని ఇప్పుడు మనం నిర్ణయించిన క్రీ.శ. 1080–1130 నాటికి ఒక బద్దెన ఉన్నట్టుకూడ శాసన ప్రమాణం వల్ల తెలుస్తున్నది. ఒకానొక శాసనంలో "కృష్ణవేణా నదీతీర దక్షిణ షట్సహస్ర విషయాధీశ్వర వీరమాహేశ్వర కీర్తిసుధాకర గుణరత్నాకర వేంగీచాళుక్య మూల స్తంభ రిపుదళన కుంభికుంభ దళనాంగనా గృహతోరణ నన్నయగంధవారణ నామాదిప్రశస్తి సహితం శ్రీ మహామండలేశ్వర బద్దపోళనరేంద్రం" అనియున్నది. ఈ శాసనం పాశ్చాత్యచాళుక్యులగు భువనైకమల్లుని కాలంలోనిది. కావున వీరడు క్రీ.శ. 1070లో ఉండెనని యూహింపవచ్చును. అయిన నట్టి బిరుదుగలవాడు కేవలం సామంతరాజా, లేక స్వతంత్రుడా అని సందేహింపవలసి యున్నది. "ఈ శాసనం చెన్నపట్టణపు లైబ్రరీలోని చరిత్రములలోనిదిగావున నమ్మదగినది

2 అదే పుస్తకంలో, పుటలు 84, 85

3 కృష్ణాజిల్లా గన్నవరం తాలూకాలో కొండనాయని వర శాసనం. ఉదాహరించినది జయంతి రామయ్యగారు. ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రిక (రాక్షస. పుట 273) 1916.

గాదు. అవి ఇంక నసంశోధితములు అని బద్దెన నీతిశాస్త్ర ముక్తావళిని తొలిసారిగా ప్రకటించిన మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారు ఆ పుస్తకం పీఠికలో వ్రాశారు.4

ఈ శాసనం ఏ సంపుటంలోనిదో కవిగారు వివరించలేదు. బహుశా మెకంజీసంపుటాలలోనిదేమో ! ఈ శాసనంలో బద్దెచోడ, సన్నుతగంధవారణ అనే రెండు పేర్లూ కనబడతాయి (మెకంజీ సంపుటాలు వెలుగుచూసినప్పుడు ఈ సన్నుతగంధవారణ బద్దెచోడు డెవడో తెలుస్తుంది ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వంవారు ఈ సంపుటాలను పరిష్కరింప జేస్తున్నారని వినికిడి ఇవి ఎంత త్వరగా అచ్చువేస్తే అంత మంచిది చారిత్రక సమన్వయం సులభమవుతుంది)

మెకంజీ సంపుటాలలోని శాసనాలు విశ్వసనీయమే. ఖాజీపేట శాసనం లోని రామేశ్వర పండితుని కాలనిర్ణయాన్ని ఈ సంపుటాల్లోని పాఠంలోనే చరిత్రకారులు ముట్నూరి వెంకటరామయ్యగారుచేయడం సన్నెచోడుని మీది ప్రకరణంలో చూశాం. బద్దెనపట్ల కూడా ఇది వర్తిస్తుంది.

బద్దెన తన నీతిశాస్త్రముక్తావళిలో తనను తాను బద్దిభూపతీ, బద్దినృపా, బద్దినరేంద్రా అనేకాక మరొక 19 బిరుదు పేర్లతో పిలుచుకొన్నాడు. అవి ఇవి :

1. ఉదారవైరోచనుడా
2. కావ్యచతుర్ముఖా
3. కీర్తినారాయణా
4. కాసుధర భీమా
5. దశదిశాభరణాంకా
6. సన్నుతగంధవారణా
7. సన్నెచోడ నరేంద్రా
8. నయతత్త్వనిధీ
9. నరేంద్ర చతురాననుడా
10. పరపక్షభైరవా
11. భూపతిదీపా
12. మానగుణోన్నత
13. యశోనిధీ
14. రాజభూషణా
15. రాజమనోజభూభుజా
16. వివేకచతురాననుడా
17. రాజరాజమనోజా
18. వివేకభూషణా
19. సర్వజ్ఞనిధీ

ఈ బిరుదులలో ఏఒక్కటీ ఇప్పటిదాకా బద్దెనకాల నిర్ణయానికి జయంతి రామయ్యగారు ఉపయోగించిన శాసనంలో లేదని వంగూరి సుబ్బారావుగారు వ్రాశారు. రామకృష్ణకవిగారు నమ్మడానికి వీలులేదన్న మద్రాసులైబ్రరీ శాసనంలో

4 ఈ పుస్తకాన్ని ఇటీవలనే నరేంద్ర సాహిత్య మండలి (తణుకు) వారు పీఠికతో ప్రకటించారు.

శవీనం రెండుపేర్లు కనబడుతున్నాయి. ఆ శాసనంవల్ల బద్దెన కుమార సంభవ కర్తకు సమకాలికుడవుతున్నాడు.

ప్రస్తుతం మనకులభించే ఆధారాలతో బద్దెనకాలాన్ని నిర్ణయించడం కొంత వరకు సాధ్యమే. అయితే అతని నివాస స్థానాన్ని ఇది అని చెప్పటం వీలుపడదు. అతడు రచించిన నీతి శాస్త్రముక్తావళివల్ల తెలియవచ్చినంతమాత్రమే మనం చెప్పుకో గలం. ఈ రాజనీతి గ్రంథంలో ఇప్పుడు సుమారు 182 పద్యాలున్నాయి. దీనిని తొలి సారి అచ్చువేస్తున్నప్పుడు మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు మొదట ఒక నీతిపద్యాన్ని అచ్చువేశారు. ఆ పద్యంవల్ల బద్దెన గ్రంథంలో 15 పద్ధతులు ఉన్నాయని తెలుస్తున్నది. ఈ నీతులు వల్లెవేసే వాళ్ళ నోళ్ళలోబడి దుష్పరిపాఠాలు ఏర్పడ్డాయనీ, వాటిని కవులు సవరించాలనీ తెలుస్తున్నది. ఈ పద్యాన్ని బద్దెన వ్రాయలేదు. నీతి శాస్త్రముక్తావళి వ్రాసుకొన్న లేఖకు డెవడో వ్రాసినది కావచ్చు. దీనివల్ల ఈ పుస్తకానికి ఎంత ప్రచారముందో తెలుసుకోవచ్చు.

క్రీ.శ. 1347 ప్రాంతాలలో వాడైన మడికి సింగన చిన్నప్పటే బద్దెన నీతిని వల్లెవేసి ఉంటాడు. తన 'సకలనీతి సమ్మతం'లో 38 పద్యాలు ఉదహరించాడు.[5] 'అళియ రామరాయల ముత్తాత కంకితమీయబడిన శ్రీధరచ్ఛందము నందును' బద్దెనపద్యాలు ఉన్నాయట. శ్రీధరుని కాలం 1350 అని రావూరి దొర స్వామిశర్మగారు పేర్కొన్నారు.[6] శ్రీధరచ్ఛందాన్ని గౌరన (క్రీ.శ 1385 – 1445) పేర్కొన్నాడు. పద్నాలుగో శతాబ్దం పూర్వార్ధంలోనే బద్దెన నీతులు లాక్షణికులు ఉదహరించేటంత బహుళ ప్రచారం పొందాయని చెప్పవచ్చు. కాబట్టి బద్దెన సుప్రసిద్ధుడని చెప్పడానికి చాలా ఆస్కారముంది.

శుద్ధ క్షత్రియులు కానివారు ఆ రోజుల్లో రాజుల క్రింద ముద్ర వేయించు కొనేవారనీ, 'బుధులు' కానివారు వాళ్ళను నమ్ముతూ వచ్చేవారనీ ఈ పద్యంవల్ల తెలుసుకోవచ్చు.

"ధాత్రీకుటుంబకత్వము-గత్రాణ నిసర్గమతులు కావున శుద్ధ
క్షత్రియులంతగ పొరులన –
పాత్రులనమ్మరురె బుధులు బద్దెనరేంద్రా!"
(నీ. శా. ము. 5)

---

5 బద్దెన పద్యాలు సుమారు 60 సకలనీతి సమ్మతంలో ఉదాహరించబడిన వంటారు. కాని నా లెక్కకు 38 మాత్రమే తేలాయి.

6 తెలుగు భాషలో ఛందోరీతులు. పుట 408.

ఇందులోని ఏ తిహాసపులోని పోటు అనాటి వివిధ రాజకుటుంబాలకు తగిలి ఉంటుంది. చతుర్థకులజుల్ని సూర్యవంశానికి, చంద్రవంశానికి వారసుల్ని చేయడం అనాటి బుధులకు పరిపాటే। ఎటువంటి రాజును బుధులు నమ్ముతారో చెప్పి, రాజు ఎలాంటివాళ్ళను నమ్మాలో ఈ పద్యంలో చెప్పారు.

"స్థిరమతి నేకస్థితిజను
పురుషుని నమ్మునది పెక్కు బుద్ధులపై నా
నరవెల్లి పొదలు చూపెడు
నరుపోరుపున లోకయేం నయతత్వనిధీ।"
(నీ. శా. ము 22)

"ప్రయోజనమునకు తగిన వెలయిచ్చునది నరేశ్వరుడు" (24) అని చెప్పారు. "ఏ త్తిన కాలేగాని పిరికి ఎన్నడూ విల్చినకాలు విల్పగా అత్తమలేదు" (76) అని చెప్పారు. "చెలులూ చుట్టాలూ కోరి అభీష్టం వంటి కురువని పిరి పిప్పారం, నిరర్థకం" (84) అన్నారు.

"స్నేహాంతలు సద్గుణసం
రోహాజలంబునవె పెరుగు దుర్గుణయుక్త
స్నేహితులవలన మాత్ర
స్నేహము జెరుపంద్రు రాజసిద్ధాంతవిదుల్"
(నీ శా ము. 88)

అని చాలా చక్కగా చెప్పారు.

కందపద్యాలనుకాక బద్దెన ఇరవై చంపకమాలలు, ఇరవై రెండు ఉత్పల మాలలు వ్రాశారు. శైలి చక్కగా ఉంటుంది బద్దెన కందాల రచనాశిల్పం సమ కాలికుడైన నన్నెచోడుడు, అర్వాచీనుడైన తిక్కన మొదలైన ప్రాచీనులవైపుకే మొగ్గుతుంది అర్వాచీనమైన విరుపులు, పదక తక్కువ. అందుకే సుమతీశతకం లోని శైలికి, దీనికీ తేడా ఉందనిపిస్తుంది వాస్తవానికి సుమతీశతకపు ధోరణి పద్యాలు అక్కడక్కడ లేకపోలేదు.

గజస్నానము (28), ఊసరవెల్లి పొదలువంటి ఒకటి రెండు తప్పించి ఇతని కవిత్వంలో జాతీయాలు, పలుకుబడ్లు వంటివి దొరకవు.

మొత్తంమీద సుమతీశతకం బద్దెన రచన కాదని కచ్చితంగా చెప్పగలి గినా, ఆ కాలమునాటిది కాదనిమాత్రం చెప్పలేము. సుమతీశతకం వ్రాయక

పోయినా లద్దెనదు వచ్చిన తక్కువేం లేదు. అతడు చెప్పుకొన్న ఈ పద్యం విని మెచ్చే చాలు.

"శ్రీవిభుడైన లద్దెవిభు చేసిన విసులపీతిహారము
కావలె శిష్టలోక హృదయప్రియమై యలరారగాత యం
భోవరగర్భుడున్ హరియు శేషమెలర్పగ చంద్రసూర్యులున్
దేవగణంబులున్ బుధులు దిక్పతులున్ గలయంతకాలమున్."

అమృతనాథుడూ, మరికొందరూ

ఎవరైనా మహాయోధునికి యుద్ధరంగంలో వీరమరణం ప్రాప్తిస్తే చరిత్ర అతని పేరును గుర్తుపెట్టుకొంటుంది. సమకాలికులు అతని వీరగాథలు చెప్పుకొంటారు. కవులు అతనిపై పద్యాలు చెపుతారు. క్రీస్తుశకం పన్నెండవ శతాబ్దపు తొలి పాతికేళ్ళలో (ప్రస్తుతపు నల్గొండ జిల్లాలోని) పేరువ పీఠం నుండి పరిపాలించిన మైలమభీముడనే మహావీరుడు ఏదో యుద్ధంలో మరణించాడు. ఆ సంఘటనపై ఒకటికాదు, రెండుకాదు పధ్నాలుగు పద్యాలు సంకలన గ్రంథాలలోనికి ఎక్కాయి. వీటిని ఎవరో ఒక్క కవే చెప్పాడో, పలువురు చెప్పారో తెలియదు.

మైలమభీముడు చారిత్రక వ్యక్తి. పేరువ భీముడనే ఇంకొక పేరు అన్నదేవుని రాజమంత్రి శాసనాలవల్ల తెలియవస్తోంది. ఈ పేరువ భీముడూ, మైలమ భీముడూ భిన్న వ్యక్తులని చరిత్రకారులు అభిప్రాయపడ్డారు. అయితే పేరువ వంశానికి తండ్రివంక సంబంధముందనే మైలమ భీముడొకడు కాకతి రుద్రదేవుని కాలంలో ఉన్నాడని వేటూరి వెంకటరమణయ్యగారు ఇటీవల శాసన ప్రమాణాలతోనే వ్రాశారు[1] మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు వేటూరివారితో ఏకీభవించి సమర్థన చేశారు. ఈ శాసనాలవల్ల మైలమభీముని కాలం క్రీ.శ. 1121 ప్రాంతాలు.

ఇద్దరు సుప్రసిద్ధ చరిత్రకారులు తండ్రివంక సంబంధాన్ని చూపెట్టినా, పేరులోనే మాతృనామంగల వ్యక్తిగనుక తల్లివంక శాసనాలవల్ల ఈ వీరుని కాల నిర్ణయం చాలా ముఖ్యమైన విషయం. దీనికి తగిన సాక్ష్యాలు ప్రస్తుతం లభిస్తున్నాయి.

నల్గొండ జిల్లా పేరువ సింహాసనాన్ని నతులైన కందూరు చోడులలో ఒక మైలమదేవి కనబడుతుంది. ఈమె వీరపత్ని: వీరమాత. ఈమెకు భీమన అనే

---

1 శ్రీ యాజ్దానీ సంపాదకత్వాన ప్రచురించిన THE EARLY HISTORY OF DECCAN (ది ఎర్లీ హిస్టరీ ఆఫ్ దక్కన్) 2వ భాగం–పుట 682.

పుత్రుడున్నాడు. మైలమ వేయించిన శాసనాలలో ఒకటి దాక్షారామంలోను, ఇంకో రెండు పానగల్లులోనూ వున్నాయి. ఈమె ఇమ్మడి తొండరసచోళ మహారాజు పట్ట మహిషి. ఇతడు క్రీ. శ 1078 1098 మధ్య రెండు దశాబ్దాలు పాలించాడు.[2] ఈ దంపతులకు ముగ్గురు కుమారులు. రెండవ కుమారుని పేరే భీమదేవచోడుడు. ఇతనికే వల్లభీమదేవ చోడుడనీ, చోడ భీమదేవ నారాయణుడని వేరే పేర్లు కూడా వున్నాయి. ఇతడు క్రీ. శ. 1101_1124 మధ్య రెండు పుష్కరాలు పాలించాడు. తన ముగ్గురు కొడుకులలో మధ్యవాడైన ఈ భీముడు కుంతీసుత మధ్యముడైన భీముడంతటి పరాక్రమశాలి అని మైలమ పొంగిపోయేది. ఇతని కీర్తికోసమే ఈమె 1124 లో సూర్యగ్రహణ కాలంలో 108 బ్రాహ్మణులకు చోడనారాయణపురమనే అగ్రహారాన్ని దానం చేసింది. (చూ॥ నల్లగొండ మండల సర్వస్వము, మైలాంబిక పానగల్లు శాసనము _ పుట 682).

మైలమభీముడు 1101లో రాజ్యానికి వచ్చాడని పైన ఇచ్చిన తారీఖుల వల్ల తెలుస్తోంది అయితే అతని తండ్రి 1098 దాకా పాలించాడు. తండ్రి తర్వాత మూడేళ్ళకుగాని భీమన రాజు కాకపోవడానికి కారణముంది. ఇతని అన్నగారు ఉదయనచోడుడు సహజంగా పట్టం కట్టుకోవాలి. కాని అతడు యుక్తవయస్సు రాకముందే మరణించాడు. ఇమ్మడి తొండరసచోడుని తర్వాత అతని తమ్ముళ్ళిద్దరూ వదినగారి కుమారులు మరీ చిన్నవాళ్ళని రాజ్యభారం వహించారు 1101 నాటికి మైలమభీమునికి యుక్తవయస్సు వచ్చి పట్టాభిషేకం చేసుకొని పరిపాలన ప్రారంభించాడు. ఇతని శాసనాలూ, ఇతని భార్య దెన్నమదేవి శాసనాలు లభిస్తున్నాయి.

మైలమ తన కొడుకు భీమన పేర, అతని కీర్తికోసం అగ్రహారాన్ని దానం చేసిన సంవత్సరం (క్రీ శ. 1124) లోనే అతడు ఏదో యుద్ధంలో వీర మరణం చెందాడు. అప్పుడే ఒకరో, పలువురో కవులు 'ఎలిజీ' పద్యాలను చెప్పారు ఎవరు ఎన్ని పద్యాలు చెప్పారో వివరాలు దొరకలేదుగాని, మైలమభీముని వీరమరణంమీద ఇప్పటికి పదిహేను పద్యాలు లభ్యమవుతున్నాయి

2 శ్రీ బి. యన్. శాస్త్రిగారి సంపాదకత్వంలో వెలువడిన 'నల్గొండ మండల సర్వస్వము' (1986)లో కందూరు చోడుల వంశవృక్షం 91వ పుటలో వుంది. 90వ పుట నుండి 120వ పుటదాకా ఈ వంశచరిత్ర విపులంగా కూడా అందులోనే వుంది.

పెలుపభీమ! నీ పగతుతెక్కలి కొండలు చంచలాత్ములై
భూఅని యట్టి ఘోరవని దుర్గముఖున్ వనితా వియోగులై
వాలుచి శ్రీపలుం దివని వందుము నాకట గూఢలున్నగా
వేళవి కట్టలుం గలవె యీ లవణాంబుధి వేష్టితావనిన్ 1

యాచక శేఖరుండు సుగుణాంబుధి సైలసు భీముదీర్ఘవన్
జూచి సరించె రంభ, యొడగొంచ్చె దిలోత్తమ, వారివిద్దరన్
ద్రోచె మృణాచి, ముగ్గురకు రొద్దకి కయ్యము పుట్టె నంతలో
వాచకుపోయె ము క్తినతి, వచ్చిరి యద్దశ జూచి నిర్దయల్ 2

అహితుల దాకి పోరునెడ సంబుధి కలిన నాటి రాము గో
గ్రహణము నాటి పార్థు గద గొరవ వేసిననాటి భీము నా
గ్రహ సెపగం బుర్త్రయము గాల్చిన నాటి లలాట లోచనున్
మహ నుతింపగా దగునె సైలసు భీముని భీమవిక్రముల్ 3

వన్ని తురంగమంబునను నెక్కి రణ వెడలినవా ర్త హారికే
విన్న భయంబునం గలగి పీనరపాతును చక్రగోట్టముల్
మన్నియ పట్టణంబులను మక్కన వేంగి కళింగ లాదిగా
నిన్నియు నొక్క పెట్టుగను నేయవ భీమనృపాలు ధాటికిన్ 4

అరివరు శేరువభీముని
శారువున మనశేరు చిప్పబొంతను వెన్నె
తెరువున బెపరె జూదరి
పెరిస్తే రేణెట్లు క్రింద జిల్లేడు చెట్టయి 5

ఆలములో నరాతులకు హామ్మది మార్గానవచ్చునే మహా
శాలికి శూలికిన్ ద్రిశయ శాలకు గాలికి దాహవేంద్రు నా
జాలికి లక్ష్మీనాయకు నకాలికి మ త్తగజేంద్ర వైరిదం
ష్ట్రాళికి దానవావక శలాకి సైలసుభీమ వాలికిన్. 6

3 'వోదివవారి సొమ్ములవి వోముని వారికి వచ్చునే ధరన్' అని అయిదవ పాదం ఒకటి అధికపాఠం. ఇది నాచనసోముని ఉత్తర హరివంశంలోనూ ఉంది.

నేలపు బ్రహ్మ నేరె నిజనిర్మల తేజము సూర్యు నేరె నా
కారము కాము నేరె నధికంబగు లక్ష్మి యనంతు నేరె గం
భీరత వార్ధి నేరె గల పెంపు కులాద్రుల నేరె గీర్తి దా
నూఱల నేక బ్రహ్మ్యధు మన్నది సైలమ భీము దీర్ఘవర్ణ 7

గరళపు మూర్ద లోహమవగార మహాశనికోట్లు నమ్మెటల్
మారు నయువాగ్ని కొల్కి యురగాధిపు కోరలు పట్టుకొల్లు డి
క్కరటి శిరంబు దాయు లయుకొలుదు కమ్మరి పైరి పీరనం
హారణ గుణాధి రాముడగు సైలమభీమన ఖడ్గస్పష్టికిన్ 8

శెరలంబాది నభంబు దాకిన బయోధిం దొప్పినవా శైలగ
హ్వారముల్ దూరిన జిక్కు భీముదు నృపవ్రాతంబు లోనిప్పునే
గరుడంబై పవివట్లు మింటి తుద మ్మగ్రగ్రాహమై చొప్ప సా
గర మధ్యంబున బ్రుంగు బట్టుకొను సింగంబై
గుహాంతంబునన్ 9

ఆలమున జిక్కు భీముడు
వాలితివేగమున బెజికి వది తుదగనియున్
బ్రేలినత బరుగు నేసెను
ఏలేయను గసిమి ఖైరవేశుం డెరుగన్ 10

పీరగుణ ప్రతాపగుణ విశ్రుత సైలమ భీమ నీ యశం
బారభమాన తారకర హార విలాసము నీ విశేతనం
బారభమాన తారకర హార విలాసము నీ భుజార్గళం
బారభమాన తారకర హార విలాసము చిత్ర మిద్దరన్ 11

భండన భీమ నీ యమునం బారక విల్చిన శాత్రవుల్ బ్రహ్మ
వ్మండల పుండరీక పురనాక నివాసులు పొర్చినవా బ్రహ్మ
వ్మండల పుండరీక పురనాక నివాసులు పచ్చినవా బ్రహ్మ
వ్మండల పుండరీక పురవాక నివాసులు చిత్ర మిద్దరన్ 12

విదిత గుణ ప్రతాప గుణవిశ్రుత సైలమభీమభూప నీ
పదిలపు ఖడ్గధార తెగి పారిన పీరుడు గోపురంబుపై
విదిత సువర్ణ రత్నమయ వేదిక మీదను నిల్చి కొంచు నా
ఆదివడు లగ్ని హోత్రుడను జిన్ని సూర్యుల
సూదుచంద్రులన్ 13

అనఘుని గాంచి నగరమునం దసువుల్ త్యజియించినంత నే
యనవద్యశైలి కన్యకల దప్పటి మైలను భీమభూప ! నీ
ఘనపు దెగవట్టు పైరులకు నంటకముల్ వడిమాయలయ్యె నీ
యసికిని వారకాంతకిని నంతరమెంత దలంచి చూచినన్ 14

వసుమతిలో చిరకాలము
మశకంబై మశకంబై మదకరికుంభ
గ్రసనంబగు సింహంబై
మనుటయె యొక గతియె చాలు మైలమభీమా ! 15

పై పద్యాలలో "వన్నె తరంగములను...." అనే నాలుగవ పద్యం త్రాళ్ళ ప్రొద్దుటూరు శాసనంలో చెక్కి వుంది. 8వ పద్యంలో రేఫ – ఱకార ప్రాస ఉంది. 8వ పద్యంలో చివర "సింగంబై – గుహాంతరంబునన్" అనే మాటలు తిక్కనగారి ప్రసిద్ధ పద్యమైన "సింగం బాకటితో గుహాంతరమునన్" అనే దానిలోని మాటలను స్ఫురింప జేస్తాయి. రెండర్థాలు వచ్చే ద్వ్యర్థి కావ్యం వ్రాయదగిన కవి చెప్పిన పద్యాల లాగే 10–వ పద్యం, 11–వ పద్యం ఉన్నాయి.

ఈ పదిహేను పద్యాలనూ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు సేకరించి ప్రచురించారు. వీటిలో తొలిపద్యం చాటు పద్య మణిమంజరి మొదటి భాగం (1888)లో 268 వ నెంబరు పద్యంగానూ, మిగతావి రెండవ భాగంలో 21 నుండి 34 వ నెంబరుదాకా ఉన్న పద్యాలుగానూ అచ్చువేశారు. ఈ పద్యాలన్నీ "ఒక్కవరుస లోనివే యగుటచే నొక్కరి చేతనే రచియింపబడినవనుకొనవలెను" అని వేటూరి వారు చెప్తూ ఇవి ఆ కవి వేములవాడ భీమకవి అని అభిప్రాయపడ్డారు. వీటిలో ఏ ఒకటో రెండో అతడు చెప్పడానికి ఆస్కారం ఉండవచ్చుగానీ చివరి పద్యం అమృతనాథుడనే కవి చెప్పినట్టు దాఖలా ఉంది.

కాచిరాజు ఎఱపన్న (క్రీ.శ. 1480–1630) ఒక లాక్షణికుడు. అతడు 'కవి సర్పగారుడము' అనే ఛందో గ్రంథాన్ని రచించాడు. ఇది ప్రామాణికమైనది కనుక దీనికి ఇతర లాక్షణికులు ఉత్తరోత్తరా పేర్కొంటూ వచ్చారు. ఈ గ్రంథంలో 'శ స'లకు ప్రాసమైత్రిని అంగీకరిస్తూ దానికి లక్ష్యంగా ఎఱపన్న పై పదిహేను పద్యాలలో చివరిదైన "వసుమతి చిరకాలంబును...." అనే పద్యాన్ని ఉదహరించాడు. దీనికి అమృత నాథుడు రచించాడని కాచిరాజు ఎఱపన్న స్పష్టపరచాడు.

వెలమ భీముడంతటి మహావీరుడు మరణించినప్పుడు అమృతనాథుడు ఏదో ఒక్క పద్యమే చెప్పి ఊరుకొంటాడా? మిగతా పద్యాలుగూ పద్యాలలో కొన్ని అతనివి కూడా ఉండవచ్చు. కందూరు చోడుల ఏరువ పీఠాన్ని ఆశ్రయించు కొన్న కవులూ, భట్టులూ అనేకులు. వాళ్ళలో భీమనఅనే కవి ఒకడు ఉన్నాడేమో. అతడు 'గరళపు ముద్ద లోహ' మనే పద్యం చెప్పాడు. 'భీమన చాటుధారా' అని ఇంటిపేరు చెప్పుతుంది. దీనిని అప్పకవి ఉదహరించడం గమనించదగ్గ సంగతి. సుప్రసిద్ధుడైన వేములవాడ భీమకవితో ఇతడు అభిన్నుడనుకోడం జరిగిందా? ఏమో.

అమృతనాథుని సమకాలికులూ ఏరువ భీమునిపై పద్యాలు చెప్పిన మరి కొందరు ఎవరో? వివరాలేం తెలియవు.

ఈ పద్యాలన్నీ ఒక్క పరువలోని వేయగుడితే నొక్కరిచేతనే రచి యింపబడినవనుకొందువని ప్రభాకరశాస్త్రిగారు భావిస్తే ఇవన్నీ ఒక్క వీరుని మీదనే చెప్పినవని ఇతరులు భావించడంలో ఆశ్చర్యం ఉండకపోవచ్చు. అయితే ఈ పదిహేను పద్యాలలో అయిదు విభిన్నమైన నామధేయాలు కనబడతాయి.

1. ఏ విశేషణం లేకుండా "భీమనృపాలుడు" అని ఒక పద్యం ఉంది. (నెంబరు 4)

2. ఖండన భీముడనే సంబోధనతో ఒక పద్యం కనబడుతుంది. (నెంబరు 12)

3 చిక్క భీముడనే పేరుతో రెండు పద్యాలున్నాయి. (నెంబర్లు 9, 10)

4 ఏరువ భీముడనే పేరిట రెండున్నాయి. (నెంబర్లు 1, 5)

5. వెలమ భీమునిమీద తొమ్మిది పద్యాలున్నాయి. (నెంబర్లు 2, 3, 6, 7, 8, 11, 13, 14, 15)

ఇవన్నీ ఒక్క వీరునిమీద, ఒక్క కవే చెప్పినవని, ఏకకాలంలో చెప్పినవనీ భావించరాదేమో. కందూరు చోడులలో భీముడనే పేరుగల రాజులు కూడా అయిదుగురు కనబడతారు.

1 తొలి ఏరువ భీమచోడుడు క్రీ.శ. 1040–1060
2 ఇమ్మడి ఏరువ భీమచోడుడు క్రీ.శ. 1066–1077
3. (పెంమ) భీమదేవచోడుడు క్రీ.శ. 1101–1124
4 ముమ్మడి భీమదేవచోడుడు క్రీ.శ. 1176–1200
5. నాల్గవ భీమదేవచోడుడు క్రీ.శ. 1236–1260

పైన వింగడించిన ఆయా సంబోధనల పద్యాలు ఈ అయిదుగురు

రాజులలో ఎవరిమీద ఏ కవి చెప్పాడో నిర్ణయించడం సాధ్యంకాదు. అమృతనాథుడూ, భీమకవి అనే రెండు పేర్లయినా తెలుస్తున్నందుకు సంతోషించాలి.

పై పదిహేను పద్యాలలో 'వన్నెతురంగమంబునకు....' అనే నాలుగవ పద్యం తెల్ల ప్రొద్దుటూరు శాసనంలో చెక్కి ఉంది అని గుర్తించాము. ఈ పద్యపాఠాన్ని శాసన పద్యమంజరిలో జయంతి రామయ్యగారు మొదట ప్రకటించారు ఇదే శాసనాన్ని నేలటూరు వెంకటరమణయ్యగారు, ముట్లూరి వెంకటరామయ్యగారు పరిష్కరించి భారతి ఫిబ్రవరి 1938 సంచికలో ప్రచురించారు. ఒకే రాయి మీద చెక్కినా ఇందులో రెండు శాసనాలు ఉన్నాయి. ఏరువ భీమ నృపాలుని మీద ఈ పద్యం మధ్యలో వస్తుందిగాని, క్రీ.శ. 1329లో ఉన్న జగరాపు గంగయ్య దేవచోడుడి వంశం గురించి, శాసనాలు వెలకొల్పిన కారణాన్ని ప్రధాన భాగం వివరిస్తుంది

శాసన పరిశోధకులు ఈ ఏరువ భీముడు వేంగి, కళింగము, మన్నియ, వల్లెతెక్కలి, ఉప్పరనాడు, చక్కరగొట్టము, మంచెన మొదలైనవి స్వతంత్రుడిగ కాక కాకతీయగణపతిదేవుని సామంతునిగ క్రీ.శ. 1230 ప్రాంతాలలో జయించి ఉంటాడని భావిస్తున్నారు. "కావున ఏరువ భీముడు కాకతిగణపతిదేవుని సమకాలీనుడని మేమొనర్చిన సిద్ధాంతము అసంగతము కాదని భీమునియొక్క ఉత్తరదేశపు దిగ్విజయము, గణపతి సైన్యముల గూడి చేసినదగుట అసమంజసము కానేరదు" అని చెప్పారు

ఈ కాల నిర్ణయంవల్ల ఈ ఏరువ భీముడు క్రీ.శ. 1101–1124 మధ్యనున్న వెలనభీముడు విభిన్నులవుతారు పై పదిహేను పద్యాలలోని వ్యక్తులు వివిధ కాలాలలో వారు కాబట్టి, వారిపై పద్యాలు చెప్పిన కవులు విభిన్న కాలాలలో ఉన్న విభిన్న వ్యక్తులని తేలుతోంది. ఒక వంశంలోని వివిధ వీరులపై వివిధ కవులు చెప్పిన పద్యాలు ఆ వంశాన్ని ఆశ్రయించుకొన్న వందిమాగధులు భద్రం చేశారని వీరుల పేర్లేగాని, కవుల పేర్లు భద్రపరచలేదని చెప్పవచ్చు.

ఒకటిమాత్రం వాస్తవం మహాయోధుడు మరణించినప్పుడు జాతి అతణ్ణి జ్ఞాపకం పెట్టుకొంటుంది. కవులు పద్యాలను చెపారు ఆ పద్యాలవేగాని చెప్పినవారి పేర్లను ప్రజలు జ్ఞాపకం పెట్టుకోరు. ఈ యుగంలో వెలనభీముని మీదా, ఆ వంశంలోని వారిమీద పద్యాలు చెప్పినట్లే, తర్వాత యుగంలో ఖడ్గతిక్కన మీదా, వెలుగోటివారి మీదా, ఇతర వీరులమీదా పద్యాలు చెప్పినవాళ్ళున్నారు. వాళ్ళ పేర్లు కూడా ఏమీ తెలియవు ఇటువంటి కవులు తమ పేరుకోసం ఈ పద్యాలు చెప్పరు. జాతికోసం, ప్రజలకోసం, మంచికోసం ప్రాణమిచ్చిన వారిని సముచితంగా సంస్మరించుకొనడమే ఈ పద్యాల పరమ ప్రయోజనం

ఈ కోవ కవులలో అమృతనాథుడు ప్రథముడుగ కనబడుతున్నారు.

పావులూరి మల్లన

పురాణాలూ, ఇతిహాసాలూ, కావ్యాలూ, అలంకారాలూ, నాటకాలూ, సంస్కృత భాషలోనే చదువుకొనే మన పూర్వులు గణితం మొదలైన లౌకిక విద్యల్ని ప్రాకృత భాషద్వారా నేర్చుకొనేవారు కాబోలు.

"ఎక్క సవర్గో ఎక్కా
బియ్యసవర్గో చారి"

అంటూ వల్లెవేసేవారు. ప్రాకృతంలో ఉన్న ఈ 'మగ్గల'లో ప్రతిదీ 'ఏక్కస' అని మొదలవుతుంది. మగ్గలను మనం మరచిపోయినా 'ఎక్కాలు' అనే మాట వీటివల్లనే మనకు దక్కింది. ప్రాకృతభాషలో ప్రాథమిక గణిత సూత్రాలను తెలుగువాళ్ళు నేర్చుకోవడమనేది శాతవాహనుల కాలంనుంచి అవిచ్ఛిన్నంగా వస్తూ ఉండేదని చెప్పవచ్చు. సంస్కృత భాషకు రాజాదరణ లభించిన పిమ్మట తెలుగువాళ్ళు ఆ భాషనుకూడ కరతలామలకం చేసుకొన్నారు. పండిత భాషలో రచించిన శాస్త్రీయ గ్రంథాలను విద్యావంతులు చదువుకొనేవారు.

శాస్త్రీయగ్రంథాలు - తెలుగులోకి తర్జుమా

రాజరాజ నరేంద్రుని ధర్మమా అని పంచమవేదమే తెలుగులోకి రావడంచేత ఇతర శాస్త్రీయ గ్రంథాలను సైతం తర్జుమా చేసే తప్పులేదనే నమ్మకం తెలుగువాళ్ళకు వచ్చిందికాబోలు: పావులూరిమల్లన 'సారసంగ్రహగణితం' అనే సంస్కృత గ్రంథాన్ని అనువదించాడు. ఇతనికి రాజరాజ నరేంద్రుడు ఒక అగ్రహారం ఇచ్చాడని వీరేశలింగంగారు వ్రాశారు. ఇతనికికాదు, ఇతని తాతకు ఇచ్చాడని వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు రుజువు చేశారు[1]

నన్నయ - మల్లన

మొదటితెలుగు కావ్యాన్ని ప్రారంభిస్తూ, నన్నయగారు మంగళాచరణం సంస్కృతంలో చేసినట్లే పావులూరి మల్లన కూడ ఒక శ్లోకంతోనే తన గ్రంథాన్ని మొదలు పెట్టాడు.

---

1 ఈ కవి కాలనిర్ణయ వివాదం గురించి 'మణిమంజరి' సంపుటి 1, సంచిక_1 (ఫిబ్రవరి 1981)లో 29వ పుట నుంచీ వివరాలు ఉన్నాయి.

"శ్రీకంఠం సగుణం సమ సజగతాం కర్తార మీశం గురుం
భూతేయావల చంద్రసూర్యనయనవ్యోమాత్మమూర్తిం విభుం
నిత్యానందమయోనయోపి గిరిజయాపార్థం ప్రణామ్యద్వయే
మాయాయోగ ముపైతి తం శివకరం వందే శివం శ్రేయసే."

గ్రంథాదిని శ్రీకారంతో సంస్కృతంలో శ్లోకం రాసినట్లే మల్లన తరువాత కూడ వ్రాశాడు.

"శ్రీకాంత విశ్వలసనోర్పిత పాదపద్మం
విశ్వోద్భవస్థితిలయాది విధానహేతుం
తత్త్వజ్ఞ క్రియవశా కృప్తివిభక్త మూర్తిం
సర్వజ్ఞ మీశ్వరమహం ప్రణమామి భక్త్యా"

అని ద్వితీయాధ్యాయ ప్రారంభంలో ఒక శ్లోకం ఉంది. గ్రంథమంతా దొరికితే ప్రతి అధ్యాయంలోనూ ఇలా ఉందో లేదో తెలుస్తుంది. ఇది నన్నయగారి పద్ధతికి విరుద్ధం. అయితే మల్లన ఒక్కొక్క అధ్యాయానికీ మొదట సంస్కృత శ్లోకంలో ప్రార్థన చేశాడనుకోవాలి

నన్నయగారు పంచమవేదాన్ని 'భారత భారతీ సముద్రము' అన్నారు. దానిని "దరియంగ నీదను విధాత్మనకైనను నేరబోలునే" అన్నారు. పావులూరి మల్లనకూడ గణితశాస్త్రం గురించి అలాగే భావించాడు. కాని 'అభినవ సంఖ్యా మణిదీప్తి సారసంగ్రహగణిత సముద్రంబు దరువంగ గడగితి ప్రీతిన్' అని చెప్పుకొన్నారు.

నన్నయగారిలాగే పావులూరి మల్లనకూడ మూలంలోఉన్న శోలెడన్ని శ్లోకాలను ఒక్కపద్యంలోకి కుదించగల నేర్పున్నవాడు. గణితశాస్త్రాన్ని వ్రశం పస్తూ మూలంలో ఏడు శ్లోకాలు ఉంటే ఇతడు వాటిని ఒక్కొక్కార్థంలోకి కుదించాడు.

"అర్కాదిగ్రహ సంచరగ్రహణ కాలాన్వేషణోపాయముల్
తర్కవ్యాకరణాగమాది బహుశాస్త్రప్రోక్త సాధనం
సర్కాదివ్యవహారమున్ భువనరూపద్వీపవిస్తారముల్
దర్కింపన్ గణితప్రశస్తి వెలిగాదక్కొండెఱిగింపవే:"

తాను అనువదిస్తున్న గ్రంథాన్ని వ్రాసిన వ్యాసుణ్ణి నన్నయగారు పేర్కొని నుతించారుగాని పావులూరి మల్లన మాత్రం అలా చేయలేదు.

పావులూరి గణితం జైనమా?

ఈ పుస్తకం గురించి నిడదవోలు వెంకటరావుగారు తమ 'తెలుగు కవుల చరిత్ర'లో[2] ఇలా వ్రాశారు.

> "తెలుగు భాషలో వెలసిన శాస్త్రీయ గ్రంథములలో పావులూరి గణితము బహుళ ప్రచారము బడసినది. ఇది యాంధ్ర జైనవాఙ్మయమునకు సంబంధించినది. ఆంధ్రజైన వాఙ్మయము నందలి కావ్యములు నశించినను శాస్త్రీయ గ్రంథములు, నిత్యవ్యవహారమున కుపయుక్తములగుటచే, నిలిచినవి."

కాని పావులూరి గణితానికి, జైనవాఙ్మయానికి ఏ విధమయిన సంబంధము లేదు. ఉంటే, తాను అనువదిస్తున్న పుస్తకాన్ని మూలంలో ఎవరు వ్రాశారో ఆయనను మల్లన వినుతించేవాడు. కనీసం పేరైనా పేర్కొనేవాడు. అది చేయలేదు. దానికి కారణముంది.

సంస్కృతంలో గణిత సారసంగ్రహం రచించినవాడు మహావీరాచార్యులు. రాష్ట్రకూట రాజగు అమోఘవర్షుని రాజ్యకాలంలోనివాడు. క్రీ.శ. 814–877 మధ్య తన గ్రంథాన్ని రచించాడు. ఇతడు జైనుడు. గ్రంథంలో జైన ధర్మం కనబడుతుంది. దానిని అనువాదం చేసిన మల్లన శైవుడు, అందులోనూ జైనులను సహించలేని శైవుడు కాబోలు. మూలంలో 'జినభవనాలు' అని వ్రాసిన చోట్లలో ఇతడు శివాలయాలను ప్రతిష్ఠించాడు. ఉదాహరణకు ఇతడు ఇచ్చిన మొట్టమొదటి లెక్కనే తీసుకొందాము.

> "మేలుగ నెనిమిదియొక్క శి
> 'వాలయముల కంబళంబు లర్పించినచో
> నీ లెక్క మూటనలుబది
> 'నాలుగు భవనముల కెన్ని సరినము లయ్యెన్?"

దీనికి మూలశ్లోకాన్ని చూడండి.

> "దత్తాన్యేకైకస్మై జినభవనా యాంబుజాని శావ్యష్టి
> వసతీనాం చతురుత్తర చత్వారింశద్భృతాయ కతి?"

2 మద్రాసు యూనివర్శిటీ ప్రచురణ, నెం. 13, 1956.

జిన భవనాలను శివాలయాలు చేసినట్లే జైనతీర్థంకరులను శివుని కుటుంబవ్యక్తులుగా మార్చివేశాడు. మూలశ్లోకాన్ని దాని తెలిగింపునూ చూస్తే ఇది తెలుస్తుంది

"అధాయాంతో ద్వహతి స్తుతిశతముఖరః శ్రావక స్తీర్థకృద్భ్యః
పూజాంతస్తే చతురోప్యత వృషభజినవరాగ్ర్యంశ వేషా
మనుష్య
ర్త్యంశం తుర్యం షడంశం తదను మనుతయే
తన్నవద్వాదశాంశా
శ్శేషేభ్యో ద్విద్వివర్ణం ప్రముదితమనసా దత్తకిం
తత్ప్రమాణం ?"
(ప్రకీ. 3-3)

దీని అర్థం. ఒక శ్రావకుడు అంతో ద్వహాలను సేకరించి, స్తుతిశతకాన్ని బిగ్గరగా పఠిస్తూ మహనీయుడైన జినవృషభుడాదిగాగల నలుగురు తీర్థంకరులనూ సేకరించిన పూలలో ఒకటి మూడవపాలుతో పూజించదలచి, అలా కేటాయించిన వాటిలో క్రమంగా ఒకటి మూడింతలు, ఒకటి నాలుగింతలు, ఒకటి ఆరింతలతో ముగ్గురిని పూజించి సుమతిని ఒకటి తొమ్మిదింతలతోనూ, పన్నెండింతలతోనూ పూజించారు మిగతా పందొమ్మండుగురు తీర్థంకరులనూ, ప్రముదితమనస్సుతో రెండేసి పూలు పెట్టి పూజించాడు. సేకరించిన పుష్పాల సంఖ్య ఎంత ?

ఈ లెక్కను మల్లన ఎలా తెలిగించాడో చూడండి :

"కమలాసీతములం ద్విభాగము శివుం గౌరిం దదష్టాదశాం
శము హేరంబు దదర్ధముం గుహు షడంశంబున్ ధరిత్రీకాం
తసుతన్ పంది విరాం శమర్ద్యనకు నిచ్చెం భక్తిమాతిచె శే
షము ద్రింశత్పరిపాకలకందు గణపూజం జేసెదా నెంతయో?"

ఈ పద్యంలో తీర్థంకరులకు బదులుగా శివుణ్ణి, అతని పరివారాన్ని నిలిపి మల్లన మనకాలం మేలు చేశాడు. ఆనాటి ఒక ఆచారం దీనివల్ల తెలుస్తుంది కమలాలు పట్టుకు వెళ్ళిన భక్తుడు ఒకే ఆలయంలో వివిధ దేవతలను పూజించి ఉంటాడుగదా, శివాలయంలో అర్హన్తుణ్ణి ఎలా పూజించాడు అన్న ప్రశ్న వస్తుంది. రేనాటి చోళుల ఒక శాసనంలో ఆదిత్యగ్రహాన్ని నిలపడం అనే విషయం తెలుస్తున్నది. ఆ రోజుల్లో శివాలయంలోనే సూర్యగ్రహస్థాపన జరిగేది కాబోలు। మల్లన ఈ పద్యంలో 1. శివుడు, 2. గౌరి, 3. వినాయకుడు, 4 కుమారస్వామి,

5. నంది, 6. మార్కండు, 7. శివగణాలు ఆనాటి శివాలయంలో ఉన్నారని చెప్పారు. నన్నయగారు భారతకృత్యాదిని "నానేర్చు విధంబున నీకావ్యంబు రచించెద"నని తొడంగి

"హరిహరాబ్జగణాననార్క షడాస్యమాతృ సరస్వతీ
గిరిసుతాదిక దేవతాతతికిన్ నమస్కృతిచేసి...."

అని పేర్కొన్న పద్యంలో ఎక్కువమంది దేవతలలో హరి, అజ, మాతృ, సరస్వతులు తప్ప మిగతావాళ్ళు ఒకే దేవాలయంలో ఉన్నారు.

గణితంలోనే శృంగారం

మతవిద్వేషంవల్ల మాతృక వ్రాసినవాని పేరెత్తకపోయినా, ఆలయాలనూ, ఆరాధ్య దైవాలనూ మార్చివేసినా ఇతర విషయాలలో బాగానే అనువదించాడు. మహావీరాచార్యులు గణితశాస్త్రంలో శృంగారరసాన్ని లాక్కువచ్చి ఇచ్చిన ఈ లెక్క చూడండి.

"కాలే వసంతమాసే ప్రసూనఫలగుచ్ఛభారనమ్రమోద్యానే
కుసుమాసవ రసరంజితశుకకోకిల మధుపమధురనిస్వన విచిత్రే
హిమకరధవళే మృదులే సౌధతలే సాంద్రరుంద్రమృదుతల్పే
ఫణిఫణా నితంబబింబా కనదమలాభరణ శోభాంగీ
పాఠీనజఠరనయనా కఠిన స్తనహారనమ్రతనుమధ్యా
సహ వినతపతినా యువతీ రాత్రౌ ప్రీత్యాను రమమాణా
ప్రణయకలహే సముత్తే ముక్తామయకంఠికా తదబలాయాః
ఛిన్నావనౌ నిపతితా తత్త్ర్యంశో చేటికాం ప్రాపత్
షడ్భాగః శయ్యాయాం అనంతరానంతరార్ధ మితి భాగాః
షట్సంఖ్యానా షష్ఠ్యాః సర్వే సర్వత్ర సంపతితాః
ఏకాగ్రషష్టిశతయుత సహస్రముక్తాఫలాని దృష్టాని
తన్మౌక్తికప్రమాణం ప్రకీర్ణకం వేత్సి చేత్కథయ"
(ప్రకీ. 3:17–22)

ఈ శ్లోకాలకు అర్థం ఏమిటంటే

వసంతమాసంలో ఒకానొక రాత్రి ప్రసూనఫలగుచ్ఛాల భారంతో నమ్రమైన ఉద్యానవనంలో పుష్ప రసనిర్యాసాలతో రంజితమైన శుకకోకిల మధుపాల మధురస్వరాలు నిండియుండగా వెన్నెలంత తెల్లగా ఉండే మృదులమైన సౌధతలాన సాంద్రరుంద్ర మృదుతల్పంమీద ఫణిఫణా నితంబబింబిని గలది, కనదమలాభరణశోభాంగి అయినటువంటిది, పాఠీనజఠర నయనాలుగలది

నడుమంటిదీ, కఠిన స్తనహారాలచేత నమ్రమైన నడుముగలదీ ఒక యువతి భర్తతో ప్రీతికరంగా రమణతో ఉంటున్నది. అప్పుడు ప్రణయకలహంలో ఆమె ముత్యాల కంఠహారం తెగి కిందపడిపోయింది. ఆ హారంలోని ముత్యాలలో మూడవవంతులు అక్కడ ఉన్న చేటికను చేరుకొన్నాయి. ఒకట ఆరవవంతులు శయ్యమీద పడ్డాయి. మిగిలినవాటిలో సగం, ఆ సగంలో మళ్ళీ సగం, ఇందులో ఇంకొకసగం ఇలా ఆరుసార్లు విభజిస్తే ఎన్నో అన్ని సర్వేసర్వత్రా పడ్డాయి. చెదరకుండా ఉన్న ముత్యాలు 1,161 ఉన్నాయి. నీకు ప్రకీర్ణకం లెక్కలు తెలిస్తే మొత్తం ముత్యాల సంఖ్య చెప్పు.

మూలంలో ఇంతటి శృంగారవర్ణన, రమణీయమైన వాతావరణపూర్వ రంగం ఉన్నా మల్లన వాటిని లెక్కించక ముందుగానే ముత్యాల దండ తెంపి వేశాడు.

"సురతమునం బెనంగునెడ సుందరి హారము త్రెస్సి ముత్యముల్
పడువడి శయ్యతూర్పున త్రిభాగము రాలెను దాని కర్ధమై
నెరసె విదష్టదిక్కులను నిర్మలమై నగనాగలోకముల్
తిరముగ నుండె మాత్రమున దెల్పుము మా కవి యున్న యేర్పడన్"

ప్రణయకలహ మని మూలంలో ఉంటే ఈయన అనంగకేళి కల్పించారు. అందుకే చేటికను చుట్టుపక్కల ఉండనివ్వలేదు. ఔచిత్యం పాటించడం మంచి కవి లక్షణం.

పరతంత్రంలోనే స్వతంత్రం

ఇలా మూలగ్రంథంలో ఎన్నిటినో మల్లన్న తొలి రెండు అధ్యాయాలలో అనువదించినా ఎందుచేతనో వీరేశలింగంగారు తమ 'కవుల చరిత్ర'లో ఇలా వ్రాశారు:

"ఈ పావులూరి గణితము మహావీరాచార్యుల వారి సంస్కృత గణితసారసంగ్రహమునకు భాషాంతరీకరణము. ఇందలి పద్ధతులు మాత్రమే మూలగ్రంథమునుండి తెలిగింపబడినవిగాని లెక్కలన్నియు మల్లనార్యునిచేత స్వతంత్రముగా గల్పింపబడినవే"

వీరేశలింగంగారు ఇలా వ్రాసినట్లు "మూలమునుండి పద్ధతులు మాత్రము గ్రహింపబడినవే కాని యుదాహరణము లన్నియు గవి స్వంతముగ గల్పిం

చినవే" అని నిడుదవోలు వెంకటరావుగారుకూడ తమ 'తెలుగు కవుల చరిత్ర'లో వ్రాశారు.

కొన్ని కొన్ని లెక్కలలో మూలంలో ఇచ్చినంత పెద్ద అంకెలు ఇవ్వ లేదు. అందుకు ఒకవేళ ఛందస్సు అడ్డు వచ్చిందేమో; స్థాలీపులాకంగా చూస్తే స్వంతంగా కల్పించిన వాటికన్నా అనువదించినవే ఎక్కువగా కనబడతాయి.

అప్పటి సంఘ విశేషాలకు అచ్చు మచ్చు

సొంతంగా అనుకరించినా, స్వతంత్రంగా కల్పించినా మొత్తంమీద మల్లన తెలుగువాళ్ళకు మంచి పుస్తకాన్నే ఇచ్చిపోయాడు. దీనివల్ల ఆనాటి కొలమానాలు, నాణెపు విలువలు, కొన్ని సాంఘిక విషయాలు తెలుస్తున్నాయి.

"వరుస రెండుపాళ్ళు బంచిన ధనరాశి
నిచ్చె రాజు ఘనత నేడుపుట్లు
ప్రజలకెల్ల నాల్గు పాళ్ళ సమములై (మగు)
రాశి మొదలి ధాన్యరాశి యెంత?
వంత మూడుపాళ్ళు బంచిన ధనరాశి
నైదుపుట్ల మందు మనవిభుడు
ప్రజలకెల్ల నాల్గు భాగములను నొక్క
సరిగ మొదలి ధాన్యసంఖ్య యెంత?"

అనే లెక్కలలో అధికారి పంపకం పాళ్ళను రాజు మళ్ళా ప్రజలందరికీ ఇవ్వడం వంటి సాంఘిక సంప్రదాయం తెలుస్తున్నది. ఒక చిన్నం తప్పులకు ధరహీనమైన గొంతి పలమెడు ఇచ్చేవారని ఒక లెక్కలో చెప్పాడు. అగరు, కస్తూరి, కర్పూరం, కుంకుమ మొదలైన సామగ్రులను పేర్కొన్నాడు. చదరంగపు వడ్లగింజల లెక్కను ఇచ్చాడు.

"మొదల లోకట నిల్పి దానిం
గదియగ దుదిదాక రెట్టిగా గూడినచో
విదితముగ లెక్క మాకుం
జదరంగపు టిండ్లకైన సంకలిత మొగిన్"

మొదటి గళ్ళో ఒకటి, రెండవదానిలో రెండు మూడవదానిలో నాలుగు– ఈ లెక్కన రెట్టించుకొంటూపోతే మొత్తం 64 గళ్ళకూ ఎంత వస్తుందో మాకు చెప్పు అని ఈ పద్యంలో ప్రశ్నించాడు. దీనికి పద్యంలోనే జవాబు చెప్పాడు.

"శరశశి షట్క చంద్ర శరసాయకరంధ్ర వియద్వ్యగాగ్నిభూ
ధరగగనాబ్ధి వేదగిరితర్క పయోనిధి పద్మజాస్యకుం
జరతుహినాంశు సంఖ్యల విజాలగు తచ్చతురంగ గేహవి
స్తరమగు రెట్టిరెట్టి కగు సంకలితంబు జగత్ప్రసిద్ధిగా".

అన్నాడు మన భారతీయ పద్ధతిలో ఒక్కొక్క అంకెకూ కొన్ని సంకేతాలుంటాయి. శర అంటే అయిదు (మన్మథుని శరాలు అయిదు కనుక) శశి అంటే ఒకటి (ఆకాశంలో చంద్రుడు ఒక్కడే గనుక) షట్కం అంటే సహజంగా ఆరే. ఈ విధంగా పరిభాషలో చెప్పిన మాటలకు అంకెలు వేసుకొంటూపోతే జవాబు వస్తుంది అలా వచ్చిన సంఖ్య : 18446744073709561615

పద్యంలో మొదట శర అయిదు, శశి-ఒకటి, షట్క-ఆరు మొదలైన అంకెలిచ్చాడే, మరి జవాబులో మొదట అవి లేవే అని ఆశ్చర్యపోకండి మన సంప్రదాయ ప్రకారం అంకెలు వెనకనుంచి వేసుకురావాలి. అయిదు, ఒకటి, ఆరు అనే వరసలోనే ఆఖరునుంచి అంకెలు కనబడతాయి చూడండి

ఇవేకాక నానావిధ వినోద సమస్యలను ఇచ్చాడు. మచ్చుకు ఒకటి.

"ఆరునొక్కట్ల నొప్పుగా నమరబెట్టి
యంత గుణకంబుచేతను నమరహెంచి
పేరిడి వర్ధించి జనులకు జోద్యముగను
హేమకరలోచనలబ్బంబు నెనయవచ్చు."

1,11,111 అనే అంకెను 1,11,111 అంకెతో గుణిస్తే 12345654321 వస్తుంది.

మహావీరాచార్యుల వారి గణితసార సంగ్రహంలో ఎనిమిది ప్రకరణాలు వున్నాయి. మల్లన మూలంలోని గణిత విధానాలనే స్వీకరించాడని అభిజ్ఞులు చెపుతు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో ఈ గ్రంథానికి పదమూడు తాళపత్ర ప్రతులు (D 2263 నుంచి D 2295) వున్నాయి. ఒక కాగితం ప్రతి వుంది (D 2282). అన్నీ అసమగ్రాలే లభ్యమవుతున్నా, పావులూరి మల్లన గణితం అంతా కూడా అచ్చుపడలేదు. తిరుపతి దేవస్థానం వాళ్ళు కొంతమటుకే అచ్చు వేశారు. 'భారతి' పత్రికలో తిమ్మావజ్ఝల కోదండరామయ్యగారు కొంత ప్రకటించారు (1953 జూలై-సంపుటి 30-సంచికలు 7-8) లీలావతి గణితానికి తెలుగు వ్యాఖ్య వ్రాసిన వేదము లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రిగారు వావిళ్ళ సంస్థకోసం పూర్తి గ్రంథాన్ని పరిష్కరించి అచ్చుకు 1964 కు ముందే సిద్ధం చేశారు

దశవిధ గణితమని కూడా పేరుపొందిన ఈ పావులూరి గణితం భారతీయ విద్యార్థులకు పనికివచ్చే మంచి పుస్తకం.

వేములవాడ భీమకవి

సాహిత్య చరిత్రకారులకు ఇప్పటికీ పెద్ద సమస్యగా మిగిలిపోయిన కవులలో వేములవాడ భీమకవి ఆద్యుడు. ఇతడు రచించినట్లు చెప్పుకొనే పుస్తకాల్లో ఏ ఒక్కటీ నేడు లభించదు. ఇతడు చెప్పాడని భావించే చాటువుల్లో ఏది నిజంగా ఈయన చెప్పిందో తెల్పలేము. ఎందరో తెలుగుకవులు ఇతణ్ణి నుతించారు. ఇతని తిట్లూ, దీవనలూ, మహిమలూ కథలకింద చెప్పుకొంటున్నారు. అయినా ఇతని కాలమేదో ఎవరూ ఇప్పటికీ సరిగ్గా నిర్ణయించలేదు. నన్నయగారిని నుతించడానికి ముందుగా ఇతణ్ణే శ్రీనాథుడు నుతించాడు. కాబట్టి ఇతడు నన్నయగారికన్నా పూర్వీకుడని కొందరంటారు. ఇతని పుస్తకాలను నన్నయగారు నాశనం చేయించారని అప్పకవి పుట్టించిన అపవాదును పురస్కరించుకొని ఇతడు నన్నయగారి సమకాలికుడని మరికొందరంటారు. ఇతడు చెప్పినవని లోకంలో ప్రచారం పొందిన చాటువులను ఆధారం చేసుకొని, వాటిలో పేర్కొన్న చారిత్రక పురుషుల కాలాన్నిబట్టి ఇతని కాలనిర్ణయం చేయడానికి ప్రయత్నాలు జరిగాయి. అన్ని చాటువులనూ నమ్మితే ఇతడు రెండు మూడు వందల సంవత్సరాలు సజీవంగా ఉండి ఉండాలి.

ఇతడు నన్నయగారి సమకాలికుడు కాకపోయినా నన్నయగారి తరవాత, తిక్కనగారికి ముందూ జీవించి ఉంటాడని కొందరి ఊహ. ఇతర భాషాసాహిత్యాల సాక్ష్యాలనుబట్టి ఇతణ్ణి పద్నాలుగో శతాబ్దానికి తీసుకువెళ్ళిన వాళ్ళూ ఉన్నారు. కందుకూరి వీరేశలింగంగారు ఇతణ్ణి 1340 - 60ల మధ్యవాడని చెప్పారు. భీమకవి రాసిన పుస్తకాల పేర్లు వినడమేగాని చూడలేదని చెప్పిన పింగళి సూరన్న కాలం క్రీ. శ. 1560. భీమకవి 1350 ప్రాంతాలవాడైతే క్రీ. శ. 1560 నాటికే, అంటే రెండువందల ఏండ్లలోనే పుస్తకాలు దొరకడం మానేస్తాయా? భీమకవిని నుతించిన మొట్టమొదటివాడు శ్రీనాథుడు 1380 - 1450 ప్రాంతాలవాడు. తనకు యాభై సంవత్సరాల పూర్వపు వాడని శ్రీనాథుడు నన్నయగారి కన్నా ముందుగా పేర్కొంటాడా?

వ్యక్తిత్వం, విశేషాలు

భీమకవి నన్నయగారికన్నా ప్రాచీనుడు కాకపోయినా తిక్కనగారి కాలానికి దగ్గరగా చాళుక్యయుగంలో ఉండి ఉంటాడనిపిస్తున్నది. ఇతని చాటువుల వల్లా, ఇతణ్ణిగురించి ఇతరులు చెప్పినవాటివల్లా ఈయన వ్యక్తిత్వం ఎలాంటిదో,

ఇతని కాలం ఏదో మొదలైనవి మనంకూడ ప్రత్యేకంగా పరిశోధన చేద్దాం. ఏం తేలుతుందో చూద్దాం.

భీమకవి చాటువులు, ఉదాహరణలు

"ఘనుడన్ వేములవాడ వంశజుడ; ద్రాక్షారామభీమేశనం
దనుడన్; దివ్యవిషామృతప్రకటనానాకావ్య ధుర్యుండ; భీ
మన నా పేరు; వినంగ జెప్పితి దెలుంగాధీశ! కస్తూరికా
ఘనసారాదిసుగంధ వస్తువులు వేగం దెచ్చి లాలింపురా!"

ఈ చాటువులో కవి సంబోధించిన తెలుంగాధీశుడు ఎవరో చరిత్రకారులు నిర్ణయించలేకపోతున్నారు దానికి కారణం మన చరిత్రలో 'తెలుంగాధీశుడు' అనే బిరుదు గాని, పేరుగాని ఉన్న రాజులు లేక కాదు. ఆ పేరున్నవాళ్ళ కాలానికి భీమకవిని లాక్కొస్తే అతడు మరీ అర్వాచీనుడయిపోతాడు. అందుచేత 'తెలుంగాధీశ' అనే మాటను 'కళింగాధీశ' అని మార్చివేస్తే ఈ చిక్కు ఉండదని భావించి కొందరు 'కళింగాధీశ' అనే పాఠాంతరం చూపెట్టారు. మరికొందరు 'వెలుంగాధీశ' అనే మాటను సృష్టి చేశారు అయినా 'తెలుంగాధీశ' అనేపదాన్ని మార్చకూడదు. కారణ మేమిటంటే భీమకవిని స్తుతించిన మొదటి తెలుగు కవి శ్రీనాథుడీ పద్యాన్ని పాత జ్ఞాపకాల పొరలలోంచి గుర్తుచేసుకునే తానూ ఒకచాటువు చెప్పాడు అది—

"అశయ్యంబుగ సాంతరాయని తెలుంగాధీశ! కస్తూరికా
భిక్షాదానము చేయరా సుకవిరాడ్బృందారక శ్రేణికిన్
దాక్షారామ పురీవిహారవర గంధర్వాప్సరో భామినీ
వక్షోజద్వయ కుంభికుంభములపై వాసించు దద్వాసనల్."

భీమకవి చాటువులోనూ, శ్రీనాథుని చాటువులోనూ మూడు సమాన పదాలు ఉన్నాయి. అవి: ఒకటి 'తెలుంగాధీశ!'; రెండు 'కస్తూరికా'; మూడు 'దాక్షారామ' అనేవి ఇద్దరూ సమకాలికులు కారు కాబట్టి ఈ తెలుంగాధీశులు వేరు వేరు వ్యక్తులే అయినా బిరుదుమాత్రం అదే కావచ్చు ఇంతకు ముందు తెలుంగాధీశుణ్ణి తాను మెచ్చుకునే కవి కస్తూరి కాఘనసారాది సుగంధ వస్తువులు యాచించిన పద్యం గుర్తుకువచ్చి శ్రీనాథుడు తన చాటువును ఈ పద్ధతిలో చెప్పాడనుకోవడంలో తప్పులేదు.

తెలుంగాధీశుడు ఎవరో తేలకపోయినా ఈ చాటువువల్ల భీమకవి దాక్షారామ భీమేశనందను డనీ, దివ్య విషామృత ప్రకట నానాకావ్యధుర్యుడనీ తెలుస్తున్నది. ఈ కవి సుగంధద్రవ్యా లంటే ప్రీతికాబట్టి మంచి రాజసం గల వ్యక్తి

అని ఊహించవచ్చు. మణిమాన్యాలూ, అగ్రహారాలూ అడగక కస్తూరి, పచ్చకర్పూరం మొదలైనవి తెచ్చి లాలించ మనడంలో కవియొక్క స్వాతంత్ర్యం, భోగలాలసత్వం ప్రస్ఫుటమవుతున్నాయి. చెయ్యి చాపి యాచిస్తూ, దాతను 'రా' కొట్టడంలో కవియొక్క పై చేయి కనబడుతున్నది. అన్నట్టు శ్రీనాథుడుకూడ తన దాతను ఇలాగే 'రా' కొట్టాడు

ప్రస్తుతం మనకు లభ్యమయ్యే చారిత్రక ఆధారాలవల్ల భీమకవిని గురించి ఈ చాటువు మూలంగా ఈ మాత్రమే మనం తెలుసుకోగలము. మరొక చాటువు తీసుకొని దానివల్ల ఏమి తెలుసుకోగలమో చూద్దాము.

2

ప్రస్తుతం ఒరిస్సా, ఆయపురం సంస్థానం మొదలైన ప్రదేశాలున్న సీమను రాజరాజనరేంద్రుని కాలంలోనూ, ఆ తర్వాతనూ 'త్రికళింగం' అని పిలిచేవారు. దీనికి చక్రకూటం రాజధాని ఈ రాజ్యాన్ని చోడగంగు పాలించేవాడు. ఇతణ్ణి చూడటానికి ఒకనాడు వేములవాడ భీమకవి వెళ్ళవలసింది. 'కవీశ్వరుడు వచ్చా'డని ప్రతిహారివేత రాజుగారికి కబురుపెట్టాడు. 'పేరు కనుక్కో'మని రాజుగారు ఆదేశించారు. అప్పుడు భీమకవి ఈ పద్యాన్ని వ్రాసి పంపాడట.

"శాపానుగ్రహ పటువును
రాపాడెడి కవుల నెత్తి రంపం బనగా
భూపాలసభల బాల్యుడ
నాపేరే భీమసంద్రు డరసర ! వినుమా !"

ఈ పద్యాన్ని చదువుకొన్నా, అందులోని శాపానుగ్రహపటువు, కవుల నెత్తిరంపం వంటి మాటలను తేలికగా కొట్టిపారవేయడమేగాక 'కవి కింత తలబిరుసా' అని కళింగేశ్వర చోడగంగు కోపపడ్డాడు. "ఇప్పుడు కాదు; సంధ్యలో ఉన్నాము; అది తీరాక రమ్మను" అని చెప్పి పంపించాడు. భీమకవికి ఒళ్ళు మండింది. తన శాపపటుత్వం చూపటానికి ఈ క్రింది పద్యం చెప్పాడు.

"వేములవాడ భీమకవి వేగమె చూచి కళింగగంగు తా
సాహసము మాని కోపమున సందడిదీరిన రమ్ము పొమ్మనెన్
మోమును జూడ దోష మిక మున్నుగ నెందు దివంబు లాఘలన్
జామున కర్ధమం దతని సంపద శత్రుల చేరుగావుతన్"

కవిగారి శాపంవల్లనో, కాకతాళీయంగానో కళింగ గంగురాజ్యం పరహస్తగతమైంది. వాస్తవానికి రాజు చెప్పిన 'సంగతి' రాజకీయ వ్యవహారాల కావచ్చు. రాజరాజనరేంద్రుని తరవాత రాజ్యానికి వచ్చిన కులోత్తుంగచోళుడు తెలుగుదేశంలో ఉండక దక్షిణాదిని పెద్దసామ్రాజ్యం పాలిస్తూ ఉండేవాడు. అతని తరఫున ఇక్కడ రాజప్రతినిధులు ఏలుతూ ఉండేవారు. వాళ్ళు స్థిరపడి రాజ్యాన్ని హస్తగతం చేసుకోకుండా ఉండాలని కులోత్తుంగుడు వాళ్ళను త్వరత్వరగా బదిలీలు చేస్తూ ఉండేవాడు. కళింగగంగు ఈ మార్పులను అదనుగా తీసుకొని ఏమి చేశాడో ఏమో అతనికీ, చాళుక్య చోళులకూ వైరం వచ్చింది. కులోత్తుంగుని సామంతుడు కోన ఇమ్మడిపోతరాజు దండెత్తి త్రికళింగేశ్వరుని జయించి కళింగ దేశపు మదపుటేనుగులను తెచ్చి రాజేంద్రచోళునికి ఇచ్చాడు. ఓడిపోయిన కళింగ గంగు దేశాలు పట్టాడు.

తరవాత కొంతకాలానికి ఒకపూట ఒక రాత్రి చీకటిలో ఈ కళింగ గంగు కాలుజారి పాతరగోతిలో పడ్డాడట. అంత బ్రతుకు బ్రతికిన మహారాజు ఇప్పుడో కాలిదివ్వటీ అయినా లేకపోయిందే అని ఆక్రోశించాడట. ఇది భీమకవి యింటిముందే జరిగిందో, లేక భీమకవి అటు వచ్చాడో, ఆ దుఃఖాన్ని విని "ఎవరు నువ్వు?" అని ప్రశ్నించాడట. "భీమకవి చేసిన యోగి"నని అతడు ఏడ్చాడట. "నామాట ఊరికే పోతుందా" అని భీమకవి గర్వంగా ఈ పద్యం చెప్పాడట:

"రాముని మోఘబాణమును, రాజశిఖామణికంటి మంటయున్,
దామరచూలి వ్రాతయును, దారకవిద్విషు ఘోరశక్తియున్
భీము గదావిజృంభణ, ముపేంద్రుని చక్రము, వజ్రి వజ్రమున్
వేములవాడ భీమకవి వీరుని తిట్టును రిత్తపోవునే ?"[1]

1 ఈ పద్యానికే పాఠాంతరంలాంటిది ఒకటి భీమకవిగారి చాటువుగా ప్రచారంలో ఉంది. అది :

"వనరుహగర్భు వ్రాతయును విష్ణుని చక్రము వజ్రివజ్రమున్
దెసలను రామబాణము యుధిష్ఠిరుకోపము మౌనిశాపమున్
మసకపు పాముకాటును కుమారుని శక్తియు గాలి దండమున్
పశుపతి కంటిమంటలును పండితవాక్యము రిత్తపోవునే ?"

ఈ పద్యం విన్నాక కళింగగంగు 'శపించ'మని కవిగారి కాళ్ళపై పడ్డాడట. అప్పుడు భీమకవి కరుణించి ఈ పద్యం చెప్పాడట.

"వేయిగజంబు లుండ పదివేల తురంగము లుండ నాతిలో
రాయల గెల్చి సజ్జనగరంబున బట్టము కట్టుకో వడిన్
రాయకళింగగంగ! కవిరాజ భయంకరమూర్తి సూడు దా
బోయిన మీనమాసమున బున్నమపోయిన షష్ఠినాటికిన్."2

అని దీవించాడట. ఆ బలంవల్ల కళింగగంగు మళ్ళా తన రాజ్యం సంపాదించుకొన్నాడట ఈ దీవనలో భీమకవి రాయలను గెల్చి రాజ్యం సంపాదించుకోమన్నాడు. ఈ రాయలు కోసలమ్మడి పోతరాజు పెద్దన్నగారైన రాయలని నాగంటి శేషయ్యగారి అభిప్రాయం. తమ్ముడు జయించిన ప్రదేశం అన్నగారి ఏలుబడిలో వుండి వుంటుంది

అప్పటి మాసం సౌరమానం

ఈ చాటువులవల్ల భీమకవి శాపానుగ్రహదక్షత మాట అలా వుంచి అతని ప్రాచీనత తెలుస్తున్నది. రాజరాజ నరేంద్రుని కాలంలోనూ, ఆ తరువాత కొంత

---

2 ఈ దీవన చాటువులో "కవిరాజు భయంకరమూర్తి చూడ దాటోయిన మీనమాసమున" అని ఒక పాఠం ఉంది.

'పోయిన' అనే పదం భూతకాలాన్నే సూచిస్తుంది. రాబోయే కాలం గురించి చెప్పాలంటే 'వచ్చే మీనమాసంలో' అని అనాలిగాని 'పోయిన మీనమాసమున' అనకూడదుగదా! అందుకే

"రాయకళింగగంగు కవిరాజభయంకరమూర్తి జూతగా
బోయెను మీనమాసమున బున్నమ పోయెను షష్ఠినాటికిన్."

అనే పాఠం కొందరు కల్పించారు. ఇది అంత తృప్తికరమైనదికాదు. పద్యం దొంకతిరుగుడుగా ఉంటుంది. 'రాముని మోఘబాణమును' అనే చాటువులో 'కవిపీరుని తిట్టు' గురించి చెప్పాడు గనక ఈ దీవన చాటువులో దానినే వాడుకొని సవరణ చేస్తే తెలుగు పలుకుబళ్ళకు విరుద్ధంకాని పాఠం వస్తుంది.

'చూడు' అన్నది దిద్దినపాఠం; సూడు అన్నది సాధు పాఠం. ఈ మాటకు వైరము, పగ, కసి, కక్ష, విరోధము అనే అర్థాలున్నాయి. ద్రావిడ భాషలలో "సూళ్" అనే పదానికి శపథం, ప్రతిన, శాపం అనే అర్థాలున్నాయి. (D.E.O. 2260) 'సూడు దా బోయిన' అన్నదానికి 'శాపం తాను పోయినన్' అని అర్థం.

దాకానూ మన దేశంలో సౌరమానం ప్రచారంలో వుండేది. మాసాలను మేష మాసం, వృషభమాసం అని పన్నెండు రాసుల పేర్లతో పిలిచేవారు. భీమన తన దీవనలో 'మీన మాసమున పున్నమిపోయిన షష్ఠినాటికిన్' అన్నాడు అతడు సౌరమానం ప్రచారంలో ఉన్నప్పటి వ్యక్తియని మనం నికరంగా తేల్చుకోవచ్చు.

ఈ చాటువులలోని సజ్జనగరం ఎక్కడుంది? పిఠాపురానికి, దాక్ష భీమవరానికి దగ్గరలో ఒక సజ్జనగరం ఉందని శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తిగారు 'కళింగ సంచిక'లో వేసిన భూగోళపటంలో సూచించారు. గోపాలకృష్ణమూర్తిగారి ఉద్దేశంలో భీమకవి తిట్టిన రాజు కళింగగంగు అనంతవర్మ చోడగంగదేవుడే. ఇతని కాలం క్రీ. శ. 1078–1147 అని గోపాలకృష్ణమూర్తిగారు అంచనా వేశారు. క్రీ. శ. 1118 లో ఉత్కళం కళింగం నుంచి వేరయిందనీ, కొలనువిభ్యులు అనంత వర్మను ఓడించారనీ వారు వ్రాశారు. భీమకవి కావకాలం ఈ ప్రాంతాలనే కావచ్చునేమో.

3

భీమకవి వల్లసిద్ధి అనే రాజుపైన ఒక పద్యం చెప్పాడు. అది ఆయన రచించిన నృసింహపురాణంలోని దని లాక్షణికులు ఉదాహరించారు. అది–

"వాంఛితము వల్లసిద్ధి యనవల్లభు డోర్చిన రాజ శీతుడై
యాంధ్రము గావకుంత వృషభాంకము పెట్టికొనంగ జాలితో
నేం డిది యేమి నీ పసుపు వెచ్చెలు పెల్ల హసింప నంతలో
మూండవకంటితోడి దొర మూరిపహించిన ప్రౌఢి–
రంగనత్."

ఈ పద్యంలోని ప్రాసంవల్ల భీమకవి ప్రాచీనత స్పష్టమవుతుందని కొందరంటారు. ఇటువంటి ప్రాసలను నన్నెచోడుడూ వాడాడు కనుక భీమకవికూడా ఆ కాలంవాడేనని చెప్పాలని వారి వాదం. ఈపద్ధతి ప్రాసలు నాచన సోముని కాలం దాకా ఉన్నాయి కాబట్టి ఇది ప్రాచీనతకు గురుతు కాదని వీరేశలింగంగారి అభిప్రాయం (ఆంధ్రకవులచరిత్ర, పుట 207). దీనిని మన్నించి భీమకవికాలం ఎప్పుడై ఉంటుందో చూద్దాం. నాచనసోముని కాలం 1430 ప్రాంతాలు. శ్రీనాథుని కాలం 1380–1450 కాబట్టి ఈ ఇద్దరూ సమకాలికులు. తనకాలంవాడైతే భీమకవిని

శ్రీనాథుడు పద్మయగారి కన్నా పెద్దపీట వేయదగినదే 'దీర్ఘముష్టిత వ్యూర్త బిందువు' వాడిన వేములవాడ భీమకవి నాటన సోమునికి కన్నా నన్నెచోడునికే దగ్గరగా వుండివుంటాడు.

ఈ పద్యంలో పేర్కొన్న నల్లసిద్ధి "పండ్రెండవ శతాబ్దమునంతమున్న నవగా లై చెప్పబడిన సాగి పోతరాజు కాలమున గడచ మండలములోని వల్లూరు పట్టణము రాజధానిగా జేసికొని, మొదలగు దేశములను పాలించెను" అని చిలుకూరు వీరభద్రరావుగారు వ్రాశారు.[1] క్రీ. శ. 1182 లో వైలమభీముని కాలంలో ఉదయచోడుని దండనాయకులైన నల్లసిద్ధయ్య, సిద్ధమయ్యలు అనే ఇద్దరు వ్యక్తులున్నారు. వీళ్ళలో ఒకడు నృసింహపురాణంలో పేర్కొన్నవాడు కావచ్చునేమో।

విలక్షణ పద్యం

ఇతని నృసింహ పురాణంలోనిదేనని కస్తూరిరంగ కవి తన 'ఆనంద రంగరాట్ఛందం'లో మరొక పద్యం ఉదాహరించాడు. అది :

మాధవనాథుడు గంగా
స్నానాంతరము సకల దానములు మహా
దీనులగు విప్రకోటికి
పేనా దయతోడ నిచ్చి తృప్తి సేవించెన్".

ఈ పద్యం రెండు విధాలుగా విలక్షణమైంది. ఒకటి 'స్నాన' అనే పదంలోని 'స' కారానికి 'దాన' అనే పదంలోని 'ద' కారం యతిమైత్రిగా చూపినుంది. ఈ యతి మన తెలుగులో అరుదేగాని తమిళంలో దీనిని 'తగరం-నగరం' అని వాడుకగా చెప్పుకొంటారు. ఈ యతిని గురించి మన ప్రాచీన లాక్షణికులు ఏమీ చెప్పలేదు.[2] ఈ పద్యంలోని రెండవ విలక్షణం ఏమిటంటే—'పేనా దయతోడ' అనే మాట వాడటం. ఈ గ్రామీణ వ్యావహారిక రూపం భీమకవి వాడిందేనా ?

---

1 ఆంధ్రుల చరిత్ర, రెండవభాగం (1912), పుట 257

2 కొందరి ఉద్దేశంలో భీమకవి కవిజనాశ్రయం వ్రాశాడు. దీనికి లాక్షణికులు పరంపరగా చెప్పుకొనే సంప్రదాయాన్ని ఇంకా సాక్ష్యంగా చూపెడతారు. భీమకవి నిజంగా లాక్షణికుడైతే కవిజనాశ్రయం వ్రాస్తే ఈ యతిని చెప్పడా ? ఈ పద్యం భీమకవికృతం కాదు. రంగకవి పొరబడి ఉదహరించాడంటారా ? ఆ పొరబాటు భీమన కవిజనాశ్రయం వ్రాశాడనటంలో కూడా వుంటుంది.

4

భీమనగారి చంపకం అఖండయతి ప్రయోగం అంటూ హొత్తపి వెంకటరమణ కవి తన లక్షణశిరోమణిలో ఈ క్రింది పద్యం ఉదహరించాడు.

"వెలవెలబారి శార్ఙ్గ గుణ వేగద వగ్గి మురింగి దీధితుల్
బొలువరి ఖండిపంటినను జోటియపోలెను వాపినూబి చం
దలగతినొంది చిక్కిలి గృహాంగుడనైతి శశాంక పిష్టమున్
గళితసురంగ మంగళ వితానవితాతిని ఖండపాగితో"

ఈ పద్యాన్ని హొత్తపివారు ఒకందుకు ఉదాహరిస్తే మనం ఇంకొకందుకు ఉపయోగిద్దాం. దీని అంతిమపాదంలోని 'గళితసురంగ మంగళ' అనే సమాసం చూశారా? అందులోని 'సురంగ' అనే మాటను ప్రాచీన కవులు మాత్రమే మొదట వాడేవారు నన్నెచోడుడు, యథావాక్కుల అన్నమయ్య దీనిని మొదటి సారి ఉపయోగించిన ప్రాచీనులు. వేములవాడ భీమకవికూడా ప్రాచీనుడనీ, అప్పటి కాలంవాడు కావచ్చుననీ ఊహించడానికి ఈ పద్యంలో 'సురంగ' శబ్దం పనికి వస్తున్నది.

ఈ హొత్తపి వెంకటరమణ కవే భీమన ప్రార్థనా పంచకంలోనిదంటూ 'శ్రీలలనాతమాధవ' అనే పద్యాన్ని ఉదాహరించాడు. మన్మధుణ్ణి కృత్యాదిలో స్తుతించడం నన్నెచోడుని కాలంనాటి కవుల ఆచారం అనుకుంటే ఒక పద్యంలో ప్రత్యేకంగా మన్మధుణ్ణి ప్రార్థించిన భీమకవికూడ ఆ కాలంవాడే అనుకోవచ్చు. దశకుమార చరిత్రలో కేతనకూడా మన్మధుణ్ణి స్తుతించాడు. భీమకవి నన్నెచోడునికీ, తిక్కనగారికీ నడుమ ఉండవచ్చు.

5

చారిత్రకంగా చూస్తే ఆధారరహితాలూ, అసంగతాలూ ఎన్నో భీమకవి గురించి అప్పకవి చెప్పాడు. అతడు చెప్పిన చాలావాటిని పరిశోధకులు త్రోసిరాజన్నారు. ఇంకొకళ్ళు వ్రాసిన పుస్తకాలూ, పద్యాలూ భీమకవికి అప్పకవి అంటగడితే కొన్నిటిని పరిశోధకులు అదే అప్పకవి మరొక కవి దని స్పష్టంగా చెప్పిన ఒక చాటుధారను భీమకవిదే కావచ్చు నంటున్నారు.

"నెల్లూరి తిరుమలయ్య అరవచోట తకారంబు చెలిపి తన గుణమును పొంగరించిన శ్రీపతిరాజు పోతరాజును నేడు దివంబులకుం బావంచిట్టిన చాటుధార" అంటూ అప్పకవి ఈ క్రింది పద్యం ఉదాహరించారు.

"హాయ మది సీత, పోతవసుధాధిపు దారయు రావణుండు, ని
శ్చయముగ నేను రాఘవుఁడ, తాఘ్నాని వారిధి, మాధ దంబనా
ప్రియతనయుండు, అప్పన విభీషణు, డా గుడిమెట్ల లంక, నా
ఆయమును పోతరక్కసుని దాపును నేరవనారు హనుండ్రి."

ఈ పద్యంలోని పోతరాజు అప్పకవి చెప్పిన శ్రీపతిరాజు పోతరాజు కాదనీ, అతడు త్యాగి పోతరాజనీ చరిత్రకారుల ఊహ. ఎందుకంటే, గుడిమెట్ల పాలించినది త్యాగివారే కనుక. ఈ త్యాగివారి వంశంలో చాలామంది పోతరాజులు ఉన్నారు. అందులో మొదటి పోతరాజే ఈ పద్యంలోని పోతరాజని చాగంటి శేషయ్యగారి ఊహ. ఇంతకూ ఈ పోతరాజుకు అప్పన అనే తమ్ముడున్నాడో లేదో తెలియదు. ఆ అప్పన తన పాలిటి విభీషణుడైనాడని చాటుకవి చెప్తున్నాడు. మారుడనేవాడు తన రామాయణంలో హనుమంతుడయ్యాడన్నాడు. ఈ మారుడు కామదేవుడైన మన్మథుడా? లేక మారుడనే వ్యక్తియా? పోతరాజుకు గుణంబిద్ధ ప్రేమ పుట్టించిన మన్మథుడా? లేక 'సాహిణి' మారు డెవడైనా ఉన్నాడా? అతడు 'సాహిణి' మారుడే అయితే, కాంతం పాపం!

రామాయణంలోని ఆంజనేయుని స్వామిభక్తిని మెచ్చుకొని శ్రీరాముల వారు సంతత కటాక్షవీక్షణాల కరుణించేవారు. అయితే ఈ భీమాయణంలో ఆంజనేయుడైన 'సాహిణి' మారుణ్ణి శివుని మూడోకంటి వీక్షణాలతో కవిగారు 'దీవించారు.' వేములవాడ భీమకవి వదనోకంతవచోట హుకారంబు నిలిపి మూడుగడియలకు రామగిరి దుర్గమున మృతికడిగిన మారని బాపద్టిన చాటుధార.

"చక్కదనంబు దీపియగు సాహిణిమారడు మారుడై పడిన్
జొక్కి పతంగళంబు చలమున్ బలముబ్బగ నా చతుష్పథం
బొక్కన్నపోలు దుర్గతయి మాడ్కి నమంటలు రాలఁజూచినన్
మిక్కిలి రాజశేఖరుని మీదికి వచ్చిన రిత్తపోవునే?"

"హాయ మది సీత" లోని మారుడూ, "చక్కదనంబు దీపియగు సాహిణిమారుడూ" వేరు వేరు వ్యక్తులనుకోవాలి. ఇంతకూ సాహిణి మారనపై మూడోకన్ను తెరచిన రాజశేఖరుడు ఎవరు? ఆ చొక్కన్నపాలుడు మొండర్యు ఫలో తుంగభోటుడే అని చాగంటి శేషయ్యగారంటారు.

అద్భుత పద్యాలు

ఈ చొక్కనృపాలునిపై భీమకవి చెప్పిన చాటువులని రెండు 'అద్భుతమైన' పద్యాలు ప్రచారంలో ఉన్నాయి. ఒకసారి చొక్కనృపాలుడంత వారు మల్లె పందిరి సంభావికి కాలు ఆనించి కూర్చున్నారట. ఆయన భీమకవిగారి మహత్తును పరీక్షించాలని "కవిగారూ, ఈ కఱ్ఱ సంభాన్ని చెట్టుగా మార్చగలరా?" అని ప్రశ్నించారట. కవిగారు 'ఓ' అని ఒప్పుకొని ఈ పద్యం చెప్పారట.

"అసీలాభ్యుదయాన శృంఖలితరాజ్యాలంబిత స్తంభమా!
వేవే వేములవాడ భీమకవి వేగిం జిత్రకూటంబులో
భూనవ్యాపిత పల్లవోద్భవ మహాపుష్పోప గుచ్ఛంబులన్
నానాపక్వ ఫలప్రదాయివగుమా నాకల్ప వృక్షాకృతిన్"

భీమకవి ఈ పద్యం చెప్పగానే ఆ మల్లెపందిరాట కొమ్మలతో, ఆకులతో, చిగుళ్ళతో, పువ్వులతో మహావృక్షమై పోయిందట. 'మేజిక్కు' చేయమని అడిగిన చొక్కనృపాలుడు రాటకు ఆన్చిన తన కాలు తీసుకోవడం మరచిపోయాడు కాబోలు. ఆ కాలు చెట్టులో ఇరుక్కుని పోయిందట. దానిని ఊడదీసుకోలేక చెట్టును యథాప్రకారం రాటగా మార్చమని ప్రార్థించాడట. కవిగారు మళ్ళా ఇంకో పద్యం చదివారట. అది:

"కంధువర ప్రసాదకవిసంఘపరేణ్యుడనైన నా వచో
గుంభన చేయ నెంతో యనుకూలత నొంది తనూనభావనన్
గుంభిన చొక్కనామ నృపకుంజరు పందిటి మల్లెసాలకున్
స్తంభమురీతి పీటను దాలిచి యొప్పటియట్ల యుండుమా!"

ఈ పద్యం చెప్పగానే చెట్టు రాటగా మారి రాజు ఆరాటం తొలగిందట. ఇటువంటి అద్భుతకార్యాల గురించి చెప్పుకోవడానికి బాగానే ఉంటుందిగాని వాటిని చేయడానికి మంత్రశక్తికన్న తంత్రశక్తి చాలా అవసరం.[3] వేరే సాధనాలు లేక

3 ఈ సంపుటి రచయిత 'ఆలిండియా మేజిక్ సర్కిల్' సభ్యుడు. ప్రపంచ విఖ్యాతి ఆర్జించిన పి. సి. సర్కార్ వంటి మహా ఇంద్రజాలికులు కేవలం మంత్రాలవల్లా, మహిమలవల్లా కాక బుద్ధికుశలతతో, నేర్పుగా, యాంత్రిక తాంత్రిక సాధనాలతోనే అద్భుత మాయా దృశ్యాలను సృష్టిస్తారని సాధికారంగా చెప్పగలరు.

పోలికమాటతోనే ఇంత మేజిక్ చేయడం అసంభవం. గోలకొండ కురియాలు లాటి కాయలంత ఉంటాయంటే నమ్మవచ్చుగాని ద్వారకలందాలు వద్దనంటే నమ్మలేము. భీమకవి ఒక చాళుక్యనృపాలుని కాలంలో ఉండేవాడని నిర్ణయించడానికే ఈ పద్యాలు మనకు ఒకవేళ పనికిరావచ్చును.

ఆశుకవిత్వంలో దిట్టలు

అసలు చాళుక్యనృపాలుణ్ణి చూడడానికి మొట్టమొదట వెళ్ళినప్పుడే భీమకవి చెప్పిన పద్యమంటూ ఒక పీఠపద్యం ప్రచారంలో ఉంది. ఆశుకవిత్వంలో దిట్టలైన కొంతమంది కవుల పేర్లు ఈ పద్యంలో ఉన్నాయి, చూడండి :

"గడియలోపల దాడికథగి ముత్తభియగా
దిట్టన మేధావి భట్టుకంటె
రెండుగడెల ప్రబంధరచనమ్ము లన్నియు
యల్ల దిట్టన కవిమల్లుకంటె
మూడు గడియలకు మొనపి య తిన గండి
పగులదిట్టిన కవిరామకంటె
నరఘాములోపల జెరుషపి శింకంగ
దిట్టన ఘటికాగ్ని భట్టుకంటె
మ్రగకోపి నేను నోప్పడు కవిరాయంత
ప్రగమ్మరింప శక్తి గలదు నాకు
పట్టి మూన జిగుడు పుట్టింప గిట్టింప
విభుడ వేములాడ భీమకవిని."

ఈ పద్యంలో చెప్పిన మేధావి భట్టు, కవిమల్లుడు, ఘటికాచలభట్టు మని హేనన కాలానికి ముందుకు రారు. అందుచేత వీళ్ళకు ప్రాచీనుడైన భీమకవి వీళ్ళను పేర్కొని చాళుక్యనృపాలునివద్ద పద్యం చెప్పడం కుదరదు. కాబట్టి ఈ పద్యాన్ని ఎవరో కట్టి భీమకవికి అంటగట్టా రనుకోవాలి

అప్పట్లో ఈ చాళుక్యనృపాలుడు మొదటి కులోత్తుంగుడని, అతనిమీదనే భీమకవి ఈ పద్యాలు చెప్పి ఉంటాడని దాగంటి శేషయ్యగారి ఊహ. కులోత్తుంగ చోళుడు కళింగదేశంలోనే ఉండి ఆ భాషాకవులనే పోషించినట్లు తెలుస్తున్నది కాని తన తండ్రిలాగ తెలుగు కవులను ఆదరించాడనడానికి ఆధారాలేవీ లేవు.

సమన్వయం

మొత్తంమీద 'హయ మది సీత', 'చక్రదండ దీప', 'అపీతాఖ్యాత దాశ', 'శంభువర ప్రసాద' అనే నాలుగు పద్యాలలోని చారిత్రక విషయాలను సమన్వయం చేయడానికికూడ అవకాశం లేకపోలేదు.

'హయ మది సీత' చాటువులోని త్యాగిపోతరాజు వాగంటి శేషయ్యగారనుకొనే మొదటి పోతరాజుకాక రెండవ పోతరాజు అవుతారు. ఇతని శాసనం ఒకటి క్రీ.శ. 1198 లోనిది ఇప్పుడు బెజవాడ కనకదుర్గగుడిలో ఉంది. ఈ రెండవ పోతరాజుకాలం చాళుక్యపుంటోక్కృష్ణసాయని కాలానికికూడ సరిపోతుంది. మూడవ కులోత్తుంగ చోళుడే అతడని భావించవచ్చు. ఇతనికీ, ఓరుగల్లుకూ సంబంధముంది.

మూడవ కులోత్తుంగ చోళ చక్రవర్తి క్రీ.శ. 1196 లో పుదుక్కోట్టైలో వేయించిన ఒక శాసనంలో ఇలా ఉంది: "యుద్ధములో భయంకరులైన వడుగరును (తెలుగువారిని) సాధించి వేంగిమండలమును తన అధికారము క్రిందికి తీసుకువచ్చిన పిదప అతడు స్వర్ణవర్షమును కురిపించి బంగారు నగరమైన ఉరంగైలో ప్రవేశించెననియు చెప్పబడినది. ఈ విషయములు ఎంతవరకు సత్యమైనవో తెలియదు. ఉరంగై నగరము ఓరుగల్లు (ఒరుంగల్లు-వరంగల్లు) నగరమే.... ఇతడు స్వర్ణవృష్టి కురియించి ఉరంగై నగరమును ప్రవేశించినట్లు చెప్పుటవలన ఇతడు యుద్ధమున జయించి కాక బంగారు నాణెములను కాకతీయోద్యోగివర్గమునకు లంచముగా వెదజల్లి ఉరంగై నగరమును ప్రవేశించినట్లు ఊహింపవలసి యున్నది." అని తెలుగుభాషా సమితివారి మూడవ సంపుటి (పుట 222) లో మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు వ్రాశారు

కులోత్తుంగ చోళునికి చోక్కనాయనా అని నామాంతరం ఉంది దీనికి వాగంటి శేషయ్యగారు శాసనప్రమాణాన్ని (కవితరంగిణి-1, పుట 249) చూపించారు. మూడవ కులోత్తుంగుడు క్రీ.శ. 1178-1208 లో పాలించాడని ఆయన ఒప్పుకొన్నారు.

ఈ చాటువులలో 'చక్రదసంపుటిని' అనేది 'రామగిరి దుర్గమునే ముత్తికదిగిన సాహితిమూర్తిని తాపదిద్దిన చాటుధార' అని అప్పకవి చెప్పారు. ఈ రామగిరిదుర్గం కరీంనగరు జిల్లాలో ఉంది.[4] వరంగల్లుకు దగ్గరే.

---

4 కుందూరి ఈశ్వరదత్తుగారి 'ప్రాచీనాంధ్ర భూగోళం' – పుట 78.

6

వేములవాడ భీమకవి చెప్పినదే అంటూ అప్పకవి ఇంకొక చాటుధారను ఉదహరించాడు. ఇందులో చక్కని కవిత్వం కూడా ఉంది.

"గరళపుముద్ద లోహ మవగాఢమహాకవికోట్లు సమ్మెటల్
హరునయనాగ్ని కొల్మి యురగాధిపు కోరలు పట్టుకార్లు ది
క్కరటికిరంబు దాయ అయకాఁడు కమ్మరి పైడిపీఠసం
హరణగుణాఢి రాముఁడగు పైలమభీమన ఖడ్గసృష్టికిన్"

ఈ చాటువులోని పైలమ భీమన చారిత్రక వ్యక్తే.

ఇంతకు ముందు ప్రకరణంలో అమృతనాథుని మరికొందరి గురించి చెప్పుకొంటున్నప్పుడు, ఏరువనాడును పాలించిన నలుగురు భీమనలను గురించి తెలుసుకున్నాం. అందులో పైలమ భీముడు క్రీ.శ 1101 – 1124 అని విశద మయింది. ఇతని తల్లి పైలమదేవి క్రీ.శ. 1098లో దాక్షారంలో ఒక శాసనం వేయించింది. భీమేశ్వరదేవరకు అఖండ దీపదానాన్ని చేసింది. ఆ సంవత్సరం ఆమె దాక్షారంకు వెళ్ళినపుడు ఆమెతోపాటు రెండవ కుమారుడు భీముడు కూడా తోడువెళ్ళాడేమో. స్థానికుడైన భీమకవి ఆ వీరుని ఖడ్గవిద్యాపారవాన్ని చూచి ఈ పద్యం చెప్పాడేమో.

సంకలన కర్తలు ఉదాహరించిన 'ఏరువ భీమ నీవగతురెక్కని కొంతలు....' అనే పద్యంలో ఏరువ భీముడనేపేరు ఉంది. 'గరళపుముద్ద'లో పైలమ భీముడని ఉంది. ఇద్దరు అభిన్నులని భావించి ఈ భీమన్నపాలుని పేచిష దేవ దాస రాజుకు 'రామగోపాల చరితము' సంకితమిచ్చిన భీమ మనిషే వేములవాడ భీమకవి అని విశ్వసించి ఆ దాసరాజు కాలాన్ని శక సంవత్సరాల లెక్కలో తప్పుగా చెప్పిన రావిరాజు పీపమాలికను ఆధారం చేసుకొని కాలనిర్ణయం చేసిన వాళ్లు ఉన్నారు. వీళ్ళలో నిడదవోలు వెంకటరావుగారు ప్రసిద్ధులు, ఆద్యులు. ఆయన తమ 'తెలుగు కవుల చరిత్ర'లో (మద్రాసు యూనివర్సిటీ ప్రచురణ) వేములవాడ భీమకవిని గురించి వ్రాస్తూ, "ఈతడు క్రీ.శ 1100–80 ప్రాంతమున విలసిల్లెనని పూసపాటి రావిరాజు వీరచరిత మాలికను బట్టి నిర్ణయించితిని (భా. భారతి, 26 సం, 3వ సంచిక, పుటలు 137 – 139)" అన్నారు.

వెంకటరావుగారు "భా, భారతి" అన్నారుకనుక నరను భారతిని చూశాను.' అందులో "పూసపాటి రావిరాజు" అనే కవి గురించి తెలియచేశారు.

"కృతిభర్త దైనను, కృతికర్త దైనను నీతడు విద్వత్కవి యనుటకు సందియము లేదు. ఇక స్పష్టముగా రాచిరాజు కృతపతి చెప్పదగినది, మనకు లభ్యమగుచున్నది. వసిష్ఠగోత్రక్షత్రియుల సీసమాలిక. ఈ మాలికలో భీమకవి రచించినది రామగోపాల చరిత్రమనియు, వత్సపూసపాటివారి వంశీయులలో నొకడగు భీమరాజునకు దండనాథుడైన దానరాజునకు కృతియనియు తెలియుచున్నది. ఈ మాలికలో దానరాజు కాలముగూడ తెలుపబడినది....గిరి 7, నిధి-9, గగనం 0, ఇందు 1: అనగా శా. శ. 1097(+78—1175 క్రీ. శ.) దానరాజు కాలము క్రీ. శ 1175 కావున నాతనికి కృతినిచ్చిన వేములవాడ భీమకవియు 1160 – 70 ప్రాంతమువాడని స్పష్టముగా చెప్పవచ్చు. ఇంతవరకును చాటుపద్యముల నాధారముగా కేసుకొని సందిగ్ధముగా నిర్ణయించిన విషయము నీ మాలిక నిస్సందేహముగా స్థిరపరచుచున్నది. ఈ యుదంతము కవులచరిత్రకు క్రొత్త విషయము" అని నిడదవోలు వారు భారతిలో వ్రాశారు.

ఈ వ్యాసాన్నే ఆధారంచేసుకొని కవితరంగిణి రచించిన చాగంటి శేషయ్యగారు ఆ పుస్తకం 3-వ సంపుటంలో "శ్రీ వెంకటరావు పంతులుగారి శ్రమపరిశోధనములవలన నీ రాచిరాజు రచించిన సీసమాలిక లభించుటచే భీమకవి కాలము నిస్సంశయముగా నిర్ధారణమైనది....రాచిరాజు రచించిన వసిష్ఠగోత్ర క్షత్రియుల సీసమాలికను వెంకటరావు పంతులుగారొకమారు దయతో నా కొసగ నందున చూచితిని" అని వ్రాశారు.

ఒక గడ్డుసమస్యగా నిలిచిపోయిన కవికాల నిర్ణయం ఇంత అసందిగ్ధంగా తేలడం సాహిత్య చరిత్రలో కీర్తించదగిన విషయం. అయితే దేనిమీద ఆధారపడి అటువంటి నిర్ణయం చేయాలో ఆ సాక్ష్యం ప్రామాణికమైనదేనా? రాచిరాజు సీస మాలిక ఎక్కడిది? అచ్చుపడిందా అముద్రితమా? ఏ గ్రంథాలయంలో ఉంది? ఎలా దొరికింది? మొదలైన విషయాలను వెంకటరావుగారు తమ భారతివ్యాసంలో చెప్పనేలేదు (ప్రామాణిక చరిత్రకారులు తమకు దొరికిన ఆకరాలను, ప్రమాణాలను అనుగుణంగా అధోజ్ఞాపికలలోనైనా చెప్పడం అవసరం. అదే రివాజు. ఈ సంప్రదాయాన్ని వెంకటరావుగారు ఈ సందర్భంలో ఎందుకు అనుసరించలేదో దురవగాహం)

చెప్పవలసిన భారతి వ్యాసంలో చెప్పకపోయినా, రాచిరాజు సీసమాలిక తమకెలా లభ్యమైనదీ ఇంకొకచోట చెప్పారు. వటశ్రీ దువ్వూరి జగన్నాథశర్మగారు పరిష్కరించి ప్రకటించిన 'తెలుగు పారాశరీయహోర – విజయరామ

రాణీయము'5 అనే పుస్తకానికి పీఠిక వ్రాస్తూ శర్మగారు రచించిన, ప్రచురించిన గ్రంథాలను చెప్పి "ఈ గ్రంథము లీనా తంత్ర్యములైనను చారిత్రకంగా నెంతేని విలువగలవి మరియును వాని పరిశోధకులకు, చరిత్ర కారులకునవి మిక్కిలి ఉపయోగకరములు. వాని యుపయోగమెట్టిదో ఈ క్రింది యుదాహృతవిషయమును బట్టి గ్రహింపవగును. నేను మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయం పక్షమున తెలుగుకవుల చరిత్ర వ్రాయుచు వేములవాడ భీమకవి కాలం నిర్ణయించుటకు శర్మగారు ప్రకటించిన పూసపాటి రాచిరాజు విరచితమగు సీసమాలిక (పై గ్రంథములలో నిదే) యెంతేని యుపయోగించినది. దాని ననుసరించి నేను నిర్ణయించిన భీమకవి కాలం క్రీ॥శ 1170 ప్రాంతమనియంగీకృతమైనది ఆంధ్రకవితరంగిణీకారులగు చాగంటి శేషయ్యగారును దీని నామోదించి తమ గ్రంథమున నెలకొల్పిరి" అని నిడుదవోలు వారు కృతజ్ఞత చెప్పారు.

ఈ నటశ్రీ జగన్నాథశర్మగారు ఇటీవల 'మాధవవర్మ – పైలమభీమ' అనే పుస్తకం రచించి ప్రకటించారు. అందులో పూసపాటివారి మూలపురుషుడైన మాధవవర్మ రచించిన 'జనాశ్రయ' మనే సంస్కృత ఛందస్సును అదే వంశంలో ప్రసిద్ధుడైన పైలమభీమన పోషణలో ఉండే వేములవాడ భీమకవి 'కవిజనాశ్రయ' మనే పేరున తెలిగించాడని రుజువుచేయడానికి ప్రయత్నించారు.

నటశ్రీ జగన్నాథశర్మగారు ప్రకటించిన రాచిరాజు సీసమాలికలో వత్సవాయివారి వంశానికి మూలపురుషుడు దానరాజనీ, అతడు చంద్రవర్మచే వత్సవాయిని కానుకగా పొందాడనీ, ఈ బహుమానపు తారీఖు క్రీ. శ. 1176 అని ఉంది. అయితే "వత్సవాయివారి మూలపురుషుడు పోగిపోతరాజనియు వత్సవాయి గోపరాజున కంకిత మొనరించిన 'రామవిలాస' మను గ్రంథములో ఏనుగు లక్ష్మణ కవి వ్రాశాడు. "గణపతి దేవునికి బూర్వము వత్సవాయి అను ఇంటిపేరు గల రాజకుటుంబమే లేదని స్పష్టముగ చెప్పవచ్చును. పోగి పోతరాజు కాకతి గణపతి దేవచక్రవర్తి కాలమున కృష్ణాతీరమున గుడిమెట్టలో రాజ్యము చేయుచుండెనని బెజవాడ మొదలగు ప్రదేశములలో గల పోగి పోతరాజు శాసనముల వలననే బోధపడగలదు." అని చిలుకూరు వీరభద్రరావుగారు వ్రాశారు.6

---

5 ప్రాప్తిస్థానం : నటశ్రీ ప్రచురణాలయం, కోటగేటువద్ద, రామచంద్రపురం, గోదావరి – వయా రాజమండ్రి.

6 ఆంధ్రుల చరిత్రము 4వ సంపుటము (1936). పుటలు 73, 74.

క్రీ. శ. 1175 లోనే పల్నాటి శాసన, దాచరాజు చంద్రవర్మ అనే వ్యక్తులు చారిత్రక పరీక్షకు నిలబడకపోవచ్చు. ఈ తారీఖును బట్టి వేములవాడ భీమకవి కాలనిర్ణయంలో తొందరపడకూడదు

రాచిరాజు సీసమాలిక పూర్తిపాఠం లభ్యమవుతూంది. దేవిడి బసిం దారులు ప్రచారభూపాలుడు రచించి ప్రకటించిన "ఆంధ్రవిజ్ఞానం" ఆయిదో సంపుటంలో 'రాచిరాజుగారి సీసమాలిక' అనే శీర్షం క్రింద ఇది ప్రకటితమైంది. (పుటలు 2701 నుండి 2703) ఇందులో వశిష్ఠగోత్ర క్షత్రియుల ఇంటి పేర్లు ఉన్నాయి ఇది 56 పాదాల సీసపద్యం. క్రీ శ. 1468 లో ఉన్న రాచిరాజు దీన్ని వ్రాశాడని అందులోని తప్పొప్పులవల్ల తెలుస్తుంది అయితే ఈసీసమాలిక ప్రక్షిప్తం. దీనిని ఎవరో అర్వాచీనులు సృష్టించారు ఈ సాహిత్య ఫోర్జరీని ఉప్పాంరి వారు ప్రకటించారు. ఈ సీసమాలిక అంత ప్రాచీనం కాదని రుజువు చేయడానికి ఒక్క ఉదాహరణం చాలు ఇందులోని చెప్పన్న కుటుంబాలలో నందేల కృష్ణంరాజు గారిది కూడా ఒకటని 37 వ పాదంలో స్పష్టంగా ఉంది నంద్యాల కృష్ణంరాజు సుప్రసిద్ధుడు పింగళి సూరనరాజుగారి కళా పూర్ణోదయం అంకితం పుచ్చు కొన్నాడు ఇతడు క్రీ శ. 1550 ప్రాంతాల వాడు. ఇతని గురించి మూరేళ్ళ ముందు 1468 లో ఉన్న రా-రాజు ఎలా వ్రాయగలడు ; ఎవరో ఎందుకో సృష్టించినదే తప్ప ఈ సీసమాలిక రాచిరాజుది కాదు. కాని పరిశోధన వల్ల ఈ ఫోర్జరీ చేసిన దెవరో బయట పడవచ్చు.

ఈ శతాబ్దపు తొలిరోజులలో, విజయనగర సంస్థానంలో ఒకపెద్ద దావా చెలరేగింది దీన్ని పెద్ద దావా అంటారు. ఇందులో గురజాడ అప్పారావుగారికాలం వ్యయమైంది, అప్పారావుగారి పుత్రులు గురజాడ రామదాసుగారు ఆ దావా సంగతి ఇలా చెప్పారు

"విజయనగర సంస్థానీకుల చరిత్ర విస్మయముగ తావరమ్మమే; విజయ నగర రాజుల వంశమూ నిరంతర ధారగా సాగినది కాదు ; రెండేసి, మూడేసి తరముల కొక్కొక్క పరుష కలిగి దత్తతాను క్రమణమైన గాకుండా వారి జ్ఞాతి వర్గమున వేరొక శాఖలో మొగసంతతి వారెవరో రాజ్యానికొచ్చుట తటస్థించు చుండెను. ఈకారణము చేతనేవారి ఆది కుటుంబమున ఆఖరిపురుషుడగు శ్రీ ఆనంద గజపతి మహారాజావారు గుజరాతుల చరిత్ర రాజతరంగిణివలె తమ వంశచరిత్ర వ్రాయించ నుద్యమించిరిగాని అది సాగలేదు. వారి మరణానంతరం సంస్థానముపై

వారసత్వపు వ్యాఖ్యము వచ్చిన ధనవంతులు విశాలమయిన పలుకుబడిగల మహారాణీల చేతిలో వారి పూర్వ వంశావళి అన్నిచోట్లా వ్యాఖ్యావసరములకు అనువైనట్లు మార్చివేయబడ్డది" (చూ.... దువ్వూరి వారు ప్రచురించిన తెలుగు పారాశరీయ హోరా విజయరామ రాజీయము పుట-XI).

ఆ పెద్ద దావాలో ఒక వైపు మంచే కాదు ఇరువక్షులవాళ్ళూ వంశవృక్షాలనూ పాత విషయాలనూ దిద్ది పారేశారు. తమకు ఇబ్బందికరమైన గ్రంథాలను వెలుగు చూడనివ్వలేదు. తమకు అనుకూలమైన వాటిని సేకరించో, సృష్టించో ప్రకటించారు. తమ ఆశ్రితుల చేత తమకు అనుకూలమైన వంశావళులు తయారు చేయించారు దువ్వూరి జగన్నాథశర్మగారు కళింగసీమలోని కొన్ని క్షత్రియ కుటుంబాలకు విధేయులు, వాళ్ళ శ్రేయోభిలాషి "ఏనాటినుంచో క్షత్రియ కీర్తినే ఆశ్రయించి యున్నా"నని ఆయనే చాటుకొన్నారు. (చూ.... తెలుగు పారాశరీయహోర-పుట XXIV) వారు తమ వాదానికి భిన్నముగా "ప్రశంసావళులందు భేదము ఉండెనేని-అవి ఫోర్జరీలనదగినవే:" అనిస్పష్టపరిచారు. (అదే పుస్తకంలో పుట XLVI).

దువ్వూరి వారు ప్రకటించిన రాచిరాజువంశమాలిక కూడా ఫోర్జరీయే అని అంతరంగిక సాక్ష్యాలవల్ల రుజువైంది ఈ ఆధారాన్ని నమ్ముకొని నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు, చాగంటి శేషయ్యగారివంటి ధీమంతులు పొరపాటు కాల నిర్ణయాలు చేయడం దురదృష్టకరం

ఇంతదాకా భీమకవి చాటువులనూ, అతని పద్యాలని ఇతరులు ఉదహరించినవీ చర్చించి భీమకవిని గురించి కొంత తెలిసికొన్నాం ఇక అతడు ఏయే కృతులు, ఏయే కాలాలలో రచించారో, అలా రచించేటప్పుడు ఏయే విషయాలు చెప్పారో పూర్తిగా తెలుసుకొందాం. ఇందువల్ల భీమకవి వ్యక్తిత్వం ఇంక కొంచెం స్పష్టంగా బొమ్మకడుతుంది.

1. శ్రీనాథుడు (1380–1450)	వచియింతు వేములవాడ భీముని భంగి నుద్దండలీల నొక్కొక్కమాటు
2. కొరవి గోపరాజు (1430–1490) (ఈ కాలమువారే అయిన లాక్షణికుడు అనంతుడు తన ఛందోగ్రంథంలోని పద్యాలను అనుసరించినా, భీమకవిని స్మరించలేదు; లాక్షణికునిగా ప్రశంసించనూలేదు.)	వేములవాడకు సుకవియై వేములవాడం జనించి వేములవాడన్ దా వెలసిన భీముని సుత భీముని బలభీము విమలభీము దలంతున్.
3. ఆంధ్ర కవి రామయ్య (1450)	ఛందోనిబంధన చాతురీధౌరేయు వాగ్ధనము వేములవాడ భీము. (ప్రబంధరత్నావళి, పుట 124, పద్యం 422)
4. వెల్లంకి తాతంభట్టు (1480–1520) (భీమకవిని పేర్కొన్న మొదటి లక్షణ కర్త)	"భీమన అఖండతంబు మొదలైన కొన్ని పదంబుల లక్షణ లక్ష్యంబులు చెప్పడు." "ప్రజ్ఞాలవదుర్విదగ్ధు లసంగతంబుగా తెనుగు తగిలించిరి: తతని యంకితంబులు లేవుగావున వానిం బ్రమాణింపదగదు" (కవిచింతామణి)
5. మొల్ల (1500–1560)	సుకవిజనోద్ధాము వాదవిభోము భీము
6. పింగళి సూరన (1550)	భీమన తొల్లి చెప్పినను పెద్దలమాటయె కాని, యందుమం దేమియు నేయెడ న్నెఱిచి చెప్పఁగ గానదు.
7. పెదపాటి సోమనాథుడు (1600)	వాక్ప్రౌఢోపేతదక్షవాటీ మహాస్థానభీము.
8. చిత్రకవి పెద్దన (1560)	శ్లేషపరప్రసాదకవితాఢ్యుని వేములవాడ భీమునిన్.
9 లింగముగుంట తిమ్మన (1560)	భీమనయు నథర్వణయును వెరవరియును కాకునయును చెప్పినట్టి ఛందంబులు గూర్చి ప్రకరణము లొప్పజేసెను బ్రహ్మవంశ్యు డొనర లింగముగుంట తిమ్మన యనుకవి.

10. పోతపి వెంకట రమణకవి (16....)	భీముని ఘనబంధపేశలంబు
11. వాత్రకవి రాఘవయ్య (1650)	"ఆగతాగణయుతము సంవత్సరంబుగా మంచి ధనము భీము డెంచినాడు." "ఛందం మొదలనే వేములవాడ భీమ కవిగారి ప్రయోగం ఉన్నది"
12. కాకుమాని అప్పకవి (1650)	"వికటకవులు కొన్ని వింతలు గల్పించి కవిజనాశ్రయమున గలిపినారు వాని గైకొనంగ వల దప్రయోగంబు లేల చెప్పు భీము డెరిగియెరిగి." "కవిజనాశ్రయమున 'శ్రీకంఠ' యుతి వేములవాడ భీమకవియును."
13. వఠప్ప సరస్వతి సోమయాజి (1670)	భీమేశ్వరు డీశుడు మా నామము వా తనుచు వ్రాసి నాటకకుడ వా గ్స్వామిని భీజాక్షర మా భీమన దలచినను గల వశీష్టఫలంబుల్. (వృధుచరిత్రము)
14. ఓరుగంటి రామకవి (1710)	భీమేశ్వర లబ్ధకవితావాదా పిండిగల వేములవాడ భీమనార్యుం డావరించిన కవిజనాశ్రయం బనుఛందంబు (కవితాలక్షణసారం)
15. కూచిమంచి తిమ్మకవి (1716)	భీమన చెప్పిన వడియతులను ప్రకారాంతరమున వ్రాసుకొన్న పద్యమే ఉంది.
16. కస్తూరి రంగకవి (1750)	ఆదిమకవి భీమన రేచనమీద సంకితముగా చెప్పినాడు.
17. పిండిప్రోలు లక్ష్మణకవి (1770_1840)	వృథు సుకవి స్వాంతభీము భీము
18. కట్టమూరి కామేశ్వరకవి (?)	రమణీయపాకాభిరాము భీము
19. శేషధర్మము _ లక్ష్మణకవిస్తుతి (?) R 620	భీము నవంతు చిత్రకవి పెద్దన సుధీంద్రు జగత్ప్రసిద్ధులఁ.

శ్రీనాథుని సాక్ష్యంవల్ల భీమకవి ధోరణి 'ఉద్దండ' లీల అని తెలుస్తున్నది. కొరవిగోపరాజు స్తుతివల్ల భీమకవి బలభీముడనీ, విమత భీముడు అనీ గ్రహించవచ్చు. ఆంధ్రకవి రామయ్య చెప్పిన దానినిబట్టి భీమకవి ఛందోనిబంధన చాతురీ ధౌరేయుడనీ, వాగ్ధాముడనీ తెలుస్తున్నది. వెల్లంకి తాతంభట్టు భీమన ఛందస్సును పేర్కొన్న మొదటి లాక్షణికుడు. వీరు భీమనఛందంలోని ప్రతిపాదనను తొలగించాలన్నారు. అంటే తాతంభట్టు కాలానికే భీమనఛందం అనబడేది లేకుంటే 'ఔదార్యాదికి' పాల్పడిందన్నమాట. ఆంధ్రకవి రామయ్యా, తాతంభట్టూ వేములవాడ భీమకవిని లక్షణకర్తగా పేర్కొన్నారుగాని ఆయన రచించిన కావ్యాలు పింగళి సూరన్న కాలం నాటికే కనబడవు. పెదపాటి సోమనాథుని సాక్ష్యం ప్రకారం భీమకవి నివాసమైన వేములవాడ దక్షవాటీ మహాస్థానంలో ఉన్నదే అని గ్రహించవచ్చు. చిత్రకవి పెద్దన స్తుతివల్ల భీమకవి ఈశ్వరప్రసాద కవితాధుర్యుడని తెలుస్తున్నది.

కవిజనాశ్రయం వేములవాడ భీమకవి రచించినదే అని ఆంధ్రకవి రామయ్యా, అతని సమకాలికుడు కాకునూరి అప్పకవీ సాక్ష్యమిస్తున్నారు. అయితే అప్పకవి చెప్పిన దానినిబట్టి వికటకవులు కొన్ని వింతలు కల్పించి కవిజనాశ్రయంలో కలిపారని తెలుస్తున్నది. ఆ వింతలలో కెల్లా మొదటి వింత కవిజనాశ్రయం వేములవాడ భీమకవి వ్రాశాడని ప్రచారం చేయడమే అని మనం ఎందుకు నమ్మకూడదో!

అప్పకవి కాలం నాటికే–కాదు, అంతకు రెండువందల ఏళ్ళకుముందే వెల్లంకి తాతంభట్టు కాలానికి ముందుగానే ప్రజ్ఞాలవదుర్విదగ్ధులు అసంగతంగా పెనచి కవిజనాశ్రయంలో కొన్ని తగిలించినారట. ఆ తగిలించిన వాటిలో మొదటిది వేములవాడ భీమకవి ఈ గ్రంథం వ్రాశాడనే పుకారు మొదటి అసంగతం కావచ్చుగదా!

ఇంతకూ ఆంధ్రకవి రామయ్య 1460లో మొట్టమొదటిసారిగా వేములవాడ భీమకవి ఛందోనిబంధన చాతురీ ధౌరేయుడని చెప్పేదాకా ఆ పట్టం అతనికి ఉన్నట్లు కనబడదు. ఏమంటే, ఈ 'ఆంధ్రకవి' గారి సమకాలికులో, లేక కొద్దిగా పూర్వులో అనదగ్గ ఇద్దరు లాక్షణికులు భీమకవిని లక్షణకర్తగా పేర్కొనలేదు; సూచించలేదు. ఈ ఇద్దరూ అనంతుని ఛందం వ్రాసిన అనంతామాత్యుడు, కావ్యాలంకార చూడామణి వ్రాసిన విన్నకోట పెద్దన

ఈ లక్షణ కర్తలు కవిజనాశ్రయం చూడలేదనుకోవడానికి వీలులేదు. అనంతుడు కవిజనాశ్రయంలోని ఛందస్సుకొద్ది పద్యాలకు అనుకరణలు వ్రాశాడు. విన్నకోట పెద్దన్న కవిజనాశ్రయంలోని దోషాధికారంలో చెప్పిన ఒకటి రెండు పద్యాలను అనుకరించాడు. చూడండి

"చిలికెడు బరిసెనకలు మును
మొలచె నాడెదు నింద్రగోపములు పాడెదు నా
మలికాలమయ్యె నిలలో
ననగా కాలవిరోధదోష మనిరి కవీంద్రుల్.
(కవిజనాశ్రయం, దోష 28)

గ్రీష్మకాలంబు మత్తిలి కేకు లాడె
నింద్రగోపంబు లిలమీద నెల్లతోవమె
కాగె ప్రథమాంబువులకునై చాతకంబు
లనగ కాలవిరుద్ధ సమాఖ్యమయ్యె.
(కావ్యాలంకారచూడామణి 6-13)

ఘనకంఠ కొమ్మ కృష్ణో
త్తమునకు సొగయించె నొక్క జలమని చనుదెం
చెనసగ సమయవిరోధం
బని కవులకు చెప్పు కవిజనాశ్రయ కోవిద.
(కవిజన. దోష 32)

అమరగ బిరితోలను మ
హమునం బలుపడలు దాల్చి పొగడు దొప్పెన్
హేమకర శేఖరు గుడి నట
నమయవిరుద్ధార్థ మగును ఆమ సత్కృతులన్."
(కావ్యాలంకార 6-134)

ఇద్దరు ప్రసిద్ధ లాక్షణికులు కవిజనాశ్రయాన్ని ఈ విధంగా అనుకరించినా దానిని రచించినట్లు భీమకవిని పేర్కొనక పోవడానికి ఏదైనా కారణముంటుంది. బహుశా భీమకవి ఆ గ్రంథాన్ని వ్రాయక పోవడమే పెద్ద కారణం కావచ్చు.

భీమకవి కవిజనాశ్రయం వ్రాయలేదని తెలుసుకోవడం కన్నా వ్రాసిన వేమిటో చెప్పుకోవడం ముఖ్యం. ఇతడు రాఘవ పాండవీయం వ్రాశాడంటారు. అది నేడు దొరకదు.

శతకంఠ రామాయణం రచించాడంటారు. అందులోని రెండు పద్యాలను లాక్షణికులు ఉదహరించారు. నృసింహపురాణం చెప్పాడు. ఇందులోవి వనే ఒకటి రెండు పద్యాలు కూడ లాక్షణికుల ఉదాహరణల వల్ల దొరుకుతున్నాయి.

చాటువులవల్లా, ఒకటీ అరా పద్యాలవల్లా ఒక కవి శైలి, ప్రత్యేకత, భావనాశక్తి సంతృప్తికరంగా ఆవిష్కరించుకోవలేము. కనీసం ఒక ఘట్టాన్ని ఒక సంపూర్ణ కృతిను చదివితేగాని రసానందం కలగదు.

అటువంటి అవకాశం భవిష్యత్తులో కలుగుతుందేమో అని ఆశిద్దాం.

సుమతి భీమన

సుమతీశతకం ఎంత ప్రసిద్ధమైనదో దాని కర్తృత్వ నిర్ణయంగాని, కాల నిర్ణయంగానీ అంతకు పదింతలు జటిలమైన సమస్యలు. నీతిశాస్త్ర ముక్తావళిని రచించిన బద్దెనే సుమతి శతకాన్ని రచించాడని మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారు చెప్పినట్లు ఇంతకు ముందు ఒక ప్రకరణంలో చెప్పుకొన్నాం. మొదటిసారిగా 'నీతి శాస్త్ర ముక్తావళి'ని ప్రచురిస్తున్నప్పుడు దాని పీఠికలో ఈ క్రింది మొదటిపద్యాన్ని చూపించారు.

శ్రీ విబుధ గర్వితారి
జీవరదళనోపలబ్ధ జయలక్ష్మీసం
భావితుడ సుమతి శతకము
గావించిన ప్రౌఢ గావ్య కమలావసతన్

ఇతరే సుమతి శతకమును రచించెనని ప్రథమ పద్యము జూచిన దోయును గాని ఈపద్యము నాకులభించిన యొదు ప్రతులంతో నొక్కదానిలో మాత్రమే యున్నది.... సుమతి శతకమునకును దీనికిని బాకభేదము గానవచ్చు చున్నది. జాతీయ వాచకములలో భేదమగపడును అని రామకృష్ణకవిగారు స్పష్టంగా రాశారు.[1]

శతకవుల చరిత్రమురచించిన వంగూరి సుబ్బారావుగారు ఇలాచెప్పారు:

"నీతిసారముక్తావళి, సుమతి శతకముల నొక్కగ చదివిన వారవి ఏక కర్తృత్వములని యంగీకరింపజాలరు. ఐనను వ్యతిరేక సాక్ష్యము లేనంతవరకు శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారి పద్యమునమనుసరించి బద్దెనయే దీని కర్తయని తలంచెదము గాక"[2]

---

1 నీతి శాస్త్ర ముక్తావళి పీఠిక — పుట 5.

2 శతక కవుల చరిత్ర — పుట 62.

అప్పటికి వ్యతిరేకసాక్ష్యం లభించనందువల్ల వంగూరి సుబ్బారావుగారి లాగే వేదం వెంకటకృష్ణ శర్మగారు కూడా సుమతీ శతక కర్తా, బద్దెనా అభిన్నులన్న అభిప్రాయానికి వచ్చారు. తమ 'శతక వాఙ్మయ సర్వస్వం'లో సుమతీ శతకంపైన కూలంకష చర్చ చేశారు. అందులోని సొగసులు చూపించారు. "బద్దెన మొదట నీతి శాస్త్రముక్తావళిని, ఆ తరువాత సుమతీ శతకమును వ్రాసియుండెననుట యందించుకయు సంశయింపవలని లేదు" అని రాసి వెనువెంటనే ఇంకొక పేరా మొదలు పెడుతూ "సుమతిశతకము నీతిశాస్త్ర ముక్తావళివలెనంత ప్రౌఢముకాదని" అని తేల్చారు.[3]

రెండింటిలోని పాకభేదం వల్లనే సుమతీ శతకం, నీతిశాస్త్ర ముక్తావళి వేరువేరు రచయితల కృతులన్న భావం ఎవరికైనా కలుగుతుంది. వ్యతిరేకసాక్ష్యం కనబడక కర్తల అభిన్నత్వాన్ని కొందరు అంగీకరించారు గాని రామకృష్ణ కవిగారే వ్యతిరేక సాక్ష్యాన్ని చూపెట్టకపోలేదు. దానికి కారణం ఉంది. సుమతీ శతకాన్ని భీమన వ్రాశాడని చెప్పే ఒక పద్యాన్ని లాక్షణికుడు కూచిమంచి తిమ్మకవి తన సర్వలక్షణ సార సంగ్రహంలో ఉదాహరించాడు. ఇతడు క్రీ.శ. 1740 ప్రాంతాలవాడు. భీమన అనే పేరు కనబడగానే దానికి, వేములవాడ భీమకవికి మన వాళ్ళు ముడిపెట్టేసారు. సుమతీ శతకం వ్రాసినది ఇతడే అని కొందరు అనుమానించసాగారు. చేదలవాడ భీమకవి ఒకడున్నాడని అతడు సుమతీశతకాన్ని వ్రాశాడా? అని మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారే సందేహించారు. వారు చూపిన సుమతీ శతకపు తాళ పత్రాలలో ప్రథమ పద్యం భీమకవి పేరున ఉందట.

రామకృష్ణ కవిగారు ఏ ప్రతి చూశారోగాని, మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలోని D. 1810 నెంబరు తాళపత్ర ప్రతిలో ఈ పద్యం ఉంది.

శ్రీకరముగ భీమన యను
లోకమునకు లోగడగా విలోకించి మదిన్
ప్రాకటముగా సుమతికి మతి
చేకూడగ సుమతి నీతి చెప్పెడిదంగన్.

గ్రంథాలయంవారి వర్ణనాత్మక కేటలాగులో ఈ ప్రతి చూడడానికి చాలా ప్రాచీనమైనదిగా కనబడుతూందన్నారు. "వ్రాత మంచిదికాదు కన్నడమోడి గలది. తప్పులు హెచ్చు. శైథిల్యము గ్రంథపాతములు గలవు" అని చెప్పారు. ఈ ప్రతి సాక్ష్యాన్ని కొట్టి పారెయ్యడానికి వీల్లేదు. భీమన అంటే ఒక్క వేముల

3 శతక వాఙ్మయ సర్వస్వము – పుట 74.

వారు భీమనే కానక్కర్లేదు. మనకు తెలిసిన ఒకే ఒక్క ప్రసిద్ధునికీ అన్నీ అంటగట్టడం మానవ నైజమేగాని చరిత్రకారుడు అలా చెయ్యలేదు. చాళుక్య యుగంలో ఎందరు భీమనలున్నారో వాళ్ళకు కవులతోగాని, కవిత్వంతోగాని ఎంత సంబంధముందో చూసి నిర్ధారణ చేయడం కర్తవ్యం. సుమతి శతకమంత ప్రసిద్ధ గ్రంథం రచించినదెవరో తెలుసుకొనడానికి కాయకష్టలా ప్రయత్నించడం సాహిత్య చరిత్రకారుల విధి.

1. వంగిపర్రు భీమనప్పయ్య :

ఇతడు క్రీస్తుశకం 900 ప్రాంతాలవాడు. ఆదిలో వేంగీ రాష్ట్రంలో ఉండే వైదిక కమ్మ బ్రాహ్మణుడు. జైనమతయ్యాక వప్పివాడుకు వలసవెళ్ళాడు. ఇతని కొడుకులిద్దరూ కవులే. అగ్రపుత్రుడు కన్నడ సాహిత్యంలో ఆదికవి, కవిరత్నత్రయంలో మొదటివాడు అయిన పంపనగారు. రెండోకొడుకు జినవల్లభుడు. ఇతని బొమ్మలగుట్ట శాసనంలోనే తొలిసారిగా తెలుగు కంద పద్యాలు కనబడుతున్నాయి. కుమారులలాగే భీమనప్పయ్య కూడా కవిత్వం చెప్పాడో, అందులోనూ కందాలు చెప్పాడో లేదో ఇప్పటికి తెలియవచ్చే ఆధారాలబట్టి చెప్పలేము.

2. మల్లియ భీమన :

ఇతడు కూడా జైనుడే. క్రీస్తుశకం 900 ప్రాంతాలవాడే. కవిజనాశ్రయం రచించిన రేచనకు తండ్రి. కాము భీమ తనయుడననీ, భీమనాగ్రపుత్రుడనని రేచన మన తొలి లక్షణ గ్రంథంలో పేర్కొన్నాడు. మల్లియ భీమన కూడా కవిత్వం తెలిసినవాడే కావచ్చు. కవిజనాశ్రయానికి 'భీమన ఛందం' అనే ప్రవాదం రావడంలో ఇతని ప్రసక్తి ఏమైనా ఉందేమో పరిశోధించాలి.

3. భీమన ప్రెగ్గడ :

ఇతడు క్రీ.శ. 1072 ప్రాంతాలవాడు. రాజమండ్రిలోని మార్కండేయ స్వామికి ఆ సంవత్సరం దీపదానం చేసి ఒక శాసనం వేయించాడు. శాసన పద్యం ఇతని రచనే అని నిడుదవోలు వెంకటరావుగారి ఊహ.[4] అంతేకాదు ఈ భీమనే రాజరాజనరేంద్రుని సవతి సోదరుడయిన విజయాదిత్యుని కూతురు కోమలదేవి దాక్షారామ శాసనంలోని పద్యాలకర్త అనికూడా నిడదవోలువారు అనుకుంటున్నారు. ఈ భీమన ప్రెగ్గడ పన్నయగారి కుమారుడని చాగంటి శేషయ్యగారు భావించారు.

4 తెలుగు కవుల చరిత్ర – పుట 162

4. బంగెన భీమన :

ఇతడు క్రీ.శ. 1124లో మహామాండలికుడై బెజవాడ రక్షకం చేసిన సుఖస్థితిని రాజైనవాడు. ఒక పద్యమయ శాసనంలో ఇతని పేరు కనబడటం తప్ప, ఇతడు కవియన్న దాఖలాలు లేవు. శాసన పద్యమంజరిలో ఇతని శాసనం నాలుగు గద్యపద్యాలలో వుంది (పుట 11). నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు ఇతని ఈ శాసనంతోపాటు మరికొన్ని సంగతులు చెప్పే పద్యాలను ఉదహరించారు.[5] ఈ పద్యం వల్ల బంగెన తమ్మభీమన అగ్రహారాలూ, విద్యాదానాలూ, హిరణ్య, భూ, గో, కన్యాదానాలూ, వ్రతాలు ధర్మం చేశాడు. కృతులు చెప్పించినట్లు దాఖలాలేదు.

5. ఎల్లమ భీమన, పూరమ భీమనలు :

క్రీ.శ. పదకొండో శతాబ్దంలో డొంగేరు, పంచిపర్రు, చేబ్రోలు ప్రాంతాలలో ఈ భీమనామధారులు కనబడతారు. వీరు బుద్ధవర్మ వంశంలోనివారు. ఈ వంశాన్ని దీనానాథ కవీంద్ర గాయకులు కీర్తిస్తూ ఉంటారు. ముక్కంటికాడు-వెట్టివల్ల ఈ వంశపురుషుడు బుద్ధవర్మ దొంగేరు మార్గత్రయాన్ని కానుకగా పొందాడు. ఈ అన్వయంలో ఈ క్రింద వ్యక్తుల వంశవృక్షం ఒక శాసనంవల్ల తెలుస్తోంది.

గండడు
|
వేసటి పండడు
|
ఎల్లమ భీమడు
|
గండడు
|
పేడమ పండడు
|
పూరమ భీమన
|
భీమయ పండడు

5 అదే పుస్తకంలో పుట 232

ఈ ఏడు తరాల వ్యక్తులలో చిట్టచివరివాడైన భీమయ పండయ మాత్రమే సర్వకళా ప్రవీణుడూ, కవీ అని తెలుస్తోంది. చేబ్రోలులోని ఒక శాసనంలో ఇతని కవితా శక్తులు ఇలా కీర్తించబడ్డాయి.

తలపునదర్ల రావమున తద్దత సూక్తులు గూఢవర్తనల్
గొలుసుకొనంగ ప్రావరుల గోరిక దంగినవచ్చి మట్ట గో
మల గతి చేసి మార్గముల మట్టువడం గలపంబులొప్పగా
దుష్కర క్రియ జెప్పనేర్చె నృప ధూర్జటి భీమయపండ దిమ్మహిన్.

చక్కగా దేసి మార్గాలలో దుష్కర క్రియ పద్యాలు చెప్పనేర్చిన ఈ మహామండలేశ్వర పండయ తన తండ్రి భీమరాజుకు ధర్మార్థంగా కుమార స్వామి దేవరకు అఖండ దీపం పెట్టినట్టు శాసనంలో చెప్పారేగాని ఆ తండ్రి కవిత్వం చెప్పాడని ఎక్కడా పేర్కొనలేదు. ఈ వంశంలో ఇద్దరు భీమనామధేయులు ఉన్నారు గాని వాళ్ళ సాహిత్య జీవనం సంగతి తెలియదు. వీళ్ళు కొన్ని గ్రామాలను వృత్తులుగా పొందినవాళ్ళు.

6. వేములవాడ భీమకవి :

ఇతని గురించి విపులంగా ఒక ప్రకరణం లోనే చెప్పుకొన్నాం.

7. శ్రీధరుని భీమన :

క్రీ. శ. 1100 ప్రాంతాలలో శ్రీధర మంత్రి కుమారుడైన భీమన ఒకడు తెలియవస్తున్నాడు. ఏలూరు మసీదులోని స్తంభం మీది శాసనంలోని ఒక పద్యం వల్ల ఈ పేరు మాత్రమే తక్కిన వివరాలు తెలియవు. (శాసన పద్యమంజరి 2-2)

8. చెదలువాడ భీమన :

నీతిశాస్త్రముక్తావళి పీఠికలో మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారు ఇతని పేరు చెప్పారు. సుమతి శతకం ఇతడు రాశాడా అన్న అనుమానం వ్యక్తపరిచారు తప్ప వివరాలు విశదం చేయలేదు.

చాళుక్యయుగంలో ఇంతమంది భీమ నామధేయులు కనబడుతున్నా వీరిలో ఎవరు సుమతీశతక కర్తలో చెప్పలేం. కవి జైనుడై ఉంటాడని సాహిత్య చరిత్రకారులు కొందరు భావిస్తున్నారు. 24 జైన తీర్థంకరులలో సుమతి ఐదవవాడు. అతని పేరు పెట్టుకున్న భక్తుడెవరో ఈ శతకం రచించి ఉంటాడని లేక ఆ జైన తీర్థంకరుని సంబోధనా చెప్పిన శతకమని అనుకుంటారు. అందుచేత వంగసగారి తండ్రి భీమకవ్యయ్యగారి దగ్గరనుంచి ఎనమండుగురు భీమనల గురించి చెప్పుకున్నాం. కవి ఎప్పటివాడో చెప్పడానికికూడా ఆధారాలు తక్కువే కాదు ఖాతిగా

లేకపోవచ్చు. విశ్వసనీయమైన పాఠాలున్న ప్రతులు చూడకపోతే కవి గురించి, కావ్యం గురించి, కవి కావ్యాల కాలం గురించి నిక్కచ్చి నిర్ణయాలు చేయటం కష్టం. సుమతి శతకం మొట్టమొదటిసారిగా 1868లో అచ్చుపడ్డట్టు తెలుస్తూంది. ఆ తర్వాత అది ఎన్ని ముద్రణలు పొందిందో ఎన్నెన్ని అసాధు పాఠాలు అందులో చేరాయో చెప్పలేం. కులాభిమానాలతో, దురభిమానాలతో పాఠాలు మార్చేయడం కూడా జరిగింది. పాత తాళపత్ర గ్రంథాలలో ఏ ఒక్కదానిలోనూ కనబడని పద్యాలను అచ్చువేసి దేశంమీదకు వదలడంకూడా జరిగింది. నమ్మదగ్గ వ్రాతప్రతులను ఈ శతకంపై చర్చలు జరిపిన సాహితీవరులు ఆట్టే చూపినట్టు కనబడదు. చూపవలసినవి లేకపోలేదు.

మన ఆంధ్ర సాహిత్యంలోని ఎన్నో గ్రంథాల తాళపత్ర ప్రతులను దేశం నాలుగుమూలలనుండి సేకరించి వాటిని కాగితాలమీదకు ఎక్కించి, టీకా తాత్పర్యాలు రాయించి, ముఖ్యమైన వాటిని ఇంగ్లీషులోనికి అనువదించిన బ్రౌను దొరగారు సుమతి శతకం విషయంలోకూడా ఎంతో కృషిచేశారు. మొన్నమొన్నటి దాకా ఆయన సేకరించి అనువదించిన సుమతిశతకం వ్రాతప్రతి గురించి తెలుగు దేశానికి తెలియదు. మద్రాసు ప్రాచ్య లిఖిత గ్రంథాలయంలో ఇది మూలుగుతూ ఉంది దీనిని నా మిత్రులు చల్లా రాధాకృష్ణశర్మగారు గుర్తించి, పరిష్కరించి ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ వారి ప్రచురణగా 1973 లో ప్రకటించారు, ఈ ముద్రణలో 150 పద్యాలున్నాయి. వీటిలో 85 పద్యాలకే బ్రౌను దొరగారి ఆంగ్లానువాదాలు ఉన్నాయి.

మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో సుమతి శతకానికి తాళపత్ర ప్రతులు ఉన్నాయి. వాటి వివరాలు కేటలాగులోని లోగట్టాలను బట్టి ఇలా క్రోడీకరించవచ్చు.

ప్రతి నెంబరు	పద్యాల మొత్తం	ప్రతి తీరు
D. 1810	98	అత్యంత ప్రాచీనం
D. 1811	112	ప్రాచీనం
D. 1812	97	ప్రాచీనం
D. 1813	80	ప్రాచీనం
D. 1814	97	ప్రాచీనం
D. 1815	105	ప్రాచీనం
D 1816	110	ప్రాచీనం
D 1817	95	అత్యంత ప్రాచీనం
D 1818	60	ప్రాచీనం
D. 1819	110	అత్యంత ప్రాచీనం

ఈ పదింటిలో మూడు మరీ ప్రాచీనమైనవి మిగతావి ప్రాచీనం మాత్రమే. ఈ మాతృకలనుంచి బ్రౌను దొరగారు ఒక కాగితం ప్రతిని వ్రాయించి తన పండితులలో ఎవరిచేతనో 1832 జూలై నాటికి ముందే సవ్యాఖ్యాన ప్రతిని తయారు చేయించారు. ఇందులో 130 పద్యాలున్నాయి. వాటికి టీకా తాత్పర్యాలు ఉన్నాయి. ఈ ప్రతి నెంబరు D 1820. అయితే ఇది కేటలాగు నెంబరు. ఇప్పుడు గ్రంథాలయంలో ఈ నెంబరు చెప్తే గ్రంథాన్ని సిబ్బంది తీసి వెంటనే ఇవ్వలేరు. తెలుగు లిపిలోని సంస్కృత గ్రంథాల విభాగంలో చేరింది. కోహలాచార్యుని భరతశాస్త్రం మొదలైన గ్రంథాలున్న బైండు పుస్తకంలో చేర్చారు. ఇప్పుడు దీని నెంబరు S. D. 1116 (D. 12994). ఇది ప్రాచీన పాఠ నిర్ణయానికి పనికి వస్తుంది.

బ్రౌను దొరగారు తన ఆంగ్లానువాదానికి తయారుచేయించిన ప్రతిలో 150 పద్యాలను చేర్చారు. ఈ ప్రతి ఏ ఒక్క కేటలాగులోనూ వర్ణితం కాలేదు. అందుచేత పరిశోధకుల దృష్టికి రాలేదు. చల్లా రాధాకృష్ణశర్మగారు గుర్తించారు. దీని నెంబరు D. 3090 అని ఆయన చెప్పారు. అయితే ఈ సంఖ్య ఇప్పుడు మారింది. దీనిని TEL. B. 672గా గ్రంథాలయం సిబ్బందిమార్చారు. ఈ ప్రతివల్ల సుమతి శతకం గురించి కొత్తవన్ని విషయాలు తెలుస్తాయి.

పూర్వం అచ్చుపడిన సుమతి శతకం ప్రతులలో ఈ క్రింది పద్యం కనబడుతుంది.

అడిగిన జీతం బివ్వని
మిడిమేలపు దొరనుగొల్చి మిడుకుట కంటెన్
వడిగల యెద్దుల గట్టుక
మడిదున్నుక బ్రతుకవచ్చు మహిలో సుమతీ.

ఈ పద్యాన్ని ఆధారంగా చేసుకొని సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు శతక రచనా కాలాన్ని నిర్ణయించడానికి ప్రయత్నించారు.6 "ఎద్దులగట్టుక, మడిదున్నుక మొదలగు ప్రయోగములు సుమతి శతకములో కనబడతాయి. 'కొను' కు 'క' కారాదేశం ప్రాచీనంకాదు. క్రీ. శ. 1470 – 80 మధ్యకాలంలో ఉన్న దూబగుంట నారాయణకవి తన పంచతంత్రంలో ఇటువంటి ప్రయోగాలను చాలా వాడారు. అవమంచి శేషాద్రిశర్మగారు పదకొండు ప్రయోగాలను పంచతంత్రం పీఠికలో చూపించారు. సుమతిశతకం వ్యాకరణ రీత్యా 15వ శతాబ్దికి వస్తుందని ఈ ప్రయో

---

6 సుజాతపత్రిక – P 15–12–1950 అని వేదం వెంకట కృష్ణశర్మగారు శతక వాఙ్మయ సర్వస్వంలో కోట్ చేశారు.

గారిని నమ్మి ఎవరైనా నిర్ణయిస్తే తప్పులేదు. అయితే ఈ పుస్తకం బ్రౌను వ్రాత ప్రతులలో ఎక్కడా లేదు. అచ్చు పుస్తకంలో ఎవరో పండితులు చేర్చారు.

వేదం వెంకటరాయశాస్త్రిగారు సుమతి శతకాన్ని బద్దెన రచించి ఉంటారని ఊహించారు. నన్నెచోడ బద్దెచోడులు ఒకరి తరువాత ఒకరు జీవించి ఉంటారని భావించారు. "ఈ ఊహను బలపరుచు నాధారములేక పోయినను మరింత యనుకూలపరుచు విషయమేమనగా బద్దెనది నీతిశాస్త్రము నన్నెచోడుడు ప్రబంధములో కథావశమున రాజనీత్యుపదేశమును ప్రవేశపెట్టినారు... సుమతి నామ మితరులకును ప్రియమైనదిగా కనబడుచున్నది బద్దెన శతకమున సంబోధనము మాత్రమే నన్నెచోడుడన్నచో 'సుమతి' ని కుమార సంభవమున ఒక చక్కని పాత్రగా ప్రవేశపెట్టినాడు" అని వ్రాశారు.7

శత్రువు దగ్గరకు రాయబారిని పంపి కలను చెప్పనిచే పాడికాదని బృహస్పతి మనుమడు 'సుమతి'ని దేవతలు తారకాసురుని వద్దకు రాయబారం పంపిస్తారు అయితే ఈ సుమతి ఏ రాజనీతినీ కుమార సంభవంలో చెప్పడు. శుక్రాచార్యుడు దశమాశ్వాసంలో 180వ నెంబరు పద్యం నుండి ఒక పదినీతులు ఉపదేశిస్తాడు. నన్నెచోడుని 'సుమతి'కి శతకంలోని సుమతికి పేర్లలో బాదరాయణ సంబంధమే తప్ప ఇంకేం లేదేమో!

అయితే కర్త ఎవరైతేనేంగాని, సుమతి శతకంలో కనబడే సామాజిక పరిస్థితులలో కొన్ని నన్నెచోడుడు కుమార సంభవంలో చిత్రించిన కొన్ని సమకాలిక సందర్భాలతో సారూప్యం కలిగే భావాలు సమానమైనవె. నన్నెచోడుని కుమారసంభవం పౌరాణిక ఇతివృత్తంగల వస్తుమయ కావ్యం, అయినా ప్రబంధం కనుక సమకాలిక సాంఘిక మర్యాదలు ఎంత రూపాంతరం చెందినా ప్రతిస్పందించకపోలేదు. సుమతి చెప్పిన పద్యాలు శతక రూపంలోనివి మన తెలుగు సాహిత్యంలో ఒక్క శతకాలంలోనే సమకాలిక సమాజం మారువేషం వేసుకోనకుండా సాక్షాత్కరిస్తుంది పద్యస్వభావాలు ప్రస్ఫుటమవుతాయి.

సుమతి శతకాన్ని జైనుడు చెప్పినా, శైవుడు చెప్పినా అతడు ఉన్నత వర్గానికి చెందినవాడని, శూద్రేతరుడని చెప్పవచ్చు. చదువుకొన్న శూద్రులను ఉన్నత వర్గాల వాళ్ళు భయపడుతున్న కాలమది ఎదురు చెప్పకుండా దాస్యంచేయ వలసిన వర్గంవాళ్ళు చైతన్యవంతులై ప్రశ్నించడం ప్రారంభిస్తే పాలకవర్గ ప్రయోజనాలు దెబ్బతింటాయి అటువంటి శూద్రుని దగ్గరకు వెళ్ళకూడదు, చెంతి

7 నన్నెచోడుని కవిత్వము పుట 85.

చేరనీయకూడదు. దుష్టులను దూరంగా ఉంచాలన్న సామెత పూర్తిగా కాకపోయినా ప్రమాదకరమైన వాటికి సాధ్యమైనంత ఎడంగా ఉండాలన్న సూత్రం ఈ క్రింది పద్యంలో కనబడుతుంది

ఉదకము త్రావెడు హయమును
మదమున ఉప్పొంగుచున్న మత్తేభంబున్
మొదవు కదియున్న వృషభము
జదివిన శూద్రుని చేర జనదుర సుమతీ

నీళ్ళు తాగుతున్న గుఱ్ఱము, మదించిన ఏనుగూ, ఆవును దాటబోతున్న ఎద్దూ దగ్గరకెళ్ళితే తంతాయి, తొక్కుతాయి, కుమ్ముతాయి. అలాగే చదుకొన్న శూద్రుడు కూడా అని శతకకర్త వర్గంలోని వాళ్ళ భావాలు లోకజ్ఞానాన్ని ప్రదర్శిస్తున్నాయి. సుమతి శతకకర్త గ్రామకరణమో, లేక కరణాల బంధువో అయి ఉంటాడు. ఆ వర్గ ప్రయోజనాలను సంరక్షించే నీతులను చెప్పాడు. అతడు 'గోచికి పెద్ద, అంగవస్త్రానికి చిన్న' అన్నట్టు మహానగరానికి చెందనిదీ, కుగ్రామం అనదానికి వీలులేనిదీ అయిన జనపదం వాసి కావచ్చును. సమకాలీన పాలనా వ్యవస్థలోని మార్పులకు గట్టిగానే స్పందించాడు.

శాలివాహన శక సంవత్సరాలు 1067 అంటే క్రీస్తుశకం 1145లో తెలుగుదేశపు గ్రామీణ వ్యవస్థలో చాలా ముఖ్యమైన మార్పు వచ్చినట్టుంది. ఈ సంవత్సరాన్ని కరణీకపు వృత్తిలో వున్న వారందరూ గుర్తుపెట్టుకో దగ్గదిగా భావిస్తారు. అంతకుముందు గ్రామకరణాలందరూ పంచాణం వృత్తికి సంబంధించిన కర్మకారులైన కంసాలులు. వీళ్ళను ఈ పదవుల నుంచి తప్పించి గోపరాజు రామప్రధాని అయివేల గ్రామాల కరణీకాలను నియోగులకు ఇప్పించాడన్న కథ దేశంలో ప్రచారమైంది. ఈ కట్టుకథలో చారిత్రక సత్యం ఇసుమంత ఉంటే ఆనవాళ్ళు లేకపోయినా ఇది బహుళ ప్రచారంలో ఉండి మెకంజీ కయిఫీయత్తులన్నింటిలోనూ వాటిని చెప్పిన కరణాలు ఏకగ్రీవంగా ఈ కరణీకపు ఆస్త్రులిచ్చిన శకసంవత్సరాన్ని చెప్పసాగారు.

సుమతీశతకంలో కరణాలకూ, కంసాలులకూ గల వైషమ్యం కొట్టవచ్చినంత దిట్టంగా కనబడుతుంది. బ్రౌను దొరగారి ప్రతిలో కరణాలమీద 9 పద్యాలూ అగసాలెల మీద 4 పద్యాలు ఉన్నాయి. శతకకర్త చెలిచేయగ సాలిపోండు చేయవద్దంటాడు (91). గ్రామాలలోని కరణాలను, తీర్పరులను తరచుగా మార్చకూడదంటాడు.

ఒకయూరి కొక్క కరణం
బొక తీర్పరియైన గాక నొగిఁ దగవైతే
కకపికలు గాక యుండునె
సకలంబును గొట్టువడక సహజము సుమతీ (20)

కరణం మెతకగా ఉండకూడదు. కర్కశంగానే ఉండాలట. లోకులు వశపు చేయాలంటే కరుకుదనం కావాలంటారు.

కరణంబు సాధుడైనం
గరి మదముడిగినను బాముఁ గరవక యున్నన్
ధర తేలు మీటకున్నం
గర మరుదుగ లెక్కగొనరు గదరా సుమతీ (26).

ఈ శతకకర్త తేలు 'మీటు' తుందని ఇంకో పద్యంలో కూడా చెప్పారు.

పాలసునకైన యాపద
జాలింబడి తీర్పవలదు సరసుడవైతే
తేలగ్నిబడగ బట్టిన
మేలెరుగక మీటుగాక మేదిని సుమతి (68)

'తేలుమీటు' అనే ఈ ప్రయోగం కవికాలానికి గాని, ప్రాంతానికిగాని సూచకం కావచ్చును భట్టుమూరి, 'భొట్టయదేటిమాట' అనే చాటువులో 'కాగుట తయ్యన్న వృశ్చికము కుమ్మర పుర్వని యాడురే కదా' ; అని ప్రాసస్థానంలో 'కుట్టు' అనే మాటను వాడారు. 'తేలుమీటడం' అన్నది ఏ కాలంలో ఏ ప్రాంతాలలో ప్రచారమో పరిశోధించాలి.

ఆ కాలంలో అగసాలెల అధికారం తగ్గి వెలమల ప్రాబల్యం ఎక్కువవుతున్నదనుకోవాలి. శతకకర్త వెలమలపట్ల కూడా తన ద్వేష భావాన్ని. విష్మ చూపుమా ప్రదర్శించారు

తలనుండు విషము పాముకు
వెలయంగా దోకనుండు వృశ్చికమునకున్
[illegible] వాలుక నుండును
వెలమకు నిలువెల్ల విషము విమరా సుమతీ (48).

తరువాత అచ్చుపడిన పుస్తకాలలో ఈ పద్యంలోని మూడు నాలుగు చరణాలను సంస్కరించి

"తల తోక యనక యుండును-
ఖలునకు నిలువెల్ల విషము గదరా సుమతీ!"

అని అప్పుడే చెప్పారు. అయితే శతకకర్త కాలంలోని పారంపర్య ఆనాటి వర వైషమ్యాలు తెలుస్తాయి. పద్యనాయకుడు అంతవుతున్న సంధియుగం కావచ్చును. ఇంకో పద్యంలో నమ్మకూడని వాళ్ళలో వెలమలను చేర్చారు.

వెలయాలు సేయు బాసలు
వెలయఁగ నగసాలి పొందు వెలమలమదుపుల్
కలలోన గన్న కలిమియు
విలసితముగ నమ్మరాదు వినరా సుమతీ (82).

శతకకర్త కాలంనాటికి వేశ్యాలోలత ఎక్కువైంది. అది శృంగారానికి చిహ్నమైంది. ఈ శతకంలో ఒకటి కాదు రెండు కాదు 14 పద్యాలు 'వెలయాలు' అన్న పదంమీద చెప్పారు. నన్నెచోడుడు కుమార సంభవంలో వని కట్టుకొని అష్టమాశ్వాసంలో చంద్రోదయ వర్ణన చేశాక 22 గద్యపద్యాలలో వారవనితలను చాలా విపులంగా వర్ణించాడు (124 నెంబరు నుండి 146 దాకా). విటవిటీజనంబులు గూడుకొంది నటవిట గోష్ఠిలో విట విదూషక నాగరక పీఠమర్దకుల చతురోక్తి, పరిహాసోక్తి, వక్రోక్తి, గ్రామ్యోక్తుల తగిలి సంభాషిస్తూ కామినీ వ్యాపారాలను తెలియచేయడాన్ని నన్నెచోడుడు చెప్పి ఇంకో పదమూడు పద్యాలలో కామతత్త్వ భేదంబుల గోష్ఠీవాదంబులు విశదం చేశారు (అష్టమాశ్వాసం 157 నుండి 170). సుమతీ శతక కర్త ఆ కాలంవాడే కాబట్టి కుమారసంభవంలోని భావాల వంటివే తన సమకాలిక సమాజంలోనివి శతకంలో చెప్పారు. నన్నెచోడుడు 'లొక్కా మింగ లుగువారె మనోజుడు గాలియాలికిన్' (8-148) అని చెప్పారు. శతకకర్త ఇలా అన్నారు.

కొంకోక్కక మెల్ల అదివిన
అక్కాని వాడైన, రాజు చంద్రుండైనన్
రొక్కా రొక్కము లియ్యక
చిక్కదురా వారకాంత సిద్ధము సుమతీ (35).

శతకకర్త వెలయాలిలా, త్రాసు ఒక లాంటిదే అన్నాడు. పీనమెటు వక్క అధికమైతే అటే మొగ్గుతారని చెప్పాడు (60). మదనుడైన, విష్ణుడైనను, సురపతి సుతుడైన చంద్రజాతుని నైనన్ మరకాని ముద్ర ఇవ్వకపోతే తరుణులు కావలివ్వరని చెప్పారు (129). వారభామినులకు వలపు లేదన్నారు (37). ఈ సంగతి చాలా పద్యాలలో విశదం చేశాడు.

వెలయాలి వలన గూరిమి
గలుగదు, మరి కలిగెనేని కడతేరదయా
పలువురు నడిచే తెరువున
పులుమొలవదు, మొలిచెనేని పొదలదు సుమతీ (61).

ఇటువంటి భావాన్నే నన్నెచోడుడు కుమార సంభవంలో మరింత సామాన్య ధర్మంగా ఇలా చెప్పాడు

అలఋబద్దు, క్షత్రియుడా
నిలవదు, నిలిచియును వాక్కు నిజమున ధీరప్పై
కలదాక వెయిద వేరదు
వెలయాండ్రుర కలాపు మగల విడుపును సతులన్ (6–165)

కూరిమిగల కూటమి కోరదగ్గది. నన్నెచోడుడు ఇంకా ఇలా చెప్పాడు.

పరసతి సురత కళాగమ
పరిణతుడగు విటుని గూడి పాయదు మరిదె
వ్వరమున బాసియు నెన్నడు
నొరుగనయదు జూమ్నలిన్న యెట్టియువోలెన్ (6–166)

శతకకర్త కూడా 'గుణగుణలు లేని కూటమి' చప్పన అనిచెప్పాడు. (88) మనసులు కలియడం ముఖ్యం.

తానె పెక్కావి కనయుని
మానినితో చెలిమి చేయు మనసిడి దాయం
బూచు పెనిమిటికి పక్కలు
పీమగులో పెనగునట్టి ప్రియమగు సుమతీ (49).

ప్రేమలేక పెనగడం ఇంకో పద్యంలో మరొకలాగ ఉపమించారు.

వలపు మది నతికి బుట్టక
బలిమిం దమ కించి విటుడు పైకొనుటెల్లన్
మలయజము సానపై నిడి
జలము నిడక తీసినట్టి చందము సుమతీ (79).

శతకకర్త ధర్మార్థకామాలలో కామానికి ఇవ్వవలసినంత ప్రాముఖ్యాన్ని ఇచ్చి, కులపాలికా ప్రణయాన్నే ప్రబోధించాడు. 'సిరికిం బ్రాణంబు పత్ని'

అన్నాడు (123). కులకాంతతో ఎప్పుడూ కలహించవద్దని చెప్తూ 'కులకాంత కంటె కన్నీరొలికిన సిరియింటనుండ నొల్లదని' హెచ్చరించాడు (33). ఇటువంటి రమణులతోనే రతి రాగరంజితమవుతుంది.

మిసిమిగల పూత ఫలములు
పసుకంగల పోట రసము విప్పలు భంగిన్
రసికుడు రమణుల రతులం
గొసరిన శృంగారరసము గురియును సుమతీ (77).

రతి లేనిదే ఆగతి లేదు. అది ఎక్కువైనా, తక్కువైనా దోషమే.

రతి లేక మదియు నంగన
రతివల్లనె మదియు నశ్వరత్వము మిగులన్
రతి వలన మదియు పురుషుడు
రతి విరహిత గజము మదియు రయమున సుమతీ (138).

యౌవనము ముదిమిలో కాక ప్రాయంలోనే అనుభవించాలన్నది శతక కర్త మతంలాగ ఉంది. ప్రాయపుటాలివి తరవుల పుట్టినింట ఉంచవద్దన్నాడు(22). విపరీత యౌవనములుండగ పసిబాలల బొందువాడు పశువని చెప్పాడు (28) భోగము కాంక్షణీయమన్నాడు. అందులోనూ ఎటువంటి భోగము విలువైన భోగమో ఇలా చెప్పాడు.

భోగానుభవము వెలిగా
స్త్రీ గలుగుట వృథ, సముల్లసిత హితవనితా
భోగము వెలిగా దక్కిన
భోగములన్నియు వృథలు భువిలో సుమతీ : (128)

ధర్మార్థకామ పురుషార్థాలు మూడింటిలో కామం గురించి శ్రీపద సుమతి ఇంతవిశదం చేశాడన్న విషయం చాలామందికి తెలియకపోవచ్చును. అతడు ధర్మార్థాల రెండింటి గురించి బోధించిన లోకరీతులు, సంఘరీతులు సుప్రసిద్ధాలు కనుక "విద్యాభ్యాసము చేయు బాలురకత్యంతో పయోగదాయి సుమతీ శతకము" అని దీనిని పాఠ్యగ్రంథంగా ప్రతిపదార్థాలతో ప్రకటించడం బహుకాలం నుంచి వస్తున్నదే. ముద్రిత ప్రతులలోకనబడే చాలాపద్యాలు తాళపత్ర ప్రతులలో కనబడవు. ప్రాచీన పాఠాలెన్నో మారిపోయాయి. ఉదాహరణకు 'అక్కరకు రాని చుట్టము' అనే పాఠానికి 'అక్కరకు రాని అరదము' అన్నది చాలా అర్థవంతమైన ప్రాచీన పాఠం వుంది. అలాగే 'తన కోపమె తన శత్రువు' అన్నది కూడా తొలిపాఠం. ముద్రిత ప్రతులలో ఈ క్రింది పద్యం మొట్టమొదట కనబడుతుంది.

శ్రీరాముని దయ చేతను
నారూఢిగ సకల జనులు నౌరాయనగా
ధారాళమైన నీతులు
నోరూరఁగ చవులు బుట్ట నుడివెద సుమతీ।

ఈ పద్యం మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయం ప్రతులలోనేకాదు తంజావూరు సరస్వతి మహాల్ గ్రంథాలయంలోని నాలుగు ప్రతులలో కూడా లేదు. ఈ నాలుగింటిలో రెండు నాగరలిపిలో లిఖించిన గ్రంథాలు. ఇవి తంజావూరు మహారాష్ట్ర రాజులకోసం లేఖకులు వ్రాసినవి క్రీస్తుశకం 17వ శతాబ్దంలో 'శ్రీరాముని దయచేతను' అనే పద్యం లేదన్నది విశదమైన సంగతి. పదిహేడో శతాబ్దంలోనే అధికపాఠాలు ఈ శతకంలో చేరాయని చెప్పవచ్చు. ఉదాహరణకు—

మాటకు ప్రాణము సత్యము
కోటకు ప్రాణంబు సుభట కోటి దలంచన్
బోటికి ప్రాణము మానము
చీటికి ప్రాణంబు వ్రాలు సిద్ధము సుమతీ (76)

ఇది ప్రక్షిప్తం కావచ్చును. 'చీటి' అన్న పదం పదిహేడో శతాబ్దంలోని కంకంటి పాపరాజు, ధరణి దేవుల రామయ్య మొదలైన కవులు విరివిగా వాడారు. వసు చరిత్రలో రామరాజ భూషణుడు "కుంతలస్వలికి నే గుణ గరిష్ఠుని చీటి కమనీయ కేతకీ గర్భదళము" అని ప్రయోగించారు (1-78). ఈ ఒక్క పద్యంలో తప్ప మిశ్ర నిఘంటువులో చేరే ప్రయోగాలను శతక కర్త చేసినట్లు కనబడదు. వంగూరి సుబ్బారావుగారు "కాలనిర్ణయమునకు వీలైన తురక పదాలు ఎన్నియు నిందు నే జూచినంతవరకు కనబడలేదు" అనిచెప్పారు.[8] ఇదీ వాస్తవమే. లేఖకులు చేర్చిన అధిక పాఠాలేవో గుర్తుపట్టాలంటే వివిధ తాళ పత్ర ప్రతులను తులనాత్మకంగా పరిశీలించి సుమతి శతకానికి సంశోధిత ప్రతిని తయారుచేయాలి. ఇది కర్తృత్వ సమస్యను కూడా తేల్చడానికి పనికి రావచ్చును.

శతకకర్త జైనుడు కావచ్చుననే సందేహం సాహిత్య చరిత్రకారులకు లేకపోలేదు. అందుకే పంపనగారి తండ్రి మొదలుకొని ఎందరో భీమనామధేయులను గమనించాం. పంపనగారి తండ్రే ఈ శతకానికి కర్తఅయితే ఇదే తెలుగు సాహిత్యంలో లభ్యమవుతున్న మొట్టమొదటిదనీ, మన వాఙ్మయం శతకకావ్యంతో ప్రారంభమైందని చెప్పాలి. అయితే ఇప్పుడున్న ఆధారాలతో ఈ సూచన కూడా

8 శతక కవుల చరిత్ర పుట - 51

ఖూడాయిగా చేయలేము. ఉపవల్లి ధువి శాసనం దొరికినట్లు వంగిపర్రు భీమన శాసనాలు దొరికి అందులో కంద పద్యాలుంటే ఊహకు బలం చేకూరుతుంది.

ఆ ప్రాచీన కాలంలోని ఇంకొక జైనుడు మల్లియ భీమన ఇతడు కవి అనాశ్రయ రక్షక తంత్రి వైశ్యుడు ఇతడు ఈ శతకాన్ని చెప్పడానికి ఆస్కారం కనబడటం లేదు. ఇందులో కోమట్లను దూషించే పద్యాలు కనీసం నాలుగు ఉన్నాయి "అల్లుని మంచితనమూ, గొల్లని సాహిత్య విద్య, కోమటి నిజమూ, తెల్లని కాకులూ లేవ"న్నారు (4). కోమటి విశ్వాసం లొంకని చెప్పారు (37). కోమట్లు (ఊరి) పెద్దలైతే ఆపం తతకరన్నారు (102) అయితే "పురికిని కోమటి ప్రాణము" అని పోతుటవ్గా ఒక మాట చాటకపోలేదు (123). ఏమైనా మల్లియ భీమన ఈ శతకం చెప్పాడని భావించడానికి హేతువులు తక్కువే.

అసలు ఈ శతకాన్ని జైనుడు రచించాడా అన్నది సందేహాస్పదమే. శివుడు (52), ఈశ్వరుడు (70), వందాశరి (88), వేదాంత రహస్యం (100) గురుపంచేయవలసిన మంత్రం (103) మొదలైన విషయాల ప్రసక్తి ఈ శతకంలో లేకపోలేదు. హైందవ పౌరాణిక గాథల నుండి పేర్లూ, ఉపమలూ విరివిగానే వాడాడు చల్లా రాధాకృష్ణశర్మగారు భావించినట్లు తిరుక్కురళ్ చెప్పిన తిరువళ్ళువర్ లాగే సుమతీ భీమనకూడా జైనుడు కాబట్టి శైవ వైష్ణవ పౌరాణిక గాథల సూచన లను తక్కువగా చెప్పాడన్న విషయం పరిశీలిస్తే నిలవదు. ఇటువంటి సూచన లున్న పద్యాలన్నీ ప్రక్షిప్తాలన లేము కదా. గాథలు పెక్కువాడే కావ్యకర్తని శతక కర్త విశ్వాసం (29) ఇందులో అదే చేశాడు.

ఏది ఏమైనా శతకకర్త చెప్పిన ఒక సంగతి వాస్తవం అది అతని శతకానికి కూడా వర్తిస్తుంది.

పాలను గలసిన జలములు
పాల విధంబుననె యుండు బరికింపంగా
పాలచవి చెరచు నా క్రియ
బాలిని దరు పొందు విడువ సహజము సుమతీ (121)

పాలలో కలపిన నీళ్ళలాగే ఒక గ్రంథంలో చేర్చిన ప్రక్షిప్తాలు కూడా వరకట్నలాగ కాక పిసట్లులాగే కనబడతాయి గాని దని వెతగొస్తే ప్రమాదం లేక పోలేదు ఆంధ్రసాహిత్యం అదృష్టంకొద్దీ ఏదైనా ప్రాచీన కావ్యప్రతిలోని అసలు

సుమతి శతకం చదివితే మరికొన్ని విషయాలు తెలియవచ్చు. కనీసం ఇప్పటివున్న ఒకే ఒక్క ప్రతిలోనైనా ఈ శతకాన్ని భీమన రచించాడన్నమాట కనబడు తున్నది కనుక ప్రస్తుతానికి ఇతనిని 'సుమతి భీమన' అని పిలువడం సముచిత మనుకొంటున్నాను.

పూర్వ పరిశోధకులు కొందరు బద్దెన ఈ శతకకర్త అని భావించారు కదా! అందులోని వాదన ఎంతవరకు సమంజసమని పరిశీలించడం అవసరమే. బద్దెన కృతమైన నీతిశాస్త్ర ముక్తావళిలోనూ, సుమతి శతకంలోనూ రమారమి యథాతథంగా ఉన్న కందపద్యాలు మూడంటే మూడే ఉన్నాయి. అవి ఏమిటో చూద్దాం.

అనఘా! వినుమదోగ్యగికి
ధనమొందెం గీర్తియొంటె తగుదాపోందిం
ధనరంగ విరుద్యోగికి
ధనకీర్తులు లేవు చావు తథ్యము సుమతీ! (౪).

ఇది నీతిశాస్త్ర ముక్తావళిలో చాలా చిన్న మార్పులతో మూడో పాదంలో 'వినుము విరుద్యోగికి మరి' అని, నాలుగో పాదంలో చివర 'తథ్యంబరయన్' అని కనబడుతుంది. ఇక రెండో పద్యం శతకంలో ఇలా ఉంది.

పతి కడకు తన్నుగూర్చిన
సతి కడకున్ వేల్పుకడకు సద్గురు కడకున్
సుతు కడకు రిత్త చేతుల
మతిమంతులు చనరు నీతి మార్గము సుమతీ (౪౦)

ఇది నీతిశాస్త్ర ముక్తావళిలో కొద్దిగా క్రమం మారి ఇలా ఉంది.

సుతుకడకు తన గూర్చిన
సతి కడకును వేల్పు కడకు సద్గురు కడకున్
పతి కడకు రిత్త చేతుల
మతిమంతుల కేగ జనదు మహి బద్దెన్నపా.

ఇక మూడో పద్యంలోని పోలికలు చూద్దాం. శతకంలో ఇలా ఉంది.

నయమున్న పాలు ద్రావరు
భయమున్న నమేధ్యమైన భక్షింతురుగా
నయమెంత దోసకారియొ
భయమే చూపంగ వలయు ప్రజలకు సుమతీ (116)

దీనికి పాఠాంతరం ఒకటి ప్రశస్తం కానిది కనబడుతోంది. రెండో పాదంలో 'భయమునను విషమ్మునైన భక్షింతురుగా!' అన్నది కొన్ని ముద్రిత ప్రతులలో ఉంది. అది సముచితం కూడా కాదు. ఇకనీతి శాస్త్ర ముక్తావళిలో ఇలా ఈ పద్యమే మార్పు చెందింది.

నయమున్న బాలుద్రావరు
భయమున్న నమేధ్యమైన భక్షింతురు, నా
భయము నయము లోవల
భయమే నయమంత్రము బుధులు బద్దెనరేంద్రా!

ఈ మూడు పద్యాలలో మాత్రమే కొన్నిచోట్ల యథాతథ పద ప్రయోగాలు ఉన్నాయి. శతక కర్త కందంలో చెప్పిన భావాన్ని బద్దెన వృత్తాలలో పొదగడం కొన్నిచోట్ల కనబడుతుంది.

బలవంతుడ నాకేమని
పలువురితో నిగ్రహించి పలుకుటమేలా?
బలవంతమైన సర్పము
చలిచీమల చేత చిక్కి చావదె సుమతీ! (74)

ఇది సుప్రసిద్ధమైన పద్యం. దీనికి మూలమనదగ్గ పద్యం నన్నెచోడుని కుమార సంభవంలో కందంలోనే దొరుకుతుంది. చూడండి.

బలహీనులయ్యు నేమగు?
బలువురు దమలోన గూడి బలియుండైనన్
గెలుతురు మాతంగ సిహా
కలవంబులు గూడి తీవ్ర దశ్మని గప్పన్ (కుమార–10–19)

బద్దెన నీతిశాస్త్ర ముక్తావళిలో "పలువురి తోడ నిగ్రహము బాంధవవర్గముతోడి గర్వము" మొదలైనవి పేర్కొని అవి హాని కార్యాలన్నాడుగాని ఇక మత్యంతో బలహీనులు ఒక బలవంతుని ఓడించగలరని చెప్పలేదు. (చూ.... నీతి శాస్త్ర ముక్తావళి–118). సుమతి శతక కర్తృత్వాన్ని బద్దెనకు అంటకట్టవలసిన అవసరమేం లేదు. దానిని విరచించకపోతే అతనికి వచ్చిన తక్కువేం లేదు. అలాగే శతకకర్తకూ తగినంత పాండిత్యం స్వతంత్ర భావనా పటిమా ఉన్నాయి.

సుమతి శతకాన్ని భీమన రచించాడనుకోవచ్చు. ఇతడు నన్నెచోడునికీ, బద్దెనకూ ఒక తరం అర్వాచీనుడు కావచ్చును. ఈ శతకం పుట్టినప్పట్నుంచీ ఎడుగుతూనే వచ్చింది కాబోలు పలు విధాలైన నోళ్ళలో పడి రకరకాలుగా మారింది

అనుకోవచ్చు. ఆదిలో కవి ఎలా చెప్పాడో మనకు తెలియదు. ఆయా కాలాలలోని లేఖకులు తమ తమ సమకాలిక ఉచ్చారణకు వీలైన తీరుగా, తమ ప్రాంతాల పలుకుబడులకు దగ్గరగా, ఈనాటి ముద్రాపకులు వేదమంత్రపు వ్యాకరణ నియమాలకు విధేయంగా ఈ పద్యాలు రాసుకొంటూ వున్నట్టు కనబడుతుంది. ఒకటి రెండు ఉదాహరణలు చూద్దాం

అక్కరకురాని చుట్టము
మ్రొక్కిన వరమీని వేల్పు మోహరమునదా
నెక్కిన బారని గుఱ్ఱము
గ్రక్కున విడువంగ వలయు గదరా సుమతీ (86).

ఇది సుప్రసిద్ధం. ఇవాళ 'అక్కరకు రాని చుట్టము' అనే పాఠాంతరం ప్రచారంలో ఉంది. ఈ పద్యం మొత్తానికి వేరే పాఠాంతరం ఒకనాడు వాడుకలో ఉంది.

తరిమిన బారని గుఱ్ఱము
దరమెరుగని రాజు కొలువు తరుణుల యొద్దం
దరి తీపు వేయు మోహము
గరగరగా విడువ వలయు గదరా సుమతీ.

ఈ పద్యాన్ని క్రీ.శ. 1803 వ సంవత్సరంలో ఆద్రంగి నివాసులు కొత్తపాటి లక్ష్మీపతిగారు వ్రాసుకొన్న తాళపత్ర ప్రతిలోంచి సేకరించి ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రికలో ప్రచురించడం పద్యాలలో చేర్చారు (సంపుటి 27—సంచిక 3).

ఇటీవలి ముద్రాపకులు అచ్చువేసే తీరునూ, అదే పద్యాన్ని ప్రాచీన లేఖకులు వ్రాసుకున్న విధానాన్ని కూడా చూద్దాం. రెంటాల సుబ్బారావుగారు ప్రచురించిన ఈ పాఠాన్ని చూడండి

ఇచ్చునదె విద్య రణమున
జొచ్చునదే మగతనంబు సుకవీశ్వరులున్
మెచ్చునదె నేర్పు వాదుకు
వచ్చునదే కీడు సుమ్ము వసుధను సుమతీ (11)

తంజావూరు సరస్వతి మహల్లోని తాళపత్ర ప్రతులలో 'అశ్వమేధ యాజమాన మంత్రాను క్రమణిక, వ్రాసుకొన్న లేఖకుడు ఆ ప్రతి కడపటి ఆకుమీద ఇలా లిఖించాడు.

ఇచ్చేదె విద్య రణమున
జొచ్చేదే మగత తనంబు సత్కవివరులన్
మెచ్చేదె నేర్పు వాదుకు
వచ్చేదే యవగుణంబు వసుమతి సుమతీ

(B – 12284)

సరస్వతీమహలు కేటలాగు రెండవ సంపుటి అనుబంధంలో 'చెదిరిన ముత్యాలు' శీర్షికలో కనబడే ఈ పద్యం రెండో పాదంలో యతిభంగం ఉంది. బ్రౌను దొరగారి ప్రతిలో 'రణమున జొచ్చేదే మగతనంబు సత్కవివరులన్ మెచ్చేదే చదువు' అన్న సాధు పాఠం ఉంది (పద్య సంఖ్య 11).

లేఖకులు ఎలా వ్రాసినా తరతరాలుగా ఎలా పఠించినా, సుమతీ శతకం లోని నిగ్గుమాత్రం పలచన కావడంలేదు. బహుశా ఇదే మొట్టమొదటి తెలుగు శతకం కావచ్చు. ఇది చిరంజీవి:

మల్లికార్జున పండితారాధ్యులు

ఈనాడు ఎవరైనా ఒంటినిండా విభూతి పూసుకొని, రుద్రాక్షలు ధరించి, మరం వేసుకొని కూర్చుంటే అతడు మన కంటికి ఎబ్బెట్టుగా కనబడతాడు. ఎవరో భక్తుడనుకొంటాము. ఏడెనిమిది వందల సంవత్సరాల కిందట ఇటువంటి వేషమే వేసుకొన్న వానిని చూసి బ్రాహ్మణులే వెక్కిరించారట. ఇది వైదిక మతానికి విరుద్ధమని అభిప్రాయపడ్డారట.

దాక్షారామంలో సుమారు ఎనిమిదివందల ఏళ్ళ కిందట (బహుశా క్రీ.శ. 1160 లో) 'మానస' వారి ఇంటివద్ద మల్లికార్జునుడు అనే ఒక యువకుడు ఒకనాడు ఒళ్ళంతా విభూతి పూసుకొని త్రిపుండ్ర రేఖలు దిద్ది శివపురాణంలో చెప్పినట్లు శిరస్సుకు, చేతులకు, శిఖకు, చెవులకు, రొమ్మున, మెడలో రుద్రాక్షలు కట్టుకొని వీరమాహేశ్వర దీక్షను, వీరవ్రతాన్ని పాటిస్తున్నాడు. అక్కడి బ్రాహ్మణులు అతణ్ణి చూశారు; నివ్వెరపోయారు ఏమంటే, అతడు భీమేశ్వరస్వామివారి గుడి పూజారి కుమారుడు. వైదికమార్గాన్ని అనుసరించవలసిన వాడు. బాగా చదువుకొని పండిత బిరుదాన్ని పొందాడు. అందుకే ఆ బ్రాహ్మణులు అతణ్ణి చూసి "పండితయ్యా! నువ్వు విద్వాంసుడవు. పురాణాలు చదివావు వేదాలు చదివావు. ఈ రుద్రాక్షలు ధరించడమేమిటి? ఈ విభూతి పూసుకోవడమేమిటి? ఈ లింగం కట్టుకోవడమేమిటి? ఈ పాదోదకం త్రాగడమేమిటి?" అని ఆక్షేపించారు. పండితయ్య నవ్వి, వాళ్ళకు తన కొత్త మతాన్ని బోధపరిచాడు. సమస్తవేద వేదాంగాలలోనుంచి ఉదాహరణలు తీస్తూ, అన్నీ తన మతానికి అనుకూలంగా వ్యాఖ్యానం చేశాడు. విభూతి మహిమ వివరించాడు. లింగార్చనా మహిమ విశదపరిచాడు. ప్రసాదస్వీకారంలో, గురుపాదోదక పానంలో ఉన్న గొప్పతనం విప్పిచెప్పాడు. ఆక్షేపించినవాళ్ళు ఆ పాండిత్యానికి ఆశ్చర్యపోయి, అతణ్ణి పొగుడుతూ వెళ్ళిపోయారు.

సనాతన బ్రాహ్మణాచారాలున్న మానసభీమన్నగారి యింట బహుశా 1140లో పుట్టిన పండితయ్యకు ఈ శైవమతం ఎలా అబ్బిందంటే వీళ్ళ ఊరు దాక్షారామానికి పక్కనే ఉన్న కోటిపల్లిలో అవాంతరయ్య అనే పేరున్న ఆరాధ్య దేవర ఒకాయన ఉండేవారు. అతడు పండితయ్యకు శైవ దీక్ష ఇచ్చి ఆ మత రహస్యాలను బోధించాడు. అవన్నీ నేర్చుకొని పండితయ్య వాటిని ఉద్ధోలంగా

అపచారాలలో పెట్టాడు. శివుణ్ణి ఎంత భక్తితో పూజించేవాడో శివభక్తులను అంతకన్నా ఎక్కువగా ఆరాధించేవాడు; ఆదుకొనేవాడు. సేవలు చేసేవాడు. వెల్లగుండ మహాదేవయ్య అనే భక్తుడు ఒకనాడు నిద్రలేస్తూ, ఆ జడత్వంలో పొరపాటున శివార్చనపాత్రలను తన్నడం జరిగింది. వెంటనే ఆ భక్తుడు ప్రాయశ్చిత్తంగా తన కాళ్ళను నరికేసుకొన్నాడు. ఇది చూసిన పండితయ్య శివునికి దీపారాధనచేసిన మానెను ఆ కాళ్ళకు రాసి ప్రథమ చికిత్స చేశారు. పండితయ్య చేసిన పరిచర్య వల్ల ఆ భక్తునికి కాళ్ళు వచ్చాయి. మళ్ళీ నడుస్తున్నాడు. ఇది పండితయ్య మహిమేనని లోకం చెప్పుకోవడం మొదలుపెట్టింది. అతని కీర్తి నలుమూలలకూ పాకింది.

ఆ కాలంలో ఇతర ప్రాంతాలలో కూడ వీరశైవ మతాన్ని అనుసరించే వాళ్ళు ఉండేవాళ్ళు. వాళ్ళను ఒకపక్క నుంచి బ్రాహ్మణులు ఈసడించి బాధిస్తూ ఉండేవారు. మరొక పక్క జైనులు, బౌద్ధులు యుద్ధాలు చేసేవారు. పోరంకి అగ్రహారంలో సూరసానమ్మ అనే ఒక వితంతువు వీరశైవ మతదీక్ష పుచ్చుకొని, కాని వేదాలను పాటించక పంచములను సైతం, భక్తులైతే ఆదరించేది. ఆమె ఒకనాడు ఒక మాలవానికి ఇంట్లో అన్నం పెడుతున్నప్పుడు ఆ అగ్రహారంలోని బ్రాహ్మణ్యమంతా ఆ ఇంటి మీదపడి రొష్టు పెట్టారు. ఆమె వాళ్ళ ముందర ధైర్యంగా నిలబడి, ఎదురెత్తి కోపించి, అందరినీ శాంతింపచేసి, భక్తులకథలు చెప్పి పరమేశ్వరుని మహిమలు వివరించి, రొష్టు పెట్టడానికి వచ్చిన వాళ్ళు గమ్మున సాష్టాంగపడేటట్లు చేసింది. ఈ సూరసానమ్మ పండితయ్య కీర్తివిని అతని దర్శనానికి వెళ్ళింది ఒక్కర్తేకాదు; తెలిదేవి వేమనారాధ్యుడనే ఇంకొక భక్తునితో కలిసివెళ్ళింది

సుదూరం నుంచి వచ్చిన ఈ భక్తులు పండితయ్యగారి ఇంటికి చేరుకొనే సరికి ఆయన శివపూజ చేసుకొంటున్నాడు. వీళ్ళ రాక చూసి, చేస్తున్న శివపూజ కూడ మానివేసి, శివునికన్న శివభక్తులే గొప్పవాళ్ళని, వచ్చిన వాళ్ళను వైభవంగా పూజించారు. సూరసానమ్మగారూ, వేమనారాధ్యుడూ ముక్కుమీద వేలువేసుకొన్నారు. అతని మహావేశం చూచారు బసవన్నను మించిపోయిందనుకొన్నారు. ఈ బసవన్న కర్ణాటకుడు. కల్యాణకటకాన్ని పాలించే బిజ్జలుని కోశాధికారిగా ఉంటూ శివభక్తులకు డబ్బు విచ్చలవిడిగా గుమ్మరిస్తూ, కానివాళ్ళను క్రూరంగా హింసిస్తూ మత ప్రచారం చేస్తున్నాడు. ఇది క్రీశ 1160 నుంచీ సాగుతోంది. అతని గురించికూడ జనులు రకరకాల కథలు చెప్పుకొంటున్నారు. అప్పటికి ఇవి పండితయ్యదాకా రాలేదు.

బసవన్న మహిమలూ, అతని భక్తుల ప్రభావం మూరసానమ్మ పండితయ్యగారికి చెప్పింది. బసవన్న 'శివసమాయితం' అనే ఖడ్గాన్ని ధరించి వీర వ్రతుడై మతాన్ని బోధిస్తున్నాడు. అలాగే పండితయ్యకూడ తెలుగుదేశమంతా సంచరించి మతాన్ని స్థాపించాలనుకొన్నట్టుంది.

ఆ రోజుల్లో వెలనాటి చోళులు తెలుగుదేశంలో చెప్పుకోదగ్గ రాజులు. ఇప్పటి గుంటూరు జిల్లా తెనాలి తాలూకాలోని చందవోలు వాళ్ళ రాజధాని. దీనికి ధనదవో, ధనదుపురం అనే పేర్లుకూడ ఉండేవి. ఈ ఆస్థానంలో జైనబౌద్ధమతాలకు ఆశ్రయముండేది. రాజగురువు బౌద్ధమత మహాచార్యుడు. ఈ బౌద్ధుణ్ణి ఓడించి రాజును తన మతానికి తిప్పుకొంటే బాగుంటుందని పండితయ్య తలచినట్టుంది. శిష్య వర్గాన్ని తీసుకొని వెలనాటిచోళుల రాజధానికి బహుశ క్రీ. శ. 1774 ప్రాంతాలలో వచ్చారు. నగరంలో తన మతాన్ని ప్రజలకు బోధించసాగారు. రాజగురువుకు సహజంగా ఒళ్ళు మండింది. సభ పెట్టించమని రాజును కోరాడు. పండితయ్యను అతని మతాన్ని విశదీకరించమన్నాడు.

రాజు సభ పెట్టించాడు. ఆ సభలో జైనులు, బౌద్ధులు, సాంఖ్యులు, అద్వైతులు, చార్వాకులు, లోకాయతులు మొదలైన నానాదర్శనాల వాళ్ళు ఉన్నారు. ఆ సభలో పండితయ్య తన మతాన్ని వివరించటమేకాక బౌద్ధమతాన్నీ, దానితో పాటు మిగతా అన్నిమతాలనూ ఖండించాడు. 'శేషం కోపంతో పూరించ'మన్నట్లు అంతటితో ఊరుకోక శివుణ్ణి మించిన దైవం లేడని చెప్పడానికి తన తల ఇస్తానన్నాడు. నిప్పు ముట్టుకొంటానన్నాడు. శివునికన్నా వేరే దైవ మున్నాడని ఎవ రైనా చెప్తే వాళ్ళ తల తన కాలితో తంతానన్నాడు. ప్రతిజ్ఞ చేశాడు. ఈయన ఇలా తిట్లలోకి దిగితే మిగతావాళ్ళు ఊరుకొంటారా? పైగా రాజాశ్రయమున్న బౌద్ధగురువు నోరుమూసుకొని ఉంటాడా? అతడూ పండితయ్య భాషలోనే మాట్లాడి ఉంటాడు.

ఇది పండితయ్య శిష్యులకు కోపం కలిగించింది. తమ గురువును నిందించిన బౌద్ధుని ద్రోహంకన్నా, అతణ్ణి ప్రాణాలతో పోనిస్తే తామే ఎక్కువ ద్రోహుల మవుతామని పండితయ్య శిష్యులలో రేమయ్య, దేవయ్య అనే ఇద్దరు కంకణం కట్టుకొని ఈ పనికి పూనుకొన్నారు. తమ దగ్గరున్న సరుకంతా వెంటనే అమ్మివేశారు. ఇతరు లెవరూ చూడకుండా బౌద్ధుణ్ణి అనుసరించారు. ఆయన చంద వోలుకు దగ్గర సముద్రంలో ఉన్న ఒక లంకలోని బౌద్ధారామంలో రోజూ ప్రార్థన చేస్తూ ఉంటాడని తెలుసుకొన్నారు. మర్నాడు వేకువఝామున మారువేషాలు వేసు కొని లంకలోని బౌద్ధాలయానికి వెళ్ళారు. అక్కడ పొంచి ఉండి బౌద్ధగురువు

రాగానే మీదపడి, పొట్ట చించి, పళ్ళూడగొట్టి, పండితయ్యను తిట్టిన నాలుక చూపించమని అడిగి దానిని తరిగి, రొమ్ము కొక్కి, పేగులు పీకి, తల తెంపి దానిని పొట్టలో పెట్టి కట్టి, 'ఇది అసంఖ్యాత మాహేశ్వరుల పనుపు' అని ఉత్తరం రాసి పెట్టి రొమ్మున ఉంచి వెళ్ళిపోయారు.1

ఈ దారుణ హత్య సంగతి రాజుకు తెలిసింది. రొమ్మున ఉన్న లేఖను చూశాడు. పండితయ్యను పిలిపించి అడిగితే, "ఇది నేనే చేయించాను, నేనే చంపించాను" అని నిర్భయంగా ఒప్పుకొన్నాడు. ఈ హత్యకు శిక్షగా రాజు పండితయ్యను చంపించక జిల్లేడుపాలు తెప్పించి, కళ్ళలో పోయించి అడవిమట్టుకు తీయించాడు. పండితయ్య 'రాజు సర్వనాశనమవుతా'డని శపించాడు. ఈ శాపం ఫలించేదాకా తనకు మళ్ళీ కళ్ళు ఇవ్వవద్దని దేవుణ్ణి వేడుకొన్నాడు.

"పశుపతి మీ భక్తవరులు 'శాపాద
పి శరాదపి' యనంగ పెన్ద్రోహి ద్రుంచు
నంతకు...."

"కన్నులీవే నీ భక్తులాన" అని ఒట్టుపెట్టాడు. 'శాపాదపి శరాదపి' అనడంలో ఔచిత్యముంది. శాపంవల్ల ఒక వ్రణం పుట్టి రాజు మరణించాడంటారు కాని దానివల్ల గాక పండితయ్యగారి అనుచరుల శరం వల్లనే రాజు మరణించాడు. ఈ సంగతి విశ్వసనీయమైనదే.

శాపం పెట్టాక పండితయ్య చందవోలు నుంచి అమరావతికి (బహుశా క్రీ. శ. 1176లో) వెళ్ళాడు. దేవుణ్ణి వివిధ స్తుతులతో కీర్తించి, కృష్ణానదిలో ఒడ్డోలగం ఏర్పరచి భక్తులతో "మనం వెలనాటి సీమనుంచి వెడలివచ్చాం. వాడు చస్తాడు. మన కళ్ళు వస్తాయి" అని చెప్తూ ఉండగా

"అంతలోనన ఫణిహారి యా ద్రోహి
నంతకు ప్రోలికి నరిపి యేతెంచి
నలి భక్తతతికి విన్నప మాచరింప...."

పండితయ్య సంతోషించాడు.

"ఈ ఫణిహారి ఎవడు? చోడని ఫణిహారియు కావచ్చును. వ్రణబాధితుడై చోడుడు మృతినందుట వాస్తవమైనచో ఫణిహారి యా ద్రోహి నంతకపురి కనుచుట పొసగియుండదు; చంపుట వాస్తవమైనచో వ్రణబాధచే చచ్చుట వాస్తవమై యుండదు. చోడని నంతకపురి కంపివచ్చితి నని ఫణిహారి పండితారాధ్యులకును

1 ఇదంతా 'పండితారాధ్య చరిత్ర'లోని వర్ణనమే.

భక్తతతికిని విస్మయించుకొనుట చూడగా నతడు పండితారాధ్యుల శిష్యవర్గము లోనివా డనియు, దేవయదేవయలు గుర్వాజ్ఞమీదనో, లేకయో బౌద్ధగురుని హింసించి చంపినట్లు అతడును వెలనాటిచోడుని హత్యచేసి చంపెనని తోచు చున్నది" అని నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు సూచించారు.2 పండితయ్య చంపించిన వెలనాటిచోడుడు క్రీ. శ. 1163 1180 దాకా పాలించిన రాజేంద్ర చోడుడే.

పండితయ్య అమరావతిలో ఉంటున్నప్పుడే అతనికి బండారు బసవన్న దగ్గరనుంచి కబురువచ్చింది. అంతకుముందు బసవన్నకూ, పండితయ్యకూ ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలో, లేక దూతలద్వారా సంప్రతింపులో జరుగుతూ ఉన్నాయి 'జందెం తీసి జాతి విడిచి తనలో వచ్చి కలియ'మని బసవన్న పండితయ్యను కోరాడట. దానికి సమాధానమిచ్చి పండితయ్య తన అనుచరులను బసవయ్య దగ్గరకు పంపించాడు. వాళ్ళు బసవన్న సందేశాన్నీ, దానితోపాటు విభూతినీ తీసుకొని వచ్చారు. పండితయ్య అప్పటికే కన్నడ భాషను నేర్చుకొంటున్నాడు కాబోలు. బసవన్న పంపించిన విభూతిని ధరించగానే పరవశత్వంతో ఆ భాషలో కవిత్వం చెప్ప సాగాడు. బసవన్నను కలుసుకోవడానికి కల్యాణ కటకానికి బయలుదేరాడు.

దారిలో నల్లగొండజిల్లాలో ఉన్న పానుగల్లులో మకాంచేశాడు. ఆ ఊరు ఇంకొకశాఖ చోడరాజులకు ముఖ్యపట్నం. దానిని అప్పుడు ఉదయచోడుడు క్రీ. శ. 1136_1176 పరిపాలిస్తూ ఉండేవాడు. ఇతడు వేములవాడ భీమకవి ప్రశంసించి పద్యాలు చెప్పిన మెలమభీముని వంశంలోనివాడు. ఆ రాజ్యపు కోశాధికారి అయిన గోవిందప్రగడ పండితయ్యకు ముఖ్య శిష్యుడు. తన గురువుగారికి రాజోచిత సేవలు చేశాడు. మిగతా ఉద్యోగులు, పరివారం చాలామంది పండితయ్య శిష్యు లయ్యారు. రాజును సేవించడం మానివేసి పండితయ్య కొలువులో ఉండిపో సాగారు. ఫ్యూడలు వ్యవస్థలో దాసులు అక్షరాలా తమ ప్రభువుల ఎంగిలి కూడు తినాలి. స్వామి భక్తిని ప్రకటించుకొందికి ప్రభువు నమిలి ఉమ్మి తాంబూలాన్ని అరచేతితో గ్రహించి భక్షించాలి. రాచసేవకులలో ఒకరు పండితయ్య ప్రభావంలో పడి ఆత్మాభిమానాన్ని పెంచుకొన్నారు. రాజు స్వంత సేవకుడైన భవశీలుబాచయ్యను తమ్మ తిని స్వామిభక్తిని ప్రకటించుకోమన్నాడు. అతడంత నిరాకరించాడు. దాసుడు విధులు నిర్వర్తించలేదని రాజు ఆగ్రహించాడు. బాచయ్యకు పౌరుషం వచ్చి "ఈ బొంది మీది కాని నా ఆత్మమీది కాదు. కావాలంటే మీ శరీరం మీరు తీసుకోండి" అన్నాడు. రాజు చేతిలోని చురియను తీసుకొని గోపురంమీది కెక్కి-

2 'సోమనాథుడెప్పటివాడు?' అనే పుస్తకంలో — పుట 19.

తల గండదరించుకొన్నాడు. తన ఉద్యోగులను విగ్రహాలకింద మోస్తున్నారని రాజు పండితయ్యను నిందించాడు కాబోలు, ఆ రాజుమీద కూడ శాపం పెట్టి, బసవన్నను కలుసుకోవాలని పండితయ్య పయనమయ్యాడు. దారిలో మతదీక్షలిస్తూ శిష్యుల సపర్యలందుకొంటూ సాగుతూ వనిపురం చేరుకొన్నాడు. ఇది నేటి వని పల్లెగ్రామం కావచ్చు. ఇక్కడనుంచి కల్యాణికి పండితయ్య బయలుదేరాడు.

అయితే, దారిలోనే దారుణమైన బసవన్న మరణవార్త తెలిసింది. అన్ని మతాలవాళ్ళనూ ఒక్కలాగ చూడవలసిన ప్రభుత్వాన్ని ధార్మికం చేసి బొక్కసంలోని ద్రవ్యాన్ని ఒక మతం వాళ్ళకే వినియోగిస్తున్నందుకు రాజు బసవన్నపై ఆగ్రహించాడు. అందుచేత బసవన్న బిజ్జలుణ్ణి చంపించాడు. రాజ్యాన్ని వదలివారిపోయాడు. ఇది జరిగిన కొద్దినాళ్ళకే బసవన్న క్రీ.శ. 1168లో మరణించాడు. బసవన్నను కలుసుకోవాలని ఎంతో ఉత్సాహంతో వెళుతున్న పండితయ్యపై పిడుగు పడినట్లయింది. ఆక్రోశించి, ప్రేలాపించి, అతడు శ్రీశైలం దారిపట్టాడు. బసవన్న మరణంతో పండితయ్య ప్రాణాలే పోయినట్లయినాయి. శ్రీశైలం పోలేక వెల్లటూరులో నిలిచిపోయాడు. ఇది కృష్ణా తీరంలో కూడలి సంగమేశ్వరానికి రెండుమైళ్ళ దూరంలో వుంది. అప్పుడు ఈ ప్రాంతాలను కన్నెబిగోకర్ణదేవమహారాజు పాలిస్తున్నాడు. ఇతడు క్రీ.శ. 1185లో తనతండ్రి పోచిరాజు పుణ్యంగా "మల్లికార్జున పండితారాధ్యుల కాళ్ళు కడిగి ధారాపూర్వకంగా ఒక దానం చేశాడు".[3] శ్రీశైలం వెళ్ళలేక కొండ ఎక్కే ఓపికకూడ లేకపోయింది. తనకు బదులు శిష్యుణ్ణి కొండ ఎక్కి మొక్కు చెల్లించమని తాను కొండ అడివారంలోనే ఉండిపోయాడు. శిష్యుడు గిరి ప్రదక్షిణం చేసి వచ్చాక తాను ఇంక జీవించ వలసిన అవసరం లేదని తనువు చాలించాడు. బహుశా ఇది క్రీ.శ. 1187లో జరిగి ఉంటుంది. మరణించినా అతని రచనలు జీవిస్తూనే వున్నాయి

ఆంధ్రదేశంలోకి పండితయ్యనేకాక, కర్ణాటకంలో ఎందరినో బసవన్న ప్రభావితుల్ని చేశారు. జాతి భేదాలులేని నీతిని నెలకొల్పడానికి ప్రయత్నించారు. ఎందరో ఉత్తేజితులయ్యారు. బసవన్న బాటలో పయనించసాగారు. నాటి ఉద్యమంలో త్రికరణ శుద్ధిగా పాల్గొన్నారు. ఉద్యమాలలోంచి కవులు పుట్టారు. సందేహంలేదు కొందరు కవులు ఉద్యమాలకోసమే పుడతారు. ఇది చారిత్రక సత్యం. ఏ ఉద్యమం తాలూకు ఆదర్శాలైనా ప్రచారం చేయడానికి కవిత చక్కని సాధనం. సాహిత్యానికి సాంఘిక ప్రయోజనం వుంది. తేరగా తిని కూర్చునేవర్గాల

3 ఈ దానశాసనం తెలంగాణా శాసనములు -2వ సంపుటి - 171వ పుటలో ఉంది.

వాళ్ళు, వాళ్ళ ఆశ్రితులూ మాత్రమే 'కళ కళకోసమే' అంటారు. సమాజాన్నీ సాహిత్యాన్నీ విడదీయనివాళ్ళు కళ ప్రజలకోసం అని భావించి కళారూపాలద్వారా సాంఘిక విప్లవాన్ని సాధించడానికి పూనుకుంటారు.

వర్ణభేదాలనూ, వర్గభేదాలనూ తొలగించి సమాజాన్ని సమూలంగా కూల్చివేసి సర్వులూ సమానులన్న ధర్మాన్ని ప్రతిష్ఠించుతూ మానవ వ్యవస్థను నిర్మించాలన్న ఉద్యమం ఏ కాలంలోనైనా గొప్ప ఉద్యమమే. నేటికి ఎనిమిది వందల సంవత్సరాల కిందట దక్షిణ భారతంలో ముఖ్యంగా కర్ణాటకంలో ఈ ఉద్యమాన్ని నడిపినవాడు బిందారు బసవన్న గొప్ప సాహిత్యాన్ని సృష్టించాడు. ఈ సాహిత్యం పేరు అనుభవ సాహిత్యం. ఇది ప్రజలకోసం, ప్రజల భాషలో రాసిన సాహిత్యం.

బిందారు బసవన్న రచనలను వచనాలు అంటారు. ఈ వచనసాహిత్యం ద్వారా ఆయన వీరశైవాన్ని ప్రబోధించాడు. బసవన్నకు చాలా కాలం ముందుగా దేశంలో వచన సాహిత్యమూ వుండేది శైవమూ వుండేది. అయితే ఈ రెండింటినీ చక్కగా జోడించినవాడు బసవన్న. వీరశైవాన్ని అనుసరించే ఇతర శివశరణులు అల్లమ ప్రభువూ, అక్కామహాదేవి, చెన్న బసవన్న వచన సాహిత్యం రాశారు. అక్కామహాదేవి వచనాలు మధురాలు. బసవన్న వచనాలు భవ్యాలు ప్రభుదేవరవి దివ్యాలు అని విమర్శకులు చెప్పారు. చెన్న బసవన్న వచనాలలో స్వమతాభిమానం, పరదూషణా ఎక్కువకావడం వల్ల కావ్య గౌరవం తగ్గిందని విమర్శకులు భావిస్తారు.

"శివశరణుల భక్తి సిద్ధాంతమగుటయే కాక ప్రజలలో మతమై ప్రబలినది. ఈ మతమున వర్ణరహిత సమాజమునకు పునాదులేర్పడినవి. దానికి తగినట్లులే సాహిత్యము కూడా పుట్టినది. ఈ సాహిత్యమునే అనుభవ సాహిత్యమందురు" అని చెప్తూ శివశరణుల వచనాలు కన్నడంలో ఉపనిషత్తులంత గౌరవాన్ని పొందుకొన్నాయి అని విమర్శకులు చెప్పారు.4 అనుభవానికి రాని ఆ స్వర్గలోకాలను గురించి శివశరణులు చెప్పరు. వారికి దివ్యనాయకులు లేరు; దీర్ఘ వర్ణనలు లేవు. పురాతన భక్తులే వారికి ప్రామాణికులు. కథకు భక్తుల చరిత్ర వారికి అవసరం. కవితలో కల్పనలు లేవు వంపులో కులుకులు లేవు, తత్త్వంలో భిన్నత లేదు. ఇదే అనుభవ కవిత. ఈ లోకానికి దూరంకాని ప్రత్యోపయోగమైన కవిత బసవాదుల వచన సాహిత్యం.

---

4 "బసవేశ్వర వచనాలు – సమగ్ర సమీక్ష" డాక్టరు బొడాల రామయ్య (1976 77) ఈ ప్రకరణంలో నేను ఉదాహరించబోయే బసవేశ్వరవచనాల తెనుగు అనువాదం వారు చేసినదే.

అనుభవ సాహిత్యంలో నియమితమైన ఛందస్సు లేదు. లయ ఉంటుంది. కథ లేదు – కవిత ఉంటుంది. కల్పన లేదు – అనుభవం ఉంటుంది. శివశరణుల భాష కష్టపడి నేర్చుకోవలసిన సంస్కృతం కాదు. పుట్టుకతో సహజంగా వచ్చిన మాతృభాష. వాళ్ళు శాస్త్రాల జోలికి పోరు. వాళ్ళ వచనాలే ఇతరులకు ఆదర్శం. వాళ్ళ దయకు కట్టలు తెగాయి. ధర్మంతో ఎదురు తిరుగుతారు. పాండిత్య ప్రదర్శన మచ్చుకైనా ఉండదు. విన్న వెంటనే భావం ఎదుటివారి గుండెల్లో సూటిగా నాటుకొంటుంది. ప్రజల భాషలో చెక్కిన ప్రజాకవిత్వం కనుక బసవన్న తన వచనాలతో నూతన మతాన్ని ప్రచారం చేయగలిగాడు

బసవన్న పుట్టుకచేత బ్రాహ్మణుడు. కాలాముఖశైవుడు, లకులీశ, కాలాముఖ, పాశుపత శైవాలు వేదాన్ని ప్రమాణంగా అంగీకరించవు. ఈ శైవులకు నిగమాలకన్నా, ఆగమాలే ముఖ్యం. ఆగమాలంటే పారంపర్య లోకాచారం. బసవన్న వర్ణాశ్రమ ధర్మాలను కూడా పాటించమని చెప్పే వైదిక మతాన్ని నిరసించాడు. బ్రాహ్మణులు చెప్పేదొకటి చేసేదొకటి అని గ్రహించాడు. జీవులందరూ శివాంశ సంభూతులని చెప్తూ వర్ణభేదం పాటించటం ఎందుకని ప్రశ్నించాడు. కులం పట్టింపులు లేని, ఎక్కువ తక్కువలు లేని, ఆడా, మగా తేడాలులేని సమాజం కోసం ఉద్యమించాడు

బసవన్న కుశాగ్రబుద్ధి గణితంలో ఆరితేరినవాడు. అతని మేనమామ బలదేవదండనాయకుని వల్ల బసవన్న రాజకొలువులో చేరాడు. ఉత్తరోత్తరా కళ్యాణ కటకాన్ని పాలించిన బిజ్జలుని కోశాధికారి అయ్యాడు. పన్నెండుమంది మంత్రులపై పెత్తనం చేసే సర్వాధికారి అయ్యాడు. పదవిలోకి రాకముందు చేపట్టిన ఉద్యమాన్ని బసవన్న పదవిలోనికి వచ్చాక ఆచరణలో పెట్టాడు.

కళ్యాణిలో బసవన్న పన్నెండు సంవత్సరాలు వున్నాడు. అనుభవ మంటపం అతని స్థానం. అక్కడ శివ శరణులందరూ చేరేవారు. జంగమ సంప్రదాయకమైన సమయాచారాన్ని పాటించేవారు ఈ వీరశైవులు బ్రాహ్మణుల యజ్ఞయాగాదులను, పశు హింసను, వర్ణాశ్రమాలను తీవ్రంగా దుయ్యబడతారు. వరాలకు దానమివ్వడం, ఆలయ నిర్మాణం, తీర్థయాత్రలు సమ్మతించరు. తద్దినాలు పెట్టరు. పురిటిమైల, చావుమైల పాటించరు. మద్య మాంసాలు నిషేధిస్తారు. కొన్ని ఆర్థిక సూత్రాలపై జీవిస్తారు

కర్మ మార్గములోని కర్మను వీరశైవులు "క్రియ" అంటారు. కాయకమంటారు. కాయకంలోగాని, క్రియలోగాని ఫలములేదు. వ్యాపారముంది. అంటే క్రియచేత పాప పుణ్యాలు లేవు. పునర్జన్మ లేదు. ('నేయి కరిగిన మరల వెన్నలేదు'

వచనం నెం 887) కాయకష్టం చేసి జీవుడు బతకాలి. కాయకష్టంతో సంపాదించినది కూడబెట్టరాదు (కూర్చకురా ద్రవ్యంబు కూర్చిన శపంబు తప్పదురా). ఎప్పటికి సంపాదించినది అప్పుడే ఖర్చుపెట్టాలి. వడ్డీకి ఇవ్వకూడదు. ఆర్థిక అసమానతలకు వడ్డీ వ్యాపారమే మూలకారణమని బసవన్న గ్రహించాడు.

శివుడిచ్చు సంపద శివభక్తులకు గాక వడ్డీకై ఇచ్చుట పాడికాదు.
(వచనం 320)

ఆర్థిక అసమానతలను, అవమానకరమైన జాతి భేదాలను తొలగించే మతం కనుక అగ్రవర్ణాల వారికన్నా అడుగు వర్గాలవారు, అట్టడుగు వృత్తులవారు బసవన్న మతంలో చేరారు బసవన్న చెప్పింది చేశాడు కులభేదాలు లేవుగనుక మధువయ్య అనే బ్రాహ్మణుని కుమార్తెను హరళయ్య అనే చర్మకారుని కొడుకుకు యిచ్చి పెళ్ళిచేయ తలపెట్టాడు.

వా పథానికి ఆదిలోనే బసవన్న కులభేదాలు పాటించలేదు డోహార కక్కయ్య అనే చర్మకార భక్తుణ్ణి ఎంతో సేవించాడు కక్కయ్య ప్రసాదంవల్లనే బసవన్న అక్కగారు నాగమ్మ చెన్నబసవన్న అనే కుమారుణ్ణి కన్నది. ఆమె అసలు పెళ్ళి చేసుకోలేదు. బసవన్న ఉపనయనమే చేసుకోలేదు అక్కగారివల్ల బసవన్న సంఘంలో ఆదిలోనే నిందలపాలయ్యారు అయినా లెక్కచేయలేదు.

గొప్ప సాంఘిక విప్లవమైన వర్ణాంతర వివాహాన్ని (క్రీ శ 1198 ఫిబ్రవరి పన్నెండో తేదీనాడు) శివశరణులు చాలా ఉత్సాహంగా జరిపించారు. దేశంలో కల్లోలం పుట్టింది బ్రాహ్మణ కన్యను మాదిగవాని కొడుకు పెళ్ళాడుతాడా అని సనాతనులు అగ్రహోదగ్రులయ్యారు ఈ ఘోరకృత్యాన్ని సహించుతావా అని రాజాని అడిగారు పెళ్ళి జరిగిన నాలుగో రోజున రాజు హరళయ్య, మధువయ్యలను శిక్షించాడు శివశరణులు తిరగబడ్డారు కళ్యాణి పాడైంది రెండునెలలు తిరగకముందే రాజును శివశరణులు 1198 ఏప్రిల్ 8వ తేదీనాడు హత్యచేశారు. మరో మూడు నెలలకు బసవన్న 1198 జూలై 7వ తేదీనాడు లింగైక్యం చెందారు.

ఉద్యమాలూ, విప్లవాలూ నెగ్గినా తగ్గినా సత్యం పట్టుకూ నాటి చరిత్రను భద్రపరుస్తుంది బసవన్న ప్రచారం చేసిన మతంలోని కొన్ని అంశాలను మల్లికార్జున పండితారాధ్యుడు కూడా ప్రబోధించాడు. ఈ సంగతి అతని రచనల వల్ల తెలుస్తుంది

పండితయ్య రచనలలో మనకు లభ్యమయ్యేవల్లా 'శివతత్త్వసార'మనే 'శతకం' (దీనిని చక్కగా పరిష్కరించి విపులమైన పీఠికతో మొట్టమొదట

కొమర్రాజు లక్ష్మణరావుగారు ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రికలో ప్రకటించారు). ప్రతి శతకంలోనూ సంఖ్యా నియమం వుండాలి. పద్యం చివర ఒకే మకుటం వుండాలి ఈ రెండు నియమాలూ ఇందులో లేవు. గ్రంథంలో 488 కందపద్యాలున్నాయి. వీటిలో 191 పద్యాలకు మకుటాలే లేవు. మిగతా 288 పద్యాలకు రకరకాల మకుటాలున్నాయి. ఏయే మకుటాలు ఎన్నిసార్లు వాడినదీ అకారాదిగా ఇచ్చిన ఈ పట్టిక చూడండి.

'శివతత్త్వసారం'లోని మకుటాలు

సంఖ్య	మకుటము	పద్యాల సంఖ్య	సంఖ్య	మకుటము	పద్యాల సంఖ్య
1.	అంబారమణ	2	15.	నిరుపమ మహిమా	2
2	అజా	28	16.	పతిపతిలోకా	1
3.	అపారమహిమాధారా	1	17.	పరమానందా	2
4.	ఈశానా	6	18.	పురసంహారా	3
5.	ఉరగాభరణా	1	19.	మహేశా	29
6.	కపర్ది	3	20.	రాజాభరణా	2
7.	కరుణాంబునిధీ	1	21.	రుద్రా	62
8.	చంద్రధరా	1	22.	విష్ణువరేణ్యా	9
9.	చంద్రాభరణా	1	23.	శివా	136
10.	జితసంసారా	1	24.	సమస్తకామాతీతా	2
11.	తత్త్వాతీతా	1	25.	సమస్త యోగానందా	1
12	త్రిలోక సేవితచరణా	1	26.	సర్వజ్ఞా	1
13.	దురితారాతి	2	27.	సర్వానందా	4
14.	నిత్యానందా	1	28.	హరా	1

ఈ పట్టికవల్ల 'శివా' అన్న మకుటం ఒక్కటే శతాధిక సంఖ్య దాటింది. రుద్ర, అజా, మహేశా అనేవి నూటలోపే

"ఇట్టిందు గొన్ని చోటుల శతకలక్షణము కానరాకున్నను పెక్కుతమమీద నిది శతక మనియే చెప్పవచ్చును పూర్వకవులలో నిది శతకమనియే చెప్పబడు చుండెను. పండితారాధ్య చరిత్రమందు పాల్కురికి సోమనాథుడు దీనిని శతకమనియే యనెను

"శతకంబు శివతత్త్వసారము దీవ
కళికమహానాటకము నుదాహరణ" (పర్వత పుట 369)

ఇల్లిది యాంధ్రభాషయందు బుట్టిన శతకములలో మొట్టమొదటిదియని చెప్పవలయును. కావ్యములలో ద్వితీయమైనను శతకములలో నద్వితీయమే" అని లక్ష్మణరావుగారు 'శివతత్త్వ సారము' పీఠికలో తొలిసారి వ్రాశారు.

అప్పటినుంచి చాలామంది దీనిని శతకంకిందనే పరిగణిస్తున్నారు. కాని ఇది శతకం కాదు. ఈ సంగతి నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు 1949 జనవరి 'భారతి'లో మొదట చెప్పారు 'శతకవాఙ్మయ సర్వస్వము' రచించిన విద్వాన్ వేదము వెంకటకృష్ణశర్మగారు దీనిని ఇలా ఖండించారు: "పూర్వవిమర్శకులందరు చక్కగా పరిశోధించి శివతత్త్వ సారము 'శతకమే' యని లాక్షణికముగ సమర్థించి యుండగా, వెంకటరావుగారు కారణము చెప్పకయు జూపకయే 'అవిధముగా చెప్పుట పొరపాటు' అని తుండూ తుపాకీ లేకయే కొట్టివేయుట కాధారము సోమనాథుడు శతకమును వేరుగా తన ద్విపదలో జెప్పుటయే. నిజమునకు సోమనాథుడు 'శతకంబు శివతత్త్వసార' మని నుడువుటలో నా గ్రంథమున కది విశేషణముగ నుపయోగించెనని దృష్టియం దుంచుకొన్నయెడల సందియమునకు తావొసంగదు."

సోమనాథుడు పండితారాధ్య చరిత్రలో రెండుచోట్ల శివతత్త్వసారానికి ముందు 'శతకము' అనే మాట వాడాడు కాబట్టి అది శతకమే అని వెంకటకృష్ణ శర్మగారి అభిప్రాయం ఇది పూర్వ విమర్శకులందరు చక్కగా పరిశోధించి తేల్చిన విషయమని వారు ముందుగానే విశ్వసిస్తున్నారు దానికి ఇంకకొంచెం పరిశోధన అవసరం నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు దానిని కొంత చేశారు పూర్వవిమర్శకులు చక్కగా పరిశోధించిన దేమిటో చూద్దాము.

సోమనాథుడు 'అనుభవసారం' అనే కృతిలో "శివతత్త్వసార గద్యపద్య సమితి శివుని మహిమ జెప్పినట్టి మల్లికార్జున పండితయ్యగారి దలతు ననుదినంబు" అని వ్రాశాడు ఈ వ్రాతవల్ల శివతత్త్వసారం శతకం కాక గద్యపద్య సమితి అని తెలుస్తుంది. లక్ష్మణరావుగారు 'గద్య' అను పదము 'హృద్య'ను మారుగ లేఖక ప్రమాదమున బడినదేమో; అట్లుగాక 'గద్యపద్య' మను పాఠమే నిజమగునేని పండితుడు గద్యమునందును నొక శివతత్త్వ సారమును రచించియుండును" అని అభిప్రాయపడ్డారు.

సోమనాథుడు తన పండితారాధ్యచరిత్రలో పండితయ్య వ్రాసిన కృతు లన్నింటిని వివిధ ప్రకరణాలలో, వివిధ స్థలాలలో పేర్కొన్నాడు. వాటి నన్నింటిని

మన పూర్వ విమర్శకులు తెలిసీతెలియకగాని ఒక్క సంగతి విస్మరించటంవల్ల 'శివ తత్వసారం శతకం' అనే అభిప్రాయం నిలిచిపోయింది. సోమనాథుడు పండితా రాధ్య చరిత్ర – వాద ప్రకరణంలో "శతకంబు శివతత్వసార మాదిగను గద్య పద్యంబు లాశాంత బహువిధ" అని వ్రాసినచోట ఇంతకాంటెం ముందుగా చెప్పిన మాటలు చూడటం అవసరం.

"క్రమముగ 'దక్షాధ్వరంబు' 'వ్యాఘ్రాష్ట
కము' 'గణాడంబరము కాథరంబు'
సొత్తిరి చదువుచు ముల్పూతి అఘము
పత్రికి భల్లి గె చారంబుపేయ
శ్రుతివంతగద్యముల్ రుద్రమహిమయు
శతకంబు శివతత్వసార మాదిగను"

అన్నాడు సోమనాథుడు. ఇందులో ఆయన పండితయ్యగారి రచనలని పేర్కొన్న దక్షాధ్వరం, గణాడంబరం అనేవి ఇప్పుడు శివతత్వ సారంలోనే అంతర్భాగాలుగా ఉన్నాయి. వీటిని 300 నంబరు పద్యంనుంచి 319 దాకా 'దక్షాధ్వర ధ్వంసము' అనే శీర్షికతో, 320 నుంచి 347 దాకా 'ప్రళయవర్ణనము-గణాధిపుల యాటలు' అనే శీర్షికతో, 348 నుంచి 381 దాకా 'శివగణపరాక్రమము' అనే శీర్షికతో లక్ష్మణరావుగారే మొట్టమొదట ప్రచురించారు. ఆ తరువాత 382 నుంచి 388 దాకా 'సద్భక్తుల మహిమ' అనే శీర్షికను పెట్టారు. ఇందులోని చివరి పద్యం వారి నిశిత పరిశోధనదృష్టినుంచి తప్పించుకొని ఉంటుంది. ఆ పద్యంలో తాను అంతవరకు వర్ణించిన దేమిటో పండితయ్యగారే సందేహాలకు తావులేకుండా చెప్పారు.

"అరుదుగ బూరాణములలో
బరువడి మును చెప్పియున్న భంగి 'గణాడం
బరవిభవము' వర్ణించితి
ధరణీధరవంద్య నా యథాశక్తి శివా!"

అని 388-వ నెంబరు పద్యంలో ఉంది. ఇదే గణాడంబర మనే మాట సోమనాథుడుకూడ చెప్పారు. కాబట్టి నేటి శివతత్వసారం నా నవానికి శతకం కాక పండితయ్యగారి వివిధ రచనల సముచ్చయంకింద మనకు లభించిందనుకోవాలి. సోమనాథుడు పండితారాధ్య చరిత్రలో అక్కడక్కడ పేర్కొన్న వాటినన్నిటినీ క్రోడీకరిస్తే పండితయ్యగారి రచనల సంఖ్య 44 దాకా తేలుతుంది.

1 అక్షరగద్య
2 అనామయము
3 ఆనందగీతములు
4 ఆనంద పదములు
5. ఉదాహరణములు
6. గణవరనపదములు
7 గణాడంబరము
8 గీతసూక్తములు
9 గొబ్బిపదములు
10 తుమ్మెదపదములు
11 దక్షాధ్వరము
12. దీపకళిక
13 నివాళిపదములు
14 నీలకంఠ పదము
15 న్యాసాష్టకము
16 పంచగద్యములు
17. పర్వతపదములు
18 ప్రభాతపదములు
19 బసవగీతములు
20. బాలగద్య
21 శ్రీమేలుగద్య
22. భృంగి పదము
23. మయూర పదము
24 మలయరాజీయము
25. మలహణము
26 మహానాటకములు
27. మహాశ్రోత్రసూత్రము
28. మహిమ్న స్తవము
29. ముక్తకములు
30 మోపిదండకము
31 రుద్రమహిమలు
32. రుద్రసహస్రనామము
33. వర్ణాడంబరము
34 వాలేరుపదములు
35. వెన్నెలపదములు
36 శంకరగీత
37. శంకరపదములు
38. శతకము
39. శారభము
40. శివతత్త్వసారము
41 సంఖ్యవర్ణనము
42. సంసారమాయా పద
43. హరలీల
44 హలాయుధము

ఈ పట్టికలో కొన్ని పునరుక్తులు అయినట్లు తోచక మానదు. అక్షర గద్య, బాలగద్య, శ్రీమేలుగద్య బహుశా పంచగద్యలలో చేరి వుంటాయి. అలాగే గణాడంబరం, గణవరణ పదములు ఒకటే కావచ్చు. ఆనంద గీతములు, ఆనందపదములు కూడ ఒక రచనకే రెండు పేర్లేమో! ఇంకా కొంత పరిశోధన చేస్తేనేగాని పండితయ్య రచనల లెక్క ఇంత అని తేల్చి చెప్పడానికి వీలులేదు. ఆ సంఖ్య ఎంతైనా, అన్ని గ్రంథాల మీంచూ మనకు దొరికినది శివతత్త్వ సారమే అయినా ఇతర రచనల గురించి కొంత కాకపోతే కొంతైనా తెలుసుకోవడానికి ఆస్కారం లేకపోలేదు.

మాటవరసకు — పండితయ్యగారు 'శ్రీమేలు గద్య' రచించారని చెప్పారు గదా సోమనాథుడు — ఇదేమిటి? ఏ భాషలో వ్రాసినది? అని ప్రశ్నించి పరిశోధనలు చేస్తే గద్యకు పీఠికగా సంస్కృత శ్లోకం ఉందని తెలుస్తుంది. దీని మొదటి పదం 'శయత్ సంహితా' అనికూడ తెలుస్తుంది ఈ శ్లోకంలో తప్పులున్నాయని ప్రతి పక్షులు ఆక్షేపిస్తే దీనిని కాశీకి పంపించారని తెలుస్తున్నది. చూడండి — మహిమ ప్రకరణంలో సోమనాథుడు ఈ విషయం గురించి ఎంత వ్రాశారో!

"శ్రీమేలు పద్యంబు పీఠికయైన
శ్లోకంబు తప్పుగా గైకొని వాద
మూకలు దారు నిరాకరింపదురును
వారణాసికి సాక్షి గోరి యాశ్లోక

సారంగ గౌళభట్టారకు కడకు
జనుచ 'యత్సంప్రీతి' యనిన శ్లోకాది
బొనరు నాలక్షరంబులను భాష్యమొగ
వెరపున నాలుగువేల గ్రంథంబు
విరచించి కరగా హరు ప్రతిష్ఠించి
శేషాక్షరార్థ మా శేషుడైనను వి
శేషించి యెఱుగని చెప్పలే దనుచు
ధీయుతు గౌళభట్టారకు ఘనుల
భూరియశుకు వ్రాసి పుస్తక ధార
చదివి పిగ్గిరి తర్కజాలంబు లుడిగి
మదమేడి బౌద్ధులు మగుడ రేనాడు
మరియేం కారితేవి మరి కార్యమని
కోరలిఱో గెలువంగః" (సహస. పుటలు 6-7)

దీనివల్ల పండితయ్య వ్రాసిన ఒక్క శ్లోకానికే నాలుగువేల గ్రంథం భాష్యమున్నట్లు క్రొత్తగా తెలుస్తున్నది. సంస్కృత భాషలో గ్రంథం అంటే 32 అక్షరాల పద్యసముదాయం. పండితయ్యగారి కాలంలో కాశీలో గౌళభట్టారకుడనే ఏ ప్రసిద్ధపండితు డున్నాడో, అతని రచన లేమిటో పరిశోధిస్తే మరికొన్ని క్రొత్త విషయాలు పండితయ్యగారి రచనలగురించి తెలుస్తాయేమో।

ఇతర రచనల గురించి భావిపరిశోధకులు ఏమి చెప్తారోగాని శివతత్త్వసారం గురించి బహిరంగ, అంతరంగ సాక్ష్యాలవల్ల ఎన్నో విషయాలు తెలుసుకో వచ్చు. అసలు ఈ శివతత్త్వసారాన్ని పండితయ్య వ్రాయడానికి కారణాన్ని సోమనాథుడు చెప్పనే చెప్పాడు 'పరమమాహేశ్వరాచారమార్గానుసారి'యై 'కేవల భక్తిగతి ప్రతిష్ఠించ'డానికే ఆయన శివతత్త్వ సారం రచించాడు. అందులో చెప్పినట్లు అతడాలా వర్తించాడు. నా సహానికి శివతత్త్వసారం ఆనాటి శివభక్తుల 'మాన్యువల్.' అతివాదపార్టీ క్రమశిక్షణ స్మృతిలాంటిది. అందులో ఏమేమి చెప్పారో చూద్దాం.

శివభక్తులను చూచి జాతి మొదలైనవి అడగడం మానెయ్యాలి (ప. 121)

శివభక్తులకు జబ్బు చేసినా, లేమి వచ్చినా, భయం కలిగినా ఆదుకోవాలి. తప్పకుండా వాళ్ళకు మేలు చేయాలి. (122)

రొంపిలో పుట్టినా పద్మం చాలా పూజ్యమైనట్లు ఎలాంటి కీడు కులంలో పుట్టినా శివభక్తుడు గొప్పవాడే. (130)

కులం తక్కువవాడే శివభక్తుడైనందువల్ల గొప్పవాడవు తున్నప్పుడు కులమున్నవాడైతే ఇక చెప్పే దేముంది? బంగారానికి తావి అబ్బినట్లు: (133)

బ్రాహ్మణులు ఎలాగైతే పతితు లవర్తులో శివభక్తులు కూడా అవర్తులే. (213)

భర్త శివభక్తుడు కాకపోతే అతనని భార్య బుద్ధిచెప్పాలి. అతడు అలా కాని పక్షంలో అతణ్ణి వదిలిపెయ్యాలి.

శివుణ్ణి పూజించే భార్య భక్తుడు కాని భర్త చిత్తం వచ్చినట్టు నడుచుకోవలసిన అవసరం లేదు. పురుష ప్రతికూలత్వం వల్ల ఆ సతికి దుర్గతి లేదు. (231 – 233)

శివభక్తులు కానివాళ్ళు ఎంత పెద్దవాళ్ళయినాసరే వాళ్ళకు దండం పెట్టకూడదు. వాళ్ళు నమస్కరించినా దానిని స్వీకరించరాదు. (262)

శివభక్తులు కానివాళ్ళవద్ద అప్పు చెయ్యకూడదు; వాళ్ళకు అప్పు ఇవ్వకూడదు. వాళ్ళను చూడకూడదు. వాళ్ళతో సరదగా మాట్లాడకూడదు.

వాళ్ళతో సమానంగా ఒకదగ్గర నడుకోకూడదు. వాళ్ళతో సమానంగా ఒక ఆసనంపైన కూర్చోకూడదు. వాళ్ళ సహవాసం చెయ్యకూడదు. (263 – 264)

శివనిందచేసేపాపులను ఆలోచించకుండా చంపివెయ్యాలి. శివనింద చేసే అవమానకరమైన పుస్తకాలను విచారించకుండా తగలబెట్టివెయ్యాలి. ఆ పుస్తకాలను చెప్పినవాణ్ణి చంపివెయ్యాలి. (275 – 276)

శివభక్తుడు చేసిన పాపమైనా పుణ్యమే అవుతుంది. శివభక్తులు కానివాళ్ళు చేసిన పుణ్యమైనా పాపమే అవుతుంది.

శివభక్తుల దుర్గుణాలను వెదికేవాడు చండాలుడు. (268)

ఇలాంటి విద్వేష పూరితమైన మతాన్ని ప్రచారం చేసి అందులో చెప్పినట్టు అక్షరాలా నడుచుకొన్నవాడు ఎంతటి పండితుడైనా మహాభయంకరుడు. తెలుగుదేశంలోని కొన్ని ఇతర మతాల పుస్తకాలను తగలబెట్టించిన అపకీర్తి పండితయ్య జీవితంలో తీరని కళంకం. సాత్త్వికభక్తిని కాక తామస ప్రవృత్తిని ప్రచారం చేయడం ఆనాటి పరిస్థితులవల్ల జరిగిందని ఈనాడు మనం క్షమాపణ చెప్పుకోవలసిన అవసరం లేదు. పండితులైనవారు పామరులలోని పాశవిక తత్వాన్ని మచ్చిక చేసుకొని సాధుమార్గంలో పెట్టాలి కాని మొండిభక్తిని బోధించడం తప్పు.

పండితయ్య ప్రచారం చేసిన మొండిభక్తి ఇంతా అంతా కాదు. శివభక్తితో తరిగిన తలలు మళ్ళీ అతుక్కొంటాయట. కోసిన నాలుకలు మళ్ళీ

వస్తాయట. ఈశ్వర భక్తులు సద్యః ప్రతాపులట. పుట్టిన కళ్ళు మళ్ళీ వచ్చేస్తాయట దేహం కోసిన ప్రసన్న మొండు పెచ్చెర తేరుకొంటుందట. ఇటువంటి 'వీరభక్తి'తో రావణాసురుడు తన తలలు తరిగి ప్రోగులు పెట్టినందువల్లనే దేవేంద్రుణ్ణి జయించాడట. ఇలాంటి ప్రచారం సాగినందువల్లనే జనులు వీరశైవులై, ఆవేశపూరితులై ఆత్మబలిదానాలు చేయటం మొదలుపెట్టారు. 'తలవంతు' ఇచ్చినవాళ్ళు వీరులు. వీళ్ళ జ్ఞాపకార్థం వీరగల్లులు ప్రతిష్ఠించటం ఆచారం. వీరపూజకు వీరగుడ్డములను అభిమానులు కట్టించేవారు. బాకులతో కడుపులు కోసుకొంటున్నట్లూ, కత్తులతో తలలు కోసుకొంటున్నట్లూ చెక్కిన శిలాప్రతిమలు నేటికీ గ్రామాల పొలిమేరలలో కనబడుతూ వుంటాయి. ఆత్మబలి వికటంగా పండిపోయిన 'మెసోకిజం' (Masochism) ఆత్మహింసలో ఆనందం పొందటం ఒక రుగ్మత. వీరశైవులు ఇటు ఆత్మహింసా చేసుకోగలరు; అటు పరపీడనా చేయగలరు.

ఇతరులను పీడించటం, దండించటం పండితయ్యగారు గొప్పగా కీర్తించారు. దక్షాధ్వరధ్వంసంలోనూ, గణాంతరంలోనూ ఆయన వర్ణించిన శివగణాల చర్యలన్నీ అనాటి వీరశైవుల సాహసాలకు పరవళ్ళు. శివభక్తులు కాని ఇతరవాళ్ళను హింసించటం కూడా పండితయ్య దృష్టిలో ఒప్పే.

మారారి ద్రోహావింటికి
భేరుండము వచ్చి తనుటు తెలుచను గోపెన్
వైరమున వదితిముక్కున
ధారతినాపికయు వీరభద్రుడు రుద్రా! (309)

స్వాహాపతిభామినియగు
స్వాహాంగన ముక్కు, చెరవు చనుమొనయు దగగా
సాహసముతోడ తిదిమిన
బాహాబలం జొప్పె వీరభద్రునకు శివా! (314)

అని ఆయన కీర్తించాడు.

కన్నడ దేశంలో వీరశైవాన్ని ప్రబోధించిన బండారు బసవయ్య కూడ యింత నిర్దాక్షిణ్య దృక్పథాన్నే అవలంబించుకొన్నారు 'శివసాయిత' మనే ఖడ్గాన్ని పట్టుకొని మరీ ప్రబోధించాడు (పైగంబరు మహమ్మదుకూడ కత్తి పట్టుకొని మత ప్రచారం చేశాడన్నది గుర్తుపెట్టుకోదగ్గ విషయం). బండారు బసవన్న జాతి భేదాలను రూపుమాపి సామాన్య ప్రజలకు ఆత్మగౌరవాన్ని యిచ్చే దారి తొక్కినందుకు ప్రశంసనీయుడే. ఇటు కులరహితమైన మతాన్ని నెలకొల్పడానికి తెలుగు దేశంలో పండితయ్యకు ముందు ఇతర శైవాచారపరులు ప్రయత్నిస్తూనే వచ్చారు. వందయేళ్ళ ముందు బెజవాడలో శ్రీపతి పండితుడు మాల ఇంట భోంచేశాడు.

అందుచేత తనను వెలివేసి తనకు పిల్ల నివ్వకుండా చేసినవాళ్ళకు పిల్లనివ్వకుండా చేశాడు ఉత్సాహంలో వివిధ కులాలవాళ్ళు విభేదాలను మరచిపోయి ఒక ఉమ్మడి వ్యక్తిత్వాన్ని అలవరుచుకొన్నారు. ఇటువంటి విశాల దృక్పథంతోనే వీరశైవాన్ని పండితయ్య యౌవనంలో స్వీకరించి కుండవద్యనుగాని అతడు ఏటి ఎదురీదలేకపోయాడు.

జంధ్యము తీసి, జాతిని విడిచి వచ్చి తనలో కలియవలసినదిగా బసవయ్య పండితయ్యను కోరినట్లూ, దానికి పండితయ్య సమాధానం చెప్పి పంపించినట్లూ ఇంతకు చెప్పుకొన్నాం. పండితయ్య చెప్పిన సమాధానం ఏమిటంటే, "భక్తిమీద వలపు బ్రాహ్మణ్యంబుతో పొత్తు బాయలేను నేను బసవలింగ!" అన్నదే. ఇవాళటి కమ్యూనిస్టుల పరిభాషలో చెప్పాలంటే పండితయ్య 'డీ-క్లాస్' అవలేకపోయాడు. తన వర్ణాన్ని విడిచి విస్తృత ప్రజానీకంతో కలియలేక పోయాడు. ఒకరకంగా అతని సంస్కృతసంస్కారమే దీనికి అడ్డువచ్చి ఉంటుంది.

పండితయ్య వేదవేదాంగాలూ, శాస్త్రాలూ ఉద్ధోలంగా చదువుకొన్నాడు. సంస్కృత వ్యాకరణం క్షుణ్ణంగా అభ్యసించాడు 'పశుపతి' అనే మాటను అతని ప్రతిపక్షులు వ్యాకరణరీత్యా వెక్కిరించారు. 'పశువులనబడే ఇతర దేవతలే శివునకు పశులు' అని వాళ్ళు విపరీతార్థం చేశారు కాబోలు. దానికి సమాధానంగా ఈ పద్యాలు చెప్పాడు.

"పతి రుద్రుడు పశువుల కని
శ్రుతి చెప్పుచు మనికిజేసి రుద్రుడు పతిగ
క్ర్తతరులు పశువులు గావున
మతిలో నెరిగితి శ్రుతి ప్రమాణమున శివా!

పూని యతడుణసంవిద్
జ్ఞానబహువ్రీహి మాన్ప ఆసుదెంచిన యణ్
మానితషష్ఠీతత్పురు
షానూనసమాస మెరుగ రజ్ఞులు రుద్రా!"

'పశుపతి' అనే సమాసం బహువ్రీహి కాదు. "పశూనాం పతిః- పశుపతిః (షష్ఠీతత్పురుషం). పశుపతేరిదం పాశుపతం (పశుపతి+అణ్)" అని భావం.

వ్యాకరణ విషయాలనేకాదు, శ్రుతిస్మృతిపురాణాలలో ఉన్న సంస్కృత సమాసాలనుకూడ తనపద్యాలలోకి దించటం పండితయ్యకు నల్లేరుమీద బండి-

నతక. "న కర్మణా, న తపసా, న జప్తైః, ర్న సమాధిభిః" అనే సంస్కృతోక్తులు పద్యంలోకి ఎలా దింపినదీ చూడండి

"వసుమతి జిత్రము జితచి
త్తసంభవా ; 'నకర్మణా నతపసా నజప్తై
ర్నసమాధిభి' రవ్యయ ; నీ
యసదృశభక్తికిని బ్రియుండ వగు దీనా ;" (111)

ఉదాహరిస్తున్న సంస్కృత ప్రామాణిక వచనాలను యథాతథంగా తెలుగు ఛందస్సుకు పొదగడం పండితయ్యను చూచే పాలుకురికి సోమనాథుడు నేర్చుకొన్నారు. అల్లసాని పెద్దనగారిదాకా ఇది సాగుతూనే వచ్చింది. పెద్దనగారు 'దుర్వృత్తం దలం రాజా' మొదలైన సంస్కృతోక్తులను వాడారు. పండితయ్య సుదీర్ఘమైన సంస్కృత సమాసాలను కూడ తెలుగులో జాతిచ్ఛందస్సులోనికి దింపాడు.

1. దుర్జనారిభవచ్ఛరణాబ్జ భక్తిలలనా వరపశుభావము, 2. షట్త్రింశత్సర్వోపరిగత అగస్త్యభవహేతు జగన్నిర్వాణ సోమధూమము మొదలైన 'అద్భుతమైన సమాసాలను' వేదము వెంకటకృష్ణశర్మగారు 22 క్రోడీకరించారు.

సంస్కృతం ఎంతబాగా వచ్చో తెలుగుమడికారం కూడా పండితయ్యకు అంతబాగానూ తెలుసు మనిపాతను కట్టిన మాణిక్యం, ఓడిన పోయిన నీళ్ళు, బంగారానికి తావి అబ్బరం పువ్వులవల్ల నారకు తలకెక్కడం మొదలైన సామెతలు అతనికాలంలో ఉండే పాతపదాలలో కనిపిస్తాయి 'బ్రతుకుటిపురా !' అనీ, 'బ్రతికిపోయాను !' అనీ ఇవాళ మనం వాడుకొంటాం.

భక్తుల దవ్వులం గని శివ
భక్తులు వచ్చిరని పొంగి బ్రతికితి నని పో
భక్తుల కెదురేగి యథా
శక్తిస్థితి జేయవలయు సత్క్రియలు శివా ! (140)

అని పండితయ్య ఈ జాతీయాన్ని అప్పుడే వాడారు. 'అంటీముట్టని' అనే మాటనొంత ఇంకొక పద్యంలో వాడాడు (478)

పండితయ్య ఈ గ్రంథంలో వాడిన పదాలు కొన్ని నేడు ప్రచారంలో నుంచి తొలగాయి కొన్ని నిఘంటువులకు ఎక్కలేదు ఇటువంటి విచిత్రపదాల పట్టిక ఒకటి చూడండి.

ఈ పద్యాలలో 'అన్నడు' అనే పదం ఒకటి వ్యాకరణ విశేషాన్ని చూపిస్తుంది. ఏ+నాడు=ఎన్నడు అనేది వేరు రూపం సర్వసాధారణమైన మాటగా గ్రహిస్తాం. ఈ 'అన్నడు' కూడా అ+నాడు=అన్నడు అనే పదరూపం తెలియజేస్తుంది. 'కొందరు' అనే మాటలో తుదివర్ణ లోపంతో 'కొందర్' అని 387వ పద్యంలో ప్రయోగించాడు. పండితయ్య ఒక్కమాట ఇలా ప్రయోగిస్తే పాల్కురికి సోమనాథుడు 'అనియెదర్, కొనియెదర్' మొదలైన మాటలు పదిపన్నెండు వాడాడు.[6]

శివతత్వసారంలోని కొన్ని ప్రయోగాలు నేటి వ్యాకరణానికి లొంగవు. అందుచేత ఆ పాఠాలను మార్పుచేయడానికి కొన్ని ప్రయత్నాలు జరిగాయిగాని అదృష్టవశాత్తూ ఈ గ్రంథం ఇరవైయవ శతాబ్దంలో ప్రచురణ పొందబట్టి ఛాందస వైయాకరణుల ఔదార్యాన్ని ఇది తప్పించుకొని ప్రాచీన సంప్రదాయాన్ని మనకు తెలియజేయ గలుగుతున్నది. వ్యాకరణ విశేషాలేకాక ఛందోవిశేషాలుకూడ గమనించదగినవే. పెద్ద 'ఱ' కారానికి రకారముతో ప్రాస చెల్లదని లాక్షణికులమతం. అయినా పండితయ్య ప్రయోగాలు 3 దొరుకుతున్నాయి.

1. జ్ఞానస్వరూ....రా, ర్వాఱం [ఱధి] (47)
2. సం, ప్రాణగతి పాపమిథ్యాత్వ, జ్ఞానంబున (87)
3. గుణవత్పాత్రుల బూఱం, చిన (187)

ఇలాగే 100, 114, 115 నంబరు పద్యాలలో అఖండయతి, 106, 317, 320, 444 నంబరు పద్యాలలో వలపల గిలక ప్రాస, 247 నంబరు పద్యంలో శేషసంయుక్త పూర్వాక్షర లఘుత్వం కనబడతాయి. 148, 168 నంబరు పద్యాలలో యతిభంగం కనబడుతుంది.

విచిత్రపదాల ప్రయోగం, వ్యాకరణ విరుద్ధాల అస్తిత్వం, ఛందోవిశేషాల ఉపయోగం చూపించినంత మాత్రాన ఒక కవియొక్క ప్రాశస్త్యం తెలియదు. సార్వజనీనమైన రసానందం సార్వకాలికంగా కలిగించగలిగినవాడే ఉత్తమకవి. పండితయ్య ప్రచారకవులకు ఆద్యుడు. వస్తుప్రదర్శనశాలలో అపురూపమైన వస్తువులను చారిత్రక జ్ఞానంకోసం ఎలా నిలుపుకోవాలో అలాగే పండితయ్య రచనను సాహిత్యంలో భద్రపరచాలి.

ప్రత్యేకమైన అభిమానం కలవాళ్ళకూ, సాహిత్య పరిశోధకులకూ ఇది విశేషంగా పనికివచ్చే పుస్తకం దీనివలన ప్రయోజనము అంతే.

---

6 పండితారాధ్యచరిత్ర. చిలుకూరి నారాయణరావుగారి పీఠిక. పుట 178.

పండితారాధ్యుని విలక్షణ పదాలు

అకటారు
అతకడచిన = అతిక్రమించిన
అతగులు = బలహీనులు
అప్పాడు = ఆనాడు
అప్పాడే = ఆనాడే
అలరి = దుశ్శీలుడు
అలాపు
ఎయిదదు = పొందలేదు
ఎయిదు = పొందు
కణకంయుడు = శిశువు
కొందట్
కోలెమ్ము
గొరలడే
తరయు
త్రిప్పటము
దీర్ఘాయవి = దీర్ఘాయువవి
దేవలకుడు
నిరాణ = స్వచ్ఛమైన
పరిమాల్యుడు
పాదతి = అధముడు
పావలు = సందేహము
పిసుగులు
పోనవరి — పట్టువట్టి
ప్రమితి = యథార్థజ్ఞానము
బడదుడు — దేవుడు
బలియుండు
బత్తి = నగ్నత్వము

బదపిన
బిసబిములు
బిలబిలి
బ్రహరియల్లు
బ్రహ్మోక్తి = వేదములలో చెప్పబడిన
భూతిశాసనధరుడై = భూతశాసనధరుడై
మంద్రేయేవిడ = ప్రతుకదంబితిరేవి
మరధి
మణిపెండి = మణిమణి
మహాదేవి
మిరిచి
ముద్దటులు = పిదుకలు
మెయి = ప్రీతిమెయి
మెరయులు
రట్టట్ట్యు = రెడ్లు
వక్రుడు
వక్రుండు = కృశింపకగ్గుడు
వర్ణనము
వరవుడు = దాపి
వట్టుగ
వలచిన = సువాసనకొద్ది
వహిత్రంబు
వాచికొను
శ్రుతింబున = ఉపనిషద్వాక్యములవలన
హారుపట్టె = పగపట్టె
ప్రోధ్వని

అనుబంధం

ఈ ప్రకరణంలో పద్యభావాలనేగాని పూర్తి పాఠాన్ని కొన్నిచోట్ల ఇవ్వలేదు. పాఠకుల సౌకర్యం కోసం ఆ పద్యాలను అనుబంధంగా క్రింద పొందుపరుస్తున్నాం.

అవిచారంబున నెవ్వరు శివశాసన పూజనంబు సేయుఁగవలయుఁ జా
శివభక్తులఁ గని జాత్యాది విచారము విడువవలయు దృఢ భక్తిమెయిన్. 121

శివపూజ(మ్మై) లేమియు భయమును, శివభక్తులకైన యెడలఁ జేకొని రక్షిం
పవలయుఁ బ్రియములు సేయఁగ నవశ్యము(మవలయు)వారి కార్యవిధమునన్. 122

ఎట్టికరుఁగీడుఁగులమునఁ బుట్టియు శివ నిష్ఠఁ గొలిచి పూజ్యుఁడ మనుజుం
డట్టిద ధర్మపు (రొ)ంపిం, బుట్టియుఁ బద్మంబు సాలఁ బూజ్యమ కాదే. 130

తలవిద్యాచారాదుల, గలవాఁడే శివునిభక్తిఁ గలవాఁడైనన్
వెలగలదె వసుఁధ గమ్మగ, పలచిన విధమున నమ సపరదాత శివా. 139

అధికాపరాధకృతమున, వధమాంత్యం దెన్నఁడేని వగు శివభక్తుం
డధిక బ్రాహ్మణ విధమున, వధకు నవర్హుండు వేదవాదుల దృష్టిన్. 215

శివభక్తుఁడే వగుమని పతి, శవిరతమును బుద్ధి చెప్పనగు శివభక్తిం
దవిలిన సతి కత దొరఁబడఁ, దపునేనియుఁ నతని మీఱకగు భక్తిమెయిన్. 231

పురుషునకు భక్తిలేదని, పురుషేచ్ఛకు నతన(ఁ) బనదు పురహరు భక్తిన్
బర(ఁ)గు సతి పురుషు మీ(ఱి)యు(ఁ), బురహరుఁగొలుపదని పితమున
విడిచినతిన్. 232

పురుష ప్రతికూలత్వ, స్థిరదోషము సతికి దుర్గతిం జేయదు త
త్పురుషుఁ డభక్తుఁడే యేనిం, బురుషుని మీ(ఱి)యును శివునిఁ బూజింపనెడన్. 235

శివసమయంబున నెఱరెరు, వవిపీఠుల రెంత పెదలైనను బ్రొక్కన్
శివభక్తులకను ద(గద), భక్తి విచారుల ప్రొక్క(లెవుదు) గొనఁగాదు శివా. 262

వాదమ్మఁగొనఁగ వచ్చిఁ, గాదిఁ గొనఁగాదు గాదు కనఁదమలోనా
పాదమునఁ బొలకఁ గాదు మ, హాదేవ పరాత్మభావ్యులగు పతితులతోన్. 263

వాదు నమశయ్య(ఁ) బొంద(ం), గాదు సమానసనమునందుఁ గదియఁ బరింపం
గాదు సహావాసము మ, హాదేవపరాత్మభావ్యులగు పతితులతోన్. 264

ధ్రువముగ నర్వప్రాణుల, నవశ్యమునుఁ జేయకుండునది హింసమదిన్
శివ నిందకు లగు పాపుల, నవిచారిత వృత్తి(ఁ) జంపనగు సిరానా. 275

శివనిందా విషయంబగు, నవమానము సెప్పనట్టి యప్పు నకముల్
అవిచారంబునఁ గాల్పంగ, నఘుఁ జెప్పరివాని(ఁ) జంపనగు సిరానా 276

సకలమరయై తేయ, ప్రకరసదారాధ్య మాన పాదాబ్జవాం
తక పీఠ భక్తుల దుర్గుణ, శకలంబులి వెదకువాఁడు చండాలుఁడనా. 288

అనుబంధాలు

శాతవాహనుల రాజవంశం

వరుస సంఖ్య	రాజుల క్రమం	పరిపాలనా కాలం
1	శ్రీముఖ శాతవాహనుడు	క్రీస్తుపూర్వం 230_207
2	కృష్ణుడు	207_189
3.	మొదటి శ్రీ శాతకర్ణి	189_179
4.	పూర్ణోత్సంగుడు	179 161
5.	ఇమ్మడి శాతకర్ణి	161_105
6.	లంబోదరుడు	105 87
7.	శ్రీ ఆపిలక	87 75
8.	మేఘస్వాతి	నికరమైన ఆధారములు అలభ్యములు
9.	స్వాతి	క్రీ.పూ. 13 నుండి 8 వరకు
10.	స్కందస్వాతి	
11.	మృగేంద్రస్వాతి	
12.	కుంతల శాతకర్ణి	—
13.	శాతకర్ణి (లీముఖ)	40
14.	మొదటి పులమావి	40 18
15.	నేమికృష్ణుడు లేక అరిష్టకర్ణుడు	క్రీ.పూ. 17 నుండి క్రీ. శ. 6 వరకు
16.	హాలుడు	6 13
17.	మంతలకుడు	13 18
18.	పురీంద్రసేనుడు	18 23
19.	సుందర శాతకర్ణి	23 24
20.	చకోర స్వాతికర్ణుడు	క్రీ. శ. 25
21.	శివస్వాతి	26_54
22.	ఇమ్మడి గౌతమీ పుత్ర శాతకర్ణి	54 88
23.	ఇమ్మడి వాశిష్ఠీ పుత్ర పులమావి	క్రీ. శ. 88 116
24.	వాశిష్ఠీ పుత్ర సిరి శాతకర్ణి	116 145
25.	వాశిష్ఠీ పుత్ర శివసిరి పులమావి	145_152
26.	వాశిష్ఠీ పుత్ర శివస్కంద శాతకర్ణి	152_165
27.	గౌతమీపుత్ర యజ్ఞ శ్రీ శాతకర్ణి	165_194
28	గౌతమీపుత్ర శ్రీ మరియు వాశిష్ఠీ పుత్ర విజయ శాతకర్ణి	194_200
29.	వాశిష్ఠీ పుత్ర చండ శ్రీ శాతకర్ణి	200_203
30.	నాలుగవ పులమావి	203_210

ఇక్ష్వాకుల రాజవంశం

(ఈ వంశీయులు క్రీ. శ. 218 - 270 దాకా సుమారు ఏభై పైచిలుకు సంవత్సరాలే పాలించారు. కానీ 'ఎన్నదు ఇక్ష్వాకుల నాటి మాట' అనే పలుకుబడికి నేటికీ కారకులయ్యారు).

రాజులు :

1. మొదటి చాంతమూలుడు
2. శ్రీ వీరపురుషదత్తుడు
3. ఏహువుల చాంతమూలుడు
4. పురుషదత్తుడు

రాజవంశములోని స్త్రీలు :

1. శాంతిశ్రీ

మొదటి చాంతమూలుని సోదరి. ఈమె పూగియుల కోడలు. వాసిష్ఠీపుత్ర స్కందశ్రీ భార్య. అతడు మహాతలవర కనుక ఈమెను మహాతలవరి అని పిలిచే వారు.

2. అడవి శాంతిశ్రీ

మొదటి చాంతమూలుని కుమార్తె. ధనకవారి కోడలు. మహాతలవర, మహాసేనాపతి, మహాదండనాయకుడు అయిన స్కంద విశాఖ మునిని భార్య

3. హమ్మశ్రీ

మొదటి చాంతమూలుని ఇంకో సోదరి

4. బా శ్రీ

మొదటి చాంతమూలుని భార్య

5. భటశ్రీ

అతనికే ఇంకొక భార్య

6. ఖంద సాగర ణామ్నిక

అతనికే మరొక భార్య

7. బోధిశ్రీ

బౌద్ధ గృహస్థ భక్తురాలు

పల్లవ రాజవంశం

వరుస సంఖ్య	రాజుల క్రమం	పరిపాలనా కాలం
1.	బప్పుడు	క్రీ.శ. 225_250
2	మొదటి శివస్కందవర్మ	250 275
3.	బుద్ధవర్మ	275 300
4.	బుద్ధయంకురుడు	300_325
5.	మొదటి విష్ణుగోపుడు	325 350
6.	ఇమ్మడిస్కందవర్మ	350_375
7	మొదటి కుమార విష్ణువు	375 400
8.	ఇమ్మడి బుద్ధవర్మ	400_425
9.	ఇమ్మడి కుమారవిష్ణువు	425_450
10	నాలవ విజయస్కందవర్మ	450_475
11.	మొదటి సింహవర్మ	475 500
12.	ఆరవ స్కందవర్మ	500 525
13	మొదటి నందివర్మ	525_550
14.	ఇమ్మడి సింహవర్మ	550 575
15.	సింహవిష్ణు లేక అవనిసింహ పోతరాజు	575_600
16	మొదటి మహేంద్రవర్మ	600_630
17	ఇమ్మడి మహేంద్రవర్మ	668 670
18.	మొదటి పరమేశ్వర పోతవర్మ	670 690
19	ఇమ్మడి నరసింహవర్మ	690_715
20	ఇమ్మడి పరమేశ్వర పోతవర్మ	715_717
21.	ఇమ్మడి నందివర్మ	717 779
22	దంతివర్మ	779 830
23	ముమ్మడి నందివర్మ	830_854
24	నృపతుంగుడు	854_880
25	అపరాజిత	880_898

విష్ణుకుండినుల రాజవంశం

వరుస సంఖ్య	రా జా ను క్ర మం	పరిపాలనా కాలం
1	ఇంద్రవర్మ	క్రీ.శ. 358_383
2	మొదటి మాధవవర్మ	383 408
3.	మొదటి గోవిందవర్మ	408_445
4	రెండవ మాధవవర్మ	445_482
5.	దేవవర్మ	—
6.	మూడవ మాధవవర్మ	482_529
7.	ఇంద్రభట్టారక వర్మ	529_556
8.	విక్రమేంద్ర భట్టారక వర్మ	556_570
9	నాల్గవ మాధవ వర్మ	546_594

తూర్పు చాళుక్యుల రాజవంశం

వరుస సంఖ్య	రాజుల క్రమం	పరిపాలనా కాలం
1.	కుబ్జవిష్ణువర్ధనుడు లేక మొదటి విష్ణువర్ధనుడు	క్రీ. శ. 615_633
2.	మొదటి జయసింహ వల్లభుడు	633 663
3.	ఇంద్రభట్టారకుడు	633
4.	ఇమ్మడి విష్ణువర్ధనుడు	663 672
5.	మంగి యువరాజు	672 696
6.	ఇమ్మడి జయసింహ వల్లభుడు	696_709
7.	కొక్కిలి	709
8.	ముమ్మడి విష్ణువర్ధనుడు	709 746
9.	మొదటి విజయాదిత్యుడు	724 758
		(746_764) *
10.	నాల్గవ విష్ణువర్ధనుడు	764_799
11.	ఇమ్మడి విజయాదిత్యుడు	775_808
		(799 843) *
12.	ఐదవ విష్ణువర్ధనుడు	764_799
13.	గుణగ విజయాదిత్యుడు లేక ముమ్మడి విజయాదిత్యుడు	844_888
14.	మొదటి చాళుక్య భీముడు	892 (891 2)
15.	నాల్గవ విజయాదిత్యుడు	918
16.	మొదటి అమ్మ	921 2 927_8
		(918 925) *
17.	ఐదవ విజయాదిత్యుడు	925
18	తాడప	926
19	విక్రమాదిత్యుడు	—
20.	భీమ	888 918
21.	ఇమ్మడి యుద్ధమల్లుడు	927 934
22	రెండవ చాళుక్య భీముడు	934 945
		(888_918) *
23.	రెండవ అమ్మ, ఆరవ విజయాదిత్యుడు	945 970
24.	దానార్ణవుడు	970 973
25.	అంతరాయము	973 999
26.	మొదటి శక్తివర్మ	999_1011
27.	విమలాదిత్యుడు	1011 1022
28.	రాజరాజు	1022_1063
28	ఏడవ విజయాదిత్యుడు	1063 1076

వేములవాడ చాళుక్యులు - రాజవంశం

వరుస సంఖ్య	రాజుల క్రమం	పరిపాలనా కాలం
1.	సత్యాశ్రయ రణ విక్రముడు	క్రీ. శ 650_675
2.	పృథ్వీపతి	675 700
3.	మహారాజు	700 725
4.	రాజాదిత్య	725 750
5.	ఇమ్మడి వినయాదిత్య యుద్ధమల్లుడు	750_775
6	మొదటి అరికేసరి	775_800
7.	మొదటి నరసింహుడు	800_825
8.	ఇమ్మడి యుద్ధమల్లుడు	825_850
9	బద్దెగ	850_895
10.	ముమ్మడి యుద్ధమల్లుడు	895_915
11.	ఇమ్మడి నరసింహుడు	915_930
12.	ఇమ్మడి అరికేసరి	930_941
13.	నాగరాజు	941_959
14	భద్రదేవుడు	941_946
15.	మూడవ అరికేసరి	946_966

ముదిగొండ చాళుక్యుల రాజవంశం

వరుస సంఖ్య	రాజుల క్రమం	పరిపాలనా కాలం
1.	మొదటి కుసుమాయుధుడు	క్రీ శ. 870 895
2.	మొదటి గొణగ లేక విజయాదిత్యుడు	895 910
3.	నిరవద్య	910 935
4	బద్దెగ	935 941
5	ఇమ్మడి కుసుమాయుధుడు	935 960
6	ఇమ్మడి విజయాదిత్యుడు	960 980
7.	ముమ్మడి కుసుమాయుధుడు	980 1000
8.	గొణగ	1000 1025
9	విజయరాజు	1025 1050
10.	నాలవ కుసుమాయుధుడు	1050 1075
11.	బేతరాజు	1075 1100
12	ఐదవ కుసుమాయుధుడు	1100_1125
13.	బొట్టు బేత	1125_1150
14.	కుసుమాదిత్యుడు లేక నాలవ కుసుమాయుధుడు	1150_1175
15.	నాగతిరాజు	1175_1200

వెలనాటి చోళుల రాజవంశం

వరుస సంఖ్య	రాజుల క్రమం	పరిపాలనా కాలం
1	గొంక	క్రీ. శ. c 1108
2	రాజేంద్రచోళ	1115 _ 1130
3	ఇమ్మడి గొంక	1132 _ 1160
4.	ఇమ్మడి రాజేంద్రచోళ	1163 _ 1185
5	ముమ్మడి గొంక లేక కులోత్తుంగ మనుమగొంక	1166
6.	పృథ్వీశ్వర	1186 ప్రాంతాలు

ప్రసక్త గ్రంథాలు - వ్యాసాలు

అప్పకవి. కాకుమాని	'అప్పకవీయం', వావిళ్ల ప్రచురణ, 1934
ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ	'దక్షిణ భారత సాహిత్యములు' శివాజీ ప్రెస్, సికింద్రాబాదు, 1962
ఆరుద్ర	'వెన్నెల-వేసవి' నవోదయ పబ్లిషర్స్, విజయవాడ, 1977
ఈశ్వరదత్తు. కుందూరి	'ప్రాచీనాంధ్ర భూగోళం', శివాజీ ప్రెస్, సికిందరాబాదు, 1963
కృష్ణమూర్తి. భద్రిరాజు (సం)	'తెలుగు భాషా చరిత్ర' ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ, హైదరాబాదు, 1974
కృష్ణశాస్త్రి. హెచ్	'ఎపిగ్రాఫియా ఇండికా' పుణ్యకుమారుని మాలెపాడు శాసనాలు, 11 వ సంపుటి, 35వ సంచిక.
కోదండరామయ్య. కె.ఎస్.	'నన్నయభట్టు ఏ ప్రాంతము వాడు' ఆంధ్ర సాంస్కృతిక సమితి, హోసూరు, 1983.
కోదండరామయ్య. తిమ్మావజ్ఝల	'కవిరాజ శిఖామణి' సారస్వత ప్రచారము, మద్రాసు, 1959.
జగన్నాథశర్మ. దువ్వూరి	'తెలుగు పారాశరీయహోర - విజయరామ రాజీయము', వటశ్రీ ప్రచురణాలయం, రామచంద్రపురం, 1670-1756.
దొరసామి శర్మ. రావూరి	'తెలుగు భాషలో ఛందోరీతులు' వెల్డన్ ప్రెస్, మద్రాసు, 1962
నారాయణరావు. చిలుకూరి	'పండితారాధ్య చరిత్ర' (పీఠిక) ఆంధ్ర పత్రిక ప్రెస్, 1939.
బద్దెన	'నీతిశాస్త్ర ముక్తావళి' నరేంద్ర సాహిత్య మండలి (తణుకు) 1910.
బ్రహ్మానంద. హెచ్.ఎస్.	'తెలుగు సాహితికి నన్నయ ఒరవడి', అక్షర ప్రసార ప్రచురణలు, అనంతపురం, 1986.

మృత్యుంజయరావు. గొప్పలగడ్డ	'వ్యాస భారతము_నన్నయ పరిష్కారము' శ్రీమతి జె. శకుంతల, రాజోలు, 1979.
రాధాకృష్ణ బూదరాజు	'ప్రాచీనాంధ్ర శాసనాలు', ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ, హైదరాబాదు, 1971.
రామకృష్ణ కె.వి. మానవల్లి	'కుమార సంభవం', మద్రాసు యూనివర్సిటీ ప్రచురణ
రామకృష్ణయ్య. కోరాడ	'దక్షిణదేశ భాషా సారస్వతములు _ దేశి' కోరాడ ప్రచురణాలయం, మద్రాసు, 1964.
రామకృష్ణశాస్త్రి శిష్లా	'ఆంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్ర సర్వస్వము' మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయం, 1957.
రామయ్య బాదాల	'బసవేశ్వర వచనాలు _ సమగ్ర పరీక్ష' తరళబాలు జగద్గురు విద్యాసంస్థ, సిరిగెరె, 1976 77
రామయ్య. జయంతి	'పరిష్కృతప్రచురణ' కవిజనాశ్రయం(పీఠిక), శ్రీపతి ముద్రణాలయం, కాకినాడ, 1959
రేచన. మల్లియ	'కవిజనాశ్రయము' వజ్రాభిషేకం. వావిళ్ళ ప్రెస్, మద్రాసు, 1950
లక్ష్మీ రంజనం. ఖండవల్లి	'ఆంధ్రుల చరిత్ర_సంస్కృతి' జైహింద్ పవర్ ప్రెస్, కర్నూలు, 1957
వెంకటరమణయ్య. నేలటూరు	'సోమనాథుడెవ్వటివాడు?' వావిళ్ళ ప్రెస్, మద్రాసు, 1965
వెంకటరమణయ్య. నేలటూరు	'పల్లవులు_చాళుక్యులు' వేదము వెంకటరాయశాస్త్రి అండ్ బ్రదర్స్, మద్రాసు, 1969
వెంకటరావు. నిడదవోలు	'తెలుగు కవుల చరిత్ర' మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయం, 1959.
వెంకటరావు. నిడదవోలు	'ఆంధ్ర, కర్ణాట సారస్వతములు పరస్పర ప్రభావము' కాంతి ప్రెస్, మద్రాసు, 1962.
వెంకటకృష్ణశర్మ. వేదం	'శతక వాఙ్మయ సర్వస్వము.' శ్రీధర్‌రావు, 1964.
వెంకటరాయశాస్త్రి. వేదము	'నన్నెచోడుని కవిత్వము' వేదము వెంకటరాయశాస్త్రి అండ్ బ్రదర్స్' లింగిచెట్టివీధి, మద్రాసు, 1959.

వీరేశలింగం. కందుకూరి — (ఈ కవికృత గ్రంథములు), 'ఆంధ్ర కవులచరిత్ర' ప్రథమ భాగము, 1917

వీరభద్రరావు. చిలుకూరి — 'ఆంధ్రుల చరిత్రము', పూర్వయుగము, 1910.

వీరభద్రరావు. చిలుకూరి — 'ఆంధ్రుల చరిత్రము', మధ్య యుగము, 1912.

శాస్త్రి, బి యస్. — 'ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర' సరస్వతి నిలయం, హైదరాబాదు, 1976.

శేషయ్య చాగంటి — 'ఆంధ్ర కవితరంగిణి' మొదటి సంపుటం. శ్రీ ఆనందతీర్థ ప్రెస్, రామచంద్రపురం, 1955.

సంపత్కుమార — 'తెలుగు ఛందో వికాసము' తెలుగు సమితి, వరంగల్లు, 1982.

సుందరం. ఆర్. వి. యస్. — 'కన్నడ సాహిత్య చరిత్ర' ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ, హైదరాబాదు, 1977.

సత్యనారాయణ శాస్త్రి. మధునాపంతుల — 'మధునాపంతుల సాహిత్య వ్యాసాలు', 'నన్నయగారి నెన్నెలరేయి' ప్రీమియర్ ప్రింటర్స్ రాజమండ్రి, 1982.

సాహిత్యోపన్యాసములు. — 'ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ', హైదరాబాదు, 1970.

సుబ్బారావు పంతులు. వంగూరి — 'శతక కవుల చరిత్రము', కమల కుటీర్ ప్రెస్, నరసాపురము, 1967.

సుబ్బారావు. వావిలికొలను — 'మందరం' బాలకాండ శ్రీ కోదండరామ సేవక ధర్మ సమాజం, అంగలకుదురు, తెనాలి.

సుబ్రహ్మణ్యము. రాయప్రోలు — 'అశోకుని ఎఱ్ఱగుడి శిలాశాసనములు' ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ పురావస్తు శాఖ ప్రచురణము, హైదరాబాదు, 1975.

సోమన. నాచన — 'ఉత్తర హరివంశం' వావిళ్ళ ప్రెస్, మద్రాసు, 1961.

హనుమచ్ఛాస్త్రి. ఇంద్రగంటి — 'సారమతి నన్నయ', నవోదయ పబ్లిషర్స్, విజయవాడ, ఆగష్టు, 1976.

పత్రికలు - ప్రత్యేక సంచికలు

ఆనందమూర్తి. వేటూరి (సం)	'మణిమంజరి' సంపుటి_1, సంచిక _ 1, శ్రీ ప్రభాకర పరిశోధక మండలి, హైదరాబాదు, ఫిబ్రవరి, 1981
తిరువెంగళాచార్యులు. వేదాల	'ప్రాకృత భాషా చరిత్రము', 'వ్యాససంగ్రహం' (గిడుగువారి సప్తతితమ జన్మదినోత్సవ సంపుటము) తెలికిచెర్ల వెంకటరత్నం, గుంటూరు.
తెలుగు భాషాసమితి విజ్ఞాన సర్వస్వం	మూడవ సంపుటం, హిందీ ప్రచార ముద్రణాలయం, మద్రాసు, 1959.
రామయ్య. జయంతి	'ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రిక' రాక్షస, 1914_15.
రామేశం పంతులు, వేపా	'తెలంగాణా శాసనములు', లక్ష్మణరాయ పరిశోధక మండలి, హైదరాబాదు, 1935
వెంకట కృష్ణారావు. భావరాజు (సం)	'రాజరాజ నరేంద్ర పట్టాభిషేక సంచిక', ఆంధ్రప్రదేశ్ ఇతిహాస పరిశోధకమండలి, రాజమహేంద్రవరం, 1922.
వెంకటరామయ్య. మట్లూరు	'త్రిలింగ రజతోత్సవ సంచిక' వెంకయచోడుని దొంగలసాని శాసనం, మద్రాసు, ఆగస్టు 1941.
శాస్త్రి. పి. యస్.	'నల్గొండ మండల సర్వస్వం' మూసీ పబ్లికేషన్స్, లింగంపల్లి, హైదరాబాదు, 1966,
శ్రీధరమూర్తి. తీర్థం	'మణిమంజరి'లోని వ్యాసం, 10వ సంపుటి, వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రి మెమోరియల్ ట్రస్టు, హైదరాబాదు, ఆగస్టు, 1965.
శేషగిరిరావు. చిమకుర్తి	'తెలుగు _ మరుగులు', తెలుగు గోష్ఠి, హైదరాబాదు, 1988
సుబ్బారావు. రాళ్ళబండి	'కళింగదేశచరిత్ర'

SELECTED BIBLIOGRAPHY

ANDRONOV, M. S : 'The Brahui Language', Nauko Publishing House, Mascow, 1980.

GRIERSON, G. A. : 'Linguistic Survey of India' vol IV Calcutta, 1906

KRISHNA SARTRY, V. V. : 'The Proto and Early Historical Cultures of A. P.', The Government of Andhra Pradesh, Hyderabad, 1983.

LETCHMAJEE, LINGUM : 'An Introduction to the Grammar of the Kui or Kandha Language' 2nd Eddition, Calcutta, 1902.

MAJUMDAR, R. C. (G. Ed.) : 'The Age of Imperial Unity' vol II, Bharatiya Vidya Bhavan, Bombay, 1960.

MAJUMDAR, R. C. (G. Ed.) : 'The Classical Age', vol. III, Bharatiya Vidya Bhavan, Bombay, 1960.

NILAKANTA SASTRY, K. A. : 'The Cholas', University of Madras, 1955.

PARABRAHMA SASTRY, P.V : 'Srisailam - It's History and Cult', Srinivasa Printers HyderaBad, 1982.

RAJAGOPALA RAO, T. : 'A comparative Prosody of the Dravidian Languages' (Part-I, Sutrams)

RUSSELL, R. V. Assisted by RAI BAHADUR HIRELAL : 'The Tribes and Castes of the Central Provinces of India' vol. III, 1916

SALETORE, B.A. : 'Social and Political life in the Vizayanagara Empire', Vol I Madras, 1934.

SIVARAMA MURTI, C. : 'The Early Eastern Chalukyas' sculpture', Madras 1960.

SMITH, J. M. D. : 'Practical Hand - book of the Khond Language,' Cuttack,1876.

SRINIVASACHARI, PUTTAPARTI : 'Journal of Indian History' 15th Vol. 'Srikanta Chola's Inscriptions.'

SUBRAHMANYA IYER : 'Historicl sketches of Ancient Deccan' 1917.

SYED SIRAJUL HASSAN : 'The Castes and Tribes of H.E.H. The Nizam's Dominions,' Vol-I 1920.

VIJAYAPURI PILLAI, S : 'History of Tamil language and Literature', New Century Book House, Madras Dec, 1956.

VENKATAKRISHNA RAO, BHAVARAJU 'A History of the Early Dynasties of Andhra Desa.' Madras, 1942.

VENKATA RAMANAYYA, NELATURU . 'The Eastern Chalukyas of Vengi,' Vedam venkatarayasastry & Bros. Madaras 1950.

VENKATA RAMANAYYA, TELATURU . 'Trilochane Pallava and Karikalachola.'

YAJDARI, G. (Ed) . 'The Early History of the Deccan,' parts Vol. I to VI & VIII to XI Hyderabad, 1960.

Epigraphia Andhrika, Volumes, 1974.

Epigraphia Karnatika, Volumes,

Inscriptons of Andhra Pradesh — Karim Nagar Districts, 1974.

Journal of Christian College, Madras, January, 1929.

South Indian Inscriptions, Volumes.

★

తప్పొప్పుల పట్టిక

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
2	24	ఆమే మందిరం	అయ్ అందిరం
3	4	తిలింగ	త్రిలింగ
3	16	తెలగం	తెలుంగం
13	8	ద్రా డ	ద్రావిడ
14	14	4. మచి	4. మంత
14	29	THE BRAHMI	THE BRAHVI
17	28	వివరించడానికి	వివరింపడానికి
21	11	ఐకరపే	ఐకారమే
21	23	ఆ బ్రాహ్మణులు	అబ్రాహ్మణులు
23	17	పాతకూర్చి	పాటకూర్చి
26	4	వాదాలు	పాదాలు
27	9	చివుకుడు	చిముకుడు
27	11	మార్చులకు	మౌర్యులకు
28	1	ఇప్పటికి క్రీ. శ. 888	ఇప్పటికి క్రీ. శ. 88
29	4	పులుమాలి	పులుమావి
29	5	మాలిన	మావిన
28	6	మాలికు	మావికు
29	12	పులుమాలి	పులుమావి
29	13	మాలిన	మావిన
30	3	వై కాలీయ భేదాలయిన దేశ కాలి వర్ణాలను	వై శాలీయ భేదాలయిన దేశ జాతి వర్ణాలను
30	14	తురగవల వ	తురగవలన
30	24	రాధాకృష్ణశర్మ	రాధాకృష్ణప్రసాదు
42	7	ఏ విధంగానూ వించు	ఏ విధంగానూ విదు
44	16	గ నించదగిందే	గమనించదగిందే

45	18	విహార్చు చేసే	విహార్చు చేస్తే
53	12	మర్యద	మర్యాద
58	2	ఒంగారు	ఒరిగారు
68	21	వాఛియార్	వాంఛియార్
61	5	అగవన్నా	అగవల్పా
67	7	"అగర్ పా"	"అగవర్ పా"
67	20	స్థానవినియమం	ప్రావవినియమం
67	21	ప్రాపనేనము	ప్రాపస్సనము
73	28	వళ్ల	వ్రళ్ల
74	8	సాహిత్యపై లాశ్యాలు	సాలాశ్యపై లాశ్యాలు
76	18	రష్యసమగోక	రష్యసమగోవ
78	31	అశోకుని గుడి	అశోకుని ఎర్రగుడి
84	8	భూచర	చరాచర
84	21	నాభీదేహాన్ని	నాభీదేశాన్ని
84	22	ప్రాక్తీన	ప్రాక్తవ
90	6	దాస్యభృక్తిని	దాస్య భక్తిని
90	11	ప్రూరల	ఫ్యూడర్
90	24	వాగ్రాలయ్యాయి	రాజ్యాలయ్యాయి
100	26	వి. యస్. ఎస్.	వి. యస్. ఎల్.
100	28	రెవిటిన్ ఇన్ ఆంధ్ర	రెలిటిన్ ఇన్ ఆంధ్ర
101	24	సంగవ్రత	సంగివ్రత
101	30	నాద్యాసదాన	నాద్యాపవ దాన
103	3	బెళ్వాల	బెళ్వాల
103	7	అజ్ఞాతతమో	అజ్ఞానతమో
106	27	అమోదయోగ్యాలు	ఆమోదయోగ్యాలు
110	29	కన్నకవి	రన్నకవి
111	8	కంఠీరవనే	కంఠీరవ అనే
112	15	దేవళాలు	దేశళాలు
118	28	సోవదేవసూరి	సోమదేవసూరి,

119	2	కార్యాలను	కావ్యాలను
120	32	పి.వి. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి	పి.వి. పరబ్రహ్మశాస్త్రి
121	1	'వాచకం భరణుత'నే	'వాచకా భరణుత'నే
121	1	అంటే	ఉంటే
123	15	పేర్కొనస్తే	పేర్కొవనస్తే
126	15	పంగణనలో	పరిగణనలో
126	22	'కావలి'	'కొరవి'
128	21	"నాగవర్మయాకిత	"నాగవర్మయంకిత
132	11	దూతగా	దూతిగా
136	16	విరుద్ధమైన	విరుద్ధమైనా
140	12	సంగీత మహార మధురము	సంగీత మాహాతమధురము
144	17	తమ్మలేవరూ	తములేవరూ
144	17	పోవదించేతమ	పోవటించేతను
145	4	ఇంకొ వర్కకు	ఇంతవరకూ
170	14	శద్ధశాననాలు	శద్ధశాసనములు
175	8	కథాకవిదార్థయుక్తి	కథాకలితార్థయుక్తి
175	10	కవితార్థయుక్తి	కలితార్థయుక్తి
175	12	కవితార్థయుక్తి	కలితార్థయుక్తి
180	9	దనార్థ పురు	దానార్థ పురు
182	3	చేతవేతట్లా	ఖేతన భట్టా
186	5	కవితార్థయుక్తి	కలితార్థయుక్తి
213	18	దావి పేరొక	దానిలేఖన
214	22	ఐహేయ	హైహేయ
215	4	ఖాజీపేట దుర్గా	ఖాజీపేట దర్గా
216	9	కలిగమతి	కవిగమతి
217	15	కూతవృష్టి	కూటవృష్టి
223	27	పటుభైన	పటులైన
266	1	అయితే ఈ పుస్తకం	అయితే ఈ పద్యార
280	24	శతకాలంలోన్నే	శతకాలల్లోనే

271	1	కలకంఠకంటి	కలకంఠకంఠి
271	24	ఛేదించిన	శోధించిన
283	23	ఆంధ్రదేశంలోకి	ఆంధ్రదేశంలోని
285	9	లతపీక	లతిక
301	5	'పన్నైయు ఇన్స్యతం	'పన్నైతో ఇష్వకం
301	6	1. మొదటిపాత్రమూలయు	1. మొదటిపాత్రమూలయు
301	8	3. పేహాంవులపాత్ర మూలయు	5. పేహాంవులపాత్రమూలయు
301	9	4 పుచుపత చుటు	4. ద్రవపురుష దస్తు
301		ఈపుటలో 12వ లంకె నుండి ఎక్కడ పాత్ర మూలాలని అప్రయోగం తప్ప	పాత్రమూలని అని దిద్దుకొన ప్రార్థన
301	12	ఈమె గేయంకోటలు	ఈమెపూంగేయంకోటలు
301	16	గాలవారి కోటలు	ధనవులగాలవారి కోటలు
301	17	విశాలమునవి శాస్త్ర	విశాలమునవి శాస్త్ర
301	20	బా శ్రీ	బావిశ్రీ
301	22	భటశ్రీ	భటుశ్రీ
301	24	అంతసాగర నామ్మక	అంతసాగరమ్మక
312	11	VIJAYAPURI PILLAI	VAIYAPURI PILLAI
312	21	TELATURU	NELATURU
?	22	YAJDARI	YAJDANI

SAMAGRA ANDHRA SAHITYAM - Volume 1 —By ARUDRA

సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యం

మొదటి సంపుటం

ఆదిమ, చాళుక్యయుగాలు

ఆరుద్ర